

HISTORIE DER MARTELAREN

Deel 3

Historie der martelaren die, om de getuigenis der evangelische waarheid, hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655.

Door

ADRIANUS HAEMSTEDIUS

Predikant te
ANTWERPEN

Verdeeld in deze digitale uitgave
in 7 delen

3° GEDEELTE

[Johannes Mollius en een Perugiaanse wever](#)

[Simon Laloé](#)

[Steven le Roy en Pieter Dinocheau](#)

[Jan Snell](#)

[Willem d'Alençon](#)

[Paris Panier](#)

[Pieter de la Vau](#)

[Gileyn de Muelere](#)

[Thomas Calberge](#)

[Richard le Fèvre](#)

[Petrus Serra](#)

[Franciskus Gamba](#)

[Dionysius le Vayr](#)

[Jan Filleul en Juliaan Leveille](#)

[Paulus Musnier](#)

[Nicolaas le Chesne](#)

[Vervolging in Oostenrijk](#)

[Wilhelmus de Dongnon](#)

[Willem Neel](#)

[Hoste](#)

[Pomponius Algier](#)

[Jan Vernou, Guyraud Tauran, Autonius Laborie, Bertrand Bataille en Jan Trigalet](#)

[François en Nicolaas Thijs](#)

[Bertrand le Blas](#)

[Jan Malo](#)

[Damiaan Witcoek](#)

[Walrue Carlyer](#)

[Jan Porceau](#)

[Twee Martelaren te Autun](#)

[De vervolging in Engeland](#)

[Engelse martelaren in het jaar 1555](#)

[Johanna Gray](#)

[Johannes Rogerius](#)

[Laurentius Sanders](#)

[Johannes Hoper](#)

[Doctor Rowland Taylor](#)

[Wreedheid aan de lijken van Martinus Bucerus, Paulus Fagius, en Catharina, echtgenote van Petrus Martyrus](#)

[Thomas Tomkins](#)

[Willem Hunter](#)

[Thomas Causton en Thomas Higbed](#)

[Steven Knight](#)

[Rawlins White](#)

[Johannes Laurentius en Willem Digel](#)

[Robert Farrar](#)

[Jan Alcock](#)

[Joris Mars](#)

[Johannes Cardmaker en Johannes Warne](#)

[Thomas Haukes](#)
[Thomas Wats en anderen](#)
[Johannes Bradford](#)
[Hunfroy Middleton en Nikolaas Scheterden](#)
[Jakob Abbes](#)
[Jan Denley en Jan Newman](#)
[Robert Smith en anderen](#)
[Robert Samuel en enige anderen](#)
[Robert Glover en enige anderen](#)
[Nicolaas Ridley en Hugo Latimer](#)
[Jan Philpot](#)
[Hier volgt de geschiedenis van de martelaren in het algemeen in het jaar 1556](#)
[Adriaan van Lopphen](#)
[Juliaan van de Sweerde](#)
[Claudius van Canesiere](#)
[Robert Oguier, zijn vrouw en beide zonen](#)
[Johanna, de moeder, en haar jongste zoon Maarten Oguier](#)
[Jan Rabec](#)
[Pieter van Rosseau](#)
[Laurens, de schoenmaker, en Jan Fasseau](#)
[Arnoud Monier en Jan de Cazes](#)
[Jan Bertrand](#)
[Bartholomeüs Hector](#)
[Hiëronymus Casaubone](#)
[Andoche Minart](#)
[Engelse martelaren in het jaar 1556](#)
[Thomas Wittle](#)
[Bartelet Greene](#)
[Thomas Crammer](#)
[Agnes Potten en Johanna Trunchfield](#)
[Willem Tyms en anderen](#)
[Johannes Hullier](#)
[Christoffel Lyster, Jan Mace, Jan Spenser, Simon Joyne, Richard Nicols en Jan Hamoud](#)
[Rugo Laverocke, een kreupele en Jan Apprice, een blinde](#)
[Hendrik Adlington, Laurens Parnam, Hendrik Wije, Willem Hallywel, Thomas Bowyer, Joris Searles, Edmond Hurst, Lyon Caweh, Rase Jackson, Jan Derifal, Jan Routh, Elisabeth Pepper en Agnes George](#)
[Julius Palmer en twee anderen](#)
[Katharina Cawehes en haar beide dochters en haar dochters kind](#)

Johannes Mollius

en een Perugiaanse wever

[JAAR 1553.]

Johannes Mollius, in de stad Montheini genaamd in Italië geboren, was een Minderbroeder, en een zeer geleerd man. In Italië had hij gedurende enige jaren het Evangelie zuiver gepredikt, met zulk een vlijt en onder zulk een toeloop van volk, dat zijn roem door geheel Italië weerklonk.

De stadhouder van Ravenna, waar Mollius toen was, en de gezanten van de paus werd bevel gegeven, hem gevangen te nemen, en onder gewapend geleide naar Rome over te brengen, wat spoedig daarop plaats had. Toen hij te Rome was aangekomen, wierp men hem terstond in een afschuwelijke gevangenis van de toren Rome, waar hij enige maanden vertoefde. Intussen deden de dienaren van de paus en de kettermeesters hun uiterste best om Mollius van de zuivere leer van Jezus Christus en de heilige apostelen af te trekken; maar de almachtige God bewaarde hem, en het niet toe, dat zijn voeten struikelden. Toen zij zagen, dat zij hem op generlei wijze konden bewegen, besloot men eindelijk, hem niet langer te laten leven en hem te doden.

Op de September van het jaar na de geboorte van Christus 1553, bracht men hem en vele anderen, die om de Evangelische waarheid gevangen zaten, in de tempel St. Maria de Minerva genaamd, opdat zij allen daar alles openlijk zouden herroepen, anders zouden zij levend verbrand worden. Daar werd een hoog stelling gemaakt, dat met stoelen was bezet, welke met gouden en kostbare kleden werden overdekt, en waarop zes kardinalen en enige bisschoppen als rechters plaats namen. Vervolgens werden de gevangenen voorgebracht, ieder hunner met een brandende kaars in de hand. Door grote mismoedigheid en uit vrees voor de dood herriepen allen hun gevoelens, uitgenomen Johannes Mollius en een Perugiaanse wever. Toen de beurt tot herroepen aan Mollius kwam, verzocht hij hem te vergunnen openlijk te mogen spreken, wat men hem toestond. Hij begon een rede te houden, waarin hij met ernstige en roerende woorden verhaalde en versterkte, wat hij aangaande de artikelen waarin hij als ketter beschuldigd was, had onderwezen; zoals van de erfzonde, van de rechtvaardigmaking, van het geloof en de goede werken, van de eeuwige voorzienigheid en de wil van God, van de genade en verdiensten, van de kerk en Christus haar hoofd, van de verering, aanroeping en aanbidding der heiligen, van het vagevuur, van de aflaten, van het kloosterleven, van het huwelijk der priesters, van de vrije wil, van de sacramenten, van de oorbiecht, van de mis, enz.

Eindelijk deelde hij mee, hoe hij over de paus en het gehele pausdom dacht, als, om het beknopt samen te vatten, dat de paus geen nakomeling of erfgenaam van de apostel Petrus en ook geen stedehouder van Christus, veel minder het hoofd der christelijke kerk is, maar veeleer van de antichrist en van de vervloekten rijksoverste van de antichrist, die niet door het Apostolische, maar veel meer door het moorddadige recht zich het rijk, zulk een macht en tirannie heeft toegeëigend. Vervolgens wendde hij zich tot de daar zittende kardinalen en bisschoppen, en zei: "Gij kardinalen en bisschoppen, wanneer ik wist, dat gij zulk een macht en waardigheid, die toch voor God en Zijn heilige Engelen gruwelen zijn, op rechtmatige wijze, zoals door een kloek verstand en eerlijke daden, en niet uit blinde eergierigheid en bozen moedwil, verkregen had, zou ik hierover moeten zwijgen; maar, aangezien ik zie en weet, dat bij u geen orde, geen tucht, geen eerbaarheid, geen deugd, ja in het geheel geen verstand worden geacht, heb ik reden wat scherper tegen u te spreken, en

mij tegen uw kerk, die God niet toekomt, maar de helse duivel, die de ware kerk van Babylon is, te vertoornen. Ieder ziet en erkent uw leer en vals aangematigd gezag, zodat het niet nodig is dit uitvoeriger uiteen te zetten. Want, voorzeker, wanneer uw macht waarlijk Apostolisch was, zoals gij toch op valse wijze de gehele wereld zoekt wijs te maken, en met woorden, geld en geweld wilt opdringen, dan zou toch zonder enige twijfel uw leer en uw leven aan de leer en het leven van de Apostelen enigermate behoren gelijkvormig te zijn. Aangezien er nu geen lid van dit Babylonische lichaam, en ook niets van uw leven wordt aanschouwd dat niet met grote schande, leugen en onwaarheid is bevlekt, wat kan ik anders denken of geloven dan dat zulk een kerk een waar roversnest en een moordkuil is? Uw leer, wat is zij anders dan een opgeraapte droom van enige verleiders, valse en geveinsde mensen? Uw leven is bekend en ieder weet goed, welke lichtvaardige en bedrieglijke tongen gij hebt; hoe bloeddorstig en vol roof uw handen zijn; hoe onverzadigd en vraatzuchtig uw halzen zich buigen. Alles toch tracht gij tot u te schrapen, ja met schande, moedwil en ontucht alles te vervullen; en, wat nog het ergste is, gij dorst ook naar het bloed der christenen. In één woord, uw leven is vol schande, onreinheid, lastering en dwaasheden. Wie kan u toch als nakomelingen der heilige Apostelen en Stedehouders van de Heere Christus honden en erkennen, daar gij toch leden en kinderen bent van de goddelozen antichrist, ja van de duivel? Alleronbeschaamdst veracht gij Christus en Zijn Woord; gij meent dat velen uw leer hoger zullen achten dan die van Christus en Zijn Woord. Gij gelooft ook niet, dat er een God in de hemel is; getrouwe dienaren van Christus vervolgt en doodt gij; gij verbreekt de geboden; gij ontrooft en ontsteelt de vrijheid aan de arme gewetens, en matigt op tirannische wijze alle macht van de dood en het leven, van tijdelijke en eeuwige welvaart u alleen aan, ja u alleen zeg ik u. Daarom, zo roep ik u op en daag u, gruwelijke tirannen en moordenaars, op de jongste dag voor de Rechterstoel van Jezus Christus, Die zich niet met grote titels en namen, noch door uw prachtige hoogmoedige en hovaardige kleding, noch met geld laat voldoen, noch door vrees, geweld of wapenen laat verschrikken. Daar zult gij, en moet gij ook tegen wil en dank rekenschap geven van uw geheel vorig leven. En tot een getuigenis van deze dingen, ziedaar, neemt uw kaars terug, die gij mij gegeven hebt." En, toen hij dit gezegd had, wierp hij met de grootste ernst en onder indrukwekkende gebaren de brandende kaars midden onder hen.

Toen de, kardinalen en bisschoppen dit gehoord hadden, waren zij woedend, toornig en onverdraaglijk, schreeuwden en zeiden: "Weg met deze, voert hem weg" Aldus werden Johannes Mollius en de Perugiaanse wever, die zich ook zeer vroom in de belijdenis der evangelische waarheid gedroeg, en al wat Johannes Mollius had gesproken bevestigde, tot de vuurdood veroordeeld.

Nadat het vonnis over hen was uitgesproken, waren zij beiden onverschrikt en werden niet versaad. Mollius hief zijn ogen hemelwaarts en riep: "Och Heere Jezus Christus, hoogste Priester en eeuwige Herder, niets aangenamers kan mij op aarde overkomen, dan dat ik mijn bloed om de belijdenis van Uw naam nu mag vergieten."

Op de 5den September werden deze beide mannen naar de plaats Campo de Flor gebracht, en wel met een vrolijk gelaat en een verblijd aangezicht, en betoonden zich goedsmoeds, niet anders dan de heilige Apostelen, toen zij voor de raad der schriftgeleerden en Farizeeën stonden. De Perugiaanse wever werd eerst opgehangen. Toen hij naar de strafplaats ging, beval hij zich de barmhartige God aan, en bad dat Hij het zijn vijanden wilde vergeven, omdat zij het onwetend deden.

Intussen deed Mollius zijn gebed tot de Heere, en dankte Hem voor Zijn onuitsprekelijke genade, dat Hij hem met de kennis der waarheid verlicht, en nu tot

een getuige van Zijn Evangelie uitverkoren had. Daarna werd hij insgelijks opgehangen en geworgd, terwijl de beul een vuur onder hen aanstak, waardoor zij beiden werden verbrand, en wel op de 5den September in het jaar 1553.

Onder het volk werd een verschillend oordeel over deze mannen geveld; sommigen waren met barmhartigheid over hen bewogen, weenden en zeiden, dat het grote zonde was zulke voortreffelijke en vrome mensen om te brengen, anderen zeiden, dat zij hardnekkige en verstokte kettters waren; weer anderen beweerden, dat men hen niet behoorde te doden, maar uit het land te bannen, "want," zeiden zij, "hun geloof is niet in onze macht, maar een werk en gave van God." De een zei dit, de andere wat anders, zoals ook vroeger het oordeel over Christus was, toen de een hem een Profeet, een rechtvaardig mens noemde. terwijl de anderen zeiden, dat Hij een oproermaker en een verleider der mensen was.

Simon Laloé

[JAAR 1553.]

Simon Laloé, te Soissons geboren, was een brillenmaker, en woonde met zijn huisgezin te Genève. Toen hij om enige zaken en het drijven van koophandel in Frankrijk reisde, werd hij, op Dinsdag de 17e September 1553, te Dyon door de stadhouder gevangen genomen. Terstond deed de stadhouder hem drie vragen; vooreerst, waar hij woonde; daarna, welk geloof of welke godsdienst hij beleed; en eindelijk, welke metgezellen of geestverwanten hij had in de leer, welke hij beleed. Aangaande de plaats van zijn woning zei hij, dat hij met zijn klein gezin te Genève woonde, teneinde hij vrij en onverhinderd de weldaden en de troost zou kunnen genieten, die God de Heere daar zo overvloedig geschonken had, waar Hij een gemeente door Zijn zuiver Woord had hervormd. Betreffende het tweede, deed hij een volkomen belijdenis van zijn geloof, en zei veel meer dan zijn vijanden wel begeerden te horen. Op de derde vraag, die zij vooral begeerde beantwoord te zien, antwoordde hij, dat hij daarop niets bijzonders te zeggen had, en dat hij niet wist, wat er met zijn metgezellen, die met hem gereisd hadden, voorgevallen was, en deelde mee, dat zij, die hij als zijn geloofsgenoten kende, te Genève woonden; en niets anders konden zij van hem te weten komen, hoezeer zij hem ook op wrede wijze pijnigden. Eindelijk spraken zij het doodsvonniss over hem uit, welk vonnis hij met groot geduld en gelatenheid aanhoorde. Toen hij uit de gevangenis geleid werd, bad hij zeer vurig, en met zijn gehele hart voor zijn vijanden. Met grote standvastigheid en een onverschrokken gemoed, volhardende in de belijdenis der waarheid, onderging hij de gruwelijke vuurdood, en wel op de 21sten November in het jaar onzes Heeren 1553.

Door de grote standvastigheid van de heiligen martelaar werd de beul, Jakob Silvester geheten, derwijze bewogen, dat hij zijn tegenwoordig bedrijf vaarwel zei, en geen onschuldig bloed meer wilde storten, en nam met groten weemoed en droefheid van het hart de toevlucht tot de Heere, de barmhartige God. Toen hij nu bijna in wanhopende toestand verkeerde wegens het gruwelijke van zijn zonden, die hij jegens de onschuldige en rechtvaardige kinderen Gods gepleegd had, wendde hij zich tot enige broeders, die met de liefelijke genade en overvloedige woorden van het heilige Evangelie hem vertroostten, en aangaande de barmhartigheid des Heeren onderwezen, leerden en versterkten, zodat hij terstond met zijn huisgezin zich aan de gemeente Gods te Genève aansloot, waar hij meer en meer toenam in het geloof en in de vrees Gods.

Steven le Roy en Pieter Dinocheau

[JAAR 1553.]

Steven le Roy, geboren in een dorp in Beausse, Coufflours genaamd, twee mijlen van de stad Chartres, ging, nadat de Heere hem de kennis van Zijn Woord had verleend, te Straatsburg wonen, teneinde met meerdere vrijheid Gods Woord te kunnen horen, en de heilige sacramenten op onvervalste wijze te gebruiken, en sloot zich daar aan de Franse gemeente aan.

Enige tijd. daarna vertrok hij weer naar zijn land, en woonde te Sint George, een gemeente bij Couffours, waar hij notaris was, en zekere Pieter Dinocheau bij zich had, die hem als klerk diende. Deze Dinocheau had vroeger te Genève gewoond, en daar grote vorderingen gemaakt in de kennis der waarheid, en was daarin zeer ijverig, terwijl hij de godslasteraars bestrafte en de onwetenden onderwees. Deze beide vrome godzalige mannen waren nu niet lang bij elkaar, of zij werden voor Lutheranen gehouden en als zodanig beschuldigd. In December van het jaar 15512 werden zij door de beambte gevangen genomen, naar, de stad Chartres gezonden en in de bisschoppelijke gevangenis gezet. Toen zij daar aangaande hun geloof werden ondervraagd, gaven zij daarvan een duidelijke getuigenis. Dinocheau stelde zijn zaken op schrift, waarvan wij een gedeelte, dat als uit het midden van het vuur werd bewaard, zullen beschrijven; want de pausgezinden hebben de gewoonte de rechtsgedingen en de handelingen met de christenen te verbranden, opdat niemand later hun onschuld zou bemerken.

“Toen mij gevraagd werd, wat ik geloofde, antwoordde ik, dat ik geloofde, dat er een God in de hemel is, levend, onsterfelijk en onzienlijk, in drie personen onderscheiden, een enig en onderscheiden God, namelijk: God de Vader, begin zonder einde, Oorsprong, Schepper en Regeerder van alle dingen, Die de hemel en de aarde gemaakt heeft en al wat er in is, zowel de hemelse schepselen als de aardse, dat is, alle schepselen en dieren, die er zijn, die Hij onder Zijn bedwang leidt en houdt, deze steeds door Zijn hand regerende, en dat er niets is gemaakt zonder Zijn wil. Hij geeft regen en schoon weer, vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid, winden en donder, bliksem en onweer, gezondheid en ziekte, en door Zijn grote voorzienigheid regeert, onderhoudt en voedt Hij de gehele wereld, en doet dit alles naar Zijn welbehagen. De vijanden heeft Hij in Zijn macht, welke Hij door Zijn wijsheid aldus leidt, dat zij zich niet kunnen keren of wenden dan door Zijn toelating en Zijn bevel; Zijn geboden moeten zij, ook tegen hun wil, dank en voornemen, volbrengen. Daarom moeten wij deze groten God als onze Beschermers en Regeerder erkennen, belijden, en grootmaken, en de Zoon, die Zijn wijsheid, goedheid en rechtvaardigheid is en onze enige Zaligmaker Jezus Christus, en de Heilige Geest, die de macht is en de kracht Gods, uitgestort over alle schepselen. Deze drie zijn nochtans een geheel in wezen.

De naam Jezus was van de Engel gegeven. Jezus is de Zaligmaker en Christus de Gezalfde, ontvangen van de Heilige Geest, om te bewijzen, dat Hij van God gezonden was om de Zijnen zalig te maken. Hij heeft het vlees aangenomen in de schoot van een maagd, Maria genaamd, een uitverkoren vat, en dat van haar eigen wezen, om te zijn het zaad van David, zoals Mattheüs in het eerste hoofdstuk en Lukas in het tweede betuigt, hetwelk door de wonderbare kracht des Heilige Geestes is geschied. Zoals de zon door het glas schijnt zonder het te breken, is Hij in haar maagdelijk lichaam ingegaan, zonder besmetting of enige gemeenschap des mans, opdat Hij de zonden van onze eerste vader Adam zou verzoenen. Deze Jezus was beschuldigd, hoewel Hij onschuldig bevonden was door de rechter, Pontius Pilatus genaamd, door de Joden gekruisigd, onze vloek op zich nemende, om ons te verlossen van de eeuwige dood. Hij is gestorven en begraven, om ons te bewijzen, dat Zijn dood

waarachtig was en noodzakelijk, zonder welke wij in eeuwigheid zouden zijn verloren gegaan. Hij is neergedaald ter helle, en heeft de poorten daarvan verbroken, om de heilige vaders daaruit te trekken, en ons te verlossen uit de macht en tirannie van de duivel, waaraan wij allen, wegens de ongehoorzaamheid door onze eerste vader begaan, onderworpen waren. Ten derde dage is Hij verrezen, om ons te bewijzen, dat wij zullen overgaan van het ene leven in het andere, hetwelk het eeuwige leven is. Hij is opgevaren naar de hemel, om te tonen, dat Hij het einde is van alle voorzeggingen en openbaringen, en dat het niet meer nodig was, dat Hij in de wereld verkeerde. Daaruit trekken wij ook een grote nuttigheid, want gelijk Hij neergedaald is om ons te verlossen, zo is Hij ook opgevaren om ons tot Zich te trekken, en ons te bewijzen, dat de weg voor ons door Hem is gebaad, en dat Hij daar is voor het aanschijn van God Zijn Vader, om Beschermmer en Voorspraak te zijn, zoals Paulus betuigt. Nochtans is Hij niet geheel van ons gescheiden, dan alleen door Zijn lichamelijke tegenwoordigheid, want Hij wil bij ons blijven tot aan het einde der wereld, Matt. 18. Hij is gezeten aan de rechterhand van God de Vader, om te bewijzen, dat Hij de heerlijkheid over hemel en aarde ontvangen heeft, opdat Hij dit alles zou regeren en onderhouden. Vandaar zal Hij komen om te oordelen de levenden en de doden, dat is, Hij zal verschijnen uit de hemel, zoals Hij is opgevaren, om gericht te houden en het vonnis uit te spreken, wat ons tot troost is; want wij zijn er zeker van, dat Hij tot onze zaligheid verschijnen zal. Daarom verlangen wij naar die dag, en hebben geen vrees, omdat Hij, als onze Beschermmer en Voorspraak, onze zaken op zich genomen heeft, om die voor Zijn Vader te beschermen in de groten dag des oordeels. Op deze Jezus Christus vestig ik al mijn vertrouwen en hoop, en belijd, dat van Hem al mijn zaligheid en mijn zegen afkomstig is, en ben verzekerd, dat ik al Zijn weldaden en verdiensten deelachtig zal zijn, die Hij door Zijn lijden en dood verworven heeft. Deze doet Hij ons toekomen door Zijn Heilige Geest. Deze verborgenheid geloof ik vast, en twijfel niet, of de heilige Geest woont in ons, om ons de krachten van onze Heere Christus Jezus te doen gevoelen en Zijn genade te doen blijken.

Ik geloof ook, dat er een christelijke kerk is, welke is de gemeenschap der gelovigen, die leven naar Gods gebod en bevel. Deze kerk heeft Jezus Christus verlost en geheiligd, opdat zij heerlijk zou zijn en zonder vlek, Ef. 5, vs. 27. Zij is verbreid over de gehele aarde, daarom is zij de katholieke genaamd, dat is, de algemene, en is in Christus Jezus verenigd, die haar enig hoofd is; want, gelijk er maar één wil in Christus is verenigd, zo heeft zij ook slechts één hoofd.

Ik geloof ook aan de vergeving van zonden, namelijk, dat God door Zijn goedheid en genade al de zonden vergeeft en kwijtscheldt aan al Zijn gelovigen, die tot Zijn gemeente behoren, in de naam van Zijn Zoon Jezus Christus, zodat zij voor Zijn aanschijn niet tot veroordeling gerekend worden. Daarna geloof ik aan de opstanding des vleses en het eeuwig leven, om te bewijzen, dat onze zaligheid niet te vinden is in dit leven, maar opdat wij zouden leren deze wereld als vreemdelingen te doorwandelen, en onze harten niet zouden begraven worden in de goederen en wellusten van deze wereld, en wij, vrijmoedigheid gebruikende, de toekomst zouden verwachten van onze Heere Jezus Christus. Aangezien God mij genade geschonken heeft, om Hem te belijden als een waarachtig en onsterfelijk wezen, een Schepper van alle dingen. Die mij naar Zijn beeld geschapen heeft, en op deze wereld geplaatst, zo wil ik altijd aan hem denken, al mijn vertrouwen op Hem stellen, Hem vrezen, beminnen, dienen en onderdanig zijn naar mijn vermogen, zoals Hij geboden heeft. In alle noden zal ik mij tot Hem wenden, erkennende dat van Hem al het goede komt, van Hem mijn zaligheid verwachten en van niemand anders.

Toen zij ons vroegen, of de heiligen macht hadden om ons uit de nood te helpen, en of men hen mocht aanroepen en aanbidden, om onze voorspraak bij God te zijn teneinde vergeving van zonden te verkrijgen, antwoordden wij, dat men hen eren moest, doch hun verering bestaat daarin om alleen God te prijzen, die hen als werktuigen tot Zijn eer gebruikt heeft, en dat men hen navolgt, waar zij Christus in woorden en werken nagevolgd hebben; maar om hen aan te roepen en te aanbidden als voorsprekers, daarvan vinden wij in de gehele Schrift niets. Toen zij nog in de wereld verkeerden, en het Woord van God predikten, hebben zij ons niet bevolen hen aan te bidden, maar wezen ons op God alleen, door Jezus Christus onze enige Middelaar en Voor spraak, omdat er niemand anders is, aan wie alle eer en lof toekomt, en Hij alleen een onderzoeker der harten is. Dit is Hij zelf, die gezegd heeft, Joh. 16, vs. 23: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, al wat gij de Vader zult bidden in Mijn naam, dat zal Hij u geven;" en 1 Tim. 2, vs. 5 wordt gezegd, dat wij onze Heere Jezus Christus hebben tot een Middelaar, en door Hem hebben wij toegang tot de Vader. Die zijn vertrouwen op iemand anders dan op God stelt, en in het bidden een anderen voorspraak kiest, dwaalt zeer, en zijn geloof is niet goed, omdat het niet op God steunt; want, als men tot iemand bidt, doet men het, omdat men hulp van hem verwacht, en zo keren zij zich van de rechten weg af en dwalen.

Gevraagd zijnde, of ik niet geloofde, dat de paus Gods vertegenwoordiger en een stedehouder is van Christus in de plaats van Sint Pieter, zei ik, dat dit vals was, want dat hij de werken niet doet van Christus en evenmin van Petrus, die hij in genen dele navolgt.

Toen mij gevraagd werd, of de paus het hoofd der Roomse kerk is, antwoordde ik, dat ik niet wist welke de roomse kerk is, en dat ik geen andere dan de katholieke, dat is, de algemene kerk kende, waarvan Jezus Christus alleen het hoofd is, Ef. 1, vs. 22, Die een naam heeft ontvangen, welke boven allen naam is. Filip. 2, vs. 9. en in Ef. 5 vs. 23 en Kol. 1, vs. 18 staat, dat Hij het hoofd der Engelen en van alle gelovigen is, en Ef. 2. vs. 20, dat de leer der Apostelen en Profeten het fundament der kerk is, en Ef. 5, vs. 27, dat Christus Zijn kerk heeft gekocht en geheiligd, opdat zij heerlijk zou zijn en zonder vlek. Wie dus van deze kerk afwijkt, waarvan Christus het hoofd is, en zich onderwerpt aan menselijke instellingen, die van de antichrist afkomstig zijn, behoort niet tot de kerk van God, en verwerpt de gemeenschap der christenen en der gelovigen. Aangaande de macht van te binden en te ontbinden, zei ik: het is Gods Woord, hetwelk de kracht heeft de mensen tot de kennis des Evangelies te trekken; die aldus getrokken zijn en geloven, deze zijn ontbonden; die niet geloven, blijven gebonden.

Gevraagd zijnde, of ik niet geloofde, dat er een vagevuurwas, waardezielen gezuiverd worden, zei ik, dat ik geen andere zuivering kende, dan die geschied was door het dierbaar bloed van Jezus Christus, die voor alle gelovigen volmaakt voldaan heeft; en Hij heeft niet slechts ten halve voldaan, en onze verlossing niet in de macht van mensen gesteld, alsof die door hun handen of door hun werk zou geschieden, anders zou men kunnen zeggen, dat wij door mensen en niet door Christus verlost waren. De goede God heeft het niet ten halve gedaan, maar Hij verlost ons beide, van smart en schuld. Op dat punt vroeg ik aan de geloofsrechter, of het vagevuur voor de geboorte van Christus er reeds was. Waarop hij niet antwoordde. Voorts zei ik, dat onze Heere in Zijn Evangelie beweert, dat de weg zeer breed is, die naar de helle leidt; en dat die zeer nauw is, die tot de eeuwige zaligheid voert; en dat, wie gelooft en gedoopt is, zalig zal zijn, en die niet gelooft, verdoemd. Waarmee Hij slechts twee wegen aanwijst. Alzo zei Christus de moordenaar aan het kruis niet het vagevuur, maar het paradijs toe.

Toen zij mij vroegen, of het brood door de vijf woorden niet werd veranderd in het waarachtige lichaam des Heeren Christus, gelijk het in de schoot van zijn moeder gerust heeft, antwoordde ik, dat het brood en de wijn in het avondmaal des Heeren gegeven zijn tot gedenktekenen en getuigenissen van het lijden en de dood van Christus, om ons steeds vroom bij het geloof te bewaren, en dat Hij niet bedoelde noch zei, dat het brood voor ons gebroken was, noch de wijn voor ons uitgestort, maar dat Hij sprak van Zijn lichaam en van Zijn bloed, hetwelk ons het brood en wijn vertegenwoordigen. Men moet ook niet op de vergankelijke stoffen letten, maar om de waarheid in te zien, moeten wij de ogen hemelwaarts verheffen, waar Christus zit, ter rechterhand Zijns Vaders. De Schrift betuigt ons bij herhaling, dat Hij naar de hemel gevaren is, en niet zal neerdalen, voordat Hij komt om te oordelen; hoewel wij ontwijfelbaar weten, dat bij hen, die het brood des Heeren, in het avondmaal eten, Christus door het geloof in hun harten woont. Dit betuigt ook Augustinus, als hij zegt: "Waarom bereidt gij uw mond en buik? gelooft en gij hebt gegeten." Een van de omstanders zei, dat dit verstaan moest worden van de zieken, die het sacrament niet gebruiken konden. Ik zei, dat men het moest verstaan van het geloof op de beloften van Christus Jezus, welke Jezus Christus in ons doet ontvangen, en dat Augustinus spreekt van hen, die het brood en de wijn in het avondmaal ontvangen en niet van de zieken, of Paus Gregorius moet liegen, die het aldus uitlegt. Onze Heere Christus Jezus heeft dit heilige avondmaal ingesteld, om ons te verzekeren, dat door de gemeenschap aan zijn lichaam, voorgesteld of bewezen bij het brood en de wijn, onze zielen gevoed worden in de hoop des eeuwige levens. Gelijk de wijn de mens vrolijk maakt, versterkt en verblijdt, zo ook is Zijn bloed onze sterkte en de geestelijke opwekking van onze zielen. Zo behoren wij dan, als wij het brood en de wijn nemen, op het geestelijke acht te slaan, en te geloven, dat Jezus Christus gedood is voor onze zonden, en dat hij Zijn bloed gestort heeft om ons te verlossen van de eeuwige dood. Dat Hij tekenen en getuigenissen aan Zijn discipelen gaf, was om hun te bewijzen, dat Hij Zijn lichaam en bloed zou overgeven tot vergeving van zonden voor velen, opdat zij niet zouden twifelen, of de weldaden, die Hij door zijn lijden en zijn dood zou verkrijgen, waren tot hun heil, opdat zij de vruchten en de kracht in zich zouden gevoelen. En het middel, om Christus Jezus in ons te ontvangen, bestaat niet alleen hierin te geloven, dat Hij gestorven en opgewekt is, om ons te verlossen van de eeuwige dood, en het geestelijk leven te verkrijgen, maar ook, dat Hij door Zijn Heilige Geest in ons woont, en met ons is verenigd. In dit geloof moeten wij Zijn lichaam eten en Zijn bloed drinken, als been van Zijn een en vlees van Zijn vlees. Ziehier de hoofdinhoud van mijn rechtsgeding. Hierop hebben zij mijn vonnis geveld. Zie toch eens welke, tirannie! Nog doen zij de boze wereld geloven, dat wij goddeloze dingen tegen God en Zijn kerk in het schild voeren; maar het tegendeel blijkt genoeg want zij zelf zijn het, die de gehele wereld in dwaling doen verkeren, terwijl zij op de weg der zaligheid meent te zijn, maar zij is er ver vandaan."

Steven le Roy heeft ook een uitvoerige belijdenis afgelegd, maar deze is niet beschreven. In de gevangenis maakte hij sommige geestelijke liederen van het geloof en de hoop, die hij bezat; aldus verblijdde en verheugde hij zich in de gevangenis, en loofde en prees Gods goedheid over zich.

Toen zij nu om de belijdenis der waarheid gevonnist waren, beriepen zij zich van de rechtbank van de bisschop op die van het parlement te Parijs, niet om de dood te ontgaan, maar veelmeer om de leer van Gods Zoon groot te maken, en die voor de machtigen dezer wereld te verdedigen. Het parlement bekrachtigde en bevestigde het vonnis, zodat zij beiden kort daarna gedood werden te Chartres, in het jaar onzes Heeren 1553.

Jan Snell

[JAAR 1553.]

In zekere stad, Bedayle genaamd, gelegen in het landschap York, in het koninkrijk Engeland, woonden twee eerbare mannen, van wie de ene Jan, de andere Richard Snell heette, welke beiden van één geslacht waren. En, aangezien onder de regering van koningin Maria de leer van het heilige Evangelie zeer gehaat was, en men vermoedde, dat deze mannen de hervormden godsdienst waren toegedaan, werden zij naar Richmond gezonden, waar dr. Dackeüs vanwege de bisschop van Winchester bevel had hen te onderzoeken, en aangaande hun geloof te ondervragen. Toen deze mannen te Richmond gebracht waren, werden zij terstond in een duistere gevangenis geleid, waar zij veel ellende en ongemak verduurden, totdat het de heer leraar gelegen kwam, zoals hij voorgaf, om hen te onderzoeken; doch, zoals hij later aan enige van zijn vrienden bekende, hij liet deze beklagenswaardige lieden met alle gestrengheid in de gevangenis pijnigen, opdat hij door deze middelen te beter zijn doel zou kunnen bereiken, en hen van hun goede gevoelens afbrengen. Toen nu deze mannen geruime tijd in de gevangenis op water en brood gezeten hadden, wat hun nog karig werd toegedeeld, werden zij eindelijk door de gevangenbewaarder geroepen, om voor de genoemde leraar Dackens te verschijnen. Toen deze mannen daarin de tegenwoordigheid van genoemde leraar stonden, sprak hij hen zeer geveinsd aan, en zei: "Mannen, waarom bent gij hier gebracht?" en hield zich, alsof hij van hun gevangenneming en armoede, die zij in de kerker geleden hadden, niets wist. Verder vroeg deze huichelaar naar de reden, waarom zij waren beschuldigd. Zeer ootmoedig antwoordden zij daarop, dat zij de reden niet kenden, waarom zij zulk een strenge gevangenschap ondergingen, aangezien zij niemand, zover zij wisten, kwalijk hadden toegesproken of iets misdaan hadden. Toen hij dit hoorde, wendde hij zich naar de hoge geestelijke en vroeg hem: "Waarvan worden deze mannen beschuldigd?" Maar hij vroeg naar de bekende weg, want hij wist dit zeer goed. "Mijnheer," zei de hoge geestelijke, "zij zijn van Bedayle hier naar York gezonden, en worden van ketterij beschuldigd." Toen ondervroeg hij hen aangaande hun geloof, wat zij met grote vrijmoedigheid beleden, in alles volgens de Evangelische waarheid.

Toen deze tweede Pilatus hun gevoelens aangaande het geloof had vernomen, hield hij zich alsof hij hunnentwege zeer bedroefd was, omdat zij tot zulk een dwaling vervallen waren, begon hen daarom eerst met vleiende woorden aan te vallen, en terwijl hij enige plaatsen uit de Heilige Schrift naar zijn valse zin verdraaide, meende hij te gemakkelijker deze eenvoudigen mannen het net over het hoofd te trekken; doch dit alles was tevergeefs, want de Geest van God versterkte de harten van deze vrome getuigen zo, dat zij de satan en zijn handlangers met al hun listigheid standvastig weerstonden.

Doch toen deze Farizeeër zag, dat hij met al zijn geveinsde vleierij en liefelijke woorden, geheel met huichelachtige listigheid vermengd, bij deze mannenniet vorderde, trachtte hij op een andere manier hun gemoederen te beproeven en te bevechten, en hield daarom hun de grootste en ondragelijkste straffen en pijnigingen voor ogen die hij slechts bedenken kon, bedreigde hen daarmee en zei, dat zij vele martelingen, ja de dood zelf zouden moeten verduren, indien zij volstandig in hun dwalingen wilden blijven volharden, en zij hem en de katholieke kerk om geen vergiffenis baden; welke kerk, zoals hij zei, ook macht had om hen naar ziel en lichaam te veroordelen. "Want," zei hij, "zo gij u niet werpen wilt in de schoot van

onze moeder de roomse kerk, zo moet ik ulieden als ketters, die hardnekkig bij hun vals voornemen blijven, aan de wereldlijken rechter overleveren, die u met vuur tot as zal verbranden, welke dood echter nog het minste zal zijn, want de smart van dit tijdelijke leven is slechts kort, maar, hiernamaals zal het anders met de ketters gaan; want allen, die in zulk een dwaling sterven (zoals zij de leer der waarheid noemen), en door onze moeder de roomse kerk zijn veroordeeld.

Doch het was alles tevergeefs, want beloften noch schone woorden, bedreigingen noch martelingen konden hen enigermate bewegen, om hun geloof, dat zij op Christus gebouwd hadden, vaarwel te zeg en; want het was te vast gegrond op de sterken rotssteen Jezus Christus. Maar helaas, daarna werden zij in een andere gevangenis geworpen, in een duisterder en onreiner hol dan tevoren, waar slakken en padden in menigte rondkropen, veroorzaakt door de vochtigheid van de plaats. Zij werden daar herhaaldelijk door de vijanden der waarheid aangevochten, zo zelfs dat een hunner door menselijke zwakheid zijn geloof verzaakte. Dit moet ons echter niet al te zeer verwonderen, wanneer wij de ellende van hun gevangenschap bedenken, die bijna onlijdelijk was; want de tenen waren hun bijna van de voeten gerot, en al hun leden waren verstijfd door de koude en de vochtigheid, die in hun lichamen getrokken was, daar het hun niet werd veroorloofd of toegestaan enige matten of stro te hebben, om er met hun lichamen op te rusten, noch stoelen of banken om er op te zitten, zodat zij zich van krukken moesten bedienen, teneinde hun lichamen te steunen. Ten gevolge van al deze ellende, gaf de een, mismoedig geworden zijnde, aan de vijanden der waarheid gehoor, stemde hun met de mond toe, al deelde er ook het hart niet in, en werd daags daarna, op gedwongen wijze, in de kerk gebracht; en, nadat hij de mis gehoord had, werd hem door de gemeente een aalmoes gegeven, terwijl men hem daarmee wegzond. Drie of vier dagen later echter werd de tijding in de stad gebracht, dat hij zich, uit mismoedigheid en groot berouw, in een rivier, Swayle genaamd, die in de nabijheid van Richmond loopt, had verdronken.

Kort daarna liet de meer genoemde leraar de ander uit de gevangenis halen, en, aangezien hij hem door geen middelen hoegenaamd van zijn geloof kon afbrengen, sprak hij het vonnis over hem uit, om levend te worden verbrand, welke dood hij met grote standvastigheid onderging. Immers, terwijl hij temidden der vlammen stond, riep hij met luider stem: "Heere Jezus, kom mijn zwakheid te hulp." Alzo gaf deze godzalige man de geest, en ontsliep in de Heere in het jaar van onze enige Zaligmaker 1553.

Nadat deze goddeloze leraar het vonnis uitgesproken en de martelaar aan de wereldlijke rechter overgeleverd had, keerde hij naar zijn woning terug. Onderweg werd hij zo bevreesd, dat zijn dienaren hem met grote moeite levend thuis brachten, terwijl hij nog op dezelfde dag stierf. Aldus eindigde dit ellendig mens zijn leven, daags voor de martelaar naar de brandstapel gebracht werd, waartoe hij hem nochtans veroordeeld en het vonnis over hem uitgesproken had. Merk toch, christelijke lezer, op de rechtvaardige straf van God over deze goddelozen rechter, die het onschuldig bloed van Gods getrouwe dienaren zocht te vergieten, en alzo, door het verdrukken van Gods Woord, het rijk van de antichrist meende te bevestigen en te versterken, terwijl hij niet bedacht, dat het bloed der martelaren het zaad is der kerk. Doch hij kreeg loon naar werken, want God, die een rechtvaardig Rechter is, en geen kwaad ongestraft laat, betoonde hier, tot grote troost en versterking van zijn gelovigen, een wonderwerk aan deze tiran, opdat Hij te duidelijker zou bewijzen, dat deze onrechtvaardige rechter veelmeer de dood had verdiend dan hij, die hij ter dood verwezen had. Daarom kwam Hij met Zijn rechtvaardige hand, en sloeg de tiran derwijze, dat hij eerst de dood smaakte, die hij driedubbel verdiende, voor zijn

veroordeeld slachtoffer het vuur gevoeld had, waartoe hij, zonder enige schuld, door haat en nijd veroordeeld was.

Willem d'Alençon

[JAAR 1554.]

Om de leer van het goddelijke Woord te bevorderen, hebben zij niet weinig medegewerkt, die onder het pausdom zich dagelijks bezig hielden met het verspreiden van boeken, waarin de Heilige Schrift zuiver en onvervalst uitgelegd en verklaard wordt, en alzo tot hulpmiddelen dienen van hen, die zulke godzalige leringen en heilige vertroosting en niet anders dan langs deze weg horen of verkrijgen kunnen. Onder hen, die zich hiermee bezig hielden, was ook Willem d' Alençon, die te Montauban geboren was. Nadat hij verscheidene plaatsen en landen in het koninkrijk Frankrijk bezocht had, en eindelijk te Montpellier, in Dauphiné, gekomen was, werd hij daar door het verraad der valse broeders gevangen genomen en in de gevangenis geworpen. Toen zij hem aangaande het geloof en de godsdienst ondervraagd, en zijn standvastigheid gezien hadden, velden zij het doodsvonniss over hem, namelijk, dat hij moest verbrand worden.

Er zat ook nog een lakenscheerder gevangen, om de Evangelische waarheid, die door de zwakheid des vleses en de lichamelijke vrees van de ware belijdenis van de Zoon van God was afgefallen, en door de rechters veroordeeld, dat hij boete zou doen, enige tijd moest blijven zitten en de dood aanschouwen, die men d'Alençon zou aandoen.

Toen d'Alençon naar de strafplaats werd weggeleid, verkreeg hij van de almachtige God zulk een genade, dat hij deze lakenscheerder, die kleinmoedig en vervaard was, door het Woord Gods en zijn voorbeeld zeer versterkte en tot een ware christelijke standvastigheid terugbracht. Toert nu deze lakenscheerder nieuwe kracht verkregen en moed geschept had, begeerde hij van de rechter, dat men hem weer in de gevangenis brengen of met d'Alençon verbranden zou, en verklaarde, dat hij geen andere boete wilde doen, dan dezelfde belijdenis der Evangelische leer, die d'Alençon beleden had, met zijn dood te bevestigen.

In dit sterk en krachtig geloof werden deze beide heerlijke getuigen der waarheid en martelaren, voor de zaak van Jezus Christus, te Montpellier verbrand, en wel d'Alençon, de boekverkoper, op de 7den Januari en de ander op Dinsdag de 10den dier maand, in het jaar onzes Heeren 1554.

Paris Panier

[JAAR 15511]

Paris Panier, van Salins, in het graafschap Bourgogne, was een kundig rechtsgeleerde. Hij stond het zuivere Woord van God en de zuivere leer van het Evangelie tot de dood voor, waarom hij te Dole onthoofd werd op Zaterdag de 7e April, in het jaar van onze enige Zaligmaker Jezus Christus 1554.

Pieter de la Vau

[JAAR 1554.]

Pieter de la Vau, uit de stad Pantillac, vijf mijlen van Toulouse gelegen, was een schoenmaker van zijn ambacht en werd te Nimes, in Dauphiné, om zijns geloofs wil, dat op het zuivere Woord van God was gegrond, gevangen genomen.

Nadat hij een vrijmoedige belijdenis van de christelijke godsdienst had afgelegd, pijnigde men hem op zeer wrede wijze; zelfs verbrak en verminkte men zijn ledematen, opdat hij zijn geloofsgenoten noemen zou; doch, hoe men hem ook

pijnigde, hij noemde nochtans niemand. Eindelijk hebben zij hem levend in die stad verbrand, welke dood hij niet een krachtig gemoed onderging, in het jaar 1554.

Gileyn de Muelere

[JAAR 1554.]

Te Oudenaarden, in Vlaanderen, woonde een onderwijzer van de Vlaamse school, mr. Gileyn de Muelere genaamd, die zeer ervaren was in de Heilige Schrift. Nadat hij zich vele jaren in stilte met groten ijver in het goddelijke Woord had geoefend, werd hij eindelijk van ketterij beschuldigd bij de grootinquisiteur van Vlaanderen, Petrus Titelmannus genaamd, die niet eer rusten kon dan nadat hij het onschuldige lam ter dood had gebracht. Op zekere tijd namelijk, en wel de 19den April 1554, kwam de genoemde kettermeester, mr. Klaasen en de deken van Rijssel te paard te Oudenaarden in een herberg de Baas genaamd. Vele godzalige mensen en liefhebbers der waarheid waren daarover verslagen, en vreesden dat hun komst, zoals dit gewoonlijk plaatshad, vervolging en verstrooiing zou ten gevolge hebben. Er liep een gerucht, dat hij daar gekomen was om enige lieden gevangen te nemen. Aldus vreesde men en wachtte zich ieder voor gevaar en ongeluk. Doch toen had dit niet plaats. De inquisiteur echter, om alle vrees en achterdocht uit de weg te ruimen, vertrok, zoals men dacht, nog voor de avond uit de stad naar Gent, en hield zich, alsof hij in die tijd niets doen zou. Maar helaas, het was geheel anders. Want ziet, mr. Klaas, de dienaar van de kettermeester, die des avonds in het geheim in de stad was gebleven, overviel de volgende morgen de goede man in zijn huis en nam hem gevangen. Zijn gevangenschap, belijdenis van het geloof en verder zijn gehele geschiedenis heeft mr. Gileyn zelf uitvoerig beschreven. Wij willen de hoofdinhoud of een kort begrip daarvan uit zijn eigen geschriften, tot stichting van alle christenen, verhalen. Aangaande zijn gevangenschap schrijft hij aldus:

"Op Donderdag de 20ste April, tussen zeven en acht uur, werd de herder met de schapen, Gileyn de Muelere, Caan genoemd, onderwijzer van de Vlaamse school verstrooid. Toen ik de storm en het gerucht vernomen had, dat er in die tijd iemand zou gevangen genomen worden, was ik voornemens, ofschoon ik niet dacht, dat het mij overkomen zou, om het gevaar te ontlopen, het huis te verlaten, omdat ik vermoedde, dat ons ellende boven het hoofd hing. Zo geschiedde het, dat mr. Klaas, de dienaar of schrijver van de inquisiteur, met de onderschout en drie dienaren samen in mijn huis kwamen. Terwijl ik beneden was, en gereed stond het huis te verlaten, hoorde ik Ackebay op de zolder lopen. Toen ik dat hoorde, dacht ik bij mij zelf, dat hij mij kwam dagvaarden om voor de kettermeester te komen. Daarna liep ik naar de winkel, en vroeg aan mijn dienstmaagd, wat dat was. En ziet, ik zag daar de genoemden mr. Klaas, met de onderschout en nog twee dienaren in de deur staan. Aldus liep ik, menende het huis te verlaten, de wolf in het gezicht en de vijand in de schoot. Mijn vrouw, die naar de markt was gegaan, wat zij misschien om de twaalf Donderdagen deed, hadden zij opgewacht, om alzo de vogel op zijn nest te kunnen bespringen, en aldus sloegen zij de handen aan mij, en namen mij gevangen. Mijn kinderen weenden bitterlijk, en dienstmaagden maakten groot misbaar. Daarna brachten zij mij in de school, en onderzochten die van achteren tot voren.

De sloten deed ik alle open, maar er was niets dat hun aanstond. Toen zij mij naar beneden brachten, schoten zij op mij toe, en betastten mij, of ik ook enige boeken bij mij had. Zij vonden niets dan het geschrift van de keizer, een Nieuw Testament en een klein boekje, beide goedgekeurd. Wanneer zij hadden willen vertoeven om nog wat te

eten, zou ik die in mijn boezem hebben gestoken, om er het huis mee uit te gaan, doch de Heere had het anders besloten.

Eindelijk grepen mij twee gerechtsdienaren aan, en leidden mij naar de gevangenis. Toen ik bemerkte, dat zij mij in de gevangenis brachten, was mijn hart ten enenmale verslagen en ik zei: "nu is de herder met de schapen verstrooid." Vroeger dacht ik, dat men mij slechts in de Baas, waar ik meende de inquisiteur te zien, zou brengen. Toen ik mij aldus gevangen zag, was mijn hart dodelijk bedrukt, zodat ik op mijn aangezicht en knieën viel, en de Heere met vele tranen aanriep Zich te verwaardigen mij te vertroosten, en mijn vorige zonden en zwakheden niet te gedenken, wat Hij ook gedaan heeft.

Mijn rampen, die ik drie á vier dagen doorstond, alsook de velerlei gedachten, die in wij omgingen, zou ik aan niemand ter wereld ten volle kunnen meedelen; en vooral de droefheid van mijn vrouw en vijf jonge kinderen en schapen heeft mij het hart gebroken.

Doch de hemelse Vader, die een Vader van alle vertroosting is, heeft op genadige wijze aan mij gedacht, en Zijn belofte is gewis. "Betrouwt," zegt Hij, "en ik zal u niet verlaten; want Ik zal u de Trooster zenden." Aldus heeft de Heere mij door Zijn beloften vriendelijk vertroost, zodat ik nu zeker geloof, dat God mij verkoren heeft om voor Zijn naam te lijden. Hem zij lof in eeuwigheid."

Des namiddags, de 24ste van die maand, werd hij des voor en namiddags door de onderschout alleen in de Baas geleid, en wel voor de beide grote vijanden van het geloof, de kettermeester en de deken van Rijssel, en met hen Klaas als schrijver, zonder dat er verder iemand anders bij was; want de onderschout, nadat hij hem aan de wolven, die later zijn bloed zouden drinken, had overgeleverd, was vandaar vertrokken. Voor hij bij de inquisiteur kwam, was zijn geest door dubbele strijd als met molenstenen bezwaard; want aan de ene zijde vreesde hij de naam des Heeren te verloochenen en aan de anderen kant om iets te belijden, waardoor hij zijn leven, met vrouw en kinderen, in gevaar en ellende zou brengen. Hij zocht in het spreken God en de mensen te behagen, en in geen dele te vertoornen: dat is, hij wilde twee heren, die niet overeenstemden, dienen. Zijn vrouwen kinderen, die als in zijn hart leefden, vernieuwden zijn droevige gedachten, en hij vreesde, dat zij zouden worden verjaagd. In deze beklagenswaardige toestand liet de Heere hem blijven, totdat hij omstreeks een uur voor de kettermeester geweest was. Toen hij voor deze beide vijanden stond, en bevreesd was, wat hij zeggen zou, stelde de Heilige Geest de liefelijke spreuk van Christus hem voor ogen, waar Hij zegt: "Zij zullen hun handen aan ulieden slaan, en [u] vervolgen, [u] overleverende in de synagogen en gevangnissen; en gij zult getrokken worden voor koningen en stadhouders om Mijns Naams wil. Neemt dan in uw harten voor, van tevoren niet te onderzoeken, [hoe] gij u verantwoorden zult; want Ik zal u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen tegenspreken noch weerstaan allen, die zich tegen u zetten. Want gij zijt [het] niet, die spreekt, maar [het is] de Geest uws Vaders, Die in u spreekt." Aldus herinnerde God hem door Zijn belofte, waardoor zijn zinnen, die door velerlei meningen verstrooid waren, in grote mate werden versterkt. Zijn voornemen was echter, omtrent zijn geloof niet een enkel woord te belijden, zonder vooral de reden te kennen van zijn gevangenschap. Hij dacht namelijk, dat er geen voldoende getuigenissen of bewijzen tot zijn last bestonden, dan alleen straatgeruchten. Daarenboven had hij vast voorgenomen, in de vorm van een rechtsgeding, en wereldlijke rechtsuitspraak, zich te behelpen, of door zijn vrienden, ten minste onder borgtocht, zich te doen voorlichten; aldus meende hij zich te kunnen verdedigen zonder zijn geloof, waaromtrent alle zwaarigheid gelegen was, te belijden. Dit was vleselijke wijsheid en raad, waardoor hij het meest werd

gekweld. Maar het einde ervan was: "O Heere, doe Uw wil, hoewel het vlees tegen God vecht," zoekende zich steeds met vrouw en kinderen te beschermen. Doch, verneemt nu de wonderbare verkiezing van God, waardoor Hij Zijn uitverkorenen verkiest.

Toen hij, terwijl hij blootshoofds voor zijn vijanden stond, ondervraagd werd, en zij terstond antwoord daarop verlangden, was hij in de geest benauwd, en zocht zijn verantwoording te verschuiven. Bovenal verlangde hij, dat de overheid der stad, onder wie hij beweerde te staan, daar tegenwoordig zou zijn." "Dit doet er niet toe," zei de inquisiteur, "gij bent door mij gevangen genomen, als daartoe gemachtigd van de paus en de koning. Antwoord slechts, en laat uw hoofd rusten." Hier was hij als dood en ten enenmale verslagen. Hij wilde, als vroeger, de reden van zijn gevangenschap weten. In één woord, hij zocht allerlei uitvluchten, zodat hij omtrent een half uur zijn verantwoording wist te ontduiken. Toen de kettermeester zag, dat hij bezwaarlijk tot de belijdenis van zijn geloof komen zou, begon hij hem, zoals Kajaphas bij Christus deed, bij de levende God te bezweren, dat hij antwoorden moest. "Er staat," zei hij, "in het heilige Evangelie geschreven: "Zo wie Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader, die in de hemelen [is]; maar zo wie zich Mijns en Mijner woorden zal geschaamd hebben, diens zal de Zoon des mensen Zich schamen, wanneer Hij komen zal in Zijn heerlijkheid, en [in de heerlijkheid] des Vaders en der heilige Engelen." Zo gebiedt ook de heilige Petrus: "Dat wij altijd bereid zullen zijn tot verantwoording aan een iegelijk, die ons rekenschap afeist van de hoop, die in ons is." Zo verlang ik dan," zei de inquisiteur, "rekenschap van u geloof; wat antwoordt gij hierop meester Gileyn?" Toen hij dit hoorde, werd hij ontroerd in de geest, en de Geest des Heeren dreef hem met kracht, zodat hij zei: "O mijn God nu is het tijd; sta mij bij naar uw belofte!" Als hij nu de hulp des Heeren gevoelde, wendde hij zich tot de vijanden, en zei met krachtige woorden: "Vraag mij nu, wat gij wilt, ik zal u ronduit, zover de Geest van God mij te spreken geeft, antwoorden en niets verzwijgen." De inquisiteur begon dan ook het onderzoek aldus: "Gileyn, wat houdt gij voor de heilige kerk?" Antwoord: "Alle rechtgelovige mensen, waar die ook door de gehele wereld verspreid zijn. Allen zeg ik, die op het enige fundament Christus Jezus, als een levend huis gebouwd zijn, en Hem voor hun enig Hoofd en Bruidegom erkennen." Vraag: "Maar wie zijn deze?" Antwoord: "Die in de enige en eeuwige God geloven, en Hem door Jezus Christus in de geest en volgens Zijn Woord zuiver dienen." Hierover werd veel gesproken, te uitvoerig om te worden meegedeeld. "Aan deze kerk dan," zei meester Gileyn, "waarvan ik mij een lidmaat weet, houd ik mij eendrachtig, en geloof alles, wat God in Zijn Woord geleerd heeft, zonder enig tegenspreken. Deze Kerk is één lichaam, één ziel, één geest, en één hart." Vraag: "Wie houdt gij voor het hoofd der heilige kerk?" Antwoord: "Christus Jezus, Die de Vader tot een hoofd gesteld heeft over alle gelovigen, ja over alle koninkrijken der wereld. Deze is het Hoofd, de Bruidegom en Man van deze kerk, welke Hij gehuwd heeft als Zijn Bruid, en gewassen door Zijn bloed, en heeft haar zonder rimpel en vlek gesteld, opdat zij heilig voor Hem zijn zou." Vraag: "Wie houdt gij voor het hoofd der kerk op deze wereld?" "Wie zou ik daarvoor anders houden," zei hij, "dan Christus alleen, aan Wie toch alle macht in hemel en op aarde toekomt, en Die Zijn kerk regeert, leert, troost en bijstaat, tot het einde der wereld; want hoewel Hij naar het lichaam van hen gescheiden is, is Hij nochtans bij hen met Zijn Geest." Vraag: "Zijn er dan geen andere hoofden der kerk op de aarde? En was Petrus niet het hoofd der kerk en in plaats van Christus gesteld? Dat kan immers niemand loochenen! Zo is dan ook de paus van Rome, die een opvolger van Petrus is, en op zijn zetel zit, het hoofd der kerk en heeft alle macht van Christus, zoals Petrus, ontvangen?" Antwoord: "Er zijn altijd

dienaren der kerk geweest, die plantten en nat maakten, maar God geeft de wasdom; er zijn bisschoppen, herders, predikanten en andere dienaren, die God aangesteld heeft als opzieners over Zijn kudde, die zij met het Woord van God moeten weiden. Wanneer nu de paus zulk een dienaar is, die de kerk van God met goede leringen en leven sticht, dan houd ik hem voor een dienaar van God, naar wie men als naar Christus horen moet als een die komt in de naam des Heeren; maar in het tegenovergestelde geval erken ik hem niet!" De kettermeester werd door zijn antwoord boos, en zei spijtig tot hem: "Dat weten wij wel; wilt gij ons leren? Wij vragen u, of niet de paus het hoofd der Kerk op deze wereld is, die dezelfde macht heeft als Petrus, om te binden en te ontbinden?" Antwoord: "Ik houd de paus wel voor het hoofd der kerk; ik wil hem deze eer niet ontnemen, en wil hem ook niet van zijn zetel stoten. Om u dit toe te geven, erken ik hem voor het hoofd der kerk; der kerk zeg ik, namelijk, van de roomse kerk, dat is, van de duivelse kerk, van deze kerk, die toch een moordkuil is, een spelonk van rovers en moordenaars, een synagoge des duivels; daarvan is hij het hoofd, de koning, de vorst en hoogste gezant, en regeert haar door zijn dwalende en leugenachtige geest. Deze eer van heerschappij voeren heeft hij niet van God, maar van zijn vader, namelijk, van de duivel ontvangen, door wiens ingeven, raad en macht, hij zich niet op de zetel van Petrus maar in de tempel van God gesteld heeft." De kettermeester was over dit antwoord, dat hij niet verwachtte, verslagen, en liet de vraag betreffende de paus rusten, en begon te spreken over het sacrament des altaars. "Nu, welaan," zei de inquisiteur, "wat gelooft gij van het sacrament des altaars, (zoals zij het avondmaal des Heeren noemen) en welk gevoelen hebt gij daarover?" "Ik geloof, dat het avondmaal onzes Heeren een heilige instelling van Christus is, waardoor de gelovigen, om wiens wil het alleen is ingesteld, de goddelijke genade voor hen krachtig wordt verzegeld, en zij tot de dienst van God vermaand. Verder, ik belijd, zo dikwerf wij dit avondmaal, naar de instelling van Christus, houden, dat wij dan het lichaam en het bloed van Christus met het geloof, door de Heiligen Geest, ontvangen tot een levende spijs en drank voor onze zielen. Dit duiden ons de uiterlijke tekenen, namelijk het brood en de wijn, aan, welke ons natuurlijk lichaam voeden, versterken en aangenaam zijn. En gelijk wij het brood en de wijn uit de hand van de dienaar uitwendig ontvangen, aldus ontvangen wij inwendig, door de Heilige Geest, Christus Jezus, Die het levende brood is, van de hemel neergedaald, met al Zijn verdiensten, waarmee onze zielen gespijzigd, gelaafd en tot het eeuwige leven onderhouden worden. Ten derde word ik hierdoor onderwezen, dat ik door de dood en de offerande van Christus, aan het kruis voor ons volbracht, van alle zonden gereinigd zijnde, aan Zijn verbroken lichaam en vergoten bloed, dat is, aan al Zijn weldaden, gemeenschap heb. Zo houd ik dan het avondmaal voor een hoogwaardig sacrament, waarin vele kostbare schatten verborgen zijn." Vraag . "Gelooft gij niet, dat het brood, hetwelk Christus gaf met de woorden: "Neemt, eet, dit is mijn lichaam," in het lichaam van Christus wordt veranderd?" Antwoord: "Ik geloof ook, dat Christus het brood, dat Hij nam, dat Hij zegende, dat Hij brak en gaf, Zijn lichaam noemde bij zekere manier van spreken, en dat het brood brood bleef en de wijn wijn, zonder enige verandering. Zo is dan het brood het natuurlijke lichaam en de wijn het bloed van Christus niet, maar zij zijn alleen zichtbare tekenen daarvan, die tot verzekering de naam dragen van hetgeen zij betekenen." Toen Gileyn dus gesproken had, zei hij verder: "Nu is het geheel met mij gedaan, want zij hangen allen aan deze broodgod." De strijd liep immers over de transsubstantiatie, dat is, over de verandering van het brood in vlees en van de wijn in bloed. Zij vroegen andermaal: "Gelooft gij niet, dat, na de woorden der inzegening door een priester gesproken, het brood en de wijn in het lichaam en het bloed van Christus veranderd worden, en dat de priester zich en

anderen het lichaam van Christus met de handen in de mond steekt?" Gileyn antwoordde: "Christus heeft deze verandering niet geleerd, noch zijn apostelen na Hem. Veel minder heeft Hij de roomsen priester, zoals gij zegt, de macht tot deze verandering geschonken. Zegt mij toch, waarin stelt gij deze verandering: in de stof of in de vorm? in de grootte, lengte of diepte? in de reuk, de spraak, het gezicht, enz.? Doch in niets van dit alles kunt gij haar bewijzen; zo heeft er dus geen verandering plaats. Daarom moet men het ontvangen van het brood en de wijn in het avondmaal geestelijk verstaan, daar de Heere Christus, volgens Johannes, geleerd heeft: "Het vlees is niet nut, maar de Geest maakt levend." En, hoe wij zijn vlees en bloed ter zaligheid ontvangen moeten, wordt ons daar dooi Christus duidelijk geleerd, namelijk, door het geloof, dat alleen de mond is, waarmee deze spijs en drank kan genoten worden. "Wie in Mij gelooft," zegt Christus, "heeft het eeuwige leven." Wie dus in Christus gelooft, Die Zijn lichaam voor ons verbroken en Zijn bloed vergoten heeft, die eet Zijn vlees en drinkt Zijn bloed, die, zeg ik, is al de verdiensten deelachtig, die ons door de offerande van het lichaam van Christus zijn verworven." Toen zeiden zij: "Hij wil zeggen, dat men in het avondmaal het lichaam en het bloed van Christus met het geloof, dat is, de kracht van Christus' dood en de eeuwige zaligheid, ontvangt, hetwelk door de uitwendige sacramenten als door zichtbare dingen, voor ogen gesteld en verzegeld wordt; zodat het brood en de wijn, die slechts zinnelijke tekenen zijn, hun natuur behouden zonder enige verandering." "Mijn heren," zei Gileyn, "dat is mijn bedoeling; gij hebt mij goed begrepen. Ik zeg u in waarheid, dat gij het rechte inzicht in die zaak niet hebt, aangezien gijlieden de uitwendige tekenen schandelijk misbruikt, die houdende voor de verborgen zaak, waarvan zij slechts zinnelijke sacramenten zijn. Hieruit vloeit voort, dat gij van het brood des avondmaals een gruwelijke afgod, die gij terstond met velerlei diensten vereert en aanbidt, gemaakt hebt. Daarom verwerp ik uw leer van de wezensverandering geheel, waaruit vele onbehoorlijke dingen, tegen de aard der sacramenten, de instelling van het avondmaal en tegen de gehele zin der Schrift voortvloeien." Daarna vroegen zij hem, hoe hij dacht over het brood of de ouwel, hetwelk in de heilige kerk, zoals zij hun roomse synagoge noemen, wordt aanbeden als God en mens. Gileyn stond van de tafel op en zei: "Ik heb er genoeg van gezegd. Wat wilt gij nog meer vragen?" Vraag: "Handelt men dan niet goed, wanneer men de ouwel als God in de hemel aanbidt?" "Hier werd ik," dus schrijft hij, "in mijn gemoed ontsteld, en de Geest des Heeren drong mij om de waarheid te zeggen, Christus," zei hij, "gaf het brood om te eten, niet om te aanbidden, of daarvoor neer te knielen. Hij heeft ook nergens de aanbedding van het brood geleerd. Maar hij zegt: De ware aanbidders zullen in geest en waarheid aanbidden." Daarom houd ik zulk een aanbedding voor een gruwelijke afgoderij en wel tegen het eerste en tweede gebod der goddelijke wet; want deze aanbedding geschiedt voor een stommen en gebakken afgod, die, zoals men zien kan, ook door de honden, katten en muizen gegeten, ja door de wormen en de ouderdom verteerd kan worden. Hoe, schaamt gij u niet deze tastbare schande niet alleen het lichaam, maar ook de godheid van Christus aan te doen? En hoe kan, bid ik u, de godheid van Christus, die in de gehele wereld is verbreid, in een stukje brood of in een ouwelkastje besloten worden? Hoe kan God, Die een Geest is, door de mond en de buik ontvangen en doorgeslikt, ja ook, ik schaam mij het te zeggen, in onreinheid veranderd en door stoelgang uitgeworpen worden? Want, indien gij de ouwel ook voor God erkent, zo moet Hij aan deze walgelijke dingen onderworpen zijn. En al kon ook het brood in het lichaam van Christus veranderd en met de tanden verbroken worden, zo kan toch Zijn godheid niet worden genuttigd, veel minder enige verandering ondergaan. Daarenboven, Christus spreekt nergens om Zijn Godheid, maar alleen om Zijn vlees te

eten. Hij noemde ook het brood Zijn Godheid niet, maar Zijn lichaam. Aangaande zijn lichaam, dat gij in een stukje brood wilt besluiten, zeg ik met de Schrift, dat Christus Zijn lichaam, Zijn lichaam zeg ik, dat gekruisigd, gestorven, begraven en uit de doden opgewekt is, in de hemel boven de wolken, uit de ogen van Zijn apostelen, zichtbaar heeft meegenomen aan de rechterhand des Vaders, en zal vandaar niet terugkeren, voor dat Hij zichtbaar, zoals Hij is heen gegaan, uit de hemel zal verschijnen. Want de hemel moet Hem ontvangen tot de tijden der wederoprichting van alle dingen, wat niet plaats zal hebben dan in de dag des oordeels. Daarom vermaant ons de heilige Paulus, dat wij de hemelse dingen, waar Christus is, zittende aan de rechterhand des Vaders, moeten zoeken. Christus is dan naar het lichaam hier niet meer te vinden, want Hij heeft de wereld verlaten, en is tot de Vader gegaan. Dit getuigt ook Augustinus als hij zegt, "dat het stoffelijke lichaam van Christus alleen in de hemel is, en van daar niet komen zal dan in het laatste oordeel". En gelijk de bliksem haastig verschijnt, en overal wordt gezien, zo zal ook Jezus Christus onze Zaligmaker komen. Zo verzaak ik dan uw broodgod, die ik eren noch dienen wil, en verklaar ronduit dat hij de God Mauzzim is, waarvan Daniël schrijft, die de antichrist en zijn dienaren met goud, zilver en dergelijke kostbaarheden vereren zouden; en, waar deze God wordt aangebeden, daar re geert de antichrist, en daar is zijn kerk. Hij wordt echter nergens dan in de roomse kerk aangebeden, zo is het dan duidelijk, dat de pausgezinde kerk de synagoge van de antichrist is. Hij is de God der sterken, want hij vernielt en verdrukt alle mensen, die hem niet willen aanbidden; doch zijn aanbidders verheft en eert hij, en deelt hun de schatten en landen der wereld als bij het lot uit." Hier brulde de inquisiteur als een leeuw, omdat hij zijn broodgod aldus verwierp. "Dus zouden wij dan allen," zei de kettermeester, "afgodendienaars zijn" Ja waarlijk, bent gij dat," zei hij, "want gij aanbidt een vreemde god van meel, die onze vaders niet gekend hebben." Tot versterking van hun leer der wezensverandering brachten zij weer bij, dat ieder, om eeuwig te leven, het vlees van Christus eten moest; doch dat Hij niet spreekt van een andere spijs, die Zijn vlees is, dan van het brood des avondmaals. Zo moet dan," zei hij, "het brood in het natuurlijke lichaam van Christus veranderd worden." "Er is," zei Gileyn, "geen sterker bewijs tegen u, waardoor uw wezensverandering meer wordt vernietigd. Want, indien het brood het wezenlijke lichaam van Christus is, zijn allen zalig, die dat in de mond steken en gebruiken; want Christus zegt: "Wie mijn vlees eet, die heeft het eeuwige leven." En verder: Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem." Alle ongelovige en onboetvaardige mensen kunnen het stoffelijke brood en de wijn ontvangen. Zo zou dan ook daaruit volgen, dat de goddeloze mensen zalig zouden zijn. Hieruit volgt nog een groter bezwaar, namelijk, dat de honden, muizen en dergelijke redeloze dieren het lichaam van Christus eten, en alzo zalig zouden zijn, wanneer zij uw bezworen en geheiligd brood eten, wat te schandelijk is om te denken. Judas ontving ook het brood, dat Christus Zijn lichaam noemde, zowel als de andere apostelen. Zo moest dan ook de verrader Judas', volgens uw leer, in Christus en Christus in hem blijven; doch de satan voer terstond in hem. Hieruit besluit ik dan, dat het brood in het natuurlijke lichaam van Christus niet verandert, want anders zouden allen zalig zijn, die dat ontvangen; maar dat het alleen een teken is van het lichaam van Christus, voor ons verbroken; voor ons, zeg ik, die dat door het geloof ontvangen." "Gileyn," zeiden zij, "gij dwaalt gruwelijk; men zal u binnen kort wel wat anders bewijzen." Hiermee eindigde het onderhoud over het avondmaal, en een ander van de mis, dat zij uit het avondmaal trekken, volgde. "Wat gelooft gij," vroegen zij, "van de mis?" Antwoord: Zij is een gruwelijke afgoderij, waardoor de dood en de offerande van Christus geheel vernietigd en het avondmaal des Heeren jammerlijk bedorven en geschonden worden.

Deze mis is door Christus niet ingesteld, en heeft met de instelling van het avondmaal niets gemeens, maar zij is gebouwd op de grond der wezensverandering en andere menselijke bijgelovigheden."

Allereerst ondervroegen zij hem aangaande de doop, wat ik vergeten heb mee te delen. De vraag was dan, of de doop nodig was ter zaligheid. "Ik houd," zei Gileyn, "de waterdoop voor een heilige instelling van Christus, waarmee de gelovigen gereinigd worden van zonden door het bloed van Jezus Christus, waarvan het water een zegel en zekere getuigenis is. Desgelijks erken ik de doop voor een zegel van het goddelijke verbond, waardoor de kinderen 'Gods, als ware nakomelingen van Abraham, van de goddeloze wereld onderscheiden worden, zoals de besnijdenis der Israëlieten was. Maar ik ontken, dat de doop nodig is tot zaligheid, want dan zou men van de doop een afgod maken, en de genade van Christus Jezus en de eeuwige zaligheid aan de verderfelijke stollen toeschrijven. Want het water maakt niet zalig, en wast de zonden niet af, maar het bloed van Christus, waarvan het water een teken is. De doop heeft geen kracht noch nuttigheid dan in het bloed van Christus, in Wie alleen onze zaligheid gelegen is, als die Zijn bloed tot afwassing onzer zonden vergoten heeft, wat door het water wordt afgebeeld. Nochtans misprijs ik het in grote mate, wanneer men de doop, ofschoon hij geen zaligheid geeft, veracht."

Vraag: "Zo houdt gij het er dan voor, dat zij, die hun kinderen niet laten dopen, verkeerd doen?" Antwoord: "Dat doen zij waarlijk; want aangezien de kinderen in het verbond van God zijn begrepen, zowel als hun ouders, en hun de belofte der zaligheid toekomt, daar God belooft onze God en onzer kinderen God te zijn, zo is het dan behoorlijk, dat men de kinderen, die het zaad der gelovigen zijn, het teken des verbonds en het zegel der zaligheid namelijk het waterbad, toedient; want, aan wie het meeste toekomt, zal men die het mindere onttrekken?" Toen zij vernamen, dat hij geen wederdoper was, vleiden zij hem, alsof zij verheugd waren, dat hij met hen in dit gevoelen deelde. Maar hij achtte hun vleierij en dubbelzinnigheid niet. "Maar zoals ik dan," zei hij, "de verachters van de kinderdoop verwerp, also veracht en verwerp ik ook uw moedwillige boosheid, waardoor gij de instelling des Heeren, die geheel volmaakt was, zo schandelijk geschonden hebt door velerlei onuitstaanbare bijgelovigheden. Want vooreerst, gij maakt van de doop een afgod, aangezien gij daaraan de zaligheid en niet aan Christus toeschrijft. Ten andere doet gij de kinderen en de huwelijken staat groot onrecht, daar gij de duivel, ach, welke boosheid! uit hen wilt bezweren. Ten derde spreekt gij de mensen van verborgenheden, doch van de nuttigheid van de doop leert gij niet, en prevelt slechts zekere Latijnse woorden, die het volk, ja schier uw mispriesters zelf, niet verstaan, tegen het gebod en de leer van Paulus. En wie kan uw dwaze plechtigheden verdragen, zoals het gebruik van zout, olie, kaarsen en dergelijk meer, die gij tot misvorming van de Heilige doop hebt ingevoerd?" Hieruit volgde nog een andere vraag, of hij namelijk geloofde dat zijn kind, zonder doop stervende, ook zalig zou zijn. "Ja," zei hij, want de kinderen der gelovigen zijn zalig, zoals wij, door de verdiensten van Christus alleen, zonder toedoen van de sacramenten, gelijk de kinderen der Israëlieten, voor de besnijdenis stervende, zalig werden geacht. Want Petrus zegt, dat hun de belofte en hun ouders gedaan is de belofte, zeg ik, dat zij Gode, als Zijn kinderen en bondgenoten in Christus Jezus toebehoren. Daarom worden zij door Paulus heilig en rein genaamd; en Christus beval hen tot Hem te brengen, en noemde hen erfgenamen van het koninkrijk der hemelen." Zij schreven dit alles op, maar zeiden, dat hij dwaalde. Intussen twistten zij in geen geringe mate onder elkaar in het Latijn om zijn woorden. Zo slechts kan de ene satan het met de anderen vinden.

Na de middag vertrok de deken van Rijssel naar Gent, zodat slechts de inquisiteur en mr. Klaas de gevangene, ondervroegen. Vraag: "Hoe denkt gij over de biecht en de vergeving der Kerk? Geloofst gij, dat men de priester biechten moet, en hij de macht heeft de zonde te vergeven?" Antwoord: "Ik geloof dat wij arme zondaars zijn, die vergeving van onze zonden hebben; daarom is het goed, dat wij onze zonden voor God belijden, aan Wie zij bekend zijn, en Die de macht heeft de zonden te vergeven; daarom heeft Christus ons geleerd de zonden voor Zijn Vader te belijden, en om vergeving te bidden, als Hij zegt: "Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren," Dit deed ook David, zeggende: Heere tegen U alleen heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uw ogen." Zo moet men dan God en niet de mispriester de zonden belijden, Die haar kan en wil vergeven; want Hij zegt door de profeet: "Ik, Ik ben het, die uw overtredingen uitdelg om Mijnentwil." Er is nu een andere belijdenis van zonden, waarvan Jakobus schrijft; deze heeft plaats, wanneer de een broeder met de anderen, als er enige misdaad gepleegd is of twist bestaat, zich verzoent en verenigt. Wie dus iets misdaan had tegen zijn broeder, moest zich vernederen en om vergeving bidden, en wie misdaan was, moest de schuld, volgens de leer van Christus, kwijtschelden. Daarom zegt Christus: "Zo gij gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft, laat daar uw gave voor de altaar, en ga heen, verzoen u eerst met uw broeder, en kom dan en offer uw gave." Want gelijk de wijze man zegt, hoe durft iemand om genade bidden, die een ander geen genade schenken wil? Misprijzen wil ik het echter niet, als iemand onder moeilijke dingen gebukt gaat, dat hij dan raad vraagt aan een geleerd en geschikt man, die hem leren, onderwijzen, en, wanneer het nodig mocht zijn, troosten kan met Gods Woord. Maar dat kunt gij tot uw oorbiecht aan de mispriester niet brengen, welke anders niet is dan een raadvraging." Toen vroegen zij: "Wat dunkt u dan van de oorbiecht?" "Wat uw oorbiecht aangaat," zei hij, "waarin gij het aantal van alle zonden, met alle omstandigheden daarbij, verlangt te weten, die verwerp ik geheel, omdat zij buiten Gods Woord is ingevoerd tot een strik der arme gewetens. Hoe schadelijk deze uw oorbiecht is, getuigen uw boze werken; want door de biecht hebt gij de kuisheid der ongehuwde meisjes en gehuwde vrouwen aangevallen en dikwerf doen struikelen. Door dit middel heeft de antichrist inbreuk gemaakt op het gewetens van alle mensen, en de geheimen vernomen van koningen en prinses, waardoor hij zijn valse leer en tirannie heeft versterkt. In één woord, hierdoor is allerlei schandelijkheid ontstaan en gepleegd, en de mens oorzaak tot zondigen gegeven, aangezien zij meenden door deze oorbiecht vergeving van zonden te zullen verkrijgen."

Vraag: "Hoe denkt gij over de boetedoening en de kwijtschelding, die de priester stelt tot voldoening van zonden?"

Antwoord: "Ik erken geen andere voldoening dan van Christus Jezus, Die aan Zijn Vader, voor allen, die in Hem geloven, genoegzaam voldaan heeft. Deze alleen houd ik voor de eeuwige en enige voldoening, als die onze zonden op Zich genomen, en daarvoor in Zijn vlees betaald heeft; aldus is Hij onze vrede, rechtvaardigmaking en verzoening bij de Vader. "Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige." Daarna vroegen zij, of wij zelf niet voor de zonden voldoen konden, en daarenboven met goede werken de hemel verdienen. Antwoord: "Ik zeg nog eens, dat Christus onze voldoening is, Die Zichzelf voor ons heeft overgegeven, het handschrift uitwissende, dat tegen ons was. Maar hoe kunnen wij, die toch ellendige zondaars zijn, die de zonde als water indrinken, en in wier vlees niets goeds woont, voor de zonde voldoen? En wat kunnen wij anders met onze werken, die ten enenmale boos en walgelijk voor God zijn, dan de toorn Gods over ons verwekken? Want van nature zijn wij kinderen des toorns, die de

veroordeling en de eeuwige dood hebben verdiend, zodat alles, wat wij doen, Gode niet kan behagen. Daarom moeten onze zonden in Christus Jezus alleen, in Wie de Vader een welbehagen heeft, voldaan zijn. Daarom verwerp ik ook uw vals gevoelens aangaande de werken, waarmee gij de hemel verdienen wilt. Want wat zijn toch al onze werken in zich zelf dan zonde en boosheid? Al onze gerechtigheden zijn toch, zoals de Profeet zegt, als een onrein kleed; wij zijn zondaars van nature, en kunnen niets doen dan zondigen. Wij zijn ellendige slaven der zonde, verkocht onder de zonde. Wanneer er iets goeds in ons is, komt dit van God, en moet ook aan God, Die de oorsprong van alles goeds is, worden toegeschreven. In één woord, wij zijn en blijven altijd schuldenaars voor God; want wij voldoen niet aan de wet, en kunnen daarenboven de zaligheid niet verdienen. Daarom blijven de dood en de veroordeling op ons, zolang wij door de rechtvaardigheid der wet, dat is door onze werken, rechtvaardigheid zoeken. Indien wij toch met onze werken konden voldoen, en het eeuwige leven verdienen, waarom zou het dan nodig geweest zijn, dat de Zoon van God, mens geworden, door Zijn dood voldoen en de zaligheid verkrijgen zou? Maar Christus is niet tevergeefs gestorven, want door Zijn dood zijn wij behouden. Zo is het dan duidelijk, dat wij door de verdiensten van Christus zonder onze werken gerechtvaardigd zijn. Daarom besluit ook Paulus, dat wij uit genade, door het geloof in Christus gerechtvaardigd worden, en dat allen onder de vloek zijn, die op de werken der wet bouwen. Al onze verdiensten bestaan alleen in Christus Jezus, Die ons van de vloek heeft verlost, aangezien Hij voor ons, hangende aan het hout, een vloek geworden is; opdat de belofte, aan Abraham gedaan, vervuld worde, namelijk, dat zij allen in zijn zaad, hetwelk Christus is, gezegend en behouden worden; allen, zeg ik, die in Christus zullen geloven. Nadat wij aldus gerechtvaardigd zijn, doen wij goede en Gode welbehaaglijke werken, die Hij Zelf in ons werkt; doch wij verdienen daardoor niets, daar het Gods werken zijn, die Hij naar Zijn barmhartigheid belooft. Daarom moeten wij niet werken om loon, of om de hemel te verdienen; want wij zijn geen dienstknechten, die om loon dienen, maar wij zijn kinderen Gods, die onze hemelse Vader, Die ons het erfdeel van Zijn rijk uit genade belooft, uit liefde dienen, als door de Heilige Geest gedreven, Die onze harten verzegelt." Daarna vroegen zij, of hij niet geloofde, dat de mens een vrije wil had, om goed en kwaad te doen, zoals hij wil. Antwoord: "Ik erken wel, dat de eerste mens, Adam en Eva, een verkiezing van de vrije wil gehad heeft, waardoor hij goed en kwaad, zoals hij wilde, kon doen; maar deze gave van God heeft hij terstond door de val verloren, en is een slaaf der zonde en ten enenmale machteloos. En deze verdorvenheid bestaat niet alleen bij hem, die de oorsprong van het kwade is, maar is over al zijn nakomelingen, dat is, het gehele menselijke geslacht gekomen, zodat alle vlees zijn weg bedorven heeft, en tot het kwade geneigd is. Door deze overtreding van de eerste mens zijn wij geheel onmachtig geworden, niet alleen in het verstand en de rede, maar ook in de wil; zodat wij het goddelijke niet begrijpen, doen, of willen kunnen uit onszelf. Deze onze bedorven aard beschrijft de Profeet David duidelijk: "Zij zijn allen afgeweken; te samen Zijn zij stinkende geworden; daar is niemand die goed doet, ook niet een." Daarom zegt Paulus: "dat wij van onszelf onbekwaam zijn iets te denken, als uit onszelf; maar onze bekwaamheid is uit God." Hierbij komt de getuigenis van Christus "Zonder Hij kunt gij niets doen." Zo bezitten wij dan onze macht in Christus, die in ons, naar het woord van Paulus, het willen en het werken volbrengt, naar Zijn welbehagen." Vraag: "Geloofst gij niet, dat de zielen na dit leven in het vagevuur gezuiverd, en daaruit verlost worden door zielmissen, jaartijden, aalmoezen en andere dergelijke goede werken?" "Ik ken, zei hij, "geen ander vagevuur of zuivering, dan het bloed van Christus, waardoor de zielen van alle vlekken volkomen gereinigd worden.

Hiervan waren de besprengingen van het bloed der stieren en kalveren met de as der rode koe een duidelijk voorbeeld en betekenis. Want gelijk het volk door zulke besprengingen gereinigd was van de vlekken des vleses, zo zijn ook onze zielen besprengd met het bloed van Christus tot vergeving en afwassing der zonden. Daarom zegt de heilige Johannes: "Het bloed van Jezus Christus reinigt ons van alle zonden." Indien al onze zonden door het bloed van Christus gereinigd worden, waartoe dient dan uw uitgedacht vagevuur? Schaamt gij u niet, de dood en de offerande van Christus te vernietigen en deze kracht aan uw fabelen toe te schrijven? Aldus verlaagt gij Christus tot een halve Zaligmaker, Wiens bloed niet genoegzaam is zonder uw uitgedacht vagevuur. Maai, in de brief aan de Hebreëen wordt duidelijk geleerd, dat Christus een eeuwige en volmaakte offerande volbracht heeft, die niet mag herhaald worden; want zij is en blijft altijd krachtig tot reiniging en vergeving van zonden. De Levietische priesters vergoten dikwerf bloed, tot reiniging van het volk, maar Christus heeft eenmaal Zijn bloed vergoten voor de zonden der wereld; zodat er nu geen andere reiniging nodig is voor de zonde. Want met een enige offerande worden zij volmaakt, die gereinigd of geheiligd worden. Christus is eens ingegaan in het heilige der heiligen, niet door het bloed der stieren of kalveren, maar dooi, Zijn eigen bloed, waardoor Hij een eeuwige verlossing heeft teweeggebracht. Uit de duidelijke getuigenissen der Heilige Schrift besluit ik dan, dat er geen andere zuivering nodig is tot reiniging der zielen dan het bloed van Christus, noch enige offerande, waardoor zij geholpen kunnen worden, dan de enige offerande van Christus, die genoegzaam is voor de zonde der gehele wereld. Daarom is uw leer van het vagevuur een duivelse leer, dooi, uw pausen uitgedacht tegen de gehele waarheid der Schrift." Tot weerlegging van deze getuigenissen brachten zij enige plaatsen bij, die tot bewijs van hun vagevuur niets afdeden, en vooral de plaats uit het tweede boek van de Maccabeën, welke hij gemakkelijk weerlegde. In de geest ontroerd, zei hij tot hen: "Wat is toch uw vagevuur anders dan de keuken van de paus, waardoor hij en al zijn kardinalen, bisschoppen, priesters en andere geschoren kruinen, van de minste tot de voornaamste, zich vrolijk maken, en het bloed van het arme volk verteren, onder de schijn van lange gebeden? "Zo bent gij dan met het vagevuur," zeiden zij, 'niet ingenomen?" Antwoord: "Nee." Zij spraken zeer weinig op zijn woorden, want zij hadden het druk genoeg met schrijven. Na over het vagevuur te hebben gesproken, ondervroegen zij hem aangaande de hel, en wel of er een hel was. Antwoord: "Ach, wat vraagt gij toch! Ik geloof van harte, dat er een hel is, waarin de verdoemde mensen, na de dood des lichaams, om hun ongeloof, eeuwig gepijnigd worden, door het rechtvaardig oordeel Gods. Hiervoor bestaan zo vele duidelijke getuigenissen der Heilige Schrift, dat ik niet weet, hoe iemand, al ware hij nog zo boos, dat zou durven en kunnen loochenen." Daarna vroegen zij hem, of hij ook geloofde, dat er een hemel was, waar God met Zijn Engelen regeert. Hier lachte hij om hun domme, ja dwaze vragen, en dacht, dat zij zelf er niet aan geloofden, omdat hun werken getuigenis gaven, dat zij er niet aan geloofden. Doch, al ware het ook, dat zij aan hemel noch hel geloofden, zoals zij waarlijk inderdaad niet geloven, zo zouden zij slechts aan hun pausen en hun kardinalen gelijk zijn, onder wie er velen zijn geweest, die de opstanding der doden ontkenden, waaruit men duidelijk zien kan, hoe zij over de hemel en de hel dachten. Om deze reden hebben zij het vagevuur uitgedacht, waardoor zij beide, de hemel en de hel, hebben vernietigd. Bovenal geloof ik, dat zij weinig om het vagevuur zouden geven. zo niet daaruit al hun bijgeloof en hun inkomsten voortvloeden. Immers, indien zij geloofden, dat er enige pijniging bestond, die de zielen om de zonden in het vagevuur moesten lijden, zouden zij nimmer de schelmstukken, die zij bedrijven, durven uitvoeren, noch anderen laten bedrijven. Nu,

ter zake dan. "Zoals ik dan," zei hij, "geloof' dat er een hel is, geloof ik ook, dat er een eeuwig leven is, waarin de gelovige zielen, na de lichamelijke dood, bij Christus hun Hoofd ontvangen worden." Vraag: "Gelooft gij dan, dat de zielen, nadat zij uit het lichaam gescheiden zijn, zoals sommigen menen, tot de groten dag des oordeels slapen?" Antwoord: "Ik geloof dat de gelovige zielen, van het lichaam verlost zijnde, terstond tot God gaan, en in Christus rusten, wat de Schrift bij manier van spreken een slaap noemt, zoals ook de ongelovige zielen na haar scheiding terstond worden gepijnigd. Maar hoe zou toch de ziel, die een geest is, en derhalve aan geen slaap is onderworpen, kunnen slapen? Want al zegt men ook, dat de mens slaapt, zo moet men dit niet van de geest, maar van het lichaam verstaan. Wanneer dan de ziel met het lichaam nog verenigd, niet slaapt, hoe zal zij dan, van de last des lichaams bevrijd zijnde, kunnen slapen? Deze wijsbegeerte is te grof, en daarom geloof ik haar niet." Dit alles schreven zij op.

Vraag: "Maar hebt gij dit dan nooit gehoord?" Antwoord: "Nooit; maar ik weet wel, dat er zulke en meer andere sekten bestaan, waarvan ik nooit gehoord heb. Men hoort de wind wel blazen, al ziet men die niet."

Vraag: "Gelooft gij niet, dat men de heiligen dienen en aanbidden moet, opdat zij onze voorsprekers bij God zouden zijn?" Antwoord: "Vooreerst, wat het dienen van de heiligen betreft, zeg ik ronduit, dat men ze grote schande aandoet, als men hun enige dienst, die God toekomt, betoont. Daarom plegen zij grote afgoderij tegen het eerste en tweede gebod des Heeren, die de heiligen uit dwaasheid enige dienst of ere zoeken te bewijzen. Want er staat geschreven: "Gij zult niet doen, wat u goeddunkt, maar wat Ik u gebied." Hoort ook het gebod des Heeren: "Gij zult," zegt Hij, "de Heere uw God alleen dienen." En zij zelf verlangen deze eer of dienst in hun leven niet. Want, toen men de Apostelen ter ere wilde offeren, scheurden zij hun klederen. Ten anderen, alles ook wat gij ter ere der heiligen doet, en door anderen wilt laten verrichten, is enkel afgoderij, zoals missen, bedevaarten, het ontsteken van kaarsen en dergelijke dingen meer, waarom dit alles afgrijpselijk moet heten. Daarom meen ik, dat men de heiligen, naar uw gevoelen, in geen dele dienen of eren moet; maar wie hun een aangename dienst en eer wil bewijzen, hij moet hun leer en hun godzaligen wandel navolgen. Desgelijks zeg ik, dat men de heiligen volstrekt niet aanbidden mag; want er staat geschreven: "Gij zult de Heere uw God aanbidden." Daarom zei de Engel, toen Johannes hem wilde aanbidden: "Zie, dat gij [dat] niet [doet], ik ben uw mededienstknecht; aanbid God." "Maar er is een groot onderscheid," zeiden zij, "tussen bidden en aanbidden. Zo gelooft gij toch wel, dat men de heiligen aanbidden mag, opdat zij onze voorsprekers zijn? Antwoord: "Ik geloof," zei hij, "dat, zolang wij in deze gedurige strijd leven, wij de een voor de ander bidden moeten, want dat eist de broederlijke liefde, maar om tot gestorven heiligen te bidden, hebben wij gebod noch voorbeeld. Christus heeft ons Zijn Vader, Die ons alles geven wil en kan, leren aanbidden; en daarbij heeft Hij bevolen, dat wij in Zijn naam bidden of vragen zouden. Eindelijk, ik geloof niet, dat de heiligen onze voorsprekers zijn bij God, tenzij wij Christus, de enige Middelaar, van Zijn ambt willen beroven. Ik houd dus Christus alleen voor onze Voorspreker, Die de Vader, aangezien Hij een welbehagen in Hem heeft, altijd verhoort. Dit getuigt de heilige Apostel, waar hij zegt: "Er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus, die Zichzelf u even heeft [tot] een rantsoen voor allen." De Hoge priesters des Ouden Testaments waren wel als middelaars tussen God en het volk gesteld, waarom zij voor God in het heilige verschenen, om voor de zonden te bidden, doch niet, omdat God door hun voorbeding zou worden tevreden gesteld, alsof zij daartoe bekwaam waren; maar zij waren alleen een voorbeeld van Christus, Die, in de dagen Zijns vleses verschijnende,

een waar Middelaar zou zijn des Nieuwe Testaments. Zo is dan onze Heere Jezus Christus na de enige Middelaar, Die als een Hoge priester door Zijn bloed is ingegaan in het heilige der Heiligen, niet wat met handen gemaakt is, maar in de hemel zelf, om te verschijnen voor het aanschijn Gods voor ons. Het is bij God niet gesteld als bij koningen en vorsten, zoals gij beweert, waar de weg door vrienden moet worden gebaad. Want, daar alle mensen zondaars zijn, is niemand bekwaam tot het Middelaarschap dan Christus alleen, God en mens, Die onze vrede en de Vredestichter is voor de Vader. Wie dus een ander begeert, hij dwaalt en lastert Jezus Christus op gruwelijke wijze."

Om niets van hun afgoderij te verzwijgen, kwamen zij ook met de vraag betreffende de beelden en hun verering voor de dag, en vroegen hem, of hij de verering van de beelden van God en de heiligen niet goedkeurde, vooral van die, welke in de kerk waren opgericht. "Dat veroordeel ik beide," zei hij, "als een gruwelijke afgoderij tegen de levende god en Zijn gebod. Vooreerst verwerp ik alle beelden, die God of Zijn wezen enigermate voorstellen, en ook hen, die God onder de gedaante van een mens of schepsel dienen. Want hoe kan God, Die een Geest is, onzienlijk, onbegrijpelijk en levend, door enige gelijkenis worden afgebeeld? Door God bewegen wij ons, leven en zijn wij, zoals de Schrift getuigt; maar de beelden bewegen zich niet en leven niet; en, wanneer zij niet door mensen onderhouden worden, vervallen en vergaan zij geheel. Gods ogen zien en Zijn oren horen alles; de beelden zien en horen niets. Het beeld heeft geen adem in zich, maar God geeft alles het leven en den adem. Daarom moeten wij niet denken, dat God aan het goud, zilver en steen, door menselijke kunst en wetenschap besneden, gelijk is. Waarin stelt gij de overeenkomst? In de gedaante? Dan moet God, evenals de mensen, lichamelijke leden hebben. In de stof? Dan zou God van goud, zilver of steen moeten zijn. God is een Geest, en wil in de geest niet door beelden, als door mensenhanden, gediend worden. Wie dus het geestelijke leven van God schilderen, uitbouwen of dienen, die zal de straf, waarvan Paulus spreekt, niet ontgaan." Hierop wisten zij niets te zeggen, dan alleen spraken zij van Cherubim, welke God had laten maken; doch zij wisten daarmee geen weg; want de Cherubims waren niet gemaakt om er God door af te beelden, maar tot een teken, dat God, die onbegrijpelijk en onzienlijk is, daar tegenwoordig was. Zulke tekenen waren ook de wolk, de rook, het vuur en de ark des verbonds, die de Cherubim met hun vleugelen bedekte.

"Ten andere," zei hij, "zijn ook verboden alle beelden, die tot dienst en verering van de heiligen vervaardigd en opgericht worden; want daar God niet door beelden voorgesteld noch gediend wil zijn, zo wil Hij ook niet, dat men van de heiligen beelden zal maken, en hen daarin vereren zal, wat waarlijk vreemde goden en valse godsdiensten zijn. Daarom leest men niet, dat hij de Israëlitische eredienst voor die heilige aartsvaders, Profeten en andere godzalige mannen en vrouwen, van welke er velen waren, enige beelden waren opgericht. Men leest ook niet, dat ten tijde der eerste gemeente enig beeld van Christus of van de heiligen in de tempels of bedehuizen geplaatst werd. Daarom verwerp ik ten enenmale al zulke grove, gesneden, geschilderde en gegoten beelden, die in de roomse kerk of andere plaatsen tot dienst en verering worden gesteld." Hier gebruikten zij hun oude uitvlucht, dat de beelden namelijk de boeken der leken zijn. "De schrift," zei hij, "schrijft aan de beelden het ambt om te onderwijzen niet toe, maar wijst ons naar de Heilige Schrift, want Christus zegt: "Onderzoek de schriften, want die zijn het die van Mij getuigen." Verder: Zij hebben Mozes en de profeten, dat zij die horen." Hierbij komt de getuigenis van Paulus: Het geloof is uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods." Hij zegt niet: leert van de beelden, want hoe kan dat stomme beeld de

waarheid leren? Hoor wat de Profeet zegt: Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijn formeerder het gesneden heeft? hetwelk een leugenaar is. Wee die, die tot het hout zegt: Word wakker [en] ontwaak! tot de zwijgenden steen. Zou het leren? Zie, het is [met] goud en zilver overtrokken, en er is gans geen geest in het midden van hetzelfde." Hoe kan men duidelijker zeggen, dat de beelden leugens zijn? En hoe kan iets de waarheid leren, wat een openlijke leugen is? Zo zeg ik dan met de heilige Johannes: "Mijn kinderkens wacht u van de afgoden." Ingelijks met David: "Dat die [beelden] maken hun gelijk worden, [en] al wie op hen vertrouwt!" Deze of dergelijke woorden, die zij hem onverhinderd lieten spreken, schreven zij op. Andermaal vroegen zij hem, of hij nog niet geloven wilde, dat de paus een stedehouder van Christus en een opvolger van Petrus was, die op de zetel van God zat, als het hoofd van alle oversten der wereld, zowel geestelijke als wereldlijke. Hierop antwoordde hij als vroeger, en vroeg of de paus onderwees en leerde zoals Petrus en de andere Apostelen gedaan hebben. Zij zeiden: Ja, hij onderwijst Gods Woord, zoals het in de Heilige Schrift staat, al vat gij dit zo niet op. Gij hebt ook de Heilige Schrift niet gelezen; want Thomas, en meer anderen onder de Apostelen, en twee en zeventig discipelen hebben ook geschreven, en nog vele kundige leraars, die gij niet gelezen hebt. Ten andere zijn er vele en onderscheiden kerkvergaderingen gehouden, waarin de heilige Geest vele dingen, die in de heilige Schrift zo duidelijk niet stonden, heeft geopenbaard. Zodanige bepalingen der kerkvergaderingen heeft de heilige kerk, die niet dwalen kan, aangenomen, waarom men die dus moet geloven. Want de Heilige Geest blijft bij hen tot aan het einde der wereld." Toen hij deze lastertaal tegen God en Zijn heilig Woord hoorde, werd hij ontroerd in de geest, en sprak met vuur: "Uw paus is de ware antichrist, die met woorden en werken zich tegen God heeft gesteld, en een overste van alle boosheid. Hiervan spreekt Daniël, waar hij van het laatste dier en de woeste gruwel schrijft. Zo ook Johannes, in zijn Openbaring, en ook Job. In één woord, leest Paulus, die hem de mens der zonde en de zoon des verderfs genoemd heeft, die zichzelf uitwendig in de tempel Gods heeft gesteld. Want hij heeft de kerk van God met geweld ingenomen, vervalst, en zich als een God boven haar, boven God en al wat godsdienst genaamd wordt gesteld. Inwendig huist hij in de gewetens der mensen met zijn valse leer en wetten, waarin God met Zijn Geest, aangezien zij Gods tempel zijn, behoorde te heersen en te wonen. Deze is de ongerechte, wiens toekomst geweest is met leugenachtige tekenen en wonderdaden, tot verderf van allen, die de waarheid ongehoorzaam zijn." "Gileyn," zeiden zij, "u dwaalt zeer. Meent gij de Openbaring van Johannes en andere dergelijke verborgen en ingewikkelde schriften te kunnen verstaan? Gij bent tot ketterij vervallen, omdat gij enkel de tekst zonder de uitlegging der kerkvaders hebt gelezen." Antwoord: "Ik houd mij," zei hij, "aan de tekst of de letter der Schrift, die overeenkomt met de bedoeling des Heilige Geestes, en neem geen leringen noch uitleggingen aan, die strijden tegen de zin en de bedoelingen der Heilige Schrift. De Heilige Geest begrijpt de diepten Gods, en is aan geen personen gebonden, maar blaast, waar Hij wil, en geeft het verstand, aan wie het Hem behaagt; want zij worden allen van God geleerd." Toen zeiden zij: "Gileyn, wij wisten niet, dat gij zo was." Antwoord: "Gij ondervraagt mij," zei hij, "en ik belijd u de waarheid, wat gij zelf wel in uw harten gevoelt." "Wij verstaan," zeiden zij, "de Openbaring zo niet, noch ook het andere, wat u hebt gezegd; want St. Augustinus en meer andere leraren konden dat niet verstaan." Antwoord: "Augustinus en dergelijke geleerden meer hebben daarvan zoveel verstand gehad als God hun openbaarde, en in hun tijd nodig was; maar in onze dagen heeft God de geheimen daarvan zeer overvloedig geopenbaard, die wij te beter verstaan, omdat zij dagelijks vervuld worden. En Johannes zegt zelf, dat alles, wat hij gezien had, moest geschieden. Daar

kunt gij lezen, of alles niet van toepassing is op uw paus en zijn rijk, wat hij van de hoer van Babylon gezegd heeft." Hierop zei Mr. Klaas, de vriend van de inquisiteur: Ik was al verwonderd waar de Babylonische hoer zo lang bleef." Antwoord: "Gij zult daarin tijd van horen," zei hij. "Deze hoer heeft de gehele wereld verleid, en alle koningen en vorsten der aarde door de wijn harer hoerij betoverd. Daarom spreekt zij in haar hart: "Ik zit [als] een koningin, en ben geen weduwe, en zal geen rouw zien; haar plagen zullen op een dag komen." Dat vrouw is die geveinsde en uitwendige roomse kerk met haren aanhang. Deze is dronken geworden van het bloed der heiligen. Deze heeft heerschappij over de koningen der aarde, met wie zij boeleert. Deze is het verdorven Sodom en Egypte, waar de geestelijke tovenaars zijn; verder, een woning der duivelen van alle onreine geesten en hatelijke vogelen." Maar van andere beesten, namelijk, van de koningen en vorsten, op welke de boer zit, en door wie zij wordt beschermd, sprak hij zeer bedekt. "Van deze hoer bent gij dienaren, en drinkt met haar het onschuldig bloed, en strijdt tegen het Lam en zijn heiligen. Maar het Lam zal haar eindelijk overwinnen. Och, of God uw ogen opende! Maar helaas, ik vrees, dat gij de waarheid willens en wetens weerstaat, en strijdt tegen de Heilige Geest. Daarom zal uw zonde, als gepleegd tegen de Heilige Geest, nimmer vergeven worden. Want gij hebt reeds lang bekend, dat gij de waarheid wel verstaat. Maar gij zoekt meer de eer van uw paus dan de ere Gods. Daarom zult gij met uw vader d.en paus, wiens knechten en zonen gij bent, uw loon ontvangen." In één woord, hij bestrafte hen hoog ernstig met nog vele andere woorden, want hij kon zich niet bedwingen; de Geest des Heeren dreef hem er toe, zoals hij zelf schrijft. Toen hij deze belijdenis had afgelegd, heeft hij die, op verlangen van de inquisiteur ondertekend, doch onder deze voorwaarde: "Mijn heren," schreef hij, "Indien gij mij op enige dwaling kunt overwinnen, zal ik die laten varen; indien niet, dan volhard ik in mijn belijdenis tot de dood toe." Eindelijk kwam de onderbeambte, beschonken zijnde, in de Baas, die de gevangene, nadat hij met de kettermeester uitvoerig van zijn verlossing had gesproken, naar zijn gevangenis geleidde.

Daarna kwamen de vier priesters van Oudenaarden, die zeer grote drogredenaars waren en meesters in de roomse godgeleerdheid, van tijd tot tijd bij de gevangene, om hem van zijn belijdenis af te trekken, en tot hun roomsen paus en zijn leer te brengen. Met allerlei valse redenen vielen zij de gevangene aan, maar behaalden de overwinning niet. Toen hij door hun drogredenen van het geloof niet was af te brengen, stelden zij hem zijn vrouw en kinderen voor, daar zij wisten welk een grote liefde hij voor hen had, en welke grote zorg zij hun toedroeg, waardoor zij meenden hem in het geloof te doen wankelen. Zij vroegen hem aldus: "Gileyn, bemint gij waarlijk uw vrouw en kinderen?" Hij viel hun in de rede en zei: "O Heere, mijn God! Gij weet toch, dat ik ze hartelijk bemin, en dat ik om hunnentwil de grootste angst en droefheid lijd. Daarom betuig ik in waarheid, al ware de gehele wereld mijn eigendom, en al ware zij vol goud, zou ik die graag om mijner huisvrouw en kinderen wil verlaten, al moest ik mijn leven lang van brood en water leven, en bovendien grote schande en langdurige gevangenschap ondergaan." "Als gij hen dan waarlijk bemint, zoals gij zegt," zeiden zij, "laat dan uw verkeerde gevoelens varen. Gij behoeft maar één woord te spreken en te zeggen, dat het u leed is en gij zult als vroeger tot uw vrouw en kinderen gaan." "Dat zou ik graag doen," zei hij, "als het niet tegen God en mijn geweten was. Daarom zal ik nooit om vrouw of kinderen, of om enig schepsel ter wereld, mijn geloof, dat de waarheid is, verzaken, zo lang de Heere mij kracht geeft." Daarna verzonnen zij nog een anderen slimme streek. "Gileyn," zeiden zij, "zoudt gij zwaarigheid maken om van gevoelen te veranderen uit vrees van enige schande naar

het lichaam te lijden, of dat men u voor gek zou verklaren, zodat men zei: "hij is buiten zijn zinnen" dan zullen wij u in deze zaak ter hulp komen." - "Och neen," zei hij, "wanneer ik ongelijk had, zou ik de schande noch de spot der wereld vrezen want mijn leven is mij veel meer waard." Zie toch, welke schone en valse beloften des duivels waardoor zij hem, gelijk hij zelf bekent, zouden hebben verleid, indien niet de bijzondere genade Gods hem had bewaard. Doch deze leraren konden met al hun venijnige woorden niets uitrichten, want de Heere ondersteunde Zijn dienaar niet Zijn rechterhand.

Na het bezoek van de priesters kwamen er twee Minderbroeders uit het klooster van Oudenaarden bij de gevangene, door wie hij enigermate werd aangevochten. De een heette broeder Maarten de Burt, de ander kende hij niet. Hij kende ook zeer weinig Duits, maar was een groot drogredenaar, waarvan hij vele bewijzen gaf. Broeder Maarten verlangde de belijdenis zijns geloofs te kennen, die hij voor de kettermeester en de priesters had afgelegd, en die Gileyn dan ook meedeelde, zoals die door hem gedaan was.

Toen hij hun die had meegedeeld, vroeg hij hun, wat zij daarvan zeiden. "Wij komen niet," zeiden zij, "om met u te redetwisten, ofschoon wij betuigen, dat gij op de dwaalweg bent." Hij verlangde, dat zij dit zouden bewijzen. En, toen hij daarop bleef aandringen, wisten zij niets te zeggen, en zongen het oude liedje: "De kerk leert het zo." "Neen," zei Gileyn, "broeder Maarten, gij zult mij, hoop ik, met uw valse redenen niet verleiden." Gileyn vroeg het een en ander, doch hij wilde nergens van weten, want hij was geen man om iets te bewijzen; hij dronk liever zijn pint wijn bij het kaartspel. Toen de monniken op het punt stonden om te vertrekken, vroeg hij hun, of het brood in het lichaam van Christus door het uitspreken van vijf woorden werd veranderd. Zij zeiden, dat hij te wijs wilde zijn; hij moest dit opvatten, zoals de kerk dit leerde. "Wij geloven," zeiden zij, "dat, zo spoedig als de woorden door de priester zijn uitgesproken, het brood het lichaam van Christus wordt; zodat Christus daar is met lichaam en ziel, ja met Zijn Godheid zelf. " En tot bewijs van hun gevoelens haalden zij de woorden van het Avondmaal aan: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam." Daarop zei hij: "ga verder, want er volgt; "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament." Wanneer dan het brood volgens uw mening en gedachte het lichaam van Christus wordt, dan moet ook insgelijks de drinkbeker in het Nieuwe Testament veranderen, wat toch wel erg zou wezen. Ook zoudt gij, volgens deze zin, het lichaam van Christus moeten hebben." Hier waren zij als versuft. Toen hun dit wapen was ontnomen, brachten zij een gelijkenis uit de verborgen schat der drogredenaarskunst voor de dag. "Gelijk een spiegel," zeiden zij, "in vele stukken wordt gebroken en uw beeld in elk stuk daarvan wordt getoond, ofschoon er maar één gezicht en één spiegel is, zo is het ook met het brood. Want al is het in vele stukken gebroken, zo is nochtans in elk stuk het lichaam van Christus vervat, ofschoon er maar één brood en één Christus is." Doch deze zogenaamde wijsbegeerte kon hij gemakkelijk met gezonde wijsbegeerte als de een nagel met de ander verdrijven, en voegde er de woorden van Paulus bij, die zegt: "Zie toe, dat niemand u als een roof vervoere door de filosofie en ijdele verleiding." "Maar uw bewijs," zei hij, "is ijdel en geheel tegen u. Let op; gij zegt dat het brood geen brood meer is, maar het ware lichaam van Christus. Maar de spiegel, hoewel ik mijn beeld daarin zie, verandert toch niet in mijn beeld, maar blijft altijd een spiegel. Volgens uw eigen verklaring volgt er uit, dat het brood brood blijft, zonder enige verandering." Hier namen zij tot het uiterste hun toevlucht, namelijk tot Gods almacht, die hemel en aarde uit niet geschapen heeft. "Ik weet zeer goed," zei hij, "dat alles zijn oorsprong uit God heeft, maar wat heeft daarmee uw leer der wezensverandering te maken? Doch, wat meer is, gij schrijft uzelf de macht toe, niet

alleen brood in vlees, maar ook in God (welk een godslastering) te kunnen veranderen. Zou dat brood Christus zijn met de ziel en de godheid, dan moet gij ook de ziel en de godheid van Christus met de tanden eten. Zo is dat brood het natuurlijke lichaam van Christus niet, maar een teken van het lichaam, ofschoon het de naam draagt van het lichaam. Op deze wijze wordt ook de ring, die een bruidegom aan zijn bruid geeft, de trouw genaamd; niet dat de ring op zichzelf de trouw is, maar alleen de trouw betekent. Zo is dan de ring een verzegeling van de trouw, die de bruidegom daarna met de daad voltrekt. Alzo geeft ook Christus, Die waarachtig is in Zijn beloften, niet alleen het teken van Zijn lichaam, namelijk het brood, maar Zijn lichaam zelf, als wij dat niet door ongeloof verwerpen; zo zijn dan het brood en de wijn gedenktekens van de dood van Christus Jezus voor ons geleden, want Hij zegt: "Doet dit tot Mijn gedachtenis."

Daarna verlieten hem de monniken, bevalen hem de Heere aan, en beloofden voor hem te bidden. In de namiddag van de derde Pinksterdag, kwam de kettermeester andermaal bij hem, die hem terstond vroeg, of hij zijn dwaling, zoals zij de waarheid noemden, nog niet had laten varen. Daarop antwoordde hij, dat hij bij zijn geloof, wanneer dit niet vals was, wilde volharden. Toen begon hij vele zaken, tot weerlegging van enige punten, die in zijn eerste belijdenis opgenomen zijn, te herhalen, zoals hij beloofd had te zullen doen; maar het zonderlingste was dat van de wezensverandering van het brood, dat hij vooral begeerde te behouden. "Wilt gij," zei de kettermeester, de duidelijke woorden van Christus: "neemt, eet," enz. veranderen?" "Geenszins," zei hij, "maar zij moeten naar de geest en de overeenkomst der heilige Schrift en in geen dele naar de letter verstaan worden. Ik weet, dat Christus Zijn belofte van het brood en de wijn niet gescheiden, maar geheel inwendig bedoeld heeft, wat Hij uitwendig met het brood bedoelde. Maar de leer van uw wezensverandering ontken ik geheel, omdat zij strijdt tegen de gehele waarheid der Schrift en het gezond verstand. Vooreerst, wanneer het brood, dat de apostelen in het avondmaal ontvingen het natuurlijke lichaam van Christus was, zo hebben zij minder dan wij, namelijk een ongekrusigd lichaam ontvangen, wat hun geen heil aanbracht; want onze gehele zaligheid bestaat alleen in Christus en Die gekruisigd, dat is, in de dood en de offerande van Christus, zonder welke ons het lichaam van Christus niet nut is. Maar de apostelen zijn zalig geworden, zo ook wij, door de offerande van Christus; zo volgt er dan uit, dat zij het lichaam van Christus geestelijk door het geloof ontvingen. Ten anderen, Christus heeft ons het avondmaal tot Zijn gedachtenis gegeven. Indien nu het brood Christus Jezus Zelf is, hoe kan het ons dan tot een gedachtenis zijn van Hem, Die zelf tegenwoordig is? Ten derde, men moet het avondmaal des Heeren houden en Zijn dood verkondigen, totdat Hij komt. Zo behoorde dan deze bediening op te houden, aangezien Christus, zoals gij zegt, reeds nu gekomen is. Daarenboven strijdt uw leer van de wezensverandering tegen de duidelijke getuigenissen der Schrift; want Christus zegt: "Ik ga heen tot de Vader;" verder: Indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen." Voorts: "gij zult Mij niet meer zien." Eindelijk, deze verandering strijdt ook met de hemelvaart van Christus, en het zitten aan de rechterhand Zijns Vaders. In één woord, hieruit vloeien vele ongerijmdheden voort, die te dwaas zijn om te weerleggen. Want hierdoor worden vooreerst velerlei nederdalingen en wederkomsten van Christus uitgedacht. En, wat nog gruwelijker is, indien het brood Christus Zelf is, dan wordt Hij nog dagelijks gebroken, gekruisigd en gedood. Dan moest Hij ook nog dagelijks lijden. En alsdan moeten de roomse priesters Hem noch dagelijks doden en Zijn bloed vergieten; o schandelijke godslastering!" Toen zei de kettermeester: "Er zijn tweeërlei manieren om op goddelijke wijze het lichaam van Christus te eten, de een geestelijk en de andere

lichamelijk of door het sacrament." "Al komen er in het avondmaal," zei Gileyn, "uitwendige stoffen voor, die tot onze zwakheid dienen, zo zijn nochtans de spijs en de drank, die Christus geeft, geestelijk, en moeten geestelijk ontvangen worden; want vleselijke ontvangst is niet nut, maar de Geest maakt levend. Zo mag men ook het vlees van Christus niet als gewoon vlees, van koeien en schapen, met de tanden eten, maar geestelijk door het geloof, zoals Christus Zelf leert, als Hij zegt: "Ik ben het levende brood, dat uit de hemel neergedaald is; die in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven." Niemand kan dat brood geven, dan Christus zelf. De dienaar geeft brood en wijn, maar Christus geeft wat door het brood, namelijk Zijn lichaam, bedoeld wordt." Daarop zei de kettermeester: "Christus spreekt daar van geestelijk eten; want de Joden dachten, dat zij het vlees van Christus als gewoon vlees met de tanden moesten eten. Maar wij geven het in de mond, en het wordt op aangename wijze gebruikt." "Gij bent," zei hij, "geheel gelijk aan de Kapernaümiëten. Deze verstonden het vleselijk, zo doet gij ook; maar uw begrip is nog dommer en goddelozer; want gij eet niet alleen het vlees van Christus Jezus, waarmee de Joden tevreden waren, maar bovendien verslindt gij ook de gehele Christus met beenderen, zenuwen, huid en haar; en, wat nog schandelijker is, gij slikt ook de ziel, ja de godheid van Christus in. Bedenkt toch eens, welke schandelijke dingen gij doordrijft." Om deze woorden werd de kettermeester zeer toornig, zodat hij zei, dat hij een ketter was. Toen hij nu de schandelijke woorden van de inquisiteur hoorde, werd hij in de geest ontroerd en zei overluid: "De Heilige Geest zegt mij, dat gij zelf een ketter bent, een vervolger der waarheid en een leerling van de antichrist." "Ik ben," zei de kettermeester, "een dienaar van de paus en van de keizer." "Houd u vast," zei hij, "aan uw paus; ik houd mij aan mijn Zaligmaker Jezus Christus, de gekruisigde, die onze zaken in de dag des oordeels naar recht zal oordelen, en daar roep ik u op." De kettermeester zei: "Daar zal ik ook wel durven komen." "Ja, gij zult daar wel moeten komen," zei Gileyn, "al zoude gij ook niet willen. Dan zult gij zien, dat wij de zuivere leer met ons bloed hebben bezegeld." "Dat zouden wij ook wel doen," hernam de inquisiteur, "wanneer wij daartoe werden gedwongen." "Gij zult u daarvoor wel wachten," zei hij. "Daarenboven hebt gij een bevelschrift van de keizer ontvangen, waarmee gij uw valse leer beschermt. Vrij mag gij redetwisten met bijbrengen van zulke bewijzen; niemand mag uw leer berispen, noch in uw synagogen noch daarbuiten. Het bevel van Paulus is reeds vergeten, waarbij hij toelaat, dat de gemeente zal mogen oordelen. Wanneer iemand iets zegt, heet hij dadelijk een ketter. En toch, de waarheid, welke ons wapen is, kan niet overwonnen worden." Hier begon de kettermeester een lieve toon aan te slaan, en verlangde, dat hij het artikel van hun broodgod zou laten rusten, en het zou goed zijn. Dit deed hij om hem te beproeven. Gileyn bemerkte zijn valsheid, en zei: "O mijn Heere, mijn God, sterk mij tot de dood, opdat ik geen enkel punt der waarheid laat vallen." Aldus vertrok de inquisiteur, en gaf hem acht dagen tot beraad, of hij berouw wilde tonen of niet. Daarna kwamen nog bij hem de priesters, die hem zeer kwelden, doch wien hij in het geheel geen antwoord gaf. Doch zij lieten hem niet met rust, en zeiden, dat zij dit deden, omdat hun ambt dit meebracht, en zij als herders over hem gesteld waren. Hij antwoordde, dat hij zulke herders niet erkende, want Christus zei: "De schapen horen mijn stem, maar de stem der vreemden kennen zij niet." Daarna verzocht hij de priesters hem een onvervalste Bijbel te geven, en beloofde hun dwalingen daarin aan te wijzen. Daarop zeiden zij: "Dit zou goed zijn, wanneer gij daarmee tot de zaak wilde komen, dat is, om te bekennen, dat alles goed en behoorlijk is wat de roomse kerk, die door de Heilige Geest bestuurd wordt, gebiedt, beveelt en goedkeurt." – "Bewijs mij," zei hij, "dat alles, wat de roomse kerk leert, met de Heilige Schrift overeenkomt." "Wat is dat voor praat?" vroegen zij, "de

roomse kerk mag aannemen, bevelen, geloven, afdoen en bijdoen, wat zij wil, en dit moet goed zijn." "De Roomse kerk," zei hij, "heeft niets dan de blote letter der Schrift, welke zij met haar valse verklaringen bederft, en de ware zin er van verminkt. Ten andere heeft zij alle besluiten in de godsdienst bedorven, en de grondslag der zaligheid, namelijk Christus Jezus, met al Zijn verdiensten verworpen. Daarentegen heeft zij menselijke leringen tegen het Woord van God ingevoerd. Al deze en meer andere dingen," zei hij, "zal ik u bewijzen als gij mij een Bijbel wilt geven." "Dat zouden wij wel doen," zeiden zij, "maar gij zoudt venijn daaruit zuigen." "De heilige Schrift," zei hij, "is geschreven tot lering en onderwijzing van alle mensen, en Christus beveelt haar te onderzoeken; maar gij wilt de Bijbel tegen het bevel van God verbieden. Doch, al verbiedt gij mij de heilige Schrift te lezen, zo ben ik toch gerust, in mijn Heere en God, Die mij, door Zijn Geest, al wat nodig is, te spreken geeft."

Eindelijk, op Maandag voor Sacramentsdag, kwam bij hem meester Pieter, de vierde priester, met wie hij geruime tijd en veel gesproken heeft. De priester, zijn bedoeling met voorzichtigheid overleggende, sprak in het begin niet over de godsdienst, maar veel over verschillende zaken, zoals over koninkrijken, landen en andere onverschillige zaken, doch daarna ter zake komende, kwam hij met allerlei valse redenen voor de dag, om hem van zijn geloof af te brengen. Toen echter de gevangene standvastig bij zijn belijdenis bleef, begon de priester hem te bespotten, omdat hij van de waarheid zo verzekerd wilde zijn. Toen hij dit vernam, bestrafte hij de priester, en zei, dat hij een valse profeet was. In één woord, hij zei de priester zoveel van zijn paus, dat de priester niet wist, wat hij zou antwoorden. Aldus vertrok de priester vandaar, en ging met de kettermesters in de Baas eten. Dit alles overkwam mr. Gileyn de Muelere in zijn gevangenschap.

Toen de tijd van zijn ontbinding genaakte, heeft hij aan enige broeders in de Heere de gehele geschiedenis, waarvan wij de hoofdinhoud hierboven hebben verhaald, toegezonden, aan wie hij dus schrijft: "Lieve broeders, hier zend ik u een bericht van alles wat mij, om de naam van Christus, is overkomen. Wat er verder met mij gebeuren zal, is de Heere bekend. Ik denk wel, dat zij mij pijnigen zullen, want ik heb ben nergens in gespaard, en zij zullen mijn vlees ook niet sparen. Maar, lieve broeders, houdt het toch geheim, want anders kost het uw leven. Voor mij is het een geringe zaak, want ik ben nu verkocht, en zal mijn offerande volbrengen, als het de Heere behaagt. Daarom, bidt voor mij, want dat is nodig. Het gebed der gelovigen vermag zeer veel bij God. Maar wacht u voor de valse broeders, die er nu velen zijn: wees vooral naarstig in het lezen van het Woord des Heeren. Maar bovenal, wandelt in de vrees Gods, terwijl het nog dag is. Gode zij lof en ere in eeuwigheid. Amen."

Nadat hij aldus standvastig in de waarheid volhardde, als een getrouw dienaar van Christus, heeft de kettermester zijn rechtsgeding voortgezet, en hem aan de wereldlijken rechter overgeleverd. Spoedig daarna werd hij voor de schout en de andere beambten van Oudenaarden gebracht, waar het doodsvonnis over hem werd uitgesproken. Daarna werd hij als een onschuldig lam naar de slachtbank gevoerd. Onderweg zong hij een lied, en ging alzo, met een blijmoedig gelaat, naar het huisje, dat op de markt opgericht was, waar hij, onder aanroeping van de naam des Heeren, verwurgd en verbrand werd, en aldus godzalig in de Heere ontsliep, in Juni 1554.

Thomas Calberge

[JAAR 1554.]

Deze man, geboortig van Doornik, was kamerbehangen van zijn ambacht, en werd gevangen genomen de 19e Juni in het jaar 1554. De reden, waarom dit plaats had, was omdat hij enige psalmen uit het *Geneefse Psalmboek* met eigen hand in een boekje had geschreven, wat hij aan een van zijn goede vrienden had uitgeleend, die dat weer aan een ander van zijn handwerk uitleende. Toen hij, bij wie het boek gevonden werd, door de overheid gegrepen was, noemde hij hem, die het hem geleend had. Deze werd terstond op het slot gebracht, ter wille van dit boek ondervraagd, en hij bekende, dat het hem niet toebehoorde, maar dat hij dit van Thomas Calberge had ontvangen. De overheid liet Thomas halen, en vroeg hem, of dit een boek van hem was. Voor Thomas antwoordde, verlangde hij het boek te zien. Na het gezien te hebben, bekende hij, dat dit het zijne was, en dat hij het met eigen hand had geschreven. Er werd hem toen gevraagd, hoe hij zo vrijpostig durfde zijn, om zulke gezangen uit te schrijven, die vol dwalingen waren. Hij antwoordde, dat hij niet anders wist, of de zuivere waarheid was er in vervat, wat hij ook voornam te belijden en te verdedigen. Hij werd daarom wegens zijn geloof onderzocht, waarvan hij een vrijmoedige belijdenis aflegde, naar de gaven en genade, die God hem had geschonken. Nadat dit geschied was, werd hij gevankelijk naar het Slot gebracht, waar hij bleef van de 19e tot de 24ste Juni, wanneer de pausgezinden gewoon zijn de geboortedag St. Jan de Doper te vieren. Op die dag werd hij, des avonds, omstreeks negen uur, van het Slot naar het raadhuis overgebracht, terwijl hij onder weg de 34sten psalm zong: *"Ik wil zijnde verblijd, God prijzen ende maken groot,"* enz. Des anderen daags werd hij voor de raad gesteld, en andermaal aangaande de voornaamste artikelen van de godsdienst ondervraagd. Toen hij een oprechte belijdenis had afgelegd, gaven zij hem eerst goede woorden, en beloofde hem genade, indien hij alles wilde herroepen. Thomas antwoordde: "Zulk een aangeboden genade mag wel een bederf voor het lichaam en de ziel genoemd worden, als ik om zulk een bedoelde genade de waarheid zou verloochenen en wel om een korte verlenging van dit arme en ellendige leven." En, toen de raadsheren zagen, dat hij geen ander antwoord wilde geven, en bij zijn gevoelens bleef, spraken zij het vonnis over hem uit, dat hij levend tot as zou worden verbrand.

Toen het volk dit vonnis vernam, waren velen in de stad daarover ontevreden, aangezien zeer weinige dagen tevoren een boosdoener, die een zeer gruwelijke misdaad had bedreven, door tussenkomst van zijn vrienden en voor geld van de dood was vrijgekocht, zodat velen op straat uitriepen: Het is schande, dat een volslagen hooswicht, die zulk een schandelijke misdaad bedreven heeft, is losgelaten, en dat deze man, die zich altijd goed gedragen en een eerzaam leven geleid heeft, tot zulk een gruwelijke dood is veroordeeld." Dit geroep werd zo sterk, dat de heren, om het te verwachten oproer te dempen, de bedoelde boosdoener weer in de gevangenis lieten brengen, en aan de schutters en gezworenen bevelen moesten met de krachtigste wapenen bij het uitvoeren van het vonnis aan deze Calberge, tegenwoordig te zijn. Toen zij hem nu naar de brandstapel brachten, begeleid van een grote menigte geharnaste mannen, nam hij onderweg van vele lieden, die hij kende, afscheid. En, toen hij zag, dat een van zijn buurvrouwen uit christelijk medelijden om zijnentwil weende, zei hij: "Ween niet, lieve buurvrouw, maar verblijd u veel meer, want ik wandel met vreugde tot mijn God." Tot een bewijs van zijn geestelijke blijdschap begon hij met luider stem de 118e psalm te zingen: "Dankt de Heere zeer hoog geprezen, want groot is Zijn vriendelijkheid." enz. En, toen een Franciskaner monnik, die naar gewoonte de gevangenen vergezelde, hoorde, dat het volk zulk een leven maakte, zei hij: "Thomas, zing stil in uw hart!" Doch hij stoorde zich niet aan de monnik, en zong zijn psalm geheel uit. Het gericht werd gehouden voor de stad, op

een plaats de Nonnenkamp genaamd, omdat de kooplieden hadden verzocht, dat de uitvoering van het vonnis niet op de markt zou plaats hebben, en wel om de hevige wind, die toen woei. Toen hij op de strafplaats gekomen was, zag hij een grote menigte Franciskaner en Augustijner monniken staan, die de maarschalk van Henegouwen, hoofdman op het Slot te Doornik, een gezworen vijand en vervolger der Luthersen, daar beschikt had, opdat zij de armen gevangene kwellen en van zijn belijdenis aftrekken zouden. Maar Thomas begeerde niet anders, dan aan de paal te worden gebonden, en zijn Heere te mogen aanroepen. Vervolgens klommen de monniken, de een voor de ander na, op de stellage, om hun werk bij hem te verrichten, aangezien zij gewoon zijn de arme christenen, vooral in het uur des doods, te plagen en te kwellen, doch zij konden niets op hem uitwerken. De onderbeambte in de stad, Nicolaas van Calonne genaamd, wilde de maarschalk een dienst bewijzen, en sprak daarom veel met Thomas, doch richtte even weinig uit als de anderen. Toen de maarschalk dit zag, werd hij woedend, zoals dikwerf bij hem plaats had, en beval hij aan de monniken en de onderbeambte, dat zij de stallage zouden verlaten, en gebood hij de beul het hout aan te steken. Toen zij naar beneden gingen, waren drie Franciscaner monniken niet goed tevreden, en vroegen Thomas, gelooft gij ook, dat er een vagevuur is, waar de zielen boeten moeten voor de zonden?" Thomas zei: "Ik geloof, dat het bloed van Jezus Christus ons reinigt van alle zonden." Een andere monnik riep: "Thomas, gelooft gij ook aan de roomse kerk?" Thomas antwoordde: "Ik geloof aan een heilige algemene christelijke kerk, wier hoofd Jezus Christus is, en niemand anders." Toen het vuur ontbrandde, zei de overste der Franciscaners: "Thomas bekeer u, het is nog tijd, gedenk aan de arbeiders, die het laatst in de wijngaard des Heeren kwamen." Maar hij antwoordde temidden der vlammen, doch zodat men het nog kon verstaan: "Ik geloof en ben er zeker van, dat ik een arbeider ben in de wijngaard des Heeren." Daarna hief hij zijn ogen naar de hemel, en riep drie of vier malen met luider stem: "Mijn God!" En alzo gaf hij de geest.

Richard le Fèvre

[JAAR 1554.]

Richard le Fèvre, geboren te Rouaan, was een goudsmidsgezel. Hij werd in het jaar 1554 het eerst te Lyon gevangen genomen, waar hij in de gevangenis een christelijke broeder, die om het Evangelie gevangen zat, kwam bezoeken. Hij beleed de waarheid van het Evangelie zo standvastig, stond het voor en beschermde het zo, dat hij door de raad en de rechters van de stad ter dood werd veroordeeld. Van dit vonnis beriep hij zich op het Hoge Hof van Parijs. Toen hij daarheen werd gebracht, werd hij onderweg op wonderdadige wijze uit de handen van de dienaren, die hem geleidden, verlost. Later werd hij weer gevangen genomen te Grenoble. Doch, aangezien hij dit alles beschreven heeft, hoe men hem behandeld en wat men hem gevraagd heeft, kunnen wij dit uit zijn brief beter leren kennen, die aldus luidt:

"Wanneer gij, allerliefste broeder, mij weer gevangen ziet, moet u dit niet verwonderen, indien gij bedenkt, dat de Heere Jezus mij in deze wereld geen rust geschonken heeft, wat ik vooral ondervonden heb na die tijd, dat Hij mij uit doodsgevaaren en uit de hand der vijanden, die gij zeer goed kent, verlost heeft. Een dusdanige levensloop heb ik nu genoeg ondervonden, om niets anders te verwachten dan nieuwe aanvechting, zoals de satan mij nu reeds dikwerf aangevallen heeft. Doch Christus belooft ons geen grote vrede in dit leven noch lang bestaan, ofschoon ik dat wel zou begeren. Daarenboven was ik vlijtig, en gebruikte allerlei middelen, om vreedzaam en gerust te kunnen leven. Maar het was, zoals David zegt, als ik dat

begeerde, brak er strijd voor mij aan. Temidden van deze verleiding was ik derwijze verslagen, dat ik dikwerf ter aarde viel, en ik werd zo verbaasd en moedeloos, dat ik in het geheel niet wist, waar ik mij zou wenden. Onder deze gevaren zou ik bezweken zijn, indien de Heere zich niet over mij had ontfermd. Ik hoop dat de Heere, wanneer gij daaraan denken wilt, u niet zal doen vallen in ijdele gedachten en verkeerde voorstellingen, vooral naardien Hij u met oordeel des Geestes heeft begiftigd, dat gij daardoor bevreesd, Zijn voorzienigheid niet zoudt erkennen, of acht geven op Zijn eeuwige raad, waardoor mijn zaak alleen tot op deze dag werd bestuurd. Ik verwacht daarvan zulk een uitkomst, die tot eer van Zijn naam, tot stichting van Zijn gemeente en tot mijn vertroosting zal strekken, zoals ik nu reeds ondervonden heb. Immers, velen waren er, die minder streng onderzocht werden, zo door de overheid als door andere mensen; die nog in de gevangenis vertoeven, of die niet in deze ellende delen, God nochtans vrezen, zeer bemoedigd en in het geloof versterkt werden, en die allen getuigen waren van alles, wat met mij is voorgevallen. Maar, aangezien het veel te uitvoerig zou worden, om alles te verhalen, wat er is voorgevallen, zal ik alleen datgene meedelen, wat gij, naar mijn gedachte, verlangt te weten mij overtuigd houdende, dat gij dit niet uit enige lichtvaardige nieuwsgierigheid, maar alleen tot stichting en opbouwning der gemeente begeert.

Het is bekend genoeg, allerliefste broeder, dat wij dikwerf in zulke tijden verkeren en aan plaatsen komen, waar wij zien, horen en opmerken, dat de eer van God schandelijk vertreden en gelasterd wordt. Dat is ook de reden, dat ik bemoedigd werd, om de waarheid Gods naar de kracht, die God mij gegeven heeft, te beschermen. Temeer deed ik dit, omdat zij mij op alle manieren er toe wilden brengen om aan hun bijgelovigheden gehoor te geven, waardoor zij mij van de ware godsdienst en het christelijk geloof tot hun goddelozen dienst verleiden wilden, daar zij toch zeer goed wisten, dat ik te Genève in de gemeente Gods woonde. Zo zettenzij de beambte of rechtsbode, die over Dauphiné was aangesteld, tegen mij op om mij, terwijl ik in het logementvertoefde, gevangen te nemen. Hij kwam dan ook ten tien of elf uur 's nachts, nam mij gevangen, bond mij met touwen, en liet mij door een van zijn dienaren, Branche genaamd, daar het nacht was, in een kamer brengen, om des anderen daags in de gevangenis geleid te worden, wat ook geschiedde. Op dezelfde dag werd ik voor de rechter van de hoofdbeambte gebracht, die mij terstond naar een diepe kerker liet overbrengen, waar ik bijna twaalf dagen doorbracht in gezelschap van twee moordenaars, die daar des avonds gebracht waren, mij zeer schandelijk toespraken en veel verdriet aandeden. Om deze reden hebben vele eerbare en voortreffelijke lieden, die daar gevangen zaten, en mijn benauwdheid hoorden, hun best gedaan, om bij de gevangenvaarder verboord te mogen worden, opdat ik een betere plaats zou bekomen, waar ik meer licht zou hebben. De gevangenvaarder van de poort, Troyne genaamd, wendde dan ook alle middelen aan bij de rechter van de hoge beambte, om mij spoedig in het verhoor te nemen. Toen hij en de bisschop dit echter ten enenmale weigerden, werd ik naar de onderstadhouder gezonden, en alzo op de eerste dag van mijn gevangenschap rondom de stad geleid van de ene gevangenis in de andere.

Eindelijk zond de onderstadhouder een advocaat en een raadsheer met de schrijver tot mij in de kerker van de poort Troyne, om mij te ondervragen. Mij werd daar naar vele broeders gevraagd, naar mijn naam, mijn vaderland, vanwaar ik kwam en waar ik heen wilde, wat ik in de stad zocht en wat de reden was van mijn gevangenschap, welke boeken ik bezat, en wat ik in het logement gesproken had. Toen ik daarop uitvoerig had geantwoord, zei de advocaat: "Geloofst gij aan de roomse kerk?" "Geenszins", zei ik, "maar ik geloof in de algemene heilige kerk." "Welke is de

algemene kerk?" hernam hij. "De vergadering en gemeenschap der christenen," zei ik. "Welke is die vergadering," zei hij, "en waaruit bestaat zij?" "Die bestaat," zei ik, "uit het aantal dergenen, die God verkoren heeft, lidmaten van Jezus Christus, de Zoon van God, te zijn, wier hoofd Hij ook zelf is." "Waar is deze?" vroeg hij, "en hoe wordt zij gekend?" "Zij bestaat," zei ik, "over de gehele wereld, in verscheidene plaatsen en landen verstrooid, en wordt gekend aan de geestelijke regering, die door het Woord van God plaats heeft, en ook door de sacramenten, die de Heere Jezus Christus Zelf ingesteld en haar bevolen heeft, zoals wij zien, dat vele steden en naties dus worden onderhouden en geregeerd." "Geloofst gij dan," vroeg hij, "dat de kerk, die te Genève, Lausanne, Bern en in andere dergelijke steden bestaat, meer de ware kerk van God is, dan de heilige roomse?" "Ja zeker," zei ik, "want die hebben de zekere kentekenen der ware kerk." "Welk onderscheid," vroeg hij, "is er tussen de roomse kerk en die waarvan door u gesproken is?" "Een zeer groot onderscheid," zei ik, "want de roomse kerk wordt door menselijke instellingen geregeerd; maar de andere alleen door het Woord en het gebod van God." "Waar hebt gij het eerst," vroeg hij, "deze leer gehoord?" "In Engeland," zei ik, "te Londen. Ik ben ook van mijn vroegste jeugd af in de heilige Schrift opgevoed en onderwezen." Hoe lang," vroeg hij, "heb gij te Genève gewoond?" "Tien jaren," antwoordde ik, "of ten minste negen." "Geloofst gij ook," zei hij, "dat de maagd Maria een voorspreekster en beschermster is van zondaren!" "Ik geloof," zei ik, "wat ons door het Woord van God wordt betuigd, namelijk, dat Jezus Christus alleen de Middelaar en de Voorspraak van zondaren is, dat de maagd Maria zalig is, maar toch het ambt van voorspreekster niet uitoefent." "Wat zegt gij dan van de heiligen, hebben zij geen macht om voor ons te bidden?" "Neen," zei ik, "maar ik geloof dat zij zalig zijn, en zich gelukkig gevoelen met de genade en eer, die zij door de grote weldaden des Heeren genieten, dat zij leden zijn van de Zoon van God, Jezus Christus, waarover zij zich met grote dankbaarheid zo verheugen, dat zij zulk een heilig ambt en beschermheerschap, dat God alleen aan Zijn lieve Zoon gegeven heeft, niet willen aannemen of aanvaarden." "Maar hoe denkt gij dan," zei hij, "over hen, die de godsdienst van de roomse kerk onderhouden, houdt gij die ook voor christenen?" "Geenszins," hernam ik, "maar als ongelovigen. Want, zoals ik reeds vroeger gezegd heb, hun kerk wordt niet door het Woord van God geregeerd, maar strijdt er veelmeer op tirannische wijze tegen." "Geloofst u ook, dat allen," zei hij, "die van de roomse kerk afwijken, Christenen zijn?" "Ik behoef niet te antwoorden," zei ik, "dan op vragen, die mijn geloof betreffen, en aangaande wat mij is opgelegd; daarom zal het voldoende zijn, dat ik voor mij zelf en niet voor anderen antwoord. Want ieder, zoals Paulus zegt, zal zijn eigen last dragen." Toen viel de advocaat mij weer aan, en wilde, dat ik hem zou antwoorden, en dreigde mij daartoe te dwingen, wanneer ik het niet deed. "Zo zal dit dan," zei ik, "met geen recht of gerechtigheid geschieden." Toen mij gevraagd werd aangaande hen, die te Genève, Lausanne en op andere plaatsen de ware godsdienst beoefenen, antwoordde ik, dat ik geloofde dat zij christenen waren. Omtrent hen, die van de roomse kerk afwijken, zei ik, dat er vele bastaarden onder waren, die de ware godsdienst niet hadden, zoals de Wederdopers, de Epicuristen en die de lusten des vleses zoeken te volbrengen; die, ofschoon zij uit Babylon gegaan zijn, nochtans niet behoren tot de ware kerk en gemeente van Jezus Christus, zoals zij, die zich alleen op het Woord van God verlaten, en zich daardoor met alle gevoeligheid en op een goede manier laten regeren. Toen ik van zulken sprak, zei de advocaat, dat ik die goed kende. Ik ken hen, zei ik, door de genade Gods, niet dat ik met hen enige gemeenschap heb, maar veelmeer, opdat ik mij voor hen zou wachten en mij van hen afscheiden. Mijn voornemen is in de ware kerk van Jezus Christus en bij Zijn leer te blijven. "Ja," zeide hij, "in de kerk van de antichrist." Daarna vroeg hij

mij, of ik in deze verdoemde leer wilde volharden. Ik acht haar, zei ik, die ik belijd, als zodanig niet, maar als zulk een, die geheel christelijk en heilig is. Daarom, zolang God mij de genade zal geven, om Hem in dit leven te kunnen aanroepen, begeer ik niets anders dan tot de laatste dag mijns levens, en tot de laatste ademtocht in deze leer te blijven en te volharden. "Gij bent," zei hij, "zeer hardnekkig in uw gevoelens." En, aangezien hij zag, dat het tijd was het middagmaal te gebruiken, beval hij, dat men het andere tot na de middag zou uitstellen, en dat men mij alle vragen, en wat ik daarop had geantwoord, hetgeen de schrijver van woord tot woord opgetekend had, zou voorlezen. Toen ik dit, volgens hun verlangen, had ondertekend, vroeg men aan de advocaat, om mij wat meer licht te gunnen; wat hij ook toestond, en waarover ook vele lieden, die in de gevangenis zaten, zich verblijdden. Door de gevangenenbewaarder werd ik bij zodanige broeders gezet, die mij met alle vertroosting verblijd en verheugd hebben. Ten een uur in de namiddag riep de onderstadhouder mij in de rechtszaal. Door de gevangenenbewaarder werd ik bij hem gebracht, waar ook vele advocaten en een grauwe monnik tegenwoordig waren. Daar werd mij andermaal gevraagd, wat ik in mijn logement had gesproken, en vooral over de bestraffing van de logementhouder en zijn vrouw, dat hun kinderen in het gebed, dat men aan tafel bad, niet beter onderwezen waren. Ik was daartoe gedrongen om hetgeen ik in de gemeente Gods en onder eerbare lieden gezien en geboord had; en daarom moest ik hen vermanen en onderwijzen, hoe men bij zulke maaltijden behoort te bidden. Zij waren daardoor verbitterd, en hebben dit onwaar en geheel anders overgebracht dan ik gezegd had, wat dan ook de reden was, dat ik dit nu zo niet wilde belijden, als de onderstadhouder mij dit aanwreef. Ik bewees hem om welke woorden ik hem had vermaand, namelijk, dat alle christenen uit het hart en in de geest behoorden te bidden; en in een taal, die door ieder verstaan wordt, zoals wij duidelijk in het Woord van God worden vermaand, en aldus geschieden moet, opdat anderen daardoor gesticht zouden worden. Daarenboven, dat de gewoonte, om in een onbekende taal te bidden, door groot bijgeloof ingevoerd is, wat in de wereld door de grote onwetendheid zich nog krachtig openbaart. Toen de grauwe monnik dit van mij hoorde, vroeg hij verlof om te spreken: en met vele woorden wilde hij bewijzen, dat hun *Benedicite* en *Gratias agimustibi*, *laus Deo*, *pax vivis*, *Requies defunctis* en andere gebeden, te veel om te noemen, en ook in allerlei talen door God verstaan worden, en dat de roomse kerk deze wijze van bidden van de eerste kerk en de oude leraars behouden had, die deze in het Latijn gebruikten; in het andere geval zou men ook niet anders dan in het Waals mogen bidden, en nog vele andere dingen beweerde hij, die te uitvoerig zijn om te worden meegedeeld. Toen ik dat had gehoord, vroeg ook ik om geboord te worden, en op te tekenen, wat ik zeggen zou. Toen mij dit was toegestaan, antwoordde ik, dat ik niet gezegd had, dat men niet behoorde of mocht bidden in het Latijn, Grieks, Hebreeuws of in andere talen, maar dat men in de gemeente, in een vergadering of gezelschap zulke gebeden behoorde te gebruiken, die door ieder verstaan, en waardoor ieder gesticht kan worden, zoals Paulus dat de gemeente te Korinthe leerde en beval. De monnik werd in toorn ontstoken, en begon hierover een preek te houden, en bracht enige gezochte en spitsvondige redenen uit de wijsbegeerte bij, hoe men behoorde te bidden en te danken, en beriep zich op wat de Evangelisten schrijven van Jezus Christus' intocht in Jeruzalem, dat er geroepen werd: "Hosanna, de Zoon Davids!" en zij, die deze woorden zongen, de bedoeling van de taal niet verstonden, zoals Hieronymus dit verklaart. Daarop antwoordde ik, dat Hieronymus wel bedoeld zal hebben, dat zij die deze lofzang zongen, ter ere van Jezus Christus, bij Zijn intocht, de betekenis en de kracht van de lofzang niet begrepen, vooral daar dit een voorzegging was van David in de 118den psalm, waar hij van de toekomst des Heeren en Diens

intocht profeteert. Doch de Evangelisten, die bewijzen dat deze voorzegging in Christus vervuld was, spreken er niet van of zij de woorden verstonden. En Paulus, die vooral door de Geest van God sprak, heeft aan alle christenen een zekere regel en een algemene leer gegeven om te bidden, als hij zegt, dat men het in zulk een taal moet doen, die door ieder verstaan wordt, en ieder stichten kan, wat bij mij zo veel afdoet, dat ik om zulke spitsvondige redenen en ijdele wijsbegeerte niet veel geef. Toen zeiden de monniken dat ik onbevoegd was, om de heilige Schrift uit te leggen, vooral omdat ik geen Latijn kende. Als hij mij namelijk bij herhaling in het Latijn aansprak, verzocht ik hem, geen andere taal tegen mij te spreken dan ik gewoon was te horen, en dat wij geen Latijn nodig hadden, aangezien wij beiden Frans kenden. Hij begon weer over een ander artikel te spreken, en wel over de macht der kerkvergaderingen en der leraren en enige andere getuigenissen van mensen, die de onderstadhouder groot en gewichtig toeschenen. Toen nu de rechter de zaak wilde besproken hebben, waarvan zij mij beschuldigd hadden, namelijk van de koning niet te hebben geëerd, van oproer, van de verachting der maagd Maria en van de heiligen en ook van de weerspanning tegen de vorsten en koningen, antwoordde ik op alle vragen, en verhaalde de zaak, zoals zij was voorgevallen, en vooral welke moeite mijn beschuldigers deden om mij tot de gevoelens en de bijgelovigheden der menselijke instellingen over te halen, waartoe ik in geen dele gezind was.

Daarna vroeg de onderstadhouder mij, of ik de hostie, die de priester in de mis heiligt, ook heilig achtte. "Ik geloof niet," zei ik, "dat er een hostie bestaat, of dat er enige heiliging of inzegening plaats heeft." "Waarom gelooft gij niet," zei hij, "aan het heilige sacrament des altaars, dat door Jezus Christus is ingesteld?" "Ik geloof wel," zei ik, "aan de heilige sacramenten, die door de Heere Christus zijn ingesteld, en heb voorgenomen die tot de dood standvastig voor te staan." "Hebt gij nooit aan de mis geloofd?" vroeg hij. "Zulk bijgeloof," zei ik, "is mij nooit geleerd, en ik weet ook niet wat de mis of zulk een inzegening is, maar aangaande het sacrament des avondmaals van onze Heere geloof ik, wanneer wij dit gebruiken zoals Paulus, 1 Kor. hoofdstuk 11 beschrijft, dat wij dan gevoed en verblijd worden op geestelijke wijze, met het lichaam en het bloed van onze Heere Jezus Christus, Die de waarachtige geestelijke spijs en drank onzer zielen is. Hij is het ware altaar, waarop ik alleen rust, zoals de Apostel Hebr. hoofdstuk 13, zegt, en ik erken geen ander altaar of sacrament." Toen beriep de monnik zich op het 11e hoofdstuk van de 1e brief aan de Corinthiërs, en voegde er bij, wat Joh. hoofdstuk 6 geschreven staat: "Mijn vlees is waarlijk spijs," enz., en zei, dat de oude leraars der kerk in de kerkvergaderingen besloten hadden, dat de mis een heilige gedachtenis is van het lijden en de dood van onze Heere Jezus Christus. Ik antwoordde daarop, dat ik zeker geloofde en vasthield, dat het sacrament des avondmaals ingesteld was tot een gedachtenis van Christus' dood en tot godzalige dankzegging, zoals Paulus in het bedoelde hoofdstuk leert, en dat er ook geen andere beproeving of waardigheid wordt geëist, dan dat ieder zich onderzoekt, of hij berouw gevoelt over zijn zonden, en een zeker geloof en een vast vertrouwen heeft op de barmhartigheid van God, zich verlatende op de verdiensten van Christus, Die zich voor onze zonden in de dood overgegeven heeft, en ons een heerlijk gedenkteken van onze verzekerde zaligheid en een onderpand der beloften, die ons in het Evangelie gedaan worden, in het avondmaal geschonken heeft. En ik ben er in mijn hart zeker van en gewis, dat dit sacrament, door Christus ingesteld en bevolen, door de Apostelen aldus is onderhouden, zodat wij niet behoeven te offeren, maar de weldaden Gods, ons in Christus mild geschonken, met godvruchtige en dankbare harten te ontvangen. Dit alles verzocht ik de schrijver woordelijk op te tekenen, welk geschrift

de onderstadhouder mij gebod te ondertekenen. En, aangezien het nu laat in de avond was geworden, werd ik door de gevangenvaarder naar de poort, Troyne gebracht. Acht dagen daarna liet de onderstadhouder mij in zijn huis roepen, waar enige mensen waren vergaderd, met sommige predikmonniken en met de grauwen monnik, van wie wij vroeger gesproken hebben. In deze vergadering begon de onderstadhouder het onderzoek te herhalen, en vroeg mij, of ik ook aan een vagevuur geloofde. "Ik geloof," zei ik, "dat Jezus Christus door Zijn bloed de reiniging onzer zonden heeft volbracht. "Geloofst gij dan," zei hij, "aan geen andere wijze van reiniging of aan een andere plaats na dit leven, waar de zielen zolang in moeten vertoeven, totdat zij voor hun zonden voldaan hebben?" "Neen," zei ik, "maar ik geloof alleen aan een voldoening, die genoegzaam is voor alle mensen, die in de offerande van onze Heere Jezus Christus en Zijn gestort bloed volbracht is, waarin alleen de afwassing en reiniging onzer zonden gelegen is." Toen verhaalde een der monniken in het Latijn de gelijkenis in Matt. hoofdstuk 18, van hem die zijn mededienstknecht de schuld niet wilde kwijtschelden. Doch de onderstadhouder vermaande hem, dat hij niet in de Latijnse taal tegen mij moest spreken, want dat ik hem geen antwoord zou geven. Vervolgens legde de Grauwe monnik mij de gelijkenis uit, en sprak nog veel meer, waarin hij aantoonde, dat Christus Jezus van tijd tot tijd zulke gelijkenissen gebruikte, om zekere zaken daarmee te verklaren, zoals hij ook zei, dat er gesproken was, dat hij vandaar niet gaan zou, totdat hij de laatste penning zou betaald hebben; en dat dit daar van een zekere plaats moest verstaan worden, waar men voor de zonden moest voldoen. Daarop zei ik, dat ik alleen een voldoening voor de zonden geloofde, die bijzonder krachtig is, namelijk die, waarmee Christus door Zijn dood onze zonden uitgewist heeft, en de Evangelische belofte, waardoor Hij ons volmaakte rust aanbiedt, zoals in Matth. hoofdstuk 11, waar Hij ons zeer vriendelijk tot zich roept. "Komt," zegt Hij, "allen tot Mij, die vermoeid en belast zijt, en gij zult rust vinden voor uw zielen;" en Joh. 10, vs. 9: "Ik ben de deur, die door Mij ingaat zal behouden worden;" verder, Joh. 14, vs. 6: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven." Johannes zegt ook van de gestorvenen, Openb. 14, vers 13: "Zalig zijn doden, die in de Heere sterven, en zij rusten van hun arbeid." De moordenaar, die met de Heere Jezus gekruisigd werd, is het hemelse rijk op dezelfde dag in het Paradijs zonder enige tussenkomst beloofd. En, wat de gelijkenis aangaat, die gij verhaald hebt, die heeft geen ander bewijs, dan dat zij ons aangaande onze schuldigen plicht en ambt vermaant, dat, wanneer wij verlangen, dat God ons vergeeft, wij ook onze naasten moeten vergeven; en, indien wij deze goedheid en barmhartigheid jegens hen niet bewijzen, zo kunnen wij van God geen vergeving verwachten. En toen de grauwe monnik mij geen tijd wilde toestaan om te spreken, en mij gedurig daarin verhinderde, vermaande hem de onderstadhouder, dat hij mij zou laten antwoorden, en zeggen, wat ik wilde, want dat hij zelf het wel horen mocht. Toen zei de predikmonnik, dat, wanneer mijn antwoord waar ware, er geen vagevuur noch voorburg zijn zou, Wat met het christelijk geloof en de artikelen van de Apostelen in het geheel niet overeenkwam, maar daartegen streed, daar er gezegd wordt, dat Christus is neergedaald naar de hel. Toen vroeg mij de onderstadhouder: Geloofst gij niet, dat er een voorburg is?" "Ik weet waarlijk niet," hernam ik, "wat dat voor een ding is, en de heilige Schrift spreekt nergens van enige voorburg, en daarom geloof ik er ook niet aan. De predikmonnik viel mij in de rede, en zei: "Waar waren dan de oudvaders voor de dood van Jezus Christus?" "In het eeuwige leven," zei ik, "Wat zij verwachtten door het beloofde zaad van Adam, Abraham en de andere aartsvaders."

Daarna gingen zij over om te spreken over de paus, aangaande wie de onderstadhouder vroeg: Geloofst gij dat de paus ook enige macht heeft?" Ja," zei ik.

"Geloofst gij dan," zei hij, dat hij als een stedehouder van Jezus Christus macht heeft om te ontbinden?" "Neen," zei ik. "Hoe verstaat gij het dan," zei hij, "dat hij enige macht heeft?" "Ik denk over de pauselijke macht" zeide ik, "zoals Paulus die verklaart in de tweede brief aan de Thessalonicensen, in het 2de hoofdstuk, dat, omdat de wereld de liefde tot de waarheid niet heeft aangenomen tot haar behoudenis, God daarom de satan en zijn dienaar macht gegeven heeft tot bedrog en dwaling, opdat de mensen de leugens zouden geloven, en dat zij zulke herders en leraars als zij waren hadden verdiend. Toen trachtte de grauwe monnik mij te bewijzen, dat Jezus Christus aan St. Pieter macht gegeven had, om te binden en te ontbinden, en dat de paus zijn nakomeling of plaatsbekleder was en een stedehouder van Christus Jezus; en dat de kerk altijd op deze wijze was bestuurd; dat zij altijd een hoofd gehad heeft in deze wereld, zoals zij er een in de hemel heeft. En al stellen de herders hun leven niet aan naar het Woord van God, dat zij verkondigen, dat men daarom hun leer niet behoort te verachten, zoals Christus leert Matth. hoofdstuk 23, en nog veel meer sprak hij, dat daarop betrekking had. Ik antwoordde hem, dat, wanneer de paus en zijn aanhangers zuiver en getrouw het Woord van God verkondigden, en zij geen menselijke dromen daartoe uitdachten, en geen instellingen of wetten naar hun willekeur in het leven riepen en vaststelden, ik de zuivere leer van Jezus Christus en van de leraren der kerk, al ware hun leven anders, wel zou willen aannemen; zoals Christus zegt Matth. hoofdstuk 23, dat de Schriftgeleerden en Farizeeën op de stoel van Mozes zaten, en beveelt, dat men hun leer en niet hun leven navolgen moest. Maar het onderscheid is groot, of zij die de kerk bewaren, en op de stoel van Mozes, die de zetel der waarheid is, zitten, of op de stoel der leugentaal en de zetel der gruwelen en allerlei boosheid; zoals ook Daniël vroeger gezegd heeft, en ook Paulus, dat de verdorven mens en de grote gruwel zal zitten in de tempel Gods, en tegen al wat goddelijk is, zich zal verhellen. Voorts als Christus aan Petrus macht gaf om te binden en te ontbinden, dan beschreef Hij daarin een zeker deel van hun ambt, toen Hij hem en de anderen discipelen beval, dat zij het Evangelie zouden verkondigen; en heeft hen alzo tot Zijn navolgers en tot de bediening van Zijn Woord geroepen. Dit verstonden Petrus en zijn medediscipelen zeer goed die de leraren der kerk geen andere leer voorstelden dan het Woord van God, waar de gehele kracht en macht van binden en ontbinden en ook de sleutelen in begrepen zijn, waardoor het koninkrijk der hemelen wordt opengedaan en gesloten. Maar nieuwe wetten te maken, en die op het gewetens der mensen te binden, dat strijdt tegen zulk een bediening en tegen de wil van God, die tot Zijn Woord niets toegedaan of afgenomen wil hebben, zoals de paus gedaan heeft, die naar zijn welbehagen de zuiveren godsdienst, welke naar het Woord van God ingesteld was, heeft vervalst, verdorven en ten enenmale onder de voeten vertreden. Immers, de heilige kerk ontvangt of belijdt geen andere leer dan het Woord van God, en steunt op geen gezag van mensen of op enige waarheid van hun leven; maar, zoals Paulus zegt, zij is de eeuwige raad van God, en op Zijn woord gegrond, en op de leer der profeten en apostelen gesticht, van welk geheel gebouw Christus de hoeksteen is, waarop het gehele gebouw rust, zoals dezelfde Apostel de Ephesiërs aanwijst. De kerk kan ook geen twee hoofden hebben: een in de hemel en het andere op de aarde, maar alleen Jezus Christus in de hemel en op de aarde, en wel in heerlijke macht, zoals Paulus op vele plaatsen van zijn brieven leert. Daarop vermaande en leerde mij de grauwe monnik, hoe men Paulus moest verstaan. Hij zei, dat ik hem niet verstond, dat hij te Rome de paus had horen prediken, dat ik dit alles met een boos hart tegen hem had gesproken, en wat de oude leraren de heilige Schrift en de heilige kerkvergaderingen hadden verklaard, en nog meer besprak hij met vele woorden. Doch om aan zijn voornemen gevolg te geven, zei de onderstadhouder mij, dat ik niet zo hardnekkig bij

mijn gevoelens moest blijven. Ik antwoordde hem, dat ik niet anders spreken mocht. Toen hij mij vroeg, of ik in vroeger tijd niet te Lyon had gevangengezeten, antwoordde ik toestemmend. Aan mij gevraagd zijnde, hoe en om welke zaak ik gevangen genomen was, en waar, wat er gesproken en wat en behandeld was, welk vonnis er werd uitgesproken, hoe ik verlost werd en door wie, en wat hen had bewogen om mij te verlossen, antwoordde ik, dat ik gevangen genomen was, omdat ik in de gevangenis iemand kwam bezoeken, die om het Evangelie gevangen zat, en waarvan ik beschuldigd werd, dat betrof mijn geloof, dat ik uit het Evangelie geput had. Voorts, dat ik, toen ik van de rechtsuitspraak te Lyon op een hogere rechtbank mij had beroepen, tien dagen daarna aan zekere lieden werd overgeleverd om te Parijs voor de hoge vierschaar gesteld te worden, doch onderweg, waar wij de rivier de Ligier moesten overgaan, door sommige verklede en onbekende lieden werd ontweldigd, die mij in het naaste bos brachten en vervolgens op de weg, en na mij aan de genade des Heeren te hebben aanbevolen, vrij lieten gaan, zonder dat zij mij hun namen ooit hebben genoemd. Toen deed de onderstadhouder uitermate zijn best, en sprak er mij dikwijls over aan, dat ik hem deze zou noemen. En, als ik bij voortdurend en nadrukkelijk zei, dat zij mij onbekend waren, wilde hij dit niet geloven, en vroeg mij, of ik ook verlangde, dat er met mijn zaak gehandeld zou worden, zoals te Lyon had plaats gehad. Ik antwoordde daarop, dat ik dit niet weigerde, maar zelfs verlangde.

Daarna ondervroegen zij mij aangaande de oorbiecht, of ik namelijk geloofde, dat men aan de priester biechten moest. Ik zei, dat ik geen andere biecht kende, dan die wij dagelijks voor God moeten doen, en de broederlijke verzoening beoefenen, die Jezus Christus en Zijne Apostelen zeer hebben aangeprezen. Toen vroeg mij de Grauwe monnik, of ik niet gelezen had, wat Christus in het Evangelie beval aangaande de biecht, die men aan de priester moet doen, toen hij de melaatse, die door Hem genezen was, beval zich aan de priester te vertonen, en dat dit de oude leraren en kerkvergaderingen van de oorbiecht verstaan en verklaard hadden.

Nadat ik zijn lang redevoering over deze dingen gehoord had, zei ik dat de gemeente van de Heere Jezus Christus nooit zulk een biecht onderhouden had, waarin de mensen hun zonden in het oor van de priester moeten fluisteren; en, al had de Roomse kerk zulk een manier van biechten in het leven geroepen, en al onderhield zij die nog, dat zij daarom niet gepast en nuttig was, want dat de kerk van Christus die niet geleerd had. De melaatse, die de Heere genezen had, was niet bevolen zijn zonden aan de priester te biechten, maar wel dat hij zich tonen zou, en een bewijs zou geven van de gezondheid, die hij door de opperste Priester verkregen had. Maar, dat wij onze zonden alleen aan God zullen belijden, daartoe vermaande ons David nadrukkelijk met zijn voorbeeld en getuigenis, in de 32sten, 51sten en 106e Psalm, waar hij bewijst, hoe hij zijn zonden aan God beleden en van Hem vergeving verkregen heeft; en dat God de droefheid, die men over de zonden heeft, aanmerkt en die waardiger acht dan alle offeranden. Toen de onderstadhouder bemerkte, dat de avond begon te vallen, zond hij mij andermaal naar de bewaarder der poort Troyne, in welke plaats ik geruime tijd met de broeders vertoefde, die aan de gevangengewaarde verzocht hadden, dat ik bij hen mocht zitten, en bij enige van hen 's nachts slapen; wat hij op hun belofte en onder borgtocht toestond.

Doch, aangezien vele mensen uit de stad en ook uit de gevangenis naar de leer begonnen te luisteren, die daar verkondigd werd, was het gerucht daarvan doorgedrongen tot het parlement in de stad. Ten gevolge daarvan werd de onderstadhouder bevolen, dat ik van hen gescheiden en in een andere plaats gebracht moest worden. Hij voerde mij daarom naar het huis van de bisschop, die mij, na het

bevel daartoe van de onderstadhouder en het parlement ontvangen te hebben, in de gevangenis sloot, daar hij mij volstrekt niet in zijn woning wilde hebben. Dit was de reden, dat ik korte tijd daarna door de onderstadhouder en zijn raad geroepen werd, waar ook de grauwe monnik en de predikmonnik, van wie wij vroeger gesproken hebben, en nog andere priesters vergaderd waren. Daar deden zij hun uiterste best, en wendden alles aan, opdat ik tot de pauselijke godsdienst zou terugkeren, en boden mij alle barmhartigheid aan. Doch ik antwoordde hun, dat ik geen barmhartigheid begeerde dan van mijn God en de Heere Jezus Christus, op Wiens genade ik al mijn hoop had gesteld. De grauwe monnik bewees toen, in een uitvoerige predikatie, welk onderscheid er bestond tussen de roomse en de Geneefse kerk. Door deze vergelijking kwam hij tot de vraag, of de paus macht had buiten het Woord van God het gewetens geboden of wetten op te leggen. Zo haalde hij onder andere aan, wat bij Johannes in het laatste hoofdstuk van zijn Evangelie geschreven staat, namelijk, dat Christus nog vele andere dingen gedaan heeft, die in dat boek niet beschreven staan; zo ook wat Christus in hetzelfde Evangelie zegt, in het 15de en 16de hoofdstuk, waar Hij Zijn discipelen opwekt, om de Trooster, de Heilige Geest te verwachten, Die hen in alle waarheid zou leiden, wat nu de leraren der kerken de kerkvergaderingen vastgesteld en bevolen hadden. Daarenboven beweerde hij, dat te Genève ook zekere wetten vastgesteld waren buiten het uitgedrukte Woord van God; en dat bewees hij uit een klein psalmboekje, dat ik bij mij had, naar aanleiding van de bepaling, waarbij de algemene gebeden op Woensdag waren vastgesteld, alsof die dag heiliger was dan de andere. Ik verzocht aan de onderstadhouder de vrijheid om daarop te mogen antwoorden, en de valse beschuldiging aangaande de gemeente van Genève te wederleggen, en ook wat van haar ten onrechte en verkeerd gezegd was, te beantwoorden, en om mij, terwijl zij met elkaar spraken en redetwisten, ongemoeid te laten. Toen hij mij dit had toegestaan, las ik de bepaling, die in het psalmboek, dat de grauwe monnik in de hand had, geschreven stond. Ik bewees hem, dat de Woensdag in de gemeente te Genève bepaald was om de geschiktheid en de gelegen tijd, teneinde het Woord van God te horen en in de gemeente te bidden, zonder het gewetens enigermate te binden of die op bijgelovige wijze te bepalen, alsof men die niet zou kunnen veranderen; en dat ook de koningen en godzalige vorsten zich aan zulk een bepaling en dergelijke verordeningen gehouden hebben, om het volk in de kennis en in de vrees Gods en in de ware godsdienst te versterken, en dat dit het gewetens meer verlichtte dan bezwaarde. Betreffende hetgeen hij gezegd had, wat door de leraren der kerk en de kerkvergaderingen besloten en vastgesteld was, zonder het uitgedrukte Woord van God, zei ik dat het alzo niet was, maar dat in het Woord van God alles beschreven en geleerd werd, wat tot het bestuur der kerk en tot zaligheid van de mens nodig is, zodat men geen andere besluiten of instellingen meer nodig had; dat Paulus betuigde niet te durven zeggen, dat Christus niets door hem gedaan had, om de heidenen tot de gehoorzaamheid van het Evangelie met woorden en werken te brengen; dat Johannes ook in zijn tweede brief vermaande, waar hij over de leer van Jezus Christus spreekt, hem niet te ontvangen, die kwam en deze leer niet meebracht; dat Paulus het de Galatiërs zeer nadrukkelijk betuigde, dat, al kwam er een Engel uit de hemel, die een andere leer predikte dan de leer van het Evangelie, die hij had verkondigd, deze vervloekt was; dat Christus in het Evangelie van Johannes bewezen had, dat Hij een ware en goede Herder was, en dat Zijn schapen de stem des vreemden niet kennen, maar dat hij, die uit God was, Gods Woord hoort, en Hij de deur is tot het eeuwige leven. Verder, dat Hij zijn apostelen uitzond, zoals Hij door de Vader gezonden was; dat zij ook geen andere leer hebben verkondigd, dan zij van Hem hadden ontvangen, waarin zij later door de Heilige Geest werden verlicht, onderwezen

en versterkt; dat Petrus in zijn eerste brief, in het 5de hoofdstuk, de herders der gemeenten vermaant, dat zij hun kudde met het Woord van God alleen zouden weiden, zonder enige heerschappij daarover te voeren, tot verdrukking van de schapen van Christus; van welke deugd de priesters in het pausdom ver verwijderd waren, en wier tirannie genoeg bewijst, welk bestuur zij in de kerk uitoefenen.

Toen zei de grauwe monnik dat de priesters en dienaren der gemeente in de oude kerk gewoon waren bijeen te komen, opdat zij met algemeen goedvinden de verschillende zaken zouden vaststellen, wat hij wel bewijzen kon, dat in de gemeente te Genève niet geschied was. Dit zou hij mij uit mijn Nieuwe Testament wel aantonen, dat hij in zijn hand had, opdat ik te duidelijker de ware gedaante der gemeente mocht leren kennen. Ik zei, dat ik dit wel wilde zien, en verzocht hem, dat bij de wijze, waarop de apostelen in de bepalingen der gemeente te werk gingen, wel wilde bedenken en niet menen, dat de hervorming der gemeente te Genève lichtvaardig begonnen of zonder raad en voorlichting der overheid en van de bedienaars der gemeente ontstaan was, of zonder zulke naarstigheid, vlijt en zorg, als de apostelen Paulus en Silas in de gemeenten te Thessalonica en Berea hadden aan de dag gelegd en bevolen. Daarin is immers niets buiten het gezag van het goddelijke Woord ingesteld, zoals duidelijk is in Handel. hoofdst. 17. En al zijn ook de dienaren der grote gemeente van Rome en haar bruidegom de paus, tot zulke bevelen niet geroepen, zo moet men nochtans niet denken, dat de wijze van andere kerkelijke verordening zal nagelaten zijn. Duidelijk is vooral uit de kerkvergadering, die te Jeruzalem gehouden werd, om de gemeente te Antiochië te bevestigen, Handel. hoofdstuk 15, dat de Apostelen geen wet of leer in de gemeente hebben ingesteld, dan alleen gegrond op Gods Woord, zoals Petrus openlijk bewijst, en hen bestraft die der gemeente zulk een juk wilden opleggen, hetwelk zij noch hun vaderen konden dragen. Zij hielden ook de gelovigen te Antiochië voor, dat zij zich van de afgoden en dergelijke besmettingen en gruwelen zonden wachten, die in het pausdom hoog werden vereerd. Toen wierp de grauwe monnik mij voor, dat ik in de gemeente van de paus gedoopt was. "Ik loochen dit niet," zei ik, "maar dit verhindert de genade Gods niet, om mij onder de Zijn te ontvangen; evenals de boosheid en verkeerdheid der mensen Zijn barmhartigheid niet in de weg staan, die Hij getoond heeft aan hen, die Hij door Zijn Geest tot het leven heeft wedergeboren, hun zielen besprengende met het bloed Zijns Zoons, zoals ook Paulus, Rom. hoofdstuk 6, van de doop sprekende, leert. Daarna zei een hunner van die daar tegenwoordig waren, en die hoorde, dat ik de mis had afgekeurd, nadat hij vrijheid had verzocht mij te mogen aanspreken, dat ik aangaande de mis op een schandelijke en verachtelijke wijze gesproken had; en maakte met vele woorden onderscheid tussen de oude heiligen en wat men in de mis offert. Om dit te bewijzen, beriep hij zich op de 110den Psalm: "Gij zijt priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek" en paste dit vers toe op de eeuwige heiliging der missen, vermaande mij om niet tegen de goddelijke Schrift te spreken, en vroeg mij, wat ik daarop antwoordde. Ik zei hem, dat de Apostel in de brief aan de Hebreëen voldoende voor mij antwoordde, die de gehele gemeente vermaande, dat zij geen andere offerande verwachten of plegen moesten. Want in dit vers van de psalm wordt door de Heilige Geest van geen offerande gesproken, dan van de enige en eeuwige offerande van Jezus Christus, Die zich eens voor allen Gode opgeofferd heeft, zoals men dat gemakkelijk uit de woorden van de Apostel kan bemerken. Er zijn vele andere offeranden der godvruchtigen, die Gode aangenaam zijn, zoals boetvaardigheid van het hart en berouw, waarvan men in de 31ste psalm leest, en de offerande van de lof, die de Apostel, in de brief aan de Hebreëen, hoofdstuk 13, de vrucht der lippen noemt. Toen zij alles aanwendden, om

mij tot de roomse kerk te trekken, vroeg de onderstadhouder mij, of ik mij wilde onderwerpen aan wat te Lyon in mijn eerste zaak en belijdenis was gedaan. Nadat ik hem geantwoord had, dat ik dit wel verlangde, toonden zij mij een gedeelte der artikelen, die door mij ondertekend waren, en ook het vonnis, op perkament geschreven, dat mijn dood bevatte, namelijk, dat ik op een stuk tiendwerk moest gesleept worden naar de plaats Territorium genaamd, teneinde daar aan een paal te worden gebonden, geworgd en verbrand. Toen mij dit was voorgelezen, en de onderstadhouder mij vroeg, of deze geschriften niet overeen kwamen met die, welke te Lyon getoond en gelezen waren, antwoordde ik, dat, wat ik had ondertekend, een gedeelte was van hetgeen mijn zaak betrof, maar dat het vonnis mij nooit was voorgelezen. Nochtans, zei ik, dat ik dit niet wilde verwerpen, maar gewillig ontvangen met het hogere beroep, dat ik gedaan had, en dat ik bereid was altijd met mijn bloed te bezegelen de artikelen van die godsdienst en van mijn geloof, die ik te Lyon en ook te Grenoble met inkt had ondertekend. Daarna werd mij een ander geschrift voorgehouden, waarin de procureur des konings eiste, daar ik hem niet noemen wilde, die mij bij de rivier de Ligier ontzet hadden dat ik op de pijnbank zou gebracht worden; voorts, omdat ik op schandelijke wijze over de koning en de Roomse kerk gesproken had, alsmede om de ketterij, waarvan ik beschuldigd werd, dat ik zou gevoerd worden naar de grauwe monniken straat, om daar de tong uitgesneden en vervolgens in een zwak en weinig brandend vuur verbrand te worden, enz. Toen mij dit alles was voorgelezen, en de onderstadhouder mij vroeg, wat ik daarop te zeggen had, antwoordde ik, dat ik de namen van hen, die mij verlost hebben, nooit heb kunnen te weten komen; want dat zij mij, wie zij waren of wat hun bewoog om mij te verlossen, nooit hebben willen te kennen geven, dan alleen dat zij het om de leer en de godsdienst deden, die zij van mij te Lyon gehoord hadden; ik zei verder, dat ik niet op verachtelijke wijze over de koning gesproken had, en ook geen ketter was, maar een christen. Ik verzocht, dat dit antwoord op de artikelen van de procureur des konings zou aangetekend worden. Toen zond de onderstadhouder mij weer naar de gevangenis, totdat ik weer voor hem gebracht werd met twee getuigen, die mij vals en ten onrechte beschuldigden van wat boven is verhaald. In hun tegenwoordigheid toonde ik de onderstadhouder de reden, waarom zij valse getuigenissen aangaande mij wilden afleggen. Toen bracht God, Die een Vader der wezen en een beschermer der vreemdelingen is, door Zijn Voorzienigheid de zaak zo ver, dat mijn belagers en valse getuigen, dooi, hun boze en valse beschuldiging en door hun eigen kennis, hun nijldige toelig openbaarden. Toen nu de onderstadhouder verlangde, dat ik zou antwoorden op hetgeen de procureur des konings tegen mij gezegd en over mij besloten had, zei ik, dat ik mij hield aan het vonnis, dat vroeger te Lyon over mij geveld was en het beroep op hogere rechtbank.

Later werd de zaak uitvoerig en bij herhaling besproken en beoordeeld, terwijl de onderstadhouder mij andermaal bij zich en de andere rechters ontbood, en mij uitdrukkelijk opwekte en raadde, dat ik tot hun kerk zou terugkeren. Ik antwoordde hem echter, dat ik mij vast voorgenomen had in de gemeente van Jezus Christus en Diens Woord te blijven, en dat ik buiten die geen anderen godsdienst zou aannemen; doch, wanneer mij iets beters uit het Woord van God werd aangetoond, dat ik dan zo hardnekkig niet zou zijn, of ik zou volgen, wat God mij door Zijn Woord verklaart.

Toen vermaande een van de raadsheren mij, dat ik mij op mijn eigen wijsheid en gevoelens niet zo zeker verlaten moest; en wanneer men alzo de kerkvergaderingen verwierp, dat er dan elke dag wel een nieuw christendom zou verrijzen, vooral daarin de Duitse gemeenten de een van de andere verschilde en zij gedurig twistten. Ik antwoordde hem, dat ik aan mijn mening niet wilde vasthouden, en op geen andere

wijsheid steunen, dan alleen op haar, die overvloedig is geweest in Christus, ofschoon zij door de wereld als dwaasheid wordt geacht. Aangaande hetgeen hij gezegd had, dat in de Duitse gemeente de een van de andere verschilde in geloofszaken, en zij daarover twistten, bewees ik, dat zij, die het Evangelie ontvangen hebben, zeer eendrachtig en zonder te twisten met elkaar verkeerden, zoveel de grondslag van de christelijke godsdienst en van het geloof aangaat, en dat men voor geen nieuw christendom behoefde te vrezen, dan wat door de kerkvergaderingen was vastgesteld; want bij David, Psalm 33, en op andere plaatsen der Schrift staat, dat de raad der heidenen en der volken door de Heere wordt teniet gemaakt; daarom moet men de raad van God en Zijn Woord volgen, Zijn gezag boven alle kerkvergaderingen en uitspraken stellen; en dat ik derhalve liever in een klein christendom dan in een groot en overvloedig pausdom blijven wilde.

Daarna liet de onderstadhouder mij naar de bisschoppelijke gevangenis overbrengen. Ik vernam daarop, dat ik naar Lyon zou worden vervoerd, daar zij geen andere zaak van beschuldiging tegen mij vonden, teneinde mij te pijnigen, dan de godsdienst en mijn geloof, dat ik had beleden. Daarom verlangde ik zeer met de onderstadhouder eens te mogen spreken, wat ik bij herhaling door de dienaar van de bisschop bad laten vragen. Toen mij dit echter werd geweigerd, schreef ik enige brieven aan de rechters te Grenoble.

Toen ik geen nader antwoord van de onderstadhouder ontving, kwamen de gerechtsbode, zijn dienaars en de schrijver van lijfstraffelijke zaken tot mij, omstreeks tien of elf uur, die mij zeiden, dat ik, op bevel van de onderstadhouder naar Lyon zou vertrekken. Spoedig daarop bracht hij mij naar zijn kamer, en boeide mij met ijzeren ketenen, teneinde daar te blijven tot het dag zou geworden zijn. ten drie uur 's nachts reisden wij met spoed af. In ijzeren ketenen geklonken werd ik te paard gezet. Op reis naar Lyon namen wij de weg over Wijen, uit vrees van de lagen en listen, die de hoge beampte door gerucht vernomen had. Toen wij te Lyon kwamen, bracht hij mij in de gevangenis Rouane, en beval mij de gevangenbewaarder zeer aan. Daarna deelde hij de stadhouder mijn zaak mee, die twaalf dagen later tot mij kwam, en mij vroeg, hoe ik heette, door wie ik was gebracht, wie ik was, en naar het een en ander van mijn vroegere bevrijding, alsook naar sommige van de voornaamste artikelen van mijn geloof, op welke vragen ik antwoordde naar de genade en de wetenschap, die de Heere mij had veileend. Ik weet namelijk niet, wat zij over mij besloten hebben, maar verwacht de zalige dag van mijn verlossing, en bid God mij zo te helpen in geduid als Hij weet, dat ik nodig heb, en in mij alzo het geloof te vermeerderen en te versterken, opdat het, de gehele wereld te boven gaande, zich verheft in de hemel tot het eeuwige leven en het hemels rijk, waar ik met onze goede God en barmhartige Vader en onze Zaligmaker Jezus Christus eeuwig leven zal.

Toen later Richard bij herhaling door de rechter Tignac en door een leraar van de Sorbonne ondervraagd werd, aangaande de hoofdzaken des christelijken geloofs, waarop hij ook te Grenoble geantwoord bad, zoals van de macht der kerk, van de pauselijke macht, van het avondmaal des Heeren, van de biecht, van de leer en de kennis des goddelijke Woords, en dergelijke artikelen meer, waarin hij hen met nadruk tegenstond, en de waarheid steeds handhaafde, kon hij nog door hun bewijzen of woorden, noch door bedreigingen of beloften bewogen worden, zijn gevoelens van het geloof te laten varen en de waarheid te verloochenen. Zo was hij onoverwinnelijk en standvastig, in de belijdenis van het Evangelie, en daagde zijn vijanden op de dag van het oordeel, wanneer de almachtige God met grote gerechtigheid de wereld zal oordelen.

Eindelijk werd hij ter dood veroordeeld, en, toen dit vonnis werd uitgevoerd, heeft men hem eerst de tong uitgesneden en daarna levend verbrand, op Zaterdag de 7den Juli, in het Jaar 1554.

Petrus Serra

[JAAR 1554.]

Petrus Serra was geboortig van een plaats Lesa genaamd, in de provincie Cozerana, niet ver van de stad Toulouse. Toen hij priester was, en door de genade des Heeren kennis der waarheid verkreeg, kwam hij in de gemeente Gods te Genève, waar hij een handwerk, namelijk het schoenmaken, leerde. Later, gedrongen door bijzonder verlangen en liefde om zijn broeder van het pausdom en de dienst der afgoden te verlossen, reisde hij in de winter daarheen.

Toen hij in zijn vaderland gekomen was, en met zijn broeder en diens vrouw over de godsdienst gesproken had, beviel en behaagde haar de vertroosting van het goddelijke Woord, die Petrus bracht, en zijn verhuizing, niet best. Zij gaf aan haar buurman te kennen, dat de broeder van haar man gekomen was, die dat zo weinig verborgen en geheim hield, dat het spoedig de geestelijke van het bisdom ter oor kwam. Deze was bevreesd, dat hij zou ontvluchten, en liet hem daarom, zonder enig onderzoek van zijn zaak, gevangen nemen; ofschoon dit onderzoek niet nodig was, vooral niet in een zo openbare en gewillige bekentenis, waar Petrus in beleed, waar hij woonachtig was, en welk geloof hij aanhing. Doch de geestelijke en zijn medehelpers, die zorgen wilden, dat zij niet verhinderd werden door beroep op hogere rechtbank, beraadslaagden en besloten, dat men Petrus in handen van de kettermeester van Toulouse zou overleveren. Voor deze legde Petrus een heerlijke belijdenis van zijn geloof af, zodat hij de kettermeester op zijn eigen geweten beriep, en hem vermaande de zuivere waarheid Gods, die hij beleed, ter harte te nemen en te belijden; wat hij hem ook gemakkelijk aantoonde en verklaarde met plaatsen en hoofdstukken van de heilige Schrift, daar hij met een uitmuntend geheugen en goed oordeel was begaafd. Doch dit baatte niet, want hij werd daarna door de kettermeester en de vicaris van de bisschop van Cozerana als een ketter veroordeeld, en later van zijn pauselijk priesterschap ontwijd, en wel in een stadje, Muretum genaamd, bij Toulouse gelegen, waarbij gebracht was. Vandaar werd hij overgeleverd aan de wereldlijken rechter in de heerlijkheid van Toulouse, die men de rechter der hogere rechtbank noemt, en die ook belast was met de toepassing der straf op de ketterij. De rechter vroeg aan Petrus, welk ambacht hij had, en, toen hij vernam dat hij kort geleden het schoenmaken had opgevat, wilde hij van hem weten, welk handwerk hij vroeger had uitgeoefend. Petrus zei: "Ach, ik schaam mij dit te zeggen; want ik leidde zulk een leven, dat wel het meest boze en ergste in de gehele wereld kan heten." Wegens dit antwoord dachten velen, dat hij een moordenaar, rover of valse munter was; daarom wekten zij hem op, dat hij het ronduit zonder vrees of schaamte zou zeggen. Doch hij was door het nadenken over zijn vroeger leven zo belemmerd, dat hem de spraak scheen benomen te zijn. Eindelijk, toen zij hem geen rust lieten, zei hij onder grote zuchten, dat hij een priester geweest was, en noemde de reden op, waarom hij zulk een leven zo lelijk en boos achtte.

De rechter sprak het vonnis over hem uit, dat hij eerst boete zou doen, namelijk, aan God, de koning en het gerecht vergeving vragen, daarna dat zijn tong zou uitgesneden, en hij levend zou worden verbrand. Van dit vonnis deed hij een beroep op een hogere rechtbank, en werd gebracht tot de hoge gerechtskamer van het parlement te Toulouse,

waar hij standvastig in zijn belijdenis volhardde. Toen hem gevraagd werd, waarom hij zich op hogere recht bank had beroepen, zei hij, dat hij dit niet gedaan had om de dood te ontgaan; want dat hij zijn leven zo lief niet achtte, om dit niet, ter wille van de ere Gods en de getuigenis der waarheid te willen afleggen; en dat hij ook zeer goed wist, dat zij, op wie hij zich had beroepen, hem zijn leven geenszins zouden laten behouden; maar dat hij dit gedaan had, omdat hij veroordeeld was de koning vergeving te vragen, die hij nooit iets misdaan had; om vergeving aan God te vragen, daartoe, zei hij, was hij verplicht en er ook toe bereid. De reden, dat hij zich op de hogere rechtbank beriep was ook, omdat men hem had veroordeeld de tong door uitsnijding te moeten verliezen, die de Heere hem gegeven had, om er Hem mee te prijzen: en daarom meende hij, dat het onrechtvaardig en onbehoorlijk zijn zou hem van zulk een gave te beroven, en wel aan het einde zijns levens. Dit vonnis werd echter door de hoge gerechtskamer bevestigd. Doch aangezien de eerste president bevolen was, dat hij de zaken, die het geloof betroffen, moest laten beoordelen door een gerechtskamer, die hem daartoe bevoegd toescheen, en daar Petrus in het vorige jaar de hoge gerechtskamer gekozen had, toonde de president aan, dat de beoordeling van deze zaken voor die rechters niet geschieden mocht. In de namiddag vergaderden dus de rechters van beide raadkamers en Petrus werd voor hen gebracht. Toen hij ook daar zijn geloof standvastig had beleden, en op generlei wijze daarvan was af te brengen, werd er eindelijk besloten, dat het eerste vonnis zijn kracht zou behouden, uitgenomen de boete en de uitsnijding van de tong, in geval hij niet tegen hun godsdienst zou spreken.

Toen hij naar de strafplaats geleid werd, en de school van St. Martialis voorbij ging, wees de rechter hem een beeld van Maria aan, en wilde, dat hij aan Maria vergeving zou vragen. Petrus antwoordde hem, dat hij dit niet doen wilde, aangezien hij haar niets misdaan had, en dat dit beeld geen gelijkenis was van de maagd Maria, en slechts een stenen afgod. Als hij dit gezegd had, beval de rechter terstond, dat hij zijn tong moest uitsteken, wat hij ogenblikkelijk deed, en die goedsmoeds liet afsnijden. Daarna werd hij aan een paal gebonden om levend te worden verbrand, waarbij hij zijn ogen zo onafgewend naar de hemel verhief, alsof hij de vlammen en de kracht van het vuur niet gevoelde, wat het omstaande volk zeer verwonderde. Een der raadsheren zei, dat men de Lutheranen op die wijze niet meer moest doden en ombrengen, want dat dit de roomse godsdienst meer schade berokkende dan voordeel deed.

Franciskus Gamba

[JAAR 1554.]

Franciscus Gamba, geboren te Isene, in het land Brescia in Lombardije, kwam, toen hij kennis aan het Evangelie verkregen had, te Genève, om over sommige belangrijke zaken te raadplegen met godvruchtige mannen, die zich in de gemeente bevonden. Hij bevond zich daar juist op Pinksterdag, waarop men het avondmaal des Heeren hield, en brak daar met de gelovigen het brood, en oefende met hen onderling gemeenschap. Bij zijn terugtocht, toen hij het meer Como zou oversteken, werd hij daar gevangen genomen en naar Como gebracht. Toen hij daar gevangen zat, werd hij door zeer vele en verschillende lieden bezocht, bovenal door de leraren en edellieden, die hem zeer baden, niet in die ijdele voornemens en gevoelens, zoals zij die noemden, te volharden, waartoe hij, zoals zij dachten, door krankzinnigheid gekomen was. Zij vermaanden hem nadrukkelijk, dat hij toch moest nadenken, en zorg dragen voor zijn bezittingen en zaligheid, en alle dwaasheid van zich werpen. Doch de vrome man antwoordde bij voortdoring en standvastig, dat, wat hij beleed en voorstond, geen

ijdele bespiegelingen en dwaze voornemens waren, en dat hij ook niet krankzinnig of dol was, maar dat hij de zuivere waarheid van God, het heilige Woord en de zaligmakende leer van onze Heere Jezus Christus beschermde en voorstond. Om zijn woorden te bewijzen en te bevestigen, bracht hij getuigenissen uit de Schrift bij, en zei, dat hij liever de dood wilde sterven, dan de leer van Jezus Christus, waar hij door God geroepen was om die te belijden, te laten varen of te verzwijgen.

Eindelijk, toen hij uitvoerig met de leraren der stad, met de monniken en priesters geredetwist had, en ook met anderen, die tot hem kwamen, onder wie sommigen waren, die hem van zijn gevoelens poogden af te brengen, en meer anderen, die door barmhartigheid werden bewogen, omdat zij hem voor een goed en rechtvaardig man erkenden kwamen deze allen eendrachtig tot hem, en baden hem, dat hij van die gevoelens en meningen afstand zou doen, en beloofden hem het burgerrecht der stad en zulke gunsten, als hij slechts zou verlangen. Toen zij hem echter niet konden bewegen, lieten zij hem daarna aanzeggen, dat, indien hij niet van gevoelen wilde veranderen, hij sterven moest. Met een verheugd gemoed antwoordde hij, dat het dit juist was, wat hij verlangde, en dat men hem geen aangenamer tijding kon brengen.

Intussen kwamen er brieven van de raad van Milaan, een bevel inhoudende, dat Franciscus Gamba moest sterven en levend verbrand worden. Toen echter de rechters zich gereed maakten om dit bevel te volbrengen, kwamen er andere aanbevelingsbrieven van Genève, die door de gezant van de keizer en vele andere edelen van Milaan ondertekend waren. Aldus werd de uitvoering van het vonnis enige dagen uitgesteld, gedurende welke tijd hij steeds standvastig in het geloof bleef. Niet lang daarna werden er weer andere brieven gezonden, waarin bevolen werd hem te doden. Hij werd dan ook uit de gevangenis gehaald en voor de overheid gebracht, die men de opperste bestuurder noemt, en in die stad rechter was over burgerlijke en lijfstraffelijke zaken, maar het vonnis werd geveld, dat hij moest sterven, indien hij zijn gevoelen niet liet varen. Franciscus toonde, dat hij daarover getroost en verblijd was, en dankte de opperste bestuurder voor deze tijding. De rechter bad en vermaande hem intussen met vele woorden, dat, wanneer hij zijn belijdenis wilde herroepen, en vooral wat hij van het sacrament der mis gezegd had, hij hem zonder enige twijfel alles zou geven, en doen, wat hij hem vroeger had beloofd. Doch Franciscus sloeg op deze beloften geen acht, en telde die nog minder dan stof, en zei bij herhaling, dat zulke beloften geenszins te vergelijken waren bij het goed, dat hij verzekerd was van de Heere te zullen ontvangen, zoals de kroon der onsterfelijkheid en het eeuwige leven, wat allen Godzalige dienaren van God is beloofd en verzekerd. Ofschoon hem moeilijke en gevaarlijke dingen voor ogen werden gesteld, om hem in zijn zeker voornemen te doen wankelen, werd toch de vroomheid van zijn gemoed niet verzwakt.

Toen de overheid zag, dat hij onbeweeglijk was, besloten zij hem des anderen daags te doden. Kort daarna, in de vroegen morgen, kwam de scherprechter tot hem, herinnerde hem aan de dood, die hij hem op die dag moest aandoen, en bad hem dat hem te willen vergeven. Franciscus antwoordde hem, dat hij vrij en onbeschroomd moest doen, wat hem bevolen was; dat hij hem dit niet alleen van hart vergaf, maar ook de Heere bad, hem met Zijn genade te willen verlichten, en tot de kennis der zaligheid te brengen, en voegde er bij, dat hij hem zelfs enig geld zou willen schenken, zo hij dit slechts had bezeten.

Daarna werd hij voor de opperste bestuurder gebracht, die hem andermaal vroeg, of hij, wat hij had gezegd, wilde herroepen, en van gevoelen veranderen. Doch Franciscus gaf daaraan geen gehoor, en bleef bij de Evangelische waarheid volharden. De rechter zei hem toen, dat hij hem niet onkundig wilde laten, dat hij hem op

aandringen van zijn heren van Milaan moest ter dood brengen. Franciscus bedankte hem daarop met vriendelijkheid, en zei, dat het hem van harte leed deed, dat zij die dit aanraadden niet wisten, wat zij deden; en bad God Zijn barmhartigheid hun deelachtig te doen worden.

Zo spoedig de doodsklok begon te luiden, kwamen er vier monniken van de orde en sekte der Kapucijnen, die hem de biecht wilden afnemen, en die hem al dadelijk opwekten, goedsmoeds en onversaagd van hart te zijn. Toen Franciscus hen zag, zei hij hun terstond, dat hij hun gezelschap niet nodig had, en vermaande hen om terug te keren. Doch die broeders hadden, zoals hun gewoonte is, een kruis in de hand, en toonden hem dat, om hem alzo de gedachtenis aan de dood van Christus in te prenten. Doch Franciscus zei, dat Christus in zijn hart gegraveerd was, en dat hij de herinnering van Zijn dood in zijn ziel droeg, waardoor hij een bijzondere kracht in ziel gevoelde. Toen zij hem zeiden, dat hij tot wanhoop zou vervallen, wanneer hij temidden van de smarten des vuurs het kruis niet zag, antwoordde hij, dat zijn hart met zulk een troost en blijdschap vervuld was, dat hij nu een vreugde gevoelde die het verstand en begrip van alle mensen te boven gaat. Hij voegde er bij, dat de pijn, die hij aan zijn lichaam gevoelen zou, weldra geweken zou zijn; maar dat zijn ziel de toekomende hemelse zaligheid zou deelachtig worden, in gemeenschap der heiligen, geesten en Engelen, met wie wij eeuwig de goederen zullen genieten, welke God Zijn kinderen bereid heeft, en die geen oog des mensen gezien en geen oor gehoord heeft. Daarna, toen hij deze en dergelijke troostvolle woorden gesproken had, werd hem de tong uitgesneden, om hem zodoende het spreken te beletten, en, opdat het omstaande volk, dat daar ten getale van omtrent vier duizend vergaderd was, hem niet zou kunnen verstaan.

Daarna werd hij naar de strafplaats gevoerd. Toen hij daar kwam, viel hij op de knieën, sloeg zijn ogen hemelwaarts en richtte zijn gebed tot God de almachtige en eeuwige Vader met zulk een vurigheid van het hart, dat iedereen zich daarover verwonderde. Vervolgens stond hij op, bereidde zich, op verlangen van de scherprechter, ter dood, en werd met de strop geworgd. Want, hoewel hij veroordeeld was om levend te worden verbrand, bewees men hem nochtans die genade, teneinde zijn pijn zo veel mogelijk te verkorten, terwijl later zijn lichaam verbrand werd. Aldus werd de vrome en standvastige martelaar van onze Heere Jezus Christus, om de belijdenis der waarheid, van het tijdelijke leven beroofd, en ontving de kroon des eeuwige levens, die voor alle getrouwe getuigen der waarheid bereid is, van het begin der wereld. Dit had plaats op de 21sten Juli in het jaar onzes Heeren 1551.

Dionysius le Vayr

[JAAR 1554].

Dionysius le Vayr was geboren te Frontenay, onder het Bisdom Bayeux, in Neder-Normandië. Nadat hij het pauselijke priesterschap had vaarwel gezegd, reisde hij naar Genève, waar hij het vak van boekverkoper uitoefende, waarmee hij zich ook bij herhaling in Frankrijk bezig hield. Eindelijk ging hij zich metterwoon neerzetten op de eilanden Yersey en Guernsey, die aan de kroon van Engeland toebehoorden en opnieuw tot het Evangelie gebracht waren, door de invloed van de uitstekend christelijke koning Eduard de zesde. Ook hier oefende Dionysius zijn vak uit, en was ook enige tijd bedienaar van het goddelijke Woord in een dorp op Guernsey, waar hij het Evangelie verkondigde. Doch, aangezien in het jaar 1554 het pauselijke bijgeloof weer de overhand verkreeg, en het Evangelie uitgeroeid en vervolgd werd, reisde ook Dionysius, in gezelschap van vele anderen, naar Normandië, om verder de reis naar

Genève voort te zetten. Zij kwamen in een dorp, la Feuille genaamd, en Dionysius had een ton met boeken gevuld bij zich. Terwijl hij zich even had verwijderd, om een kar te halen, kwam daar mr. Willem Langlois, stadhouder van de graaf, en zijn broeder Jan Langlois, procureur des konings, die de boeken en de andere goederen nazagen, en alles in beslag namen, zelfs de man, die het goed bewaarde. Intussen kwam Dionysius aanlopen, en vroeg waarom men zijn goederen in beslag genomen had. Men antwoordde hem, omdat het ketterse boeken waren. Hij zei, dat dit zo niet was, maar dat het boeken waren der heilige Schrift, die de waarheid behelsden, en dat zij hem toebehoorden en niet de man, die zij gevat hadden. Zij lieten dan ook die man terstond los, doch brachten Dionysius gevankelijk naar Parijs, waar hij gedurende twee en een halve maand streng bewaard bleef. Intussen werd hij door de rechters der plaats ondervraagd die hem van verraad beschuldigden, omdat hij in een land had gewoond, dat aan de Engelse kroon onderworpen was. Hij antwoordde, dat hij daarom daar niet gekomen was, maar alleen om naar Gods bevel en Zijn heilig Evangelie te leven. Doch, aangezien men geen haast maakte met zijn rechtsgeding, lieten de eerste procureurs hem overbrengen naar Bayeux, waar hij in de bisschoppelijke gevangenis gedurende zes dagen zo nauw besloten was, dat geen enkele van zijn vrienden hem mocht bezoeken, of iets met hem bespreken. Vandaar werd hij overgebracht naar Rouaan, waar hij werd veroordeeld om levend te worden verbrand, en onder het verbranden drie malen uit het vuur te worden getrokken. Toen het vonnis uitgesproken was, deden zij alle moeite om te weten te komen, wie alzo zijn gevoelens waren toegedaan, waarbij zij zelfs dreigden hem te zullen pijnigen. Dionysius antwoordde, dat zij allen tot zijn geestverwanten behoorden, die goede christenen en aanhangers van het heilige Evangelie waren, van wie het merendeel tot het koninkrijk Frankrijk en zelfs ook tot het parlement behoorde. Hij verklaarde, dat, hoe zij hem ook zouden pijnigen, hij toch niets anders zou zeggen, om niemand in ellende te brengen, en dat hij ook wist, wanneer hij op de pijnbank stierf, hij niet in het vuur zou sterven. Toen zij dit hoorden, vroegen zij hem niets meer, maar verlangden, dat hij naar de strafplaats zou worden weggeleid. Bij zijn verlaten van de gevangenis was er een grote menigte volks, die door deze vromen martelaar met Gods Woord werd aangesproken en vermaand. Een van de beambten riep daarom tot de scherprechter: "Snijd af, snijd hem de tong uit;" wat terstond plaats had. Toen hem de tong uitgesneden was, wilde de monnik hem een houten kruis in de handen stoppen, die zeer vast gebonden waren; doch de vrome martelaar weigerde dit, en deed al wat hij kon om de monnik bij voortdurend de rug toe te wenden. De monnik riep met luider stem: "Ziet, mijn vrienden, ziet, deze boef weigert het kruis aan te nemen!" Daarna leidden zij hem voor de grote kerk, die men Onze Vrouwekerk noemt, en wilden, dat hij hun heiligen de nodige eer zou bewijzen. Doch hij beduidde met handen en ogen, en op welke wijze hij slechts kon, dat men God alleen moest aanbidden, en keerde de rug naar hun afgoden. Daarna werd hij naar de brandstapel gebracht, waar men hem, volgens het vonnis, driemaal moest uittrekken, doch God wilde dit anders; want zo spoedig het hout aangestoken was, verhief zich de vlam zeer hoog boven de heiligen martelaar, zodat de beide scherprechters hem met alle macht er niet konden uittrekken. De gerechtsdienaren sloegen het volk, en wilden hen dwingen de scherprechters te helpen; doch dit was tevergeefs, want niemand wilde de hand er aan slaan. Aldus eindigde Dionysius le Vayr zijn leven, om van het evangelie wil, en ontsliep in de Heere, de 9e Augustus, in het jaar 1554.

Jan Filleul en Juliaan Leveille

[JAAR 1554.]

Op Donderdag de 15e April, in het jaar onzes Heeren 1554, geschiedde het op de weg van Desire, omtrent een mijl van Nevers gelegen, dat Gillis, de eerste gerechtsbode in het land en gebied van de maarschalk van Borbonnois, ten dienste van de maarschalk van St. Andries, aansprak Jan Filleul, een schrijnwerker, en Juliaan Leveille, een nestelmaker, geboren te Sanserre, en op geveinsde wijze tot hem zei: "Broeders, ik weet zeer goed waar gij naar toe gaat, en weest niet bevreesd ons dit mee te delen; want wij willen u zelfs wel met onze mantels bedekken, en u tegen slecht volk beschermen." Toen hij zijn dienaars had weggezonden, vroeg hij nog eens en zei: "Waar gaat gij heen broeders?" Zij antwoordden: "Wij gaan naar Desire." Vervolgens vroeg hij, of zij niet verder gingen, en of zij niet naar Genève wilden gaan, en of zij het jonge kind en de dochter of kamenier niet mee namen. Zij zeiden daarop, dat zij de meisjes naar Genève brachten. Hij vroeg hun verder, of zij hun vrouwen niet mee namen. Zij antwoordden daarop toestemmend. Na dit alles te hebben vernomen, floot hij op de vingers, riep zijn knechten, en liet hen gevankelijk naar Nevers overbrengen, waar zij ondervraagd werden aangaande hun geloof, en waar men hen vroeg, waarom zij naar Genève gingen. Zij beleden, dat zij dit deden om geestelijk voedsel te verkrijgen, wat zij in het koninkrijk Frankrijk niet vinden konden, en wel wegens de godslasteringen, afgoderijen en valse leringen, als om het misbruik van de sacramenten in de kerk, wat in de gemeente te Genève niet plaats had, aangezien daar de zuivere en oude leer gepredikt en beleden werd. Men vroeg hun, of het brood en de wijn in het sacrament niet veranderd werden, en wel door de kracht der woorden door de priester gesproken, in het ware lichaam en het bloed van Christus. Zij antwoordden, dat zij geloofden, dat Christus opgevaren is in de hemel, en zit aan de rechterhand van God Zijn Vader totdat Hij van daar komen zal om te oordelen de levenden en de doden, zoals de artikelen van het geloof betuigen, en dat het brood en de wijn altijd broden en wijn blijven. De geestelijke vroeg hun naar het ware gebruik van de sacramenten. Zij antwoordden, dat het brood en de wijn tekenen waren van het waarachtige lichaam en het bloed van Christus. Want, gelijk het brood het hart van de mens onderhoudt en versterkt, en de wijn het verheugt, dat ook alzo de geest onderhouden en gesterkt wordt door het dierbare lichaam van Christus en heerlijk verblijd door Zijn bloed; want dat wij daardoor in genade bij de Vader worden ontvangen. Gevraagd zijnde naar het eten en het ontvangen van het avondmaal, antwoordden zij, dat men brood en wijn uitdeelde ter gedachtenis van het lijden en de dood van Jezus Christus; en, wanneer men het zo gebruikte, ontving men niet alleen brood en wijn, maar door het geloof het waarachtige lichaam en bloed van Jezus Christus, dat de geest zuivert en onderhoudt door het geloof.

Toen men hun ondervroeg aangaande de mis, antwoordden zij, dat het louter bijgeloof was en een afgoderij door de mensen uitgedacht, die ten enenmale vervloekt is. Men vroeg hun, of St. Pieter niet de eerste paus was en de eerste stichter van de mis. Zij antwoordden ontkennend, en zeiden, dat hij nooit aan de mis had gedacht, maar alleen geroepen en uitverkoren was om Gods Woord te prediken. Zij voegden er bij, dat, indien er zaligheid in de mis gelegen was, Christus dan vergeefs zou geleden hebben; waaruit men besluiten kan, dat de mis niets waard, en loutere afgoderij is, of Christus moest geheel vergeefs geleden hebben. Gevraagd zijnde, of de priester de macht niet had, het brood te veranderen in het lichaam van Christus, antwoordden zij, dat God niet afhankelijk is van mensen en van menselijke geboden, maar dat alles aan Hem onderworpen is, en dat het toverij kan heten aan de woorden van mensen zulk een macht toe te schrijven. Men vroeg hun, of de mis niet nodig was om de zielen uit het

vagevuur te verlossen. Zij antwoordden, dat zij de zielen veelmeer tot veroordeling strekte, en de gramschap van God tegen hen opwekte. Aangaande het vagevuur zeiden zij, dat er geen ander bestaat dan het bloed van Christus Jezus, zoals er geschreven staat, en niemand kon gezuiverd worden dan door de uitstorting van Zijn bloed. De geestelijke zei: "Het schijnt, dat gij de aanroeping van de heiligen ook loochent, daar gij hun geen eer of achting bewijst." Zij antwoordden, dat zij de heiligen niet verachtten, maar om de eer hun toe te schrijven, die God alleen toekomt, dat dit ook tegen hun wil en begeerte was; want alle eer, zoals er geschreven staat, behoort God toe. En, al konden zij ons ook helpen, dan zouden zij de eer niet willen ontvangen, die God de Heere alleen toekomt, van Wie alle macht uitgaat. Aangaande de aanbidding zeiden zij: "Wij kennen er slechts een, die het doen kan, dat is Christus Jezus, die door Zijn eigen wil en ambt onze Middelaar en Voorspraak is." Toen hun gevraagd werd, bij wie men biechten moest, en of de priesters de zonden vergaven, antwoordden zij, dat men belijdenis van zonden moest afleggen niet bij de priester, die als andere mensen een zondaar is, maar alleen aan God, Die alleen leeft, alleen rechtvaardig is, en Die alleen de zonden vergeeft, zoals er geschreven staat. Men vroeg hun, of dan de priester geen macht had te binden en te ontbinden. Zij antwoordden, dat hun bevolen was te prediken, en de zuivere leer van het Evangelie en het Woord van God te verkondigen, waardoor het binden en het ontbinden zowel op aarde als in de hemel plaats heeft. Toen men hun daarna vroeg, of zij voor waar hielden alles wat zij hadden betuigd, antwoordden zij toestemmend, ondertekenden dit met hun eigen hand, en betuigden met ernst en overluid, dat zij zich zalig en gelukkig gevoelden, daar God hen waardig achtte dit te kunnen bekennen. Kort daarna werden zij door de geestelijke van Nevers, aan de stadhouder der lijfstraffelijke rechters te Sint Pieter le Moustier overgeleverd, met bijvoeging van hun beschuldiging en belijdenis. Daar werden zij andermaal op nieuw en bij herhaling ondervraagd aangaande alle artikelen, waarop zij op vrome wijze antwoordden en standvastig bleven in hun belijdenis. De wethouders en enige rechtsgeleerden, die daartoe geroepen waren, beraadslaagden samen, wat men met deze mannen doen zou. Hun gevoelens waren zeer verdeeld, doch het merendeel kwam daarin overeen, dat men hen moest loslaten, uit Frankrijk bannen, en, wanneer zij bezittingen hadden, die verbeurd verklaren en in beslag nemen. Doch hiertegen verzette zich de genoemde stadhouder Jan Begeron, die ben veroordeelde om levend te worden verbrand, nadat zij eerst boete zouden hebben gedaan en om ongekleeft met een fakkel in de hand te blijven staan, terwijl men de hoogmis zou doen. Van dit vonnis beriepen zij zich op de rechtbank te Parijs, waar zij ook scherp ondervraagd werden, doch altijd volstandig bleven. Wel scheen de gunst van vrienden veel voor hen te doen, zo zelfs, dat zij ook brieven van de koning kregen, om het rechtsgeding opnieuw te onderzoeken, zonder het vorige in aanmerking te nemen; toch wilden deze vrome martelaren van de beleden waarheid in geen dele afwijken. Terwijl zij te Parijs waren, stierf de geestelijke ten enenmale zonder troost en in woede, waardoor velen verschrikt waren, doch ook anderen getroost, die daarin het rechtvaardig oordeel des Heeren zagen. Toen deze vrome getuigen weer van Parijs naar St. Pieter gezonden waren, werden zij voor de raad gebracht, en uren lang gevraagd, of zij bij hun belijdenis wilden blijven. Zij antwoordden toestemmend, en betuigden, dat zij ontrouwe kinderen zouden zijn, wanneer zij dit niet deden. Toen las de beampte het vonnis voor, uitgesproken in het hof van het parlement te Parijs, hetwelk inhield, dat zij levend zouden worden verbrand, wanneer zij in hun belijdenis volhardden, en dat men hun bovendien de tong zou uitsnijden; doch, indien zij wilden herroepen, zouden zij alleen verwurgd worden zonder de brandstapel te zien en zonder dat de tong uitgesneden zou worden. Toen de vrome martelaars dit hoorden,

verachtten zij dit van ganser hart en zeiden: "Om een zeer kleine weldaad wilt gij, dat wij onze God verloochenen, maar dat zult gij bij ons niet gedaan krijgen." Het vonnis behelsde drie beschuldigingen: de eerste was, dat zij verkeerd gesproken hadden van het sacrament. Zij antwoordden, dat dit zo niet was, maar dat zij daarover goed en godvruchtig hadden gesproken. De tweede was, dat zij de doop op valse wijze hadden verloochend. Zij antwoordden: "Neen, wij hebben die op de rechte wijze beleden." De derde was, dat zij lasterlijk jegens God en heiligen gesproken hadden. Zij zeiden: "Wij hebben Gode behoorlijke eer bewezen, zoals alle heiligen dat verlangen." Zij zagen daarop elkaar aan, spraken elkaar moed in en zeiden: "Wij zijn niet alleen bereid een of twee leden van ons lichaam te verliezen, maar ons gehele lichaam aan het vuur over te geven, om de geboden van onze God te onderhouden." De stadhouder bedreigde hun, de allerwreedste dood te zullen doen sterven, zo wreed als zij nog "nooit gehoord hadden, wanneer zij geen afstand deden van hun geloof. Zij antwoordden: "Doe vrij, wat gij kunt; de pijnigingen verschrikken ons niet, want daardoor zullen wij in het bezit geraken van onze erfenis, die ons bereid is, al ware het ook, dat gij ons heden het ene lid en morgen het andere ontnam." Toen werden zij ontkleed en waren gedurende drie uren met touwen aan elkaar gebonden. In die tijd prezen zij God, dat Hij hun waardig had geacht, om voor Zijn waarheid te lijden, en zongen daarna de 16den Psalm: In uw toorn wil mij niet straffen" enz., en daarna de lofzang van Simeon: "Nu laat Heere uw dienstknecht in vrede," enz. Van Nivers had de stadhouder een Jakobijner monnik ontboden, om hen aan te spreken, doch deze vrome martelaars maakten deze zo beschaamd met de heilige Schrift, dat hij niets anders wist te zeggen dan: "Gaat naar de duivel!" Daarna duwde de stadhouder hun een houten kruis in handen; en, aangezien de handen zo stevig waren gebonden, trokken zij dat met de tanden er uit, en zei, dat zij een ander, veel edeler en waardiger kruis moesten dragen dan dat. Ten gevolge van dit gezegde werd de stadhouder nog heviger in toorn jegens hen ontstoken.

Daarna sneed men hen, overeenkomstig het vonnis, de tong uit; wat zij moedig doorstonden, terwijl men de volgende dag de afgesneden tongen nog in de raadskamer vond liggen. Doch de almachtige God bewees aan deze beide martelaars, dat Hij een Heere is boven de natuur, wat allen getuigen kunnen, die bij deze rechtspleging tegenwoordig waren, want, nadat de tongen waren uitgesneden, gaf God hun macht om te spreken. Toen zij op de strafplaats gekomen waren, riepen zij: "Nu nemen wij afscheid van de zonde, het vlees, de wereld en de duivel; nimmer zullen die ons meer lastig vallen," en vele andere woorden en vermaningen voegden zij daarbij.

Eindelijk vatte de scherprechter hen aan, die buskruit en zwavel voor hen gereed maakte. Jan Filleul zei tot hem: "Zout, zout dit verderfelijke vlees goed." Toen het hout aangestoken werd, en zij aan de paal waren vastgemaakt gaven zij, zonder enige verandering in hun gelaat, hun geest gewillig aan de Heere over.

Paulus Musnier

[JAAR 1555.]

Deze man, die een koperslager van zijn handwerk was, kreeg, nadat hij de misbruiken in het pausdom had leren kennen, grote lust om de leer van de Heere Jezus Christus te onderzoeken. Onder de schijn van een jaarmarkt te bezoeken, reisde hij van Lyon naar Genève, waar hij het een en ander leerde, dat hij vroeger niet wist. Toen hij thuis was gekomen, had hij zijn vrouw graag naar Genève gebracht. Doch, aangezien die stad, wegens de ware godsdienst en kerkucht zeer gehaat was, kon hij haar daartoe niet overhalen. Geruime tijd daarna raadden enige hem aan, om naar Londen, in Engeland, te reizen, en verzekerden hem, dat hij zich daar wel zou bevinden. Hij wist zijn vrouw

er toe te bewegen, en aldus reisden zij met elkaar in het laatst van December, in het jaar 1550, met twee jonge kinderen van Orleans daar heen; en, aangezien zij zwanger was, schonk zij hem in de maand Mei een zoon, die zij Izak noemden.

Zo lang koning Eduard leefde, hadden zij, die om de godsdienst naar Engeland gevlucht waren, geen nood, en vonden troost in de zuivere leer van het Evangelie. Doch terstond na de dood van de vromen koning, moesten de arme christenen zich door de vlucht zoeken te redden. Paulus vertrok ook met zijn vrouw en drie kinderen naar Dieppe en van daarnaar Rouaan, in Normandië, om verder naar Genève te reizen. In die tijd werd zijn vrouw ernstig ziek, waardoor Paulus in grote kommer geraakte. Onder die omstandigheden zei hij tot zijn vrouw, dat, indien God haar uit dit leven wegnam, hij tegen zijn geweten zou moeten handelen of sterven, en als ook hij stierf, dat dan zijn jonge onmondige kinderen in groot gevaar zouden verkeren. Doch zij overlegden de zaak zo, dat hij de drie kinderen naar Parijs zou geleiden, en daarin zeker huis bezorgen en vervolgens tot haar terugkeren; doch, indien zij in die tijd mocht sterven, dat hij dan stil van daar zou gaan, en zich niet de kinderen verzorgen, van welke het meisje negen jaren, het oudste jongetje zeven jaren en Izak, het jongste kind, omstreeks vier jaren oud was.

Toen Paulus met deze te Parijs aankwam, ging hij naar zeker logement, en beval en bad de logementhoudster, die hij voor een geschikte vrouw aanzag, dat zij deze kinderen daar enige dagen van het nodige zou voorzien en hen bewaren, totdat hij zou zijn teruggekomen. Toen hij bij zijn vrouw terugkeerde, vond hij ze nog zieker, dan toen hij haar had verlaten. In die tijd beval de logementhoudster deze drie kinderen, dat zij naar de mis zouden gaan. Toen zij dit weigerden, liep zij terstond naar de bestuurders van de Drie-eenheid te Parijs, die aangesteld zijn om voor de arme wezen te zorgen, en gaf hun deze weigering te kennen. Deze bevalen haar zo spoedig de vader terug kwam, dit hun te kennen te geven.

Toen hij nauwelijks in het logement was gekomen, zelfs nog niets had gegeten, kwamen de genoemde bestuurders, en vroegen hem, of deze drie kinderen van hem waren, en of hij hun geleerd had de mis niet bij te wonen. Daarop antwoordde hij standvastig ja, en nadat hij in korte woorden belijdenis van zijn geloof had afgelegd, werd hij naar het grote Chastellet gebracht. Teneinde te vernemen, of hij ook aan enige lieden van de ware godsdienst kennis had, legden zij hem op de pijnbank en pijnigden hem zo gruwelijk, dat hij de geest gaf. Zijn lichaam werd vervolgens in het water geworpen en de vissen tot spijs gegeven.

Nicolaas le Chesne

[JAAR 1554.]

Deze Nicolaas was uit Champagne, te Beaumont, in Porcië, niet ver van Rhetel, geboren en woonde te Lausanne, waarheen hij zich had begeven, teneinde naar het Evangelie te kunnen leven. De reden, waarom hij werd gevangen genomen, was, dat hij van Lausanne naar zijn vaderland wilde reizen met het doel om een van zijn zusters en haren man, die te Rhetel woonden, benevens anderen, die zich te Rheims, in Champagne, bevonden, te halen, waarom hij terstond naar Besançon reisde, en wel op de 23sten September, in het jaar 1554.

Toen hij op weg van Besançon naar Gry was, ontmoette hij een monnik, die een geloofsrechter was, en die enige tijd met hem over de weg wandelde. Op de weg voorbij een kruis gaande, nam Nicolaas de hoed niet af; en nu nam de monnik daaruit aanleiding om met Nicolaas over de godsdienst te spreken. Doch hij liet in het geheel niet blijken, dat hij een geloofsrechter was, teneinde zo doende Nicolaas te

gemakkelijker in zijn woorden te vangen. Zo spoedig zij in de stad kwamen, en Nicolaas op aanwijzing van de monnik in een logement gegaan was, verscheen daar de overheid van die plaats, en wel ten gevolge van de aanklacht van de monnik, en nam Nicolaas gevangen. Toen Nicolaas de monnik bij de stadsdienaren zag, zei hij: "O gij verrader, hebt gij mij alzo op de vleesbank geleverd!" De overheid vroeg, waar Nicolaas vandaan was. Hij antwoordde, dat hij te Lausanne, in het gebied van de heren van Bern, woonde, en daar zijn vrouw en een van zijn broeders had achtergelaten. Verder vroegen zij: "Gij bent immers daar niet geboren?" Hij antwoordde: "Nee, maar op een dorp, niet ver van Rhetel." Toen hem gevraagd werd, wat hij daar doen wilde, antwoordde hij, dat hij zijn zuster, zwager en nog andere lieden vandaar wilde halen. Daarop vroegen zij: "Is de leer te Lausanne zuiver?" Hij zei: "Ja, want men predikt daar het Evangelie des Heeren onvervalst en rein." Ook omtrent vele andere punten ondervroegen zij hem, waarop hij behoorlijk antwoordde, en een vrijmoedige belijdenis van zijn geloof aflegde.

Om zijn christelijke belijdenis heeft de overheid deze Nicolaas ter dood veroordeeld. Enige raadden hem, dat hij zich op de rechtbank te Dôle zou beroepen. Hij antwoordde: "Ik geloof niet, dat de mensen te Dôle vromer zijn dan hier, want om dezelfde reden hebben zij, nog niet lang geleden, enige lieden verbrand."

Op de dag voor Nicolaas zou sterven, raadden zij hem aan, om de mis bij te wonen, en daarbij op de knieën te vallen, totdat deze geëindigd was, en dan zouden zij hem als iemand, die op reis was laten gaan. Doch Nicolaas antwoordde, dat hij liever wilde sterven, dan zulk een schandelijke daad begaan. Aldus ging hij getroost ter dood, onder aanroeping van de goddelijke naam, zo lang hij zijn lichaam bewegen kon. Dit geschiedde op de 8e Oktober in het jaar 1554.

Vervolging in Oostenrijk

[JAAR 1555.]

In het jaar van onze enige Zaligmaker Jezus Christus 1555, begon de roomse koning Ferdinand de inquisitie of het onderzoek van het geloof toe te passen op Evangelische predikanten, en ook op hen, die de ware godsdienst gunstig gezind waren en navolgden.

Door deze inquisitie het de heer van Schleyvits acht van zijn predikanten, die de waarheid voorstonden, en van de pauselijke dwalingen niets wilden weten, aan hoornen ophangen.

Door deze inquisitie heeft de koning meer dan honderd van zijn predikanten en kerkdienaars, met vrouwen en kinderen, op jammerlijke wijze uit het land verdreven.

Wilhelmus de Dongnon

[JAAR 1555.]

Wilhelmus de Dongnon werd geboren in een dorp, Jonchère genaamd, vier uren gaans van de stad Lyon gelegen. Op de 8sten April, in het jaar 1555, werd hij bij de overheid aangebracht en aangeklaagd, die hem des anderen daags te Jonchère liet gevangen nemen. De 17e van die maand werd hij naar de stad Limousin gevoerd, en aan Petrus Benedictus, een leraar in de rechten, en helper van de geestelijke te Limousin voorgesteld, om door hem onderzocht te worden. Toen de rechters zagen, dat hij bij zijn belijdenis volhardde, begeerden zij van Petrus Montanus, hun priester, deze gevangene te vermanen, en naar zijn vermogen weer op de rechte weg te brengen. Er werd ook bevolen, dat men in de stad en in de voorsteden in alle kerken God zou bidden, hem Zijn genade te willen verlenen, om afstand te doen van zijn dwalingen en ketterijen, en hem weer tot het ware katholieke geloof terug te brengen. En, aangezien de Dongnon om een Nieuw Testament had gevraagd, om te beter over zijn zaak na te kunnen denken, heeft men hem deze begeerte toegestaan en een Nieuw Testament ter hand gesteld. De volgende dag maakte mr. Petrus Montanus de koninklijke raadsheren bekend, dat hij zijn best bij de Dongnon gedaan had, maar dat hij hardnekkig bij zijn verkeerde mening bleef, en dat het hem onmogelijk geweest was hem te bekeren, hoe vele spreuken uit de heilige Schrift hij hem ook had voorgehouden.

De rechters waren daarover zeer verdrietig, en lieten de volgende dag het ergste vonnis tegen hem uitspreken, te weten, aangezien er een gerechtelijke aanklacht tegen Wilhelmus de Dongnon ingesteld was, waarin hij als een ketter was verklaard, dat hij uit de koninklijke gevangenis op een stuk tiendwerk naar de gerichtsplaat gesleept en daar levend verbrand zou worden, en dat al zijn bezittingen ten bate des konings verbeurd verklaard zouden worden, en men hem voor de uitvoering van het vonnis zou pijnigen, teneinde hij zijn geestverwanten aanwijzen, en op nog enige vragen antwoorden zou, opdat dit voorbeeld in levendige herinnering zou blijven, en anderen zich voor zulke lasteringen en dwalingen zouden weten te wachten, enz.

Van dit vonnis beriep de Dongnon zich op God en de koning, en verklaarde openlijk, dat hij niets anders verdedigde dan het christelijke geloof en het Woord van God. Men zei hem echter aan, dat zijn beroep niet werd aangenomen, en men met de uitvoering van het vonnis zou voortgaan.

In tegenwoordigheid van genoemde rechters legden zij hem terstond op de pijnbank, en vroegen hem, wie hem deze sekte had leren kennen, en of hij niemand kende, die deze sekte was toegedaan, en of hij die leer in geheime plaatsen had geleerd, en wie hem daartoe had aangespoord. De Dongnon antwoordde, dat hij deze leer uit het Oude en het Nieuwe Testament geleerd had, dat hij niemand kende, die deze leer was

toegedaan, daar hij zelf nog kort geleden in dwaling verkeerde, dat hij ook geen geheime plaatsen had bezocht, en dat hij zonder door iemand te zijn aangespoord, uit zichzelf daartoe gekomen was. Toen namen de scherprechters hem en bonden hem handen en voeten; en trokken hem met een katrol omhoog, nadat zij hem een grote steen aan de voeten gehangen hadden, terwijl de rechters hem vroegen wie zijn geloofsgenoten waren, en of hij de maagd Maria wilde aanroepen, opdat zij voor hem genade bij God verkrijgen mocht, en welke boeken hij in huis had, toen hij gevangen genomen werd. Toen riep de martelaar overluid: "O Jezus, wees mij genadig en barmhartig! Ik ken geen geloofsgenoten, ook heb ik geen boeken gehad dan het Nieuwe Testament, en een klein boekje, genaamd *Dominicae preces* of gebeden tot de Heere; doch ik weet niet, of men die heeft meegenomen. Ook bevond zich nog in huis een boek van de heilige Augustinus over Johannes."

Daarna brachten zij hem nog eens op de pijnbank, en vroegen hem, in welke plaats hij de prediking van deze leer het eerst had gehoord. Doch hij gaf daarop hetzelfde antwoord als boven is vermeld. Toen zij hem losgelaten en van de steen bevrijd hadden, vroegen zij hem andermaal, of hij niet weer tot het katholieke geloof wilde overgaan. Doch in alles bleef hij standvastig. Bij het zien van zijn standvastigheid lieten de rechters twee Franciscaner monniken komen, opdat hij aan hen zou biechten; maar hij wilde alleen aan God biechten, en zei, dat de paus, de bisschop noch de priester de macht had hem zijn zonden te vergeven.

Terstond daarna voerden zij hem uit de koninklijke gevangenis, en leverden hem over aan de scherprechters, die hem op een stuk tiendwerk legden, en een bal in de mond bonden, teneinde hem de spraak te ontnemen, waardoor zijn aangezicht zeer misvormd en gekwetst werd. Toen zij hem naar de algemene plaats gesleept hadden, des Bancx genaamd, deden zij hem de bal uit de mond, en de overste zei tot hem, dat, indien hij zijn gevoelens wilde laten varen, hij hem dan genade zou bewijzen. Doch hij sprak geen woord tot hem, en hield zich met bidden bezig. Toen werd de overste toornig en zei "Stopt hem de bal weer in de mond." Daarna werd hij terstond aan een paal gebonden, en wel met een ketting om het lichaam, terwijl er in de paal een gat was, waardoor een strik ging, waarmee de beul hem zou verwoeren. Maar, toen de overste de standvastigheid van de martelaar zag, werd hij woedend en als dol, en riep tot de beul: "Weg, weg met de strik; ik wil, dat hij levend verbrand wordt." Vervolgens stak de beul het hout aan, en, aangezien de bal hol en met buskruit gevuld was, ontplofte dit door het vuur, en verstikte de Dongnon, zodat hij terstond het hoofd boog en de geest gaf.

Willem Neel

[JAAR 1555.]

Onder hen, die de gelovigen in het land Normandië met leer en voorbeeld in grote mate hebben gesticht, moet vooral Willem Neel niet vergeten worden. In het pausdom behoorde hij tot de sekte der Augustijner monniken. Nadat hij tot kennis van het Evangelie gekomen was, beijverde hij zich zeer om de waarheid te verbreiden. In de maand Februari geschiedde het, dat hij van Rouaan, waar hij geboren was, door Eureux trok, en toen te Nonancourt kwam, waar hij in een logement ging om te eten. Hij vond daar vele beschonken priesters, die een ongebonden leven leidden, die hij vriendelijk bestrafte en vermaande, zoals hij gewoon was te doen in logementen, waar hij op reis zijn intrek nam.

Toen hij de ongeregelde wandel der priesters zag, kon hij zich niet onthouden hen te bestraffen, niet alleen wegens hun gebreken, maar ook om hun leer, zodat de deken van Iliers, toen hij dit hoorde, hem liet gevangen nemen en naar Eureux brengen, waar

hij in de bisschoppelijke gevangenis gezet werd. Daar bevond zich ook een penitentiemeester van Eureux, Simon Vigor genaamd, die een verstandig man was, en de geschriften van de onvervalste waarheid en godsdienst zeer goed had ingezien en gelezen; doch de eergierigheid en de geldgierigheid verleidden hem, ofschoon hij de naam niet wilde hebben de waarheid te vuur en te zwaard te vervolgen. Deze mr. Simon was de onderzoeker van Willem Neel, aan wie hij alle artikelen van het ware geloof beleed, niet alleen die waarnaar hij werd gevraagd. Hij bewees ook met de Schrift de valsheid der pausgezinden, en dit deed hij niet slechts een paar dagen, maar gedurende bijna veertig dagen lang. In deze tijd redetwistte de penitentiemeester met Neel, doch kon niets bij hem verwinnen, want Neel volhardde in de onoverwinnelijke waarheid.

Op zekere tijd was de bisschop van Eureux bezig met het onderzoek en de ondervraging van Neel; en, toen de penitentiemeester zag, dat hij niets op hem won, zei hij tot hem: "Mijn vriend, spreek toch niets tegen uw geweten." En, aangezien de waarheid dikwerf door de penitentiemeester werd bemanteld en bedekt, bad Willem Neel, dat hem mocht toegestaan worden zijn belijdenis in schrift te stellen, er bijvoegende, dat de woorden der gevangenen dikwijls vervalst werden, of dat men zich dikwerf in het spreken kon vergissen, en men meende anders te spreken dan het werd verstaan. De penitentiemeester stond hem dit toe binnen enige dagen te doen, wat dan ook plaats had. Aldus beschreef hij de antwoorden op de vragen, welke hem gedaan waren, en wel op een wijze, zoals hier volgt, wat uit zijn geschriften ontleend en hier meegedeeld is.

Ten eerste gevraagd zijnde, hoe hij over het sacrament des altaars, zoals zij het noemen, dacht, gaf hij daarop het schriftelijk antwoord: "De ware instelling van het avondmaal is, dat Jezus Christus het brood nam, hetwelk Hij brak, en nadat Hij gedankt had, zei Hij: "Neemt, eet, dat is Mijn, lichaam, dat voor u gegeven wordt, doet dat tot Mijn gedachtenis." Zo ook de drinkbeker, waarbij Hij zei: "Neemt die, drinkt allen daaruit. Dit is Mijn bloed, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden." Behoorlijk is het, dat wij op deze woorden goed acht slaan. Christus heeft dit sacrament in Zijn gemeente ingesteld, om gedurig gedachtenis te houden der verlossing van de dood der zonden, door de offerande, die Hij zelf in Zijn eigen lichaam heeft volbracht, zoals in de brief aan de Hebreëën, hoofdstuk 6, 7, 8 naar waarheid is bewezen, namelijk, dat Hij zich eenmaal heeft opgeofferd en niet meer sterven zal. Laat ons nu verder deze woorden nagaan, teneinde te bedenken, dat Hij het bloed van Zijn lichaam vergoten heeft, hetwelk Hij aan Zijn Vader heeft opgeofferd, tot vergeving van de zonden Zijner gemeente, wat Hij slechts eenmaal heeft gedaan, om haar eeuwig zalig te maken. In dit heilige avondmaal bewijst Christus, dat Hij de Meester is en Zijn gemeente de dienstmaagd, zodat Hij gehoorzaamheid wil, en dat men oprecht doe, wat Hij gebiedt. Immers, het is het ambt des Meesters te gebieden, en dat van de dienaar om te gehoorzamen. Christus toont hier te zijn een Bruidegom van Zijn gemeente, die Hij uit liefde tot Zijn wettelijke bruid heeft aangenomen. Het ambt van een oprechte bruid brengt mee, om te berusten in en te doen de goede wil van haar Bruidegom; handelt zij anders, zo gaat zij niet wettelijk, ootmoedig noch gehoorzaam te werk, maar vals, verwaand en ongehoorzaam. Verder, Christus doet zich kennen als een Vader, die Zijn kinderen wil voeden, als Hij hun Zijn lichaam en bloed geeft, voorgesteld door het brood en de wijn, dat een onverderfelijke en eeuwige spijs is. Er is gezegd, dat Hij brood en wijn nam, en zei: Dit is Mijn lichaam en bloed, eet en drinkt allen daarvan." Christus heeft dit gedaan, omdat Hij de zwakheid van het verstand der Apostelen aanzag, zoals Hij vaak had ondervonden. Daarom stelde Hij in Zijn avondmaal een zichtbaar en tastbaar

teken voor, om ons te doen zien wat onze ziel onzichtbaar voedt, hetwelk Zijn lichaam en bloed is, welke spijs wij zien noch tasten kunnen, omdat zij geestelijk is. Een levend geloof wordt daarom hier vooral geëist, daar er anders geen leven maar de tweede dood bestaat. Ik heb gezegd, dat Christus in het avondmaal zich een Meester, een Bruidegom en een Vader toont, als Hij zei: Neemt, eet, dit is Mijn lichaam." En ziedaar in deze woorden het ambt van de Meester, de Bruidegom en de Vader. Die nu door Christus Jezus wil aangenomen worden als Zijn dienaar en gehoorzamen leerling, kind en vrouw, die moet Zijn lichaam nemen en dat eten, en Zijn bloed drinken, zoals Hij dat beveelt, en niet zoals de Schriftgeleerden en de Farizeeën dat opgevat hebben, alsof men het eet met de tanden en doorslikt, gelijk men het brood eet en de wijn drinkt. Nu, laat ons wel letten op het bevel van Christus, dat wij goed behoren te onderhouden en niet te verbreken, dat is, dat Christus, toen Hij het brood gaf, ons bewees, dat Zijn lichaam het ware hemelse brood is, hetwelk alleen de ziel voedt, zoals het stoffelijke brood niet anders voedt dan het lichaam. Toen Hij de wijn gaf, bewees Hij ons, dat Zijn bloed de ware drank onzer zielen is, die Hij verkwikt en laaft als de zonden vergeven worden. Want het bloed van Jezus Christus versterkt en verheugt ons, daar het onze zonden uitwist, en onze zielen verwarmt met een goede ijver en toegenegenheid, zoals de wijn het lichaam verheugt, verwarmt en versterkt.

Hierop behoren wij te letten in het avondmaal, als wij met onze vleselijke ogen het brood en de wijn zien, dat wij onwaardig zouden eten en drinken, als wij niet bedachten, wat Jezus Christus ons aanbiedt, namelijk Zijn lichaam en bloed tot geestelijk voedsel. Want de ziel leeft niet van stoffelijk brood en wijn, waar het lichaam zijn wezen aan ontleent, aangezien zij een geest is. Ik zei, dat men Jezus, om de genoemde redenen, moet gehoorzamen, Die gezegd heeft: "Neemt, eet," en niet: "Neemt Mijn lichaam en offert het tot een offerande voor de vergeving van zonden," en daarna: "Eet," wat onder de oude wet plaatshad, waar de priesters de offeranden der dieren namen, en, nadat zij die hadden geofferd, het ene aten en het andere verbrandden of verwierpen; hetwelk een voorbeeld der offerande van Jezus Christus was, die Hij in Zijn lichaam volbracht heeft tot zaligheid der gelovigen. Aangezien nu de opoffering van Jezus Christus, door Hem eenmaal volbracht, eeuwig is, die Zijn uitverkorenen niet alleen in deze wereld, maar in het eeuwige leven behoudt zo worden de christenen geroepen om te nemen en te eten, en niet op te offeren; want Jezus Christus offert Zichzelf op, wat de zielen voedt en niet de buik. Laat ons het daarom nemen, zoals het is, en onze geest zijn voedsel niet onthouden, wat hij door het geloof ontvangt. Laat ons onze geest en het lichaam de Vader aanbevelen, in de kracht der heilige offerande van Zijn geliefde zoon, die Hij eens ontvangen heeft tot voldoening van al onze zonden, die Hij nu niet meer bedenken zal. Want deze offerande aannemende, heeft Hij ons allen samen voor rechtvaardigen en beminde ontvangen. Aangezien Christus ons Zijn lichaam en bloed tot onze blijdschap heeft gegeven met al wat het Zijn is, en onze zonden tot de Zijne heeft gemaakt, zo heeft Hij, die rechtvaardig en aangenaam is voor Zijn Vader, ons met Hem gerechtvaardigd en Gode Zijn Vader behaaglijk gemaakt en onze Vader door Hem, aan Wie ere zij en dankbaarheid tot in eeuwigheid. Amen."

Met een eed werd hem gevraagd, of hij niet geloofde, dat het lichaam van Christus werkelijk was in het sacrament des altaars, zoals dit van de maagd Maria was geboren, gelijk Hij in de wereld predikte, zoals Hij at en dronk in het avondmaal, gelijk Hij aan het kruis hing, en of men dit niet alzo in het sacrament moest eten. Hij antwoordde, dat het aldus in geen dele wezen kon. "Want," zei hij, Indien dit zo ware, dan zouden wij niet verlost zijn, en de Schrift ware leugenachtig en ons geloof ijdel. Toen Christus uit de schoot Zijner moeder kwam, moest Hij, als elk ander kind, zuigen; predikende,

was Hij aan honger, dorst, hitte en koude onderworpen, en ook aan de vloek van het kruis, omdat Hij nog sterfelijk was en niet opgestaan. Indien dit nu nog zo met Hem was, zouden wij niet bevrijd zijn van de dood in het leven; want om verlost te worden, was het nodig, dat Hij stierf, en uit de dood tot het leven weer opstond. Het is een openlijke en vervloekte ketterij te zeggen, dat men het lichaam van Christus op zulk een wijze behoort te eten. En, indien dit alzo ware, dan zouden wij in grote mate dwalen, omdat wij geloven dat hij gestorven en opgestaan is, en een heerlijk en onsterfelijk lichaam heeft. Ik belijd wel, dat Hij hetzelfde lichaam bezit, dat uit de maagd geboren is, en dat Hij nu zit aan de rechterhand Gods des Vaders; maar er is een groot onderscheid tussen het lichaam en de wijze van het te eten; wat niet op die wijze plaats heeft, zoals het uit het maagdelijke lichaam kwam, maar zoals het zit aan de rechterhand des Vaders, anders zouden er in de gemeente geen sacramenten zijn. De sacramenten van het avondmaal en de doop zouden geen sacramenten zijn, aangezien zij hun kracht ontlene aan de uitstorting van het bloed van Jezus Christus, in Zijn dood en opstanding. Daarom is het een ketterse leer, om te onderwijzen, dat Hij sterfelijk zou zijn, en men behoort die niet te geloven, maar te verwerpen, als de leer van de satan, van haar vader, de vader der leugens en der verdoemenis.

Verder vroegen zij, of hij niet geloofd. dat er een vagevuur is. Hij antwoordde, dat hij beleed, en ook wilde bewijzen tot de dood toe, dat het bloed van Christus de enige reiniging en zuivering is, die de zielen van de kinderen Gods van al hun zonden zuivert, zoals blijkt uit Hebr. 1, vs. 5 en hoofdstuk 6 en 1 Joh. hoofdstuk 1. De Schrift bewijst ook, dat de ware christenen, vrij van alle pijnigingen en gezuiverd, terstond de rust genieten zo spoedig de geest van het lichaam scheidt. In de Prediker staat: "Waar de boom valt, daar zal hij liggen;" dat is, indien de mens niet sterft in de genade des Heeren, zal hij blijven in een plaats, waar geen genade is, namelijk de hel. Want Paulus zegt: "Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods.gave; niet uit de werken, opdat niemand roemt; naar Zijn barmhartigheid heeft Hij ons zalig gemaakt." God heeft nooit enige zondaar barmhartigheid bewezen, of Hij reinigt ook de ziel. Wie dan aldus in de genade en barmhartigheid Gods sterft, en daardoor is gereinigd, zou die niet zalig zijn? Dat is ontwijfelbaar zeker. Christus zegt in het Evangelie van Johannes: "Ik ben de opstanding en het leven; die in Mij gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven; en een iegelijk, die leeft, en in Mij gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid." Christus stelt zich voor als de opstanding en het leven. Daarna spreekt Hij van tweeërlei dood. de een lichamelijk, de andere eeuwig. Wanneer Hij Zich de opstanding noemt, spreekt hij niet van de algemene opstanding, want dan moeten allen opstaan, doch niet allen ten leven, omdat zijden tweede dood gestorven zijn, waarin geen leven is; want David zegt, dat het leven der zondaren zal vergaan. Dan heeft Christus ook bedoeld hen, die in een levend geloof sterven, die Hij uit de lichamelijke dood opwekt tot het eeuwige leven. "Die in de Zoon gelooft," zegt Hij, "die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, maar is van de dood overgegaan in het leven." Ziet dan, dat de gelovige na dit leven in geen vagevuur komt, maar tot het leven overgaat; want, terwijl hij hier nog leeft, is hem het eeuwige leven gegeven, en aldus is de lichamelijke dood een doorgang tot het eeuwige leven. Johannes getuigt, dat God ons het eeuwige leven gegeven heeft, en dat dit leven is in zijn Zoon en dat, wie de Zoon heeft, het eeuwige leven heeft. Het is ook waar, dat Jezus Christus, Die de waarheid en het leven is, niet wonen zal met een ongelovige, maar alleen met Hem, die in Hem gelooft; en die in Hem gelooft, heeft het eeuwige leven. In de Openbaring van Johannes hoofdstuk 14, lezen wij: "Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven;" dat zijn zij, die in Hem geloven. Hij zegt immers, dat zij zalig zijn, en niemand kan zalig zijn, dan die in het eeuwige leven is. Die dan sterven,

en elders heengaan, zijn niet zalig." Hiertegen antwoordden zij: "Voor Hem buigen zich alle knieën, die in de hemel, op de aarde en onder de aarde zijn." Onder de aarde noemen zij hun vagevuur. "Maar ik antwoordde, dat Paulus daar van geen vagevuur spreekt, maar de heerlijke overwinning van Christus bewijzen wil, die Hij door de dood van het kruis heeft verkregen, wel zo, dat alle schepselen, zowel Engelen als mensen en duivelen Hem onderworpen zijn, en gedwongen te belijden, dat Jezus Christus door Zijn overwinning is opgenomen naar de hemel tot de heerlijkheid van God Zijn Vader; dat is, ten onze nut, want onze mensheid, die Hij heeft aangenomen, is daar. Daarom moeten wij niet vrezen. Indien wij een levend geloof hebben, worden wij zalig, daar Hij door Zijn bloed ons gemoed gereinigt heeft van alle zonden Welke zij prijs en ere in eeuwigheid. Amen."

Zij zeiden ook, dat men het Evangelie niet zou geloven, indien de kerk het niet voor een Evangelie had aangenomen. Hij antwoordde aldus: "Het Evangelie is van zulk een grote kracht en waardigheid, dat het niet enig schepsel in de hemel of op aarde nodig heeft; want daarin zijn alle schatten en rijkdommen van God besloten, namelijk, de beloften van de vergeving der zonden en van het. eeuwige leven, door Zijn genade. Van de kracht en het gezag van dit Evangelie spreken Paulus, Petrus, Jakobus en andere Apostelen, ten wiens behoefte het Evangelie er was, want uit hen zelf bezaten zij geen kracht, en waren ongeleerde en ongeletterde vissers, totdat Christus benoemde tot zendboden en gezanten van het Evangelie, om Zijn naam te dragen voor de gehele wereld, zeggende: "Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen. Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden." Ziet, hoe de Apostelen door het Evangelie kracht hebben verkregen, die zij vroeger niet bezaten. Daarom hebben zij, op zichtbare wijze, in de gedaante van vurige tongen, de Heilige Geest ontvangen. Zij waren het, door wie Christus Zijn gemeente heeft willen planten; zij waren het, die het uitgedrukte bevel van Christus hebben ontvangen, om Zijn volk door Zijn Evangelie te onderwijzen. Hij beval hun geen andere dingen te verkondigen dan Zijn heilig Evangelie, dat het Woord van God Zijn Vader is, zeggende: "Gelijk Mij de Vader gezonden heeft, zo zend Ik u." Nu is het waar, zoals Jesaja getuigt, dat God Zijn Zoon Christus Jezus heeft gezonden om het Evangelie te prediken, zoals ook Christus Zelf belijdt: "De Geest des Heeren is op Mij, om een blijde boodschap te brengen de zachtmoedigen." Aldus heeft Christus Zijn discipelen ook uitgezonden, Luk. hoofdstuk 9, zeggende: gaat heen, predikt het Evangelie." Uit dit Evangelie is het ook duidelijk, dat de macht om zonden te vergeven de mens niet bezit, maar God alleen. Want er staat bij de Profeet Jesaja, die daar spreekt in Gods naam: "Ik, Ik ben het, Die uw overtredingen uitdelg om Mijnentwil." Bij de Evangelist Lukas staat geschreven, dat de Farizeeën zeiden: "Wie kan de zonden vergeven dan God alleen?" Daarom, de macht om zonden te vergeven aan hen die ons misdaan hebben, bezit de mens niet. En als Christus zegt: "Wie gijlieden de zonden vergeeft, die worden zij vergeven, en wie gij ze houdt, die zijn ze gehouden," dan geschiedt dit door Gods Woord, dat Hij hun beval te verkondigen. Voor hun roeping als Apostelen deden zij geen wonderen, daar zij met het Evangelie daartoe de macht ontvangen hebben, doch dit was hun eigen macht niet. Men ziet dit aan de kreupele, Handelingen der Apostelen, hoofdst. 3, toen zij voor het volk predikten en zeiden: "Dat gij dezen ziet wandelen, is niet door onze kracht, maar door de kracht van Hem, Die gij gekruisigt hebt, Welke is Jezus Christus van Nazareth." Aldus schreven de Apostelen al de macht en de eer toe aan God, wat zij niet doen, die in deze dagen zich beroemen opvolgers der apostelen te zijn; want als deze zeggen, "dat men het Evangelie niet zou geloven wanneer de kerk dit niet had ontvangen," schrijven zij de macht van het Evangelie aan zichzelf toe, alsof zij zeiden:

"Wij zijn de kerk. Indien wij het Evangelie hadden verworpen, zou er geen Evangelie zijn." Doch de apostelen schrijven al hun kracht aan Christus en Zijn Woord toe, en zij vormden toch de eerste, heiligste en volmaaktste kerk. In de kerk bestaat geen macht dan uit Gods Woord, dat de sleutel is, die het Koninkrijk der hemelen opent voor hen, die het ontvangen, en sluit voor hen, die het verwerpen. Het is duidelijk, dat de gemeente van Jezus Christus geen anderen steun heeft tot haar bescherming dan Gods Woord. Paulus schrijft aan de, Corinthiërs. "De wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk, maar krachtig door God." Daarom wekt hij de Efesiërs, om het zwaard des Geestes te nemen, hetwelk is Gods Woord; want, zoals die apostel tot de Hebreëen zegt, het is scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard. Dit is het mes, dat God Jeremia gaf, brandende als een gloeiende kool; en Jesaja had het in de mond, snijdende aan beide zijden. Dit is de mond en de wijsheid, die Christus Zijn apostelen gaf, om hun tegenstanders te overwinnen, die tien niet konden weerstaan, gelijk dit in Stéfanus gebleken is, en ook alzo zal zijn met alle christenen, die met Gods Woord de naam van God en Christus zullen voorstaan en belijden. Ik, heb gezegd, dat de gemeente van Jezus Christus voor haar leer en haar voedsel der zielen niets anders bezit dan Zijn Woord, wat haar Herder en Bruidegom haar schenkt, Die ook geen andere schapen heeft dan die Zijn stem horen, dat is Zijn Evangelie en het Woord van God Zijn Vader, als Hij zegt: "Mijn schapen horen mijn stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij; en Ik geef hun het eeuwige leven." Verder: "Die uit God is, hoort Gods woorden." Deut. 8, vs. 3: "De mens leeft niet van brood alleen, maar van alles, wat uit des Heeren mond uitgaat." En daarom vermaant ons Jakobus het Woord te ontvangen met zachtmoedigheid, dat in ons geplant wordt, hetwelk onze zielen kan zalig maken. En er is ook geen ander Woord, dat het Woord des levens of het Evangelie der zaligheid genoemd wordt, dan alleen Gods Woord: ook zal niemand een Herder der gemeente van Christus genoemd worden, dan die deze zuivere leer van het evangelie meebrengt. Wanneer ook iemand ons een andere leer verkondigt dan deze, laat ons die niet ontvangen; veel meer moet hij vervloekt zijn, al ware hij een engel uit de hemel. Het onderscheid van de goede en kwaden herder en van beide gemeenten, namelijk van Christus en die van Zijn tegenpartij, van de antichrist, is genoeg bekend uit Gods Woord. Christus heerst, regeert, beveelt en bestuurt Zijn kerk door Zijn getrouwe dienaren met Zijn Woord. Paulus zegt, dat het fundament der gemeente van Christus de leer is van apostelen en profeten, die een gemeente is zonder vlek of rimpel, eenvoudig als een duif, voorzichtig als een slang en ootmoedig en geduldig als een schaap onder de wolven. De kerk van de antichrist en zijn dienaren is vol leugens, bedrog, onoprechtheid en valsheid, want zij wordt dooi, Gods Woord niet geregeerd, en men ontdekt in baar niets anders dan misbruiken in de leer van Christus; buiten Gods Woord toch is er geen zaligheid; en in de kerk van de antichrist vindt men niet anders dan verwaandheid, ijdelheid en wreedheid, waarvan David zegt: "Ik haat de vergadering der boosdoeners." Van de wreedheid, die zij tegen de gemeente van Christus getoond heeft, zijn vele voorbeelden. In het Oude Testament lezen wij, dat Kaïn zijn broeder Abel vermoordde, dat Izébel de heilige Profeten doodde, dat Manasse de straten van Jeruzalem vervulde met bloed, dat Farao de kinderen Israëls vervolgde. In het Nieuwe Testament zien wij, dat de schriftgeleerden en Farizeëen zich tegen Christus en Zijn apostelen verzetten, en allen doodden, die hun de eeuwige zaligheid predikten. Dit geschiedde niet, omdat zij door het Woord van God, maar door het woord der leugens werden geregeerd, zoals dit duidelijk is in het gehele Oude en Nieuwe Testament en uitgedrukt bij Jeremia, hoofdstuk 23. Wij moeten ons daarom nergens anders op verlaten, dan op het enige Woord van God; want hem, die onderhoudt, wat Gods Woord gebiedt, zal God als een gehoorzame dienaar ontvangen.

In deze leer volhard ik, daarin wil ik sterven, verzekerd zijnde, dat God mij genade zal schenken, om Zijns Naams wil en om de eer en de liefde van Zijn Zoon, Die Hij als een Zaligmaker geschonken heeft, aan wie prijs zij en ere in eeuwigheid." Amen.

Aangaande het vasten en de spijsen, die men eten mag, antwoordde hij, dat het vasten goed en heilig was en een gebod van Jezus Christus. "Niet dat Hij bevolen heeft op zekere tijden te vasten, maar Hij heeft gezegd, "als gij zult vasten," dat dit dan geschieden moet om de dardelheid van het vlees te temmen, en dan tot dienstbaarheid te brengen, opdat het de Geest van God dient. Deze is niet alleen gelegen in de onthouding van spijs en drank, noch in de onderscheiding van spijsen, maar in een oprecht leven, in nuchterheid, zuiverheid, vriendelijkheid en liefde tot de naaste, zoals Jesaja zegt: "Is niet dit het vasten, dat ik verkies, dat gij de hongerigen uw brood mededeelt, en de armen en de verdrevenen in huis brengt?" Vasten is wel goed, wanneer het zonder bijgeloof of misbruik geschiedt, dat is, zonder een gewetenszaak te maken van de een spijs boven de andere te kiezen, alsof er meer heiligheid gelegen ware in de een dan in de andere. Paulus schrijft aan de Romeinen: "Het koninkrijk Gods is niet spijs en drank." Want men moet voedsel ontlennen uit de spijs, die God ons gegeven heeft, om die met dankzegging te gebruiken; en wat de mond ingaat verontreinigt de mens niet. Die ons het voedsel voor het lichaam geeft, heeft de spijs geheiligd, en ons de een niet meer verboden dan de andere; nochtans, zoals Paulus zegt: "Die daar eet, verachte hem niet, die niet eet; en die niet eet, oordele hem niet, die daar eet." Want die sterk is mag wel toezien, dat hij de zwakke niet ergere, wel wetende, dat het nuttiger is nimmermeer vlees te eten dan daardoor hen te verderven voor wie Christus is gestorven. Aldus moet het leven van een christen ingericht zijn."

Ondervraagd betreffende de paus en diens macht, antwoordde hij, dat God is de enige Meester, Die in al Zijn werken onberispelijk is, Die de hemel en de aarde en al wat er in is, geschapen heeft, Die de mens, om wie Hij alles schiep, gemaakt heeft naar Zijn beeld, die Hij een gebod gaf toen Hij hem in de aardse lusthof geplaatst had, en zei: "Eet van alle vruchten, doch niet van de boom des levens, want, als gij daarvan eet, zult gij sterven." Ziet daar het eerste gebod, dat God gaf, om de mens tot gehoorzaamheid te brengen, en die te onderhouden. Doch de mens wilde zich hoger verheffen dan God hem gemaakt had, trachtte aan God gelijk te zijn en geloofde aan de geest der eerezucht, die hem beloofde, dat hij dit worden zou door begeerlijkheid. Hierdoor is de vloek gekomen over alle mensen, zodat de enige Zoon van God de straf der overtreding heeft moeten dragen, of wij zouden verloren zijn gegaan; doch Hij heeft het gewillig gedaan, en in plaats van deze vloek, heeft Hij ons de eeuwige zegen van God verworven. Voor Hij naar de hemel gevaren is, heeft Hij ons Zijn Heilig Woord nagelaten, namelijk Zijn Evangelie, en heeft ook apostelen, opzieners, herders en leraars aangesteld, om ons te brengen tot de leer der apostelen en der profeten, en de weg te wijzen tot het eeuwige leven. Deze moeten onstraffelijk zijn, geen wijnzuipers, geen overspelers of vuil-gewin-zoekers, maar geleerd en ook alle andere deugden bezitten, die tot zulk een bediening worden vereist. Het is wel waar, wat Christus zegt van de Schriftgeleerden en de Farizeeën: "Wat zij u bevelen, doet dat," maar Hij voegt er ook bij: "als zij op de stoel van Mozes zitten," dat is, als zij de wet van Mozes verkondigen en geen andere leer. Dit hebben ook de ware profeten altijd voorgehouden, en niet hun of enige menselijke leer, want zij zeiden altijd: "Dit zegt de Heere; hoort des Heeren Woord. De Heere heeft dit gesproken." Zo deden ook de apostelen, van wie Christus getuigt, zeggende: "Gij zijt [het] niet die spreekt, maar [het is] de Geest uws Vaders, Die in u spreekt." Zo behoort ook een opvolger der Apostelen hem na te volgen in de leer; wanneer zij iets anders gebieden dan Gods Woord en Zijn Evangelie, zo behoren zij verbannen te worden, en zulk een mens is

een vals profeet en een antichrist, al ware hij ook de paus; maar die de Apostelen in leer en leven navolgt, die is een ware herder der gemeente. Ik erken ook wel, dat de herders van Jezus Christus, die niets anders verkondigen dan Zijn heilig Woord, wel mogen bevelen te vasten, te bidden, aalmoezen te geven, wanneer zij de toorn Gods ontdekken, zoals oorlog, pest, hongersnood en andere oordelen Gods over de mensen."

Ondervraagd zijnde aangaande de menselijke instellingen, zei hij, dat geen schepsel ooit macht had iets te gebieden betreffende onze zaligheid, anders dan God door Zijn Profeten en Apostelen bevolen heeft, al ware zij ook Engelen uit de hemel. "Want de Engelen waren het niet te gebieden op eigen gezag, maar zij zijn alleen gediensstige geesten, die de wil van God volbrengen, zo ook de Profeten, zoals gezegd is, ja Christus Zelf, Die gezegd heeft: "Mijn leer is de Mij niet; maar Desgenen Die Mij gezonden heeft;" also ook de Apostelen. Zou nu de paus met al zijn gezanten grotere waardigheid en meer macht hebben dan de Engelen, de Profeten, Christus en de Apostelen? Och neen, doch zij lasteren op schandelijke wijze de naam van God door hun instellingen. Wie hoerij of overspel bedrijft, wordt niet bestraft, maar die slechts een weinig spek eet op een Vrijdag, of iets zegt van hun misbruiken, wordt terstond gedood."

Op de vraag aangaande de mis, antwoordde hij, dat alle geboden Godsom zalig te worden, in de heilige Schrift zijn vervat. In het Oude Testament vindt men geboden omtrent de liefde Gods, de liefde des naasten en om geen afgoden te maken. In het Nieuwe Testament wordt gesproken om elkaar te beminnen, zijn vijanden lief te hebben, voor de vervolgers te bidden, en hun wel te doen, de hongerigen te spijzigen, oprecht te zijn als de duiven, voorzichtig als de slangen, en zachtmoedig te zijn van hart; maar aangaande de mis wordt in de gehele Schrift niets voorgeschreven."

Gevraagd zijnde naar zijn gevoelen over de beloften, antwoordde hij, dat "alle werken, die buiten Gods wil geschieden, Gode in het geheel niet kunnen behagen; en, wat de mens ten dienste van God uitdenkt, is vervloekt en een afgodisch werk. De belofte, die ieder mens tot zijn zaligheid moet afleggen, is God te bidden, dat Hij hem de genade bewijze Zijn wil te volbrengen., en zichzelf te verloochenen. Want zijn eigen wil is steeds tot boosheid geneigd en niet tot deugd, zoals Paulus bewijst, zeggende, dat hij deed, wat hij niet wilde. Want hij zegt: "Hel goede, dat ik wil, doe ik niet, 2naar hel kwade, dat ik niet wil, dat doe ik." Het beste middel om onszelf te verloochenen, en onze wil te onderdrukken is, om met het gehele hart tot God te zeggen: "Uw wil geschiede" en te betuigen, dat wij anders niets doen en willen dan wat Hem behaagt; wie anders doet, spot met God door te zeggen: "Uw wil geschiede." Laat ons dan onze gehele wil aan Hem onderwerpen. en onsvertrouwen op Hem stellen, want Hij is het alleen, van Wie alles goeds komt, en Hij geeft de wil en het volbrengen naar Zijn welbehagen. Daarom moeten wij gehoorzamen aan wat Mozes in Deuteronomium zegt: "Gij zult niet doen, wat u goed of onrecht dunkt, maar alleen wal God u gebiedt, dat alt gij doen, en wijkt daar niet af, noch ter rechter, noch ter linkerhand."

Ondervraagd zijnde aangaande de bedevaarten, zei hij, dat de heilige bedevaart van alle gelovige christenen hierin bestaat, om in deze wereld heilig, geduldig, liefderijk, zuiver en matig te leven, en te beseffen, dat wij vreemdelingen en reizigers zijn, aangezien wij uur noch tijd hebben; dat wij ons behoren te haasten om tot God te gaan door Jezus Christus, te bidden om vergeving van zonden en het eeuwige leven, en om ons in de jongste dag aan te nemen."

Toen hem gevraagd werd, hoe hij dacht over het priesterschap, antwoordde hij, dat alle christenen priesters zijn, want Paulus zegt, dat God, ons Zijn Zoon gevend, ons alle dingen met hem geschonken heeft. Indien wij het dan reeds bezitten, behoort het

ons ook reeds toe; aldus heeft God ons tot priesters gemaakt. Hij, Die Koning is, heeft ons met Hem tot koningen gezalfd, om eeuwig in Zijn rijk te regeren. Hij, Die een Priester is, heeft ons met Hem als priesters geheiligd door Zijn bloed om offeranden te brengen van ons lichaam, van onze geest en van ons gebroken hart aait God, Zijn en onze Vader, zoals er geschreven staat in de brief aan de Romeinen, aan de Hebreeën en in de Psalmen. Van de priesters wordt gesproken in de Openbaring van Johannes hoofdstuk 15 en 20. Ik spreek niet van het roomse priesterschap, maar van het inwendige en geestelijke, waarin alle goede christenen, die een levend geloof hebben, door de Heilige Geest als priesters zijn gezalfd. Niet dat zij allen het ambt, om Gods Woord te verkondigen, behoren aan te nemen, want dat komt alleen de herders toe, die daartoe door Christus Jezus in Zijn gemeente geroepen zijn; maar dat zij geestelijke offeranden zullen offeren aan God de almachtige Vader, door Jezus Christus."

Toen nu de genoemde Neel zijn belijdenis van het geloof overgegeven had, veroordeelden de beambten van de bisschop van Eureux deze artikelen. In de gevangenis werd hij zeer slecht behandeld, want hij zat in de bisschoppelijke gevangenis en zulk volk als daar zit, is altijd wreder dan anderen. Neel beklagde zich daarover bij de stadhouder, die hem dikwerf met een advocaat, die een godvrezend man was, kwam bezoeken, ten gevolge waarvan hij naar de gevangenis van het hof werd overgebracht. Toen de beambten van de bisschop dat hoorden, terwijl hij reeds gedurende twee maanden had gevangen gezeten, haastten zij zich om hem te vonnissen, en te veroordelen om ontwijfd te worden, van welk vonnis hij, op raad van zijn vrienden, zich op hoger rechtbank beriep. De reden van dit beroep heeft hij zelf aldus beschreven:

"Op Woensdag na het jongstgevierde Paasfeest, in het jaar 1555, geschiedde het, dat de bisschop van Eureux mij voor zich in zijn kamer liet komen, waarin een groot aantal geestelijken was samen gekomen, om te vernemen, of ik in de belijdenis van mijn geloof, die ik had afgelegd, wilde volharden. Ik zei tot hen: "Ik volhard, doch ik verklaar mij tegen het onderzoek, dat uw deken jegens mij gedaan heeft, en tegen de getuigenissen der getuigen, zoals ik steeds gedaan heb, en beweert, dat ik de woorden niet gesproken heb, die ik ook niet spreken wilde; want van de eerste dag van het rechtsgeding af tot het einde heb ik voortdurend de genoemde getuigenissen verworpen." Toen ik dit gezegd had, zond de bisschop mij weer naar de gevangenis. Een uur, daarna liet hij mij weer halen, en naar het rechthuis van zijn hof brengen, waar een grote menigte volks vergaderd was. Terwijl ik daar stond, beval hij mij te knielen, wat ik deed, daar ik niet wist, wat hij wilde zeggen en doen, want een uur vroeger had ik in de naam van God verzocht mij niet te doen knielen. Ik toonde hem, dat mijn belijdenis niet gering was te achten, en dat het leven van een mens meer waarde had dan van een insect. De genoemde bisschop, die zich ook, zoals gezegd is, in het rechthuis bevond, luisterde er niet naar, en terwijl ik voor hem op mijn knieën lag, begon hij te zeggen, dat ik hardnekkig was, en wilde ook mijn vonnis lezen. Voor hij daarmee echter begon, zei ik tot hem: "Mijnheer, het is beter laat dan nooit: ik erken u, om zekere en gewichtige redenen, niet als mijn rechter, en wanneer gij voortgaat, verklaar ik, dat alles wat gij doen wilt, niets te betekenen heeft." Toen ik dit zei, begon de beambte van de bisschop het vonnis te lezen. Ik zei terstond daarop: "Ik beroep mij, ter oorzaak van misbruik, op de heren van het parlement." Niettegenstaande deze verklaring van misbruik, staakten zij hun lezing niet, maar gingen daarmee voort tot het einde. Het vonnis gelezen zijnde, zei ik tot de bisschop: "Mijnheer, denk er aan, dat ik u als rechter niet bevoegd heb verklaard, en wel om gewichtige redenen; en toch hebt gij de zaak niet uitgesteld, waarvan ik mij op een

andere rechtbank heb beroepen en nog beroep wegens misbruik." Ziet welke de redenen waren: "Ik beweer dat de bisschop naar mijn woorden behoorde te luisteren, die genoegzaam zouden aantonen, om hem niet als mijn rechter te erkennen; verder, de weigering van het hoger beroep wegens misbruik behoorde hij niet te bevorderen, zoals hij tot nu toe gedaan heeft. De andere reden is, dat mij aangewreven wordt, en in het rechtsgeding van zijn deken beschreven is, dat ik gezegd zou hebben, dat de bisschop een boos mens is, die zulke ezels als priesters aanstelt. Om deze beschuldiging heb ik hem voor mijn rechter niet willen erkennen, uit vrees, dat hij zich daarover door zijn vonnis op mij zou willen wreken, zoals nu blijkt, dat geschied is, en men bij de uitkomst zien kan in het vonnis om mij te ontwijden. Een andere reden is, dat zijn deken tot een van de getuigen zei, zoals blijkt in ons rechtsgeding: "Help mij, om deze schelm uit de wereld te bannen, dat wel een werk van liefde is." Nog een reden bestaat er, en wel dat de bisschop met de zijnen mij als een schender van het sacrament heeft veroordeeld, daar zij zelf toch dwalen, en de sacramenten schenden. Hun dwaling bestaat daarin, zoals uit het rechtsgeding blijkt, dat zij zeggen, dat men moet geloven en belijden, dat het lichaam van Jezus Christus werkelijk vervat is in hun avondmaal, zoals het uit de schoot van de maagd Maria is voortgekomen, en zoals Hij wandelde, at en dronk, nog sterfelijk zijnde hier op aarde, zoals Hij ook was in het heilig avondmaal, etende en drinkende, en zoals Hij aan het kruis was gehecht. Ik loochen, en ik heb geloochend, dat Hij op zulk een wijze in het avondmaal tegenwoordig is, dat Jezus gehouden en ingesteld heeft ter gedachtenis van Zijn dood en Zijn opstanding, en wil u bewijzen, dat zij zeer dwalen als zij zulke dingen zeggen en geloven, gelijk zij voorstellen. Ik bewijs dit aldus. Wanneer wij het lichaam eten, zoals het uit de maagd Maria voortkwam, zoals Hij in de wereld heeft verkeer, zoals Hij was in het avondmaal en aan het kruis, dan zouden wij niet zijn verlost, ons geloof was vals, en de heilige Schrift leugenachtig; want wij geloven, dat het lichaam van Christus onsterfelijk, heerlijk en vrij is van alle smart en lijden, en gezeten aan de rechterhand van God de Vader, in het koninkrijk der hemelen, zoals ons de Schrift bewijst. Onze overtuiging is deze, dat wij geloven en ervan verzekerd zijn, dat, toen Christus nog sterfelijk, en aan de vloek van het kruis onderworpen was, wij nog niet waren verlost; maar, nadat Hij een heerlijk lichaam verkregen had, zoals Hij nu heeft, zijn wij van de vloek der zonden en van de eeuwige dood verlost. Met hen belijd ik, dat dit hetzelfde lichaam is, dat uit de maagd Maria is geboren, en dat nu in de hemelen is, maar dat wordt nu niet meer sterfelijk. Ik heb ook gezegd, dat zij het sacrament verloochenen; want de sacramenten bezitten geen kracht, dan door de vergieting van het bloed en door de dood en de opstanding van Jezus Christus. Indien het nu met Christus gesteld ware, zoals zij zeggen, dan was Hij nog niet gestorven opgestaan, en het zou geen sacrament voor ons zijn, wanneer men het wezenlijk en onder een zekere gedaante at, zoals het uit de maagd is geboren. Nu ziet gij hun ketterij, waarbij zij verkeerd gedaan hebben om mij te veroordelen.

Nadat ik hun alles gezegd had, om hem te wederleggen, zei ik tot mijn advocaat: "Mijnheer, ik bid u, in de naam van Jezus Christus, om mijn zaak voor te staan, of veel meer de Zijne, want ik heb geen woord gesproken dan ter ere Gods, tot stichting der gemeente en tot mijn zaligheid. Nooit heb ik omtrent iemand onbehoorlijk gesproken, of iemand belasterd, maar heb altijd zijn eigen woorden terug gegeven; nooit heb ik iemand veroordeeld, en doe geen belijdenis van het geloof van een ander. Ik spreek als iemand die op zijn sterfbed ligt, en denk niet dan aan mijn geweten, getuigenis afleggende van mijn geloof, en ben bereid mijn geest aan God over te geven."

Toen hij zijn hoger beroep gedaan had, zoals verhaald is, werd hij op de vette Dinsdag, zoals de priesters die dag noemen, uit de gevangenis gehaald, om naar Rouaan geleid te worden. Bij het heengaan zag hij de wethouders, die hem uit nijd naschreeuwden, doch hij vermaande hen, en bad de Heere voor hen, want zij deden het in hun onwetendheid. Toen hij echter zag, dat hij geen gehoor verkreeg, en ook dat de gerechtsdienaren de grootste haast maakten om heen te gaan, begon hij onder weg de 40e psalm te zingen, en hield niet op zich in de Heere te verblijden, en ieder te vermanen, die hij ontmoette. Bij zijn komst te Rouaan werd hij terstond in het hof van het parlement gebracht, en door sommige raadsheren van het hof op vriendelijke wijze ondervraagd, die genoeg bewezen, dat zij gunstig voor de waarheid gezind waren, zodat hij hoopte, dat zij zouden verklaren, dat er verkeerd was geoordeeld, en dat hij met een goede uitkomst op een hogere rechtbank zich had beroepen. Met grote ijver openbaarde hij de waarheid, en met edele vrijmoedigheid verklaarde hij de Evangelische leer, sprak daarbij vooral over het avondmaal, en verwierp tevens de mis als een gruwel en godslastering. Om die reden werd hij weer naar Eureux gezonden, om ontwijd te worden. De beambten van de bisschop vertoefden niet, maar volbrachten het vonnis, en lieten voor de grote tempel een schavot oprichten, teneinde hem daarop te ontwijden. Op het schavot verzamelden zich de bisschop, zijn beambten, en de genoemde strafrechter, die zich beroemde die vromen martelaar te zullen overwinnen. Terwijl deze met de hand op de goede man wees, begon hij tot het volk te spreken, en zei: "Het kind, nadat het door de moeder zacht is behandeld geworden, is haar niet alleen ongehoorzaam, maar zoekt ook haar val," enz. En nadat hij een tamelijk uitvoerige inleiding had gemaakt, vervolgde hij: "Zoals deze onzalige mens doet, die een gewijd Augustijner geweest is, en nu God en de kerk, zijn moeder vervolgt en verloochent," enz. Bij die woorden riep Neel met luider stem: Het is niet waar, want ik geloof in God, en ben zeker van de heilige kerk, waaraan ik geloof." Daarna zweeg hij. Hieruit nam de strafrechter aanleiding tegen hem, en zei, dat het wel waar was, want dat Neel aan een onzichtbare kerk geloofde, en aldus sierde hij zijn woorden op, om de ware kerk te verduisteren, en de pauselijke kerk te prijzen. Na onder meer andere dingen een lijst van de bisschoppen der oude gemeenten opgesomd te hebben, maakte hij zijn besluit en zei: "Ziedaar, waarop onze kerk gebouwd is. Mr. Willem, waarop is uw kerk gebouwd? Wie zijn uw oude bisschoppen?" Toen riep Neel: "Jezus, Jezus, Jezus Christus en Zijn Apostelen."

Korte tijd nadat men hem met veel omslag ontwijd had, werd hij veroordeeld om levend te worden verbrand, en er werd bevolen, dat men hem een bal in de mond zou steken, teneinde hem te beletten tot het volk te spreken. Met bewonderenswaardige standvastigheid verdroeg deze heilige man al deze smarten. Terwijl hij in de vlammen stond, viel de bal uit zijn mond, en begon hij de Heere aan te roepen. Toen de scherprechter dat hoorde, sloeg hij hem met een haak op het hoofd, en wierp hem neer, waarover het volk zeer verstoord was, en tegen de scherprechter schreeuwde. Ofschoon zij hem vroeger als een ketter beschouwden, doch nu zijn grote standvastigheid in zulk een wrede dood ziende, prezen zij hem als een oprecht man, en betuigden, dat hij als een martelaar gestorven was. De vrouwen weenden en zeiden, dat hij de strafrechter overwonnen had; en voorts openbaarde ieder zijn gevoelens over hem.

Hoste

[JAAR 1555.]

Hoste van der Cateline, te Gent in Vlaanderen geboren, ging in zijn jeugd naar Engeland, en oefende het handwerk van damastwever uit, waarin hij zeer ervaren was. Zijn meester, bij wie hij in Engeland werkte, vermaande hem, en aangezien het woord Hoste in het Engels "waard" betekent, noemde hij hem Joris, welke naam hij daarna buiten 's lands altijd heeft behouden.

Toen men te Londen, in Engeland, onder goedkeuring en met toestemming van de godzalige koning Eduard, de zesden van die naam, in het jaar 1550 het Evangelie van Jezus Christus in het openbaar aan de Nederlanders daar woonachtig, begon te prediken door de vrome en zeer geleerde Johannes á Lasco, Poolse baron, Martinus Micronius en anderen, om alzo, volgens de apostolische instellingen, de Heere Jezus Christus uit hen een gemeente te vergaderen, voegde reeds van de beginne de genoemde Hoste zich bij de gemeente, en bezocht de openbare kerkelijke samenkomsten teneinde het Woord des Heeren uit de mond Zijner getrouwe dienaren te horen. En aangezien hij, door de roomse bijgelovigheden verblind, aanvankelijk de grond der christelijke leer niet kon verstaan, zette hij zich tot een naarstig leren van de heilige Schrift, verzuimde het bijwonen van de predikatiën en wekelijkse profetieën niet, maar bad God bovenal vurig, hem door Zijn grote barmhartigheid op de weg der zuivere waarheid te willen leiden. Aldus verlichtte God hem toen hij naarstig de predikatiën en profetieën op de brief van de heiligen apostel Paulus aan de Galatiërs hoorde, en schonk hem, door de kracht des Heiligen Geestes, de zuivere kennis van Zijn Zoon Jezus Christus, tot grote vertroosting van zijn ziel, zoals hij dit alles later met zijn eigen mond aan de genoemden Martinus Micronius, in hun christelijke samenspraken, met grote blijdschap van het hart, menigmaal heeft verhaald, en betuigd, hoe wonderbaai, God hem tot de rechte kennis van Zijn Zoon Jezus Christus uit de diepte van het afgodisch bijgeloof en het wereldse leven had gebracht.

Deze oprechte kennis der waarheid achtte hij niet gering, en hij misbruikte haar niet, zoals velen doen; maar gebruik makende van de genade Gods, nam hij zeer toe in alle godzaligheid en kennis der waarheid, en vooral door een naarstige en getrouwe bijwoning van de prediking van Gods Woord en van de wekelijkse profetieën, in welke samenkomst men de gewoonte had de predikatiën der vorige week op gepaste wijze in het openbaar volgens de Heilige Schrift bij voortdoring in deze gemeente te herhalen.

Wanneer hij aan enig leerstuk twijfelde, of daarover enige zwaarigheid had, vroeg hij vrijmoedig, doch met alle bescheidenheid aan de dienaren of aan enige andere medebroeders een schriftelijke terechtwijzing. Hij kwam met geen ijdele, nieuwsgierige of lichtvaardige vragen voor de dag, maar wel met gewichtige, die tot stichting en opbouw in de ware godzaligheid dienden en volgde daarin de leer na van de heiligen Apostel Paulus, 1 Tim. 1, vs. 1, en 6, vs. 5.

De antwoorden overwoog hij met ernst voor hij die aannam of verwierp. Bij alle christelijke samenspraken en geschillen, hetzij in het bijzonder of in het openbaar, waarin over enig leerstuk gesproken werd, was hij gaarne tegenwoordig, niet uit nieuwsgierigheid, maar om daardoor tot beter inzicht in de waarheid te geraken. Die hij voor tegenstanders der genoemde leer kende, zocht hij in hun huizen op, en sprak met hen in het bijzonder met grote ijver en naarstigheid over de heilige Schrift.

Teneinde hoe langer zo meer in de waarheid te worden versterkt, doorlas hij zeer naarstig de boeken der tegenstanders van onze leer, zoals van de kinderdoop, het avondmaal, de menswording en godheid van onze Heere Jezus Christus en meer

dergelijke geschriften. Hij liet geen gepaste middelen onbeproefd om in de kennis der waarheid zoveel mogelijk opgebouwd en van de dwaling bevrijd te worden.

Met deze goddelijke ijver beziel, nam hij derwijze toe in de kennis der waarheid, dat hij uitnemend bekwaam werd om de geesten te onderscheiden, en met ieder over de hoofdzaken van de godsdienst, die zeer werden betwist, op gepaste en stichtelijke wijze te spreken, niet met nijdigheid, schreeuwen, schelden, verdoemen en veroordelen, maar, met alle bescheidenheid, vriendelijkheid en lankmoedigheid. Uitvoerig handelde hij in woorden en geschriften tegen hen, die de Godheid of de mensheid van Jezus Christus loochenen, en bewees krachtig uit de Schrift, dat Hij was onze enige, ware Middelaar, een waar God uit God en mens uit mens in één persoon. Deze schone en heerlijke gave der wetenschap en kennis van de Heere Jezus Christus schonde hij niet op ondankbare wijze door een goddeloos leven; maar versierde die veel meer met een vroom en godvruchtig bestaan tot grote stichting en vertroosting van de gehele gemeente.

Onder de broeders achtte hij zich de minste, en beroemde zich niet op zijn eigen deugden en goede werken; maar beklagde zich dikwijls veel meer over zijn zonden, gebreken en zwakheden en stelde de troost zijns harten alleen op de barmhartigheid des Vaders, de verdiensten van Zijn Zoon Jezus Christus, en in de vertroosting des Heilige Geestes, zoals alle heiligen altijd hebben gedaan; Psalm 51 en 130; Jesaja, hoofdstuk 53; Rom. 7; Filip. 3. In eenvoudigheid van woorden en werken, zonder arglistigheid wandelde hij in de vrees Gods en in liefde tot de naaste; de armen hielp hij graag en boven zijn vermogen. Wanneer hij met iemand enige noodwendige wereldse zaken moest bespreken, zocht hij toch altijd wat goeds uit het Woord van God tot stichting bij te brengen.

Nadat de gemeente van Christus in Engeland, door de dood van de zeer godzalige koning Eduard, in het jaar 1553, door de toen regerende koningin Maria, diens zuster, deerlijk werd vervolgd en verdorven, verliet hij met grote opoffering en schade, uit grote liefde tot de goddelijke waarheid en de gemeente van Christus, Engeland, waar hij nu vele jaren gewoond had en graag had willen blijven, en kwam met zijn hoogste zwangere vrouw en andere verdreven christenen in Oost-Friesland, waar zijn kind in de christelijke gemeente te Norden, tot zijn vertroosting, in het openbaar in zijn tegenwoordigheid werd gedoopt.

Naar het voorbeeld der heilige aartsvaders, Hebr. 11 en van alle kinderen Gods, Ps. 84, wilde hij liever in het midden der gemeente van Christus, waar de stem des Heeren openlijk wordt gehoord, klein en gering zijn en die overal in armoede en ontbering navolgen, dan daarbuiten groot gewin hebben. Hij was daarom in deze zijn gewillige verhuizing zeer lijdzaam en geduldig, bekommerde zich niet over zijn nooddrift, was altijd blijde en verheugd in de Heere, en bereidde zich tot het kruis voor, zoals men dit uit een brief, die hij, omtrent vijf maanden voor zijn dood aan Martinus Micronius schreef, kan bemerken. Toen hij namelijk vernam, dat de genoemde Micron om de vervolging van een christelijke broeder van de verstrooide gemeente zeer bedroefd was, zond hij hem daarover een troostbrief, waarin hij onder andere schreef:

"Laat ons niet kleinmoedig zijn in het dragen van het kruis, maar laten wij dat met vreugde ontvangen en graag dragen, ja, laten wij ons samen verblijden en verheugen, als wij om Christus wil in onze medelidmaten vervolging lijden. De Apostelen verblijdden zich, dat zij waardig waren om de naam van Christus te lijden, Hand. 5, vs. 41. Wij moeten ons ook verblijden, verheugen en God danken, dat Hij onze verstrooide gemeente met zulke uitwendige tekenen in overvloed als versiert., Waarmee Hij enigermate wil betuigen en betuigt, dat wij de ware gemeente van Christus uitmaken, en Zijn ware leden zijn. Niet dat ik zeggen wil, dat zij, die het

meest lijden, de gemeente van Christus vormen, o neen, dat niet; want dan zou de duivel een christen zijn, want hij lijdt altijd, ja, hij vreest en beeft als hij om de dag des Heeren denkt. Maar men moet beproeven, of het lijden plaats heeft ter wil van de waarheid. De pausgezinden, de wederdopers en de Arianen hebben tot de dood geleden, en toch bezaten zij, naar de getuigenis der heilige Schrift, geen van allen het ware geloof. Maar ik ben, volgens de getuigenis der heilige Schrift, in mijn gemoed verzekerd, dat het geloof, hetwelk God ons in Zijn gemeente, door de kracht Zijns Geestes, heeft geopenbaard, het ware apostolische geloof is, waarvan Christus is het fundament. Want wij verdraaien de Schrift niet, maar wij geloven alles, wat de genoemde sekten niet doen, hetwelk zeer te beklagen is. Niettegenstaande dit alles, is het ons toch tot nut, want het is nodig, dat er sekten opstaan zodat de rechtzinnigen openbaar worden, 1 Kor. 11, vs. 19. Wij krijgen daardoor ook aanleiding om de Schrift naarstig te onderzoeken, zodat ik naar de leer van Paulus bevind, dat de gelovigen alles, wat het ook zij, ten goede helpt, Rom. 8, vs. 28, waarvoor ik God van ganser hart dank en prijs, dat Hij dit zo heeft voorzien. Ook wil Hij, dat wij weten zullen, dat wij hier als vreemdelingen verkeren, en geen tehuis hebben, en dat wij ons tot het kruis en lijden en niet tot genietingen moeten voorbereiden, opdat wij in onze vervolging en vreemdelingschap Christus aan alle mensen verkondigen. Wij weten niet, wat God misschien met onze gemeente nog doen wil. Daarom bid ik u, mijn beminde broeder, om in deze storm der vervolging getroost te zijn, en op verheugde wijze tot het kruis van Christus voor te bereiden. Want het is zeker, dat God dit land met blindheid wil straffen; en ik geloof, zo waar als God leeft, dat de Heere hen straffen zal, al ware het om niets anders aan om deze genoemde gruwelijke zonde, indien zij zich niet van ganser hart bekeren. Want de straf is nabij, ja zij is reeds begonnen aan het huis van God. O God, waar is hun geloof? Daarom zou het, dunkt mij, goed zijn, dat gij de gemeente nu en dan vermaande, hoe zij zich voortaan te gedragen heeft: en hoever het haar toegelaten is met enige afgoderij of afgodische gemeente gemeenschap te hebben, opdat zij gewapend zij in de tijd der verzoeking."

Toen hij nu aldus in de gemeente onzes Heeren Jezus Christus gedurende ruim vier jaren tot grote stichting had verkeerd, reisde hij naar Gent, teneinde daar enige nodige zaken te verrichten. Voor hij deze reis begon, werd hij door enige vriendelijk vermaand, om zich toch te midden van de wolven voorzichtig te gedragen, teneinde nergens in gevaar te komen. Hij antwoordde daarop: "Onbedacht en lichtvaardig zal ik niet spreken. Maar zou ik de naam van God en van Zijn Zoon Jezus Christus horen lasteren, en dan zwijgen? Dat zij verre van mij, want men moet het licht niet onder een korenmaat zetten, Matt. 5, vs. 15."

Op reis daar heen zijnde, verkeerde hij en zijn reisgenoten op het schip in grote nood, doch hij vertroostte hen in de uiterste nood op krachtige wijze met Gods Woord, en wekte hen, toen men aan land gekomen was, tot dankbaarheid aan en vrees voor de Allerhoogste op, en voegde onder andere christelijke woorden er bij, dat, al waren zij nu van de gevaren des waters verlost, God nochtans sommigen hunner nog wel met het vuur zou kunnen beproeven, en uit deze wereld wegnemen.

Tot dusverre hebben wij naar waarheid zijn leven beschreven. Verder zullen wij spreken van zijn gevangenschap en zijn dood; doch daarvan niet alles meedelen, maar alleen wat in het openbaar geschied is en tot onze kennis is gekomen.

De reden van zijn gevangenschap en zijn dood was een vurige liefde tot de waarheid van Jezus Christus, waardoor hij de afgodische leugens openlijk en vrijmoedig met Gods Woord, zonder vrees voor lichamelijke gevaren, bestrafte. Toen hij namelijk te Gent kwam, en van velen vernam, dat er een monnik van de vier biddende orden was, broeder Pieter de Bakker genaamd, die de waarheid van Jezus Christus beleed, en die

het volk getrouw onderwees, waarom vele lieden hem volgden, gaf hem dit gerucht aanleiding hem eens te gaan horen, teneinde zich van de waarheid daarvan te verzekeren. Hij ging derhalve Donderdags voor Pasen naar de Sint Michielskerk, en plaatste zich recht voor de predikstoel, teneinde alles te beter te kunnen horen en verstaan. Doch in plaats van goud vond hij koper, en in plaats van gezonde spijs vergif; want de monnik sprak over het sacrament des avondmaals van Jezus Christus, en zocht het volk met vele woorden wijs te maken, dat het misbrood door de kracht van de vijf woorden, door de mispriester daarover uitgesproken, in het lichaam van Jezus veranderd, zodat men de tegenwoordigheid van Christus moest eren, aanbidden, aanroepen, enz. Door deze en dergelijke redenen werd Hoste, de verleiding van het arme volk ziende, zeer in zijn geest bedroefd en bewogen, zodat men in zijn gelaat een grote verandering ontdekte.

En, ofschoon hij door vurige ijver in zijn hart aangegrepen werd, en zeer graag had gesproken, bedwong hij zich nochtans, en liet de monnik uitspreken en zijn predikatie eindigen. Doch, toen de monnik de predikstoel verliet nam Hoste de muts van het hoofd, en sprak hem met luider stem aan en zei: "Hoor eens, mijn vriend, al wat gij daar gepredikt hebt, is geheel tegen de gehele Heilige Schrift; en wanneer gij mij dit wilt toestaan, zal ik openlijk voor de gemeente betuigen, dat gij verkeerd en vals hebt gepredikt." Toen de monnik, die zeer ontroerd was, hem dit afsloeg en zei, dat hij moest heengaan, liep Hoste hem achterna, en riep openlijk, door ijver zijns geestes gedrongen: "Ach, gij bent een vals mens, daar gij deze lieden zoekt wijs te maken, dat het brood God is, aangezien het slechts een gedachtenis voor ons is van het verbroken lichaam van Christus." De procureur-generaal, mr. Jakob Hessels, vernam dit, en liet hem bij de Brugse vestpoort gevangen nemen, en in het kasteel van de graaf brengen. Dit alles plaats had op de 11e April in het jaar 1555, omstreeks tien uur in de voormiddag. Des namiddags kwamen er twee predikmonniken en drie andere personen tot hem, en werd hij door de monniken aangaande de leer des avondmaals ondervraagd, welk onderzoek hij zelf op de volgende wijze heeft beschreven:

MIJN ONDERZOEK OP WITTE DONDERDAG

"Mijn eerste antwoord was, aangaande de vraag over het avondmaal, over de woorden die Christus sprak: "Dit is Mijn lichaam, dat voor ulieden verbroken wordt," dat dit niet verstaan moest worden zoals het was genaamd, want dat dit met de heilige Schrift niet overeen kwam. Ik bewees dit met vele woorden en teksten uit de heilige Schrift, te weten Gen. 47, Exod. 12 en Luk. 22; maar Christus sprak van het Pascha te eten; en een lam, een steenrots en een leeuw wordt genaamd; verder, dat Paulus 1 Kor. 10, vs. 16 de drinkbeker noemt "de gemeenschap van het bloed van Christus." Ik bewees, dat al deze teksten spraken van wat zij betekenen, en niet van hetgeen het werkelijk is. Zij gaven daarop geen antwoord, maar kwamen met andere dingen voor de dag, te weten, of ik niet geloofde, dat men de heiligen behoorde te aanbidden. Ik antwoordde, dat dit hier niet te pas kwam, en dat ik geen andere heilige aanbad dan God, Die men aanbidden moet in geest en in waarheid, Joh. 4, vs. '23, Die ook een heilige is van alle heiligen, en die roept: "Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast bent, en Ik zal u rust geven," Matt. 1,1, vs. 28. Hij zegt niet: "Ga tot de heiligen, die zullen u verkwikken." Maar Hij zegt ook: Al wat gij de Vader zult bidden in Mijn naam," [dat] zal Hij u geven," Joh. 16, vs. 23, en niet in de naam der heiligen.

Toen vroegen zij mij, of ik niet geloofde, dat er een vagevuur was, waarop een van de monniken zei: "Dat mag gij wel denken." Ik antwoordde, dat ik na dit leven maar twee wegen kende, waarvan de een leidde tot de verdoemenis en de andere tot het eeuwige leven, wat men zien kan in de gelijkenis van de rijken man en de armen Lazarus, en

aan de moordenaar, die met Christus gekruisigd was, tot wie Christus zei: "Heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn." Maar er staat niet: Heden zult gij in het vagevuur gaan, om boete te doen.

"Wel," zeiden zij, "voor wie houdt gij de paus, is hij niet het hoofd der heilige kerk?" Ik zei, dat ik dit van hem in het geheel niet geloofde; maar dat ik geloofde, dat hij het hoofd is van de antichristelijke kerk, en dat Jezus, de Zaligmaker en Hogepriester van ons allen, het hoofd is van Zijn heilige algemene leden en niet de paus. Verder zei ik: "Wij raken geheel van ons onderwerp af, laat ons daartoe terug keren. Wat zegt gij van het woord van Paulus, waar hij zegt: "Het brood dat wij breken, is dat niet de gemeenschap van het lichaam van Christus? " Is dit te verstaan, zei ik, van het lichaam van Christus, of van de leden van Christus, van welke velen één lichaam uitmaken, waarvan Christus het hoofd is." Hierop antwoordde broeder de Bakker, dat dit gezegd was van het lichaam, dat uit vele leden is verzameld. Toen zei ik: "Dan moet gij allen bekennen, dat gij al de leden van Christus, levend en dood, met uw tanden verslindt; want Paulus zegt duidelijk, "dat het brood, hetwelk hij brak, een gemeenschap was van het lichaam van Christus."

IN EEN BRIEF, MET ZIJN EIGEN HAND GESCHREVEN, WORDT HET VOLGENDE TWISTGESPREK GEVONDEN

"Vooreerst geloof ik niet, dat Jezus Christus, de gezalfde Zaligmaker, naar Zijn mensheid in vlees en bloed, in het brood is, hetwelk een teken is van een sacrament. De reden daarvan is, omdat het niet overeenkomt met enig sacrament van het Oude Testament, door God Zelf ingesteld; noch met verscheidene plaatsen der heilige Schrift; ook niet met de artikelen van het christelijke geloof. Want daar staat, dat Jezus Christus gestorven en opgewekt is, en ter rechterhand Gods zit. Hij is zichtbaar in de tegenwoordigheid Zijner apostelen en discipelen opgevaren, wat ook waar is; van welke hemelvaart zij getrouwe en waarachtige getuigen waren, zoals men zien kan, Hand. 2, vs. 32; wat ook Paulus betuigt, Kol. 3, vs. 4, wanneer hij zegt: Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zo zoekt de dingen, die boven zijn, waar Christus is zittende aan de rechter [hand] Gods." Aangezien nu Christus aan de rechterhand des Vaders zit, totdat Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden, moet daaruit volgen, dat Hij hier op aarde niet is zoals de mens wil, of sommige mensen willen, in de handen, mouwen, hetzij hier ingesloten of daar ingesloten. Nee, in geen dele, want Zijn lichaam was nooit meet, dan op één plaats tegelijk; en, wanneer nu Zijn lichaam in de hemel is, zo bevindt zich dit niet op aarde. En, wanneer Hij op aarde was, zo zou Hij op dezelfde tijd niet in de hemel zijn, naar Zijn menselijke natuur; want een waar lichaam kan slechts op één plaats tegelijk zijn.

Ten anderen, ik heb nooit in de heilige Schrift gelezen, dat enig mens, van Adam afkomstig, op dezelfde tijd aan vele plaatsen tegelijk geweest is; wel leest men, dat een mens van de een plaats naar de andere werd overgedragen, zoals Habakuk, door de Engel gedragen werd uit Judea naar Babylonië; maar toen hij in Babylonië was, bevond hij zich niet in Judea. Zo ook vindt men van Filippus, toen hij de kamerling van de koningin van Candace had gedoopt, dat de Geest hem haastelijk vandaar wegnam, en hij te Azote werd gevonden, Hand. 8, vs. 39, 40. Maar er staat niet, dat hij daar bleef, en aan een andere plaats tegelijk werd gevonden, maar was vandaar overgedragen. En, wat men nu zegt, buiten de Schrift nochtans, dat Christus' lichaam aan vele plaatsen tegelijk is, op een en dezelfde tijd, dit is nooit gelezen noch gezien.

Wanneer men ook zegt, dat God dit doet door een wonder op onzichtbare wijze zonder enige tussenkomst, dan is dit een te grote dwaling; want de werken van God en Zijn wonderen zijn openbaar, duidelijk en zeker. Aan niemand deed Hij ooit

wonderen, zonder dit openbaar en bekend te maken, want de werken van God zijn niet bedekt, zoals men dat in Zijn schepselen en wonderen kan zien. Hij schiep Adam uit de aarde; doch Adam bleef geen aarde, maar werd vlees en bloed, zoals men nog bij ondervinding ziet. Eva was uit Adams rib gemaakt, doch zij bleef geen rib in het oog van Adam, maar werd een vrouw met volmaakte leden.

Nu wil men ons doen verstaan: hier is Christus en daar is Christus, en men ziet anders niet dan brood; en nochtans zegt gij, dat het een wonder van God is, wanneer het brood en de wijn in vlees en bloed worden veranderd; ja, dat Hij daar zo groot is als toen Hij aan het kruis hing. En nochtans geeft men brood, eet men brood, slikt men brood, zonder enige verandering van het brood; dit wonder komt niet overeen met de heilige Schrift. God deed vele wonderen door Mozes, maar zij waren allen zichtbaar en aan de mensen bekend. Hij wierp zijn staf voor Farao, en hij werd een slang; doch het was toen geen staf meer, maai, een levende en zichtbare slang, die al de slangen der tovenaars verslond. Christus maakte een blinde ziende, de dove horende, de zieke gezond, de kreupele gaande en deed vele dergelijke werken en wonderen, ja, Hij wekte zelfs doden op; en niemand bleef langer ziek, die Hij gezond maakte, en Hij wekte geen doden op, die dood bleven, zoals gij zegt, dat het brood Zijn lichaam is en nochtans brood blijft. Hij maakte van water wijn, en het was wijn en geen water. Joh. 2. Zo lezen wij ook van Lots vrouw, dat zij omzag, en zij werd veranderd in een zoutpilaar, en bleef geen vrouw, Gen. 15, vs. 26.

Hieruit blijkt duidelijk, dat God geen wonderen doet, die Hij ons kranke vaten wil bekend maken dan alleen zulke, die de mensen met hun verstand en vijf zintuigen begrijpen, zien en verstaan kunnen. Om dit derhalve te zeggen en het staande te willen houden, zonder enige zekerheid en voorbeelden uit de heilige Schrift, worden vele mensen op de dwaalweg gebracht. Ja gij beweert dit niet alleen, maar door geweld en dwang, door brandstapel doden, hangen, gevangen nemen en op de pijnbank leggen en dergelijke meer wilt gij het de mensen doen geloven, maar, wanneer God met ons is, zult gij ons van de waarheid door zulke wrede middelen niet aftrekken; en God zal u vergelden naar uw verdiensten. "Mij komt de wraak toe," zegt de Heere, Hebr. 20, vs. 30, "en Ik zal het vergelden." De heilige Schrift zegt ons, welke wijze Christus, de Zoon des mensen zal komen, namelijk zichtbaar en openlijk voor de ogen van alle mensen. Want, Matth. 21, vs. 23, 27 zegt de Heere Christus: "Zo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet, hier is de Christus, of daar; gelooft het niet. Want gelijk de bliksem uitgaat van het oosten, en schijnt tot het westen, alzo zal ook de toekomst van de Zoon des mensen wezen." Waarvan ook de engelen Gods aan de Apostelen een goed getuigenis gaven, Hand. 1, vs. 14, toen zij zeiden: "Gij Galileese mannen, wat staat gij en ziet op naar de hemel? Deze Jezus, Die van u opgenomen is in de hemel, zal alzo komen, gelijkerwijs gij Hem naar de hemel hebt zien heenvaren. Doch er staat nergens, dat Hij verborgen in het brood zal komen.

Er staat geschreven, "dat Hij met ons zal zijn tot aan de voleinding der wereld," Matth. 28, vs. 20. "Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn naam, daar ben Ik in het midden van hen," Matth. 18, vs. 20. Maar, dat versta ik van Zijn geestelijke tegenwoordigheid, of anders spreekt de Schrift zichzelf tegen. Want er staat Matth. 26, vs. 12: "De armen hebt gij altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd." Welke woorden ik versta gesproken te zijn van Zijn menselijk lichaam. Want, wat Zijn godheid betreft, daarmee is Hij overal, en altijd met hen, die Hij voor Zijn kinderen houdt en erkent.

Ik geloof ook, dat mijn Zaligmaker en Verzoener zegeviert in de eeuwige heerlijkheid, en dat Zijn lichaam is verheerlijkt, en aan geen sterfelijkheid of zwakte meer is onderworpen. Maar welke volmaaktheid zou Hij toch hebben, als Hij op uw bevel

komen moet, wanneer gij wilt en het u gelegen komt, en niet alleen, dat Hij komen moet op uw gebod, maar, als gij Hem bezit, wordt Hij door u gegeten, gebeten, gebroken en ingeslikt. Christus is bij ulieden veel meer aan zwakte onderworpen dan voor Zijn verheerlijking; want Hij het Zich toen verbreken, niet door Zijn discipelen, maar door Annas, Kájafas, de Schriftgeleerden en de Farizeeën. Gij beroemt u Zijn dienaars te zijn, en verbreekt toch uws Heeren en Meesters lichaam dagelijks, ja, gij verbreekt het niet alleen, maar gij eet, bijt en slikt het. De Joden betoonden meer medelijden dan gij, want het was hun genoeg Hem ter dood gebracht te hebben, en zij aten Hem niet eens op, maar lieten Hem nog door Jozef van Arimathéa op heerlijke wijze begraven; ja, er staat, dat er geen been van Hem verbroken werd, opdat de Schrift zou vervuld worden; doch door u is thans de Schrift vernietigd, want gij vermaalt Hem geheel met uw tanden.

Doch ik wilde wel eens weten, wat het ons baten zou, wanneer Christus alzo lichamelijk in het brood verborgen zou zijn, aangezien Hij zelf zegt: "Indien Ik niet heenga [tot mijn Vader] zo zal de Trooster [te weten, de Heilige Geest] tot u niet komen," maar, toen Hij was opgevaren, zond Hij Hem op de Pinksterdag, Hand. 2.

Toen zei een hunner: "Waar komt gij toch mee voor de dag? Staat er dan niet geschreven, dat Christus zeide: Dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt?" Daarop antwoordde ik: "Ja, maar dat moet verstaan worden zoals het in het Oude Testament van de plechtige tekenen moet worden verstaan. De besnijdenis was door God een Verbond van God genaamd, dat nochtans slechts een teken van het verbond van God was. Dergelijke manier van spreken gebruikte God, Exod. 12, vs. 11, toen Hij de kinderen Israëls had gezegd welk lam zij moesten uitkiezen, en hoe en op welke wijze zij het zouden eten; met de lendenen opgeschort, met staven in de handen, en voegt er bij: "want het is des Heeren Pascha," dat is "voorbijgang". Immers, dat het lam, dus gegeten, het voorbijgaan niet was, dat is duidelijk, want God was zelf het voorbijgaan. Vervolgens, dat men God niet kan eten, is te duidelijk om het tegen te spreken; want God heeft vlees noch bloed, maar is een geest en een brandend vuur; doch het gedode, gebraden en gegeten lam was een teken van het voorbijgaan, opdat de Israëlieten, door hetgeen het teken uitdrukte, uit dankbaarheid zouden gedenken aan hun wonderbare verlossing uit de Egyptische slavernij en wrede tirannie van Farao; en op zulk een wijze geloof ik, dat Christus in Zijn laatste avondmaal een sacrament heeft ingesteld, overeenkomende met de genoemde teksten. Ik geloof ook, dat Hij het plechtige teken heeft genoemd Zijn lichaam, zoals God het Paaslam het voorbijgaan noemde, aangezien het brood, hetwelk Hij brak, gaf en gegeten werd, het lichaam voorstelde en betekende, zoals het lam bovengenoemd het voorbijgaan betekende.

Indien nu Christus in het brood is, en gijlieden Hem aldus eet, dan moet gij de Godheid zowel eten als zijn lichaam; want zijn Godheid en mensheid zijn niet gescheiden, maar zij maken één persoon uit en nochtans twee onderscheiden naturen."

Dit is het, christelijke lezer, wat Hoste van der Cateline van zijn twistgesprek, dat hij met de monniken als vervolgers van de christelijke waarheid had, zelf in de gevangenis heeft beschreven, waarin hij duidelijk toont, hoe hij hen met de heilige Schrift heeft bestreden en overwonnen. In een anderen brief zegt hij, dat ook de president bij hem kwam om hem te ondervragen, met nog tien of twaalf andere leden van zijn raad; maar de redeneringen," zegt hij, "waren niet waardig neer te schrijven, want zij waren veel te onbeduidend en dom," en hij wist hun zo tegen te spreken, dat zij er niets op wisten te antwoorden, alleen zei de president: "Het is ons op verlies van leven en goederen, verboden als leken over Gods Woord te redetwisten." Hoste vroeg

hem, of de heilige Schrift niet tot onze lering en stichting was geschreven. Hij antwoordde: "Ja waarlijk, doch wij mogen daaruit niets bewijzen, maar wij zijn hier gekomen om recht te doen aangaande hetgeen tegen het beveldschrift van de keizer is." "Wel, mijn heren," zei Hoste, "het ambt is goed, wanneer het goed wordt bediend. God schenke u genade, om het te gebruiken tot Zijn eer en uw zaligheid, opdat gij u niet vergrijpt in het vergieten van onschuldig bloed." "Amen," zei de president.

Eindelijk werd Hoste, nadat hij de goddelijke waarheid voor priesters, monniken, overheden, geestelijken en wereldlijken volstandig op waardige wijze had beleden, voorgestaan en beschermd, ter dood veroordeeld, en wel op de 27sten April, in het jaar onzes Heeren 1555, op een leeftijd van bijna dertig jaren.

Des namiddags werd hij naar de strafplaats gebracht en op een stelling geplaatst, waarop een huisje van hout i was gemaakt, om hem daarin te verbranden. Het was zijn voornemen, om voor zijn dood het omstaande volk op christelijke wijze te vermanen, doch dit werd hem door de procureur-generaal niet toegestaan, die de scherprechter gedurig toeriep: "Dood hem, doe uw werk!" Toen Hoste overtuigend zag, dat het hem niet toegelaten zou worden, om zijn hart, dat met de kennis en de liefde van God ten enenmale was vervuld, voor de gemeente te ontlasten, en ook hoorde, dat de procureur tot hem zei, dat hij in zijn huisje doen kon, wat hij wilde, was hij zeer bedroefd, zuchtte zwaar, en zei onder andere tot de procureur: "Nu zie ik wel, dat gij u aan het vergieten van onschuldig bloed schuldig maakt; maar ik heb de Heere gebeden het u te vergeven." Daarop zei de procureur: "Amen, Amen."

Vervolgens zei Hoste tot het volk: Ach, mijn lieve broeders, ik heb u nog zoveel te zeggen; maar dit wordt mij tot mijn groot leedwezen en mijn droefheid niet toegestaan." Volgens de gewoonte van het land viel de scherprechter voor hem neer, en vroeg hem vergiffenis voor de dood, die hij hem zou aandoen. Toen Hoste dit hoorde, kuste hij hem zeer vriendelijk, en zei: "Ik vergeef het u met geheel mijn hart; de Heere mag u al uw zonden vergeven." Vervolgens knielde hij neer en zei: "O hemelse Vader, die naar Uw beloften Uw enige Zoon hebt gezonden, om voor dezulken van hen, die in U zouden geloven, Zichzelf op te offeren; daar ik, een van uw minste knechten, van mijn kindse dagen heb gezondigd, bid ik u zeer om vergeving en genade. U ook, mijn lieve broeders, bid ik uit de grond mijns harten, om de Heere voor mij te bidden om Zijn goddelijke genade tot in het uur des doods, zoals Hij de Zijnen beloofd heeft."

Andermaal riep de procureur tot de scherprechter: "Dood hem, dood hem!" Hoste plaatste zich zeer gewillig aan de paal, om voor de naam van de Heere Jezus Christus te worden verbrand, zeggende: "Lieve broeders, allen die hier bent, wacht u voor de valse profeten, die zeggen zullen: "Christus is hier, of Hij is daar; maar gelooft het niet, want Hij is in het Huis Zijns Vaders alleen in de Hemel." Verder riep hij: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest, en bid U uit de grond mijns harten, dat mijn kinderen in de vreze des Allerhoogsten mogen opwassen." Toen werd hij verwurgd, onder de misdadigers opgehangen en daarna zijn lichaam verbrand.

Pomponius Algier

[JAAR 1552].

Pomponius Algier, te Nola in het koninkrijk Napels geboren, studeerde te Padua, werd als verachter van de pauselijke godsdienst bij de stadsrechter aangeklaagd, en door hem, als de daartoe aangestelde rechter dier plaats gevangen genomen. Hoe jong hij ook was, toonde hij zijn standvastigheid temidden van zijn gevangenschap derwijze, dat deze in geheel Italië bekend was, zodat hij na een langdurige gevangenschap door

de raad te Venetië veroordeeld werd om levenslang in de galeien door te brengen. Vele raadsheren te Venetië, die zijn onderwerping zagen, deden hun best, om hem van zijn standvastigheid af te trekken; doch de Heere, Die Zijn werk in hem had begonnen, sterkte hem, en deed hem er in volharden, totdat hij in de stad Rome, op aandringen van paus Paulus de vierde en van de kardinalen, een zalig einde had.

Toen hem onder andere gevraagd werd, aangezien hij zich als lid der algemene christelijke kerk uitgaf, waar zijn priester dan was, antwoordde hij: "Er zijn tweeërlei priesters op aarde, van wie enige over wereldlijke zaken gesteld zijn tot bescherming der vromen en tot bestraffing der bozen; enigen weer over geestelijke zaken, opdat zij anderen in de vrees Gods en de ware godsdienst, door Gods Woord en goede voorbeelden, zouden onderwijzen, en hun de sacramenten meedelen. Nu erken ik in wereldlijke zaken de overheid van deze plaats, namelijk, de regering te Venetië, voor mijn priester. Maar aangaande Gods Woord en de sacramenten ken ik in deze plaats geen priester, aangezien hier geen uitwendige gemeente of verzameling te vinden is, uitgenomen de pauselijke synagoge, wier lidmaat te zijn of bij haar te blijven ik volstrekt niet begeer."

Toen zij hem weer bevalen in de gevangenis te gaan, zei hij: "Ik ga graag daar heen, ja zelfs in de dood, zo het God nu behaagt; ja, daarom ben ik hier."

Als zij hem op een anderen tijd ook aangaande de oorbiecht ondervroegen, zei Pomponius: "Zulk een confessie of biecht behoorde waarlijk wel een confusie of verwarring te worden genoemd, aangezien daaruit zeer slechte vruchten voortkomen, namelijk echtbreuk, bloedschande en allerlei hoererij en onenigheid, ja allerlei lasteringen, die men slechts bedenken kan, zoals doodslagen, verraderij, bedriegerij en dergelijke. Aangezien de vruchten zo slecht zijn, kunnen de wortel en de boom waarlijk niet goed wezen.

Toen hem ook naar de voorbedding van de heiligen gevraagd werd, en een hunner zei: "Wat zullen wij u veel daarvan zeggen, terwijl gij er toch in het geheel niet aan gelooft?" antwoordde Pomponius: "Ik geloof alleen in Christus; ik heb Christus alleen lief, ik hang Christus alleen aan, daar ik verzekerd ben, dat Christus de Middelaar en Verzoener is tussen God en de mensen. Ja," zo ging hij voort, "omdat Christus ons zelf heeft leren bidden: "Onze Vader, Die in de hemelen bent" enz., waarom zullen wij dan andere middelaars en voorsprekers zoeken? Is God onze Vader, en Christus onze broeder, wat hebben wij dan andere middelaars nodig, die de Vader bidden zouden voor de kinderen? Wanneer wij lidmaten van Christus zijn, waarom zullen wij zelf dan niet zonder middelaars tot Hem gaan, en ons voor Hem vernederen, en zelfs veel liever Hem om vergeving bidden, dan door andere middelaars genade zoeken, alsof wij halsstarrige en afvallige kinderen van onze Vader waren?"

Over het vagevuur sprak hij aldus: "Augustinus zegt, dat tussen het paradijs en de hel geen derde is. Indien dit alzo is, dan moet uw vagevuur of in de hemel of in de hel gezocht worden. Maar het is zeker, dat in het paradijs geen plaats van kwelling te vinden is; aldus moet dan uw vagevuur in de hel zijn. Bovendien kan er uit de heilige Schrift niet bewezen worden, dat er iemand uit de hel terugkomt; maar, die eens in de hel is, moet daar eeuwig blijven; gij mag derhalve uw vagevuur voor uzelf behouden, aangezien gij naai, uw goeddunken, er in en er weer uit komen kunt. Ik begeer er niet in te komen, want, omdat ik niet tot uw aanhangers behoor, zou ik er misschien in moeten blijven. Daarenboven, indien het vagevuur een plaats is niet van eeuwige, maar van tijdelijke plagen, wie zal dan na het einde der wereld daarin overblijven. voorwaar niemand, en het vagevuur zal leeg moeten blijven staan. Immers dan zullen, zoals de heilige Schrift zegt de goddelozen in het eeuwige helse vuur en de vromen in de eeuwige hemelse vreugde zijn. Waar zullen dan zoveel duizend miljoenen aflaten

komen, die aan zo vele blinde en ongelovige mensen door u gegeven werden? Zullen zij niet waarlijk onnodig zijn? Als gij zegt, dat het vagevuur dan zal ophouden, moet er een andere ongerijmde zaak uit volgen, te weten, dat het paradijs en de hel niet eeuwig, maar, tijdelijk zijn, aangezien gij beweert, dat de hemel en de hel, wat hun duur aangaat, dezelfde eigenschappen hebben. Ik wil u echter wel zeggen, ofschoon gij dit zonder mijn opmerking wel weet, waar uw vagevuur te vinden is, namelijk in de zak van de arme lieden, welke zak het veel krachtiger reinigt en ontlast dan Scammonium, Cassia fistula, Rhabarber of Manna de maag en de ingewanden zuiveren kunnen. Daarom behoorde ook het vagevuur niet Purgatorium (zuiveringsmiddel), maar Pagatorium ('betaalmiddel) genoemd te worden.

Pomponius schreef ook een zeer troostrijke brief aan zijn medebroeders, waarin onder andere deze woorden te vinden zijn: "Ik wil van ongelofelijk dingen spreken. Ik heb honigraten in de ingewanden van de leeuw gevonden. Ik heb verkwikking gesmaakt in een diepe kuil. Ja, in plaats van alle bitterheid, heb ik rust gevonden. Ja:, in de kaken der hei heb ik vreugdegenoten, en daar sterkte bekomen, waar anderen van angst en vrees beven. Maar, wie zal het geloven, dat iemand in zulk een ellendigen staat lust, in zulk een eenzaamheid aangenaam gezelschap, in zulke harde banden rust vinden zou? Ik zal het u zeggen, mijn allerliefste; de zoete en goede hand van God heeft mij dit alles meegedeeld. Ziet, nu is Hij, Die vroeger ver van mij was, geheel nabij, met en bij mij. Hem, die ik vroeger slechts in de duisternis gevoelde, en van ver zag, zie ik nu geheel van nabij, helder en klaar. Hij, naar Wie ik vroeger dorstte, reikt mij de hand en troost mij; ja Hij vervult mij ook met vreugde; Hij neemt alle treurigheid van mij weg, en schenkt mij Zijn macht en kracht. O, hoe goed is de Heere! Die niet toelaat, dat Zijn dienaars boven hun krachten verzocht worden. O, hoe licht is Zijn last! Hoe liefelijk en zoet is Zijn juk! Wie is de Allerhoogste gelijk, Die de bedroefde aanneemt, de gewonde heelt en de kranke sterkt. Bij wie zullen wij Hem vergelijken? Doch zulke goddelijke gaven kunnen door de wereld niet begrepen worden, want een onwetend mens zou hier tot mij zeggen: "Gij zult niet lang de stank, de hitte en het zweet van deze plaats, waar gij thans bent, kunnen verdragen; en hoe zult gij dan zo vele duizenden ongemakken en pijnigingen kunnen lijden? Wilt gij uw schoon en lief vaderland, de rijkdom, de eer en de genietingen van deze wereld en uw lieve vrienden vergeten? Wilt gij uw kennis en bekwaamheden, die gij, maar tot nog toe zonder enige vrucht verkregen hebt, zo geheel als niets achten? Eindelijk, zult gij voor de dood niet schromen, die u alle uren en ogenblikken voor ogen staat? O grote dwaasheid!" Met weinige woorden antwoord ik hierop: Wat is heter dan het helse vuur, dat de goddelozen bereid is? Wier hart is kouder dan het hart van hen, die nog in de duisternis wandelen?

Wat is harder, ongebaander en onrustiger dan hun boos leven? Wat is oneerlijker dan de tegenwoordige wereld Verder, welk vaderland is liefelijker dan het hemelse? Welke schat is groter dan het eeuwige leven? Wie zijn ware vrienden anders dan zij, die het Woord Gods gehoorzaam zin. Waar is meerder vreugde en genot te smaken dan in de hemel? Ja, wat ook mijn kennis en bekwaamheid aangaat, worden ons die niet vanwege de kennis van God meegedeeld, zonder welke kennis wij waarlijk alle moeite en arbeid in ons studeren te vergeefs zouden hebben aangewend? Welke verkwikking kan iemand hebben zonder God, Die de beste troosten het geneesmiddel is? Hoe zal hij mij de dood verschrikkelijk maken, die zelf dood is in zijn zonden? Indien Christus de weg, de waarheid en het leven is, waar zal ik mijn weg anders kiezen anders dan tot Hem? De hitte is mij een schaduw onder een schonen groenen boom. De koude is mij als de lente. Ja, waarom zou ik voor de hitte vreesen, daar ik voor het vuur niet vrees? En hoe zou hem de koude kunnen schaden, (lieten enenmale

brandt van liefde tot de Heere Jezus Christus? Wat deze plaats der gevangenis aangaat, het is waar, dat zij hard en zwaar is; doch mij, de onschuldige, is zij liefelijk, alsof zij aan de een zijde van melk en aan de anderen kant van honig vloeit, aangezien ik hier alle weldaden Gods zo overvloedig kan bedenken. De plaats is, op zich zelf beschouwd, wel ruw en slecht ingericht, doch mij is zij als een schone en uitgestrekte welde, ja, als het beste en edelste deel der gehele wereld. Hier zie ik koningen en vorsten, steden en volken, ja ook, veldslagen, in welke sommigen overwonnen en verslagen, anderen onderdrukt en enige verhoogd worden. Hier is de berg Sion; hier is het verborgen burgerschap, waar Christus mij volkomen bijstand biedt. Rondom mij heen hier zie ik de lieve aartsvaders, de Profeten, de Apostelen, de Evangelisten en alle getrouwe dienstknechten van God. De een omarmt mij en houdt mij vast, de andere dringt en vermaant mij, de derde openbaart mij de vreugde en de nuttigheid der heilige sacramenten; anderen troosten en leiden mij, en zingen liederen en lofzangen tel, ere van onze God. Hoe durft nu iemand zeggen, dat ik in zulk een vroom en heerlijk gezelschap alleen en zonder troost en goede voorbeelden ben? Want hier zie ik enige gedood, gekruisigd, gestenigd en niet zagen vaneen gereten anderen op een rooster verbrand of in kokend water, vet of olie gedood. Hier zie ik, hoe men de een de ogen uitsteekt, de ander de tong afsnijdt, op een andere plaats het hoofd, ja ook de handen en voeten geheel afslaat: verder, hoe men sommigen in een gloeiende oven, anderen voor de wilde dieren werpt. Ja, ik zie er velen, die met allerlei smarten gepijnigd worden, en nochtans levend, fris en gezond blijven, aangezien zij allen hetzelfde geneesmiddel hebben, waardoor zij worden geheeld, en waardoor ook ik mijn sterkte bekom, en al deze slechts een wijle tijd durende ellenden lijd, aangezien de hoop op de hemelse goederen mij verkwikt en onderhoudt. Ik vrees niet voor de vele duizenden, die zich zonder oorzaak tegen mij verzetten, en mij verongelijken. Want Die in de hemel zit, bespot hen, enz. O, welke grote dwazen zijn zij, die mij hierom voor een dwaas uitmaken!

En, wat men mij van de regering te Venetië zegt, dat zij vermogende, wijze, vreedzame, barmhartige en doorluchtige raadsheren zijn, dat laat ik aan zijn plaats. De Apostelen leren, dat wij God meer moeten gehoorzamen dan de mensen. Daarom, wanneer wij voor alles God als de opperste Vorst van onze wereld naar behoren hebben gediend, zijn wij ook schuldig die overheid behoorlijke gehoorzaamheid te bewijzen. Te wensen was het intussen, dat zij voor God onstraffelijker waren, dan nu het geval is. Zij heten *magnifici* of grootdadigen, doch voor God ontbreekt er veel aan. Zij zijn mannen van het recht, maar zij missen het fundament der rechtvaardigheid, welke is Jezus Christus. Zij zijn wijze lieden, maar waar ontdekt men bij hen de vrees van God, die de aanvang en de oorsprong van alle goddelijke wijsheid is? Zij heten goed, maar waar is hun christelijke liefde? Zij worden vroom en braaf genoemd, maar het ontbreekt hun aan de grond van de ware vroomheid. Zij zijn doorluchtig en machtig, maar zij verwerpen de Heere van alle eer en heerlijkheid. Laat u derhalve onderwijzen, gij koningen, en laat n tuchtigen, gij rechters op aarde. Want wie Gods dienaren vervolgt, hij vervolgt God zelf."

Daarna ging hij voort: "Indien mijn belijdenis niet goed is, dat zij dit dan uit Gods Woord bewijzen, en dan zal ik graag erkennen, dat zij niet van God, maar van mij afkomstig is. Doch, indien zij onberispelijk is, dan moet gij tegen uw wil, en al deed u dit ook van hart leed, erkennen en toegeven, dat zij afkomstig is van God. Indien dit nu zo is, wie zal mij dan aanklagen? Zouden dat de hoogwijze lieden doen? Of zullen zij oprechte en welbemide rechters zijn, die mij durven veroordelen? Welaan, veroordeelt mij vrij; Gods Woord zal daarom niet veroordeeld, vernietigd of verhinderd worden maar het koninkrijk van God zal de waren Israëlieten en

uitverkorenen van God des te liever en aangenamer zijn, en des te liefelijker tot hen komen," enz. De datum van zijn schrijven schreef hij aldus neer: "Gegeven uit de gans liefelijke luthof der gevangenis, Leonia genaamd, de 12den Juli, in het jaar 1555." Toen Pomponius geruime tijd te Padua had gevangen gezeten, werd hij naar Venetië gebracht, waar hij vele aanvechtingen moest verduren. En als hij de beleden waarheid, hoe hij daartoe ook aangevochten werd, niet wilde herroepen, werd hij eindelijk door de heren te Venetië naar de galeien gebannen. Doch God de Heere, Die hem tot een getuigenis van Zijnrechtvaardigheid voor de antichrist te Rome beschikt had, bestuurde het, dat de pauselijke gezant, die toen te Venetië was, door zijn tussenkomst Pomponius naar Rome zond, waarbij hij meende zijn heer paus Paulus de vierde, geboren uit het geslacht van Caraffa, een aangename offerande toe te brengen. Pomponius werd dan ook daar door een ontzaglijk vuur gedood, met welk martelaarschap hij alle eerwaardige vaders te Rome, die dit schouwspel bijwoonden, om zijn standvastigheid en dappere moed, een grote verschrikking aanjoeg.

Jan Vernou, Guyraud Tauran, Autonius Laborie, Bertrand Bataille en Jan Trigalet

[JAAR 1555.]

Nadat de Heere door Zijn goedheid Zijn heilig Evangelie in de stad Genève geplant, en daar Zijn gemeente langer dan twintig jaren in stand gehouden had, zond Hij vandaar vele getrouwe arbeiders in Zijn wijngaard, en bovenal de vijf bovenstaande vrome mannen, die Zijn waarheid voor het parlement van Chambéry beleden hebben en voorstonden. Drie hunner, namelijk Jan Vernou, geboren te Pontiers, Antonius Laborie, geboren te Cajarc, in Querei, kandidaat in de rechten, die ook zitting had in de raad des Konings te Cajarc, en Jan Trigalet, geboren te Nimes, in Languedoc, kandidaat in de rechten, werden door de gemeente te Genève verkozen, om het Evangelie van Jezus Christus te gaan verkondigen, welke last zij gewillig en nederig aannamen. En, ofschoon zij zich wel de velerlei gevaren des lichaams voorstelden, drong hen nochtans de ware liefde tot de eer van God. dat zij hun heilige roeping met ijver volbrachten. Voor zij de reis ondernamen, waren zij door een goed persoon gewaarschuwd, dat zij op de weg verandering zouden ondervinden; doch zij lieten zich door geen vrees weerhouden hun roeping op te volgen. De beide andere mannen, namelijk Guyrand Tauran, geboren te Cajarc, in Querci, koopman in snuisterijen, en Bertrand Bataille, student, geboren in Gascogne, zouden hen uitgeleide doen. Het plan van Bertrand was om niet verder mee te gaan, dan tot over de brug van de Aar, die bij de stad Genève ligt; en hij hielp Antonius Laborie zijn pakje dragen, toch tegen zijn plan, ging hij verder mee. Zo gingen dan vijf dienaren des Heeren, in gezelschap van nog acht anderen, met vreugde over de weg, en dankten de Heere met lofzangen. Hun harten waren vervuld met vast vertrouwen op God, en zij waren allen bereid en welgemoed hun zielen te verliezen, om de eer van God, Die ze hun werkkring aanwees.

Zij kwamen aan zekere plaats, de hals van Thamis genaamd, in het land van Fossigny, in Savoye. Daar ontmoetten zij een gerechtsbode, die korte tijd tevoren te Genève geweest was, en zich hield, alsof hij de ware godsdienst was toegedaan, en die het gerucht der uitzending van die predikers had vernomen. Deze wachtte hen op de weg op, terwijl hij hen bespied had, en hield hen op de weg staande. Nadat hij hun uitvoerig had ondervraagd, ontnam hij hun de brieven en boeken, en leidde de een aan de ander gebonden gevankelijk naar Chambéry. En, ofschoon hij raasde van woede, als een hongerige leeuw tot de roof, werd zijn razernij nochtans, door de

zachtmoedigheid en de vriendelijkheid van deze zachte lammeren derwijze bedoord, dat men zo wreed met hen niet handelde als de pausgezinden gewoon zijn met ware christenen te doen. Hoe het hun gegaan is, wat men hun gevraagd heeft, hoe voorzichtig zij hebben geantwoord, hoe mannelijk zij zich onder het kruis gedragen hebben, hoe onverschrokken zij waren voor de gevaren des doods, kan men duidelijk zien uit de navolgende brieven.

"De genade des Heeren Jezus Christus zij met u in der eeuwigheid!"

Mijn broeders, het heeft onze goede God behaagd, ons de eer aan te doen, dat wij gebonden, de een na de ander, met ketenen geleid werden van de gevangenis naar de raadkamer voor de stadhouder van de stadsschout, de beambte, de advocaat des konings, de lagere beambte van deze stad en de kettermeester in het gebied van Tarantaise, de kettermeester, de bisschop Furbiti genaamd, enige monniken en voorts enige andere personen. Daar vroeg men ons op nieuw, of wij hardnekkig bij onze ketterijen, zoals zij die noemden, blijven wilden. Nadat wij ons aan de leiding des Heilige Geestes hadden aanbevolen, bewezen wij, dat wij, toen wij gevangen genomen werden, onze weg vreedzaam bewandelden, en dat ons geloof overeenkwam met dat van Genève, Bern en andere gemeenten, die door het Evangelie waren hervormd, waarvan wij reeds belijdenis hadden afgelegd; dat zij ons niet rechterlijk konden dwingen dat te verlaten, en het geloof der roomse kerk aan te riemen. Vooral niet, omdat men niemand behoort te vervolgen, omwille van heet geloof, die de openbare bevelen niet overtreedt; al bezaten zij ook het ware geloof, zo mocht men toch niemand dwingen, zoals de heilige Hilarius en Athanasius de Arianen naar behoren hebben bewezen. Ten andere, ofschoon wij, Gode zij dank zeker zijn van ons geloof, toch, indien men met de heilige Schrift ons van enige dwaling kon overtuigen, dat wij dan bereid waren onze Heere en God te gehoorzamen, daar Hij ons het heilig verlangen, om Hem te dienen, geschonken heeft. In de tijd der onwetendheid, toen wij Hem in dwaling dienden, gaf Hij ons de middelen te onderzoeken aan welke zijde de waarheid was, in deze grote beroerte der godsdiensten. Tot dat einde beschikte Hij ons naar Genève, enz., als tot hen, die de waarheid ondersteunen. Wij begeren niets anders dan dat de Bijbel gehaald worde, om onze algemene rechter te zijn; en dat, wanneer het Woord des Heeren, om Wiens wil wij gevangen zijn, op de tafel gelegd worden, wij dan onverholen zullen antwoorden, op alles, wat zij ons zouden voorleggen. Zij zeiden, dat dit boek verworpen was, en in de kerkvergadering te Trente ten enenmale verboden was te lezen, ofschoon dit de leraren werd toegestaan, om de arme kettters, zoals zij ons noemen, op de rechte weg te brengen. En toch was hun dit te veel moeite, terwijl toch Christus zulk een grote moeite en arbeid voor ons verrichtte. Wat hun bewering aanging dat wij overwonnen waren, en dat men voor iedere ketter wel een nieuwe kerkvergadering kon beleggen, zeiden wij, dat, al ware het ook schijnbaar zeker, waartoe gij ons wilt dringen, wat echter de Bijbel wel anders bewijst, zo mag u ons toch niet dwingen, ons buiten ons geloof te laten spreken, want anders zouden wij huichelaars zijn, die verdienen door God en mensen te worden gehaat. Wanneer de mond sprak: Gij zegt de waarheid, mijn heren, en het hart getuigde anders, wat toch bij zulke zaken niet gedwongen mag worden te liegen. Verder, dat hier ook geen spraak was van een kerkvergadering om onzentwil, maar alleen dat mijnheer de bisschop Procarius, door zijn goedheid zich zou willen lenen, om ons met de eenvoudige woorden Gods te onderrichten, en dat hij deze zaak zou aanvatten, of iemand anders, en dat men daarover eens zou nadenken.

Aangaande onze toespraken en ons lijden, dat wij, ellendige wormen der aarde, om des Heeren Jezus Christus wil dragen, meld ik u verder, dat wij des Woensdags, de

10e Juli, geleid werden voor de stadhouder en voor de stadsschout, aangesteld als rechter van het hof, benevens twee stadhouders, de een vanwege de heer van Tarantaise, de andere vanwege de heer van Grenoble, aangezien wij door de beambte in het gebied van deze heren gevangen genomen waren, en de kettermeester, andere monniken, zowel Jakobijnen als Minderbroeders, en voor Furbiti, de bisschop, en andere advocaten, die van koningswege gezonden waren om onze rechters te zijn. Wij werden daar, de een na de ander, geketend heen geleid door een der bedienden van de beambte.

Nadat onze belijdenis des geloofsdoor de genoemden beambte was voorgelezen, vroegen zij ons, of dat waar was, en of wij daarin wilden volharden. Door de kracht en sterkte des Heiligen Geestes antwoordden wij daarop toestemmend, en dat wij dit wensten te behouden tot het einde van ons leven, en daarom desnoods de laatste druppel bloed wilden verliezen. Want dat het gegrond was op het Woord van God, vervat in het Oude en het Nieuwe Testament. Het is waar, dat de heren van Bern een verzoekschrift hadden overgegeven aan de heren van het parlement, en een gezant gezonden, benevens een student van Lausanne, om ons te verlossen. Wij verzochten daarop om ons recht te doen, en zeiden, dat wij de genoemden stadhouder en de kettermeester als onze algemene rechters niet erkenden, omdat zij tegenstanders van het Evangelie en van de hervormde gemeente waren, in één woord, dat wij hun niet antwoorden zouden. Wij zeiden dat niet, om onze gevoelens in te trekken, maar om hen tot geen rechters te hebben, en betuigden, dat, wanneer het hof ons andere rechters toestond, wij dan bereid waren uitvoerig belijdenis af te leggen van ons geloof en van de christelijke godsdienst, en die met de heilige Schrift, naar de genade, die de Heere ons geschonken had, te bewijzen. De stadhouder gebod ons bij herhaling en dreigde ons, doch wij bleven op andere rechters aandringen. Wij werden weer in de gevangenis geleid, terwijl onze broeder en metgezel in de zaak des Heeren, mr. Jan Vernou, omtrent vijf uren, zowel des morgens als des namiddags, met de monniken redetwistte. Nadat de genoemde stadhouder ons antwoord en het hoger beroep aan het hof had bekend gemaakt, kwamen zij weer samen in een zaal van het parlement, en wel op Zondag de 24e der genoemde maand, vergezeld van een groot aantal advocaten, omtrent vijfentwintig of dertig in getal. Toen zij ons, de een na de ander, hadden laten binnen komen, werd ons een besluit van het hof voorgelezen, waarin hun en ook de rechterlijken beambten, bevolen werd ons rechtsgeding binnen drie dagen te beëindigen, op straf van gedurende een jaar van hun posten en bedieningen te worden ontzet. Toen zij ons bevolen hadden te antwoorden, op alles wat zij ons vragen zouden, en de handen op te steken en te zweren de waarheid te zeggen, verklaarden wij terstond, dat het, zonder acht geven op ons beroep geschieden zou, en verlangden, dat ons recht zou worden gedaan in de zaak, die wij gevraagd hadden, en dat wij dan beloofden de waarheid te zullen spreken. Daarna lieten zij mijn verklaring en belijdenis voorlezen, die ik gedaan had op de vragen omtrent de mis en de geboden van onze moeder de heilige kerk, zoals zij haar noemden, en van de sacramenten, die zij onderhoudt. Ik antwoordde hun als vroeger, dat de mis in de plaats van het avondmaal des Heeren ingesteld was, waarmee zij zo weinig overeenkomst had als het licht en de duisternis; dat het er ver vandaan is, dit een sacrament van het lichaam onzes Heeren Jezus Christus te kunnen noemen, en dat het veelmeer een loutere verloochening daarvan is; dat de mis een afgrijselijke vervloekte beroving van het heiligdom is, waarin de Zoon van God, Jezus Christus, en het bloed des Nieuwen Verbonds of Testaments met voeten wordt vertreden. Vooral betuigde ik, dat in de roomse kerk geen avondmaal des Heeren bestond. Gevraagd zijnde, of ik geloofde,

dat het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus in het brood en de wijn des avondmaals was, antwoordde ik: Neen; maar als het avondmaal gehouden wordt in de gemeenten, die door het Evangelie hervormd zijn, en het Woord daar wordt gepredikt naar de zuivere en eenvoudige instelling van Jezus Christus zoals geschreven staat bij Mattheüs, hoofdstuk 26, bij Lukas, hoofdstuk 22, bij Markus, hoofdstuk 11, en door Zijn Apostelen, zoals Hand. hoofdstuk 2, en bij de Apostel Paulus 1 Kor. hoofdstuk 11; wanneer de gelovigen alzo gemeenschap oefenen, het brood en de wijn nemen, het geloof bezitten en berouw en liefde, en wanneer dat brood in zijn wezen en gedaante blijft en ook de wijn, dan ontvangen zij de tekenen en ook de waarheid der betekenende dingen, wat het lichaam en bloed is van onze Heere Jezus Christus, geestelijk door de mond van het geloof. Dit is de ware spijs en drank onzer zielen en het waarachtige voedsel. Wat de woorden betreft: "Dit is mijn lichaam," zeg ik, dat het een figuurlijke uitspraak is in de heilige Schrift, die men Synecdoche of Metonymia noemt, welke aan de tekenen de naam toeigent der betekenende dingen, zoals de steenrots Christus genoemd wordt, en de duif de Heilige Geest. Nu is het toch waar, dat de steenrots Christus niet was, noch de duif de Heilige Geest. Verder zei ik, dat ik meende, dat hun leer der wezensverandering van brood en wijn in vlees en bloed, dat is, dat de aard en het wezen van het brood en de wijn veranderd zouden worden, zo verwerpelijk en dierlijk was, dat een mens, die slechts ten halve zijn verstand bezit, dit met het volste recht zou mogen bespotten. Doch, aangezien de wereld God en de waarheid des Heeren Jezus Christus verlaten heeft, om de leugens des duivels en van de antichrist te volgen, heeft God de bozen geest toegelaten de kracht der dwaling in hen te werken, zodat zij, in plaats van het avondmaal des Heeren te ontvangen, een beet brood voor hun God houden en aanbidden. Daarna, toen ik door de Geest van God opgewekt was, verklaarde ik op beknopte wijze, dat ik, van de tijd aan, dat ik tot de gemeente des Heeren behoorde, enige vernieuwde inwendige opwekkingen in mij gevoeld heb, zo door de prediking van het Woord Gods, als door het gebruik van de sacramenten, welke ik als uit de mond des Heeren heb ontvangen, Die de tong van Zijn dienaren als een middel gebruikt, en zei, dat, wanneer zij dit zowel hadden gezien en gehoord, zij geheel anders zouden oordelen. Een van de monniken vroeg mij, hoe ik wist dat het Oude en Nieuwe Testament Gods Woord waren, terwijl de anderen zeiden, dat men het niet geloven zou, indien de kerk dit niet verklaarde. Ik zei als van mij, dat ik niet anders geloofde dan dat Gods Woord in de heilige Schrift is uitgedrukt en wel alleen omdat het Gods Woord is, gesproken door de Heilige Geest tot de heilige Profeten, Apostelen en Evangelisten. Want op de getuigenis, die Petrus gaf, dat Christus was de Zoon des levenden Gods, en dat Hij de woorden des eeuwige levens had, antwoordde Jezus hem, dat jij zalig was, en dat vlees en bloed hem dit niet had geopenbaard, maar de hemelse Vader, Matth. hoofdstuk 16. Die uit God geboren is, gelooft ook, dat Jezus is de Christus, en ontvangt Zijn woorden. Die de Zoon hoort, hoort ook de Vader. Die de Zoon ziet, ziet ook de Vader, Joh. hoofdstuk 8. Deze zijn door God verzegeld, en hebben de Geest van God in zich, Die met hun geest getuigt, dat zij van God zijn, en dat zij allen van God zijn geleerd. In Jes. hoofdstuk 51, Jer. hoofdstuk 31 en Joh. hoofdstuk 6, en daarna, van het 15e tot het 18de hoofdstuk, wordt het duidelijk bewezen, dat het Gods Woord is.

De Profeten, dus beweerde ik verder, die de toekomst van de Zoon van God voorspelden, hebben ons niet anders dan het Woord van God nagelaten. Paulus bewijst, in Rom. 8, vs. 9, dat de Geest van God in ons woont, en met onze geest getuigt, dat gij van Christus bent, en dat het door die Geest is, dat wij roepen: Abba Vader. Toen maakten zij allen een geraas als honden tegen mij, omdat ik gezegd had,

dat Gods Geest in mij woonde, Die in mij getuigde, dat dit Gods Woord was, en de beloften in het hart drukte en verzegelde der zaligheid, der genade, gunst en liefde van God jegens mij, en mij verzekerde van wedergeboorte en zaligheid in Christus Jezus. Toen haalde de kettermeester de woorden aan, die Paulus van zichzelf zegt, 1 Kor. 4, vs. 4: "Ik ben mij zelf van geen ding bewust, doch ik ben daardoor niet gerechtvaardigd." Deze woorden werden hier zeer ongepast door hem aangehaald, zo zelfs, dat sommige Nikodemitische advocaten er niet over konden zwijgen, en hij werd derhalve uitgelachen en bespot.

Een minderbroeder viel mij van een andere kant aan, en zei, dat het duivelse eignwaan en verbeelding was, dus verzekerd te durven zijn van de Heilige Geest en van de genade Gods, en dat zulken niet te raden waren. Ik antwoordde hem, dat het zeer arm en ellendig met ons geloof zou gesteld zijn, als het op de raad van anderen gesticht was, en zei, dat het nodig was gegrond te zijn op Gods beloften in Zijn Woord vervat, en dat hij, die deze verzekering niet had, en ook in zijn hart geen zekere getuigenis van de Heilige Geest gevoelde, niet wist, wat geloof, wat Christendom is, en dat hij klappt en praat als een klerk over de krijgshandel.

Verder spraken wij over het gezag van de paus, over zijn instellingen en over het gezag van de kerkvergaderingen, en beweerden, dat het merendeel van het volk de instellingen der roomse kerk opvolgen en niet de christelijke godsdienst; dat het kuddetje van de Heere zeer klein is; dat de poort eng is, die tot het eeuwige leven leidt, en dat er weinige mensen doorgaan, maar dat de weg breed is, die tot de verdoemenis voert. Ik herinnerde hem, dat het getal klein was van tien, die met Noach in de ark behouden werden, en dat er weinige ware Israëlieten waren, vergeleken bij de gehele wereld, die allen afgodendienaars waren, zonder God en zonder waarachtige Godsdienst. Zij zeiden: "Ziet gij niet, dat er zo veel volk zich tegen verklaart?" Ik antwoordde hem, dat ik Simeons lofzang daarin vervuld zag, dat Christus een teken is, dat weersproken woord, en sprak over Hand. hoofdstuk 28, waar de Joden Paulus antwoorden, dat zij zeer godsdienst alzo werd tegengesproken.

Er stond een advocaat op, en hij zei tot mij: "Hoe, weet gij met, hoe men met velen gehandeld heeft, die waren als gij, dat men hen als kettters heeft doen sterven?" Ik antwoordde, dat de eerste les, die mijn opperste Leraar en Meester Jezus Christus mij geleerd had, deze was: "Zo iemand achter Mij wil komen, die verlochene zichzelf, en neme zijn kruis op en volge Mij." En daarna zegt Hij: "Zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal hetzelfde verliezen: maar zo wie zijn leven verliezen zal, om Mijnentwil, die zal hetzelfde vinden, en dat allen, die ons vervolgen en doden, zullen menen Gode een dienst er mee te doen, zoals Christus zegt Joh. 16, vs. 2. En het is de voorwaarde aan de gelovigen, dat zij niet alleen in Hem zijn, maar ook om Zijnentwil lijden, Filip. hoofdstuk 1.

Ook werd er meegedeeld de getuigenis der heilige Schrift uit het Oude en Nieuwe Testament, waar te zien is, hoe ware dienaren van God tot de dood toe vervolgd werden, zoals de drie jongelingen, die in de gloeiende oven werden geworpen, omdat zij hun godsdienst niet wilden verloochenen, noch de opgerichte afgoden aanbidden, en van Daniël, Jakobus en Stéfanus, Hand. hoofdstuk 12, vs. 7. Betreffende het gezag der kerkvergaderingen antwoordden wij, dat wij die in de artikelen van de christelijke godsdienst ontvingen, in zoverre zij met het Woord van God, naar analogie, dat is, overeenstemming van het geloof, werden verstaan, gelijk geschreven staat Rom. hoofdstuk 12. Maar dat zij geen kerkvergaderingen samen riepen dan alleen om de tirannie van de paus staande te houden, die toch de ware antichrist is, en door de Heilige Geest levendig in kleuren is geschilderd, 2 Thess. hoofdstuk 2, die Paulus

aldus beschrijft, opdat wij van hem vlieden zouden, en niet met hem verloren zouden gaan .

Al verdoemt gij ons ook in deze wereld als ketters met uw besluiten en kerkvergaderingen; in de andere wereld zult gij met een Rechter te doen hebben, die ons als gelovigen en katholiek zal afscheiden en zalig maken, en u door Zijn eeuwig besluit veroordelen en met de eeuwige dood verdoemen, tenzij gij u bekeert van uw boze wegen, waarop de paus u met zijn leugens houdt. Eindelijk waren zij zeer woedend, en zonden mij weg als een hardnekkig mens.

Op de zeventienden dag verklaarde ons de monnik met een bepaalde en laatste veroordeling als ketters, en bande ons uit de roomse kerk als verrotte leden. Wij verklaarden hun met een blij gemoed, dat ons dit een teken en getuigenis was, dat wij leden der christelijke kerk waren, en Jezus als hoofd hadden, nadat de antichrist ons uit de zijn had gebannen, en dat wij op de weg des levens moesten zijn, naardien de lidmaten van de satan verklaarden, dat wij tot hen niet behoorden. Geloofd zij de Heere voor de genade, die Hij ons betoond heeft, om gescheiden te zijn van de gruwelijke godslasteringen van de lidmaten des duivels. Wij verwachtten van dag tot dag een vonnis, en het einde, dat ons de Heere Jezus geven zal, hetwelk ons gewin is in leven of in sterven. Zalig zijn wij, als wij in de Heere sterven, gelijk in de Openbaring van Johannes geschreven staat.

Leest de brieven, die wij schrijven, voor aan onze heren en broeders, aan de dienaren en aan de broeders in het algemeen, die ons geschreven hebben. Een dankbrief hebben wij geschreven aan onze genadige heren van Genève, en een smeekbede, om te bekennen beide de genade Gods, en dat Hij hun de overwinning geve over de boosdoeners. Wij verblijdden ons in ons laatste verhaal, nadat wij gehoord hebben, dat het heilig besluit gedrukt, bekend gemaakt en aangeplakt is. De Heere bewijze u genade en al de gelovigen broeders en zusters, opdat gij in de wet des Heeren en Zijn geboden mag versterkt worden. Ik beveel mij zelf de Heere, en in uw goede genegenheid en heilige gebeden. Eindelijk roepen wij u het vaarwel toe bij het verlaten van deze wereld, om te gaan tot de hemelse overwinning, en de kroon te ontvangen, welke ons bereid is door onze Koning en Heere Jezus.

De 18den Juli 1555.

Antonius Laborie aan de bedienaren der gemeente te Genève en al zijn goede broeders en vrienden daar.

Mijn heren, zeer beminde vaders en zeer lieve broeders in de Heere. Ik heb wel ondervonden, de Heere zij daarvoor geprezen, hoe lief wij u zijn, door de, naarstigheit, die gij betoond hebt, om ons in onze gevangenschap te hulp te komen, en omdat gij geen middel onbeproefd liet om dat te doen. Daarin hebt gij ook doen blijken, dat uw liefde jegens ons een ware liefde is; niet een zodanige als van menigeen, die de goederen en het gemak dezer wereld liever hebben, dan dat zij hun liefde betonen zouden aan de kinderen Gods, en veel liever het onschuldig bloed voor hun ogen zien storten, dan zich daartegen te verklaren, daar zij vrezen om Christus wil tegenspoed te hebben; en nochtans beroemen zij zich christenen en liefhebbers van hun naasten te zijn. Maar ik dank mijn God, die mij heeft doen erkennen gedurende de tijd die ik bij u heb doorgebracht, en ook vooral na mijn gevangenschap, en wel tot mijn grote stichting, dat gij ware en getrouwe dienaren en kinderen Gods bent, overvloedig in het geloof en in de liefde, zoals ieder bekend is, en wel wegens de getuigenis van uw bediening en de verheerlijking van onze God. Hij, die dit in ons heeft begonnen, zal ons ook doen volharden tot het einde toe.

De beide broeders, die in vroeger dagen hier waren, hebben ons door brieven uw begeerte te kennen gegeven, dat wij de belijdenis van het geloof zouden openbaar maken. Doch na het laatste van broeder J. G., hebben wij geen papier noch boeken gehad, noch iets anders om ons te vertroosten, en dit is de reden, waarom wij het niet goed hebben kunnen doen; en nu wordt ons een bepaald gedeelte papier gegeven, zoals gij ziet; gelief dus mijn verontschuldiging aan te nemen. In het bijeenvergaderen van mijn belijdenissen, hebt gij het voornaamste in mijn vorige brieven gelezen van alles, wat er geschied is, tot op het uitgesproken vonnis toe, waarbij wij naar de galeien zijn veroordeeld. Gij zult u dus wel willen tevreden stellen met wat ik nu schrijf, aangaande hetgeen door het hof werd gedaan na het uitspreken van het vonnis. Op de 20sten Augustus, nu Woensdag acht dagen geleden, kwam de eerste rechter ons ten vier uur in de gevangenis meedelen, dat wij gevonnist waren om naar de galeien te gaan. Daarop antwoordden wij, dat wij God loofden en dankten, omdat Hij ons waardig achtte, ons Zijns Naams wil te lijden en alles te verdragen. Kort daarna, omdat de procureur des konings zich op het genoemde vonnis beriep, liet het hof onze broeder Vernou halen, die die avond geruime tijd bij de heren vertoefde. En, aangezien de tijd kort was, werd zijn zaak tot de anderen morgen uitgesteld, terwijl hij die nacht tot onze grote smart van ons gescheiden was; welke tijd echter niet doorgebracht werd zonder God vurig voor hem en ons te bidden. Des anderen daags, de 22ste dier maand, werd hij andermaal voor de heren gebracht, waar hij de gehelen morgen bleef, en zich zo vroom bij hen gedroeg en hen derwijze tegenstond, dat zij niets op hem wonnen. In die tijd waren wij daarmee niet bekend, en wisten ook niet, wat men daar behandelde. Des namiddags heeft het hof geen zitting. Des Vrijdags morgens omstreeks zeven uur kwam men mij halen, en ik werd voor de heren in de rechtskamer geleid. Daar zaten op hun stoelen de beide voorzitters, negen raadsheren, de advocaat des konings en de griffier. Nauwelijks was ik binnen gekomen, of een van de oversten beval de griffier, dat men mij een tafeltje zou voorhouden, waarop een kruis geschilderd was, terwijl mij bevolen werd te knielen. Ik antwoordde, dat het God niet behaagde om voor een aards voorwerp als afgod mij te buigen. Toen zeiden zij mij: "Gij bent zeer spijtig; denkt gij dan, dat het hof of ook wij bedoelen het beeld te aanbidden; o neen, maar het hof beveelt u God te aanbidden en de overheid te eren, en omdat te kunnen doen uw knieën te buigen, teneinde voor uw God te zweren, dat gij de waarheid spreken zult, en ons met waardigheid antwoorden." "Mijn heren," zei ik, "dit beger ik juist, namelijk God te aanbidden en de overheid te gehoorzamen, en daarom wil ik aan uw bevel onderdanig zijn, wanneer men de afgod van daar wegneemt, doch anders niet, want dan zou ik tegen Gods eer handelen." Toen beval hij de griffier het beeld weg te nemen, en mij andermaal om te knielen, zeggende, dat het hof niet anders bedoelde dan alleen God te aanbidden, voor wie zij verlangden, dat ik de waarheid antwoorden en hun onderdanig zijn zou, teneinde wettelijke gehoorzaamheid te bewijzen. Ik betuigde nogmaals, dat het mijn voornemen niet was anders te handelen ja, liever wilde sterven, en knielde derhalve neer. Terstond brachten zij de afgod weer, om daarbij te zweren. Toen ik dat zag, wilde ik opstaan, en zei, dat ik het niet doen wilde. Hij gebod toen, dat men het zou wegnemen, en liet een Bijbel brengen, op welke ik zwoer, dat ik de waarheid zou spreken. Dit was de reden, waarom hij de vraag aangaande de afgoderij eerst voorstelde, om mij daaromtrent vooral te ondervragen waarover vele woorden werden gewisseld. Daarna verlangde hij mijn naam, geslacht en beroep te weten. Ik antwoordde op alles naar waarheid. Vervolgens vroeg hij mij naar mijn gevangenschap, naar mijn rechtsgeding, dat door de eerste rechters was behandeld, en ook naar het vonnis, en voegde er bij, dat de procureur des konings zich daartegen had verklaard. Daarop deelde ik hem

mee, hoe het had plaats gehad, en voegde er aangaande het vonnis bij, dat ik de procureur niet kon beletten er zich tegen te verklaren, en dat ik met alle lijdzaamheid bereid was te ondergaan, wat God behaagde mij toe te zenden, hetzij verlossing, de dood of de galeien, aangezien het om Zijns Naams wil was, dat ik lijden zou. Daarop vroeg hij mij, waarom ik mijn land had verlaten en naar Genève was vertrokken, waarop ik hem de waarheid medeelde. Toen gebod hij mij op te staan. Als ik overeind stond, hield hij een schone, opgesmukte, vleiende en aangename toespraak, zo verleidend als ik ooit gehoord heb, en wel om mij te bewijzen, dat ik zowel in mijn huis kon leven en God dienen als te Genève en dat ik God zou vertoornen, wanneer ik met ergernis te geven zou vertrekken. Bij dit alles haalde hij vele plaatsen uit de heilige Schrift aan. Eindelijk deed hij vragen om te onderzoeken, of wij niet door de werken worden gerechtvaardigd, of wij een vrije wil hadden, en of de paus, ofschoon in zijn dagelijks leven een boosdoener, zooals hij in het openbaar bekende, niet moest gehouden worden voor een bisschop, en dat het verkeerd gehandeld was hem de antichrist te noemen; ook, of de mis niet het avondmaal was en een offerande der dankzegging; of niet de plechtigheden, bij het dopen gebruikelijk, hoe vele die ook waren, moeten plaats hebben, want dat ook Paulus Timothéüs besneed, en zich liet scheren, en nog vele andere schone zaken meer, waardoor zij mij baden tot hun kerk terug te keren. Hoewel ik in mijn vlees grote strijd gevoelde, gaf de Heere mij kracht hem hierop te antwoorden. Vooreerst zei ik, dat ik niet met een gerust geweten onder het pausdom bleef verkeren, omdat ik dan van de predikatie van het evangelie en van de sacramenten zou beroofd zijn. Daarna antwoordde ik op zijn woorden aangaande de vrije wil en de werken, en noemde de tegenbewijzen op. Doch hij viel mij in de rede, zodat ik gedwongen werd mij te beklagen en te vragen, of het hof niet wilde, dat ik gehoord zou worden. Toen kon ik geregeld voortgaan, en ik vervolgde met de genoemde artikelen te bespreken tot tien uren toe. Ik zou u wel van stuk tot stuk willen verhalen, wat er naar volgorde door mij gezegd werd, doch ik vrees, dat de ruimte van papier mij ontbreken zal. En teneinde gij dit te beter zult kunnen voorstellen, zal ik u alleen het slot van ons twistgesprek medelen, dat daarop neerkwam, terwijl ik niet weet, of het naar waarheid was, dat hij toestemde, dat wij geen vrije wil hadden, dat wij gerechtvaardigd zijn door het geloof en niet door de werken; dat de mis met duizend bijvoegselen was besmet, ja, niet goed, en ook geen offerande voor de zonden was, maar slechts een dankzegging; dat het lichaam van Jezus Christus niet was in het brood, als in zijn plaats, noch Zijn bloed in de wijn; dat zij die dit aanbaden, afgoderij pleegden; dat de paus geen bisschop der bisschoppen was, maar slechts bisschop van Rome; dat het ook waar was, dat hij slecht leefde, hij, de bisschoppen en de priesters, en dat zij op generlei wijze hun bediening waarnamen; en dat een goede hervorming te wensen was. In één woord, hij moest het mij bijna alles toegeven, zodat ik gedwongen werd hem te zeggen: Mijnheer, ik wenste wel, dat God allen monniken in Frankrijk de genade bewezen had, zulke goede godgeleerden te zijn als gij, want wij zijn het bijna met elkaar eens; en naar ik bemerken kan, behoeft men niet te vrezen, dat gij mij zult veroordelen, tenzij gij tegen uw geweten handelt. Want, indien ik een ketter moet heten, wat ik echter niet ben, bent gij dat ook, zowel als ik. Daarop begonnen de raadsheren te lachen, en onze kettermeester zei tot mij: "Het is nodig, dat gij een ketter bent, als hij doch niet hij, zoals gij." Ik antwoordde hem: "Mijnheer, ik zou niet graag willen zijn, wat hij is, want dan zou ik soms moeten veinzen; doch ik wenste wel, dat hij en gij allen was als ik namelijk, alleen naar de mening en het valse oordeel der wereld." De genoemde overste kreeg een kleur in het gezicht, en begon mij op zijn manier te vermanen, teneinde mij tot het verloochenen van het een en ander te verleiden. Toen zij echter zagen, dat zij niet

vorderden, lieten zij mij weer weg brengen, aangezien het etensuur des namiddags genaakte. Ik was alleen op een kamertje geplaatst, afgescheiden van mijn broeders, wat mij zeer hard viel, want ik had hun zeer graag de sluwheid van de heren willen meedelen. Doch spoedig was ik zeer vertroost, toen ik de hulp gevoelde, die de Heere mij verleende, waarom ik mij schikte om Hem te loven en te prijzen, en voor mijn broeders te bidden, die nog niet ondervraagd waren. En, aangezien de overste van de monniken aldus met mij overeenstemde, zoals boven gezegd is, had ik grote lust met hen te spreken, en hun het oordeel van God voor ogen te houden. Daarom zei ik hem, die mij het voedsel bracht, dat ingeval de heren na etenstijd terugkwamen, ik hen verzocht te mogen spreken; wat hij mij beloofde te zullen doen. Terstond begon ik God vurig te bidden, mij de genade te willen schenken, hen te mogen toespreken, en hun behoorlijke ambtsbediening, onze onschuld en het oordeel Gods voor ogen te houden. Ik hield mij met bidden en overpeinzen, bezig tot twee uur in de namiddag.

Toen kwam de knecht mij meedelen, dat hij het de heren gezegd had, en dat ik mocht komen en zeggen, wat ik verlangde. Ik was aanstonds over deze nieuwstijding verblijd, en ging naar de heren in de genoemde plaats, waar zij allen tegenwoordig waren, evenals des morgens. Ik plaatste mij recht voor hen. De genoemde overste zei tot mij: Meester Antonius, wat hebt gij te zeggen?" Ik verhief mijn hart tot God, om van Hem hulp te vragen, en begon hun de behoorlijken last, hoe en waartoe God ben tot wachters over Zijn volk gesteld had, en hun Zijn goddelijke naam bekend had gemaakt, aan te wijzen, en aldus vermaande ik hen, dat zij zich van hun plicht kwijten moesten naar de wil van God. Daarna wees ik hun de onschuld van mijn broeders aan en ook de mijn, dat zij die niet moesten vergeten, zoals zij zelf dat ook des morgens hadden betuigd, en dat zij niet onwetend moesten oordelen over hetgeen de monniken ketterij noemen; dat zij zich wel beraden moesten in de zaak van Jezus Christus, daar zij nu als rechters in onze persoon waren als in leden van Christus; dat zij zouden toezien, om niet tegen de Heilige Geest te zondigen, en ik stelde hun het levende oordeel van God voor ogen. Eindelijk wees ik hen op de zorg van God, die Hij voor de Zijn draagt, en hoe Hij hun bloed eiste. In één woord, God schonk mij de genade dat ik door hen gedurende een uur ongehinderd werd aangehoord, en getuigde alles, wat de Heere mij te spreken gaf, en bewees dat met de Schrift, zodat God te prijzen is wegens de bijstand, die Hij mij, door Zijn genade verleende. Zo lang ik sprak vestigden zij de ogen op mij, en ik had die op hen gericht. Bij enige van de jongste zag ik tranen in de ogen. Toen ik gesproken had, beleed een van de voornaamste hunner, dat alles waar was, wat ik had gezegd van de bediening van hun ambten, maar dat ik zeer goed wist, dat God door Mozes bevolen had de kettters te straffen; en vooreerst, dat ik niet loochenen kon, dat ik grotelijks misdaan en mijn naaste geërgerd had, door de paus de antichrist te noemen en een zoon der verderfenis, dat de mis een uitvinding van de duivel en de ergste gruwel is; hierom kon mijn bloed niet onschuldig genoemd worden, en nog vele andere woorden meer. Ik stemde hem toe, dat men de kettters moest straffen, en beriep mij op Servet, die te Genève gestraft was; maar dat zij wel moesten toezien geen christenen of kinderen Gods te straffen in plaats van kettters, zoals het gehele hof in zijn geweten de getuigenis had, dat wij kinderen Gods waren. Dat zij zich wachten moesten om te delen in het oordeel van Pilatus, om de vorsten der wereld te behagen en de priesters van Belial. Bij herhaling bad hij mij eindelijk, dat ik alles eenvoudig voor hen zou herroepen, dat men mij dan zou laten gaan, want dat ik nog veel nut kon stichten, en de herroeping zou niet gevaarlijk zijn. Toen schiepen zij mij een geheel nieuwe mis en een geheel nieuwe paus, opgesierd met verleidende kleuren, en dwongen mij die aan te nemen. Ik antwoordde, dat men de

mis, wilde men haar verbeteren, geheel moest afschaffen, en met Paulus de oorspronkelijke instelling van het avondmaal handhaven, dat ik dit dan zou ontvangen en behouden. De paus zou ik voor een bisschop erkennen, indien hij Petrus en de andere apostelen in leer en leven navolgde.

Daarna werd ik weer naar mijn klein kamertje terug gezonden. Te vier uur werd onze broeder Trigalet voor hen gebracht, en deze antwoordde, de Heere zij lof, gepast op alles, wat zij vroegen. Des anderen daags, op Zaterdagmorgen, werden de broeders Bataille en Tauran losgemaakt en weggeleid, en de gehele morgen in verhoor genomen. De Heere stond hen zozeer bij, dat zij de satan overwonnen en zijn listen weerstonden. Op bevel van het hof werden wij daarna tot onze vreugde weer bij elkaar gebracht. Des Maandags, de 26sten Augustus, werden wij gezamenlijk voor de heren geleid, die zich beijverden om ons te bekeren. Door de genade des Heeren antwoordde onze broeder Vernou overvloedig voor ons allen, waarvoor wij God onze Vader samen dankten, en wij als overwinnaars terugkeerden.

Daarna werden wij veroordeeld met ons vijven te zullen worden verbrand. Wij dankten God, wachtten het uur af, en bevalen ons in uw gebeden.

Gij hebt weinig vernomen van onze toestand, en welke hoop wij hebben aangaande de afloop van onze zaken. Weet dan, dat, toen wij de 21sten Augustus op Woensdag ten vier uur, in de namiddag in de kamer van onze gevangenis het doods vonnis vernamen, wij des anderen daags als offers naar de slachtbank werden geleid en wel op een marktdag. De brandstapels en ketenen waren gereed, er ontbrak niets meer aan dan de paal te planten, en het hout op elkaar te stapelen, teneinde ons er op te kunnen plaatsen. Doch de Heere heeft door Zijn oneindige goedheid en barmhartigheid de gebeden verhoord van hen, die Hem voor ons baden, zodat het niet geschied is. Ten twee uur in de namiddag van de laatst verlopen Vrijdag, waren onze rechters samen gekomen om onze zaak te behandelen. Zij waren met hun twaalven, doch dachten niet eenstemmig over de zaak. Zes hunner waren van oordeel, dat wij moesten verbrand worden, de anderen wilden ons naar de galeien verbannen. Ziedaar de reden, waarom er niets op die dag plaats had.

Des anderen daags werd het oordeel van anderen gevraagd, die op nieuw hun gevoel openbaarden. Er werd besloten, dat Jezus Christus, wiens leden wij zijn, in ons niet zou worden verbrand, om geen ergernis aan het volk te geven; maar dat wij als rovers en moordenaars naar de galeien moesten gezonden worden, doch niet allen voor dezelfde tijd. Bataille en Tauran werden voor tien jaren, en mijn twee metgezellen en ik levenslang veroordeeld. Zij dachten, dat zij veel voor ons hadden gedaan, door namelijk ons verlost te hebben van de gelukkige dood, en lieten ons een leven behouden, dat erger is dan duizend doden. Wij hopen nochtans, daar het de Heere heeft behaagd ons bij te staan, terwijl wij in handen van onze vijanden op het land waren, en in de gevangenis te Cambrie, dat Hij jegens ons Zijn goedheid zal bewijzen op zee in de galeien onder de handen der bestuurders en beschermers. En, aangezien onze gevangenschap niet zonder nut was voor hen, die ons bezochten, en die bij ons waren, zal ook ons verblijf in de galeien niet zonder vrucht blijven. Ik herinner mij, dat gij mij vroeger Majors' zaak hebt meegedeeld, maar onze is, Gode zij dank, beter, want aan onze zijde is geen verwijt van enig kwaad of van verloochening maar men moet met medelijden en barmhartigheid bewogen worden over vijf personen, omdat zij de toorn Gods vreesden met zoveel mensenbloed te vergieten, en daarom hebben zij aldus met ons gehandeld. Ziet, dit is ons nu overkomen, nadat wij geruime tijd de wil des Heeren hadden ingewacht. Hij heeft Zich naar mij gewend, en mijn roepen genadig verhoord. Wij bevelen ons in de gebeden der gehele gemeente en

ook in de uw en van al onze broeders, zusters, ouders, buren, burinnen en alle anderen. Zo ooit, dan is dit nu vooral voor ons nodig, omdat wij zien, dat ons een toestand wacht, waarvoor men terecht duizend doden kiezen zou, wanneer men die kon ondergaan. De Heere God, de Vader van alle barmhartigheid en der vertroosting, heb medelijden met ons, en versterke ons meer en meer, zoals wij dit nu vooral behoeven. Al onze broeders bevelen zich aan in uw goede genegenheid, en verlangen opgenomen te worden in de gebeden der gemeente."

VAN DE ZALIGEN DOOD DER VIJF MARTELAREN

Zoals wij vernomen hebben, heeft de procureur des konings zich op een andere rechtbank beroepen wegens de verbanning naar de galeien, en na hevige en uitvoerige redenen, die zij met de heren hadden, hebben de heren hen ter dood veroordeeld. Toen hun sterfdag geraakte, kwam er een goede vriend tot hen, die hun de tijding bracht, dat zij sterven moesten, vertroostte hen naar de gaven, die God hen geschonken had, en vermaande hen, dat zij zich vroom naar de wil van God gedragen moesten. Die hen nu tot Zijn dienst in het betuigen van Zijn waarheid had verkoren; en, gelijk Hij een voorspoedig begin in tien gehad had, dat zij zich ook, in het einde van de strijd vroom en standvastig houden zouden. Met eenparige stemmen dankten zij God voor de eer, welke Hij hun schonk.

Jan Vernou was in het begin, toen hij deze tijding vernam, zo verschrikt, dat hij aan al zijn leden beefde. "Ik gevoel in mij," zei hij, "de grootste strijd, die enig mens zou kunnen verdragen; nochtans zal de geest dit vervloekte vlees overwinnen, en ik ben verzekerd, dat de goede God mij niet zal verlaten. Ik bid u, broeders, dat gij u aan mij niet zult stoten; ik zal niet in gebreke blijven, want de goede God heeft beloofd in onze benauwdheid ons bij te staan. Doch ziet hoe velerlei middelen God heeft, om de Zijn te beproeven. Onder zulk een verschrikking worden wij wel wegens onze zwakheid vermaand, om alleen op Gods kracht te steunen, Wiens kracht in onze zwakheid wordt volbracht. De zwakken heeft Hij uitverkoren, opdat alle roem alleen aan Hem zou worden toegekend."

Toen zij op de strafplaats waren gekomen, waar zij sterven zouden, ontving Jan Vernou, wat hij met vertrouwen van God verwacht had, namelijk goede standvastigheid en hartelijke vroomheid. Hij werd het eerst door de scherprechter aangegrepen, en voor hij gedood werd, bad hij aldus: "Heere God en almachtige Vader, zonder geveinsdheid belijd ik voor uw heilige majesteit, dat ik een arm zondaar ben," enz. Bovendien legde hij voor alle omstanders belijdenis van het geloof af. Daarna zijn geest aan God bevelende, onderging hij met volharding de dood.

Antonius Laborie was geheel onversaagd, en ging op vrome wijze met een verblijd gelaat ter dood, alsof hij een bruiloft ging bijwonen. Voor hij gedood werd, vroeg de scherprechter hem vergiffenis, en verklaarde, dat hij hem niet deed sterven, maar zij die aangesteld waren om het recht te handhaven. Toen zei Laborie tot hem: "Mijn vriend, gij vertoornt mij niet, maar door uw dienst word ik van een zonderlinge gevangenschap verlost," en kuste hem op de wang. Velen onder het volk hadden medelijden met hem, en waren bewogen en weenden. Daarna deed hij hetzelfde gebed, dat Vernou had uitgesproken, en legde met luider stem belijdenis van zijn geloof af, en gaf aldus onder grote volharding de geest.

Jan Trigalet ging ook met de grootste vrijmoedigheid des geestes tot de dood, bad voor zijn vijanden, en zei, dat er enige waren, die niet wisten, wat zij deden; dat er echter anderen waren, die dit wel wisten, en nochtans zich door de satan lieten betoveren of binden, die, dronken zijnde door de eer dezer wereld, de waarheid erkennen noch belijden wilden. "O mijn God," zei hij, "ik bid U, dat Gij hen van alles

wilt losmaken." Daarna riep hij: "O mijn God, van nu aan zie ik U in de geest daarboven op Uw troon, en de hemelen geopend, zoals Gij dit Stefanus, Uw dienaar, hebt getoond." Na belijdenis van het geloof te hebben afgelegd, werd hij aan de Heere geofferd.

Bertrand Bataille sprak zeer vrijmoedig voor het gehele volk: "Wij zijn in deze toestand niet gekomen, omdat wij geroofd of vermoord hebben maar omdat wij, Gods Woord hebben voorgestaan." En, na zijn gebed gedaan te hebben, werd hij gedood.

Guyrand Tauran eindelijk, sprak een psalm uit, die door ieder werd gehoord. En, ofschoon hij de jongste was, was hij nochtans zo standvastig als de anderen. Hij bad met grote ijver en luider stem, en daarna werd hij de Heere opgeofferd.

Ziedaar het einde van deze vrome martelaren van de Heere Jezus Christus, die hun leven voor de waarheid overgaven, en dat met hun bloed bezegelden, in het jaar onzes Heeren 1555.

François en Nicolaas Thijs

[JAAR 1555.]

Te Mechelen, in Brabant, bevond zich een gezin, bestaande uit een man, Andries Thijs en zijn vrouw Catharina Thijs, die vier kinderen hadden, drie zonen en een dochter.

De almachtige God verlichtte Andries Thijs met de genade des Heilige Geestes, zodat hij tot nadenken kwam, en zeer bekommerd werd, dat de zuivere leer van Christus aldus door menselijke instellingen verduisterd was in de stad Mechelen. Van tijd tot tijd verklaarde hij zich daartegen, wat de geleerden niet konden verdragen, en waarom zij het op zijn leven toelagden. Hij verliet daarom de stad, en ging naar Engeland, waar hij ook gestorven is.

Zijn zonen verlieten Mechelen insgelijks, en vertrokken naar Duitsland, waar zij de prediking van het evangelie hoorden, waarin zij grote lust hadden en goede ijver betoonden. Zij lazen de Bijbel, en baden God om verlichting van hun verstand, Die hun dit ook verleende, zodat zij vast en onwankelbaar op het Woord van God steunden, zoals men boren zal.

Na geruime tijd in Duitsland vertoefd te hebben, keerden zij naar Mechelen tot hun moeder en zuster terug, die zij nog in leven vonden, en ook op naarstige wijze onderrichtten en leerden in het Woord van God, en betuigden, dat onze hulp en zaligheid alleen rust op de naam van Jezus Christus en Zijn dierbaar bloed, dat Hij voor ons heeft vergoten.

Toen de geestelijken dit vernamen, konden zij het niet dulden, en zochten allerlei redenen om deze broeders te kwellen. De geestelijke van St. Catharina was vooral op hen verbitterd, en beschikte het, dat Ruard Tapper van Enkhuizen, deken van St. Pieter te Leuven, een zeer bloeddorstige wolf, en enige andere geestelijken te Mechelen kwamen, die daar met de geestelijken beraadslaagden, en door de schout van Mechelen, Willem de Klerck, heer van Bovenkerk, ridder, deze beide broeders met de moeder en de zuster liet gevangen nemen en geruime tijd in de gevangenis opsluiten. Intussen deden de geestelijken en anderen op allerlei wijze hun best, om de gevangenen afvallig te maken van hun geloof, doch al hun arbeid hielp niets. Toen sloot men de jongste broeder in een andere gevangenis op. En, ofschoon de moeder en dochter geruime tijd standvastig bleven, werden zij eindelijk door de listigheid van een monnik overvallen en verleid, zodat zij ontrouw werden aan hun geloof, en veroordeeld werden om tot boete de mis bij te wonen, enige tijd op water en brood te zitten, en in linnen klederen het sacrament te volgen. Toen de moeder voor de raad kwam, waar zij ontboden was, werd haar daar voorgehouden, wat zij geloven moest.

Daarop antwoordde zij: "Wil mij toch niet zover verleiden, maar laat mij mijn gevoelens behouden; want ik kan toch niemand aanbidden dan God alleen door Zijn Zoon Jezus Christus, Die mij heeft verlost en niemand anders. Waarom zou ik Hem dan niet aanroepen? Om deze woorden werd het vonnis over haar uitgesproken om levenslang gevangen te zitten; of, wanneer zij haar geloof liet varen, dan zou haar, uit genade van de priester, het sacrament uitgedeeld worden, en nog enige andere plechtigheden aan haar worden verricht.

Doch de beide andere broeders François de oudste en Nicolaas de jongste bleven standvastig bij het Woord van God en de zuivere leer van Christus Jezus, en lieten zich in geen dele bewegen of afschrikken, hoezeer men hen ook dreigde.

Toen de geestelijken zagen, dat zij op hen niets konden winnen, begonnen zij deze broeders enige vragen te doen, om hen langs die weg in de handen van de wereldlijke overheid te leveren, zoals ook plaats had. Aldus vergaderden dan de geestelijken met vele andere monniken en priesters, in tegenwoordigheid van de wereldlijke overheid, en kwamen met grote staatsie tot de beide gevangen broeders, en begonnen met hen op de volgende wijze te spreken:

"Wij hebben veel moeite en werk gedaan, om u van uw dwaling af te brengen, doch, het was tevergeefs. Daarom moet gij uw geloof hier voor de wereldlijke overheid belijden, opdat men kan zien, welk geloof gij belijdt."

Hierop antwoordde de oudste broeder: "De apostel Paulus heeft nooit geweigerd zijn geloof voor de geestelijke en wereldlijke overheid te belijden; waarom zouden wij dit dan niet doen, daar wij toch hetzelfde geloof hebben als Paulus had? De geestelijken vroegen nu, wat zij geloofden. De oudste broeder antwoordde: "Wij geloven alles wat in het Oude en Nieuwe Testament geschreven staat." De geleerden vroegen: "Wie heeft u uit het Oude en Nieuwe Testament onderwezen?" Zij antwoordden, "Wij hebben het gelezen en in Duitsland horen prediken, en God heeft ons Zijn genade verleend om het ook te verstaan."

Verder vroegen zij, hoe zij over de roomse kerk dachten, of zij niet de heilige christelijke kerk was. De gevangen broeders antwoordden: "Neen." En deze vroegen op hun beurt, of er in de roomse kerk niet vele misbruiken waren. De geleerden antwoordden: "Ja." Toen zeiden de beide gevangenen: "Derhalve kan zij de heilige christelijke kerk niet zijn; want er staat geschreven, dat de Bruid van Christus zonder rimpel of vlek zal zijn." Daarop antwoordde de geestelijke: "De roomse kerk is de heilige christelijke kerk, en de paus is het hoofd der heilige kerk. Toen Christus op aarde was, was Hij het enige Hoofd; maar toen Hij van hier gegaan is, heeft Hij St. Pieter tot hoofd aangesteld, en daarna heeft de paus dit van n St. Pieter geërfd. De beide gevangenen schudden het hoofd en wilden de paus en al zijn feilen niet erkennen.

Ten derde vroegen de geestelijken hun, hoe zij dachten over het heilige sacrament. Zij antwoordden: "Wij houden het er voor en geloven, dat, wanneer het ons gegeven en uitgereikt wordt in tweeërlei gestalte, volgens de instelling van Christus, zoals de drie Evangelisten die beschrijven en Paulus getuigt, wij ontvangen het lichaam en het bloed van onze Heere Jezus Christus." Verder vroegen de geestelijken: "Hoe denkt gij dan over ons sacrament, dat wij in de processie rondragen of aan de zieken geven?" Zij gaven ten antwoord: "Van het heiligdom, wat gij naar de stervende brengt, houden wij niet. Wanneer wij u naar een stervende zien gaan, bidden wij God, hem een waar geloof te willen schenken." Daarop zeiden de geestelijken. "Bevindt zich dan God niet in de handen van de priester in de hostie, wanneer de woorden door de priester zijn uitgesproken? Antwoord: "Neen, God is in al Zijn werken, en woont en wandelt niet in tempelen niet handen gemaakt. Hij wordt ook niet van mensen gediend of geëerd.

De hemel is Zijn troon, en de aarde is de voetbank Zijner voeten." De schout zei daarop: "Dan moet uw God lange voeten hebben."

Ten vierde vroegen de geestelijken hun, hoe zij dachten over de biecht en de vergeving van zonden door de priesters. "Geloofst gij niet, dat hij in de biecht macht heeft de zonden te vergeven of te houden? Antwoord: "Nee, want Christus zegt: "Komt herwaarts, tot Mij, allen die vermoeid en belast bent, en Ik zal u rust geven. En, indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige."

Ten vijfde vroegen zij, of zij zich niet hadden laten herdopen. Zij antwoordden: "Wat vraagt gij ons nu? Wij zijn eens gedoopt, en dit is ons genoeg; en willen alleen door het geloof in Jezus Christus zalig worden, en niet door de doop, want dit is slechts een teken van het verbond." Daarop zeiden zij "Dat is waar en goed."

Ten zesde: "Houdt gij het er ook voor, dat de waardige moeder Gods en de heiligen, God voor ons kunnen bidden, en begeert gij ook hun voorbede niet?" Een der gevangene broeders antwoordde daarop: "Christus is de deur; wie niet door haar ingaat, die is een dief en een moordenaar. Zo is Hij ook de ware wijnstok, en wij zij de ranken, en, wie geen goede vrucht draagt, zal afgehouden worden." Vraag: "Hoe denkt gij over de verering der lieve heiligen, over de heilige dagen, het branden van kaarsen en andere plechtigheden?" Antwoord: "Dat alles is afgoderij, want het rust niet op de Schrift."

Ten zevende vroegen de geestelijken, wanneer de mensen stierven, en niet rein en zuiver van zonden zijn, of zij niet geloofden, dat nachtelijke gebeden en zielmissen uit het vagevuur konden verlossen. De oudste broeder antwoordde: "In de heilige Schrift vind ik nergens een vagevuur; maar kunt gij mij met de heilige Schrift bewijzen, dat er een vagevuur is, dan zal ik het geloven." Toen zeiden zij, dat zij het wilden bewijzen. Daarna keerden zij zich om, en kwamen bij de jongste broeder; want zij waren niet in de gevangenis, en hadden plan om hem te ondervragen. Doch zo spoedig hij hen zag, zei hij: "Waarom komt gij tot mij om uw beuzelarijen te verkopen? Gij arglistige huichelaars, wijkt van mij, laat mij met vrede; want ik zal bij de waarheid blijven volharden, en uw fabelen en de leugens niet achten, al kostte dit ook mijn leven."

Na deze woorden vertrokken de geestelijken gezamenlijk, maar kwamen drie dagen daarna weer bij de oudste en zeiden: "Hoe zullen wij het aanleggen? Hoe zullen wij het best middelen beramen, om u van de gevangenschap te verlossen? Gij moet u laten raden." Hij antwoordde: "Gaat weg van mij, gij verleiders, want ik wil mij niet laten verleiden. Ik heb hoop op God, zodat het mij verkieselijker is, uit de gevangenis tot de brandstapel te gaan, dan tot ongeloof te vervallen."

Toen nu de geestelijken zagen, dat zij niets konden winnen, daar zij in de leer van Christus en van de Apostelen met ernst bleven volharden, lieten zij de gevangenen bij de wereldlijke overheid brengen, deden hun de artikelen voorlezen, en vroegen, of zij daarvan geen afstand wilden doen.

Daarop gaven zij ten antwoord: "Nee, of gij moet ons uw artikelen uit de heilige Schrift bewijzen." Toen zeiden de geestelijken tot de raad: Lieve heren, aangezien deze verleide mensen van hun ongeloof niet willen afwijken, en zich hardnekkig tegen het vagevuur durven verklaren, dat openlijk tegen de roomse kerk is, zo snijden wij hen af als verworpen leden, en doen hen in de ban." De schout zei daarop: daar zij nu geen burgers meer zijn, zal ik hen op de pijnbank leggen." Aldus werden deze vrome broeders en getuigen des Heeren des anderen daags op de pijnbank gelegd; ofschoon de schout en de burgemeester het met elkaar oneens waren.

Toen de oudste broeder bij de pijnbank geleid werd, zeiden de geestelijken tot hem: "Gij hebt ons met vreemde en dubbelhartige tongen willen bestrijden, doch wij willen

u wat anders leren, opdat gij in de roomse kerk zoudt geloven." Waarop de oudste broeder antwoordde: "Met geen dubbelhartige tongen hebben wij gestreden, maar met het Woord van God; om Zijnentwil willen wij graag deze en ook andere pijnigingen ondergaan." Desgelijks sprak ook de jongste broeder, en liet zich pijnigen. Toen de heren hun standvastigheid zagen, zodat zij alles met vreugde verdroegen, verwonderden zij zich zeer, gingen samen ter zijde, en, als zij terug kwamen, zeiden zij tot de gevangenen: "Gij moet ons zeggen wie uw meester is en welk gezelschap gij hebt." Zij antwoordden: God is onze Heere en Meester; het gezelschap, waarnaar gij vraagt, zult gij van ons niet vernemen. Wij willen liever het een lid van het andere laten trekken, dan onze broeders verraden." Daarna leidde men hen weer naar de gevangenis, en liet hen een tijdlang daarin vertoeven.

Vervolgens bracht men hen andermaal voor het gerecht, en las hun nog eens de artikelen voor, die zij met opgeruimde harten beleden. Aldus werden zij als ketters veroordeeld en aan de schout overgeleverd. Toen de schout het vonnis van de bisschop van Kamerik ontvangen had, zei hij in het openbaar tot hen: Neemt een biechtvader, dan zal ik u morgen recht doen." Zij antwoordden: "Wij hebben Christus tot een biechtvader. Die kan ons alles vergeven. Wij zijn bereid de brandstapel te bestijgen, als gij wilt."

Men bracht hen andermaal naar de gevangenis, en in de morgen van de volgende dag het de schout hen voor de heren brengen. Toen men hen uit de toren bracht, vertroostte de een de ander, zeggende: "Lieve broeder, wees goedsmoeds, wij hebben een getrouwen Herder, Jezus Christus, Die zijn leven voor ons gegeven heeft, opdat wij zalig zouden worden. Laat ons van deze Herder niet wijken, anders zouden ons de wolven verscheuren, en ons in de eeuwige diepte werpen. Al neemt men ook ons lichaam, men kan ons toch de ziel niet ontroven. Wij willen thans ons geloof met de apostel Paulus voor de overheid moedig belijden." Met deze en zo vele andere woorden vertroostten zij elkaar, zodat menigeen weende en groot medelijden met hen had. Doch de geestelijken bespotten en belachten hen.

Toen zij nu voor de heren werden gebracht, verlangde de schout het vonnis van de heren, en noemde de gevangenen hardnekkige ketters. De jongste broeder antwoordde daarop: "Lieve heren en burgers, wij zijn geen ketters; wij geloven aan God, de almachtige Vader, Schepper van de hemel en der aarde," enz. De schout beval hem te zwijgen, en zei: "Gij zijt ketters." Zij zeiden: "Wij mogen niet zwijgen, het is Gods Woord." De schout hernam: "Gij hebt kwaad zaad genoeg gezaaid." Zij antwoordden: "Wij zaaien geen kwaad, wij spreken Gods Woord en leer." De schout zei: "Ik heb genoeg aan u gedaan, want ik heb u vele geleerde mannen beschikt, die u graag van uw duivels geloof zouden afgebracht hebben." Zij antwoordden: "Wij houden hen voor geleerden, doch niet in de leer van Christus; want zij wilden ons van Hem afbrengen, en wezen ons op de schepselen, waarin wij hen op generlei wijze konden volgen. Want Christus is onze zaligheid zonder hulp van enig schepsel." De schout zei: "Zwijgt stil, uw duivels zaad is genoeg gezaaid." Zij antwoordden: "Uw monniken en priesters zijn 's nachts gekomen, en hebben kwaad zaad onder het goede gezaaid, zoals de duivel, Matth. hoofdstuk 13."

Daarna las men nog eens de artikelen, benevens de belijdenis. De burgemeesters gingen even ter zijde, terwijl intussen de beide broeders met elkaar uit de Schrift spraken, wat de schout niet toestond, en hun deed zeggen: "Wij behoeven hier geen predikatie te horen; als wij willen horen prediken, gaan wij naar onze kerken." Zij zeiden: "Wij spreken van Christus, Die gij niet kent; de hemel is Gods troon en de aarde de voetbank Zijner voeten, waarvan gij gezegd hebt dat onze God lang voeten moet hebben. Bedenk, God laat Zich niet bespotten." De schout zei: "Zwijgt, gij bent

valse en verdoemde kettters." Zij antwoordden: "Dat zeiden de Farizeeën ook tot Christus; zouden wij beter zijn dan Hij en Zijn Apostelen?" De schout zei tot de gerechtsdienaars: "Haalt stenen, en smijt die hun in het gezicht." De jongste broeder zei: "Nu doet gij aan ons, wat gij ook voor zeventien jaren onze broeder Johannes gedaan hebt, die ook om de waarheid verbrand is." De schout antwoordde: "U zal niets minder geschieden."

De beide broeders wilden op al de artikelen, die men hun voorlas, antwoorden, doch de schout verbood dit, en zei boosaardig: "Men moet niet naar de kettters luisteren, de geleerden hebben het beter geweten; maar zij zijn versteend met hun hardnekkige koppen." De broeders antwoorden daarop: Ja, mijnheer, wel hebben zij gezegd ons met de Schrift te zullen onderrichten en alles te bewijzen, maar zij hebben het niet gedaan, en ons op de pijnbank gelegd en door pijnigen zover willen brengen, om aan de roomse kerk te geloven. Hadden zij dit met Gods Woord gedaan, wij zouden hen hebben geloofd, maar nu is het tevergeefs. De schout zei: "Speelt nu uw spel, in de namiddag zal ik ook mijn spel met u spelen." Aldus werden zij tot de brandstapel veroordeeld.

Toen men hen van het stadhuis bracht, verlangden zij afscheid te nemen van hun moeder. De schout stond dit niet toe, en liet hun een gedraaide bal in de mond binden, teneinde hun het spreken te beletten. Terwijl zij aan de paal waren gebonden, spuwden zij herhaalde malen de bal uit de mond, doch deze werd hun weer gedurig in de mond gestopt. De jongste broeder spuwde de zijne er andermaal uit, en bad de schout, om Gods wil, de bal er uit te laten, teneinde elkaar in zulk een nood te kunnen vertroosten, wat eindelijk door de schout werd toegestaan.

Toen begon de jongste broeder tot de oudste te zeggen: "Lieve broeder, laat ons nu aldus deze korte tijd ridderlijk in de Heere Jezus Christus strijden; want wij verlangen heden bij Hem te zijn in het Rijk Zijns Vaders," en zij begonnen beiden te zingen: "Wij geloven allen in een God," enz. Toen zij hun gezang hadden geëindigd, baden zij de schout om genade. De schout zei: "Terwijl gij daar staat, is het wel tijd." "Ja heer," zei de jongste, "wij steunen op onze Heere Christus, Die gij niet kent." Ja, ja," schreeuwde de schout. Vervolgens werd het hout aangestoken, en toen de beurt aan de jongste broeder kwam, zei de oudste: "Och, lieve broeder, strijd de korte strijd, het zal weldra gedaan zijn." En, toen hij de Heere had geprezen, sloegen de vlammen hem in het gezicht. Toen zijn baard brandde, zei hij: "O Heere, wat is dit een geringe pijn, om Uwer heerlijkheid wil."

De oudste broeder leefde langer. Voor zijn vijanden bad hij tot God temidden van de vlammen, en gaf alzo eindelijk de geest. De lichamen werden tot as verbrand, en het overschot in het water geworpen. Voor een waarde van negen gulden werd er aan hout voor deze heilige martelaren verbrand, aangezien het hout in de winter hoog in prijs was.

Aldus werden deze heilige martelaren de Heere opgeofferd, te Mechelen, in Brabant, op de 23e December in het jaar 1555.

Bertrand le Blas

[JAAR 15551

Bertrand le Blas, geboren te Doornik, was een fluweelwever van zijn handwerk. Nadat de Heere hem kennis van Zijn waarheid had geschonken, reisde hij naar Wezel, gelegen in de heerlijkheid van de hertog van Kleef en Gulik, om daar de Heere te dienen in de Franse gemeente, en zich te verheugen in het gehoor van het zuivere goddelijke Woord en het onvervalst gebruik der sacramenten. Het was zijn bedoeling,

ook zijn vrouw en klein huisgezin daarheen te leiden, waarin echter zijn vrouw niet bewilligde. Dit was de reden, dat hij tot drie malen op verschillende tijden van Wezel naar Doornik reisde. De laatste maal, dat hij van Wezel vertrok, deden vele broeders hem uitgeleide, onder wie ook was mr. Lowijs, bedienaar van het Woord in de Franse gemeente te Wezel, die hem ijverig vermaande, om te volharden in de ware kennis, die hij verkregen had, en zich te wachten voor de besmetting van afgoderij. Bertrand antwoordde daarop, dat hij een ware werking van de Geest van God in zich gevoelde, en hoopte niets te doen in strijd met de kennis, welke de Heere hem had geschonken.

Toen hij te Doornik was en zijn vrouw niet kon bewegen de plaats van bijgeloof en afgoderij te verlaten, bleef hij daar enige tijd. Op Kerstdag van het jaar 1555 verliet hij zijn huis, en verlangde, dat zijn vrouw en zijn broeder God voor hem zouden bidden, opdat hij toch zijn voornemen tot een goed einde mocht volvoeren, doch hij zei niet, wat zijn voornemen was. Hij ging naar de "Onze vrouwe kerk," de voornaamste in de stad Doornik. Hij wandelde in de kerk rondom het koor, met het plan zijn voornemen aan het hoge altaar te volbrengen, doch hij kon er niet toe komen. Verder richtte hij zijn schreden naar de parochiekapel in genoemde kerk. Hij bleef daar met een gedekt hoofd staan, totdat de priester met zeer veel plechtigheid zijn gebakken god ophief. Onder het opheffen daarvan liep Bertrand haastig toe, en greep hem het voorwerp uit de handen, en riep tot het volk: "Ach, verwaald volk, meent gij, dat dit Jezus Christus is, de waarachtige God en Zaligmaker? Ziet," zei hij, en hij brak het brood in zijn handen aan stukken, wierp het op de grond, en vertrad het met de voeten.

Toen het volk zulk een vreemde handelwijze op zulk een uitnemende dag, zag, was het zeer verwonderd en verschrikt, terwijl Bertrand goede gelegenheid had om weg te komen, en door het volk heen te gaan. Doch God de Heere had hem nog tot voornamer getuigenis bewaard. Hij werd gevangen genomen, en gevankelijk weggeleid naar de groten toren van het kasteel van Doornik. Het gebeurde werd de maarschalk van Henegouwen, de stadhouder of regent van Doornik en Tourneze aangezegd, die toen te Biez woonde, waar hij, aangetast door zijn gewone kwaal, ernstig ziek lag. Toen hij dit alles vernam, riep hij, alsof alles verloren was: "Mijn God, hoe is het mogelijk, dat Gij u alzo door een boef hebt laten behandelen? Waarom hebt Gij u niet gewroken? Helaas, hoe was Gij zo lijdzaam? Voor U, mijn God, beloof ik, dat ik mij zodanig zal wreken, dat men er eeuwig aan zal denken." Hij werd zo woedend, en sprak zulke verregaande onbetamelijke woorden, dat zij, die daar tegenwoordig waren, meenden, dat hij van zijn verstand beroofd was. Kort daarna, zijn ziekte vergetende, liet hij zich naar het kasteel van Doornik brengen, waar hij gedurende het Kerstfeest bleef. In die tijd werd aan Bertrand gevraagd, wie zijn geestverwanten waren. Toen men hem naar zijn belijdenis vroeg, antwoordde hij veel meer dan zij wel horen wilden. Want, toen hem allereerst gevraagd werd, of het hem leed deed, dat hij dat gedaan had, en of hij dat nog wel zou willen herhalen, antwoordde hij met bewonderenswaardige standvastigheid, dat hij, als het in zijn macht was, het nog wel honderd malen zou willen doen, en, wanneer hij over zoveel levens had te beschikken, er honderdmaal voor zou willen sterven, om de heerlijkheid en de eer van zijn Zaligmaker Jezus Christus.

Doch, aangezien zij van hem niet konden verkrijgen iemand der zijnen te beschuldigen, dreigden zij hem op de pijnbank te zullen leggen. Hij antwoordde, dat hij bereid was die pijniging te ondergaan, maar dat hij toch niemand zou noemen. Drie malen achter elkaar werd hij gepijnigd, doch onderging dit met het grootste geduld. Daags na het gevierde Kerstfeest was men, zonder langer te dralen, met zijn vonnis voortgegaan, waarvan de uitspraak aldus luidde:

Het rechtsgeding en het dodelijk feit gezien en overwogen hebbende, bij en voor ons, tegen u, Bertrand le Blas, waardoor, en door de vrije bekentenis door u afgelegd, ons behoorlijk en genoegzaam bekend is, dat gij u op het laatst gevierde Kerstfeest, ten tijde van de hoogmis, bevond in de parochie kerk, die de hoofdkerk is van onze vrouw van Doornik, en daar met een verkeerde, ergerlijke en schandelijke moed en met een vooraf beraamd plan uzelf hebt veroorloofd, toen de priester de hoogmis bediende in die kerk, en hij de heilige en gezegende hostie en het heilige sacrament in de hand hield, gereed om het op te heffen, en dit het volk te tonen, dit met geweld hem uit de handen te rukken, en het met grote waardigheid en verachting op de grond te werpen, met uw rechtervoet te vertreden, en daarbij te spreken deze of eigenlijke woorden: "Dit is om de ere Gods te bewijzen, en te tonen, dat het geen macht bezit." Toen gij vervolgens op het veld gegrepen bent, hebt gij zekere woorden van ketterij gesproken, om het volk in uw vervloekte gevoelens te doen delen. Ook hebt gij de geloofsrechters op ketterse wijze aangaande het heilige sacrament van de doop geantwoord, en wel tegen de Schrift. En tegen het bevel van onze heer de keizer, bent gij op verschillende tijden te Wezel geweest, en hebt daar verkeerd, omgegaan en godsdienst geoefend met de bewoners. Om al deze redenen, op raad en besluit van de heer schout van Doornik en Tourneze, samen met zijn stadhouder en de raadsheren van onze heer de keizer in dit gewest, onder uitvoerige en rijpe beraadslagingen, hebben wij u veroordeeld en veroordelen u nog, om gesleept te worden op een slede van de plaats, waar het vonnis over u werd uitgesproken, naar de grote markt in de genoemde stad, om daar op een schavot uw rechterhand met gloeiende ijzers te doen drukken, en desgelijks uw rechtervoet, de tong doen uitsnijden, daarna om het midden van uw lichaam gebonden te worden aan een wip, en te worden gegloeid, verschroeid en gebrand, terwijl gij nog leeft, met een zwak vuur, en daarna bij herhaling op en neer gelaten te worden, en eindelijk tot as te worden verteerd. Nog verklaren wij, dat al uw bezittingen zullen worden verbeurd verklaard, ten beste van onze heer de keizer. Dit alles, zoals gij waardig, bent, volgens ons laatste rechterlijk vonnis, en voor recht verklaard met open deuren, bij de hogen en machtigen heer, de maarschalk van Henegouwen, gouverneur van deze stad en het kasteel van Doornik en in de kamer van die heer, in tegenwoordigheid van de Edelen heer, de schout van Doornik, Tourneze, enz. Pieter Deventier, stadhouder van genoemden heer schout, Philips de Cordes, lijfstraffelijk raadsheer van de keizer, de advocaten en procureurs van het hof des keizers, in het genoemde gewest, Nicolaas van Cambrie, Pieter Rachelier, Jakob de Klerck, pensionaris van genoemde stad, Nikolaas van Farnagne en mar. Heimes van Wingles, raadsheren van de keizer in genoemd gewest."

Op Zaterdag de 28e December, in het jaar 1555, werd dit vonnis uitgevoerd en Bertrand op een slede gesleept van het kasteel naar de markt, waar hij op het schavot werd geleid en gebonden. Daar werd hem de hand waarmee hij de hostie had weggeworpen tussen twee gloeiende ijzers met scherpe punten verbrand. Toen de hand geruime tijd tussen de gloeiende ijzers gekneld en zeer vast was toegedrukt, was zij door de hitte ten enenmale misvormd. Daarna namen zij nog andere ijzers van gelijken vorm, waarin Bertrand gewillig de rechtervoet stak, waarmee hij de broodgod had vertreden. Toen dit gedaan was, werd hij los gemaakt en op de grond gezet. Terwijl hij een stuk ijzer in de mond had, teneinde hem het spreken te beletten, deden zij dit uit de mond, en sneden hem de tong uit. Daarna staken zij hem het ijzer weer in de mond; want ofschoon hij de tong miste, liet hij niet na de Heere aan te roepen, waarover het volk zich zeer verwonderde. Daarna klom hij op een ander schavot, dat een weinig lager was dan het eerste, waarop zijn hand en zijn voet verbrand waren.

Hij beklom dit met zulk een vastheid, alsof zijn voet genezen was. Vervolgens werden hem de voeten en handen van achteren met een ketting om het midden van zijn lichaam vastgebonden, en hij alzo over een flauw vuur op en neergetrokken, wat een verschrikkelijk schouwspel was om aan te zien. In zulk een wreedheid verheugde zich de maarschalk en beval er niet mee te eindigen, totdat het lichaam van de vromen martelaar tot as verbrand was. Op deze wijze offerde hij, om de eer van God, zeer standvastig zijn leven op.

De kapel, waar dit geschiedde, werd onheilig verklaard en gesloten. Het onschuldig hout, waar de mispriester op stond voor de altaar, werd veroordeeld om te worden verbrand, en de marmersteen, die hij betreden had, om te worden verbroken. En, aangezien Bertrand beleden had, dat hij alles in de gemeente Wezel geleerd had, werd er uitdrukkelijk geboden, dat niemand in die plaats mocht verkeren, noch om koopmanschap, noch om andere redenen, op straf van gezondigd te hebben tegen het bevel des keizers.

Jan Malo

[JAAR 1555.]

Te Bergen, in Henegouwen, werd gevangen genomen Jan Malo, omdat hij in een gezelschap gezegd en beweerd had, dat het misbrood niet anders was dan een afgod. Gedurende een jaar werd hij in een diepe kerker gevangen gehouden, en daarna ter dood veroordeeld. Toen hij naar de strafplaats ging, riep hij: Toen wij nog soldaten van de keizer waren, hoe menigmaal hebben wij toen ons leven in doodsgerevaren voor hem over gehad, en nu zullen wij niet vrezen, dat voor de Heere veil te hebben. Wij zouden het niet voordeliger kunnen verliezen, want wij verliezen er niets bij, maar stellen het in Zijn bewaring." Hij werd gedood in het jaar 1555.

Damiaan Witcock

[JAAR 1555].

Korte tijd daarna werden ook in dezelfde stad Bergen zeer vele mensen vervolgd, en wel omdat zij samenkomsten hielden. Zij kwamen samen in het huis van een goudsmid, Damiaan Witcock genaamd, onder welke ook een jonge dochter was, de nicht van Damiaan, die ook Gods Woord verlangde te horen. Twee of drie dagen daarna werd dit meisje door enige priesters verleid, zodat zij voor de overheid werd geroepen, waar zij bij het onderzoek alles beled, wat zij gehoord en gezien had, en vooral wat zij zelf wist. Om deze reden werden er velen gevangen genomen. De vijanden der waarheid waren zeer vergramd en ontzet, zodat zij de gevangenen terstond op zeer ruwe wijze zonder enige rechtsvorm op de pijnbank dwongen, om haar medegenoten van het geloof aan te wijzen. Zonder verdere ondervraging naar hun geloof of godsdienst veroordeelden zij hen ter dood.

Onder meerdere gevangenen was ook Damiaan Witcock, die veroordeeld werd om onthoofd te worden. Toen hij zijn vonnis hoorde lezen, zei hij tot de rechters: "Ik geef mijn leven vrijwillig over voor de Heere Jezus." Zij zeiden, dat hij zwijgen moest, en verboden hem tot het volk te spreken, en bedreigden hem, indien hij dit niet liet, dat zij hem, in zijn zaak zouden bezwaren en weer voor het gerecht brengen, om des namiddags te worden verbrand. Doch hij liet zich door deze bedreigingen niet afschrikken, en vermaande hen met groten ernst. Onder betoning van grote standvastigheid werd hij omgebracht, en vereerde de Heere door zijn dood in het jaar onzes Heeren 1555.

Walrue Carlyer

[JAAR 1555.]

Slechts korte tijd daarna werd Walrue Carlyer, weduwe, geboren te Bergen in Henegouwen gevangen genomen, en ontving haar vonnis om te sterven. De voorname oorzaak daarvan was, dat zij in baar huis enige lieden had ontvangen, die de heilige Schrift lazen. Hierin had zij tegen het bevel van de keizer, doch niet tegen het gebod van Christus gehandeld, Die beveelt om de Schrift te onderzoeken; ten andere, dat zij haren zoon in huis gehouden had, die gewoon was Gods Woord te lezen, en zij die niet bij de overheid had aangeklaagd. Toen zij zeer wreed door de vijanden der waarheid werd behandeld, prees zij God, en riep met luider stem: "Geloofd zij mijn Heere Jezus, want het is om Zijnentwil, dat ik dus behandeld word." Daarna werd zij, volgens het bevel van de keizer, veroordeeld om levend te worden begraven. Toen zij dit vernam, vroeg zij met een blij gelaat: "Is dit alles, wat gij doen kunt? Ik zal het lijdzaam verdragen, aangezien het u aldus behaagt. Maar ik verblijd mij in de Heere, dat ik dit om geen moord of roverij onderga, maar alleen om Jezus Christus' wil." Na de middag werd zij naar de strafplaats geleid en levend begraven. Deze afgrijselijke dood onderging zij met bewonderenswaardige standvastigheid.

Jan Porceau

[JAAR 1555.]

Weinige dagen later werd ook daar omgebracht Jan Porceau, geboren te Bergen, die, tot bevestiging van de Evangelische waarheid, zeer gewillig en standvastig de dood onderging.

Twee Martelaren te Autun

[JAAR 1555.]

In de stad Autun, een bisschoppelijke stad behorende tot het parlement van het landschap Dyon, in de parochie van Le Crotoy, gebeurde het, dat op het Paasfeest de Ciborie of het sacramentskastje met ouwels van het hoge altaar viel, ten gevolge waarvan deze op de grond verstrooid lagen. De oorzaak daarvan was, dat of het koordje, waarmee het was bevestigd was verteerd, of dat enige kinderen, begerig naar enige ouwels, om er mee te spelen, op het altaar waren geklommen en het hadden laten vallen. Deze gebeurtenis was weldra door de gehele stad verbreid, en het gerucht liep, dat enige buitenlandse Lutheranen dit gedaan hadden. Men vond daarom goed, terstond alle logementen te bezoeken, om te zien, of vreemdelingen gelogeed waren. Ten gevolge van dit onderzoek, werden er twee mannen in het huis van een armen wever gevonden, met enige pakken bij zich, waarin boeken waren over de godsdienst, die zij gehoopt hadden naar Frankrijk over te brengen. Deze lieden werden terstond naar de gevangenis gebracht, en terwijl zij om het genoemde feit werden gepijnigd, gaven zij genoegzaam te kennen, dat zij er niets van wisten. Doch, daar zij deze boeken bij zich hadden, werden zij omtrent hun geloof ondervraagd, waarbij zij met vrijmoedigheid hun godsdienst voor de mensen beleden en zich het heilige Evangelie niet schaamden. Zij werden daarom veroordeeld om levend te worden verbrand, welke dood zij met bewonderenswaardige standvastigheid ondergingen, waardoor vele godzaligen werden gesticht en gesterkt. Hun boeken werden uit de pakken genomen, terwijl de plaats daarvan werd aangevuld met enige oude registers en papieren, en de boeken verdeeld onder enige wetgeleerden, van wie de een heette Gelande, leraar aan de Sorbonne en geestelijke van Autun, die ook zeer ervaren was in de letterkunde, en

wie het niet ontbrak aan gevoelens omtrent de ware godsdienst, dermate dat hij daardoor eerlijker mensen vormde dan hij zelf was.

De vervolging in Engeland

[JAAR 1555.]

Nadat de edele vorst, de godzalige jonge koning van Engeland Eduard de zesde, die het rijk van roomse afgoderij en bijgelovigheden gezuiverd en de ware godsdienst ingevoerd had: overleden was, ontstond er een zeer zware bloedige vervolging tegen de ware christenen. Toen zijn oudste zuster Maria de troon beklommen had, die de roomsen godsdienst was toegedaan, volgde zij in wreedheid en bloeddorstigheid de voetstappen na van de goddeloze Izébel en ontzag geen wreedheid en tirannie, om de roomse en afgodische leer weer in het rijk in te voeren, en de waren en oprechten godsdienst uit te roeien en te vernietigen.

Er is geen land ter wereld, waarin zulk een korte tijd meer bloed der christenen is vergoten, waarmede tirannie en wreedheid is gepleegd, en waar het Evangelie, met meer bloed is bevestigd en bekrachtigd, dan in dit koninkrijk. Want onder haar regering, die niet veel langer dan vijf jaren duurde, zoals de geschiedenis zegt, werden er meer dan acht honderd lieden, edelen, bisschoppen, predikanten en anderen, uit alle staten, omgebracht, van wie dikwerf acht, tien of meer op één brandstapel werden verbrand.

Doch wij willen overgaan tot het verhaal van de martelaren, die onder de regering van deze bloeddorstige koningin voor de goddelijke waarheid hebben geleden.

Engelse martelaren in het jaar 1555

Johanna Gray

Onder de deugdzame prinsessen en kloekmoedige vrouwen, die God de Heere tot de kennis van Zijn waarheid riep, muntte vooral uit Johanna Gray, dochter van Hendrik Gray, markies van Dorchester, afstammende van de tweede zuster van Hendrik de achtste, die ï niet alleen door God met de kennis van onderscheiden talen en vele deugden was versierd, maar ook, door de verlichting des Heilige Geestes, gekomen was tot de kennis van de ware godsdienst, en begaafd met kloeke standvastigheid om die in dat koninkrijk te verdedigen, dat nu daarvan geheel was afgekeerd, en er zich zeer tegen verklaarde.

En, ofschoon de vijanden der waarheid deze heerlijke gaven in deze prinses zochten te verduisteren, voorgevende, dat de reden van haren dood was, dat zij tegen alle recht en billijkheid de kroon van Engeland had aangenomen, daar die wettig toekwam aan Maria, de oudste zuster van koning Eduard, zo konden zij dit echter niet gedaan krijgen, zoals uit haar standvastige belijdenis blijkt.

Het is wel waar, dat zij door koning Eduard bij testament tot erfgenaam van het rijk was aangewezen, doch Johan Dudley, hertog van Northumberland, een trots, en hoogmoedig mens had het erop aangelegd, om de kroon aan zijn huis te brengen, want hij had zijn zoon Guilford Dudley aan deze Johanna uitgehuwelijkt. Niet lang na de dood van de koning, liet hij haar in het openbaar als koningin uitroepen, en wel door het testament en met goedvinden van de koning, die, om zekere redenen, en vooral om het bestaan van de godsdienst, zoveel hem mogelijk was, te verzekeren, zijn beide zusters, Maria en Elisabeth, had ontferfd, en verlangd, dat de kroon Johanna in handen zou vallen.

Toen nu Johanna, ondanks haarzelf, op sterk aandringen de kroon had aangenomen, en als koningin was uitgeroepen, doch het rijk niet langer kon behouden, aangezien

Maria van alle zijden groten aanhang kreeg, en velen van de groten de voorrang niet konden verdragen, die de hertog van Northumberland boven haar genoot, wekte men haar vrienden tot haar hulp op, en alzo kwam Maria tot de troon, en liet zij Johanna in de Tower werpen.

In deze gevangenis werd zij zeer aangevallen, om van de ware leer des Evangelies af te vallen, en de roomse aan te nemen, onder belofte van levensbehoud, vrijheid, rijkdom en eer, indien zij daaraan voldeed. Doch tot verwondering ja, verbazing van haar vijanden, bleef zij volstandig tot het einde.

Terwijl zij in de Tower te Londen gevangen zat, kwamen velen haar dagelijks bezoeken, om met haar over de godsdienst te twisten, en haar van de ware leer af te trekken. Onder deze was ook een priester, Fecknam genaamd, die, daags voor haar dood, in tegenwoordigheid van verschillende lieden, met haar sprak over verschillende punten van de leer, waarover tussen Hervormde en Roomsens verschil bestond, waarbij zij hem uitmuntend antwoordde, zoals uit het volgende verhaal blijken zal. Fecknam maakte een begin met het twistgesprek en zei: "Wat meent gij, dat voor alle dingen in een christen noodzakelijk moet gevonden worden om te geloven?" Johanna antwoordde daarop: Te geloven in God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, drie personen en een enig God."

Fecknam. Meent dan, dat een Christen niets anders moet geloven?

Joh. Men moet niet alleen in God geloven, maar Hem met het gehele hart, met het gehele gemoed en met alle krachten beminnen, en zijn naasten insgelijks liefhebben als zichzelf.

Fecknam. Dus behoort men dan niet te zeggen, dat wij door het geloof alleen gerechtvaardigd worden?

Joh. Och ja, maar men moet dit beide, vasthouden. Want, hoewel men God moet beminnen, zoals ik gezegd heb, nochtans is het waar, wat Paulus zegt, dat wij door het geloof in Christus gerechtvaardigd worden.

Fecknam. Maar, wat zegt dezelfde Paulus? Zegt hij niet, dat zonder de liefde en barmhartigheid het geloof niets waard is?

Joh. Ja, dat zegt hij. Want hoe zal ik ooit Hem kunnen beminnen, op Wie ik mijn geloof niet bouw of zal ik ook Hem niet beminnen, in Wie ik van hart geloof? Het geloof en de goede werken zijn ten nauwste met elkaar verbonden, en de goede werken en de liefde worden onder het geloof begrepen zodat hij, die het ene begeert, ook noodzakelijk het andere moet bezitten.

Fecknam. Maar, hoe moet men zijn naasten beminnen?

Joh. De liefde jegens onze naasten openbaart zich voornamelijk in de dingen, dat wij de hongerige te eten geven de dorstige te drinken, de naakte kleden en tegen de koude beschermen, en eindelijk, dat wij de hongerigen alles moeten aandoen, wat wij willen, dat ons geschiede, indien wij in die nood en het gebrek waren, waarin wij hen zien.

Fecknam. Uw woorden geven niets anders te kennen, dan dat de goede werken, indien wij zalig worden, in ons vereist worden, en dat het geloof alleen niet genoeg is tot de zaligheid.

Joh. Dat ontken ik en zeg, dat het geloof alleen het middel is, waarmee wij de zaligheid, die in Jezus Christus is, aannemen. Niet minder is het nodig dat zij, die ware christenen willen zijn, en als de zodanigen gehouden worden, volgens het voorbeeld van Christus, hun liefde op goedertieren wijze jegens hun naasten bewijzen, en hun broeders met dezelfde liefde, als tot zichzelf, zover zulks mogelijk is, omhelzen. Nochtans kan men niet zeggen, dat alles, wat wij doen, tot de zaligheid nodig is; want waarlijk, ofschoon wij alles gedaan hebben, wat ons bevolen is, zijn wij

toch onnutte dienstknechten, en het geloof alleen in Christus verlost ons van de schulden, waarin wij gevallen zijn.

Fecknam. Genoeg hiervan. Zeg mij: hoeveel sacramenten zijn er?

Joh. Twee, de doop en het avondmaal des Heeren.

Fecknam. Wat hoor ik u zeggen! Zijn er dan geen zeven sacramenten?

Joh. Dit zou mij op gezag van de heilige Schrift moeten worden bewezen. Wat mij aangaat, ik ken slechts twee sacramenten.

Fecknam. Laat ons dat voorlopig laten rusten, want wij zullen er later over spreken. Intussen zou ik wel willen, dat gij mij verklaarde, wat deze sacramenten bij u betekenen.

Joh. De doopt toont mij, dat ik door de Heilige Geest vernieuwd en gezuiverd word, evenals wij zien, dat het lichaam door het water wordt gereinigd. Ik zeg, dat ik door de doop uitwendig aan mijn lichaam gewassen, en inwendig in mijn ziel ben herboren; en deze uitwendige reiniging verklaart mij, dat ik een dochter van God ben geworden. Maar het avondmaal is als een zegel des Nieuwe Testaments in Christus' bloed, dat vergoten is aan het kruis, door middel waarvan ik geloof het hemelse koninkrijk deelachtig te worden.

Fecknam. Wat meent gij dan in dit sacrament te ontvangen? Gelooft gij niet, dat gij het natuurlijke lichaam en het bloed van Christus ontvangt?

Joh. Het is er zover vandaan, dit te geloven, dat ik er zelf een gruwel van heb. Ik belijd derhalve, dat mij in het avondmaal gegeven worden het brood en de wijn in hun eigen aarden natuur, en niet het natuurlijk lichaam en het bloed van Christus in het brood, zodat het brood in zijn wezen blijft, of onder de eigenschappen van het brood, alsof dit brood verdwenen ware; maar als dit brood gebroken wordt, maakt het mij indachtig, hoe het lichaam van Christus om onze zonden aan het kruis verbroken, en Zijn bloed vergoten is. En wanneer ik dan, volgens Zijn instelling, dit brood en de wijn ontvang, ben ik alles, wat Christus aan het kruis voor ons verdiend heeft, volkomen deelachtig.

Fecknam. "Sprak Christus zelf niet deze woorden; "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam?" En kan er iets duidelijker worden gesproken? Bevestigt Hij niet met allerduidelijkste woorden, dat het Zijn lichaam is?

Joh. Wat de woorden aangaat, zijn wij het eens; doch het is ook nodig, dat men bedenke, dat Hij, die deze woorden gesproken heeft, ook van Zichzelf zegt: "Ik ben de wijnstok; Ik ben de deur" en toch was Hij geen wijnstok en geen deur. Paulus zegt: "dat God de dingen, die niet zijn, roept, alsof zij waren." Doch om het u in weinige woorden te zeggen: ver zij het van mij te geloven of te belijden, dat ik het natuurlijke lichaam van Christus eet, of Zijn eigenlijk bloed drink, op welke wijze dan ook. En dat te meer, aangezien ik op die wijze het lichaam van Christus beroven zou van de eigenschappen, welke de heilige Schrift daaraan toeschrijft; en verlossing zou teniet doen, die door de enige offerande van Zijn lichaam is teweeg gebracht. Wanneer ik geloofde en beleed, wat gij gelooft en belijdt, dan zouden er twee lichamen en twee Christussen moeten zijn, en nochtans kent de Schrift slechts een enige Christus, en schrijft hem maar één lichaam toe. En, indien het waar is, dat Christus twee lichamen heeft, waarom zal men dan ook niet kunnen zeggen, dat Hij er drie heeft, en waarom niet tien, twintig, duizend, ja ontelbare, om het met één woord te zeggen? Aangenomen eens, dat het waar is, wat gij doordrijft, dan moet men ook bijgevolg zeggen, dat het ene lichaam was, wat aan het kruis werd genageld, en een ander wat Christus in het avondmaal aan Zijn discipelen uitreikte. Volgens uw bewering moet men noodzakelijk stellen, of dat Christus twee lichamen had, of indien Hij er slechts één had, dat dit dan, indien de discipelen het hebben gegeten, niet aan het kruis werd

genageld, en indien het daaraan genageld is, dan hebben de discipelen het niet gegeten.

Fecknam. Wat wilt gij hiermee zeggen? Kan Christus door Zijn macht niet teweeg brengen, dat in het avondmaal Zijn lichaam gegeten en Zijn bloed gedronken wordt, zoals Hij zonder tussenkomst van de man uit een vrouw kon geboren worden, en op de zee wandelen als op de harde grond, hoewel zijn lichaam toch de gewone zwaarte had, en andere dingen doen, die men duidelijk ziet, dat Hij door Zijn macht verrichtte?

Joh. Ik erken dat Hij, indien Hij aan het avondmaal een wonder had willen doen door Zijn macht, Hij dit had kunnen verrichten. Ik wil er ook niet over twisten, wat Hij had kunnen doen; maar beweer, dat het zeer duidelijk is, dat Christus toen geen wonder wilde doen, noch enig wonderwerk bevelen. Hij wilde, dat Zijn lichaam aan het kruis genageld en verbroken, en Zijn bloed om onzer zonden wil zou uit gestort worden. Doch graag zag ik, dat gij op de vraag antwoordde, namelijk, in welke plaats was Christus, toen Hij de woorden Sprak: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam?" Was Hij niet met Zijn lichaam aan de tafel? Was Hij niet nog levend op aarde, en onderging Hij niet de volgende dag de dood? Zeg mij eens, wat Hij in Zijn handen nam? Nam Hij geen brood? Wat brak Hij? Brak Hij geen brood? Wat deelde Hij uit? Deelde Hij geen brood uit? Wat Hij in de handen nam, brak Hij ook; wat Hij brak, gaf Hij ook over, en eindelijk, wat Hij Zijn discipelen gaf, dat hebben zij ook gegeten, indien hun ogen niet verblind waren.

Fecknam. De leraars, die gij in deze zaak volgt, belijden en ontkennen één en dezelfde zaak, en wel op een en dezelfde tijd; maar waarlijk, gij houdt u niet alleen aan het gezag der kerk, waarnaar men zich onbepaald behoort te onderwerpen.

Joh. Mijn geloof steunt nergens anders op dan op Gods heilig Woord, zoals dit ook behoort, en niet op een zich noemende kerk, die, indien zij de katholieke en heilige kerk is, haar geloof moet richten naar het Woord van God, en niet het woord van God naar haar geloof. Evenmin begeer ik mijn geloof naar iets anders dan naar Gods Woord te richten; want, al is deze kerk oud, hoe zou ik aan haar kunnen geloven, daar zij een gedeelte van het avondmaal ontkent, en de leken daarvan berooft, om een, ik weet niet welke, ongescheidenheid van het lichaam en het bloed in het avondmaal, ten gevolge waarvan zij dit de geestelijken ook zou kunnen weigeren. Wanneer zij ons de drank des Heeren weigert, weigert zij ons dan ook datgene niet, waarin een deel van onze zaligheid bestaat? Zij weigert ons dat, waarin ons een bijzondere troost wordt voorgehouden. Ik beweer, dat zulk een kerk de Bruid van Christus niet is, maar de hoer van de satan, wat mij vrijstaat met nadruk te zeggen, aangezien zij zich aanmatigt een verandering te brengen in het allerheiligste avondmaal des Heeren, door een gedeelte er bij te voegen, en een gedeelte naar haar eigen goeddunken ervan af te nemen. Deze kerk zal God een zware val beschikken, en haar wissen uit het boek des levens. Leerde Paulus de gemeente te Korinthe aldus te handelen, waar hij verklaart, hoe zij het avondmaal moest vieren? Heeft hij haar van een deel daarvan beroofd? Zal ik dan in zulk een kerk geloven? Dat zij verre van mij.

Fecknam. Wat gij berispt, is met een goede bedoeling in de kerk veranderd, en dus verordend om zekere ketterij, die daaruit voortvloeide, uit te roeien.

Joh. O goede God! behoort dan de kerk zo vermetel te zijn, om te veranderen, wat God heeft ingesteld? Mag de kerk zich zulk een groot gezag toeëigenen, en wel in zulke verborgenheden van onze godsdienst? Gij weet immers wel, wat Saul is wedervaren, en toch kon de reden, die hem bewoog omdat te doen, met een schone dekmantel omhangen worden, indien het geoorloofd ware menselijke inzichten tegenover Gods bevel te stellen. Laat het dan ver van ons zijn zulk een vermetelheid in deze zaak van de godsdienst te plegen."

Tot zover duurde het gesprek tussen Fecknam en Johanna Gray; en al wat hier boven is meegedeeld, heeft zij zelf in schrift gesteld, en daaraan de volgende woorden toegevoegd: Dit zijn de punten, waarmee Fecknam mij kwam bestrijden, en zijn uiterste best deed, om mij weer tot de kerk te brengen, waarvan hij zei, dat ik gescheiden was, doch de Heere bewees mij de genade om standvastig te blijven. Nog over vele andere zaken hebben wij in ons twistgesprek gehandeld, maar, die ik hier beschreven heb, zijn de voornaamste punten, en alles heeft plaats gehad in tegenwoordigheid van verscheidene personen.

Toen Fecknam van mij scheidde, zei hij tot mij: "Het spijt mij van u, want ik verlaat u aldus, dat ik in het geheel geen hoop heb, dat wij samen zullen kunnen overeenstemmen." Waarop ik hem ten antwoord gaf: "Dat is de waarheid, want waarlijk, wij zullen het samen niet eens worden, tenzij God de Heere uw verstand verandert en u bekeert. Indien gij u niet van harte bekeert, is er waarlijk geheel aan uw zaligheid te wanhopen, en ik bid God de Heere, door Zijn onuitputtelijke barmhartigheid, u een oprechten geest te schenken. Want Zijn goddelijke majesteit heeft u zeer overvloedig met welsprekendheid begaafd; en het schijnt, dat er anders niet ontbreekt, dan dat Hij u een nieuwe geest schenkt, teneinde gij u mag wenden tot grootmaking van Zijn eer, die gij nu met voeten treedt, daar gij uw welsprekendheid besteedt aan andere zaken dan betamelijk zijn. Hiermee was ons gesprek geëindigd."

Hoe luttel kracht de verschrikking van de aanstaanden smadelijke dood gehad heeft op deze doorluchtige prinses, blijkt vooral daaruit, dat zij niet alleen het gehele gesprek niet de priester Fecknam daags voor haar dood hield, maar dat ook haar de lust niet ontbrak, aangezien zij toen nog slechts enige uren had te leven, om het op te schrijven. En, indien zij dit door Gods ingeving niet gedaan had, zou hij wellicht naderhand er zich op beroemen, haar in haar geloof te hebben doen wankelen en tot omhelzing van de roomse leer te hebben gebracht. Maar God de Heere zij gedankt, Die dit voorzag, en haar tot het einde begiftigde met een zo onbezweken moed en vrijmoedigheid, als vrucht van haar onwankelbaar geloof in Zijn Zoon Jezus Christus, onze enige Zaligmaker, alsmede van haar onbevlekt gemoed, waarin zij de vrede des Heilige Geestes in overvloedige mate gevoelde.

Uit haar gevangenis schreef zij een zeer beleefde brief aan zekere Thomas Arding, die van de hervormden godsdienst tot het pausdom was vervallen, en wekte hem met voortreffelijke redenen op, om weer tot de godsdienst terug te keren, die hij uit mensenvrees had verlaten.

In haar laatste dagen, nadat haar de dood vanwege de koningin was aangezegd, schreef zij een brief aan mevrouw Catharina Gray, haar zuster, en plaatste die achter haar Grieks Testament, dat zij haar tegelijk toezond, en vermaande haar dat vlijtig te lezen, aangezien de wet van God haar Heere, zoals zij zich uitdrukte, en Zijn laatste wil, die Hij stervende ons heeft nagelaten, daarin vervat waren, wat haar, indien zij dit met een behoorlijke begeerte las, de weg zou banen en openen, om haar te leiden tot het eeuwige leven.

De volgende dag na dit gesprek met de priester Fecknam, werd prinses Johanna naar haar strafplaats gebracht. Voor zij echter daarheen ging, verzocht de kapitein van de Tower, Thomas Bridgis, die haar grote achting toedroeg, en wel wegens de uitmuntende christelijke deugden, die hij de gehele duur van haar gevangenschap in haar had opgemerkt en nog aanschouwde, aan haar hem iets te willen nalaten, tot een gedachtenis. Zij vroeg daarom een klein schrijfboekje, en schreef daarin drie spreuken, een in de Griekse, de andere in de Latijnse, en de derde in haar moedertaal, welke spreuken aldus luiden:

1. "De dood zal mijn lichaam de straf van de zonde doen dragen; maar mijn onschuld zal mijn ziel in het aangezicht van God rechtvaardigen.

2. "Heeft het recht plaats in mijn lichaam, mijn ziel zal plaats vinden in de barmhartigheid van God."

3. De in het Engels geschrevene was: "De zonde is de dood waardig; maar mijn onwetendheid had wel kwijtschelding en verontschuldiging bij de wereld en bij de wetten behoren te verdienen."

Deze spreuken getuigen van haar onschuld. Toen zij dit boekje aan de kapitein overgegeven had, ging zij onder geleide van de bevelhebber van de Tower naar de strafplaats, waarbij zij geen verslagenheid in haar geloof toonde, noch tranen in haar ogen had; maar met een blijmoedig gelaat groette zij allen, die zij voorbij ging, en beval zich in hun gebeden God aan, terwijl zij in een gebedenboekje, dat zij in haar hand had, las. Aldus kwamen zij aan de plaats, waar het schavot was opgericht, te weten op de Greene, tegenover de witte toren. Toen zij hier was, omhelsde zij de priester Fecknam, die zich nu weer bij haar gevoegd en haar bij de hand had, vriendelijk en zei: "God mag u het goede vergelden, wat gij mij bewezen hebt, ofschoon het mij veel verdrietelijker is gevallen dan nu deze dood, die ik moet ondergaan." Waarlijk, woorden, zulk een prinses waardig. Dat hij getoond had haar een goed hart toe te dragen, en met ijver, doch zonder verstand, getracht had haar in het leven te behouden, daarvoor dankte zij hem, en bad, dat God hem dit mocht belonen. Doch, opdat hij ook weten zou, dat zij, in het gezicht van de dood, aangaande de godsdienst even welgemoed was, als zij altijd door Gods genade was geweest, en in haar laatste dagen had getoond, voegde zij er bij, opdat hij niet menen zou iets op haar gewonnen te hebben, dat alles wat hij om harentwil en aan haar gedaan had, en vooral de moeite, die hij had aangewend, om haar van haren zuivere godsdienst af te trekken, wat toch de bedoeling van al zijn streven was geweest, haar veel onaangenamer was gevallen, dan de dood haar zou zijn, aangezien haar ingenomenheid met een vurige ijver tot de ware godsdienst haar steeds een weerzin en afkeer had doen hebben jegens al wat er tegen streed, en veel meer nog, dat men beproefd had, haar daarvan afvallig te doen worden.

Toen zij daarna het schavot had beklommen, vroeg zij de kapitein Bridgis, of het haar geoorloofd was enige woorden tot de omstanders te spreken. Deze antwoordde: Ja mevrouw, het staat u vrij alles te zeggen, wat gij verlangt." Zij richtte dan ook tot de omstanders een toespraak die overvloedig was van christelijke nederigheid, en als een spiegel was van haar bewonderenswaardige lijdzaamheid en geduld. Want, ofschoon zij wist, dat de wet, waardoor zij zich ter dood veroordeeld zag, onrechtvaardig, wreed en ongenadig was, en ook overtuigd was, hoe schandelijk de rechters, door, wie zij was veroordeeld, jegens haar hadden gehandeld, en hoezeer het vonnis, dat zij over haar geveld hadden, tegen alle recht en billijkheid streed; nochtans klaagde zij evenmin over de een als over de ander, waartoe zij overigens alle redenen had; maar gaf alleen met korte woorden haar onschuld te kennen. En, opdat ieder zou kunnen zien en erkennen, hoe diep de liefde Gods en Zijn vrees haar in het hart geprent was, bewees zij Hem ook nu, in de laatste ogenblikken van het leven, zoals zij altijd gedaan had, de verschuldigde eer, en beled, dat haar ijver tot het goede, waarvan wij echter weten, dat die ieder vroom christen tot een levend voorbeeld kan strekken, in geen dele zo, noch zo volmaakt was als zij wel wenste, en dat zelfs de Heere daarom reden genoeg had haar deze straf toe te zenden; en zij eindelijk betuigde, dat zij alleen vertrouwd op het bloed van haren Heiland de zaligheid te zullen beërven.

Doch laat ons liever de woorden horen, die op zeer weinig na, de laatste waren, die van de gezegende lippen van deze waarde en uitverkoren vriendin Gods vloeiden. Zij

waren de volgende: Ik ben hier gekomen, lieve gemeente, om te sterven, waartoe ik door uw wet veroordeeld ben. Mijn overtreding tegen de hoogheid van de koningin bestaat alleen daarin, dal ik mij heb laten vervoeren tot datgene, wat door anderen begonnen en overlegd werd, en wat nu als verraderij geldt. Doch dit geschiedde niet op mijn verzoek, maar op raad en voorlichting van hen, van wie men zou mogen vertrouwen, dat zij meer verstand van zaken bezaten dan ik, die weinig van rechten en wetten weet, veel minder van aanspraak op de kroon. Doch dat ik zou begeerd, of daarnaar getracht hebben, of mijnentwege daarnaar had getracht, dienaangaande was ik heden, in de tegenwoordigheid Gods en ulieden allen, lieve gemeente, mijn handen in onschuld."

Toen zij dit gezegd had, drukte zij haar handen samen, en zweeg enige ogenblikken. Daarna, haar toespraak wederom vervolgende, zei zij verder: "Ik bid ulieden beminde gemeente, om mijn getuigen te zijn, dat ik in het geloof van Christus mijn leven eindig, en dat ik alleen door Gods genade, in het bloed van Zijn eniggeboren Zoon Christus Jezus, hoop en vertrouwen reiniging en vergeving van mijn zonden te verwerven. Ik belijd, dat ik, het Woord van God kennende, dat veronachtzaamd, mijzelf en de wereld bemind heb, en daarom overkomt mij deze straf rechtvaardig en billijk. Doch ik dank God voor Zijn goedheid, dat Hij mij tijd en gelegenheid tot berouw heeft geschonken. En nu, lieve gemeente, bid ik ulieden, mij, terwijl ik nog leef, bij te staan met uw gebeden." Na deze woorden viel zij op de knieën, nam haar boekje voor zich, en zich naar Fecknam wendende, vroeg zij: "Is het mij geoorloofd een psalm te lezen?" waarop hij antwoordde: "Ja mevrouw!" Zij las dan ook de gehele 51sten Psalm in haar moedertaal met de grootste ijver des geestes van het begin tot het einde. Daarna stond zij op, en gaf hare handschoenen en haar sluier aan een van haar kamerdames en haar boekje aan de kapitein Bridgis. Voorts deed zij de haak van haar lange mantel los; en toen de scherprechter haar deze wilde afdoen, weigerde zij deze dienst, en verlangde dat een van haar kamerdames of kamenieren, daar tegenwoordig en miss Elling genaamd, de hand daartoe lenen zou, wat deze dan ook deed.

Toen men haar de doek voor de ogen zou binden, viel de scherprechter voor haar op de knieën, en vroeg haar om vergiffenis, die zij hem van harte graag gaf. Vervolgens gaf hij een wenk, dat zij op het stro zou gaan staan, dat daar op het schavot lag. Toen zij tegelijkertijd het blok zag, vroeg zij: "Is dit het blok?" Hij beantwoordde dit toestemmend. Verder zei zij: "Ik bid u, dat gij mij spoedig mag doen sterven." En, terwijl zij op de knieën viel, zei zij: "Zal mij het hoofd afgeslagen worden, voor ik mij uitstrek?" Waarop de scherprechter antwoordde: "Neen, mevrouw." Toen men haar voorts de doek voor de ogen gebonden had, tastte zij met de landen in het rond en vroeg: "Waar is het blok? wat moet ik doen? waar is het, waar is het?" Vervolgens nam een van de omstanders haar bij de hand, en bracht haar bij het blok, waarop zij zich neerwierp, haar lichaam en handen uitstreckte, en sprak: "In uw handen, Heere, beveel ik mijn geest, wees mij genadig! Toen zij dit gezegd had, werd haar het hoofd afgeslagen, onder groot gewezen en droefheid van de omstanders, zelfs van hen, die altijd de zaak van Maria en de roomsen godsdienst waren toegedaan. Deze strafoefening had plaats op de 12e Februari, in het jaar onzes Heeren 1555.

Johannes Rogerius

[JAAR 1555.]

Johannes Rogerius, geboren in Engeland, was een zeer godzalige man, die, nadat hij van zijn jeugd af, aan de hogeschool te Canterbury in de goddelijke kennis was

opgewassen en toegenomen, daarna tot prediker ten behoeve van Engelse kooplieden te Antwerpen werd verkozen en aangesteld. Hij kwam daar het eerst in kennis met de waardige en vrome dienaren van Christus, Willem Tindal en Milis Coverdal, die, wegens de groten afkeer, die zij hadden van de roomse bijgelovigheden, en uit liefde tot de ware godsdienst hun vaderland hadden verlaten. Toen hij enige tijd met hen had omgegaan, en kennis van het Evangelie verkregen had, wierp hij het zware juk van het pausdom af, en zag in, dat dit niets anders was dan een onreine en gruwelijke afgoderij, en voegde zich terstond bij hen om de Schrift in de Engelse taal over te zetten.

Daarna vertrok hij van Antwerpen, en ging naar Wittenberg, in Saksen, waar hij derwijze in de kennis van de Hoogduitse taal toenam, dat men hem de leiding van een gemeente opdroeg, die hij gedurende vele jaren met getrouwheid en naarstigheid diende totdat het Gode behaagde door de arbeid van Zijn uitverkoren dienstknecht koning Eduard de zesde de roomse leer uit Engeland te verdrijven, en het Evangelie in haar plaats aan te doen nemen. Toen werd hij wettelijk geroepen en vertrok met een gerust gemoed uit Saksen, om het Evangelie in zijn vaderland ten dienste te staan. Hij predikte daar enige tijd zonder enig inkomen, totdat Nicolaas Ridley, bisschop van Londen, hem een geestelijk ambt in de St. Pauluskerk opdroeg, en de andere geestelijken van die kerk hem kozen als voorlezer van de goddelijke vermaningen. Hij was daar met allen ijver werkzaam, totdat Maria de troon van Engeland besteeg, en het Evangelie weer begon te vervolgen. Nochtans hield hij niet op het Evangelie te verkondigen, en vele lieden tot de kennis der waarheid te brengen. Toen hij namelijk geroepen was, om in het kruis van St. Paulus te prediken, deed hij een uitmuntende predikatie om de ware leer te bevestigen, die aan het volk in de dagen van de Godzalige koning Eduard onderwezen was, en vermaande en bad hen, dat zij standvastig zouden blijven in de leer van het Evangelie, en zich zouden wachten voor zulke afgoderij en bijgeloof, waarmee men hen zou willen vergiften. De pausegezinden waren om die reden zeer op hem verbitterd, en ontboden hem voor de raad van Engeland, en, toen de kanselier hem onderzocht, vroeg hij hem, of bij zich met het geloof van de katholieke kerk wilde verenigen. Hij antwoordde, dat hij van het geloof der algemene kerk nimmer was afgeweken. Toen zei de Kanselier tot hem: "Ik bedoel de katholieke kerk, waarvan de paus het opperste hoofd is." "Ik ken," zei Rogerius geen ander hoofd over de katholieke of algemene kerk dan Christus." Hij zond hem vervolgens naar de bisschop van Winchester, om meer uitvoerig door deze te worden onderzocht. Toen hij daar gekomen was, vroeg de bisschop hem eerst, of hij niet geloven wilde, dat het heilige sacrament des altaars het ware lichaam en bloed van Christus was, *realiter et substantialiter*, dat is, wezenlijk en met de daad, dat uit de maagd Maria geboren is, en dat op het kruishout genageld was. Hij antwoordde de bisschop, dat hij niet anders kon verstaan, dan dat realiter et substantialiter betekende lichamelijk, en dat hij geloofde, dat het menselijk lichaam van Christus alleen zich in de hemel bevindt, en het daarom niet wezenlijk in het sacrament kon zijn; "want," zei hij, "evenals de andere punten van uw leer ten enenmale vals zijn, zo ook dit, wat tegen het Woord van God strijdt." Ten gevolge hiervan, en wegens de belijdenis van zijn geloof, wierpen zij hem in de gevangenis te Newgate, en wel onder een hoop dieven en moordenaars. Nadat hij daar een jaar vertoefd had, en in zijn geloof standvastig bleef, veroordeelde de bisschop van Winchester hem om op Smitsveld te worden verbrand, omdat hij de beide genoemde punten niet wilde toestemmen. Toen zij hem naar de strafplaats Smitsveld leidden, waar hij zich de Heere Jezus Christus als een offerande zou opofferen, vroeg hem de stadhouder, Woodroof genaamd, of hij zijn gruwelijke ketterij wilde herroepen en voornamelijk zijn verkeerde gevoelens

aangaande het sacrament des altaars. "Neen," antwoordde hij, "wat ik daarvan heb geleerd, wil ik nu met mijn bloed bezegelen." "Welaan," zei Woodroof, "gij bent een ketter, en ik zal nimmer voor u bidden." Toen antwoordde Rogerius, dat dit eerst in de dag des oordeels zou blijken, en dat hij wel voor hem wilde bidden. Na deze woorden zong hij met een verheugd gemoed de 56sten Psalm: "Ontferm U mijner, die nu benauwd ben zeer" enz. Hij deed dit zo, dat het volk in grote mate verblijd en verheugd was zijn standvastigheid te zien en God daarvoor loofde en prees. Toen hij aan de paal was gebonden, boden zij hem genade van de koningin aan, indien hij zijn leer en gevoelens wilde laten varen; doch hij weigerde dit, en verkoos liever tot het einde in de waarheid Gods te volharden. Als de vlammen opstegen, waste hij zijn handen er in, teneinde zijn onschuld te betonen, en riep met luider stem: "Heere, ontvang mijn geest." Aldus was deze vrome kampvechter eender eerste, die de weg baanden voor de gezegende schare van martelaren, welke ten tijde van de koningin Maria de waarheid van het evangelie in de vlammen hebben bevestigd.

Laurentius Sanders

[JAAR 1555.]

Toen de koningin Maria, in het eerste jaar van haar regering, door openbare uitroeiing en wrede bevelschriften de zuivere predikatie van het heilige Evangelie begon te onderdrukken en te verbieden, waren er nochtans vele vrome dienaren des goddelijke Woords, die met de zorg voor de zielen belast waren, en volgens hun schuldigen plicht, niet ophielden hun kudde getrouw te voeden, niet als leraars, die door een openbaar bevel en bijzonder gezag daartoe geroepen waren, zoals ten tijde van de doorluchtige Koning Eduard de zesde, maar als bijzondere leraars over bijzondere kudden. Onder die bevond zich ook Laurentius Sanders, een man, die door de Heere met een bijzondere ijver begaafd was, die van zijn kindsheid af aan de hogeschool te Eton was opgeleid, en vandaar, zoals de gewoonte was, gezonden naar de hogeschool te Canterbury, om te studeren in het college van de koning, waar hij opwies en toenam in de kennis der godzaligheid. In het begin der regering van de genoemden koning Eduard de zesde, toen de ware godsdienst weer was hersteld, begon hij in het openbaar te prediken, welke predikatiën de hoog geplaatsten en voornamen lieden zo zeer bevielen, dat zij hem tot hoogleraar in de heilige godgeleerdheid aanstelden aan de hogeschool van Fotheringhay, waar hij door zijn godzalig leven en zijn geleerdheid de vromen stichtte, vele onwetende lieden tot de kennis van Gods heilig Woord bracht, en de mond van de vijanden der waarheid stopte. Toen deze hogeschool was opgeheven, werd hij dienaar in de gemeente Lichfield, waar hij zich zo voorbeeldig gedroeg, dat zijn vijanden hem zelfs moesten prijzen. Doch, aangezien er slechts weinige vrome arbeiders waren in de wijngaard des Heeren, vooral ten tijde toen de kerk weer hersteld was, werd hij ook te Londen geroepen, om dienaar te worden bij een gemeente in de Breedstraat. Doch, toen de bevelschriften, door de koningin uitgevaardigd waren aangekondigd, om de vrome leraars het verkondigen van het heilig Evangelie te verbieden, verkondigde hij toch, daar hij brandde van goddelijke ijver, op het platte land, waar hij zijn ambt weer opnam, op onverschrokken wijze het Woord Gods, en deed dit naar de inspraak van zijn geweten. Vooral toen hij de ellendige dagen zag, die voor Engeland waren aangebroken, versterkte hij het volk in de ware heilige godsdienst, wapende het tegen alle valse leringen en de gruwelijke dwalingen van de antichrist, totdat de vijanden der waarheid hem met geweld uit zijn ambt verdreven, en hij gedwongen werd weer naar Londen te gaan, om daar zijn kudde te bezoeken en te stichten.

Op Zaterdag de 14e oktober, toen hij in de nabijheid van Londen was, kwam hem een ridder, Jan Mordant, achter op, die een der raadsheren van de koningin was. Deze vroeg hem, waar hij naar toe ging. "Ik ga naar Londen," zei hij, "naar mijn gemeente, om haar volgens mijn plicht te leren en te onderwijzen." Toen zei Mordant: "Zie goed toe, dit niet te doen, want als vriend raad ik u dit." Doch Sanders antwoordde: "Hoe zal ik dat aan mijn schuldige plicht en aan de drang van mijn geweten voldoen, vooral wanneer enige hunner tot dwaling zouden vervallen, indien zij de valse leer zouden aannemen?" Vervolgens vroeg hij hem, of hij niet enige dagen geleden in de Breedstraat te Londen had gepredikt. "Ja zeker," zei Sanders, "dat is mijn pastorie." Hij vroeg vervolgens: "Zult gij daar nog eens prediken?" "Ja," zei meester Sanders, "en wanneer het u behaagt, kunt gij het morgen aan die plaats horen, waar ik, op gezag van het goddelijke Woord, bevestigen wil, wat ik daar vroeger heb gepredikt." "Ik zou u dat niet aanraden," zei Mordant. Toen zei Sanders: "Wanneer gij mij dit op wettelijk gezag wilt verbieden, dan moet ik gehoorzamen." "Neen, toch niet," antwoordde Mordant. "Ik heb zulk een gezag niet, maar als vriend heb ik u geraden."

Na deze samenspraak gingen beiden de stad in, en ogenblikkelijk ging Mordant, zonder zich verder te bedenken, als een verrader naar de bisschop van Londen, om hem te waarschuwen, dat Sanders des morgens zou prediken. Sanders intussen ging wel beraden en met een vast besluit naar zijn logement, om dit te doen.

Toen hij in zijn logement kwam, was hij bewogen in zijn gemoed, en iemand, die bij hem stond, vroeg hem, wat hem deerde. "Waarlijk," zei Sanders, "ik ben zo lang in de gevangenis, totdat ik in de gevangenis komen zal;" waarmee hij bedoelde, dat hij zo ontsteld was in zijn gemoed, voor hij gepredikt had, en dat hij daarna meer rust in zijn hart zou hebben, al werd hij dan ook in de gevangenis geworpen.

De volgende dag, zijnde Zondag, deed hij een voortreffelijke preek, uit de plaats waar Paulus tot de Corinthiërs zegt: "Ik heb ulieden toebereid, om u als een reine maagd aan een man voor te stellen, namelijk aan Christus. Doch ik vrees, dat niet enigszins, gelijk de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft, alzo uw zinnen bedorven worden, om af te wijken van de eenvoudigheid, die in Christus is."

Hieruit ontleende hij een kort begrip van de ware christelijke leer, waardoor zij aan Jezus Christus waren toegevoegd, en dat zij uit loutere genade hun rechtvaardigmaking door Christus ontvangen hadden, door het geloof in Zijn bloed. Daarna vergeleek hij de pauselijke leer bij de bedrieglijke slang, en uitte de vrees, dat zij daardoor ook zouden bedrogen worden, en maakte een vergelijking tussen de stem van God en de stem der pauselijke leer. Doch overgaande tot een meer bijzondere verklaring, wees hij hun duidelijk het onderscheid aan tussen de verordeningen in de kerkelijke dienst, afgekondigd door koning Eduard in de Engelse taal en de pauselijke bediening, die zij verrichtten in de Latijnse taal. Van de eerste zei hij, dat zij met Gods Woord overeenkwam, en, volgens het voorbeeld van de eerste kerk, op de heilige Schrift gegrond was; doch dat de andere verkeerd was en streed met Gods heilig Woord, en ofschoon er enige goede Latijnse woorden onder gemengd werden, zo stond dit toch gelijk, alsof er een weinig melk of honig onder een deel vergif vermengd was, opdat het des te aangenamer zou smaken, en zou uitlokken om de gehelen beker met vergif te ledige. Dit was de korte inhoud van zijn predikatie.

Des namiddags begaf hij zich weer naar de kerk met het voornemen zijn gemeente daarover nog uitvoeriger te onderhouden; doch, toen de bisschop dat wist, zond hij een beambte om hem te overvallen, die hem daar greep en berispte over zijn ongehoorzaamheid en weerspannigheid, bedreven tegen de bisschop, zijn meester, en van dat ogenblik aan leidde hij hem als gevangene de kerk uit, temidden van zijn predikatie; en evenals de apostelen uit de tempel gebracht waren voor de

overpriesters, toen zij het volk leerden, ging het ook meester Sanders, die voor de bisschop gesleept werd, om in zijn paleis te Londen onderzocht en ondervraagd te worden, in tegenwoordigheid van genoemden Mordant en zijn helpers. Toen hij daar gekomen was, begon de bisschop hem te lasteren, te schelden en te beschuldigen van verraderij en ketterij, omdat hij het bevelschrift van de koningin geminacht en geschonden had.

Doch aangaande zijn verraderij en verleiding stelde zich de bisschop tevreden dit stilzwijgend tot een betere gelegenheid voorbij te gaan, en voor ditmaal wilde hij hem zogenaamd bewijzen, dat hij een ketter was en allen, die leerden en geloofden, dat de bediening van het sacrament des altaars en de andere instellingen, die met de bepalingen van de eerste kerk overeenkwamen, de zuiverste waren. "Want," zei de bisschop, "de kerk was in die tijd in haar kindsheid, en kon de volmaaktheid der plechtigheden niet verdragen, waarmee zij later voorzien en bedeed werd, aangezien Christus en Zijn Apostelen vele verkeerdheden der kerk hebben voorbij gezien. Op gezag van Augustinus antwoordde Sanders daarop, dat van de beginne de plechtigheden ingesteld en verordend waren, om der onwetende kindsheid en der menselijke zwakheid wil; en daarom was het een kenmerk van meerdere volkomenheid der eerste kerk, dat zij slechts weinige plechtigheden bezat, en integendeel een teken van grote onkunde en dwaasheid in de roomse kerk, dat zij zo velerlei plechtigheden gebruikte, die aan de een kant lasterlijk, aan de anderen kant gruwelijk en overigens zonder nut waren.

Daarop beval de bisschop hem zijn gevoelens aangaande de wezensverandering te beschrijven. Hij deed dit ook en voegde er bij, dat hij nu zijn bloed zocht, dat hij dit ook zou verkrijgen, en bad, dat hij daarin alzo mocht worden gedoopt, dat hij daarna een afkeer mocht hebben van bloedzuigen, teneinde een beter christen te worden. Dit geschrift hield de bisschop bij zich, totdat het later te beter te pas zou komen, om de schrijver daarmee de hals af te snijden, zoals daarna ook plaats had. Immers, nadat de bisschop van Londen hem bij herhaling had onderzocht, zond hij hem naar de kanselier, de bisschop van Winchester, teneinde door hem meer uitvoerig te worden ondervraagd, zoals Annas Christus naar Kajaphas zond. Hij vond bij hem dezelfde gunst als Christus zijn Heere bij de hogepriester. Toen hij voor de kanselier gebracht was, vroeg deze aan meester Sanders, waarom hij tegen de uitroeping en het bevelschrift van de koningin durfde prediken. "Omdat ik," zei hij, "die ellendige dagen zie, die ophanden zijn, en omdat ik door de profeet Ezechiël gewaarschuwd ben, om mijn kudde getrouw te vermanen, opdat zij, tot het einde volhardende, volstandig mag blijven in alles wat zij heeft geleerd." Hij voegde er bij, dat hij door zijn geweten gedrongen werd, en wel volgens het bevel van de heilige Apostel Petrus, waar deze zegt, dat hij Gode meer moest gehoorzaam zijn, dan de mensen. "Daarenboven," zei hij, "onderwijzen en doen wij belijdenis van de waarheid en zuiverheid van het Goddelijke Woord, dat, ofschoon ons nu geweigerd en verboden is, dit met onze mond te verkondigen, eenmaal na onze dood, waaraan ik niet twijfel, door ons bloed als waarheid zal worden bevestigd en geopenbaard." Toen de bisschop aldus in zijn geweten was gegrepen, riep hij met luide stem: "Weg met deze razende gek naar de gevangenis." Meester Sanders zei tot hem: "Ik loof de Heere, dat Hij mij eindelijk een plaats van rust en vrede gegeven heeft, waar ik voor de bekering van de bisschop kan bidden." Toen hij nu in de gevangenis was geworpen, was de bisschop zeer verbitterd, en schold en lasterde hem ten onrechte wegens zijn ketterij en ontrust gemoed. In een brief verantwoordde hij zich aldus: "Aangaande mijn godsdienst zeg ik met de Apostel Paulus: Dat ik naar die weg, welke zij sekte noemen, de God der Vaders, alzo die, gelovende alles wat in de Wet en de Profeten geschreven is; hebbende hoop

op God en hierin oefen ik mij zelf, om altijd een onergerlijk geweten te hebben bij God en de mensen." Ik roep God aan tot getuige, dat zij op geen ijdele verbeelding is gegrond, maar op de ontwijfelbare waarheid van het heilige Woord Gods, en overeenkomt met de getuigenis van Zijn uitverkorene kerk. Voor hen, die Jezus Christus voor hun Herder willen erkennen, en voor hen, die ware schapen Zijner weide zijn, valt het gemakkelijk te onderscheiden de ware stem van hun waarachtige Herder van de stem der wolven, huurlingen en vreemdelingen, aangezien Christus zegt: "Mijn schapen horen Mijn stem." Daarom bezitten zij de gave, om de ware stem van hun waarachtige Herder te onderkennen, en alle anderen te vermijden, zoals Jezus Christus Zelf zegt, dat de schapen Hem navolgen, omdat zij Zijn stem kennen; en een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar van hen vlieden, want zij kennen de stem des vreemden niet. Zodanig is aldus de inwendige gave des Heilige Geestes, die Hij aan de kinderen Gods uitdeelt; allereerst zijn zij van God geleerd, die overigens uit zichzelf ten enenmale onbekwaam, en niet in staat waren de rechte weg tot hun godzaligheid te verstaan. En al komen ook, zoals Christus zegt, de wolven in schaapskleren tot ons, zo voegt Hij er bij, dat wij hen aan hun vruchten zullen kennen. Zo bestaan er dan enige bewijzen, waardoor de wolven kunnen worden ontdekt, ofschoon zij overigens de uitwendige gedaante hebben van een eenvoudig schaap. En dat nu de roomse kerk deze grijpenden en wolfachtige godsdienst heeft, waarvan Christus spreekt, kan duidelijk blijken uit deze drie voornaamste punten: vooreerst, zij berooft God van Zijn eer, die men Hem alleen schuldig is, en die Hem alleen toekomt. Ten tweede, zij ontrooft aan de gemoederen de ware vertroosting, door verduistering en bedekking van de verdiensten van Christus en Zijn ambt als Zaligmaker. Ten derde, zij berooft God van Zijn ware godsdienst en leer, die Hij in Zijn geboden in geest en waarheid eist, en dwingt de mens in de zonden te vallen, die Christus en de Profeet Jesaja zo scherp bestraffen: tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden zijn van mensen. Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is ver van Mij; want het gebod van God verlatende, houdt gij de instellingen der mensen. Daarom, de roomse godsdienst in mijn gemoed hebbende overwogen, ondervind ik, dat het fundament daarvan geheel wankelbaar en het gehele gebouw, daarop gegrond, ijdel is, aangezien mijn gemoed op een ware en onbedorven godsdienst is gevestigd, die uit het Woord van God en met toestemming der ware kerk is bevestigd. En daarom mag ik daarvan niet afwijken, en heb ook geen plan, met de hulp van God, er in enig opzicht vanaf te wijken; ja, al ware het ook, dat een Engel uit de hemel een ander Evangelie zou prediken, dan wat ik nu reeds van de Heere heb ontvangen.

En, ofschoon ik wegens mijn beperkt verstand en gebrek aan grondige kennis niet alles kan meedelen, wat ik weet, en een oordeel kan uitspreken, gelijk dit behoort, zoals dit van een geleerden schrijver te wachten is, en ik ook niet in staat ben zo te spreken, om de tegenstanders te overtuigen, zo moet nochtans deze mijn belijdenis aangemerkt worden alleen ten aanzien van de gronden en oorzaken tevoren aangegeven. Bovendien, al kan ik niet *explicita fide*, zoals zij zeggen, begrijpen, wat behoort begrepen te worden, en niet betwisten, wat betwist behoort te worden, en niet krachtig genoeg uitspreken, wat uitgesproken behoort te worden in de voorstelling van onze ware godsdienst, waarvan ik nu belijdenis doe, nochtans hecht ik mij aan mijn nederige eenvoudigheid als aan mijn *fidem implicitam*, zoals zij dit noemen, om in het geloof der kerk aldus bevestigd te zijn, dat geen gezag van de roomse kerk, wat daar tegen strijdt, mij immer daarvan zal aftrekken, ofschoon wellicht onze vijanden alle middelen zullen aanwenden, om ons door hun valse woorden, die zekere schijn hebben, te bedriegen, en ons door hun menselijke wijsheid en ijdele verleiding zouden

zoeken te beroven, en te leren volgens de instelling der mensen, naar wereldse inzichten en niet volgens Christus."

Toen de kanselier hem naar de gevangenis zond, en hij derwaarts ging, zag hij een grote menigte volks, dat rondom hem liep, die korte tijd geleden van Christus waren afgeweken, en zich weer aan de paus hadden aangesloten. Hij bracht hun de straf onder het oog, die zij verdiend hadden, en bad hen ernstig weer tot de Heere terug te keren, en andermaal op te staan om Christus met een sterk geloof te omhelzen, en Hem teneinde toe te belijden, in spijt van de antichrist, van de zonde, van de dood en van de duivel, in welk geval zij weer de gunst en de zegen van de Heere zouden verwerven.

Terwijl hij in de gevangenis vertoefde, de Counter genaamd, die zich in zijn eigen gemeente bevond, vermaande hij zijn gemeente derwijze met de mond, alsof hij op de predikstoel stond, als ook door vele godzalige brieven, dat zij in de leer van het Evangelie standvastig zouden blijven; hij schreef voorts onderscheiden brieven, zoals aan de bisschoppen Cranmers, Ridley en Latimer, als aan zijn vrouw en zijn vrienden, teneinde hen in het geloof te versterken.

Nadat hij gedurende een jaar en drie maanden voortdurend in de gevangenis had doorgebracht, veroordeelden de bisschoppen hem eindelijk om levend te worden verbrand. Op de 4e Februari kwam de bisschop van Londen bij hem in de gevangenis, om hem van hun kerk te ontwijden. Toen dit geschied was, zei meester Sanders tot de bisschop: "Ik dank God, dat ik niet tot uw kerk behoort." Daarna leverden zij hem over in de handen van de wereldlijken rechter, namelijk aan de stadhouder van Londen, die hem op zijn beurt aan de Garde van de koningin overgaf, die bestemd was om hem naar Coventry over te brengen. Toen hij daar aangekomen was, en zij hem buiten de stad naar het bos leidden, viel hij bij herhaling uitgestrekt op de grond neer en bad. Op de gerichtsplaats aangekomen, sprak de beampte, die met de uitvoering van het vonnis belast was, teneinde toe te zien, dat het goed werd ten uitvoer gebracht, hem aan, en zei, dat hij een dergenen was, die het rijk der koningin met valse leringen en ketterijen had bedorven, en dat hij daarom de dood verdiend had; maar, ingeval hij zijn ketterij wilde herroepen, dat de koningin hem dan vergiffenis wilde schenken en vrijlaten, doch dat anders het vuur, dat hij voor zich zag, voor hem bereid was. Meester Sanders antwoordde: "Ik heb dit niet gedaan, noch mijn broeders en medebediensaren van het goddelijke Woord, en wij zijn het niet, die het rijk van de koningin bedorven hebben, maar gij en uws gelijken, die altijd Gods heilig Woord hebt tegengestaan; want ik sta niet toe noch handhaaf enige ketterij, maar de zuivere en onvervalste leer van God en het heilige Evangelie van Jezus Christus; dat zal ik handhaven, daarin zal ik geloven, dat heb ik onderwezen, en daarvan zal ik nooit afwijken." Toen riep deze verleider met luider stem: "Weg met hem!" En toen meester Sanders met een blijmoedig hart van hem naar het vuur ging, viel hij op de grond, en opgestaan zijnde, nam hij de paal, omhelsde en kuste hem, en riep met luider stem: "Welkom, kruis van Christus, welkom eeuwig leven!" Na het uitspreken van deze woorden ontsliep deze ijverige martelaar op liefelijke wijze in de Heere, te Coventry, op de 8e Februari, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1555.

Een brief, geschreven door Laurentius Sanders, aan de eerwaardige bisschoppen Cranmer, Ridley en Latimer, om hen in het geloof te versterken.

Na ootmoedige groetenis, richt ik deze aan ulieden, eerwaardige vaders in Christus Jezus onze Heere. Onsterfelijke dank en eeuwige lof worde de Vader der genade toegebracht, Die ons bekwaam gemaakt heeft, om deel te hebben in de erve der heiligen in het licht; Die ons uit de macht der duisternis heeft verlost, en overgebracht

tot het rijk van Zijn lieven Zoon, in Wie wij de verzoening hebben door Zijn bloed. O allergelukkigste staat! dat op een onuitsprekelijke wijze ons leven met Christus is verborgen in God; maar, wanneer Christus, Die ons leven is, zal geopenbaard zijn, dan zult gijlieden ook met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid. Want, gelijk wij nu zien door een spiegel in een duistere rede, alzo wandelen wij ook door geloof en niet door aanschouwen. Van welk geloof, ofschoon de rede, bij gemis van uiterlijke aanschouwing, dat slechts ijdel acht, nochtans de uitverkoren kinderen Gods gevoelen dikwerf de kracht ervan, daar het een meer wezenlijke smaak bevat en een levendiger blijdschap wegens de ware vreugde en volmaakte gelukzaligheid, dan de rede en de zinnen der mensen kunnen begrijpen. Door dit geloof bezitten wij alle goede dingen, ja, zelfs de zodanige, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en niet in het hart der mensen is opgekomen. Wanneer wij nu daardoor alle goede dingen genieten, volgt hieruit noodzakelijk, dat wij het genot smaken van uw eerwaardige genade, zeer eerwaarde vaders, wat geen klein deel van onze vreugde uitmaakt, aangezien u eerwaarden een deel bent der goede dingen, die God ons heeft geschonken.

Vroeger hebben wij het genot van uw eerwaardige lichamelijke tegenwoordigheid gesmaakt, en wel voor ons tot een onbegrijpelijke weldaad, waarvoor onze genadige God geloofd zij. En nu hebben wij daarvan, tot onze onuitsprekelijke vertroosting, ook de bevinding in de geest, door u eerwaardige vaders, aangezien gij eerwaarden, door deze heerlijke staat een stad geworden bent, die op een berg ligt, een kaars op de kandelaar staande, en een schouwspel der wereld, der Engelen en der mensen. Want, gelijk wij tot onze grote vertroosting hebben gevoeld, zo kunnen wij u eerwaarden ook met de Apostel Paulus zeggen, dat wat ons geschied is, meer tot bevordering van het Evangelie is gekomen, zodat onze banden in Christus openbaar geworden zijn in het gehele rechthuis en alle andere plaatsen, derwijze dat velen van onze broeders in de Heere, door onze banden bemoedigd, zonder vrees het Woord Gods des te vrijmoediger durven verkondigen, en gelijk u eerwaarden zich hierin met Paulus in grote mate hebt te verblijden, verblijden wij ons ook uwentwege, en loven waarlijk met u eerwaarden de Heere voor deze Zijn uitnemende en waardige gunst te uwaarts, dat Christus zo groot in u eerw. is gemaakt, ja, hiernamaals in uw lichamen nog groter zal gemaakt worden, hetzij in leven, hetzij in sterven; waarvan wij zonder twijfel in onze gebeden en door de hulp des Geestes van Jezus Christus verzekerd zijn. En hoewel uwentwege Christus uw gewin is, beide in leven en in sterven, en het uw grote begeerte is van het lichaam ontbonden en met Jezus Christus te zijn, wat voorzeker voor u eerwaarden het beste is, nochtans is het om de wil der kerk van Jezus Christus veel noodzakelijker, dat u eerwaarden in het vlees blijft, wat onze genadige God geve, om Zijns Zoons Jezus Christus wil, tot bevordering van Zijn kerk en tot blijdschap van het geloof, opdat uwe terugkomst des te overvloediger mag zijn, door Jezus Christus onze Heere. Amen.

Maar, wanneer de goddelijke wijsheid het beter acht, en Hij bepaald heeft u door een haastige dood weg te nemen, om Hem te verheerlijken, de wil des Heeren geschiede. Want, aangezien wij ons, zo om u als om ons, verblijden, dat God groot gemaakt is door ons leven, zo zouden wij ons nochtans meer verheugen in uw langer leven. Maar wij hebben ook geen mindere reden, om Hem te loven en te prijzen voor de eer, die Hij ons bewijst, en ons te verblijden, indien door te sterven bewerkt wordt, dat wij waardig worden geacht om de naam van Jezus Christus te lijden en ons gegeven worde, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden. Wij hebben ons ook te verheugen vanwege de kerk van Christus, wier geloof te vaster zal worden gegrond op de waarheid Gods, wanneer zij zien zal, dat zij door drie zulke waardige

getuigen zal worden bevestigd. Och, geprezen zij onze genadige God, voor deze Zijn onuitsprekelijke weldaad.

Wij wensen ook, dat u eerwaardige vaders vernemen mag de waarheid van onze staat, en hoe vast wij blijven staan in de Heere. Ik verzeker u eerwaarden, eensdeels uit hetgeen wij bemerken kunnen door enige van onze broeders, die hier met ons gevangen zijn, anderdeels door wat ik aangaande andere plaatsen heb vernomen, en verder door de inwendige ervaring, die ik onwaardig mens gevoel van de vertroosting Gods, die ik weet, dat ook in anderen overvloedig is, dat u eerwaarden, door Gods hulp, niet teleur gesteld noch bedrogen zult worden aangaande de hoop, die door u eerwaarden gekoesterd wordt op onze standvastige volharding in de blijmoedige belijdenis van Gods eeuwige waarheid, tot het einde. Want, gelijk wij het woord der waarheid hebben ontvangen, namelijk het Evangelie onzer zaligheid, in hetwelk wij ook, nadat wij geloofd hebben, zijn vergezeld geworden door de Heilige Geest der belofte, welke het pand is van onze erfenis, en dat deze Geest met onze geest getuigt, dat wij kinderen Gods zijn, daarom heeft God de Geest Zijns Zoons uitgezonden in onze harten: Abba, Vader! Zodat naar de mate, die God ons gegeven heeft, wij met de gehele kerk van Christus, en ook met u, eerwaardige vaders, dezelfde Geest ontvangen hebben, zoals geschreven is: "Ik heb geloofd, en daarom heb ik gesproken." Daarom geloven en spreken wij ook. Om dit geloof, ofschoon wij in deze verdrukking en gevaarvolle slavernij zijn, hebben wij dezelfde strijd, zoals wij in u eerwaarden hebben gezien en nog horen, en toch zijn wij in generlei opzicht voor onze vijanden bevreesd.

En, aangezien wij zulk een bediening hebben, die de Heere ons door Zijn ontferming heeft vergund, zullen wij, door Zijn genade, hiervan in geen dele afwijken, maar, naar ons zwakke vermogen met u eerwaarden arbeiden, om het geloof in het heilige Evangelie te handhaven, en ons verzekerd houden, dat, ofschoon wij deze schat in aarde vaten hebben, opdat de uitnemende kracht Gods zij en niet uit ons, wij nochtans niet in stukken geslagen worden, want de Heere houdt ons bij de hand, zodat wij in alle opzichten worden onderdrukt, maar niet benauwd zijn, wankelmoedig, doch niet mismoedig, vervolgd, doch niet verlaten, terneder geworpen, doch niet verdorven, zodat wij het kruisdragen van Christus deelachtig worden, opdat wij ook met Hem mogen verheerlijkt worden. Want het is een getrouw woord, dat, indien wij met Hem gestorven zijn, zullen wij ook met Hem leven; indien wij met Hem verdragen, zullen wij ook met Hem heersen; indien wij Hem verloochenen, zal Hij ons ook verloochenen. Daarom hebben wij goede moed, aangezien wij de doding van onze Heere Jezus Christus altijd in ons lichaam omdragen, opdat ook het leven onzes Heeren Jezus Christus in ons lichaam zou geopenbaard worden; want wij weten, dat Hij, Die de Heere Jezus Christus opgewekt heeft, ook ons zal opwekken door Jezus, en met ulieden in ere stellen. Daarom verflauwen wij niet, en, al wordt ook onze uitwendige mens verdorven, zo wordt nochtans onze inwendige mens vernieuwd van dag tot dag; want onze zeer lichte en voorbijgaande verdrukking werkt in ons een bovenmate onbegrijpelijke grote en eeuwige heerlijkheid, omdat wij niet aanmerken de dingen, die men ziet, maar die men niet ziet; want de dingen, die men ziet, zijn tijdelijk, maar de dingen, die men niet ziet, zijn eeuwig.

Wij getuigen voor u, eerwaardige vaders, dat wij deze wateren met vreugde scheppen uit de fonteynen des heils, vertrouwend, dat ook wij met u standvastig zullen blijven, om de Heere te loven en groot te maken uit de waterputten Israëls, en geloven ook vast, dat wij met u eerwaarden verheugd zullen zijn aan het grote avondmaal van de bruiloft des Lams, Wiens bruid wij zijn door het geloof, waar wij samen het lied van

het eeuwige Halleluja zullen zingen. Amen. Ja kom, Heere Jezus. De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.

Een brief, geschreven door Laurens Sanders, aan zijn vrouw en aan andere van zijn getrouwe vrienden, om ze te vertroosten, nadat hij ter dood veroordeeld was.

"De genade Gods en de vertroosting des Heilige Geestes tot behoudenis van het geloof en een goed geweten, versterke en behoede ulieden tot vaten der heerlijkheid van God, tot in eeuwigheid. Amen.

Och, welk een waardige dankbaarheid behoort men onze genadige God te betonen voor Zijn grondeloze en oneindige barmhartigheid, die Hij over ons uitstort! En ik, onwaardig mens, kan heden niet anders doen dan uit de grond van het hart wenen wegens mijn grote ondankbaarheid jegens zulk een genadige God en Vader bedreven. Daarom verzoek ik u allen, zo voor mijn vele zonden, als voornamelijk voor de zonde van ondankbaarheid, God ernstig voor mij te bidden, mij deze zonden te willen vergeven, en mij aan te bevelen aan de grote barmhartigheid van God in Christus. Deze barmhartigheden Gods in het bijzonder mee te delen zou gelijk zijn, alsof men de druppelen water van de zee, het zand aan de oever of de sterren van de hemel zou willen tellen. Och, mijn lieve vrouw, en gij mijn andere vrienden, verheugt u met mij, verheugt u met dankzegging over deze mijn tegenwoordige eer en vooruitgang, daar ik waardig ben geacht mijn God groot te maken, niet alleen in dit leven door mijn trage mond en onbesneden lippen, die getuigenis van Zijn waarheid hebben afgelegd; maar ook nu door mijn bloed, om die er mee te verzegelen, ter ere van mijn God en tot bevestiging van Zijn kerk. Ik verzeker u derhalve, dat de vertroosting van mijn lieve Christus alle angst en vrees voor de dood van mij drijft. En, indien Christus, mijn lieve bruidegom, mij slechts een weinig aan mij zelf overliet, helaas, in welk een ellendigen staat zou ik dan verkeren; doch, indien hij dit al deed om mij te beproeven, nochtans ben ik verzekerd, dat Hij niet lang ver van mij zal blijven. En, al staat Hij ook achterden muur, en verbergt zich, zoals Salomo in zijn Hooglied zegt, nochtans zal Hij door de vensters zien, en door de tralies kijken, om te zien, hoe het mij gaat. Hij is de ware goedgehartige Jozef, ofschoon Hij wat hard tegen Zijn broeders schijnt te spreken, en hen wat ruw schijnt te behandelen. Ja, al bedreigt Hij Benjamin, zijn lieven broeder, met zware dienstbaarheid, nochtans kan Hij zich niet onthouden van met ons en over ons te wenen, ons om de hals te vallen, en ons liefelijk te kussen. Zulk een broeder is Christus voor ieder onzer. Laten wij ons daarom haasten naar Hem te gaan, zoals Jakob, zijn zonen en hun huisgezinnen deden, hun vaderland en vrienden verlatende; want deze onze broeder heeft verkregen, dat de ongelovige Farao ons zal helpen, en wij met wagens gemakkelijk tot Hem kunnen vervoerd worden, zoals de ervaring ons dagelijks leert, dat onze vijanden zelfs, door ons te verdelgen, medewerken tot het genot van onze eeuwige vreugde; ja, dat alle dingen ons daartoe helpen, waarvoor God gezegend zij. Weest dan niet bevreesd voor bangmakers en wrede lieden, die op de wegen staan en op ons loeren, maar laat ons veel liever de slang vrezende, die een dodende prikkel heeft, door welke prikkel allen gewond zullen worden, die, door gebrek aan geloof en een goed geweten, in Christus niet ingelijfd zijn, omdat zij geen gemeenschap met Christus hebben, Die de vernietiger van de dood is. Maar, o mijn lieve vrouw, en gij mijn vrienden, wij, zeg ik, die God verlost heeft uit de macht der duisternis, en overgezet in het rijk van Zijn lieven Zoon, door aflegging van de oude mens, en aanneming van de nieuwe mens door het geloof, namelijk van Jezus Christus, Die ons van God geworden is tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing; wij, zeg ik, kunnen daarmee deze verschrikkelijke en nijdige slang, de duivel, de hel, de dood en de verdoemenis overwinnen; want Christus onze metalen slang, heeft de prikkel aan deze slang

ontnomen, zodat zij, nu voortaan van haren prikkel beroofd zijnde, door ons vrijmoedig met Christus kan worden overwonnen, en wij met alle uitverkorenen zeggen: "Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning? Maar, Gode zij dank, Die ons de overwinning gegeven heeft door Jezus Christus onze Heere."

Nu dan, mijn allerliefste en al mijn lieve vrienden en mede-erfgenamen van het eeuwige koninkrijk, weest blijmoedig en vurig van geest, dient de Heere, verblijdt u in de hoop, weest geduldig in de verdrukking, houdt aan in de gebed, en bidt voor ons, die nu voor de dood bestemd zijn. En, aangezien ik nauwelijks gelegenheid heb, om u uitvoeriger te schrijven, laten dan deze weinige woorden een getuigenis zijn van mijn liefde tot u en al de gelovigen, die ons liefhebben, en vooral voor mijn kudde, onder wie ik nu, door Gods voorzienigheid, een gevangene ben. En al verkeer ik nu niet meer onder hen zoals vroeger, toen ik van de predikstoel openlijk voor hen predikte, nochtans predikt de Heere nu tot hen door deze mijn banden, die ik nu om het Evangelie van Christus draag, waardoor God hen ook vermaant, zich te wachten voor de roomsen antichristelijke godsdienst, en standvastig te blijven in de waarheid van Jezus Christus, welke spoedig met het bloed van hun herder zal worden verzegeld. En, ofschoon hij zulk een verheven bediening onwaardig is, moeten zij nochtans acht geven op hun groten Herder Jezus Christus, Wiens waarheid door mij hun gepredikt werd, welke ik ook beschermde, en waarvan nu mijn boeien getuigenis geven, en nu door de kracht i van deze Hogepriester met mijn dood zal bevestigd worden. Mijn lieve vrouw, wees niet bedroefd, noch bezorgd, maar werp al uw bekommernissen op de Heere, en beveel mij door een boetvaardig gebed de Heere aan, zoals ik voor u en onze Samuël doen zal, die ik ook, als ik aan de paal sta, met mij aan God wil opofferen. Vaarwel in Christus, in de hoop van met ulieden allen hiernamaals verenigd te worden in de eeuwige vreugde. Deze hoop is in mijn hart gegrift. Amen.

Johannes Hooper

[JAAR 1555.]

Johannes Hooper, geboren in Engeland, een zeer kundig man in de Latijnse, Griekse en Hebreeuwse talen, legde grote ijver aan de dag met prediken en schrijven, zoals een christelijk bisschop betaamt, om vele mensen tot kennis der Evangelische waarheid te brengen. Hij schreef een boek aan de hertog van Sommerset, beschermmer van Engeland, betreffende Jezus Christus en Zijn ambt, benevens een ander boek tegen de drogredenen des duivels. In dit boek ontdekt hij de vreselijke leugens van Steven, de bisschop van Winchester, die de dwaling en afgoderij onderhield en beschermde, die gewoonlijk in het pausdom worden aangetroffen, en weerlegde die met bondige bewijzen. Hij schreef ook onder andere tegen de echtscheiding, die men ten tijde van koning Eduard de zesde om zeer nietige redenen met grote vrijheid toestond. Toen nu deze vrome bisschop van Gloucester voortdurend met een bijzondere ijver predikte en onderwees, om het rijk van Christus uit te breiden, en het Evangelie te openbaren, wierpen hem de vijanden der waarheid, toen Maria koningin van Engeland was geworden, in de gevangenis. Door de bemoeiingen der pausgezinde bisschoppen veroordeelden zij hem om levend te worden verbrand. Aldus werd hij in de stad Gloucester, waar hij bisschop was geweest, onder grote volharding, aan de Heere in de vlammen opgeofferd, en wet op de 9e Februari in het jaar 1555.

Doctor Rowland Taylor

[JAAR 1555.1

Rowland Taylor, doctor in de rechten, bedienaar van het goddelijke Woord in de gemeente Hadley, in het hertogdom Suffolk, was een zeer geleerd man, en werd om de prediking van het Evangelie gevangen genomen en bij herhaling wegens zijn geloof ondervraagd. Onder andere liet Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester, stadhouder van de kanselier van Engeland, hem voor zich uit de gevangenis komen, sprak hem toe en zei: Taylor, wij hebben u laten halen, om u bekend te maken met de loslating en de goede gunst van de koning en van de koningin, zo gij u uit de val wilt opheffen en opstaan, in welke val wij allen in dit koninkrijk gelegen hebben, doch waaruit wij nu weer, Gode zij lof, op wonderbare wijze verlost zijn. Maar, indien gij daaruit niet begeert verlost te worden, zal men u straffen, zoals gij hebt verdiend." Taylor antwoordde: "Mijn heren, indien ik mij aldus liet helpen, zoals gij mij voorhoudt, dan zou ik vallen en zelfs dieper vallen, dan zelfs de afgrond diep is. Want ik geloof, dat de godsdienst, die wij hier in dit land hebben voorgestaan, geheel en alleen haren oorsprong heeft uit de bronnen van het goddelijke Woord, waaruit alle leerstukken van onze christelijke godsdienst geput zijn, waarvan ik, door Gods genade, in geen dele voornemens ben af te wijken, zo lang God mij het leven sparen zal.

Toen vroeg een hunner, Burne genaamd: "Welke godsdienst bedoelt gij"? Zoals die was ten tijde van koning Eduard? Gij weet wel, dat er toen vele boeken over de godsdienst geschreven zijn, en onder die een catechismus van mijnheer de bisschop van Canterbury; bedoelt gij dezen?" Taylor antwoordde: "Mijnheer van Canterbury heeft een catechismus overgezet in het Engels die niet van hem was, maar onder zijn naam uitgegeven; en waarlijk, dit boek deed veel goeds in die tijden. Maat, nadat onze goede koning Eduard, over wie God eeuwig geprezen zij, een boek uitgaf, inhoudende de wijze, waarop de dienst in de gemeenten moet verricht worden, en dat met grote nauwkeurigheid was samengesteld door alle geleerden in het koninkrijk, en ontvangen en toegelaten door het gehele parlement, en in het openbaar door het gehele koninkrijk, was de catechismus geheel vernieuwd volgens de leerstukken van de waren christelijke godsdienst. Dat alles is, naar ik meen, door dit boek veroorzaakt."

De kanselier vroeg: "Hebt gij niet een boek gelezen, dat ik geschreven heb over het sacrament?" Taylor antwoordde: "Ja, zeker." De kanselier vroeg toen verder: "Hoe bevalt u dat?" Toen zei er een uit de raad, die de kanselier door vleierij wilde behagen: "Mijnheer, gij doet hem daar een goede vraag; want ik ben er zeker van, dat dit boek hem de mond wel zal stoppen en allen, die van zijn gevoelens zijn." Taylor antwoordde zeer vrijmoedig: "Ik weet, dat in dit boek vele zaken staan, die geheel strijden tegen de waarheid en het goddelijke Woord."

Deze schande kon de kanselier niet verdragen, en zei tot hem: "Gij bent een onwetende schelm." Taylor deed, alsof hij deze scheldwoorden niet hoorde, en zei: "Ik heb de heilige Schrift gelezen, ik heb de geschriften der kerkvaders onderzocht, zoals die van Augustinus, Chrysostomus, Cyprianus, Eusebius, Origenes, Gregorius Nazianzenus en anderen. Ik dank God, dat ik zo onwetend niet ben, als gij mij uitmaakt. Voorts, mijnheer, heb ik ook in de burgerlijke rechten examen afgelegd, evenals gij."

De kanselier zei: "Gij leest alle dingen zonder verstand met een bedorven oordeel, maar mijn hoofdstudie was de goddelijke Schrift, wat ik in vele boeken heb bewezen." Taylor hernam: "Mijnheer, gij hebt een boek geschreven: De vera obedientia; ik zou wel wensen, dat gij u daarbij volstandig gehouden had, want waarlijk, nooit hebt gij het zo goed verklaard, en met zulk een goed geweten gekend als blijkt in dit boek."

De kanselier zei: "Ik heb tegen Bucerus geschreven, daar ik het huwelijk der priesters verwerp; maar zulke boeken bevallen u niet, noch zulken boosdoeners als gij bent, die te lang gehuwd bent geweest." Taylor antwoordde: "Waarlijk, ik ben gehuwd geweest, en heb negen kinderen in de echtelijke staat gehad, waar ik God voor dank. En ik weet zeker, dat al de wetten, die gij thans uitvaardigt in dit koninkrijk tegen het huwelijk van de geestelijken, nergens anders toe deugen, dan om de leer der duivelen te onderhouden, en wel tegen de natuurlijke en burgerlijke rechten, en ook ten enenmale tegen het gehele bevel zowel der Apostelen als van de oude leraars."

De bisschop van Duresme zei daarop: "Gij bent doctor in de burgerlijke rechten, zoals gij zegt, en dan weet gij wel, dat Justinianus schrijft, dat de priesters, hun wijding ontvangende, een eed afleggen, dat zij niet gehuwd geweest zijn, en daarmee komen overeen de leerstellingen der Apostelen."

Taylor antwoordde: "Ik herinner mij zulk een wet niet, maar wel weet ik, dat Justinianus schrijft, "dat, wanneer een man zijn vrouw iets achterlaat, op voorwaarde dat zij niet meer trouwen zal, ja, wanneer zij zelf zwoer de voorwaarde na te komen, dat zij, niettegenstaande de eed, weer zal mogen trouwen, als haar man sterft." Wie zou nu kunnen zeggen, dat een pauselijke belofte, die tegen de heilige echt gedaan is, niet zou mogen verbroken worden? In de Pandecten wordt voorts uitdrukkelijk gezegd: "Zo iemand zijn slavin vrijmaakt, op voorwaarde dat zij nooit trouwen zal, zal nochtans de slavin mogen trouwen, en de patroon of heer zal zijn recht verliezen, omdat hij deze voorwaarde daarbij gemaakt heeft, die onwettig en tegen de natuur is."

De bisschop zei: "Zo beweert gij dan, dat de priesters volgens de wet van God trouwen mogen. Maar hoe zult gij dit bewijzen?" "Ik kan dit bewijzen," zei Taylor, "met de woorden van Paulus, zowel aan Timothéüs als aan Titus, waar hij van het huwelijk der priesters, diakenen en bisschoppen spreekt; en gelijk Chrysostomus op Timothéüs aantekent, dat het ketterij is te zeggen, dat de bisschop niet zou mogen trouwen."

De kanselier zei: "Wat Chrysostomus aangaat, liegt gij, zoals ook uw geestverwanten doen, die de schriften en de leraars verdraaien. Zegt gij niet, dat de geloofsregelen toelaten, dat de priesters mogen trouwen? Dat is onwaar." Taylor antwoordde: "Wij lezen in de besluiten, dat de vier algemene kerkvergaderingen, namelijk van Nicea, van Constantinopel, van Efeze en van Chalcedon zulk een gezag hebben als de vier Evangelisten. En in die besluiten lezen wij, dat een van de voornaamste boeken der geloofsregelen is, dat de kerkvergadering van Nicea door de woorden van Paphnutius bevestigd is, die het huwelijk der priesters en bisschoppen aanprijst. Zo mogen dan de priesters vrouwen nemen, en wel op wettige wijze." De kanselier zei: "Gij vervalst de algemene kerkvergaderingen, want er staat nadrukkelijk in de voorschreven besluiten, dat de priesters veel meer van hun vrouwen behoren gescheiden zijn, dan gehuwd te blijven."

Taylor antwoordde vrijmoedig: Indien de woorden, die gij daar aanhaalt, daar geschreven staan, ben ik bereid mij het hoofd te laten afslaan. Laat de boeken te voorschijn gebracht en het bewezen worden." "Wanneer het ook al daarin niet te vinden is," zei de bisschop van Duresme, "dan zal het in Ecclesiastica Historia staan, dat door Eusebius geschreven is, waaruit de besluiten verzameld zijn."

Taylor zei: "Verdraagt mij, want het is niet overeenkomstig de waarheid, dat de paus een zodanig gevoelen van een kerkvergadering van zulk een groot gezag zou willen missen of verliezen, dat zozeer tot zijn voordeel zou pleiten." Na nog vele andere woorden, zei de kanselier tot Taylor: "Om er een einde aan te maken: bent gij gezind om met ons terug te keren tot de schoot der christelijke kerk?" En terwijl hij dat zei, stond hij van zijn stoel op. Taylor antwoordde: "Door Gods genade zal ik nooit van de

kerk van Christus scheiden." Daarna verlangde Taylor, dat het zijn vrienden mocht worden toegestaan, hem in de gevangenis te mogen opzoeken; doch hij kreeg geen ander antwoord dan: "In deze week zult gij uw vonnis ontvangen." En terstond werd hij weer naar de gevangenis gezonden.

Nadat hij bij herhaling de vijanden der waarheid tegenstand had geboden, en de waarheid op vrome wijze had betuigd, werd hij eindelijk met vele anderen veroordeeld om levend te worden verbrand.

Daarna werd hij te Hadley, waar hij in de gemeente Gods Woord verkondigd bad, ten aanschouwe van ieder gedood, en de Heere in de vlammen opgeofferd, tot grote stichting van vele lieden, die door de grote standvastigheid van zulk een hooggeroemde doctor en predikant, zeer versterkt werden in de kennis der waarheid. Dit geschiedde op de 9e Februari in het jaar onzes Heeren 1555.

Wreedheid aan de lijken van Martinus Bucerus,

Paulus Fagius,

en Catharina, echtgenote van Petrus Martyrus

[JAAR 1555.]

De kardinaal Polus had plan, om de pauselijke en afgodische leer weer in de Hogeschool te Cambridge in te voeren, en verkoos tot dit werk Cutbertus Scotus, bisschop van Chester, en Nicolaas Ormanctus, bisschop van Verona, die met hem uit Italië was gekomen, Thomas Varsonus, verkoren bisschop van Lincoln, Johannes Christophorus, mede verkozen bisschop van Chester, en Henricus Colus, opziener van het College te Eton. Nadat deze brieven had geschreven aan Andreas Pernus, die in dat jaar als vice-kanselier het toezicht had over de hogeschool, dat hij zorgen zou om op de 11e Januari allen, die tot deze academie of hogeschool behoorden, in de tempel van de zalige maagd Maria te doen tegenwoordig zijn, begaven bovengenoemden zich ook derwaarts, en werden daar met grote eerbied ontvangen en verwelkomd. Op de eerste dag werd bevolen de kerken van de maagd Maria en St. Michiel, waarin de lichamen van Martinus Bucerus en Paulus Fagius begraven waren, te sluiten. Des anderen daags werd er een vergadering gehouden in de school der heilige drie-eenheid, waar Johannes Stocksus, in een uitvoerige rede, de godsvrucht van de koningin Maria en van Polus de kardinaal hoog vereerde en prees.

Uit naam van de hogeschool verlangde hij, dat, nu de vorige zaken ten gunst waren geschikt, verder de godsdienst en de tucht in de hogeschool zou behartigd worden, en dat zij, die door verkeerden raad waren afgedwaald, of door de vloed en het geweld waren weggerukt, en van de ware leer afgeweken, langzamerhand weer op de rechte weg mochten worden gebracht. En, nadat de bisschop van Chester had te kennen gegeven, dat hij een bijzonder genoegen had in de uitvoerige betuiging van zijn goede wil, en zei, dat het wel zo, gelijk zij verlangden, zou geschieden, indien zij, die gedwaald hadden, hun dwaling afzwoeren dat zij al een groot blijk van genezing zouden gegeven hebben, die er voor uitkwamen en beleden, dat zij misdagen hadden, dat hij meer geneigd was tot goedertierenheid dan tot wreedheid; voorts, dat de ziekte zodanig was, dat zij krachtiger middelen nodig had; met die verstande, dat, indien zij, die gedwaald hadden, waren vermaand, de heilzame raadgevingen volgende, men niet zou toelaten, dat zij de raad der hogeschool enig ambt, door goedheid en gunst beschikt, zouden kunnen eisen, in dingen die de algemene zaak betreffen, als in die, welke tot ieders belang behoorden. Vandaar ging men naar de koninklijke school,

waar een godsdienstoefening plaats had onder een groten toeloop van volk. Daarna werd in de kerk van de maagd Maria een predikatie gehouden; en toen deze was geëindigd, werd er terstond gesproken over het opgraven van de lichamen van Bucerus en Fagius, die reeds vier jaren waren overleden; en aangezien zij beiden in hun leven niet alleen een schadelijke en leugenachtige leer, zoals zij zeiden, hadden uitgestrooid, maar ook voorgangers waren geweest onder de sekte-stichters, en zij niet alleen van de katholieke kerk waren afgedwaald, maar ook anderen een voorbeeld van afval hadden gegeven, daarom werd goedgevonden hun lijken zo spoedig mogelijk te laten opgraven; aangezien het streed tegen de heilige besluiten en de tucht, dat de lijken van zulken een kerkelijke begrafenis zouden genieten, dat daarom de plaats, die door hen ontheilgd was, weer moest gewijd en geheilgd worden. Nadat men nu het geschrift aan de gezanten had overgegeven, werd er goedgevonden, dat deze zaak volgens rechterlijke vorm zou worden uitgevoerd. De doden werden nu door het een en ander gebod uitgedaagd, en bij herhaling getuigen tegen hen voorgebracht; en, terwijl er niemand verscheen, die hen durfde verdedigen, werden zij eindelijk als tegenstanders veroordeeld. Nadat Cutbertus Scotus, bisschop van Chester, in een redevoering de wreedheid van dit vonnis had verdedigd, en er bijvoegde, dat het niet betamelijk was toe te laten, de gemoederen der zwakken, om deze ongewroken misdaad, langer te verontrusten, werd nu op de bestemde dag voor de raad der hogeschool van Cambridge het vonnis uitgesproken, dat de lijken dezer gestorven mannen van aarde ontdaan zouden worden, opgegraven en aan de koninklijke raad overgeleverd. Intussen verliep er enige tijd voor dit vonnis door de koninklijke raad te Londen werd goedgekeurd en bevel gegeven, om het uit te voeren.

Intussen hield Pernus tegen Bucerus, met wie hij, toen deze nog leefde, gemeenzaam had omgegaan, een zeer bittere redevoering, wiens voorbeeld door vele studenten werd nagevolgd, die dan ook onderscheiden schimpdichten, tot smaad en oneer van deze godzalige mannen, hebben uitgebraakt.

Eindelijk werden op de markt de kisten, waarin de lijken dezer mannen waren besloten, met ijzeren ketens aan sterke palen, die diep in de grond geplant waren, vastgemaakt, benevens vele boeken van de hervormden, die men van alle kanten in grote menigte vergaderd had, tot as verbrand. Dit had plaats op de 16de Februari 1555.

Niet lang daarna heeft ook hetzelfde te Oxford, door Brocus, een bisschop van Clocester, plaats gehad met het lijk van Catharina, echtgenote van Petrus Martyr, die ook vier jaren geleden gestorven, in de kerk naar de Heere Christus genaamd, nevens Fresuidas, die vroeger in die landstreek zeer was geacht, was begraven. Daar zij ook overwonnen was, en de leer van haar man had aangenomen, werd zij evenzeer veroordeeld. Nadat haar lijk was opgegraven, werd dit bij Marsallus, deken van de gemeente, gebracht, en daar op de mesthoop geworpen. Na de dood van de koningin Maria werd, op bevel van de nieuwe koningin Elisabeth, op raad en ingeven van Mattheüs Parker, aartsbisschop van Canterbury en hoge geestelijke van Engeland, Edmond Grindallo, bisschop van Londen, en Bechard, bisschop van Glocester, haar bijna vergaan gebeente weer opgegraven, van daar vervoerd, en met het gebeente van Fresuidas vermengd en begraven, op den 11e Januar 1561.

Nadat de 22ste Augustus tevoren, door het besluit van de hogeschool te Cambridge de ertitels, die aan Bucerus en Fagius door de pausgezinden waren ontnomen, hun waren terug gegeven, en alles wat tegen hun leer en gedachtenis was gedaan, was vernietigd, en teneinde er aan deze zaak niets zou ontbreken, heeft Archivoltus in een plechtige vergadering daartoe belegd, op de 29e september in de kerk, toegewijd aan

de zalige Maagd Maria, uit naam en op last van de hogeschool, met een zeer deftige redevoering de lof en de eer van deze overledene, godvruchtige en geleerde mannen in het licht gesteld, en met vele redenen de wreedheid der vorige tijden aangewezen, die niet alleen over de levenden, maar ook over de doden op een barbaarse wijze had gewoed.

Thomas Tomkins

[JAAR 1555.]

Thomas Tomkins, een wever van beroep, werd voor Edmond Boner, de bisschop van Londen, gesteld. Onder alle anderen martelaren, die later in grote getale zijn omgebracht, was Thomas de eerste, die de wreedheid van deze bisschop op de proef stelde; want aan deze begon de bisschop, en bewees aan hem een proefstuk van zijn tirannie. Want, ofschoon Tomkins een leek was, en niet gestudeerd had, had hij nochtans zo veel geleerd, dat de bisschop hem niet kon overwinnen, en was daarbij zo standvastig, dat hij geen enkele dwaling toestemde.

En, aangezien deze martelaar van zijn belijdenis niet kon worden afgebracht, wendde Boner een nieuw middel bij hem aan. Toen hij hem namelijk door zogenaamde bewijzen niet kon overwinnen, liet hij hem enigermate de dood gevoelen voor hij gedood werd, teneinde hem te verschrikken en zo mogelijk tot afval te brengen. Hij liet namelijk zijn knecht een brandende fakkel brengen, en zei tot Thomas: "Gij denkt, dat het zulk een tijdkorting is, de smarten des vuurs te lijden; en nu wil ik u met deze brandende fakkel leren, zodat gij het ondervinden en gevoelen zult, hoe liefelijk het is iemand te verbranden. Daarna zult gij, indien gij wijs wilt handelen, wel van gevoelens veranderen." En terstond gebood hij zijn dienaar, om Tomkins' handen over de fakkel te houden, en meende hem alzo door schrik voor de smart van de beleden waarheid af te brengen. Maar aangezien deze wever in zijn gemoed van christelijke ijver brandde, stond hij de uitwendige verbranding van zijn handen zo standvastig door, dat zijn tiran daarmee niets anders won, dan dat hij daardoor nog wreder en bloeddorstiger werd. Het was hem toch niet genoeg, hem de handen te hebben laten verbranden, maar liet daarmee voortgaan, totdat hij geheel verbrand was, wat daarna te Londen op Smitsveld plaats had, op de 16e maart, in het jaar 1555.

Willem Hunter

[JAAR 1555.]

In ditzelfde jaar werd Willem Hunter met nog twee anderen om de getuigenis der waarheid gevangen genomen. Hunter was nog zeer jong, en van edele en godvruchtige ouders geboren, die hem niet alleen God hadden leren vrezen, tegen welke bedreigingen van mensen ook, maar hem ook daarenboven versterkt, om de vreselijke dood voor de naam van Christus gewillig te lijden, en die door een ware ijver voor God en al zijn menselijke verschrikkingen te overwinnen. Toen deze godvruchtige ouders hun zoon zagen wegleiden, om voor de naam van Christus levend te worden verbrand, waren zij daarover niet mistroostig, en lieten zich niet in jammerende woorden horen, om hem daardoor van zijn voornemen af te trekken. Maar zij volgden het voorbeeld van een zeer deugdzaam vrouw, de moeder van de Maccabeën, spraken hun zoon moed in, en, gelijk zij zich daarin verblijdden, vermaanden zij hem zoveel zij konden, om in het geloof tot het einde toe standvastig te blijven; zo zelfs, dat zij op dezelfde tijd, waarop hij levend zou worden verbrand, hem wijn te drinken gaven, om daarmee zijn hart te versterken, en hij des te kloekmoediger de wrede vuurdood zou kunnen ondergaan. Het is moeilijk te zeggen, wie van deze drie lieden meer te

bewonderen was, de zoon, de moeder of de vader. Temidden der pijnigingen zong de zoon de 81ste Psalm, en stierf met grote standvastigheid, terwijl de vader en de moeder aan de andere kant, die de dood in hun harten gevoelden, en wel door het zien van de wrede dood huns zoons, alle menselijke aandoeningen en zwakheden overwonnen. De zoon gaf zijn lichaam aan de dood over, overwon de dood, en bekommerde zich niet om de wrede pijnigingen der tirannen. De ouders aan de anderen kant gevoelden dezelfde smarten, die de zoon aan zijn lichaam ondervond in hun zielen. Dit droevige doodsvonniss werd voltrokken in de stad Burntwood, de 26e Maart, in het jaar onzes Heeren 1555.

Thomas Causton en Thomas Higbed

[JAAR 1555.]

Thomas Causton en Thomas Higbed waren beiden van edele afkomst, en woonden in de provincie Essex in Engeland, de een te Hornden, de ander te Thunders. Zij ijverden beiden zeer voor de ware godsdienst. Gelijk zij omtrent de Heere hun God niet huichelen, noch de boze wereld konden vleien, evenmin konden in die tijd van blind bijgeloof en gruwelijke afgoderij hun deugden en hun godzalig leven verborgen blijven onder een hoop van zulke boze vijanden der waarheid. Zij werden dan ook ontdekt en voor Edmond Boner vals beschuldigd, en door zijn toedoen en bevel in handen van de bestuurders van Colchester overgeleverd, om daar intussen te worden bewaard.

Maar de bisschop bemerkte, dat zij voortreffelijke heren waren, van groot aanzien, en die zeer geëerd werden in hun vaderland, en vrezende, dat daardoor enig oproer onder het volk mocht ontstaan, kwam hij zelf, vergezeld van mr. Fecknam, die een geslepen en listig mens was in het ondervragen, te Colchester, met het doel om hen voor zich te winnen, waartoe hij veel moeite deed en grote vlijt besteedde, door hun schrik aan te jagen, zo door bedreigingen als door schone beloften en pluimstrijkerij, om hen tot de eenheid van de moeder de roomse kerk te brengen.

Toen hij echter zag, dat zij in hun geloof standvastig en onbewegelijk bleven, en hij niet veel door zijn daden kon uitrichten, nam hij hen met zich naar Londen, en wierp hen in een gevangenis, waar hij en zijn geestelijke hen vreselijk tergden, teneinde hen van het geloof afvallig te doen worden. Doch, toen hij zag, dat alles tevergeefs was, en zij niet van de ware leer wilden afwijken, riep en ontbood hij hen in de raadkamer van St. Paulus, om daar voor hem en de andere bisschoppen te verschijnen, en wegens hun ketterij te worden onderzocht.

Toen zij in de raadkamer van St. Paulus waren gekomen, legden zij hun enige schriftelijke artikelen voor, namelijk, dat zij vroeger, volgens de ordening van de Engelse kerk, waren gedoopt, en dat zij nu van het geloof en de godsdienst waren afgeweken, waarvan hun peters en meters beloften hadden afgelegd, die in die tijd gerekend werden tot de katholieke kerk te behoren; maar vooral, dat zij met deze kerk niet geloofden, dat het natuurlijk lichaam en het bloed van Christus inderdaad en wezenlijk in het sacrament des altaars was, zoals dit uit de maagd Maria geboren is, en aan het kruishout geleden heeft. Dit was de hoofdzak van hun beschuldiging. Zij antwoordden daarop, dat zij een rechtvaardige en wettelijke reden hadden, om afstand te doen van de gevoelens der roomse kerk, aangezien zij meer in de heilige Schrift gelezen hadden dan hun ouders, peters of meters, die haar nooit hadden gelezen, om in deze geschillen te worden onderricht. Doch aangaande het heilige sacrament des avondmaals geloofden zij, dat het ware wezen of substantie van het brood en van de wijn na de heiliging of inzegening bleef, en dat het wezenlijke lichaam en het bloed

van Christus niet werd veranderd in de gedaante van brood en wijn, maar zich werkelijk in de hemel bevindt. Het onderzoek hierover had bij herhaling plaats. Toen zij ten derde male geroepen werden om te verschijnen, gaven zij de bisschop, in tegenwoordigheid van de burgemeesters, beambten en het volk, een belijdenis in schrift over, die aldus luidde:

Van de doop

Wij geloven en belijden in de heilige doop, dat wij daarin de duivelen zijn werken, de ijdelheden van deze boze wereld en al de begeerten van het vlees verzaken en verlaten.

Van het geloof

Wij geloven aan al de artikelen van ons christelijk geloof.

Van de geboden des Heeren

Wij geloven, dat wij verplicht zijn de heiligen wil en de geboden des Heeren naarstig te onderhouden, en daarin al de dagen onzes levens te wandelen.

Van het gebed

Wij geloven, dat in het gebed des Heeren alle noodzakelijke dingen, zo voor het lichaam als voor de ziel, zijn vervat; en dat wij daardoor geleerd worden onze hemelse Vader alleen te aanbidden, en niet de Engelen of de heiligen.

Van de algemene kerk

Wij geloven, dat er een algemene kerk is, dat is, de gemeenschap der heiligen, gebouwd op het fundament der Apostelen en Profeten, namelijk, op Jezus Christus, de uiterste hoeksteen, welke Christus zijn leven heeft overgegeven, "opdat Hij haar Zichzelf heerlijk zou voorstellen, een gemeente, die geen vlek of rimpel heelt, of iets dergelijks, maar dat zij zou heilig zijn en onberispelijk," zoals Paulus zegt Ef. 5. vs. 27. Nochtans geloven wij, dat zij zelf is bevlekt met zonde, en door haar eigen schuld aan de zonde en de dood onderworpen, en dat zij daarom noodzakelijk moet bidden: "Vader, vergeef ons onze schulden;" maar om de verdiensten en de wil van Christus wordt haar de zonde kwijtgescholden en geheel vergeven; want Christus heeft in Zijn eigen persoon haar zonden gereinigd, opdat zij onstraffelijk voor Hem zijn zou. Buiten Hem is er geen Zaligmaker, gelijk de Profeet Jesaja verklaart, en zoals Petrus zegt, Hand. 4, vs. 12: "De zaligheid is in geen anderen, want er is ook onder de hemel, geen andere naam, die onder de mensen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden."

Van Jezus Christus, onze Middelaar

Wij geloven ook, dat, gelijk Hij onze enige Zaligmaker is, Hij ook is onze enige Middelaar, want de Apostel betuigt, 1 Tim. 2, vs. 5; "Daar is één God en één Middelaar, Gods en der mensen, de mens Christus Jezus." Daarom, aangezien er geen schepsel deze naam van God en mens draagt dan Christus alleen, zo kan er derhalve geen andere Middelaar zijn dan Christus.

Van de vervolging dezer kerk

Wij geloven, dat deze kerk van Christus vervolgd, ja, vroeger dikwerf is verdrukt geworden; daar Jezus Christus zelf zegt, Joh, 15, vs. 20: "Gedenkt des woords, dat Ik u gezegd heb: Een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer. Indien zij Mij vervolgd hebben: zij zullen ook u vervolgen; indien zij Mijn woord bewaard hebben, zij zullen ook het uw bewaren." Paulus zegt ook, Filip. 1, vs. 29: "Want u is uit genade gegeven in de zaak van Christus, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden."

Deze Apostel zegt verder, 2 Tim. 3, vs. 12: "Allen, die godzalig willen leven in Christus Jezus, die zullen vervolgd worden."

Deze kerk gebruikt het Woord Gods op de rechte wijze

Wij geloven, dat deze kerk van Christus het Woord van God oprecht en zuiver onderwijst, zonder iets daarbij of af te doen, en dat zij de sacramenten zuiver uitdeelt, volgens de instelling van Christus en de bevelen van de eerste kerk.

Deze kerk gebiedt de heilige Schrift te lezen

Wij geloven, dat deze kerk van Christus Jezus toestaat, dat alle mensen de heilige Schrift lezen volgens het bevel van Jezus Christus, als hij zegt, Joh. 5, vs. 39: "Onderzoekt de Schriften, want die zijn het, die van Mij getuigen." Zoals ook de profeet zegt, Jesaja 34, vs. 16: Zoekt in het boek des Heeren en leest." Zie ook Luk. 16, vs. 29, desgelijks in de Handelingen der apostelen, waar de apostel Paulus zegt, dat die te Berea de Schriften onderzochten, om te weten of de dingen, die hij predikte, waar waren of niet. Ook vermaant ons de heilige Paulus met verstand te bidden als hij zegt, 1 Kor. 14, vs. 15, 16: "Ik zal [wel] met de geest bidden, maar ik zal ook met het verstand bidden; ik zal [wel] met de geest zingen, maar ik zal ook met het verstand zingen. Anderzins, hoe zal degene, die de plaats eens ongeleerden vervult, amen zeggen op uw dankzegging, omdat hij niet weet, wat gij zegt?" Wat is onschatbaarder dan een waar geloof, dat door het gehoor van Gods Woord ontstaat.

Van de aanbedding Gods

Wij geloven ook, dat God alleen moet vereerd en aanbeden worden, volgens Zijn woord, en niet naar de geboden der mensen. Tevergeefs," zegt Christus, "eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn." Dit wordt ook door God bevolen, die door Zijn Profeet spreekt: "Wandelt niet in de leringen en geboden van uw ouders; maar wandelt in mijn geboden, zegt de Heere, en doe, wat Ik u gebied. Gij zult daar niet toedoen, noch daarvan afdoen." Voorts zegt Christus: Gij zult vader en moeder verlaten en Mij navolgen. Waaruit wij leren kunnen, dat, indien onze ouders ons iets anders willen leren, dan wat God bevolen heeft, wij hen dan moeten verlaten.

Van het avondmaal

Wij geloven, dat het heilige avondmaal des Heeren in geen dele behoort veranderd te worden, aangezien Jezus Christus, Die de wijsheid des Vaders is, het heeft ingesteld. Want er is geschreven: Vervloekt zij hij, die de rechten des Heeren verandert, en die afwijkt van Zijn geboden, of iets daarvan afdoet.

In de heilige Schriften zien wij, dat het heilige avondmaal op schandelijke wijze wordt misbruikt. Want, vooreerst wordt het slechts onder één gestalte uitgedeeld, daar Christus het onder twee gestalten heeft gegeven. Ten tweede wordt het in een bijzondere mis veranderd, daar Christus het tot een middel van gemeenschap heeft gemaakt; want Hij gaf het niet aan een enige mens, maar aan al Zijn apostelen in de naam van de gehele kerk. Ten derde wordt het in een offerande voor de levenden en de doden veranderd, daar Jezus Christus het heeft ingesteld tot een gedachtenis van Zijn eeuwig offer, dat Hij eenmaal voor allen door de offerande van Zijn lichaam gebracht heeft, die de volkomen en volmaakte prijs is van onze verlossing; want, waar deze vergeving bestaat, daar is geen offerande voor de zonde meer nodig. Ten vierde wordt het aanbeden, wat in strijd is met het gebod van God: Gij zult niets eren, wat met handen is gemaakt. Ten vijfde wordt het uitgedeeld in een vreemde en onbekende taal, zodat het rechte gebruik ervan aan het gewone volk onbekend is, namelijk, dat Jezus Christus om onzer zonden wil is gestorven, en dat Hij om onze rechtvaardigmaking weer is opgestaan; door Wie wij vrede met God hebben, en door

Hem in Zijn gunsten genade zijn aangenomen, waarvan dit sacrament een zeker zegel en een getuigenis is. Daarenboven wordt het opgehangen en in een ciboriekastje gesloten, en blijft daarin menigmaal zo lang, totdat er wormen in komen en alzo door vertering verdwijnt, waardoor het volk wordt geërgerd, en zij er verachtelijk over spreken, die er anders met eerbied van spreken zouden, wanneer dit misbruik ware weggenomen.

Daarom zij, die dit alles misbruiken, hebben daardoor ergernis gegeven en niet wij, die God dagelijks bidden, om het weer op de rechte wijze te laten gebruiken volgens de instelling van onze Heere Jezus Christus.

Wat de woorden van Jezus Christus betreffen: "Dit is mijn lichaam;" wij verloochenen de woorden niet, maar beweren, dat de bedoeling van Jezus Christus door andere meer duidelijke plaatsen uit de heilige Schrift moet worden onderzocht, opdat wij mogen komen tot het geestelijke inzicht, wat het meest tot Gods eer is; want de heilige Apostel Petrus zegt, "dat geen profetie der Schrift is van eigen uitlegging," omdat de Schrift vol is van geestelijke en zinnebeeldige spreuken, waarvan wij er enige zullen aanhalen; Christus zegt: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed;" Paulus zegt: "De steenrots was Christus. Verder zegt Christus op een andere plaats: Zo wie een kindeken ontvangt in Mijn naam, die ontvangt Mij, welke woorden en spreuken op een geestelijke wijze, en niet naar de letter moeten verstaan, opdat wij niet dwalen, zoals die van Kapernaüm deden, die meenden, dat zij het lichaam van Christus met de tanden moesten eten, toen Hij van een geestelijk genot sprak, en hun zei, dat zulk een vleselijke genieting van zijn lichaam hun niet zou baten; "want zei Hij, "de Geest maakt levend en het vlees is niet nut: de woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven."

Zo kunnen wij dan duidelijk zien, dat deze woorden van Jezus Christus op een geestelijke wijze, en niet naar de letter moeten verstaan worden; zodat zij, die tot dit avondmaal naderen, niet hun kiezen, tanden, noch hun buik moeten bereiden, maar hun harten, "Geloof.", zegt de heilige Augustinus, "en gij hebt gegeten." Wij moeten een geestelijken honger meebrengen; en zoals de heilige apostel Paulus zegt: "De mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood, en drinke de drinkbeker," dat is, indien ons geweten ons getuigenis geeft, dat wij waarlijk in Christus geloven, volgens de bedoeling der heilige Schrift. Om dit te bevestigen, hebben wij onomstotelijke plaatsen in de Schrift; want Christus zelf zegt: "Doet dit tot Mijn gedachtenis;" en ook Paulus: " Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt." Hier vinden wij dus geen verandering, maar het brood blijft brood, zoals ook de Evangelist Lukas betuigt. Voorts heeft Jezus Christus een rechtvaardige belofte gedaan, als hij zegt: "De armen hebt gijlieden altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd; want Ik ga heen tot Degene, Die Mij gezonden heeft; want, indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien Ik heenga, zo zal Ik Hem, tot u zenden." En, gelijk Hij gezegd heeft, is Hij naar de hemel gevaren, zoals ook al de Evangelisten getuigen, en zoals Petrus spreekt: " Welke de hemel moet ontvangen, tot de lijden der wederoprichting van alle dingen," namelijk tot de jongste dag.

Wat Zijn almachtige kracht betreft, belijden wij met Augustinus, dat Christus God en mens is, en dat, voorzover Hij God is, Hij overal is, en de hemel en de aarde vervult; doch, voorzover Hij mens is, bevindt Zijn menselijk lichaam zich in den hemel, en derhalve kan Hij slechts aan één plaats zijn; want de Schrift getuigt, dat, toen Hij nog op aarde was, Zijn lichaam niet aan alle plaatsen tegelijk was, namelijk, dat Zijn lichaam zich niet in het graf bevond, toen de vrouwen het daar zochten; het was ook

niet te Bethanië, waar Lazarus stierf, zoals blijken kan uit de woorden van Christus, als Hij zegt: "Ik ben blijde, dat ik daar niet geweest ben."

Daarom besluiten wij met de heilige Schrift en zeggen, dat Christus in Zijn heilig avondmaal op een zinnebeeldige en geestelijke wijze is, voor allen die Hem op waardige wijze ontvangen, maar naar Zijn menselijk lichaam is Hij in de hemel.

Eindelijk verklaren wij verder en belijden voor God, Die wij in deze zaak tot getuige inroepen, dat alles, wat wij gezegd hebben, niet voortvloeit uit tegenstreving of moedwil, zoals sommigen wel denken, maar uit een goed geweten, dat wij vertrouwen op Gods heilig Woord te zijn gegrond; want voor wij ons aan deze zaak hebben overgegeven, hebben wij God uit de grond van het hart ernstig gebeden, om niets te doen, wat tegen Zijn goddelijk Woord strijdt; en daar hij Zijn kracht in onze zwakheid volbracht heeft, loven en prijzen wij Zijn heiligen naam, door Jezus Christus, onze Heere. Amen."

Nadat zij deze oprechte belijdenis van hun geloof hadden overgegeven, ging Boner, de bisschop, evenwel in zijn boosheid voort, en beproefde, zo door schone beloften als door bedreigingen, hen van deze belijdenis af te trekken, en bedreigde zelfs een vonnis over hen te zullen uitspreken, en vroeg hun daarom, of zij bij deze belijdenisstandvastig wilden blijven. "Ja," zei meester Causton, "wij blijven bij alles, wat in de belijdenis van ons geloof vervat is; en, wat wij met onze handen hebben geschreven, zullen wij ook met ons bloed bezegelen." Daarna begon de bisschop zijn vonnis tegen meester Causton uit te spreken. Deze zei tot de bisschop, dat het een grote onbedachtzaamheid van hem was, ja zonder liefde jegens zijn naasten, dat hij een vonnis over hen wilde vellen, zonder op de belijdenis van hun geloof te antwoorden, die zij op de waarheid van God hadden gegrond, en waaraan zij zich gewillig wilden onderwerpen. Ofschoon deze goddeloze bisschop in zijn geweten overtuigd was door de helder schijnende stralen der waarheid, die hij in hun belijdenis opmerkte, veroordeelde hij toch meester Causton het eerst om levend te worden verbrand. Daarna riep hij Higbed, en deze begon ook zijn artikelen en antwoorden te lezen; en, toen hij aan het artikel van het sacrament kwam, vroeg Boner hem, of hij zich van zijn verkeerd gevoelen aangaande het sacrament wilde bekeren, en terugkeren tot zijn moeder de roomse kerk. "Neen," zei Higbed, "gij spreekt godslasteringen tegen het lijden van Christus, en zoekt ons door uw listen en lagen te vangen; nooit zal ik mijn geloof verzaken, om aan uw God te geloven in het sacrament des altaars. En, ofschoon onze voorvaders, zoals gij zegt, en onze bloedverwanten dit geloofden, zo waren zij bedrogen, want mijn overtuiging is gegrond op het goddelijke Woord, dat zij niet gelezen hebben." Toen hij dit gezegd had, sprak de bisschop Boner hetzelfde vonnis over hem uit als over Causton. Daarna werden zij in handen van de stadhouder van Londen overgeleverd, die hen in de gevangenis, Newgate genaamd, zette, waar deze godzalige lieden veertien dagen onder een hoop dieven doorbrachten, niet zozeer tot hun verdrukking als wel tot hun vertroosting, waarover zij God loofden en prezen. En, om nog overvloediger vertroosting te genieten, verzochten zij al hun broeders en zusters in Christus, om God ernstig te willen bidden, met het grote werk van Zijn barmhartigheid voort te gaan, en hen meer en meer te versterken, opdat zij tot het einde toe mochten volharden, tot prijs en lof van de eeuwige God en tot vertroosting en versterking van al hun christelijke broeders.

Toen eindelijk de tijd van hun veroordeling, dat is de veertien dagen, om was, werden zij, op de 23e maart, 's morgens ten vier uren, uit Newgate gehaald, en door de stad Londen geleid tot Algate, waar zij aan de markgraaf van Essex werden overgeleverd, die hen vandaar op een wagen liet brengen op de plaatsen, waar zij zouden worden verbrand. Aldus werd meester Higbed naar Hornden op de berg gebracht, en meester

Causton naar Rayle, beide dorpen in Essex gelegen, waar deze vrome martelaren de bovengemelde belijdenis van hun geloof met hun bloed in de vuurvlammen bevestigd hebben, en wel ter ere Gods en tot verheuging der vromen en Godzaligen, op de 26sten Maart, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1555.

Steven Knight

[JAAR 1555.]

Evenals Willem Hunter en nog enige anderen zat ook Steven Knight om de getuigenis van het heilig Evangelie gevangen. Deze allen werden ook daarna. omgebracht, doch ieder in een andere stad, want de vijanden der waarheid vreesden, dat, indien zij deze martelaren op één plaats ombrachten, er oproer onder het volk zou uitbreken, en hun also deze prooi zou ontnomen worden. Daarom werd deze goede man gevoerd naar een stad, Maulden genaamd, waar hij de waarheid vrijmoedig beleed, en om de naam van Christus levend werd verbrand. Hij was een vleeshouwer van zijn handwerk, en een man met grote godvruchtigheid en een goed verstand begaafd. De Heere heeft gewild, dat het gebed, hetwelk hij voor zijn dood uitgesproken heeft, zou bewaard en in schrift gesteld worden, opdat de grote standvastigheid in het ware geloof van zijn getrouwen dienaar in toekomstige tijden niet zou worden verduisterd, en ieder het godzalig einde van deze martelaar zou zien, en God in Zijn dienaar loven en prijzen.

Toen hij nu op de gerichtplaats gebracht was, en de gruwelijke vuurdood als voor ogen zag, viel hij op Zijn knieën, sloeg zijn ogen naar de hemel, en zond aldus met mond en hart zijn gebed tot de hemelse Vader:

"O Heere Jezus Christus, om Wiens naam ik gewillig en met een verheugd hart mijn leven overgeef, en liever deze zware smart van mijn kruis wil verdragen, en al mijn goederen en bezittingen verliezen, dan in te stemmen met hen, die Uw heiligen naam lasteren en Uw geboden verwerpen. Gij ziet, o Heere, dat men mij dit aardse leven aanbiedt, indien ik de dienst van uw heiligen naam wil verlaten, en mij ten slaaf wil maken van Uw vijanden. Doch door Uw genade kies ik liever deze pijnigingen van mijn lichaam, en het verlies van dit leven, terwijl ik alle dingen als stof der aarde acht, opdat Gij mijn gewin mag zijn in de dood. En, waarlijk, zulk een liefde tot U is in mijn hart ingeprent, dat mijn gehele ziel tot U zucht en naar U verlangt als een hert, dat vermoeid is en dorst naar een fontein van frisse wateren. O Heere, sta mij bij met de genade van Uw Heilige Geest, waardoor de zwakheid van mijn vlees mag worden versterkt, en zonder welke ik zeer zwak en wankelbaar zou moeten blijven. Gij kent, o Heere, de boosheid van mijn hart; Gij weet, dat ik niets anders ben dan verachtelijk stof der aarde. Daarom, o Heere, gelijk Gij door uw genade, die ik zo dikwerf heb ervaren, mij deze weldaad hebt bewezen, en mij gesteld hebt onder het aantal Uwer uitverkorenen, en gelijk ik nu ook door deze bitteren kelk, die ik hier drinken moet, waardig word geacht, getuigenis te geven van Uw heilig Evangelie, zo bid ik U nu ook, dat Uw almachtige rechterhand mij mag sterken tegen deze vreselijke smart van het vuur, dat, op zichzelf beschouwd, zeer gruwelijk en afschrikwekkend schijnt, opdat het door Uw goddelijke macht voor mij verdraaglijk worde gemaakt, en mijn ziel also, door de kracht des Heilige Geestes, gewapend mag zijn, en door de smart van het vuur in Uw schoot ontvangen worde, en ik, als in een smeltkroes gezuiverd, de bedorvenheid van deze natuur mag afleggen, om weer bij U met volmaaktheid te worden bekleed. O, allerbarmhartigste Vader, dat dit brandoffer en deze toewijding een goede reuk bij U zij, om die grote offerande van Uw enige Zoon Jezus Christus, in Wiens naam ik U deze mijn offerande, hoe die ook zij, toebreng. Vergeef mij al mijn zonden, zoals ik allen vergeef, die iets tegen mij misdaan hebben. Spreid uw vleugelen

over mij uit, o allergeodertierenste Heere! Maak mij Uw hemels rijk deelachtig, daar ik nu mijn geest in Uw handen beveel."

Toen hij dit gebed gedaan had, werd het vuur rondom hem aangestoken, welke dood hij zeer standvastig onderging te Maulden, op de 28sten Maart, in het jaar onzes Heeren 1555.

Rawlins White

[JAAR 1555.]

Nadat Rawlins White vele aanvallen van de roomse priesters had verduurd, die hem van het ware geloof in Jezus Christus zochten af te trekken, heeft hij op de 27sten Maart, de waarheid met zijn bloed bezegeld, terwijl hij zich, om de naam van Jezus Christus, levend aan een paal liet verbranden in de stad Cardiss in het jaar onzes Heeren 1555.

Johannes Laurentius en Willem Digel

[JAAR 1555.]

Johannes Laurentius was geestelijke te Lexdovy. Door zijn vele moeilijkheden was hij als verplet en, door het zwaar gewicht van de ijzeren ketenen en langdurige gevangenschap, had hij zulke wonden in zijn voeten gekregen, dat men hem daarheen moest dragen, waar men hem wilde hebben. Niettegenstaande dit alles bezat hij toch grote moed, en was machtig in het spreken over heilige en goede zaken, waardoor hij de ware godsdienst en de leer der apostelen beschermde. Hij toonde aldus een vroom strijder van Jezus Christus te zijn in deze laatste kamp, waartoe hij geroepen werd. Terwijl hij derwijze op vrome wijze streed tegen de dienaars van de antichrist, de vijanden der waarheid, en de christelijke en ware godsdienst beschermde, werd hij eindelijk te Colchester levend verbrand, op de 29sten Maart, in het jaar 1555.

Op dezelfde dag in die maand werd te Dambury om de leer van het Evangelie een zeer godzalig man verbrand, Willem Digel genaamd.

Robert Farrar

[JAAR 1555.]

De eerste bisschop, die wij op de lijst aantreffen van hen, die stierven om de waarheid na Johannes Hoper, bisschop van Gloucester, was Robert Farrar, bisschop van St. David, in Wales in Engeland, die tot de bisschoppelijke waardigheid was geroepen door tussenkomst van de hertog van Sommerset, die ten tijde van koning Eduard beschermer was van Engeland. Deze goede bisschop werd tijdens koning Eduards leven na de dood van genoemden Sommerset, beschermer van Engeland, veel verdriet en veel onaangenaams aangedaan, en wel vooral door opruiing van zekere Constantin, die haat tegen hem had opgevat, omdat hij, zoals men zei, een geestelijke standplaats geweigerd had aan een onwetend mens. En wat dan ook overigens de reden van deze haat mag geweest zijn, hetzij om deze of om een andere oorzaak, heeft men nochtans deze goede man de weigering van het kerkelijke ambt dan op deze dan weer op een andere wijze ten laste gelegd. De grond, waarop deze Constantin zijn beschuldiging vestigde, was dat Robert Farrar enige kerkelijke ambten geruime tijd onder zich had gehouden, zelfs zolang tot hij geschikte personen gevonden had, om deze kerkelijke ambten te bekleden. Verder zei hij van hem, dat hij enige landen of bezittingen voor zich gekocht had, dat in strijd was met de openbare wetten van het koninkrijk Engeland. Er was namelijk een gebod uitgevaardigd aan alle kerkelijke personen, gesteund door de wetten en bevelen van het land, dat zij zich met geen wereldlijke zaken mochten bemoeien. Hiervan begon hij hem te beschuldigen, hoewel Farrar

nochtans nooit zulk een begeerlijkheid had gekoesterd. Doch luister, hoe de zaak zich had toegedragen. Een edelman, die tot een van zijn naaste bureu behoorde, had dikwijls dringend gebrek aan geld, en had daarom een deel van zijn goederen te koop aangeboden. Farrar zag de verlegenheid van de edelman, en werd bewogen om liever een overeenkomst met hem te maken, dan dat deze gedwongen zou worden uit geldgebrek zijn bezittingen te verkopen. En, ofschoon hij niet genoegzaam was voorzien van geld, bood hij hem nochtans, om zijn buurman in zijn gebrek te helpen, een zekere som geld aan, zoveel hij voor die tijd nodig had, op voorwaarde, dat hij hem een stuk land zou aanwijzen, dat zo veel waard was als hij hem zou voorschieten, welk land als pand in verzekering zou zijn voor zijn geld; en dat hij zijn land terug kon nemen, zo spoedig hij gelegenheid zou hebben, om het geleende geld terug te geven. Hij wilde aldus wijs handelen, opdat hij later geen gevaar zou lopen zijn geld te verliezen, en aan de andere kant, opdat de edelman iets zou hebben, waarmee hij geholpen was, zonder dat hij zich behoefde te ontdoen van zijn bezittingen. Er valt niet aan te twijfelen, of de bisschop, die een man van een zeer goed leven was, heeft dit meer gedaan om de edelman in zijn verlegenheid te helpen, dan om zijn eigen voordeel. Kort daarna had de edelman plan, om al zijn goederen te verkopen, en vervoegde zich daartoe het eerst hij de bisschop Farrar om te horen, of hij het ook verlangde te kopen; doch, toen hij bemerkte, dat Farrar daarin het geheel geen zin in had, wendde hij zich tot een andere edelman, die reeds sinds lang Farrar een kwaad hart toedroeg. Toen de bisschop dit alles vernam, en bemerkte welk een moeite en onaangenaamheid er uit zou voortvloeien, in geval deze nijdige edelman eenmaal het land bezat, dat hem zo gunstig was gelegen, en hij voor zulk een onaangename buur bevreesd was, kocht hij het land, op voorwaarde nochtans, dat de edelman als verkoper de vrijheid zou hebben om deze goederen weer terug te nemen, wanneer hij in staat was de som, die daarvoor besteed was, terug te geven, zo dikwerf en zoveel tegelijk als hem gelegen kwam.

Men beschuldigde hem ook, dat hij de inkomsten van het eerste jaar niet aan de schatbewaarder des konings had uitbetaald, Intussen zocht de hertog van Northumberland, die het op zijn dood toelagde, en daarop hoopte, omdat de hertog van Sommerset hem zeer gunstig was, hem op alle wijze zijn bisdom te ontnemen, en hem aldus te doen vallen in de handen van zijn vijanden. Deze bisschop, gedrukt als hij ging onder al. deze moeilijkheden, werd eindelijk van zijn gemeente gescheiden, en in de gevangenis te Londen geworpen, waar hij bijna twee jaren doorbracht, omstreeks het einde der regering van koning Eduard. De bewerkers van al zijn rampen waren ook mede oorzaak dat de goede man in de grote storm geraakte van de grote vervolging onder koninain Maria. Want, terwijl hij in de kerker, Fletien genaamd, gevangen zat, begon de vervolging van genoemde koningin uit te breken; en onder de gevangenen van die tijd was deze goede man de eerste, die in de gevangenis gevonden werd. Van alle kanten zocht men de andere bisschoppen, om hen in de gevangenis te zetten. Het rechtsgeding van Farrar werd in handen van zijn vijanden gesteld. Maar God, Die de Zijnen nooit verlaat, wilde, dat hij zich tegen hen als een onoverwinlijke steenrots zou stellen.

Gevoeglijk zou hier ook verhaald moeten worden, hoe hard deze godzalige man door zijn vijanden, de pausgezinden, werd behandeld, hoe zijn rechtsgeding was, en op welke wijze hij werd veroordeeld; doch tot nu toe heeft men zeer moeilijk de waarheid daarvan kunnen vernemen, dan alleen dat hij na Johannes Hoper uit de gevangenis gehaald werd teneinde omtrent zijn geloof te worden ondervraagd.

Toen de rechters zagen, dat zij hem van de waarheid niet konden aftrekken, die hij standvastig bleef belijden, spraken zij eindelijk het doodsvonniss over hem uit, zoals zij

vroeger gedaan hadden over Johannes Hoper. Twaalf dagen daarna werd hij naar Wallis geleid, en wel naar de stad Carmarthen, waarvan hij bisschop was, om daar onder grote pijnigingen levend te worden verbrand. Toen hij namelijk gekomen was aan de plaats, waar hij zich zou opofferen, bonden zij hem aaneen paal, en legden rondom zijn lichaam slechts een weinig vuur, waarin hij zware pijnen leed. Dit vuur was daarom zo zwak, omdat er in die streken geen hout was, maar men daar alleen turven gebruikte, die men uit de vette aarde groef; zodat, toen het vuur ontstoken was, en er meer rook te zien was dan vlammen, deze heilige martelaar, half geroosterd, eindelijk stikte, wegens de zware damp van deze turven; en aldus offerde hij voor de naam van Christus op standvastige wijze zijn ziel op in de handen van zijn hemelse Vader. Hij was een man lang van persoon, sterk van lichaamsbouw, donker van huid en standvastig in zijn woorden en daden. Hij bezat ook de gave van een bijzonder geheugen, waardoor hij zo getrouw de heilige Schrift van buiten kende, dat men er niets uit kon aanhalen, of hij wist te zeggen, in welk boek en hoofdstuk het stond. Hij werd verbrand in de stad Carmarthen, op de 30e Maart, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers 1555.

Jan Alcock

[JAAR 1555.]

Op de 2e April, in het jaar 1555, is Jan Alcock, nadat hij geruime tijd, om de getuigenis van Jezus Christus, gevangen gezeten had, in een gevangenis, de Newgate genaamd, door ziekte gestorven, waardoor hij ontkomen is aan de wrede vuurdood, welke over hem was uitgesproken. Toen de vijanden der waarheid zagen, dat hun deze prooi nu ontnomen was, en zij hem hun wreedheid niet konden doen gevoelen, lieten zij dit echter niet ongewroken, en vergrepen zich nog aan zijn lijk, dat zij op zeer onhebbelijke wijze in de stinkende onreinheid op een veld buiten Londen lieten werpen, waardoor deze goddeloze lieden vervulden, wat door de Profeet gezegd is: "Zij hebben de dode lichamen Uwer knechten aan het gevogelte van de hemel tot spijs gegeven; het vlees Uwer gunstgenoten aan het gedierte des velds."

Joris Mars

[JAAR 1555.]

Joris Mars, een getrouw dienaar van Jezus Christus, was geboren in Engeland, in de parochie van Deane gelegen, in het hertogdom van Lancaster. Na de dood van zijn vrouw, stelde hij behoorlijk orde op zijn huisgezin en kinderen, en daar hij door een goddelijke ijver werd aangevuurd, vertrok hij naar de hogeschool van Cambridge, om daar wetenschap te verzamelen. Hij nam daar derwijze toe in alle godzalige deugden, en inzonderheid in de kennis van het goddelijke Woord, dat hij als medearbeider geroepen werd in de verkondiging van het heilige Evangelie, benevens de vrome martelaar Laurens Sanders, in de gemeente Langton, waar hij met vrijmoedigheid tot stichting der vromen, en tot uitroeiing van de gruwelijke afgoderij en de bijgelovigheden van de antichrist, het Evangelie predikte. De vijanden der waarheid werden daarover zeer op hem verbitterd, en konden niet lijden, dat hun werken der duisternis, door de helder schijnende stralen van het evangelie zouden worden ontdekt; waarom zij uit haat allerlei middelen bedachten, om hem ter dood te brengen. Om hun listen aan hem te tonen, wisten zij geen betere raad, dan hem te beschuldigen voor de graaf van Darby, die een grootvervolger van de ware godsdienst was. Zij hitsten hem also tegen Joris Mars op, dat hij deze eindelijk voor zijn raad ontbood, om wegens zijn geloof te worden onderzocht.

Toen hij voor de graaf stond, zei deze tot hem, dat hij een dergenen was die het zaad van tweedracht onder het volk uitstrooide. "Zulk een ben ik niet," zei hij, er is niemand, die mij hiervan met recht kan beschuldigen." "Maar wat hebt gij dan voor een geloof?" vroeg de graaf. Hij antwoordde: "Ik geloof in God de Vader, in Jezus Christus Zijn eniggeboren Zoon en ook in de Heilige Geest. Ik geloof ook aan alles, wat in het Nieuwe Testament geschreven is. Ik geloof ook de vier symbolen des geloofs, namelijk, dat van de Apostelen, dat van de kerkvergadering van Nicea, dat van Athanasius en dat door Augustinus en door Ambrosius vervaardigd is." Toen vroeg hem de priester van Grapnall, die bij de graaf stond, wat zijn gevoelen was aangaande het sacrament des altaars. "Ik geloof," zei hij, "dat, wie het heilige sacrament des avondmaals waardig ontvangt, naar het gebruik en de instelling van Christus, eet en drinkt het vlees en bloed van Christus, met al de weldaden van Zijn dood en opstanding, tot zijn eeuwige gelukzaligheid, aangezien Christus overal is en ook tegenwoordig in Zijn sacrament. Daarna vroeg hem de priester, of het brood en de wijn niet worden veranderd in het vlees en het bloed van Christus, hetzij dit ontvangen wordt of bewaard in de ciborie, en wel door de kracht van de priester daarover uitgesproken. Hij antwoordde, dat hij er niets op wist te zeggen, dan wat hij reeds gezegd had, en verzocht hun hem niet te willen tergen, door het doen van vragen, die zijn verstand te boven gingen, waardoor zij zijn lichaam in levensgevaar brachten, en voegde erbij, dat Paulus ons leert de vragen te verwerpen, die dwaas en zonder nut zijn, en die tot strijd aanleiding geven.

De graaf was zeer verstoord, en beval hem, dat hij zijn gevoelen aangaande het sacrament met ronde woorden zou beschrijven. Hij antwoordde, dat hij daarvan niets anders kon zeggen, dan hij reeds betuigd had. Daardoor nam zijn toorn nog meer toe, en hij begon hem tussenbeide op zware wijze te bedreigen zeggende, dat hij hem als een verrader zou doden. Enkele malen beproefde hij hem door schone woorden van zijn geloof af te trekken, door te zeggen, dat het hem zeer aangenaam zou zijn, en hij een goede gelegenheid zou hebben zich in grote mate te verblijden, indien hij tot de roomse kerk wilde terug keren. Toen hij echter bemerkte, dat hij onbeweeglijk bleef, liet hij hem in een duistere gevangenis werpen, waar deze godzalige man uit de grond van het hart God bad zijn geloof te versterken, teneinde met vrijmoedigheid Christus te belijden, opdat hij door hun menselijke wijsheid en ijdele verleiding niet mocht bedrogen worden.

Terwijl hij in deze gevangenis zat, werd hij door de priesters hevig aangevallen, onder wie er een was, Shereburn genaamd, die hem het meest tergde en tot hem zei, dat al de invoerders en aanhangers van de nieuwe godsdienst geen voorspoed of geluk hadden; "want," zei hij, "zij zijn gedood, in de gevangenis geworpen, of altijd in gevaar van hun leven, en dat in tegenoverstelling van hen, die tot de Roomse kerk behoren, die steeds voorspoed en geluk hebben, waaruit blijkt, dat deze de ware kerk is." Joris Mars zei tot hem, dat hij geleerd had in de Schrift, om niet te oordelen over dingen, die uitwendige voorspoed of tegenspoed betreffen, want dat hij geen ijdele eer in de wereld zocht, maar het eeuwige leven voor zijn ziel, en dat de schande der wereld zijn zorg niet uitmaakte, maar wel de eerbiedige vrees, die hij God schuldig was. "Het spijt mij," zei deze verzoeker, dat gij, die een schoon jonkman bent en een goed voorkomen hebt, die goed lezen kunt, en veel goeds kunt doen, nu zo vasthoudt aan zulke dwaze gevoelens, om uzelf van het leven te beroven." Joris antwoordde, dat, ofschoon zijn leven, moeder, kinderen, broeders, zusters, vrienden en de zegeningen dezer wereld hem zo dierbaar waren als anderen mensen, en hij die graag zou willen behouden, wanneer dit met een goed geweten zou kunnen geschieden en zonder Christus oneer of schande aan te doen; dat hij nochtans, om Christus' wil, dit alles wilde verlaten.

"Want," zei hij, "ik acht mij als een schaap, dat voor de slachtbank gereed is, en derhalve wil ik ook alles geduldig verdragen, wat mijn hemelse Vader mij zal opleggen." Dit was de eerste aanval, die hij voor de graaf te Lathum te verduren had. Toen zij bemerkten, dat hij steeds sterker en standvastiger in de belijdenis van Christus werd, wierp de graaf hem in het kasteel van Lancaster onder een hoop dieven. Deze vrome krijgsknecht van Christus werd daar, zo door priesters als anderen, die onder de schijn van vriendschap tot hem kwamen, op ergerlijke wijze aangevallen, teneinde hem afvallig te maken van zijn geloof. Doch hij berispte hen scherp, zoals Christus Petrus deed, en zei: "Wijk van mij gij satan, want gij bent Mij een aanstoot; want gij verzint niet de dingen die Gods zijn, maar die der mensen zijn." Hij verzocht hun daarom, hem niet langer te willen kwellen, en betuigde, dat hij door de genadige hand Gods, Die hem versterkt had, tot het einde toe volstandig wilde blijven in alles, wat hij geloofde en vroeger had beleden. Daarna tergden zij hem niet langer, zodat hij, met een medegevangene, met luider stem, God in de gevangenis aanriep en aanbad, en iedere dag twee of drie hoofdstukken las in de heilige Schrift, zodat het volk zich verwonderde, en hij de gevangenis kwam, om hem te horen. Toen de gerichtsdag aanbrak, waarop de dieven zouden gevonnist worden, kwam de graaf van Darby naar Lancaster, en ontbood Joris Mars, die onder deze dieven met ketenen aan de voeten in het rechthuis was gesleept, opdat hij als een boosdoener zijn hand voor de vierschaar zou opsteken, als een teken van zijn misdaad, en door de graaf en de andere rechters onderzocht worden. De graaf begon hem te bedreigen, en zei, dat hij hem om zijn ketterij zou doden. Joris Mars antwoordde, dat hij hoopte, dat Zijn edele, die een edel raadsheer was van de zalige koning Eduard de zesde, die de rechten en wetten van de herstelling van het geloof en van de ware godsdienst toegestemd, aangeraden en bevolen had, teneinde die naarstig te onderhouden, en die nu zo spoedig was veranderd, toch geen toestemming zou geven tot de dood van de arme lieden, die de waarheid beleden. Aldus tastte hij deze vervolger in zijn gemoed aan.

Op bevel van de koningin Maria, kwam juist op deze tijd dokter George Cotes, bisschop van Chester, te Lancaster, om de gruwelijke afgoderij en het bijgeloof van de antichrist weer in het leven te roepen, en de prediking van het zuivere Evangelie te verbieden. Deze kwam juist van pas, om de onschuldige prooi in zijn klauwen te vangen. Immers, zodra deze gekomen was, beschuldigden zij Joris voor deze goddeloze bisschop, en leverden al de belijdenisschriften van Joris in zijn handen. Maar, aangezien hij daar niet lang kon vertoeven, nam hij hem van daar naar Chester mee en wierp hem, bij wijze van welkomst, in een hoogst onreine gevangenis, en sloot zijn voeten in de boeien. Nadat Joris daar enige tijd vertoefd had, riep de bisschop zijn raad bijeen, teneinde daarvoor te worden ondervraagd. In tegenwoordigheid van de kanselier en de andere priesters, vroeg hij hem vooreerst, waarom hij in zijn belijdenis voor de graaf gezegd had, dat het geloof en de leer, die ten tijde van koning Eduard waren onderwezen, het ware geloof en de leer van de ware kerk was en niet de leer van de roomse kerk, waarvan de bisschop van Rome het hoofd is, wiens gezag en macht hij in Engeland geweigerd had te erkennen, en waarom hij beweerd had, dat de bisschop van Rome geen groter gezag in Engeland had, dan de bisschop van Canterbury te Rome. Hij vroeg hem ook, hoe hij dacht over Linus, Anacletus en Clemens, of zij geen vrome bisschoppen waren. "Ik zeg niets," zei hij, "van hun persoon, maar van hun leer, die in vele punten strijdt tegen de leer van Christus." "Zo," zei deze bisschop, "gij bent een vermetele gast; en welke punten zijn er dan in van de roomse kerk, die tegen de leer van Christus strijden?"

"Och, mijnheer," zei Joris Mars, "oordeel toch zo over mij niet, die nu op de grens sta van leven en dood. Welke reden van vermetelheid kan iemand hebben, die, als ik, in zulk een ellendige toestand verkeert? Onder andere hoofdstukken, dwaalt de roomse kerk in de uitdeling van het heilige avondmaal; want, toen Christus het instelde, gaf Hij Zijn discipelen beide, het brood en de drinkbeker en zei: "Neemt, eet, drinkt allen daaruit." Desgelijks betuigt Paulus, dat het aan de Corinthiërs gegeven was; ja, voor vele honderden jaren was het reeds gebruikelijk in de eerste kerk en nu ontnemt de roomse kerk een deel van het heilig sacrament aan de leken, namelijk, de drinkbeker. Daarom, indien ik in mijn gemoed verzekerd was uit Gods heilig Woord, dat dit alles goed was, dan zou ik graag in dit geschil met u overeenstemmen."

Toen riep de bisschop met luider stem: *Non disputandum est cum haeretico*," dat is, men moet met geen ketter redetwisten, en begon hem te lasteren, en zei, dat hij vol ketterij was. Joris Mars antwoordde hem, dat hij geen ketterse gevoelens aankleefde, en dat hij een gruwel had aan alle ketterse gevoelens, ofschoon zij hem daarvan ten onrechte beschuldigd hadden, dat hij geen ander gevoel omhelsde, dan dat met Gods Woord en wetten des lands overeenkwam, die door openbare rechten en bescheiden bevestigd was, waarin hij tot het einde toe wilde volharden, beide in leven en in sterven. Toen zei de kanselier tot zekere Leach, dat hij verder van Mars moest gaan staan, opdat hij zich met de ketterij van Mars niet zou besmetten.

Eindelijk haalde de bisschop een geschrift uit de zak, en begon het doodsvonnis te lezen. Toen hij dit voor de helft gelezen had, riep de kanselier, om zijn valse liefde te tonen, tot hem: "Mijnheer, houd op, houd bijtijds op, want indien gij verder las, zou er geen kans meer zijn, om het vonnis te herroepen." Tevens vroeg de bisschop aan Joris, of hij de genade van de koningin wilde aannemen. Hij antwoordde, dat hij zo graag de genade van de koningin zou willen aannemen als iemand hunner, doch dat hij zijn Zaligmaker Jezus Christus niet wilde verloochenen, om Zijn eeuwige genade voor een tijdelijke gunst te verliezen, en als gevolg de eeuwige dood van zijn ziel zich te berokkenen. Toen zette de bisschop de bril weer op, en toen hij het vonnis bijna geheel had gelezen, verzocht de kanselier, met een lachend en vals gelaat, enige ogenblikken te wachten, en zei, dat, indien hij verder las, zijn herroeping hem niet zou baten, en vroeg aan Joris, of hij zijn gevoelens wilde verzaken. Neen," antwoordde hij. Een priester, die bij hem stond, trok hem bij de mouw, en bad hem te herroepen en zijn leven te behouden. Hij antwoordde, dat hij zo graag zou blijven leven als zij; maar dat, indien hij zijn Meester Jezus Christus verloochende, Hij hem ook zou verloochenen voor Zijn hemelse Vader. Toen dit komediespel was geëindigd, sprak hij het doodsvonnis voorgoed over hem uit, en zei hem tot zijn troost, dat hij nu voor hem niet meer wilde bidden dan voor een stuk hout. Van dat ogenblik leverden zij hem in de handen der wereldlijke rechters over, om levend te worden verbrand. Deze wierpen hem allereerst in een donker gat, Northgate genaamd, waar hij tot aan zijn dood bleef.

Terwijl hij in de gevangenis vertoefde, beroofden de vijanden hem van alle noodzakelijke hulp en troost, en verboden allen, die hem enige bijstand, wilden verlenen of goeds betonen, bij hem te komen, en met hem te spreken. De lieden waren daarover zo verbaasd en bevreesd, dat zij niet tot hem durfden komen, uit vrees zelf beschuldigd te zullen worden. Er waren nochtans enige godzalige mannen, die zijn vrienden waren om des Evangelies wil. Deze kwamen des avonds langs de vest tot hem, staken hun hoofden door een opening, die in de gevangenis uitkwam, riepen hem, en vroegen, hoe het hem ging. Hij antwoordde hun, en zei met een opgeruimd gemoed, dat hij zeer goedsmoeds was, dat hij God zeer loofde en dankte voor Zijn oneindige barmhartigheid, dat Hij hem had waardig geacht, hem tot een getuige der

waarheid te stellen, en dat hij daarvoor zelfs wilde lijden; dat hij zich daarover zeer verblijdde, en God bad hem met Zijn Heilige Geest alzo te willen versterken en vertroosten, dat hij onder het kruis niet mocht verflauwen, en dat met alle geduld verdragen, tot eer en prijs van Zijn heiligen naam en tot vertroosting en stichting van Zijn kerk. Dit gebed en dergelijke gebeden ontboezemde deze vrome getuige van Jezus Christus bij herhaling, gedurende zijn gevangenschap. Daar zij zagen, dat men hem bijna had laten verhongeren, werden zij bewogen hem van tijd tot tijd een stuk geld door deze opening toe te werpen, wat Joris Mars dan tot zijn nooddrift gebruikte. Toen de laatste dag van zijn lijden genaakte, waarop hij de bittere drinkbeker des doods zou ledige, kwamen de beambten en hun dienaren, om hem uit de gevangenis te halen. Gelijk een schaap naar de slachtbank ging hij van daar. Op de gerichtsplaat gekomen, geschiedde het, dat enige van het verblinde volk hem geld aanboden, daar zij meenden, dat hij met een gevulde beurs ter dood zou gaan, evenals de boosdoeners, die geld voor de priesters bedelen, teneinde die enige zielmissen voor hen zouden zingen na hun dood, waarbij zij deze ellendige lieden wijs maakten, dat zij zalig zouden worden, wanneer zij dit deden. Enige mannen, die naast hem gingen, sprak hij aan, en zei hun, dat hij hun geld niet wilde aannemen, en verzocht hun, dat, indien iemand hem iets wilde geven, zij het de armen moesten afstaan, of hun die in de gevangenis zaten. Daarna vervolgde hij met een blij gemoed zijn weg met een boek in de hand, waarin hij voortdurend las. Daarom zei het volk, dat hij niet als een boosdoener ter dood ging, maar als iemand, die de dood niet had verdiend.

Toen hij op de plaats gekomen was, waar hij zich aan God Zijn hemelse Vader zou opofferen, haalde een van de rechters der stad een geschrift uit de zak, en zei tot hem, dat dit de vergiffenis van de koningin bevatte, die hij zou kunnen aannemen, wanneer hij zijn gevoelens wilde verzaken. Joris antwoordde hem, dat, ofschoon hij de koningin zo lief had als iemand hunner, en haar gunst gewillig zou willen aannemen, hij, aangezien het strekte om hem van God af te trekken, haar vergiffenis met zulk een kostbare prijs en onder die voorwaarde niet kon kopen.

Toen hij dit gezegd had, wendde hij zich naar het volk, deelde hun de reden van zijn dood mee, verzocht en vermaande hen Jezus Christus aan te hangen, en Hem door een waar geloof toe te behoren. De beambte bemerkte dit, begon hem te berispen en zei: Joris, het is nu geen tijd om te prediken. Vergeef het mij, mijnheer, zei en viel tegelijk op zijn knieën en bad, en toen hij dit gedaan had, ontkleedde hij zich tot op zijn hemd, en met een zware ketting, die om zijn lichaam was gedaan, bonden zij hem aan de paal, en wierpen een aantal takkenbossen onder zijn voeten. Doch deze wrede en onmenselijke vijanden der waarheid waren daarmee niet tevreden, en hingen hem een vaatje, gevuld met pek en teer, boven het hoofd, teneinde zijn pijnen en smarten te vermeerderen, zodat deze vrome getuige van Jezus Christus, aangezien het vuur slecht werd gestookt, en de vlammen door de wind ginds en herwaarts werden gedreven, zware pijnen en smarten in zijn dood geleden heeft, wat hij nochtans met grote onderwerping en geduld heeft ondergaan.

Opmerkenswaardig is, dat, nadat hij geruime tijd in de vlammen gepijnigd werd zonder zich te verroeren, zodat zelfs zijn lichaam geheel verschroeid en opgezwollen was, en men de ketting, die om zijn lichaam gebonden was, nauwelijks kon zien, en het volk dacht dat hij reeds dood was, hij nochtans zijn beide armen haastig uitbreidde, en met luider stem riep: "Hemelse Vader, ontferm U mijner." Toen hij dit gezegd had, gaf hij zijn geest aan de Heere over, te Wetchester, op de 24ste April, in het jaar 1555.

Bij deze gebeurtenis was het volk zeer verbaasd, en zei, dat hij waarlijk een martelaar, en onder bewonderenswaardige lijdzaamheid gestorven was. Om deze geruchten te

stillen, deed deze goddeloze bisschop kort daarna een predikatie in de hoofdkerk van de stad, waarin hij het volk wijs maakte en verzekerde, dat hij een ketter was, als een ketter was verbrand geworden, en nu een vuurbrand in de hel was.

Tot vergelding echter van deze predikatie, bleek het rechtvaardig ongenoegen Gods over deze bisschop, want kort daarna stierf hij een schandelijke dood. Wat de oorzaak van deze dood was, is moeilijk te zeggen, omdat men zich niet op de volksgeruchten kan verlaten. Onder de lieden was er spraak, dat hij door een hoogst zedeloze vrouw met wie hij in betrekking had gestaan, bedorven was. Voorts, of hij aan deze ziekte gestorven is of niet, daarvan is men niet verzekerd, omdat men zich het minst kan verlaten op het algemeen zeggen van de mensen. Als zeker is echter bevonden, dat, toen hij na zijn dood door enige van zijn geheime vrienden voor de heren oversten der stad onderzocht werd, teneinde deze schande te bedekken, en de mond van het volk te stoppen, deze zogenaamde deugdzame kerkdienaar niet vrij was van zodanige kentekenen, die duidelijk toonden, dat zijn kuisheid zeer weinig te betekenen had, en dat de geruchten van het volk niet ten enenmale vals waren. Doch, aangezien wij de algemene liefde niet willen verloochenen, en hun schande niet willen bloot leggen, zo zij bereid zijn om de vrome dienaars van God ter dood te veroordelen, en wij daarover uitvoeriger konden spreken, willen wij het nochtans hierbij laten blijven.

Een brief van Joris Mars tot vermaning aan de gemeente te Langton.

"De genade en vrede worden u vermenigvuldigd door de kennis van God en van onze Heere Jezus Christus," enz.

Zeer beminde broeders en medekrijgsknechten in Christus Jezus! Ik achtte het mijn schuldige plicht te zijn, om uw harten op te wekken, teneinde u te doen gedenken aan de woorden, die u vroeger zijn meegedeeld, alsook u te vermanen, zoals Barnabas, die vol des Heilige Geestes was, deed aan de gemeente te Antiochië, opdat gij met een vaste overtuiging van het hart bij voortdurend bij de Heere mag blijven, in het geloof gegrond en geworteld mag zijn, en niet bewogen wordt in de hoop van het evangelie, die ulieden zo overvloedig gepredikt werd, zo door Laurens Sanders, uw dienaar, als door andere getrouwe leraars van Christus, die, toen de grote vervolging uitbrak, niet van de waarheid afweken, en zich het Evangelie van Christus niet schaamden; ja, ook om uwentwil bereid zijn en zich beijveren, nu de dood het vereist, niet alleen hun bezittingen in deze wereld te verlaten, alsook hun vaderland en vrienden, en zelfs door de vernietiging van hun bloed te bevestigen en te verzegelen; en zoals Paulus zegt, zijn zij bereid, niet alleen om gebonden te worden, maar ook om te sterven voor de naam des Heeren Jezus Christus."

Zo kunt gijlieden dan oordelen, welke van de beide soorten van leraars ulieden aangenaam zijn: zij, die u een goede smaak trachten te geven, door het zout van hun predikatiën, ofschoon het smakelijk is, of zij, die, niets smakelijks hebbende, ulieden niets anders zoeken aan te bieden en voor te stellen dan walgelijke en lelijke onreinheid, bestaande in de dromerijen en overleveringen van de antichrist.

Daarom, mijn allerliefsten, ontvangt met alle zachtmoedigheid het woord, dat in u geplant wordt, hetwelk uw zielen kan zalig maken, opdat gijlieden mag vergeleken kunnen worden hij een voorzichtig man, die zijn huis op gebouwd heeft, en er is een plasregen gevallen, waterstromen zijn er gekomen, en de winden hebben gewaaid, en zijn tegen dat huis aangeslagen, en het is niet gevallen, want het was op een steenrots gebouwd. Dat is, als de satan zich beijvert met alle listigheden en ingevingen, als de wereld gewapend is met de macht van koningen en vorsten, door hun arglistige raadslagen, en bedriegerijen, om ons te bespringen, dan verflauwen wij niet, maar volharden standvastig en blij moedig, en blijven bij de waarheid, welke wij hebben

aangenomen; want wij zijn op Christus de vaste steenrots gegrond en op de leer van Zijn heilig Evangelie, waartegen de poorten der hei niets vermogen. Geen anderen toegang tot het koninkrijk der hemelen hebben wij, dan door velerlei verdrukkingen. Wanneer wij dan om het koninkrijk der hemelen en om de gerechtigheid vervolgd worden, hebben wij tot onze vertroosting een voorbeeld in Christus, Zijn apostelen en martelaren, die allen ons zijn voorgegaan door deze enge poort en op de smalle weg, die tot het leven leidt. Maar, indien wij geen vrede hebben, om onszelf te verloochenen, het kruis van Christus op ons te nemen, en Hem na te volgen, dan kunnen wij Zijn discipelen niet worden. Wanneer wij weigeren met Christus en Zijn heiligen te lijden, dan is dit een duidelijk bewijs, dat wij nooit met Hem zullen heersen. Indien wij echter, om Christus' wil, standvastig en geduldig alle vervolgingen en verdrukkingen verdragen, dan is dit juist een bewijs voor het rechtvaardig oordeel van God, waardoor wij waardig worden geacht voor het koninkrijk Gods, waarvoor wij lijden. Paulus betuigt, dat het recht is voor God hun, die u verdrukken, verdrukkingen te vergelden, en ulieden die verdrukt wordt, eeuwige rust met ons, als de Heere Jezus zal geopenbaard worden van de hemel met de Engelen Zijner macht, met vlamvend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen, en het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn, welke straf zullen lijden, namelijk, het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid Zijner sterkte, als Hij zal komen om verheerlijkt te worden in Zijn heiligen, en wonderbaar te worden in alle gelovigen. Dit moeten wij ons altijd voor ogen stellen, en in onze harten bewaren, opdat wij in tijden van tegenspoed en verdrukking standvastig blijven, want hoe overvloediger wij boven andere volken gelaafd werden met de predikatie van het heilig Evangelie, hoe zwaarder God ons zal straffen, wanneer wij Zijn heilig Woord en Zijn kennis verwerpen, en Hem reden geven om het koninkrijk Gods van ons te nemen, en het anderen volken te schenken, die meerder en waardiger vruchten erdoor zullen voortbrengen.

Zo dan, mijn beminde broeders in Christus, ziet toe acht te nemen op uzelf, en overlegt tevens, welk een verschrikkelijke zaak het is, te vallen in de handen van de levende god. Ziet toe, dat gij het Woord niet tevergeefs ontvangt, maar werkt steeds in het geloof, en toont uw geloof uit uw goede werken, welke de levende en ware getuigenissen daarvan zijn, en toont uzelf in alles een voorbeeld van goede werken. Voorts, tot het voornaamste behoort, een gewillige gehoorzaamheid aan de overheid te tonen, omdat zij, hetzij goed of kwaad, naar Gods bevel is aangesteld, tenzij zij iets gebiedt, wat strijdt tegen de ware godsdienst; en, indien zij zich daaraan schuldig maakt, moeten wij steeds denken aan wat de Apostel Petrus ons leert, als hij zegt, dat men God meer gehoorzaam moet zijn dan de mensen. In deze zaken behoren de wapenen van een gelovig mens te bestaan uit het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord, benevens in ijverige gebeden, die voortkomen uit een nederige en ootmoedige geest, en liever bereid zijn alles te verdragen, dan enig oproer of enige weerspanning te tonen. Zo dan, die de macht weerstaat, hij weerstaat het bevel Gods, en die deze weerstaan, zullen zichzelf oordelen. En, gelijk wij onze ouders eren in allen ootmoed, zo moeten wij ook hen eren, die in hun plaats zijn gesteld, als de zodanigen, die voor ons zorgen, en onze welvaart behartigen. Wij moeten ook niet vergeten zorg te dragen voor onze huisgenoten, opdat zij niet alleen voorzien worden van alle nodige dingen, en wat voor het lichaam nodig is, maar hen boven alles verzorgen van de geestelijke spijs, die nodig is tot het inwendige voedsel van hun zielen. Desgelijks is het ook onze schuldige plicht zorg te dragen voor de zaken van onze christelijke broeders en de naasten; altijd denkende aan wat Jezus Christus ons leert, namelijk, al wat gijlieden wilt, dat u de mensen doen, doet dit ook aan hen; want

dit is de wet en de Profeten. Eindelijk, onze vijanden behoren ook te delen in onze broederlijke en algemene liefde, volgens de regel en het bevel van het heilig Evangelie, dat ons beveelt goed te doen aan hen, die ons haten, en te bidden voor degenen, die ons verdrukken en vervolgen. Wanneer wij dit doen, zullen wij een zekere getuigenis geven, dat wij uitverkoren kinderen van God zijn geworden. En nu, broeders, bevel ik ulieden Gode en het Woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen, en een erfenis te geven onder alle geheiligden. Biddende u, broeders, meester Sanders te helpen en mij uw dienaar, ja allen, die in gevangenschap verkeren, om van het heilig evangelie wil, in uw gebeden ons voor God te gedenken, opdat wij van alle ongelovige en boze mensen mogen verlost worden, dat deze onze gevangenschap en onze verdrukking tot eer van God, tot bevordering van het Evangelie en tot heil van onze christelijke broeders mag strekken, en Jezus Christus groot mag gemaakt worden in onze lichamen, in leven of in sterven. Amen.

Groet mijnentwege al de gelovige broeders. En, aangezien ik geen gelegenheid heb hun in het bijzonder te schrijven, verzoek ik u hun deze brief te laten lezen. De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.

De 28sten Juni 1554.

Wordt behouden van dit boos geslacht. Bidt, bidt, bidt, dit is thans meer dan ooit nodig.

Een andere brief, geschreven door Joris Mars aan zijn goede vrienden, de burgers van Manchester, in het landschap Lancashire, tot vermaning om in de strijd te volharden.

Na u in Christus gegroet te hebben, dient deze om ulieden te danken voor uw vriendelijk aandenken te mijwaart. Niet alleen denk ik daarom aan ulieden in deze brief, maar wens u in mijn dagelijkse gebeden ook zulk een genot van de hemelse schat toe, en een zodanige vertroosting des Heilige Geestes, dat gij steeds arbeiden mag in het geloof, ijverig zijn in de liefde, volharden in de hoop, en geduldig zijn in alle verdrukkingen en vervolgingen tot het einde toe, en tot de heerlijke toekomst van onze Heere Jezus Christus. Derhalve vermaan ik ulieden, gelijk gij dan Christus Jezus onze Heere hebt aangenomen, alzo in Hem te wandelen, geworteld en opgebouwd in Hem. Vreest hun aanvallen niet, en weest niet verschrikt voor uw vijanden, hoe velen die of hoe machtig die ook zijn mogen, en, integendeel, hoe klein uw aantal en hoe zwak gij ook wezen mag, want deze strijd is des Heeren en niet de uw. En, gelijk Godvroeger was met Abraham, Mozes, Izak, David, de Makkabeën en anderen, voor wie Hij streed, zal Hij ook naar Zijn belofte met ons zijn al de dagen tot aan de voleinding der wereld; en zal u aldus helpen en versterken, dat niemand zo machtig zal zijn, om ons te weerstaan. "Gelijk Ik met Mozes geweest ben," zei de Heere tot Josua, "alzo zal Ik ook met u zijn; Ik zal u niet begeven of verlaten." Weest getroost en onversaagd; want de Heere uw God is met u in alles, wat gij doen zult. Nu dan, zo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?

In deze onze geestelijken strijd is niemand overwonnen dan hij, die als een overloper zijn Veldoverste verloochenen of verlaten wil, of die zijn wapenen wegwerpt, en zich gewillig overgeeft in de handen zijner vijanden, of vreesachtig de rug wendt en zich op de vlucht begeeft. Daarom mijn broeders, wordt machtig in de Heere en in de sterkte Zijner kracht. Doet aan de wapenrusting van God, opdat gij mag staande blijven tegen de listige aanslagen des duivels. Welke wapenen het moeten zijn, waarmee gij schermen en strijden moet, leert dat van de kloeke kampvechter, de apostel Paulus, die dikwerf in deze strijd werd geoefend, en zich zeer dapper en onoverwinnelijk gedragen heeft. Want wij moeten bedenken, dat, terwijl wij in deze tegenwoordige wereld zijn, ons leven niets anders is dan een gedurige strijd op aarde,

zoals de voorbeelden van alle godzaligen door allen eeuwen heen genoeg bewijzen. Nadat deze vrome krijgsknecht, de apostel Paulus, zo menigmaal uit de handen van de boze vijanden was verlost, en nadat hij uit zo velerlei doodsgedevaren was ontkomen, heeft hij, zoals hij zelf getuigt, zich begeven op de onstuimige baren der zee, waar hij in groot levensgevaar verkeerde. God was nochtans altijd met hem, en bereid om hem te behouden en te vertroosten, en schonk hem een heerlijke verlossing zodat niemand hem schade kon berokkenen, totdat hij, na geruime tijd in verdriet en moeite doorgebracht te hebben, beleed: "Ik heb de loop geëindigd; ik word geofferd, en de tijd mijner ontbinding is aanstaande. Ik begeer ontbonden en met Christus te zijn.

Deze dingen, mijn broeders, zijn geschreven tot onze stichting en vertroosting, en om ons te vermanen, dat er geen menselijk geweld is, dat ons kan verschrikken, zo wij slechts aan het Woord gehoorzaam zijn, en dat er geen gevaar is, waaruit Hij ons niet verlossen kan, ja, al ware het van de dood. Aangezien dit nu alzo is, laat ons dan, allen last en de ons aanklevende zonden afleggende, volstandig de loopbaan lopen, die ons is voorgesteld, ziende op de Leidsman en Voleinder van het geloof, Jezus Christus, die voor de vreugde, welke Hem was voorgesteld, het kruis heeft verdragen en de schande veracht, Wiens voorbeeld wij ook behoren na te volgen. Nauwelijks toch was Hij gedoopt, en voor de Zoon van God verklaard, of de satan was bij Hem om Hem te verzoeken. Hoe meer iemand naar een godzalig leven tracht, hoe meer deze boze vijand hem zal bespringen, die wij moeten weerstaan, zoals de Zoon van God deed, voornamelijk met de heilige Schrift en het goddelijk Woord, hetwelk ons hemels wapen en het zwaard des Heilige Geestes is. En aangezien Hij heeft gevestigd, laat dat een gedurig voorbeeld voor ons zijn van soberheid en matigheid, geen na-aperij zoals bij de pausgezinden, die veertig dagen vasten, maar al de dagen van ons leven, zo lang wij te strijden hebben tegen de satan in de woestijn dezer wereld. Hij kan in het geheel niets uitrichten, dan wat de Heere toelaat, niets meer dan te varen in de zwijnen. Hoe veel minder kan hij dan jegens ons doen, die veel waardiger zijn voor God dan een groot aantal zwijnen, indien wij met een vast geloof Jezus Christus ons enig Hoofd aanhangen. Verder, om te beter met standvastigheid te worden gewapend, laat ons dan het leven der wereldse lieden ons voor ogen stellen, die, om een klein en voorbijgaand genot, dat slechts kort duurt, hun wellusten en begeerlijkheden navolgende, zich aan grote gevaren blootstellen, niet alleen om geworpen te worden in de eeuwige gevangenis, maar ook gevoerd tot de eeuwige pijn. Zo veel de deugd beter is dan de boosheid, en God machtiger is dan de duivel, behoren wij de wereldse lieden in onze geestelijken strijd te overtreffen.

Nu dan, mijn broeders, aangezien het God behaagd heeft, mij en de waardige dienaar van Jezus Christus, John Bradfort, uw landgenoot, vooraan te plaatsen in deze strijd, waar tijdelijk het grootste gevaar bestaat, bid ik u allen, door de barmhartigheid Gods, om ons en alle andere krijgsknechten van Jezus Christus, die in hetzelfde gevaar en in dezelfde strijd verkeren, te gedenken en te helpen in uw gebeden tot God, opdat wij, gewapend en versterkt zijnde door Zijn genade, ons vroom mogen gedragen, een voorbeeld van kloekheid en volstandigheid nalaten, verenigd met lijdzaamheid en de vrees des Heeren, dat gijlieden en onze andere christelijke broeders daardoor alzo mocht worden gevoed en gesterkt, dat gij ons mag navolgen; ja, dat gij zelfs hiernamaals een voorbeeld mag worden van standvastigheid voor uw zwakke broeders, om in deze strijd en verdediging gelukkige navolgers en voleindigers te mogen zijn. Let op, wat ik zeg, want de Heere geeft ons verstand. Broeders, de tijd is voorts kort, het is dan nodig, dat men de wereld gebruikt als niet misbruikende, want de gedaante dezer wereld gaat voorbij. Hebt de wereld niet lief noch wat in de wereld is, maar zoekt naar hetgeen boven is, waar Jezus Christus is, zittende aan de

rechterhand Gods. Wees zachtmoedig en lankmoedig, elkaar stichtende en dienende, naar de gave, die ieder van God ontvangen heeft. Ziet toe, dat niemand u verleide door valse leer; legt de oude mens af, die door de begeerten der dwalingen wordt bedorven. Wacht u voor alle hoererij, onreinheid, gierigheid, dwaze gesprekken en valse teer, opdat dit alles uw zeden niet bederve. Drinkt u niet dronken in wijn, waarin overdaad is, maar wordt vol des Heilige Geestes, sprekende tot elkaar met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, zingende en psalmzingende de Heere in uw harten. Houdt op met zondigen, en besteedt het overige van uw leven om te denken aan de heiligen wil van God en de liefde tot uw naasten. Weest nuchter en ijverig in het gebed, geduldig in de verdrukking, en laat de eer van God en de welvaart van uw naasten uw enige bedoeling zijn, zo lang God u het leven spaart. Bekeert u van uw vroeger verkeerd leven, let wel op de aanstaanden tijd en weest wijs. Hangt boven alles Hem aan, Die om onze zonden is gestorven, en opgewekt om onze rechtvaardigmaking, aan Wie met de Vader en de Heilige Geest zij eer en dankzegging van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.

Groet mijnentwege alle gelovige broeders in Christus, die ons liefhebben, en maakt hun naar uw goedvinden met deze brief bekend. Eindelijk, bidt voor mij en allen, die om het heilig Evangelie in gevangenschap verkeren, opdat de Heere, Die ons zo genadig uit het pausdom riep, en bracht tot de kennis van Zijn ware godsdienst, en in deze tijd ons geloof en onze lijdzaamheid beproeft, naar Zijn grote barmhartigheid en sterke hand, ons verlosse, en een godzalige uitkomst geve, hetzij door leven hetzij door sterven.

Uit Lancaster, de 30sten Augustus 1554. "

Op de 25sten Mei werden ook verbrand **Jan Ardeley en Jan Simson**, en daar zij in dezelfde plaats waren geboren, en enerlei bediening hadden, namelijk die van diakenen, werden zij ook op dezelfde wijze omgebracht. De reden, waarom zij waren gevangen genomen, was, dat zij de priester, die de mis wilde bedienen, het misboek en misklederen weigerden te geven. Daarom werden zij als ketters aangeklaagd, ter dood veroordeeld en verbrand, en wel Ardeley te Railey en Simson te Rocheford.

Johannes Cardmaker en Johannes Warne

[JAAR 1555.]

Johannes Cardmaker, die een bediening waarnam in de gemeente te Wellen ten tijde van koning Eduard werd vooral gebruikt, om het heilig Evangelie overal getrouw te verkondigen. In de grote verstrooiing en het verval der kerk werd hij, benevens de heer Barlow, bisschop van Bath, gevangen genomen en gevankelijk naar Londen gevoerd. Het parlement had in die tijd de wetten en besluiten nog niet afgeschafft, die koning Eduard vroeger had laten afkondigen; en de wet om te oordelen, die zij het ambt noemen, was nog niet in de handen van de bisschoppen gesteld. Doch, zoospoedig de macht en de vrijheid van handelen weer aan de bisschoppen gegeven was, teneinde hun gezag weer te laten gelden, liet men deze Cardmaker, Johannes Warne en nog enige anderen halen, om wegens hun leer ondervraagd en onderzocht te worden. De kanselier, die weer zijn oud liedje zong stelde hun de goedertierenheid van de koningin voor, indien zij hun godsdienst en hun geloof wilden laten varen, zich wilden laten onderwijzen en de vorstin gehoorzamen. Zij gaven daarop aan de bisschoppen en hun aanhangers zulk een antwoord, dat zij losgelaten werden, als zulken, van wie zij meenden dat zij katholiek genoeg waren. Het mag zijn, dat deze

beiden dit getoond hebben uit menselijke zwakheid, of veel meer, dat dit is geschied door listigheid van de kanselier en door bedrieglijke veinzerij, hoe het eigenlijk geschied is, kan men niet zeker weten, dan alleen, dat het laatste het waarschijnlijkste is, te weten, opdat deze loze vos enig bewijs of enige schijn zou hebben, om daarmee te betonen, dat deze beiden hadden verloochend, teneinde dit aan anderen voor te houden, opdat die dit zouden navolgen. En dit geschiedde ook. Want zo dikwerf hij later met anderen iets te doen had, en geen middel zag, om hen van de rechte weg af te trekken, legde hij hun altijd de afval van Cardmaker en Barlow voor de voeten, en prees hen als mannen van groot verstand en geleerdheid. Toen Cardmaker en Barlow deze arglistige handeling doorzagen, verantwoordden zij zich zeer vrijmoedig voor deze loze vossen, zodat Barlow weer in de gevangenis werd geworpen, waaruit hij echter op geheime wijze wist te ontkomen, en naar Duitsland wist te vluchten, waar hij als balling verkeerde, en een openlijke belijdenis van het Evangelie aflegde. Johannes Cardmaker werd echter in een andere gevangenis gebracht, waarin ook enige dagen daarna Laurens Sanders overgebracht werd, van wie boven is gesproken. Dit geschiedde niet zonder Gods bijzondere voorzienigheid; want toen Cardmaker gemeenschap had met Laurens Sanders, werd hij versterkt om de leer van het heilig Evangelie te beschermen. Intussen geschiedde het dat Boner, bisschop van Londen, zich alles goeds van Cardmaker belovende, overal uitstrooide, dat hij hem spoedig uit de gevangenis zou bevrijden, nadat hij de leer van de wezensverandering en enige andere artikelen zou hebben ondertekend. Doch Johannes Cardmaker bleef hij zijn goede voornemens volharden, en verflauwde niet door bedreigingen of schone beloften, die zij hem voorstelden, en toonde aldus hoe ijdel de pocherij van de bisschop was, en dat het volk te spoedig aan zijn lichtvaardige woorden geloof had geslagen.

Toen nu Laurens Sanders van hem gescheiden en ter dood gebracht was, zoals boven is verhaald, en Johannes Cardmaker alleen in de gevangenis bleef, moest hij gedurende geruime tijd vele aanvechtingen van de pausgezinden doorstaan, die allen grote verwachting koesterden, van hem andermaal aan hun leiband te kunnen laten lopen. Velen deden daartoe hun best, en kwamen dikwerf met gehele hopen bij hem, en brachten alles bij, wat zij slechts konden, om hem van zijn geloof af te trekken. Zij redetwistten, zij bedreigden hem, maakten hem bang, en baden en smeekten hem. Toen hij zich van alle kanten zag bespringen, en zich niet best aan hun strikken kon onttrekken, verzocht hij hun, om alles, wat zij hem te zeggen hadden, in schrift te stellen, en beloofde hun dan ook schriftelijk te zullen antwoorden.

Een leraar verzocht onder andere hem de last, om tegen deze ketter te schrijven, op te dragen. Deze heette Martin. Hij was gevormd in de geest van de kanselier, muntte uit in de hogeschool, en was uitnemend onderwezen in de kunst om mensen te bedriegen. Hij was een man, die een goed ontwikkeld verstand onder de pausgezinden bezat, en, indien hij zijn gaven ten goede had willen gebruiken, of indien hij binnen de grenzen van zijn bediening gebleven ware, en zich, niet geen andere dingen had bemoeid dan zijn ambt vorderde, zou hij veel meer de waarheid hebben voorgestaan, dan zich over te geven aan verfoeilijke pluimstrijkerij. Door zich hierin zo verkeerd te gedragen, toonde hij, dat hij meer een onbeschaamde twistzoeker dan een bekwaam godgeleerde was. Dit is vooral duidelijk uit een klein boekje, dat hij in zijn moedertaal schreef, in het jaar 1555, waarin hij grote bezwaren inbracht tegen het huwelijk van de priesters. Deze huichelende leraar dan vatte de twist met Cardmaker op, vooral om de leer van de wezensverandering en andere artikelen staande te houden en te beschermen. Cardmaker antwoordde hem schriftelijk op uitnemende wijze, en bestrafte zeer gepast de vermetelheid van deze leraar, en toonde hem aan, dat, indien hij zich wijs had

gedragen, hij binnen de grenzen zou gebleven zijn, zonder zich met schande daarbuiten te begeven. Op deze wijze werd Cardmaker geruime tijd en door verschillende mensen vervolgd, maar bleef toch standvastig bij de leer van het heilig Evangelie tot de dood, die hij om de naam van Jezus Christus niet vreesde. Toen de vijanden der waarheid zagen, dat zij noch met schone beloften noch met gruwelijke bedreigingen hem van zijn geloof konden aftrekken, veroordeelden zij hem om levend te worden verbrand, welke dood hij kort daarna zeer geduldig onderging.

Jan Warne, een voorkoper of grossier in de stad Londen, was veroordeeld om met Cardmaker te worden verbrand. Toen zij beiden op de strafplaats waren aangekomen, werd Cardmaker door de stadsbeambten afzonderlijk geroepen, met wie hij zo lang in gesprek bleef, dat Jan Warne intussen de tijd had om te bidden, zijn klederen uit te trekken, en aan de paal te worden geplaatst; voorts was alles, wat tot de verbranding nodig was, gereed, terwijl hij nog enige ogenblikken wachtte totdat de vlam in het hout zou worden gestoken, waarmee hij omringd was. Terwijl Cardmaker met de stadsbeambten sprak, verkeerde het volk in groten angst en vrees, daar zij vroeger al wat hadden horen mompelen van de herroeping van Cardmaker; en daar hij onder verdenking lag, wachtten zij niets anders, dan dat hij gedwongen zou worden, bij de as van de verbrande Jan Warne, zijn geloof te herroepen. Maar, nadat hun gesprek was geëindigd, verliet Cardmaker de stadsbeambten, en kwam aan de plaats, waar zijn metgezel nu reeds aan de paal was vastgemaakt; en, terwijl hij zijn gewone klederen nog aan had, viel hij terstond op de knieën, en deed in stilte een lang gebed, zonder door iemand te worden gehoord. Daar hij nog geheel gekleed was, in stilte bad, en temeer, omdat hij nog geen enkel teken gaf, om het volk te vermanen, vermeerde dit de argwaan van het volk. In één woord, Cardmaker verkeerde in een dobberende en vertwijfelde toestand. Men gaf hem nog vrijheid zich te bedenken, en te herroepen. Wanneer hij niet voldeed aan de voorwaarde, die hem wegens de koningin was voorgesteld, zag hij de dood voor ogen; bovendien kon de zaak niet worden uitgesteld, en had hij ook geen tijd om zich lang te bedenken. Van twee zijden wachtte men op zijn besluit. Aan alle zijden zag hij gevaren: aan de een zijde levensgevaar, aan de andere zijde gevaar voor zijn ziel. Aan de een zijde deed het geweten zich gevoelen, aan de andere kant was zijn geest als ten enenmale verplet door de vreselijkheid van het gruwelijke vuur. Maar, gelijk hij aan beide zijden gevaar bemerkte, voorzag hij ook zeer goed de vergelding en de beloning van beide, het leven en de overwinning; het een in deze wereld, dat gemakkelijk te verkrijgen maar vergankelijk is; het andere in de hemel onvergankelijk, maar moeilijk om te verkrijgen. Nochtans stond de keuze hem vrij. Wat hij van beide begeerde, kon hij kiezen. De stadsbeambten, zoals men zeer goed kon bemerken, hadden hem vrij laten kiezen, wat hem het beste dacht. Wel had hij in die toestand de hulp van de almachtige God nodig, Die dan ook deze beklagenswaardige mens in zijn benauwdheden niet verliet. Want nadat Cardmaker gebeden had, stond hij op, ontkleedde zich met blijmoedigheid tot op het hemd, en liep daarna naar zijn metgezel Jan Warne, die aan de paal stond om verbrand te worden. Hij strekte beide armen en handen uit, kuste de paal, gaf Jan Warne de hand, en vermaande hem goede moed te houden. Daarna bood hij zich vrijwillig bij de beul aan, om aan de paal te worden vastgemaakt. Toen het volk dit, tegen hun verwachting, zag waren zij nu zo verblijd, als zij vroeger onzeker waren, en begonnen allen luidkeels te schreeuwen, en wel zo luid, als men in zulk geval ooit had gehoord: "De Heere zij gezegend! Jan Cardmaker, de Heere moge u versterken. De Heere Jezus ontvange uw geest!" Het volk hield niet met roepen op, totdat het vuur ontstoken was, en zij beiden de geest hadden overgegeven in handen van hun hemelse Vader, tot een

welriekende offerande. Dit had plaats op het Smitsveld te Londen, op de 30sten Mei, in het Jaar van onze Heere Jezus Christus 1555.

Daags voor hij ter dood gebracht werd, had Jan Warne een volledige geloofsbelijdenis afgelegd, waarin hij de twaalf artikelen des christelijken geloofs beknopt verklaarde. En daarmee sprak hij ook openlijk zijn gevoelen uit aangaande de leer van de sacramenten, en beschermde zich daardoor voldoende tegen de veroordelingen van zijn vijanden, welke belijdenis wij hier laten volgen.

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige Schepper van de hemel en der aarde.

Dat is een Vader, omdat Hij de eeuwige Vader is van onze Heere Jezus Christus, Die het eeuwige Woord is, dat Hij zelf voor alle eeuwen heeft gegenereerd, welk Woord vlees is geworden, en heeft alzo Zich wonderbaar geopenbaard en verklaard Zijn Zoon te zijn, in Wie Hij ons tot kinderen en erfgenamen van Zijn Koninkrijk heeft aangenomen, en om Zijntentwil is Hij onze Vader. Een almachtige God, omdat Hij uit niet alle dingen, zienlijke en onzienlijke, geschapen heeft, beide in de hemel en op aarde, al de schepselen daaronder begrepen, die Hij ook door Zijn Goddelijke voorzienigheid regeert.

En in Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon onze Heere

Omdat Hij het eeuwige Woord is, volmaakt en waarachtig God met Zijn Vader, Die in alles dezelfde kracht bezit, en hetzelfde wezen is met de Vader, en van gelijke eer en heerlijkheid, door Wie alle dingen zijn gemaakt, die door Hem het aanzijn en het leven hebben, en zonder Wie geen schepsel leven kan. Hij is ook waarachtig mens geworden en alzo waarachtig God en waarachtig mens in één persoon, en geworden de enige Zaligmaker, Verlosser en Verzoener van allen, die tevoren in Adam onze voorvaderwaren. Hij is de enige Middelaar van onze verlossing, de hoop van ons heil en de borg van onze zaligheid.

Die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria

Dit is: volgens de genadige belofte des Vaders, heeft de eeuwige Zoon van God, Zijn hemelse heerlijkheid verlatende, Zich aldus vernederd, dat Hij het vlees van een maagd heeft aangenomen, zoals de Schrift zegt, in die zin, dat Hij het wezen der godheid niet het wezen der mensheid dat Hij ontleende uit het wezen der gezegende maagd Maria, aangenomen en in één persoon verenigd heeft, om daardoor te worden de ware Messias, de gezalfde Koning en de Hogepriester, Die van alle eeuwigheid bestemd is om de toorn van Zijn Vader te stillen, die over ons allen om onzer zonden wil rechtvaardig was gekomen.

Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, neergedaald naar de helle

Dat is: Hij was aangeklaagd voor de rechter Pontius Pilatus, stadhouder in het Joodse land, en zo onrechtvaardig voor hem van vele misdaden beschuldigd, dat de rechter zelf Hem onschuldig verklaarde, en door alle middelen zocht te verlossen, doch tegen alle recht en billijkheid heeft hij Barabbas losgelaten, die de dood verdiend had, en Jezus Christus overgeleverd om gekruisigd te worden, Die de dood niet verdiend had. Wat duidelijk en openbaar getuigt, dat Hij om onze zonden geleden heeft, om onze misdaden is verwond, en van God geslagen, zoals de profeten getuigen, opdat het openbaar zou worden, dat Hij het Lam Gods is, dat de zonden der wereld wegneemt,. Daarom heeft Hij, lijdende om onze zonden, onze verdiende verdoemenis ontvangen en gedragen, namelijk de smarten des doods, het gevoel van verwerping en de schrik der hel, terwijl Hij Zijn Geest in de handen zijns Vaders overgaf en Zijn lichaam aan de aarde, om begraven te worden.

Ten derde dag weer opgestaan van de doden

Dit geschiedde om het volmaakte en gehele werk van onze verlossing en rechtvaardigmaking te volbrengen. Met hetzelfde lichaam, dat gekruisigd was, is Hij ten derde dag weer opgestaan van de doden, door de kracht des Vaders en door de heerlijkheid van Zijn Godheid. Hij is de eersteling van de opstanding geworden, die door Zijn opstanding de overwinning over de dood verkregen heeft, opdat zij allen door Hem weer zouden opstaan van de doden; door Wie alle boetvaardige zondaars vrijmoedig tot Zijn Vader zouden mogen komen, om te bidden voor de vergeving van hun zonden.

Opgevaren naar de hemel, zittende ter rechterhand van God, de almachtige Vader

Nadat Hij door Zijn dood en opstanding de zonde, de dood en de hel had overwonnen, en veertig dagen daarna op aarde had verkeerdt, en gezien was door Zijn Apostelen en meer dan vijf honderd broeders tegelijk, is Hij in hetzelfde lichaam, waarin Hij het grote werk onzer zaligmaking tot stand heeft gebracht, opgevaren naar de hemel, met eeuwige overwinning en zegepraal over de dood, de zonde en de hel, en heeft Hij de weg gebaad, langs welke alle ware gelovigen in Zijn hemels koninkrijk zouden kunnen komen, waar Hij nu zit ter rechterhand Zijns Vaders, dat is, in gelijke kracht en eer en in gelijke eeuwige majesteit met Zijn Vader.

Vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden

In grote heerlijkheid zal Hij weer verschijnen, om Zijn uitverkorenen bij Zich te ontvangen, en Zijn vijanden onder Zijn voeten te vertreden, alle levende mensen in een ogenblik te veranderen, alle doden op te wekken, teneinde allen voor Zijn rechterstoel te brengen, opdat ieder ontvangt naar hetgeen hij gedaan heeft hetzij goed of kwaad. Zodat zij, die Hem hebben nagevolgd in de wedergeboorte, wier zonden in Zijn bloed zijn afgewassen, en met Zijn gerechtigheid zijn bekleed, ontvangen zullen het eeuwige koninkrijk, en met Hem heersen in eeuwigheid, en zij, die leven naar hun bedorven geboorte in Adam, en hun leven inrichten naar de lust des vlees, zullen met de duivel en zijn engelen de eeuwige verdoemenis verwerven.

Ik geloof in de Heilige Geest

Dat is, ik geloof, dat de Heilige Geest God is, de derde persoon in de drie-eenheid, in enigheid der godheid, gelijk aan de Zoon, Die door Christus ons gegeven is om in onze geest te wonen, door Wien wij de grote macht, de kracht en de goedertierenheid van Jezus Christus onze Heere gevoelen en genieten. Want Hij is het, Die onze zielen verlicht, verkwikt, en met onze geest getuigt, dat wij verzegeld zijn tot de dag der verlossing; door Wie wij worden wedergeboren en nieuwe schepselen zijn geworden; in Wien en door Wien wij de overvloedige weldaden ontvangen, die ons in Christus beloofd zijn.

Ik geloof een heilige algemene kerk

Die is een heilig aantal, dat uit het geslacht van Adam is uitverkoren, vergaderd, gewassen en gereinigt in het bloed des Lams van het begin der wereld en door de wereld is verstrooid, door het geweld en de tirannie van Gog en Magog, welke de Turk en de antichrist zijn, of beter gezegd de roomse bisschop met zijn engelen, gelijk wij thans door beter onderwijs weten.

De gemeenschap der heiligen

Welke zijn een heilige gemeente, gebouwd op het fundament der apostelen en der profeten, namelijk Jezus Christus de uiterste hoeksteen. Ofschoon zij nu door het geweld en de tirannie van de satan en zijn dienaren is vervolgd, aan de een zijde door

gevangenschap, aan de anderen kant door de dood, door verschillende onderdrukkingen en ellendige martelingen, nochtans blijft zij bestaan, en zal eeuwig blijven in een eenheid, beide in het geloof en de gemeenschap, welke eenheid op zulk een onuitsprekelijke wijze is verbonden zowel van hen, die dit sterfelijk leven hebben verlaten, als van ben, die nu nog op aarde leven, die ook hiernamaals in deze heerlijke staat zullen verkeren, en daarin zullen voortbestaan, totdat zij elkaar zullen ontmoeten in het koninkrijk der hemelen, waar zij met hun Hoofd Jezus Christus en al Zijn leden, van welke ik zeker geloof er een te zijn, zullen volmaakt samen verbonden en verenigd zijn, om met Hem in vreugde te regeren tot in eeuwigheid.

Vergeving van zonden

Ik geloof, dat mijn zonden en de zonden van hen, die de heilige Schrift oprecht geloven, alleen door Jezus Christus zijn vergeven; en belijd, dat ik aan Hem alleen mijne gehele en volkomen zaligheid en verlossing te danken heb, welke verlossing, zoals Paulus getuigt, niet voortkomt uit onze eigen werken en verdiensten, maar uit vrije genade, opdat niemand roemt. Door het bloed van Zijn kruis zijn alle dingen, beide in de hemel en op aarde verzoend, en tot vrede met de Vader gekomen; zonder Hem bestaat er geen hemels leven, noch enige vergeving van zonden.

Opstanding des vlees

Ik geloof, dat ik en alle andere mensen uit de dood zullen worden opgewekt, want Christus, zoals Paulus zegt, is uit de doden opgewekt, als de eersteling dergenen, die ontslapen zijn. Want, aangezien door een mens de dood in de wereld gekomen is, zo is ook door een mens de opstanding uit de doden. Deze mens is Christus, door de kracht van Wiens opstanding ik geloof, dat wij allen weer zullen opstaan in deze onze lichamen, en de uitverkorenen bekleed worden met onsterfelijkheid, om met Christus in eeuwigheid te leven; dat ook de verworpenen weer zullen opstaan met onsterfelijke lichamen, om met de duivel en zijn engelen in de eeuwige dood te verkeren.

En een eeuwig leven

Door deze Christus en door geen ander ben ik verzekerd van het genot van dit eeuwig leven. Hij alleen is de weg en de toegang tot het hemelse koninkrijk, Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe; van welks bezit ik verzekerd ben, zo spoedig ik uit deze aardschen tabernakel zal overgebracht zijn, om op de jongste dag, beide in lichaam en ziel, dat in eeuwigheid te bezitten, waartoe God geve, dat alle mensen mogen komen.

Ik geloof, dat de heilige sacramenten van de doop en het avondmaal zegelen zijn van Gods genadige beloften, welke Hij aan het menselijk geslacht gedaan heeft. Van de doop geloof ik, dat, gelijk ik door het uitwendig gebruik van water gewassen ben van de onreinheid, die mijn vlees aankleeft, alzo ik door het bloed van Christus rein ben gewassen van de onreinheid mijner zonden, waardoor ik een vast vertrouwen heb van mijn zaligheid. In de uitdeling van het heilige avondmaal des Heeren ontvang ik, gelijk ik het wezen van het brood en de wijn verkrijg, die de eigenschap hebben om het lichaam te versterken, door het geloof de verlossing, welke aan het kruis door het verbroken lichaam van Christus tot stand is gebracht, dat is, het leven in Zijn dood en de wederopstanding in Zijn verrijzenis, in één woord, al de weldaden, om mij zalig te maken, waarvoor Christus in Zijn lichaam geleden heeft, Die ik ook ontvang tot versterking van mijn geloof. Want ik geloof, dat God het eten en het drinken bij Zijn schepselen, namelijk van het brood en de wijn in het heilige avondmaal, heeft ingesteld, om mijn hart op te wekken, opdat ik al de bovenstaande artikelen zou geloven.

Dit is mijn geloof, dat ik vasthoud, en ik ben tevreden, door Gods genade, om de waarheid daarvan met mijn bloed te bevestigen en te verzegelen."

Thomas Haukes

[JAAR 1555]

Thomas Haukes was een jong en schoon man van voortreffelijke afkomst en adellijke geboorte. Hij was een eerzaam christen, die zich geruime tijd bij de graaf van Oxford aan het hof had opgehouden. Toen echter de graaf zijn ware godsdienst had laten varen, begaf Thomas zich weer naar zijn woning, waar hem een zoon geboren werd, die hij niet op roomse wijze die hij daarom enige weken ongedoopt liet. Hij werd daarom aangeklaagd, alsof hij een schender en verachter der kerkelijke sacramenten en vooral van de heilige doop was. Om die reden werd hij eindelijk naar de gevangenis gebracht.

Toen hem bij het verhoor de voorbeelden van sommige anderen werden voorgehouden, die, uit vrees om het kruis te dragen, weer van het Evangelie waren afgevallen, en men hem vermaande dit ook te doen, zei hij: "Mijn geloof is niet gegrond op deze of op een ander, ook niet op u of enig menselijk ter wereld; maar het is gevestigd op de enige Christus Jezus, Die de aanvang en voleinder mijns geloofs is. Ja, al veranderde ook de gehele wereld van godsdienst, zo hoop ik nochtans, door de genade Gods, bij de waarheid te volharden." En toen Boner, de bisschop van Londen, tot hem zei: "Gij weet, dat ik uw priester en heilverzorger ben, en dat ik in het jongste gericht voor uw zaligheid rekenschap moet geven, indien ik u niet naar behoren heb onderwezen;" antwoordde Thomas: "Deze uw rekenschap zal mij niet onstraffelijk maken, indien er gebreken in mijn geloof zouden bevonden worden. Want er staat geschreven, dat niet alleen de blinde leidlieden, maar ook de blinde zelf, die zich alzo het verleiden, in de gracht wilde laten dopen, en zullen vallen. Daarom heb ik ook met Gods hulp besloten tot in de dood mij mijn gedane belijdenis te volharden, en geen schepsel zal mij daarvan afvallig maken." Toen een van de priesters zei, dat, indien hij zich niet bekeerde, hij geen gemeenschap meer met hem kon hebben, antwoordde Thomas: "Hoe verder ik van u ben, hoe zaliger ik mij zal gevoelen." Toen zij hem ook aangaande het sacrament des altaars ondervroegen, antwoordde hij, dat hij geen sacrament kende, dat in de heilige Schrift alzo genoemd werd. Toen zij hem met de vuurdood bedreigden, en zeiden, dat dit hem wel tot een andere mening zou brengen, zei Thomas: "Ik bekommer mij niet veel over uw vuur; gij zult mij toch niet meer kunnen aandoen dan Gods genadige wil toelaat." Toen zij ook zei, dat zij zijn onwetendheid graag te hulp wilden komen, wanneer hij zich maar wilde laten onderwijzen, zei Thomas: "Wanneer gij mij niet beter en meer naar waarheid. onderwijst, geloof ik u toch niet, al wilde gij ook al uw kracht en macht aan mij beproeven." Toen er ook van de menigerlei talen gesproken werd, waarmee de apostelen begiftigd waren, en Boner vroeg welke nieuwe tongen het waren, waarmee zij het Evangelie verkondigden, antwoordde Thomas: "Dat zal ik u wel zeggen. Waar ik vroeger allerlei godslasteringen met mijn mond tegen God had uitgesproken, heb ik nu na de belijdenis van het Evangelie mijn tong in mijn taal veranderd, en ben begonnen op een geheel andere wijze, namelijk van heilige, eerlijke en goddelijke dingen te spreken." En, toen Boner nog eens zei: "Ketter, ik zal u laten verbranden, wanneer gij u in deze zaak niet anders gedraagt," zei Thomas: "Ik begeer wel van u te weten, of Christus of de apostelen ooit om de godsdienst iemand hebben omgebracht?" En, toen Boner in zijn antwoord van de ban sprak, antwoordde Thomas: "Er is een groot onderscheid tussen bannen en verbranden." Toen ook een ander tot

hem zei: "Thomas, gij bent nog een jong man, gij behoorde u door de ouden te laten onderwijzen, u naar de tijd te voegen, en de buik naar de wind te hangen," antwoordde Thomas: "Ik wil mij niet meer en anders naar de tijd voegen dan mij in Gods Woord voorgeschreven en bevolen is." Toen Boner hem voor een zot schold, die geen onderscheid kende tussen een afgod en een beeld, zei Thomas: "De ware kenmerken van de afgoden zijn, dat zij monden hebben en niet spreken, oren en niet horen, voeten en niet gaan," en hij vroeg vervolgens, of deze beschrijving met de beelden niet overeenkwam. En, daar hij andermaal voor een ketter gescholden werd, zei hij: "Gelijk u ons voor kettters houdt, omdat wij uw menselijke instellingen niet aannemen, en ons niet naar uw kerkelijke voorschriften willen gedragen, zo houden wij u voor valse profeten, omdat gij Christus verlaat, en u aan de antichrist overgeeft!" En, toen Boner hem nog verder bedreigde, en zei, dat hij alle kettters in Engeland wilde laten ophangen en verbranden, zei Thomas: "Ik ben voor uw verschrikkelijke bedreigingen en vloeken niet bevreesd, want ik ben verzekerd, dat de roede des Heeren u spoedig zal verderven, en dat u de wormen en motten als een kleed zullen verteren."

Toen hij enige maanden in de gevangenis had doorgebracht, werd hij eindelijk tot de vuurdood veroordeeld en naar zijn vaderland Coxehall gevoerd, waar hij, benevens andere medechristenen, als martelaar zou vallen. Doch, aangezien deze niet zo moedig waren, en zich voor die gruwelijke vuurvlammen enigermate ontzetten, hield Thomas op de weg derwaarts zich bijna nergens anders mee bezig, dan hen te troosten en te doen volharden. Hij begeerde ook deze anderen te mogen voorgaan in de vlammen; en zij verzochten hem, indien hij kon, in het vuur een teken te geven, of de vlammen hem lijdelijk of onlijdelijk zouden zijn, insgelijks, of hij zijn denkvermogen en standvastigheid in het vuur zou behouden of niet. Thomas beloofde dit, als het hem mogelijk was, te doen; en de afspraak was, dat, indien het vuur onlijdelijk was, hij zou stilstaan en zich niet bewegen, maar, indien het lijdelijk en gemakkelijk te verdragen was, dan zou hij voor zijn dood de handen omhoog boven het hoofd heffen. Vervolgens deed hij een vurig gebed, werd aan de paal vastgemaakt en het vuur aangestoken. Toen hij geruime tijd in de vlammen gestaan had, en reeds de huid en het aangezicht verschroeid en misvormd waren, en de vingers aan de handen begonnen te branden, en ieder dacht, dat hij zeer spoedig de geest zou geven, dacht Thomas aan de belofte, die hij zijn medegevangenen geloofsgenoten gedaan had, en hief geheel onverwacht de beide handen, de een tegen de andere, omhoog, wat met grote vreugde door het volk werd gezien. Daarna boog hij het hoofd en ontsliep. Dit geschiedde te Coxehall, op de 10e Juni, in het jaar 1555.

Thomas Wats en anderen

[JAAR 1555.]

De bisschop Boner liet in het graafschap Essex nog ombrengen de volgende personen: Thomas Wats, die verbrand werd te Chelmsford, op de 10e Juni in het jaar 1555.

Op de 14den van dezelfde maand werd Nikolaas Chamberlain, wever, een godvruchtig en zeer standvastig christen, te Colchester door het vuur gedood.

Thomas Osmond, een volder, werd te Manningtree door een gelijke dood omgebracht, terwijl Willem Bamford, ook Batler genaamd, een wever, te Harwich op gelijke wijze de erekroon ontving.

John Bradford

[JAAR 1555.]

Johannes Bradford, die gevangen genomen was, omdat hij het Evangelie onvervalst gepredikt had, en daarvan nu niet wilde afwijken, werd voor de kanselier gebracht. Hij was een vermaard en geleerd man. Toen hij voor de kanselier kwam, zag deze hem toornig aan, teneinde hem verschrikt en verbaasd te maken; doch dit maakte Bradford in het minst niet bevreesd, daar hij zijn ogen steeds naar de hemel sloeg. Toen de kanselier dat zag, beval hij hem te luisteren naar hetgeen men hem zeggen zou, en zei dan ook, dat hij terecht zo lang had gevangen gezeten, omdat hij op de 13e Augustus, in het jaar 1553 oproer had gemaakt bij St. Pauluskruis, en ook om de valse leer, die hij zonder enig bevel en gezag had verkondigd. "Maar nu," zei hij, "is ons tijd der genade gegeven.; en aangezien haar majesteit de koningin u genade wil bewijzen, heeft zij u voor ons doen brengen, en wil het u vergeven, wanneer gij u met ons wilt bekeren, en doen zo als wij gedaan hebben. Daarvan kan ik u verzekeren." Bradford antwoordde: "Mijn heren, ik beken, dat ik lang in de gevangenis geweest ben, en ik weet ook, dat gij mij, behoudens uw eerwaardigheid, ten onrechte beschuldigt, want ik heb geen oproer gemaakt noch enige valsheid bedrog of boosheid gepleegd, noch in werken. Veel meer in woorden heb ik de waarheid gepredikt, eensgezindheid en vrede gesticht, zoals het een getrouw en gehoorzaam onderdaan betaamt. Ook heb ik alle middelen aangewend om de bisschop van Bath te bewaren, die nu bisschop is, en ook meester Bourne, die aan St. Pauluskruis predikte, waar ik ook predikte, om het volk tot vrede en eendracht te brengen. De kanselier zei: "Het is gelogen, want het was oproer maken, zoals gij wel weet, mijnheer." Deze laatste woorden richtte hij tot Boner, de bisschop van Londen. Deze bisschop antwoordde: "Gij zegt de waarheid, mijnheer, ik heb het met mijn eigen ogen gezien, want hij begon zeer vermetel het woord te voeren en het volk te regeren, waarbij hij duidelijk bewees, dat hij een stichter van tweedracht was." Bradford zei: "Ofschoon de bisschop dit zegt, nochtans spreek ik de waarheid; en er zal een dag komen, o mijne heren en bisschoppen, die alles zal aan het licht brengen, wanneer wij allen voor Gods rechterstoel zullen verschijnen. Echter, nu ik in het geheel geen gehoor bij u vind, ben ik bereid te lijden, wat God u toelaten zal met mij te doen." De kanselier zei: "Ik weet wel, dat gij een welsprekende tong in de mond hebt, en uitwendig een groten schijn van goedheid vertoont, en toch spreekt gij leugens. Ook heb ik uw hardnekkigheid niet vergeten, die gij aan de dag legde, toen gij voor ons stond in de Tower te Londen, waarom gij in de gevangenis geworpen werd. Ik herinner mij nog wel, hoe gij u toen gedroeg. Daarom hebt gij te recht geruime tijd in de kerker doorgebracht; want gij hebt meer kwaad gedaan, dan ik wel zou kunnen meedelen." Bradford antwoordde: "Mijnheer, wat ik gezegd heb, blijf ik volhouden. Want, zoals ik mij voor u betoon, ben ik ook voor God. Er zal een dag komen, waarop wij allen voor Hem zullen verschijnen, dan zal de waarheid aan het licht komen, die gij nu niet wilt aannemen. Ja, mijnheer, ik durf beweren, dat de bisschop van Bath, mr. Bourne, met mij wel getuigen kan, dat ik, in het grote gevaar van mijn leven, vrede zocht te maken, waarvoor ik God dank." "Het is niet waar," riep de bisschop van Londen. Bradford hernam: "Dat zou mr. Bourne zelf wel kunnen getuigen, want hij verzocht mij, hem te willen helpen even het volk te paaien, wat ik ook deed zonder hem te begeven, totdat alles in zekerheid was. Maar, aangaande wat er in de Tower te Londen voor u heeft plaats gehad, wanneer ik slechts van uw heerschappij mag horen, dat ik iets zou gezegd of gedaan hebben, dat onbetamelijk was, zal ik mij verantwoorden." Toen zei de kanselier: "Welaan, om alles nu aan zijn plaats te laten, wat antwoordt gij nu: Wilt gij u bekeren, en doen, wat wij gedaan hebben, en van de koningin vergiffenis ontvangen?" "Mijnheer," zei

Bradford, "ik begeer wel vergiffenis van Gods barmhartigheid; maat de Heere beware mij, dat ik vergiffenis zou begeren met Zijn gramschap, hoewel mijn geweten, waar ik God voor dank, mij niet beschuldigt iets gezegd te hebben, waarvoor ik genade behoef te vragen, maar veel meer vergelding en beloning. Want, wat ik gezegd of gedaan heb, was op grond van het zuivere Woord van God en voor de rechter in dit koninkrijk, die toen was aangesteld." De kanselier antwoordde: Aangezien gij niet eindigen wilt met uw hovaardige tong te klappen, zo verwaand en onwetend gij bent, en de genade niet wilt aannemen, die u aangeboden wordt, wees er nu van verzekerd, dat de koningin het voornemen heeft, om dit koninkrijk van u en uws gelijken te reinigen." Bradford zei: "De Heere, voor Wiens aangezicht ik sta, weet, welke ijdele eer ik daarin heb gezocht. Zijn genade en vergiffenis begeer ik. Wel zou ik mij verblijden, dat ik door de gunst van de koningin leven mocht als haar onderdaan, doch zonder bezwaar van mijn geweten; in het andere geval is de genade des Heeren mij beter dan het leven. Ik weet, aan Wie ik mijn leven heb toevertrouwd. Ik heb het overgegeven in Zijn handen, Die het goed zal bewaren, zodat niemand het mij zal ontnemen, dan door Zijn toelating. Er zijn twaalf uren in de dag, niemand zal die verkorten, want er is geen macht boven Hem, Zijn wil geschiede. In smart te leven is erger dan de dood; en met vreugde te sterven is het waarachtige leven." "Ik weet wel," zei de kanselier, "dat wij genoeg sierlijke woorden van u zullen horen. Doch denk er vooral aan, aangezien gij het volk met valse en duivelse leringen hebt bedrogen, dat gij daarmee ook zult betaald worden." Bradford antwoordde: "Ik heb het volk niet bedrogen. Ik heb ook geen leer verkondigd, of ik wil, door Gods genade, tot het einde mijns levens betuigen, dat zij de ware zuivere leer is en het zuivere Woord van God. Dat gij deze leer een valse en duivelse noemt, zoudt gij niet naar waarheid kunnen bewijzen."

"Hoe zo," zei Tunstal, de bisschop van Duresme, zeg ons, wat hebt gij onderwezen van de bediening van het sacrament, en hoe denkt gij er thans over? "Mijnheer," zei Bradford, "en gij allen, mijn heren, voor ik u antwoord op uw vraag, verlang ik van u te weten, of gij mij die vraag doet uit naam van de roomsen bisschop. In vroeger tijd heb ik zes malen met een eed gezworen, dat ik in dit rijk in geen dele zal gehoorzamen aan enige heerlijkheid of macht van de bisschop van Rome; daarom zou ik niet durven of mogen antwoorden, of ik zou als een meinedige kunnen aangemerkt worden, wat de goede God mij, bid ik, niet toelate." "Hebt gij zes malen gezworen," vroeg de secretaris Bourne, "welk ambt hebt gij dan in dit rijk bekleed?" "Ziehier een openlijke leugen," zei de kanselier. Bradford antwoordde: "Het is de waarheid; want drie malen heb ik een eed afgelegd in de hogeschool te Cambridge: vooreerst, toen ik meester in de kunsten werd; vervolgens, toen ik opgenomen werd in het hof van Pembroke; in de derde plaats, toen het onderzoek in de hogeschool plaats had; ten vierde, toen ik mijn dienst aanvaardde; vervolgens, toen ik een geestelijk ambt verkreeg, eindelijk, toen ik geroepen werd de geestelijke van de koning te zijn voor zijn dood." "Ja," zei de kanselier, schimpenderwijze, "dat waren eden, zoals Herodes deed, en het is ook even nodig als bij Herodes, om ze te houden." Bradford antwoordde: Zulke eden zijn niet met die van Herodes te vergelijken; want zij zijn goed en oprecht naar Gods Woord gedaan, zoals gij zelf vroeger wel hebt toegestemd." Toen nam een andere pluimstrijker het woord, namelijk de bisschop van Rochester, en zei: "Mijnheer, ik wist tot dusverre nog niet, waarom deze man zo lang gevangen heeft gezeten; maar nu zie ik het in, dat het niet goed zou geweest zijn hem vrij te laten." "Ja," zei de secretaris Bourne, "ons is meegedeeld, dat hij tijdens de duur van dit parlement meer kwaad gedaan heeft door zijn brieven en vermaningen, die hij aan hen richtte, die hem in de gevangenis bezochten, dan hij deed door zijn predikaties, toen hij nog vrij was. Hij heeft hen allen verbannen en veroordeeld, die een valse leer verkondigden, waarmee

hij de zodanigen bedoelde, die met zijn leer niet overeenstemden, en vermaande hen te volharden in hetgeen zij van hem en zijns gelijken hadden vernomen." Dit bevestigden ook vele andere leden van de raad. Gezwollen en als opgeblazen van hoogmoed, zei deze pluimstrijker tot Bradford: wat zegt gij, hebt gij geen tweedracht gezaaid door uw schrijven en vermanen aan het volk? Bradford antwoordde: "Ik heb niets geschreven of gesproken, dat tweedracht kon veroorzaken, en wens of begeer ook niet, waar ik God voor dank, dat er ooit iets dergelijks in mijn hart mag opkomen, en hoop dit nooit te zullen doen." Ja wel," zei de secretaris, "gij hebt immers brieven geschreven?" Toen vroeg de kanselier: "Waarom spreekt gij niet? Hebt gij, wat hij zegt, gedaan of niet?"

"Wat ik geschreven heb," zei Bradford, "dat heb ik geschreven." Een ander, Southwel genaamd, zei, Heere God, welk een vermetel, verstokt, boers mens is deze, die zich zo verwaand gedraagt voor de raad van de koningin." Zij sloegen de ogen op elkaar, en waren te verontwaardigd om hem aan te zien. Toen zei Bradford tot hen: "Mijn heren en meesters, de Heere en enige God, Die bestaat en ons aller Rechter zijn zal, weet, dat ik mij niet anders voor u in woorden en handelingen gedraag, dan als in Zijn tegenwoordigheid; zo gij daarover anders denkt, ben ik verzekerd, dat God het nog eenmaal zal gedenken; intussen zal ik lijdzaam uw woorden en daden verdragen. Na nog enige andere woorden, zei de kanselier tot hem: "Wij zullen nooit met u klaar komen; maak het kort. Begeert gij vergiffenis te ontvangen?" Bradford antwoordde: Ik bid God, mij van Zijntwege vergiffenis te schenken; en, indien gij de uwe met de Zijne wilt verwisselen, weiger ik die niet, maar anders niet." Na deze woorden hadden zij het zeer druk onder elkaar, de een sprak op deze wijze, de andere op een andere manier, want zij wisten niet, hoe zij hem ter dood zouden brengen, aangezien hij bij het volk zeer bemind was. Daarom bedachten zij allerlei middelen, om hem de genade der koningin te doen aannemen; en, toen zij hem die weer aanboden, zei hij: Mijn heren, wanneer ik in vrede zou kunnen leven als een goed onderdaan, zonder bezwaar van mijn geweten, zou ik u danken voor uw vergiffenis; maar, als ik in zulk een vrijheid niet kan leven, wat zou mij dan uw vergiffenis en bevrijding baten? Om er dan een einde aan te maken, mag ik zulk een vrijheid niet aannemen. En, daar ik tot nog toe niets van u heb kunnen verkrijgen, moet Gods wil over mij geschieden." Daarop begon de kanselier een lange toespraak te houden over de valse leer, waarmee het volk ten tijde van koning Eduard was bedrogen geworden, en eindelijk vroeg hij Bradford: "Wat zegt gij daarop? Bradford antwoordde: "Mijnheer, de leer, die tijdens het leven van koning Eduard onderwezen werd, was de ware godsdienst van God, welke ik geheel, zoals ik hem aannam, nog vaster geloof dan ik ooit deed. En ik verklaar mij nu nog meer bereid, om die aan te nemen en het volk te verklaren, dan toen ik werd gevangen genomen." Tunstal, de bisschop van Duresme, vroeg hem: "Welke godsdienst bedoelt gij tijdens het leven van koning Eduard, en uit welk jaar van zijn regering?" "Ik bedoel," zei Bradford, "die, toen hij stierf, en toen ik als prediker was aangesteld." De secretaris Bourne schreef intussen, en maakte een aantekening.

Terstond daarop zei de kanselier, dat de leer, die ten tijde van Eduard onderwezen werd, ketterij was, doch zonder daarvoor enig bewijs bij te brengen dan alleen, dat in die tijden grote ongehoorzaamheid en soms verraderij heersten, wat hij een bewijs noemde, dat de leer niet goed kon zijn. Bradford antwoordde: "Och, mijnheer, het verwondert mij, dat gij in het heiligdom en de verborgenheden van God durft treden, en zo lichtvaardig over een zaak oordeelt."

Daarna bood de kanselier hem andermaal de goedgunstige genade der koningin aan. Doch Bradford bleef bij zijn eerste antwoord volharden, namelijk, dat hij geen andere

genade begeerde, dan die met Gods genade overeenkwam. Terstond trok de kanselier, teneinde iemand te roepen, aan de schel, en zei tot hen, die bij hem waren, dat hij vreesde voor oproer. Toen er iemand in de kamer gekomen was, zei de secretaris Bourne tot de kanselier: Het is beter, mijnheer, dat gij deze goede kameraad overlevert in de handen van de gevangenebewaarder." Daarna riep men de onderschout, tot wie de kanselier zei: "Wij geven u deze man onder uw opzicht, en bevelen hem goed op te sluiten, en laat niemand met hem spreken, als gij er niet bij bent. Zie vooral toe, dat hij geen brieven schrijft, want wij geven hem aan een strenger toezicht over dan wij vroeger deden; zo er het een of ander mocht voorvallen, zult gij het verantwoorden." Aldus werd hij weer naar de gevangenis geleid.

Kort daarna veroordeelden zij hem om levend te worden verbrand, omdat hij geen afstand wilde doen van de leer van het evangelie, welke hij met groten ijver had gepredikt. Zo werd hij dan eindelijk op Smitsveld te Londen gebracht, en daar onder betoning van bewonderenswaardige standvastigheid verbrand, op de Joden Juli, in het jaar onzes Heeren 1555.

Hunfroy Middleton en Nikolaas Scheterden

[JAAR 1555.]

Hunfroy Middleton en Nikolaas Scheterden, ofschoon handwerkslieden, waren met bijzondere godzaligheid en geschiktheid begaafd. Mr. Harpsfield, hoge geestelijke, en mr. Collins, commissaris, hebben Scheterden ondervraagd op een wijze, zoals wij hier beknopt zullen meedelen.

Harpsfield. De enkele woorden van Christus, Dat is mijn lichaam, enz. veranderen het wezen, zonder enige nadere uitlegging.

Schet. Met dit betoog kan men ook bewijzen, dat, als de Heere gezegd heeft: deze drinkbeker is mijn bloed" enz., het wezen van de drinkbeker in het bloed wordt veranderd, zonder enige uitlegging. Daarom moeten wij niet zeggen, dat de wijn, maar de drinkbeker wordt veranderd.

Harpsf. Als Hij van de drinkbeker spreekt, bedoelt Hij de wijn, die in de drinkbeker is.

Schet. Indien de Heere Christus iets met woorden uitdrukkelijk uitspreekt, dat nochtans anders moet worden verstaan, volgt daaruit, dat de enkele woorden het wezen niet veranderen, maar dat wij bedenken moeten, wat de mening van Christus is, waar Hij van het brood en de drinkbeker spreekt.

Harpsf. Betreffende de drinkbeker moeten wij geen andere mening aannemen dan de woorden luiden maar aangaande het brood, moeten wij bij de woorden blijven, zonder enige figuurlijke aanduiding.

Schet. Naar ik hoor, wilt gij, dat men het een gedeelte van het avondmaal figuurlijk en het andere gedeelte niet figuurlijk verstaan zal. Aldus hebt gij tweeërlei opvattingen over het avondmaal.

Harpsf. Ofschoon de Heere Jezus Christus gezegd heeft: "Deze drinkbeker is Mijn bloed," heeft Hij dit nochtans van de wijn bedoeld en niet van de drinkbeker.

Schet. Dan moet ik u wat vragen: Wanneer de priester de woorden van inzegening over de drinkbeker uitspreekt, veranderen dan de woorden of de gedachten van de priester het wezen?

Harpsf. Dat doen de gedachten van de priester en de woorden niet.

Schet. Indien dan de priester, gelijk de gedachten van de mens zeer ongestadig zijn, aan een zedeloze vrouw of onmatig eten of drinken dacht, dan zou het volk in plaats van aan het bloed of aan de zedeloze vrouw van de priester, of aan de onmatigheid eerbied bewijzen, en niet verzekerd zijn, of dit het bloed van Christus was of niet."

Harfsfield was daarover zeer ontsteld, wendde zich tot de commissaris en zei: "Lieve, ondervraag hem enige tijd, want hij antwoordt mij zo zonderling, dat ik in mijn leven nooit iets dergelijks gehoord heb. Toen stond de commissaris op, meende het al zeer goed aan te leggen en zei: Gij bent tegen uzelf. Gij erkent, dat het brood de betekenis niet is van het lichaam van Christus.

Aangezien de drinkbeker in geen deele een teken van het bloed van Christus wezen kan, en ook niet Zijn waar bloed, zo volgt daaruit, dat Christus Zijn gezegde van de wijn en niet van de drinkbeker heeft bedoeld."

Schet. Ik ben niet tegen mij zelf, want ik beweer niet, dat de drinkbeker het werkelijk veranderde bloed van Christus, of een teken van het bloed van Christus is; maar, aangezien gij zegt, dat de eenvoudige woorden van de priester het wezen van de dingen veranderen, zo beweer ik, dat dit zowel van de drinkbeker als van het brood moet worden verstaan.

De commissaris. Het kan in geen deele van de drinkbeker worden verstaan, wanneer Hij zegt, "Deze drinkbeker is Mijn bloed;" maar Hij heeft het alleen van de wijn bedoeld."

Schet. Daarop is reeds vroeger geantwoord. Het komt er eigenlijk alleen op aan, dat de heer geestelijke antwoordt op mijn vraag, of de gedachten van de priester, of de woorden over de drinkbeker gesproken de wijn in het bloed veranderen?

De comm. De gedachten en de woorden van de priester doen het tezamen.

Schet. Indien de gedachten, alsook de woorden, van de priester de verandering in het bloed teweeg brengen, volgt er noodzakelijk uit, dat de beker met de wijn in het bloed veranderd wordt, volgens Zijn uitdrukking bij de drinkbeker, als Hij zegt: "Deze drinkbeker is Mijn bloed."

Hierop bekende de commissaris in de kamer, dat alleen de gemoedstoestand van de priester, voor hij de mis doet, een oorzaak is der wezenlijke verandering zonder de woorden; want, indien hij de gedachte koestert om te doen, wat de heilige kerk bevolen heeft, geeft zulk een gedachte van de priester kracht en werking aan de sacramenten. Scheterden zei: Wanneer de kracht en de werking van de sacramenten in de gedachte van een priester bestaan, en niet gelegen zijn in het Woord van God, dan moet voorwaar in vele gemeenten, waar de priesters slecht onderwezen zijn en boze gedachten koesteren, het arme volk schandelijk bedrogen worden, niet alleen in de doop, maar ook in het avondmaal, zodat het in plaats van God het brood aanbidden moet. Want, aangezien de woorden van de priester niet sterk en krachtig genoeg zijn, moet het volk voortdurend twifelen of het Christus of het brood aanbidt."

Toen liet de commissaris deze strijd varen, en begon iets anders te bespreken, namelijk, dat de mensheid van Christus op twee plaatsen tegelijk kon zijn; wat hij uit het gezegde van Johannes wilde bewijzen, waar Christus zegt: "Niemand is opgevaren, dan die uit de hemel neergekomen is." En daaruit wilde hij besluiten, dat Hij lichamen tegelijk in de hemel en op de aarde was.

Schet. Deze en dergelijke gezegden zijn te verstaan van de eenheid des persoons, aangezien Christus God en mens is, maar, waar wij nu van spreken, moet verstaan worden van de Godheid van Christus, willen wij niet in verschrikkelijke dwalingen vallen.

De comm. Het moet noodzakelijk opgevat worden van de mensheid van Christus, want er wordt bij gezegd: de Zoon des mensen, Die in de hemel is."

Schet. Indien deze uitspraak van de mensheid van Christus, moet verstaan worden, dan zullen wij in de dwaling der wederdopers vervallen, die zeggen, dat Christus het vlees van Maria niet heeft aangenomen. Want, indien er geen lichaam is naar de hemel gevaren, dan dat wat van de hemel gekomen is, dan wordt de menswording van de

Zoon van God weggenomen, en wij moeten belijden, dat Hij Zijn vlees van de hemel heeft meegebracht.

De comm. Wel zo, wat zoudt gij ons graag een dwaling willen toeschrijven, daar gij toch uw dwaling niet wilt erkennen. Maar dit kan van de Godheid niet verstaan worden, tenzij gij zeggen wilt dat God aan lijden onderworpen is; maar daar Hij aan geen lijden is onderworpen, kan Hij ook niet van de hemel komen.

Schet. Indien God niet van de hemel is neergedaald, omdat Hij aan geen lijden onderworpen is, zo volgt daaruit, dat Hij niet in de hemel woont en, dat de hemel Zijn troon niet is; ja, zoals sommigen in deze dagen zeggen, dat Hij geen rechterhand heeft, waaraan de Heere Christus gezet is.

De comm. Dat is goed gezegd; want God heeft inderdaad geen rechterhand.

Schet. Wat denkt gij, dat er eigenlijk van de christelijke godsdienst zal worden, indien wij, omdat wij niet juist weten, hoe Hij van de hemel is neder gedaald, volstrekt ontkennen, dat Hij van de hemel is neergedaald. En, ofschoon wij het niet doorgronden kunnen, hoe het eigenlijk met de rechterhand van God gelegen is, zullen wij daarom God er geheel van beroven? Daarenboven, zou de Profeet dan bedrieglijk hebben gesproken, als hij zegt: "Al nam ik ook vleugelen des dageraads, en woonde ik aan het uiterste der zee, ook daar zou Uw hand mij geleiden, en Uw rechterhand zou mij houden," wanneer men volstrekt wilde beweren, dat Hij geen rechterhand heeft? Eindelijk zou er ook uit volgen, dat Hij niet in de hemel woont, dat de hemel Zijn troon niet is, ja, dat er in het geheel geen hemel is.

De Comm. Hoe, zegt dan de schrift niet, dat "God een Geest is?"

Schet. Dat God een Geest is, is zonder twijfel waar, daarom behoort Hij ook in geest en waarheid te worden aanbeden. En, aangezien Hij een Geest is, heeft Hij ook geestelijke kracht, een geestelijken troon, een geestelijke rechterhand en ook een geestelijk zwaard, dat wij ook eenmaal zullen gevoelen, wanneer wij voortgaan met te zeggen, dat God geen rechterhand, geen arm, enz. heeft, daar wij eigenlijk niet weten, welk een rechterhand zij is. Op deze wijze kunnen wij bijna zeggen, dat er geen Christus noch Gods Zoon bestaat. De Commissaris wilde echter hierover niet langer met hem spreken.

Toen nu Nikolaas Scheterden en Hunfroy Middleton, beide handwerkslieden, de goddelijke waarheid standvastig bleven belijden, werden zij daarna op de 12den Juli te Canterbury verbrand.

Met hen werden ook verbrand twee godzalige predikanten, Johannes Bland en Johannes Franckesh. Wat Johannes Bland aangaat, hij was als geheel tot nut van anderen geboren, zodat hij niets bezat, wat niet tevens tot algemeen nut van zijn vrienden werd aangewend. Voor zijn gevangenneming besteedde hij zijn krachten om de jeugd in goede wetenschappen te onderwijzen. Verder was hij de onderwijzer van enige jongelingen, die daarna wegens hun geleerdheid . beroemd waren, van wie wij onder anderen kunnen noemen dokter Sanders, een man van grote geleerdheid, en zulk een onderwijzer waardig. Toen deze tot bedienaar van het heilig Evangelie was geroepen, nam hij, daar hij brandde van ijver voor de gemeente Gods, zijn ambt zo getrouw waar, dat hij, aangezien hij om de prediking te Canterbury had gevangen gezeten, doch tot twee malen door middel van zijn vrienden was verlost geworden, terugkeerde tot de dienst van het Evangelie.

Om deze reden werd hij voor de derde maal gevangen gezet, terwijl zijn vrienden beloofden hem te zullen verlossen, onder voorwaarde van niet meer te zullen prediken. Aan deze voorwaarde wilde hij zich niet onderwerpen, en toonde dus duidelijk, welk een ijver hem bezielde, om de eer van God te bevorderen, en de gemeente des Heeren te helpen opbouwen. Zo werd hij dan door de handlangers van

de antichrist veroordeeld, om met Johannes Franckesh en de bovengenoemde getuigen van Christus levend te worden verbrand, welke dood zij zeer standvastig, om de naam van Christus, verdroegen.

Nog werden in deze maand Juli om de getuigenis der goddelijke waarheid verbrand de navolgende personen:

Op de 22e Dirk Caruer en Jan Launder, te Lewes, in Sussex.

Nog in deze maand Margaretha Polley, te Tumbridge, en Thomas Jueson, te Chichester.

Eindelijk werd ook Jan Aleworth in het laatst van deze maand te Reading verbrand.

Jakob Abbes

[JAAR 1555.]

Omstreeks die tijd leefde er een zeer godvrezend man, Jakob Abbes genaamd, die zeer goed gegrond was in de leer van het heilige Evangelie. En, daar hij zeer goed wist, dat men het talent, dat men van de Heere heeft ontvangen, niet in de aarde behoorde te begraven, maar daarmee nut moet stichten, wilde hij ook de gave, die hij van God ontvangen had, niet bij zich verborgen houden maar anderen daarvan meedelen. Hij had een buurman, Wade genaamd, die zeer rijk was aan tijdelijke goederen, doch arm aan kennis en geleerdheid. Hij leerde deze lezen, en onderwees hem in de goddelijke Schrift, waarin hij in korte tijd zozeer toenam, dat hij de misbruiken van de pausgezinden inzag, en een afkeer begon te krijgen van hun bijgelovigheden, zodat hij niet meer zo ijverig ter kerk ging, als hij wel gewoon was. De pausgezinden begonnen dit te bemerken, en een zeker beambte van de stad, Idden genaamd, ontbood hem te dier zake voor de bisschop, waar Wade en zijn meester Jakob Abbes verschenen. Toen zij daar gekomen waren, begon de bisschop Wade terstond omtrent zijn geloof te ondervragen. Doch Wade wilde daar voor die loze vos zo terstond geen rekenschap geven van zijn geloof; maar eiste een dag, waarop hij schriftelijk al de vragen van de bisschop zou beantwoorden. Jakob Abbes, die daar bij hem stond, hield zich stil, en gaf door gebaren te kennen, dat hij het antwoord van Wade goedkeurde, lachte en knikte hem toe. Dit werd terstond door de bisschop opgemerkt, en deze vroeg hem, wat hij daar met Wade te doen had. Hij gaf daarop ten antwoord, dat het hem wel geoorloofd was, een eerlijk man te vergezellen. "Wat," zei de bisschop, "noemt gij deze een eerlijk man?" Abbes zei: "Wel zeker, houd ik hem daarvoor, wanneer hij bij zijn goede gevoelens blijft, die hij had, toen hij van huis ging." De bisschop werd daarop toornig, en vloog met een woedend gelaat op Abbes toe, en zei: "Zeg gij mij dan, hoe gij denkt over het heilige sacrament des altaars." Hij antwoordde: "Ik zeg, dat het een der gruwelijkste afgoderijen is, waarvan men ooit hoorde." Terstond werd hij om die reden in de gevangenis gebracht, en in boeien gesloten, in de stad Laman. Daarna werden zij door Jan Milles, beambte van Wisson, overgebracht naar de rechter Idden.

De rechter was die dag niet tehuis, maar keerde kort daarna terug. Toen zijn Wade en Jakob Abbes uit eigen vrije beweging voor de rechter verschenen. De rechter zond hen weer naar de bisschop, die hen naar de gevangenis te Berie liet brengen. En, daar hij meende, dat zij daar op een te zachte wijze werden ondervraagd, liet hij hen overbrengen naar de gevangenis te Norwich, en beval, dat Jakob Abbes daar op de strengste wijze moest opgesloten en bewaard worden. Hij deed hem een ijzeren ketting om de hals en aan de beide voeten, zodat hij zijn lichaam nauwelijks buigen of oprichten kon. Men gaf hem omtrent een vierde gedeelte spijs, die iemand tot levensonderhoud behoeft en zijn enige drank bestond uit een weinig water. De honger,

dorst en de moeilijkheden van zijn gevangenschap maakten hem bijna uitzinnig, zodat hij gedwongen werd zijn geloof te verzaken. De bisschop en de kanselier zonden hem met een klein briefje naar de priester van de stad, inhoudende, dat hij in het openbaar in de kerk moest belijden wat in dit briefje vermeld was, en lieten hem zoveel geld voortellen als hij voor de reis nodig had. Nadat Abbes zijn geloof aldus had verloochend, werd hij van dit ogenblik door zulk een berouw aangegrepen, dat hij naar de bisschop terugkeerde, al moest hij ook daartoe een lange weg afleggen. Na een goede gelegenheid te hebben afgewacht, ging hij rechtstreeks op de bisschop toe, terwijl deze zich onder een grote menigte mensen bevond, en gaf, in tegenwoordigheid van hen allen, het briefje terug, en zei, dat er meer in geschreven was dan hij gehoord had, en stelde hem ook geld weer ter hand, dat hij hem voor de reis had gegeven. Toen hij zag dat zij dit niet wilden aannemen, wierp hij het in hun midden, en zei: "Uw geld zij met u ten verderve." Terstond werd hij nu weer in de gevangenis geworpen, en kort daarna gevonnist om levend te worden verbrand. Toen hij op de plaats aangekomen was, waar hij zijn offer aan de Heere zou brengen, verzocht hij de rechter hem toe te staan een gebed met het volk te doen. De rechter zei: "Dat wil ik u graag toestaan, doch op voorwaarde, dat gij u zult bekeren." Waarop Abbes zei: "Ik geloof in Jezus Christus, de enige Zaligmaker der wereld. Waarom wilt gij dat ik mij zal bekeren?" Daarna wendde hij zich tot het volk, en verzocht, dat zij toch met hem wilden bidden; en hij verkreeg dan ook nog voor zijn dood, dat hun stemmen met de zijne gehoord werden. Doch de meesten hunner deden dit zeer binnensmonds, uit vrees dat zij door de tirannen mochten gehoord worden; er waren er slechts drie onder de gehele hoop, die met luider stem baden, te weten, Ammon, Jan Ros en Alie Spenser. Onder deze volharding werd deze vrome martelaar verbrand te Berie, op de 22ste Augustus, in het jaar onzes Heeren 1555.

Jan Denley en Jan Newman

[JAAR 1555.]

In Augustus van dit jaar woedden de vijanden der waarheid zo verschrikkelijk tegen de vrome christenen, dat zij niemand spaarden. Onder anderen werden ook Jan Denley en Jan Newman uitgeleid om te worden verbrand. De artikelen der aanklacht, die door Edmond Boner, bisschop van Londen, tegen hen werden ingebracht, waren deze:

1. De gevangenen behoren beiden onder de gemeente van London, en onder het rechtsgebied van de bisschop van Londen.
2. Zij beweren, dat men niet heeft beleefd noch beleven zal, dat er een katholieke kerk van Christus op aarde bestaat of bestaan zal.
3. Zij zeggen, dat men niet heeft beleefd, noch beleven zal, dat deze tegenwoordige kerk van Engeland een deel of lid uitmaakt van de genoemde katholieke kerk.
4. Dat de mis in Engeland goddeloosheid, afgoderij en bijgeloof is, en dat zij daarom geen plan hebben naar de mis te gaan.
5. Dat de oorbiecht, zoals die in Engeland in gebruik is, geen grond in de heilige Schrift heeft.
6. Dat de vergeving van zonden, die door de priester wordt uitgesproken, niet overeenkomt met Gods Woord, maar daartegen strijdt.
7. Dat de Doop, zoals die nu onder de Engelsers wordt toegediend, tegen Gods Woord strijdt. Zij zeggen verder, dat het vormen der jonge kinderen, de orden, vroegpreek en avondmis, verder de wijding van het brood en het water, en voorts de andere plechtigheden, volgens menselijk goeddunken zijn ingesteld.

8. Dat er niet meer dan twee Sacramenten zijn, namelijk de doop en het avondmaal des Heeren.

9. Dat het lichaam van Christus niet is in het sacrament, daar Hij bepaald naar de hemel is gevaren.

Op deze artikelen antwoordden de gevangenen:

1. Het eerste artikel spreken wij niet tegen.

2. Het tweede ontkennen wij. Want volgens de artikelen des Apostolischen geloofs, geloven wij, dat er een heilige, algemene christelijke kerk bestaat, die gebouwd is op het fundament der Profeten en Apostelen, welker Hoofd Christus Jezus is. Wij geloven ook, dat deze kerk een vergadering van alle heiligen en gelovigen is, die de antichrist in alle landen der wereld heeft verstrooid. En dat, waar twee of drie in de naam van Jezus Christus zijn vergaderd, daar de ware leden van deze kerk worden gevonden, die niet aan een zekere plaats der wereld gebonden, maar overal verstrooid is, waar het Woord van God zuiver wordt gepredikt, en de sacramenten volgens de instelling van Jezus Christus bediend worden.

3. Wij zeggen, dat de kerk in Engeland, volgens de godsdienst waarin zij nu onderwezen wordt, geen lid der katholieke, maar van de roomse kerk is, waarvan de paus van Rome het hoofd is. Want, nadat zij het Testament van God veranderd en weggenomen hebben, hebben zij een ander testament van menselijke instellingen, dat vol godslasteringen is, in de wereld gebracht.

4. Wij zeggen, dat de mis, zoals die nu in Engeland wordt bediend, ten enenmale goddeloos en godslasterlijk is, niet alleen omdat er vele schrikkelijke godslasteringen in worden gevonden, maar ook omdat zij geheel tegen de heilige Schrift strijdt. Want de Heere Jezus Christus heeft in Zijn heilig avondmaal het sacrament van het brood en de wijn ingesteld, opdat wij dat zouden gebruiken tot gedachtenis van Zijn lichaam en Zijn bloed, en die ons tot spijs zouden dienen, en niet dat wij die als een afgod zouden aanbidden.

5. Wij betuigen dat de oorbiecht, zoals die nu in zwang is, ons in het geheel niet behaagt. Want de Heere Christus is het, Die ons onze zonden en overtredingen vergeeft.

6. Aangezien het zesde artikel met het vijfde samenhangt, en daarmee een geheel uitmaakt, geven wij daarop ook het vorige antwoord.

7. Wij beweren, dat de doop van de jonge kinderen van de oorspronkelijke instelling zeer veel verschilt. Want Johannes en de apostelen gebruikten in de doop niet anders dan water. Daarom zijn die gebruiken, die verder bij de doop plaats hebben, zoals de andere menselijke instellingen en plechtigheden der roomse kerk niet overeenkomstig met Gods Woord, maar daarmee in strijd.

8. Op het achtste artikel antwoorden wij kort, dat Gods Woord niet meer dan twee sacramenten kent en goedkeurt, te weten, de doop en het avondmaal, tenzij gij er de regenboog wilt bijvoegen, want, in het algemeen gesproken, kan men alles een sacrament noemen, waaraan een belofte van God verbonden is.

9. Wat het laatste artikel betreft, het is onnodig daarop te antwoorden, aangezien wij daarvan reeds belijdenis gedaan en met onze handen ondertekend hebben.

Nadat zij deze bovenstaande artikelen met vele getuigenissen der heilige Schrift, die wij hier ter bekorting niet hebben bijgevoegd, beleden en verdedigd hadden, is Jan Denley op de 8e Augustus te Uxbridge verbrand geworden. Op de 31e Augustus werd Newman, zijn metgezel, naar Safron-Walden gevoerd en daar verbrand. Deze heeft de belijdenis zijns geloofs kort voor zijn dood in schrift gebracht en nagelaten.

Op de 8sten Augustus werd ook na de heer Denley een eerbare weduwe, Varena genaamd, verbrand.

Op deze dag is mede Willem Ailewarde in de kerker te Reding, waar hij om de belijdenis der waarheid gevangen zat, gestorven.

Robert Smith en anderen

[JAAR 1555.]

Robert Smith, van zijn handwerk een schilder, was om de ware godsdienst gevangen genomen, en voerde, op de 5den Juli, een dapperen strijd tegen Boner, bisschop te Londen.

Allereerst vroeg de bisschop hem: "In hoe lang hebt gij bij geen priester gebiecht"

Robert. Van die tijd af dat mijn verstand enigermate was ontwikkeld. Ook heb ik het nooit nodig geacht bij een zodanige priester te biechten.

Boner. Gij verklaart terstond, dat gij uw schilderkunst vaarwel hebt gezegd, en een ketter bent geworden.

Robert. Ik heb dit handwerk nooit gebruikt, om er van te leven; want ik heb, God dank, zonder dat genoeg voor mij en de mijnen, om te bestaan.

Bon. Sinds hoelang hebt gij het sacrament des altaars niet ontvangen, en wat gelooft gij daarvan?

Rob. Van die tijd af, dat God mij ware kennis heeft geschonken, heb ik het niet ontvangen, en begeer dit ook niet, omdat het tegen de instelling van God strijdt.

Bon. Gelooft gij dan niet, dat het wezenlijke lichaam van Christus na de inzegening des priesters in het sacrament is?

Rob. Ik beweer, dat dit met de instelling van Christus niet overeenkomt, laat staan, dat dit brood wezenlijk God zou zijn, doch het brood en de wijn behouden hun wezen."

Na vele woorden zei Boner: "Ik kan nergens met u heen, maar moet u in het vuur werpen." Robert antwoordde: "Dat is geen nieuw bedrijf van u, maar wat gij reeds geruime tijd velen vromen lieden gedaan hebt. Maar denk niet, dat de Geest Gods daarom wordt uitgeblust, en uw zaak beter zal worden. Gij kunt altijd wel voortgaan met moorden en onschuldig bloed te vergieten en daarna de wond van uw geweten met een pleister bedekken, doch deze wond zal nooit zo geheeld worden, of zij zal weer openbarsten, en tot uw grote schande een gruwelijke stank verspreiden.

Toen werd hem bevolen in de hof te gaan, totdat zijn medebroeder Heroaldus zou ondervraagd zijn. Nadat dit afgelopen was, liet de bisschop hem weer roepen, en zei: "Denkt u evenals Heroaldus over de katholieke kerk?"

Rob. Ik geloof dat er een algemene kerk of verzameling der gelovigen op aarde is, gebouwd op het fundament der apostelen en der profeten, welker hoeksteen Christus Jezus is. Deze kerk beroept zich nergens anders op dan op Gods Woord, zonder hetwelk zij ook niets kan of behoort te doen, van welke kerk ik, door Gods genade, een lidmaat ben.

Boner. Gij weet, wanneer de ene broeder tegen de ander zondigt, en dat, wanneer hij tot verzoening wordt aangemaand, en hij daarvan niets wil weten, men dit aan de kerk moet openbaren. Indien het nu met uw kerk, waarop gij u beroemt aldus gesteld is, waar zou ik die dan vinden, wanneer ik haar te eniger tijd nodig had?

Rob. Het blijkt uit de handelingen der apostelen, dat de kerk door de tirannen vervolgd werd, dat de broeders in huizen en verborgen plaatsen samen kwamen, zoals de onze in deze dagen doen, en dat zulke vergaderingen de kerk des Heeren uitmaakten.

Bon. Hun kerk was niet onbekend; want Paulus schrijft aan de Corinthiërs, dat zij de bloedschender moesten straffen. Indien er toen geen zichtbare kerk bestaan had, zou Paulus dit niet behoeven te doen. Maar uw kerk is onbekend, en men kan haar nergens vinden.

Rob. Wanneer zij u niet bekend is, hoe kunt gij haar dan aan alle plaatsen vervolgen? Maar gelijk de kerk te Korinthe God en Paulus bekend was, zo is thans onze kerk God en Zijn gelovigen bekend."

Toen zei een der priesters van de bisschop: "Ik zie wel, mijn vriend, dat gij niet zo bijzonder onnozel bent, als gij u wel voordoet."

Robert. Ik ben, die ik ben door Gods genade, en ik hoop, dat de genade van God mij niet tevergeefs geschonken is."

Boner lachte daarom en zei: "Hoe denkt gij dan over de kerk?"

Rob. Ik heb dit daar straks reeds terstond gezegd, en herhaal het, dat er in Engeland een verzameling van gelovigen bestaat, zo ook in de gehele wereld.

Boner. Wat verstaat gij door het woord katholiek? En wat noemt gij de kerk?"

Rob. Het woord katholiek is zo veel gezegd als algemeen. Het woord kerk duidt een gemeenschap der christenen aan."

Daarna lieten zij hem weer met zijn broeder Heroaldus in de hof gaan. Toen zij dus bij elkaar waren, zei een van de priesters des bisschops tot hem: "Houdt gij u niet voor een gevangene?" Hij antwoordde: "Aangaande mijn lichaam ben ik een gevangene, maar, wat mijn ziel betreft, ben ik door Jezus Christus bevrijd." Daarna redetwisten zij met elkaar over het sacrament des altaars, en brachten de priester zover, dat hij openlijk bekende, dat de broodgod in de maag werd opgenomen, met andere spijsen vermengd, en eindelijk op een geheime plaats werd uitgeworpen; dat nochtans zijn goddelijke eer daardoor niet werd verminderd, zoals die ook niet verminderd werd, toen de vijanden van Christus, de Joden, Hem in het aangezicht spuwden. Robert zei: "Maar gijlieden, die vrienden van Christus wilt zijn, en Hem, zoals gij zelf betuigt, geheel in een geheime plaats werpt, verdient gij daardoor geen zware veroordeling? Toen de priester geen uitvluchten kon vinden, zei hij eindelijk: "De mensheid van Christus is onbegrijpelijk, zoals Hij door gesloten deuren tot Zijn discipelen kwam." Robert antwoordde daarop: "Dat dient niet tot uw voordeel; want toen hebben de apostelen Christus gezien, gehoord en betast, daar Hij toch door u niet gezien, gehoord noch betast werd. Ook was Hij toen aan geen twee plaatsen tegelijk." Toen de priester hierop niets gepast wist te antwoorden, stak hij er de draak mee, en maakte dat hij weg kwam.

Vervolgens bracht de bisschop de beambte van Londen mee, teneinde bij de belijdenis van de zaak tegenwoordig te zijn. De bisschop liet Robert Smith op een hoge kamer brengen, waar hij, met de beambte en een bevelhebber van de stad, zat, waar zij zich lustig gedroegen, en de bekers en wijnglazen dapper aanspraken. Intussen moest deze beklaaglijke man in een hoek staan, en zich door ieder laten bespotten. Toen dacht hij aan Herodes en Pilatus, hoe die met elkander vrienden werden tegen Christus, wiens bespottung niemand ter harte ging. Toen zij nogmaals een goede teug wijn genomen hadden, liet de bisschop de genoemde artikelen voor de dag halen, en vroeg aan Robert, of hij niet gezegd had, wat daar was aangetekend, en voorgelezen. Robert zei: "Met mijn mond heb ik niets gesproken, wat ik niet uit de grond mijns harten alzo heb bedoeld."

Na vele woorden, die zij met elkaar wisselden, werden de gevangenen weer naar de kerker Newgate gebracht. Doch aangaande Robert gaf de bisschop aan de gevangenvaarder een bijzonder bevel, namelijk, om hem in het allerdiepste en onreine gat, dat zij Limbus noemen, te werpen. Omstreeks één uur in de namiddag van de volgende Zaterdag, bracht men Smith andermaal in de kamer van de bisschop, om hem ten tweede male te ondervragen, wat dan ook plaats had. Toen het tweede onderzoek was afgelopen, begon de bisschop het vonnis op deze wijze te lezen: "In de naam van God, Amen," enz. Smith viel hem in de rede, en zei: "Gij begint uw vonnis

zeer ongepast in deze naam. Waar staat het in de Bijbel geschreven, dat men iemand om des gewetens wil ter dood moet veroordelen?" Doch de bisschop stoorde zich hieraan niet, maar ging voort, las het vonnis geheel, en daarna beval hij, dat men de gevangene terstond zou wegbrengen. Toen wendde zich Smith tot de beambte, en zei: "Mijnheer de beambte, is het nu niet genoeg, dat gij de weg des Heeren hebt verlaten, moet gij daarenboven nog de Heere Christus zonder oorzaak in Zijn leden helpen veroordelen." Boner zei: "Gij kunt niet zeggen, dat ik u niet voor heb gehouden, wat recht en billijk is. Ik heb ulieden aangeboden, die u op de rechte weg wilden brengen. Zeg nu nog eens, dat Boner een bloedhond is en mensenbloed verlangt te vergieten." Daarop antwoordde Smith: "Mijnheer de bisschop, indien ik noch iemand anders niet van uw daden sprak, zouden nochtans deze stenen daarover roepen, en die aan het licht brengen." Boner riep luid: "Laat de kerel van hier gaan, brengt hem spoedig weg!" Toen zei Robert Smith: "Ik neem u allen tot getuigen, hoe men ons hier behandelt, en hoe wij, zonder enige reden uit de Schrift en zonder enig bewijs als ketters worden veroordeeld."

Toen Robert ook de beambte ernstig had vermaand, om zijn zwaard tot bescherming der vromen, en niet tot hun gewelddadige onderdrukking te gebruiken, bracht men hem terstond weer in de gevangenis Newgate, waar men gewoon was hen te bewaren, die men voornemens was van het leven te beroven. Daarna werd hij, op de 8sten Augustus 1555 onder grote standvastigheid te Uxbridge verbrand.

Op de 13den Augustus werden te Canterbury zes personen verbrand, te weten: de Heer **Willem Koker**, een Engelsman van goede huize, **Richard Colliar**, **Hendrik Laurence**, **Willem Hopper**, **Willem Stere** en **Richard Wrigt**.

Op de 14den dier maand werd te Westminster, om de goede belijdenis der waarheid, verbrand **Willem Flower**, en te Tantonee **Robert Cirier**.

Op de 26sten Augustus werd George Tanckerlied. en met hem **Willem Baumeford** te St. Alban's verbrand.

Op dezelfde dag onderging **Patrics Pachingham**, in de stad Uxbridge, de vuurdood.

In deze maand werd ook, te Stratford Bow, niet ver van Londen, verbrand een weduwe, **Elisabeth Warne** genaamd.

De 29sten Augustus werd **Steven Hardwood**, nadat hij de waarheid van het evangelie standvastig had beleden, te Stratford verbrand, benevens **Thomas Fust**, te Ware.

Willem Haile werd tegen het einde van die maand te Barnet verbrand.

Robert Samuël en enige anderen

[JAAR 1555.]

In die tijd waren in de heerlijkheid Suffolk vele mannen en vrouwen, die ter wille van de Zoon van God de smarten der vlammen hebben verdragen. Onder die allen is vooral de geschiedenis van Robert Samuël waardig te worden beschreven.

Hij was een kerkdienaar te Barsolde, in het graafschap Suffolk, waarbij zijn gemeente getrouw onderwees. Hij het ook zijn ambt niet varen, dan nadat hij met geweld er uit gedreven werd. Toen eindelijk, op bevel van de koningin, hij en enige andere

predikanten uit zijn gemeente verjaagd werden, kon hij het geweld en het gevaar der tijden niet ontlopen, maar zorgde toch met ijver voor zijn schapen. Want, ofschoon hij niet in het openbaar durfde prediken, nochtans onderwees hij de christenen in het geheim naar zijn vermogen en sterkte hen in de ware leer. In die tijd vaardigde koningin Maria een bevel uit, waarin aan alle predikanten, die tijdens het leven van koning Eduard echte vrouwen hadden getrouwd, geboden werd hun vrouwen te verwijderen. Doch Robert achtte dit een onbillijk gebod, en beweerde, dat men om die bepalingen van de mensen Gods geboden niet behoorde te overtreden.

Daarom behield hij zijn vrouw en woonde te Ipsweeh, in welke plaats hij niet naliet de gemeente, die daar tamelijk talrijk was, in het geheim te onderwijzen. Toen de rechter dier plaats, Foster genaamd, dit vernam, nam hij een spion, om daarop letten, en te komen zeggen, wanneer hij zijn vrouw bij zich had, teneinde hem alsdan gevangen te kunnen nemen. Nauwelijks gaf men dit aan de overheid te kennen, of zijn huis werd met gerechtsdienaren omsingeld. Doch op een gemakkelijke wijze konden zij Robert gevangen nemen, daar hij zich zonder enige tegenstand in hun handen overgaf. Dit had 's nachts plaats, want zij waren bevreesd voor oproer onder het volk, zodat zij het op de dag niet durfden doen. Zijn tegenstanders drongen er op aan, dat hij van Ipswich naar Norwich zou worden vervoerd, waar hij door de bisschop al zeer slecht behandeld werd. Want onder alle vervolgers was deze bisschop de ergste, wat hij toonde door de arme christenen op de gruwelijkste en meest onmenselijke wijze te pijnigen. De andere bisschoppen deden de bedrukten christenen wel veel verdriet aan, doch zij vergenoegden zich die gevangen te nemen en te doden; doch deze liet het daarbij niet blijven, maar pijnigde de beklagenswaardige christenen op het uiterste, en noodzaakte ook sommigen om afvallig te worden.

Hij wilde dit ook bij Robert Samuël beproeven, die hij vooreerst in een duistere toren liet werpen, en aan een staande balk aldus vastmaken, dat hij dag en nacht moest blijven staan. Iedere dag werden hem drie beten broods en drie lepels water op zeer spaarzame wijze uitgereikt, en toch bleef de vrome man zo sterk, dat hij in de smarten volhardde. Hierin was de duivelse woede der vijanden van God en de wonderbare kracht van Gods Zoon in Zijn dienaren duidelijk te zien. En, aangezien hij zo vele ellenden in de gevangenis moest lijden, viel hem de laatste strijd na zijn veroordeling des te gemakkelijker.

Nadat hij vele dagen aldus door honger en dorst was geplaagd geworden, werd hij zelfs eens, zoals hij later zelf aan de vrome lieden verhaalde, temidden van de pijn slaperig, zodat hij ook insliep. In die slaap meende hij, dat hem een mens in witte klederen verscheen, hem vertroostte en met nadruk zei: "O Samuël, Samuël, heb goede moed en verblijd u, want na deze dag zult gij geen honger en dorst meer hebben." Wat ook inderdaad bij hem plaats bad, want nadat hij uit de gevangenis gehaald was, leefde hij enige dagen fris en gezond, zonder eten en drinken, en ontving daarna de eeuwige zaligheid.

Samuël heeft wel eens betuigd, dat hij wel meerdere dergelijke vertroosting en openbaringen zou hebben kunnen meedelen, indien hij zich niet geschaamd had dit aangaande zichzelf te verhalen en zich daarop als te beroemen. Het ware echter te wensen, dat hij hierin zo achterhoudend niet geweest was, opdat de onuitsprekelijke goedheid en zorg van God voor Zijn dienaren des te beter aan het licht mochten komen, en de bedrukte christenen zich daarmee te beter konden vertroosten.

Onder andere had hij in de slaap een gezicht van drie ladders, die naar de hemel waren gericht, waarvan de een langer was dan de ander, en meende hij eindelijk te zien, dat die drie één werden. Dit kan een openbaring geweest zijn, om er zijn martelaarschap en ook die van twee christelijke vrouwen, die spoedig na hem verbrand werden en

hem daarna in het eeuwige leven gevolgd zijn, mee aan te duiden. Toen men hem naar de brandstapel leidde, ontmoette hem een deugdzame christelijke jonkvrouw, die hem kuste. De vijanden van Christus lieten haar met allen ijver opzoeken, teneinde ook haar gevangen te nemen en te verbranden, doch God redde haar uit hun handen, ofschoon zij geruime tijd in die stad bleef. Doch Samuël vond daar een uitnemende dood, die hij in de vlammen onderging, op de 31sten Augustus, in het jaar 1555, te Ipswich, en hem uit de kwelling van dit jammerdal verlostte.

Ook in deze tijd werd **Richard Hooke** om dezelfde zaak te Chichester op dezelfde wijze gedood.

George Catmer, Robert Streater, Antonius Burward, George Bradbridge, en Jakob Tutty werden allen om de Goddelijke waarheid in de maand September te Canterbury verbrand.

Robert Glover en enige anderen

[JAAR 1555.]

Robert Glover was van edele afkomst, en door de Heere geroepen, om met zijn dood getuigenis van de goddelijke waarheid af te leggen. Uit de gevangenis schreef hij een brief aan zijn vrouw, waarin deze woorden te vinden zijn: "De meeste mensen doen als de haan in Esopus, die een gerstekorrel koos boven een kostbaren parel; want niemand ziet het genoeg in, welk een grote schat Gods Woord is, ofschoon de wereldse goederen veel meer worden geacht, daar nochtans deze, vergeleken met Gods Woord, veel ijdeler zijn dan het allerkleinste gerstekorreltje."

In die brief betuigt hij ook: O mij, ellendig en bedorven mens, welk een grote weldaad is het, dat ik onder de dappere strijders en helden word gerekend, die in deze tijd om het heilig Evangelie moeten lijden! Voorwaar, als ik aan de een kant mijn onwaardigheid, mijn ellende en mijn zondig leven overdenk, en aan de andere zijde ook Uw oneindige genade en goedheid, daar Gij mij tot zulk een gelukzaligheid hebt geroepen, ter harte neem; zo is het mij alsof ik, wegens de grote verwondering en vreugde des harten, buiten mij zelf ben. O Heere! Gij bewijst Uw macht in onze zwakheid, Uw wijsheid is in onze dwaasheid, Uw barmhartigheid temidden van onze zonden. Wie zou U kunnen of willen verhinderen om hier en daar hen te verkiezen, die U aangenaam zijn? En, ofschoon ik tot nu toe, zonder alle geveinsdheid, Uw goddelijke waarheid bezit, acht ik mij toch de eer niet waardig om voor Uw naam en Uw eer te lijden."

Hij zei ook tot de heer Hopkin: "Een stil en vreedzaam geweten is wel een tedere, maar een onschatbare en kostelijke zaak." Verder: "Tot nu toe heb ik bij ieder aangehouden, ja ook velen vooral tot volstandigheid in de kennis der waarheid vermaand; ja, ik was in deze zaak als een krijgstrommel, om bij anderen moed op te wekken. Welk een eeuwige schande zou het mij dan zijn, indien ik mijn plaats verlaten zou en mijn schild wegwerpen? Ja, hoe zeer zou ik alle vrome christenen bedroeven! Welk een grote aanleiding zou ik de vijanden van Christus geven, om mij te bespotten en uit te lachen? Daarom wil ik, in weerwil der ongenade van de hoogmoedige wereld en de verleiding van mijn eigen vlees de verdediging van zulk een christelijke en rechtmatige zaak niet opgeven."

Toen ook het gerucht liep, dat men hem van Coventry naar Lichfield zou overbrengen, en hem daar naar de willekeur van de bisschop zou behandelen, was hij in het begin enigermate bekommerd, doch greep terstond daarna weer moed, en zei bij zichzelf: "Wel, hoe is het nu? Is God niet zo sterk en machtig, te Lichtfield als te Coventry?"

Zullen landen en steden onderscheid maken in de beloften van God? Zijn deze niet aan alle plaatsen even krachtig en machtig? Hebben Jeremia, Hábakuk, Daniël en anderen de tegenwoordige kracht van God in de gevangenis of anderen in hun ballingschap, minder dan vroeger in hun vaderland ondervonden? Hij weet zeer goed, waar wij ons bevinden en wat wij behoeven, zonder Wiens wil het kleinste vogeltje niet op de aarde valt. Indien wij slechts al onze hoop en ons vertrouwen op Hem stellen, zal Hij ons niet hulpeloos aan onszelf overlaten, hetzij in of buiten de gevangenis, in ziekte of in gezondheid, in leven of in sterven, al werden wij zelfs voor koningen of bisschoppen gesteld; in één woord: de duivel en de poorten der hel vermogen niets tegen ons."

Nadat hij door de vijanden der waarheid zeer was gekweld, spraken zij eindelijk zijn vonnis uit om te worden verbrand, en haastten zich om hem naar het vuur te slepen. Met nog een ander, Cornelis Bongey genaamd, werd hij, op de 20sten September 1555, verbrand.

In de maand Oktober van dat jaar woedde de vervolging in Engeland in hevige mate, waarin vele christenen, sommigen in het openbaar, anderen heimelijk in de gevangnissen na zware pijnigingen werden gedood. Op de 16den Oktober werden te Eley verbrand Willem. Wolsey en Robert Pigot, schilder. Op dezelfde dag stierven te Canterbury de vuurdood Jan Web, een edelman van goede huize, George Roper en Gregorius Parke, terwijl zekere Goreus te Colchester in de gevangenis omkwam.

Nicolaas Ridley en Hugo Latimer

[JAAR 1555.]

Nicolaas Ridley, bisschop van Londen, was een uitnemend en geleerd man, die zich zeer beijverde om de zaligmakende leer van de Zoon van God te verbreiden, waarom hij zich de haat der gezworen vijanden van de waarheid op de hals haalde, maar vooral was hem de pausgezinde bisschop van Winchester, Steven Gardiner, zeer vijandig. Vooreerst werd hij tot drie malen in enige dagen gedagvaard, daarna gevangen genomen en overgeleverd in de handen der gerechtsdienaren, die hem veel verdriet en ellende aandeden en in een duistere gevangenis wierpen. In al zijn verdriet ontving hij geen grote troost van mensen, dan alleen van Hugo Latimer, bisschop van Worchester, die in die tijd, mee om de Evangelische leer, gevangen zat, en hem met geschriften versterkte en vertroostte, zodat zij bij herhaling aan elkaar schreven.

Nadat Ridley enige tijd gevangen had gezeten, en hij zag, dat de pausgezinden hem zeer benijdden, verzocht hij schriftelijk om onpartijdige rechters, die zijn zaken zouden onderzoeken, en dat daartoe een zeker aantal zou worden gekozen, opdat zij, niet door giften verleid, uit gunst zich naar anderen schikten, noch door vrees weerhouden zouden worden, om alles naar recht te beoordelen; en voorts, aangezien het geschil over de leer en de godsdienst liep, dat hij zich zou mogen verantwoorden voor lieden van goed verstand en juist oordeel. Doch de president en de commissarissen stelden hem drie artikelen voor, waarop zij antwoord verlangden. Hierop antwoordde Ridley zoals hier volgt, hetwelk plaats had te Oxford, op de 20sten April, in het jaar 1555.

"Gisteren ontving ik van u, hoogwaardige heren, mijnheer de president en mijn heren de commissarissen, die daartoe bent afgevaardigd, zowel vanwege Hare majesteit, de koningin, als van hare raad, drie artikelen, waarop ik thans geroepen word te antwoorden. Ik nu, de bediening herdenkende, die mij vroeger was toevertrouwd, over de kudde van Jezus Christus, waarvan ik eenmaal rekenschap zal moeten afleggen, en wat spoedig geschieden zal ziende ook op het bevel van Petrus, dat ik ten allen tijde

een iegelijk rekenschap behoor te geven van de hoop, die in mij is, met zachtmoedigheid en vrees; daarenboven aanmerkende, dat ik de gemeente van Christus en u, die met gezag en openbare macht bekleed bent, dit schuldig ben, heb ik mij voorgenomen uw bevel te gehoorzamen, en u uitvoerig mijn gevoelen bloot te leggen betreffende de drie voorgestelde artikelen.

Ofschoon ik, om de waarheid te zeggen, vroeger een ander gevoelen aankleefde aangaande de zaken, waarnaar gij mij hebt gevraagd, dan ik thans doe, roep ik God aan tot getuige, dat ik niet lieg, dat mij geen menselijke geboden noch gevaren dezer wereld noch enige hoop op . begeerte van tijdelijk voordeel, er toe hebben gebracht of gedwongen, om mijn gevoelens te veranderen en te geloven, waarin ik mij nu verheug, maar alleen uit liefde tot de waarheid, die mij door Gods genade is geopenbaard, zoals ik bij mij zelf zekerheid heb, door het lezen van het goddelijke Woord en de boeken der kerkvaders, die zeer goed en christelijk hebben geschreven, voel ik mij gedwongen mijn gevoelens u te openbaren. Want wie weet, of hetgeen mij te zijner tijd wedervaren is, ook soms met iemand uwer zal plaats hebben, namelijk, dat God u eenmaal de voorgestelde artikelen, waarin gij nu een ander gevoelen hebt dan ik, mag openbaren, gelijk het Hem behaagd heeft die mij mee te delen. Doch, voor ik ter zake kom, leg ik de verklaring af, dat ik aangaande mij zelf niets zal zeggen, hoe gering het ook zij, dat op enige wijze in strijd zal zijn met Gods Woord, of met de regelen van het geloof en van de christelijke godsdienst, die door Gods Woord in de gemeente van Jezus Christus bevolen en vastgesteld zijn, waaraan ik mij en al het mijne eeuwig wil onderwerpen. En, aangezien de zaak der belijdenis zeer belangrijk, en ieder uwer bekend is, dat wij niet goed voorbereid zijn te antwoorden, zowel wegens de korte tijd, die mij gegeven is, alsook omdat ik niet in het bezit van mijn boeken ben, betuig ik, dat ik heden van u verzoek, dat ik van de antwoorduitleggingen en bevestigingswoorden, naar beter en rijper nadenken, zal mogen bijvoegen of afnemen, zoals dit meer geschikt en meer behoorlijk zal worden bevonden. Na dit te hebben betuigd en voorgesteld, zal ik zo beknopt mogelijk de artikelen beantwoorden.

Het eerste artikel, geput uit de bedorven bronnen der pauselijke leer

In het sacrament des altaars is wezenlijk, onder de gedaante van brood en wijn, tegenwoordig het natuurlijk lichaam van Christus, ontvangen van de maagd Maria, insgelijks zijn natuurlijk bloed, door de kracht der woorden Gods, uitgesproken door de priester."

Christelijk antwoord van Nicolaas Ridley

In de goddelijke zaken moet men niet spreken naar het gevoelen der mensen of naar dat der wereld. Dit eerste gezegde is met vele woorden vermengd, die strijden tegen de heilige Schrift, en het is duister en twijfelachtig. Naar de mening, zoals die door de scholastieken uitgelegd en in de roomse kerk bevestigd wordt, is het vals en onwaar, en geheel tegen de leer der Schrift.

Men twijfelt er vooreerst aan, dat er staat "door de kracht der woorden Gods," en of men dit Woord Gods, dat zulk een kracht heeft, in de Evangeliën, of in de brieven van Paulus of in enige andere brieven leest. Wanneer men het in deze geschriften vindt, dan kan men eerst bewijzen, dat het zulk een kracht heeft.

Men twijfelt er aan, dat er staat "door de priester," namelijk, of iemand priester mag worden genoemd, dan die macht heeft offeranden te doen voor levenden en doden, en men vraagt, waaruit men bewijzen kan, dat iemand op aarde zulk een macht gegeven is, dan alleen Jezus Christus.

Men twijfelt ook naar wiens ordening de priester in zijn offerande dienst doet, naar Aäron's of naar Mechizedeks ordening. Want de Schrift spreekt alleen van deze twee, en, voor zover ik weet, van geen andere ordening.

Bovendien bestaat er ook twijfel omtrent het woord "wezenlijk," of men het verstaan moet van alles wat tot het lichaam van Christus behoort, dan of het verstaan moet worden van een lichamelijk voorwerp, dat met de ziel leeft, en het goddelijke wezen heeft aangenomen in enigheid des persoons. Na zulk een belijdenis moet men zeggen, dat het lichaam van Jezus Christus alleen wezenlijk is in de hemel, want het is een natuurlijk en waar lichaam. Derhalve is het op aarde niet.

Ten laatste, aangaande de woorden "onder de gedaante van brood en wijn," twijfelt men ook, of de gedaante hier alleen voor de uiterlijke schijn van brood en wijn moet worden aangenomen, dan voor wezenlijk, zichtbaar, tastbaar en natuurlijk brood en wijn.

De waarheid en de valsheid van deze gezegden, naar het gevoelen en de mening der roomse kerk en van de leraren der scholastieken, zijn te bemerken uit hun bewering, dat het brood in vlees veranderd wordt, en dat het met het goddelijke wezen is verenigd, en wel, zoals zij zeggen, door de kracht van het Woord Gods. Deze manier van bewijsvoering is van hun eigen vinding, die men bij geen der Evangelisten noch bij Paulus vindt. Dit gevoelen is opgebouwd op het fundament der leer van de wezensverandering, hetwelk een valse en verderfelijke zaak is, wat de gelijkheid der sacramenten verandert en vernietigt; zo is dan dit gevoelen vals en verkeerd, en moet geteld worden onder de ketterij van de voorstanders der sacramenten.

Deze vleselijke tegenwoordigheid strijdt tegen Gods Woord; want de Heere Christus zegt, Joh. 16, vs. 7: Ik zeg u de waarheid: het is u nut, dat Ik wegga; want, indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar, indien Ik wegga, zo zal Ik hem tot u zenden." En Hij zal uitzenden Hem, die u vroeger gepredikt werd, Jezus Christus, " Welke de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting van alle dingen, die God gesproken heeft door de mond al Zijner heilige Profeten van [alle] eeuwen. Kunnen ook de bruidskinderen treuren, zo lang de bruidegom bij hen is? Maar de dagen zullen komen, wanneer de bruidegom van hen zal weggenomen zijn, en dan zullen zij vasten. Ik zal wederkomen en u tot Mij nemen. Zo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet, hier is de Christus, of daar; gelooft het niet. Want, alwaar het dode lichaam zal zijn, daar zullen de arenden vergaderd worden."

Het strijdt ook tegen de artikelen van het geloof: "Hij is opgevaren naar de hemel, en zit ter rechterhand Zijns Vaders, van waar" en niet van elders, zegt Augustinus, "Hij zal komen om te oordelen de levenden en de doden."

Het vernietigt en verwerpt ook de instelling van het avondmaal des Heeren, wat ons bevolen is te onderhouden totdat Hij komt. Wanneer Hij nu daar tegenwoordig is met Zijn lichaam en bloed, volgt er uit, dat het avondmaal vernietigd wordt en een einde neemt. Want men viert geen gedachtenis van iets, dat tegenwoordig is, maar van wat afwezend is. Gedachtenis en tegenwoordigheid sluiten elkaar uit, en het is, "zoals een van de kerkvaders zegt: Tevergeefs stelt men een teken, waar het betekende tegenwoordig is."

Dit artikel geeft ook het heilige aan de onheiligen, waaruit vele ongerijmde dingen voortvloeien; want daaruit volgt, dat overspelers en moordenaars, ja, zoals sommige pausgezinden denken, de ongelovige en versmaders van God en ook ratten en honden het lichaam des Heeren kunnen ontvangen, en wel waarachtig, wezenlijk en lichamelijk, waarin toch de volheid des Geestes, des lichts en der genade woont. Dit is geheel tegen de duidelijke woorden van Christus in Joh. 6. Hieruit volgt ook een

gruwelijk eten van de mens en een dierlijke wreedheid, want het is groter wreedheid een mens levend te verslinden dan hem te doden.

Zonder noodzakelijkheid en buiten het bewijs en het bevel van Gods Woord, zouden hieruit ook vele gedrochtelijke wonderen volgen. Want door de tegenwoordigheid van het lichaam van Christus verdrijven zij het wezen van het brood, stellen daarna een gedaante zonder wezen, en kiezen het lichaam van Christus zonder gedaante en zonder de eigenschappen van een waar lichaam. Wanneer het sacrament te lang wordt bewaard, zodat het beschimmelt, of de wormen er uitkruipen, dan zeggen sommigen hunner, dat het wezen van het brood op wonderbare wijze terugkeert, doch anderen ontkennen dat. Sommigen beweren, dat het lichaam van Christus wezenlijk neerdaalt in de maag van hem, die het sacrament ontvangt, en dat het lichaam van Christus naar de hemel vlucht, zo spoedig men de gedaante met de tanden begint te verbreken. O ellendige en wispelturige spotters! Voorwaar, ik zie in ulieden vervuld, wat Paulus vroeger betuigde, namelijk: Omdat zijde liefde der waarheid niet aangenomen hebben, om zalig te worden, daarom zal God hun zenden een kracht der dwaling, dat Zij de leugen zouden geloven; opdat zij allen veroordeeld worden, die de waarheid niet geloofd hebben."

Deze tegenwoordigheid heeft ook de fabel in het leven geroepen van de ongescheidenheid van het lichaam en het bloed in het avondmaal, dat is, dat het lichaam niet zonder bloed bestaat, waardoor wij beroofd zijn van en voor ons vernietigd is het bevel van Christus, om de drinkbeker des Heeren in het algemeen aan ieder, namelijk zowel aan leken als geestelijken te geven.

Daardoor geeft men ook de kettters oorzaak om te dwalen, en hun dwaling vast te houden, zoals Marcion, die zei dat Christus slechts een lichaam in schijn had, en Eutiches, die de beide naturen in Christus vermengde.

Ten laatste vervalst men hiermee de woorden der kerkvaders, die zeer goed geschreven en onderwezen hebben, en ook het algemeen geloof, waarvan Vigil de martelaar en een zeer beroemd schrijver zegt, dat het door de apostelen overgeleverd, en met het bloed van de martelaren bezegeld is, en tot zijn dood onder de gelovigen werd bewaard. Maar, als ik zeg de woorden van de kerkvaders, dan bedoel ik Justinus, Irenaeus, Tertullianus, Origenes. Eusebius, Emissus, Hiëronymus, Chrysostomus, Augustinus, Vigilis Bertrandus en dergelijke kerkvaders, van wier gevoelens ik, door hen te lezen, zeer goed bekend ben, en die allen voor mij zijn in deze zaak, en bewijzen, dat zij tegen de pausgezinden zijn. En, zo men mij wilde toelaten mijn boeken te gebruiken, dan beloof ik dit te bewijzen, op gevaar van mijn leven en op verlies van alles, wat ik in de wereld bezit.

Meent niet, broeders, aangezien wij de tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het sacrament wederleggen, zoals het eerste artikel uitdrukt, gelijk ik ook in waarheid voor vals, verzonnen en boos verklaar alles wat door de pausen van Rome in de gemeente tegen Gods Woord is ingesteld, dat wij daarom verwerpen de waarachtige tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het avondmaal, wanneer het op behoorlijke wijze wordt uitgedeeld, wat toch in Gods Woord bewezen wordt, en door de oude gelovige leraars der kerk ook werd onderwezen. Zij, die dit van mij denken, de Heere weet het, bedriegen zich. En, opdat gij allen dat ook mag weten, zal ik met korte woorden verklaren, welke tegenwoordigheid van het lichaam van Christus ik in het sacrament des avondmaals aanneem, en wel volgens de heilige Schrift en de oude leraars.

Met de Evangelist Lukas en Paulus de Apostel beweert ik, dat het brood na de dankzegging is het lichaam van Christus, om bij de gelovigen te oefenen de

gedachtenis van Christus en Zijn dood, totdat Hij komt. Ik zeg, dat het brood, dat wij breken, de gemeenschap is aan het lichaam van Jezus Christus.

Met de heilige vaders en leraars, die goed en christelijk hebben geschreven, geloof ik, dat het sacrament niet alleen een teken van het lichaam van Christus is; maar ik belijd ook, dat de gelovigen en godvrezenden met het sacrament ontvangen de gaven van het lichaam van Christus, te weten, het brood des levens en der onsterfelijkheid, wat ik Cyprianus nazeg. Met Augustinus belijd ik ook, dat wij het leven als eten en drinken, met Emissus, dat wij de tegenwoordigheid des Heeren in genade gevoelen, met Athanasius, dat wij hemelse spijs, die van boven komt, ontvangen, met Hilarius, de eigenschap der natuurlijke gemeenschap, met Cyrillus, de natuur des vlees en de levendmakende zegeningen in het brood en de wijn, en verder met hem de kracht van het eigen vlees van Christus, het leven en de genade van Zijn lichaam, de eigenschap van de enige Zoon, dat is te zeggen, het leven, zoals hij dat zelf duidelijk verklaart. Met Basilius belijd ik ook, dat wij de geestelijke toekomst van Christus ontvangen en de kracht van Zijn waarachtige natuur, met Ambrosius, het sacrament van het ware vlees, met Epiphanius, het lichaam door genade, het geestelijke vlees, maar anders dan dat gekruisigd is; met Hiëronymus, de uitvloeiende genade der offerande en de genade des Heilige Geestes; met Chrysostomus, de genade en onzichtbare waarheid, de genade en gemeenschap der leden van het lichaam van Christus, volgens Augustinus. Eindelijk besluiten wij met Bertrandus, die de laatste van allen was, dat het lichaam van Christus in het avondmaal des Heeren is, voorzover de Geest van Christus daarin is, dat is, de macht van het goddelijke Woord, welke de ziel niet alleen voedt, maar ook zuivert en reinigt. Hieruit mag men afleiden, wat ik geloof, en hoever wij van de mening verschillen van hen, die ons beschuldigen, alsof wij zouden leren, dat de gelovigen alleen de tekenen ontvangen van de tafel des Heeren."

Het tweede artikel, door de pausegezinden voorgesteld

"Na de woorden der inzegening bestaat het wezen van het brood en de wijn niet meer, noch iets anders dan alleen het wezen van God en van de mens."

Antwoord.

"De tweede sluitrede is geheel strijdig met het Woord van God, met de natuur der sacramenten en de zeer beroemde leer der oudste en meest gelovige leraars, zoals ik bij het eerste artikel heb bewezen.

1. In het Woord Gods is het duidelijk, dat Christus zijn discipelen brood en wijn gaf, wat Hij Zijn lichaam noemde; doch het wezen van het brood is anders dan het wezen van Christus, God en mens. Want, wat Hij nam, waarover Hij een dankzegging uitsprak, wat Hij brak, dat gaf Hij ook Zijn discipelen, en noemde het Zijn lichaam. Maar Hij nam het brood, en over het brood sprak Hij een dankzegging uit, en brak het brood, hetwelk ook bevestigd wordt door het gezag der kerkvaders Irenaeüs, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Epiphanius, Hiëronymus, Augustinus, Theodoretus, Cyrillus, Rabanus en Beda, wat ik bereid ben te bewijzen, wanneer mij het gebruik van mijn boeken wordt toegestaan. Dat brood is het lichaam van Christus, zo is dan het brood:

A tertio adiacente ad secundum adiacens cum verbi substantivi copula.

2. En, gelijk het brood in het avondmaal des Heeren het natuurlijke lichaam van Christus is, alzo is het ook het geestelijke lichaam van Christus; doch het is het geestelijke lichaam van Christus niet door wezensverandering. Hieruit volgt, dat het ook het natuurlijke lichaam van Christus niet is door de wezensverandering. Want dat het op dezelfde wijze een geestelijk en natuurlijk lichaam van Christus genoemd wordt, wordt ook door de Schrift bevestigd. Christus Jezus, Die de waarheid zelf is, heeft van het brood gezegd: Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt," en Hij

spreekt daar van Zijn natuurlijk lichaam. Paulus, die mee door de Heilige Geest gedreven werd, heeft gezegd: " Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen eens broods deelachtig zijn."

3. Men moet ook niet geloven, dat het brood zich meer verandert in het lichaam van Christus dan de wijn in het bloed. Doch de wijn wordt niet veranderd in het bloed, zoals er staat Matt. 26, vs. 29 en Mark. 14, vs. 25: "Ik zal van nu niet drinken van deze vrucht des wijnstoks," enz. Deze vrucht was de wijn, waar Christus van dronk, en Zijn discipelen te drinken gaf. Zo volgt er ook uit, dat ook het brood niet in het lichaam verandert. Dit gevoelen vindt men ook bij Chrysostomus op de uitlegging van het 26ste hoofdstuk van Mattheüs. En Cyprianus zegt ook: "Indien er wijn in de drinkbeker ontbreekt, zo zal ook het bloed ontbreken."

4. De woorden, in Mattheüs, Lukas, en Paulus, aangaande de drinkbeker gesproken, hebben evenveel gezag als die aangaande het brood zijn gesproken, maar die van de drinkbeker spreken, veranderen die niet, waaruit dan volgt, dat de woorden, omtrent het brood gebezigd, ook geen gezag hebben; want, indien de woorden gezag over de beker hadden, dan moest de drinkbeker, of wat er in is, in het wezen van het Nieuwe Testament worden veranderd. Doch nu kan het een of het ander zo niet zijn. Het zou een ongerijmdheid zijn om dit te belijden.

5. Het goed verstaan der Schrift aangaande het sacrament moet met de sacramenten overeenstemmen, zoals de kerkvaders dat betuigen. Maar in het avondmaal des Heeren bewijzen de woorden de bedoeling der Schriften, de overeenstemming der sacramenten en de oude leraars, dat het een zinnebeeldige manier van spreken is.

De bedoeling der Schrift is: "Doet dat tot Mijn gedachtenis; en zo dikwijls gijlieden dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt. De mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood en drinke alzo van de drinkbeker. En zij kwamen samen om het brood te breken, en braken het brood in de huizen. Het brood, dat wij breken. Wij zijn velen één brood en één lichaam."

De overeenstemming der sacramenten is nodig; want, wanneer de sacramenten geen overeenkomst hadden met de dingen, waarvan zij sacramenten zijn, waren zij geen sacramenten. Deze overeenkomst nu in het avondmaal des Heeren wordt op drieërlei wijze aangenomen. Let op Rabanus, Cyprianus, Augustinus, Irenaeus en geheel Isidorus, ontleend aan Bertrandus. Daar zal men bevinden, dat de eerste bestaat in het voedsel, de tweede in de vermenging van vele dingen tot een, de derde in een onzichtbare overeenkomst, even als het brood, dat wij eten, onslichaam is geworden. Zodat wij ook, wanneer wij het sacrament wettelijk gebruiken, in het lichaam van Christus door het geloof worden ingelijfd.

Bij de kerkvaders wordt ons ook bewezen, dat het een figuurlijke wijze van spreken is, metaphora genaamd, zoals bij Origenes, Tertullianus, Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius, Basilius, Gregorius Nazianzenus en bovenal bij Bertrandus en Hilarius, strijdig met de wezensverandering. Bovendien spreken al de plaatsen en gezegden van de kerkvaders in deze zaak voor mij, van wie wij de namen boven hebben meegedeeld, en wel in de verantwoording van het eerste artikel. Doch vooral hebben daarover alleruitvoerigst en allerduidelijkst geschreven Irenaeus, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, Gelasius, Cyrillus, Epiphanius, Rabanus, Damascenus en Bertrandus.

Ootmoedig wilde ik u wel verzoeken, mijnheer de landvoogd en u mijn heren en commissarissen, te verstaan en te erkennen, dat ik niet alleen alles op mijn mening vestig, wat ik tot nu toe in mijn verantwoording geschreven heb, maar dat ik een krachtige hulp heb in alles wat Bertrandus heeft geschreven, die een zeer geleerd man was, en voor zeven honderd jaren, tot nu toe, steeds voor katholiek gehouden is.

Wanneer men hem leest, en goed let op de Schrift, en in aanmerking neemt zijn oudheid, geleerdheid, heiligheid en de krachtige veelvuldige redenen, die hij bijbrengt, dan is het niet te denken enig godvruchtig mens te zullen vinden, die hem meteen goed geweten zou kunnen tegenspreken in de beschouwing over het avondmaal. Hij was de eerste, die mijn geest opwekte en bewoog, om de gewone dwaling der roomse kerk te verlaten, en om de waarheid van deze zaak naarstiger te onderzoeken, zowel in de heilige Schrift, als in boeken van de oude leraars der gemeente. Ik betuig dit voor God, die weet, dat ik niet lieg."

Het derde artikel der pausegezinden

In de mis is een levendmakende offerande der kerk vervat, die de zonden vergeeft zowel van levenden als van doden."

Antwoord.

"Op dit artikel antwoord ik, evenals op het eerste, en zeg al dadelijk, dat het in de zin, die de woorden schijnen mee te brengen, niet alleen op een dwaling berust, maar ook het lijden en de dood van Christus vernietigt en men het ook met goed recht, zoals ik het opvat, behoort te houden voor een lastering tegen het dierbaar bloed van Christus Jezus.

De gehele heilige Schrift bevat geen letter van deze roomse mis noch van haar levendmakende offerande tot vergeving van zonden voor levenden en doden. Er bestaat ook twijfel omtrent de betekenis van het woord Missa, en of zij thans nog is, wat men zei, dat zij vroeger was bij de ouden, aangezien de leer van het geloof en de verbetering van het gemoed niet daar wordt uitgedeeld. Omtrent de woorden "levendmakende offerande der kerk", twijfelt men, of zij dat verstaar in figuurlijken zin of in die van de plechtigheden, voor het sacrament der levendmakende offerande, zoals wij dit niet kunnen loochenen te bezitten in het avondmaal des Heeren, dan of zij het eigenlijk, niet figuurlijk verstaan, zoals er slechts één zodanige offerande geweest is, eenmaal opgeofferd, namelijk aan het kruis. Aangaande de woorden "zo en als" weet men niet, of zij die spottenderwijze gebruiken, zoals men van een onwetenden dwaas zou zeggen: "Het is een man zowel goed als wijs." En wat het woord "vergeeft" betreft, twijfelt men, of het hier verstaan moet worden als kwijtscheldende en zuiverende, of dat er zou worden vergeven, dat wil zeggen, of men het neemt in *significatione activa vel passiva*.

De valsheid van de zin, die de woorden schijnen mee te brengen, blijkt daaruit, dat zij op het fundament der wezensverandering gebouwd zijn, namelijk, dat het lichaam van Christus levend, met de ziel en de godheid verenigd, verborgen is onder de uitwendige tekenen van brood en wijn, wat vals is, zoals wij hierboven hebben gezegd. En voortbouwende op dat fundament, zeggen zij, dat het lichaam daar aan God opgeofferd wordt door de mispriester in zijn mis, die hij iedere dag, verricht voor de zuivering der zonden van levenden en doden. In de brief aan de Hebreëen is het toch duidelijk, dat er niet meer dan een enige opoffering en slechts een enige levendmakende offerande der gemeente is opgeofferd op het altaar des kruises, die was, nog is en eeuwig wezen zal tot verzoening voor de zonden der gehele wereld; en waar deze vergeving is, zegt de Apostel, daar is geen offer voor de zonden meer nodig.

1. Waar geen priester bevoegd is, om door zijn offerande de zonden te vergeven, daar mag ook zulk offeren niet plaats hebben. En geen priester is daartoe bevoegd dan Christus alleen. Zo mag dan zulk een offer door de mispriesters in hun dagelijkse missen niet plaats hebben of opgeofferd worden.

2. Het ambt om offeranden te doen is een grote eer, doch niemand eigen zich die eer toe, dan die daartoe van God is geroepen, en niemand is daartoe geroepen dan Jezus

Christus, waaruit dan volgt, dat niemand zulk een offerande mag verrichten dan Hij. Dat niemand dan Christus geroepen is, wordt bewezen, daar er in Gods Woord slechts van twee ordeningen der priesters wordt gewag gemaakt, namelijk, van de ordening van Aäron en die van Melchizedek. Er bestaat geen priester dan Christus, Die het eeuwige priesterschap bezit.

3. Wat men zonder enige noodzaak verricht, is tevergeefs. Het is nu niet meer nodig te offeren voor de vergeving der zonden van levenden en van doden, aangezien Christus eenmaal alles volkomen volbracht heeft, zo volgt er uit, dat dit tevergeefs in de mis geschiedt.

4. Nadat de eeuwige verlossing is teweeg gebracht, is het niet meer nodig dagelijks te offeren. Want Christus is gekomen als een Hogepriester, en heeft voor ons de eeuwige verlossing verworven en verdiend. Derhalve is het niet meer nodig dagelijks voor levenden en doden te offeren tot zuivering van hun zonden.

5. Zonder bloedvergieting geschiedt er geen vergeving, maar in de mis heeft er geen bloedvergieting plaats, derhalve is er ook geen vergeving noch offerande voor de zonden in de mis.

6. In de mis is het lijden van Christus in waarheid niet begrepen, maar alleen als het avondmaal naar het bevel des Heeren gehouden wordt, worden daardoor de verborgenheden aangeduid; maar, waar Christus niet lijdt, daar is Hij ook in waarheid niet opgeofferd, want de apostel zegt niet, dat Hij Zichzelven dikwerf offert, anders had Hij vele malen moeten lijden zelfs van de grondlegging der wereld aan. En, waar Christus niet geofferd is, daar is geen *Sacrificium propitiatorium*, dat is een zoenoffer. Zo is er dan geen in de mis, want Christus is in de volheid des tijd eenmaal verschenen door Zijn eigen offerande, om de zonden te vernietigen. En, gelijk het de mens is gezet om eens te sterven en daarna het oordeel, zo ook is Christus eens geofferd, om veler zonden weg te nemen, en zal andermaal zonder zonde gezien worden door hen, die op Hem ter zaligheid wachten.

7. Waar een offerande volbracht is, die volmaken kan degenen, die geheiligd worden, daar moeten de mensen ophouden te offeren *Sacrificia expiatoria*, *propitiatoriaque*, dat is, offeranden der reiniging en der verzoening. Doch in het Nieuwe Testament is voor lange tijd een enige offerande gebracht, die volmaken kan hen, die er deel aan hebben. Aldus behoort men in het Nieuwe Testament op te houden met te offeren *Sacrificia expiatoria*.

De plaatsen in de heilige Schrift komen duidelijk met deze zin en deze mening overeen, waarmee men alle bewijzen geven kan, namelijk: "In welke wil wij geheiligd zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal [geschied]." Verder: "Maar Deze, een slachtoffer voor onze zonden geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand Gods. Want met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden; door Zichzelf de verlossing onzer zonden teweeg gebracht hebbende." Let toch, bid ik u, op het woord "Zichzelf," dat, goed bezien, zonder twijfel een goede onderscheiding geeft. De apostel bevestigt volkomen, dat voor hem, die het bloed des Testaments onrein zal geacht hebben, waardoor hij eens geheiligd was, geen slachtoffer voor de zonden meer overblijft." Christus wil niet meer dan eenmaal gekruisigd zijn, en met Zijn bloed de spot niet laten drijven. In de brief aan de Colossensen, hoofdstuk 1, vs. 22, staat, "dat Hij ons verzoend heeft in het lichaam Zijns vleses. 1 Joh. 2, vs. 1, " Wanneer iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, Die is een verzoening voor onze zonden." Ik weet wel, dat men deze Schrift verdraait door twee bewijzen op drogredenen gegrond. De een door onderscheid te maken tussen een bloedige offerande en een offerande zonder bloed, alsof de offerande, die wij thans hebben, iets

anders ware dan een dankzegging en gedachtenis of verkondiging of een plechtig teken der offerande met het bloed, die Christus eenmaal heeft geofferd. De andere spitsvondigheid is, dat zij de woorden der goede en heilige oude leraars veranderen, en die in een anderen zin verdraaien, dan de leraars die zelf hebben verstaan.

Gemakkelijk kan men nagaan, wat hun mening was, door wat Augustinus geschreven heeft in zijn brief aan Bonifacius, en in het 83ste hoofdstuk het 9e boek contra Faustum Manichaeum, en op vele andere plaatsen. Zo kan men ook uit de geschriften van Eusebius Emisseus, Cyprianus, Chrysostomus; Fulgentus, Bertrandus en andere gemakkelijk bemerken, welk een overeenstemming en besluit zij hebben in de Heere, namelijk aangezien de verlossing eenmaal in waarheid plaats had, door Jezus Christus, dat zij haren loop heeft en hebben zal, en zich zal uitstrekken tot het einde der wereld; dat de offerande, eenmaal volbracht, eeuwig duren zal zonder te eindigen; dat het lijden van Christus thans er! altijd zo machtig is, als toen Hij leed; dat de kracht van het bloed van Christus, eenmaal vergoten tot vergeving van zonden, thans zo machtig is, als het was op de dag, toen het uit Zijn dierbare zijde vloeide; desgelijks, dat onze gehele offerande, die men in de gemeente in het avondmaal onderhoudt, bestaat in bidden, loven en dankzeggen, ter gedachtenis van het eeuwige offerande, eenmaal op het altaar des kruises geofferd, die men dikwerf bedienen en bijwonen moet, door het sacrament van het avondmaal, hetwelk slechts eens alleen en niet meerder geofferd is tot prijs van onze verlossing.

Ziedaar, eerbare heren, mijn heren, de landvoogd en gij andere commissarissen en afgevaardigden, wat ik heb kunnen antwoorden op de drie artikelen, die mij door u zijn voorgesteld, ofschoon ik van de raad en de hulp van mijn boeken verstoken was. Daarom beroep ik mij op mijn eerste verklaring, en verzoek ootmoedig, dat mij worde toegestaan mij daarmee te behelpen. En, aangezien gij in de voorbijgegangene dagen een onrechtvaardig oordeel over mij geveld hebt, zo beroep ik mij van dit op het oordeel en de vermaning van een rechtvaardigen opperrechter, aangesteld en verordend door de goedgekeurde staat van de gemeente in Engeland. Hoe deze in dusdanige beroerte en verandering van tijden gesteld is, is mij geheel onbekend. En, indien mij dit gevraagde hoger beroep hier op aarde niet toegestaan wordt, zal ik mijn toevlucht nemen tot het oordeel van de rechtvaardige rechter, de almachtige God, aan Wien ik mij geheel en al mijn zaken onderwerp, en ben verzekerd, dat ik daar een Voorspraak en Beschermmer heb in mijn Zaligmaker Jezus Christus, Die met de eeuwige Vader en de Heilige Geest, de Heiligmaker van alles, zij prijs en ere in de eeuwigheid. Amen."

Aldus antwoordde Nicolaas Ridley de pausgezinden, en legde de gruwelen van hune afgodische mis bloot. Eveneens gedroeg zich ook Hugo Latimer als een vroom kampvechter in deze strijd. Hij was leraar in de heilige Schrift aan de hogeschool te Canbridge en daarna bisschop te Worchester. Zeer ijverig was hij in de bevordering van de ware godsdienst, waarin hij velen ten zegen was. In zijn bisschoppelijk ambt betoonde hij zich zeer getrouw in het geven van onderwijs en de prediking van het Evangelie van Jezus Christus, en waakte voor de schapen, die hem van God waren aanbevolen.

De onderdanen van de antichrist vielen hem zeer lastig, en wilden hem zijn werk verbieden, en zo raakte hij zijn bisdom kwijt. Doch daarom verliet hij de dienst van het goddelijke Woord niet, want zijn arbeid strekte zich altijd uit om zo mogelijk het koninkrijk Engeland bij de eerste eenvoudigheid van het geloof te bewaren, en het te beschermen tegen de gruwelen der boze leer, die de valse profeten trachtten te bevorderen. Onder dit alles werden zij als woedend, en, bloeddorstig als zij zijn, namen zij deze beide vrome mannen gevangen, mishandelden hen wreed, en, waar zij hen met de Schrift niet konden overwinnen, verdrukten zij hen met geweld.

Na langdurige gevangenschap en grote aanvechtingen, werd over beiden het doodsvonnissen uitgesproken. De goede vader Latimer deed vele heerlijke vermaningen, voor hij werd ter dood gebracht, en vooral aan hen, die trachtten hem te doen afwijken en de waarheid te verloochenen. In hun tegenwoordigheid sprak hij, na tot God gebeden te hebben, zichzelf aldus aan: Waarlijk Latimer, gij moet bedenken, wat deze lieden u zeggen, en herroepen, en gij zult uw leven behouden. Ja," zei hij, "maar wie bent gij, die mij dit aanraadt? Gij durft uw naam niet te noemen, maar ik zal die openbaren: Gij bent de raadsman, die door Christus de satan genoemd werd, als gij hem wilt aanraden de dood te ontwijken. Doch wacht een weinig, dan zal ik herroepen. En gij wordt beden vermaand, dat er slechts één enig middel is om tot het eeuwige koninkrijk te komen, dat is, door het Evangelie van Jezus Christus onze Zaligmaker."

Nadat hij hen uitvoerig vermaand had aangaande Gods oordeel over het koninkrijk Engeland, zei hij: "Ik heb u beloofd te herroepen, en daarom hebt gij mij beloofd aan te horen; doch hebt een weinig geduld, en gij zult vernemen, wat ik zal herroepen. ' Aldus verleende men hem vrijheid om met spreken voort te gaan. "Eindelijk," zei hij, is het tijd om mijn belofte te volbrengen, en te herroepen. Luistert nu. Ik herinner mij, dat ik vroeger in mijn prediking gezegd heb, dat de antichrist in dit koninkrijk geen gezag of invloed meer had, nadat het zo goed door Gods Woord werd bestuurd. Doch de Heere heeft het wel getoond, dat wij dikwerf, zonder Hem te achten, ons op vleselijke en sterfelijke armen hebben verlaten en op die uitwendige middelen, die wij voor ogen zien; dit nu herroep ik. Maar luistert, er is meer. Ik herinner mij, dat ik gezegd heb, op Smitsveld te zullen sterven; en nu zie ik, dat ik onwaarheid heb gesproken, want ik zal sterven te Oxford. Daarom neem ik u allen tot getuigen, dat ik dit, als een oprechte verbetering, herroep."

Nauwelijks waren deze woorden gesproken, of, onder geschreeuw van zijn tegenstanders, die verontwaardigd en boos waren en van schaamte bloosden, omdat zij zolang tevergeefs hadden gewacht en bespot waren, werden deze beide vrome martelaren naar de gerechtsplaats geleid, terwijl zij intussen niet ophielden tot het einde te vermanen, te leren en te onderwijzen. Te Oxford werden zij de Heere in het vuur opgeofferd, in Oktober van het jaar 1555.

John Philpot

[JAAR 1555.]

Jan Philpot, de zoon van Pieter Philpot, een aanzienlijk en beroemd ridder in het gebied van Hampton, was de laatste, die in het jaar 1555 de erekroon bekwam. Hij ging eerst te Winchester ter school, studeerde daarna aan de hogeschool te Oxford, en legde zich toe op de kennis van het keizerlijke recht, alsook op de beoefening van de vrije kunsten en talen, vooral op de Hebreeuwse taal. Daarna had hij groten lust om vreemde landen te zien, en reisde door Italië naar Rome. Toen hij van Venetië naar Padua reisde, ontmoette hij een Franciscaner monnik, die hem van ketterij beschuldigde, zodat hij in levensgevaar zou gekomen zijn, indien hij zich niet in tijd uit de voeten had gemaakt. Nadat hij eindelijk weer thuis was gekomen, werd hij geestelijke onder Jan Ponet, die destijds bisschop te Winchester was. Doch na de dood van de vromen koning Eduard hielden de bisschoppen in Engeland een kerkvergadering in de tijd, toen de vervolging tegen het Evangelie uitbrak. Philpot was een van de eerste, die dat, benevens anderen, verdedigde, daar hij zich tegen de allergrootste vijanden van het Evangelie verzette. Om die reden werd hij eerst door Steven Gardiner, bisschop van Winchester, gevangen genomen, en daarna naar Boner,

de bisschop van Londen gezonden, die, benevens andere pausgezinde dienaren, dikwerf met hem sprak.

Toen men hem van de een gevangenis naar de andere had gesleept, zei Philpot: "Nu hebt gij de macht, om mijn lichaam naar uw believen herwaarts of derwaarts te slepen, maar over de ziel hebt gij niet te gebiedten." Als hij, met nog zes andere gevangenen, op stro een nacht op de grond van het koolhuis van de bisschop van Londen had doorgebracht, zei hij, dat zij daar, Gode zij dank, veel beter en zachter hadden geslapen, dan anderen, die zich op hun zachte bedden zich herwaarts en derwaarts hadden gewend.

Toen zij hem voorwierpen, dat hij hovaardig en eergierig was, verantwoordde hij zich en zei: denkt gij, dat ik in deze ellendigen en moeilijken toestand, daar ik in gevaar verkeer, van of het leven van dit mijn lichaam, of het eeuwige leven in de hemel te verliezen, zoveel tijd heb, om mijzelf lief te hebben, of aan wereldse eer te denken? Nochtans wil ik liever in uw handen vallen, dan voor God eeuwig verloren te gaan." Als hem ook door een leraar in de heilige Schrift werd voorgeworpen, dat hij met zo vele hooggeleerde en kundige lieden niet wilde overeenstemmen, zei hij: "Met allen wil ik het eens zijn, die met Jezus Christus en Zijn Woord overeenstemmen. Maar ziet toe, gij lieve heer leraar, dat de reuk van een oneerlijk gewin u niet tot een knecht der mensen verlaag, en van wat u Christus geleerd en bevolen heeft, afvallig maak." En, ofschoon de bisschop van Londen deze Philpot in zijn gevangenis gedurende veertien dagen in een jammerlijke toestand had laten liggen, zodat hij bed, licht noch vuur kon bekomen, en de bisschop, die hem bij toeval ontmoette, toen men hem na zijn verhoor weer naar de gevangenis bracht, volgens zijn gewone hoffelijkheid zei: "Heer Philpot, zo ik iets doen kan, dat u kan dienen, beschik daar dan over, alsof het uw eigendom ware," zei Philpot, die bij ervaring wist, hoe men zulke schijnbare vriendelijke woorden moest verstaan: Ik begeer niets anders van u, dan dat gij met mijn rechtsgeding en de uitvoering daarvan volgens de last, die gij daartoe hebt, zo spoedig mogelijk en ernstig wilt voortgaan, opdat ik des te eerder uit dit sterfelijke en ellendige leven tot het eeuwige en zalige leven mag overgaan."

Toen hij op een andere tijd andermaal was voorgebracht, om aangaande het sacrament der mis belijdenis af te leggen, en er werd bijgevoegd, dat hij daarom geen gevaar behoefde te vrezen, antwoordde Philpot: Lieve heren, aangaande dit punt heb ik dusverre nog niet gezegd, hoe ik daarover in mijn hart gevoel, daar ik wist, dat ik dit zonder levensgevaar niet doen kon. En, ofschoon ik weet, dat er sommigen onder u slechts teken zijn, voor wie ik derhalve mijn gevoelens vrij mag openbaren, nochtans zijn ei, ook enige hier tegenwoordig, die uit mijn woorden aanleiding en stof zullen nemen, om een vuur aan te steken, om mij daarin te verbranden."

Daarop volgde een langdurig twistgesprek, waarin onder andere Philpot het volgende staande hield: Wanneer in het gebruik van het sacrament de instelling van Christus niet volkomen gehouden wordt, is het geen sacrament meer, evenals in vroegere tijden de offeranden der tien stammen te Bethel geen ware offeranden waren, daar God die in zijn wet niet bevolen had. Daarom, indien iemand, boven de woorden der instelling, deze drie zaken niet daarbij voegt, zo is het geen sacrament, te weten: ten eerste, dankzegging voor de verlossing, die door Jezus Christus is verworven; ten tweede, de verkondiging van de dood van Christus tot stichting der kerk en ten derde: Neemt, eet en drinkt," enz.

Toen hij andermaal door de kanselier werd vermaand, om zichzelf te sparen, van gevoelens te veranderen, zich in eer, welstand en in het leven te behouden, antwoordde Philpot "Mijn geweten geeft mij getuigenis, dat ik niet door menselijke beweegredenen, maar door de vrees Gods hiertoe word gedrongen. Ik zou toch wel de

meest dwaze mens op aarde moeten zijn, indien ik met verlies van zo vele goede gunsten en voordelen, die ik in deze wereld kan genieten, mij zulk een schrikkelijk vonnis zou op de hals halen." Toen men hem van de pauselijke apostolische zetel wilde spreken, zei hij, dat, wanneer men daarvan iets zekers wilde vaststellen, men tevoren verzekerd moest zijn, of de apostolische leer daar ook zuiver en rein gebleven en nog te vinden was, want, in zoverre men dit niet kon bewijzen, men te Rome zich even weinig op een zetel kon beroemen, als de Turk te Antiochië of te Jeruzalem, en men zich alleen dus op een apostolische zetel beroemde, omdat de apostelen in vroegere tijden in die plaatsen hadden gepredikt.

Teneinde hun ook te verklaren welk een groot onderscheid er is tussen de mis en het avondmaal des Heeren, zei hij: De Heere Christus zegt: Neemt, eet, drinkt allen daaruit, en doet het tot Mijn gedachtenis;" maar gijlieden zegt: Hoort, ziet, slaat op uw borst, drinkt niet allen daaruit, bidt het aan, offer het voor levenden en doden." Is het niet een gruwelijke godslastering jegens God en zijn sacramenten, om daaraan zoveel toe te voegen en er af te nemen, en de instelling van Christus aldus om te keren en te vervalsen?" En, toen zekere, Harpvelt zijn laatste toevlucht nam tot de almacht van God, en zei, dat er bij God niets onmogelijk was, antwoordde Philpot: "De almachtige God wil en zal nooit datgene volbrengen en bewerken, wat tegen Zijn goddelijk Woord, Zijn eer en waarheid strijdt. En wat kan meerder tegen Gods eer strijden, dan dat God zich, naar het goedvinden van de priester, in een beet brood zou laten sluiten en verbergen? Dan behoort men Gods Woord, wanneer dit verkeerd en niet schriftmatig verstaan wordt, in het geheel niet voor Gods Woord te houden." Toen Philpot nu geruime tijd zich aan het onderzoek onderworpen, en vele twistredenen gevoerd had, en de vijanden der waarheid niet langer verdragen konden, dat Philpot zo getroost en zonder vrees de zuivere leer van het evangelie verdedigde, en daarin bleef volharden, hebben zij in overleg met Boner bisschop van Londen, hem ter dood veroordeeld, en het vonnis gemeenschappelijk ondertekend.

Johannes Baleus zegt, dat Philpot vele boeken heeft geschreven, waaruit zijn hoge en voortreffelijke gaven, waarmee hij door God bedeeld was, zijn op te maken. Om deze reden deden vele ridders hun best hem in het leven te behouden, en tot grote eer te brengen, indien hij maar een weinig had willen veinzen. Dit was ook de oorzaak, dat hij zo lange tijd gevangen zat, en er zovele onderzoekingen van verschillende personen met hem plaats hadden. Doch de Heere sterkte hem aldus, dat beloften noch pijnigingen, noch bedreigingen van een gruwelijke dood hem van zijn voornemen konden afbrengen, want het was zijn onherroepelijk besluit, de leer, welke hij beleden en verdedigd had, met zijn bloed te verzegelen en te bevestigen, en aldus werd hij dan ook in de maand December, in het jaar onzes Heeren 1555, op Smitsvelt te Londen verbrand.

Hier eindigt de geschiedenis van de Engelse martelaren in het jaar 1555.

Hier volgt de geschiedenis van de martelaren in het algemeen in het jaar 1556

Adriaan van Lopphen

[JAAR 1556.]

Adriaan van Lopphen, geboren te Brugge, in Vlaanderen, kwam uit de gemeente te Frankfort, voorzien van vele boeken over de heilige Schrift, en trok door de stad Asten, in Henegouwen. Hij ging daarin een logement, en gaf aan de vrouw des huizes een pak boeken in bewaring. Toen hij was uitgegaan, maakte zij het pak los, vond er de boeken in, en riep heimelijk een priester, en toonde hem de boeken. Bij zijn terugkomst in het logement, werd Adriaan terstond gegrepen en naar de gevangenis gebracht, waar hij met zorg bewaakt en bewaard werd. Bij de ondervraging aangaande zijn geloof stond hij de Evangelische leer zeer standvastig voor, en verwierp de valse leringen; zodat hij spoedig daarna veroordeeld werd om in een zwak vuur te worden verbrand. Deze dood onderging hij standvastig in het jaar onzes Heeren 1556.

Juliaan van de Sweerde

[JAAR 1556.]

In de stad Asten zat ook, om de getuigenis der waarheid, Juliaan van de Sweerde; en, daar hij volstandig bleef in het geloof, onderging hij op vrome wijze de dood, en werd aldus in hetzelfde jaar des Heeren opgeofferd.

Claudius van Canesiere

[JAAR 1556.]

Claudius van Canesiere, geboortig van Parijs, woonde in de stad Angers, en was een muzikant. Nadat hij de gruwelijke misbruiken van het pausdom had ingezien, wilde hij naar Genève gaan, om volgens het Woord des Heeren te kunnen leven. Hij reisde door de stad Lyon, waar hij gevangen genomen werd in Mei van het Jaar 1555, maar zijn vrouw en kinderen werden niet gevangen gezet, maar reisden door naar Genève. Gedurende zijn gevangenschap te Lyon had hij veel te verduren, zo van de zijde van de satan als van die zijner dienaren, alsmede van zijn eigen ouders en familie, en zelfs van enige, die zich voor gelovigen uitgaven. Maar in deze aanvechtingen gaf de Heere hem een onoverwinnelijke standvastigheid, zodat hij vasthield aan de waarheid van het Evangelie tot aan zijn laatste ademtocht. Dit alles zal duidelijk blijken uit de volgende mededeling, die hij zelf heeft geschreven.

Zijn eerste belijdenis, nadat hij te Lyon gevangen zat: "Lieve zuster, u moet weten, dat ik, terstond nadat gij de stad verlaten had, toen ik Sebastiaan dacht te zullen vinden, in zeker huis ging waar de koffers en kisten stonden. Terwijl ik met de vrouw des huizes sprak, kwam daar de man, die er beslag op gelegd had, en vroeg mij, of die koffers en kisten van mij waren. Ik antwoordde hem, dat die mij ten dele toebehoorden, en dat zij enige voorwerpen bevatten, die ik in de stad had laten brengen, en dat ik een muzikant was, Hij vroeg mij, of ik gehuwd was. Ik antwoordde toestemmend. Hij vroeg mij verder, of mijn vrouw hier was. Ik zei van neen, maar dat zij spoedig zou komen. "Ga met mij," zei hij "en ik zal uw koffers laten lossen." Ik zei hem, dat ik tevreden was.

Toen bracht hij mij bij de heer Buatier, de voornamen geestelijke van Lyon, en ik vreesde al spoedig een gevangene te zullen zijn. Hij leverde mij aan hem over, en deze begon mij al dadelijk te ondervragen. Vooreerst vroeg hij mij, of het lichaam van onze Heere Jezus Christus niet in het sacrament des altaars was, en zo lang en groot als het was in het lichaam der maagd Maria of aan het kruishout. Ik zei hem terstond, dat ik

niet wist, wat het was, en het niet kende. Intussen lieten zij niet na op te schrijven, wat zij verkozen. Daarna zei hij tot mij: "Ik geef u te kennen, dat ik de grote gezant van de paus ben, en u aangaande uw geloof moet ondervragen." Waarop ik hem een antwoord als boven gaf. Nochtans liet die Judas, de beambte van de stadhouder, niet na mij gevangen te nemen, in de kerker te werpen, en ontnam mij al mijn geld. Des anderen daags kwam de heer Buatier in de gevangenis, en vroeg mij, of ik niet van gevoelen was veranderd. Ik antwoordde hem, dat hij mijn rechter niet was, en ik hem niet zou antwoorden. Zo ging hij heen.

De volgende dag bracht hij de heer Puy, stadhouder van Lyon, tot mij, die mij gebod op alles voor hem te antwoorden, wat ik ook deed. Ik sprak van de twaalf artikelen van het geloof: "Ik geloof in God de Vader, de Almachtige," enz. Daarna zei ik, dat ik niet gestudeerd had, en geen geleerde was; maar dat ik dit geloofde, en alle christenen verplicht zijn dit te geloven, en voegde er bij, dat, indien zij mij betreffende de muziek wilden ondervragen, ik mij zeer goed zou verantwoorden. Zij zeiden mij, dat dit wel goed, doch niet genoeg was. Toen zei ik hun, dat ik niet wist, wat zij van mij verlangden. Hij vroeg mij, of ik niet geloofde, dat het lichaam van Jezus Christus even groot, als dit aan het kruishout hing, was besloten in het brood des avondmaals. Ik ontkende dit, en voegde er bij, dat dan de artikelen van het geloof vals zouden zijn, die zeggen, dat Hij opgevaren is naar de hemel, en zit aan de rechterhand des Vaders. Hij vroeg mij verder, of ik mijn Pasen gehouden, en bij de priester gebiecht had. Ik antwoordde ontkennend. Hij vroeg daarop, of ik niet geloofde, dat men bij de priester biechten moest, ten minste eenmaal des jaars. Ik antwoordde hem, dat men iedere dag zijn zonden aan God moet belijden. Daarna vroegen zij mij, of men de heiligen en de maagd Maria niet moest aanbidden. Ik antwoordde, dat men God alleen moest aanbidden, in de naam van zijn Zoon, onze Heere Jezus Christus. Zij vroegen mij, of wij geen vrije wil hadden, en of wij geen reinheid mochten beloven, zoals de nonnen en anderen doen. Ik antwoordde, dat wij niets bezaten, en dat al het goede, wat wij verrichten, van God komt en niet van ons; dat wij ook geen reinheid konden beloven, aangezien het een uitnemende gave van God is, zichzelf te onthouden. Zij vroegen mij, of er geen vagevuur bestond. Ik antwoordde, dat ik geen ander kende, dan het bloed van Jezus Christus. Zij vroegen, of het niet goed was beelden op te richten. Ik zei hun, dat dit ons volgens Gods bevel was verboden, want er is gezegd: Gij zult u geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken van hetgeen erboven in de hemel is, noch van hetgeen er op aarde is, noch van hetgeen er onder de aarde in de wateren is; gij zult die niet aanbidden noch dienen." Zie, dit zijn de eenvoudige antwoorden, die mij van, God geschonken waren. Zij hebben veel onzin voor mij uitgekraamd, die ik u niet alles kan meedelen. En waarlijk, ik was zeer verblijd, dat de Heere mij de genade had bewezen, om zijn Woord voor de mensen te belijden. Toen ik weer naar de plaats was teruggekeerd, waar men mij gezet had, dankte ik de Heere, en bad Hem mij moed, wijsheid en sterkte te geven, om te volharden tot de laatste ademtocht mijns levens, in wat ik had begonnen. Een beambte van Lyon bracht mij voor de satan van de Sorbonne, die mij dacht te zullen bekeren van wat ik beleed. Hij wilde mij doen geloven, dat het lichaam van Jezus Christus in het brood was; doch met dezelfde woorden, die hij gebruikte om het mij te bewijzen, weerlegde ik hem, zodat hij op geen wijze, wat hij ook zei, Gode zij lof, iets op mij winnen kon. Hij bad mij, om alles van hem te verdragen, daar hij mij spoedig van daar wilde bevrijden. Aangaande mijzelf antwoordde ik hem, dat ik niets gezegd had, dan hetgeen goed was, en dat ik God bad mij de genade te bewijzen, om in alles, wat ik begonnen had, te volharden tot het einde. Anders konden zij van mij niet verkrijgen."

Terwijl hij van Mei tot November in 1555 gevangen zat, zond hij aan zijn vrouw en aan vele vrienden enige brieven, die wij hier, ter vermindering van uitvoerigheid, niet hebben meegedeeld. Omtrent deze tijd werd deze Claudius van Canesiere door de heer Anguyen geroepen, omdat hij zeer goed de hoorn en een ander muziekinstrument bespeelde; doch zijn tegenstanders wilden het niet toestaan. Had de heer van Anguyen een moordenaar of oproermaker uit de gevangenis bij zich begeerd, men zou hem dit niet hebben geweigerd; doch, aangezien deze een van de leden van Christus was, moest hij ook daarin zijn Meester en Voorganger gelijkvormig worden, die minder geacht was dan Barabbas.

In deze tijd vond Canesiere en zijn metgezel, op wonderbare wijze een middel om uit de kerker te geraken. Toen zij namelijk de sleutels in de handen van de portier zagen, onthielden zij het model, en lieten in een andere stad door een broeder sleutels maken. Zij ontvingen aldus twee bijzondere sleutels, ontsloten daarmee de gevangenis en vluchtten. Toen zij op de brug van de Saône kwamen, werden zij door twee gerechtsdienaren gezien, die Canesiere kenden, en hem andermaal gevangen namen; de andere medegevangene ontliep hun, en kwam te Genève. Op welke wijze dit geschiedde, schreef hij zelf in een brief aan zijn vrouw, van de 15den December 1555, die aldus luidt:

"Lieve zuster en huisvrouw, de reden waarom ik u niet vroeger over mijn verandering geschreven heb, was dat ik weinig papier en inkt ontving, en omdat het mij ook pijnlijk was, om u de tijding mee te delen, dat ik weer gevangen zit.

Toen wij de gevangenis hadden verlaten, en in de grote St. Jansstraat gekomen waren, zag ik drie of vier gerechtsdienaren staan, die ik goed kende, daar wij hen gewoonlijk in de gevangenis zagen. Zij wisten niet, dat wij ontlopen waren. Toen ik mij haastte, om naar mr. François te gaan, teneinde mij te beschermen, gelukte mij dit niet; want een was er, die mij kende, en tot een ander zei: "Zie daar is er een met een gevoerde mantel, die zeer vlug loopt, ik geloof, dat hij mr. Claudius is. Laat ons eens onderzoeken, of alles goed met hem is; hij kan wel uit de gevangenis gebroken zijn." Toen begon hij zich te haasten en ik ook. Toen hij zag, dat ik mij zeer spoedde, liep hij mij tot aan het einde van de brug na, en riep een ander, die gewapend was. Toen hij sneller begon te lopen, liet ik mijn gevoerde mantel op de grond vallen, en trachtte ook hard te lopen. Als hij zag, dat ik touwen aan de een had, en niet goed lopen kon, kwam de gewapende nader, en wierp zich van achteren op mij, zodat wij beiden op de grond vielen. Zie, mijn lieve zuster, aldus werd ik weer gevangen genomen. Zij leidden mij naar de gevangenis. Als welkomst gaf Willem de portier mij bij het binnen komen twee slagen met de vuist, de een tussen de schouders, de ander achter tegen het hoofd. Er was volk tegenwoordig, benevens de gerechtsdienaars, die hem beletten mij meer kwaad te doen.

Daarna werd ik voor de rechter Coubrier gebracht, die mij vroeg, hoe ik ontkomen was, terwijl zij ook nog een sleutel bij mij vonden. Ik zei, dat er een man gekomen was van Genève, die ik het model had gegeven, en dat hij op naam van een ander in de gevangenis had weten te komen.

Toen werd ik in een duister hol gebracht, waar men hemel noch aarde zag. Daar bad ik de hemelse Vader, dat Hij, na mij de eer te hebben aangedaan, mij, die niets dan onreinheid en vuiligheid ben, een getuige van Zijn waarheid te mogen zijn, mij ook de genade te willen bewijzen, om naar Zijn wil te gehoorzamen. Helaas, lieve zuster! ik ben waardiger om voor mijn misdaad gekastijd te worden, dan voor de getuigenis van Zijn naam te lijden. Nu dan, aangezien het Hem alzo behaagt, heb ik wel reden het hoofd op te heffen; want waarlijk, vroeger had ik niet ingezien, dat Hij mij zulk een grote eer zou willen aandoen, als nu in mijn gevangenschap.

Na het middageten, ofschoon zij mij eerst des avonds iets gegeven hadden, werd ik voor de heren gebracht. Daar werd mij ernstig afgevraagd, op welke wijze ik de sleutels had laten maken. Ik antwoordde hun, zoals ik Coubrier geantwoord had. Zij zeiden, dat zij niet geloven konden, dat ik die te Genève had laten maken, en beweerden, dat ik die had laten vervaardigen in de stad, en dat het onmogelijk is sleutels te maken zonder de stoten te zien. Ik antwoordde, dat het was, zoals ik gezegd had, en wanneer zij dit verlangden, zou ik hun die kunst tonen. Toen toonde ik hun, hoe ik dit gedaan had. Ten anderen vroegen zij mij, of ik in mijn gevoelens wilde blijven volharden. Ik antwoordde daarop, dat ik niets gezegd had dan wat goed was en overeenkomstig met het Woord van God, en dat het ook de waarheid was, die ik begeerde bloot te leggen. Daarna ondervroegen zij mij aangaande de pauselijke macht, en vele andere dwaaslieden meer, die te langdradig zijn om u te schrijven, en ook de moeite niet waardig zijn te worden meegedeeld.

Daarna kwamen zij des Woensdagsmorgens terug, om nog eens te zien, hoe ik de sleutels had laten maken. Ik verzocht toen hun, mij andermaal in de kleine kamer te laten brengen, waar ik vroeger geweest was, waar de gevangenbewaarder tegen was, doch, in spijt van zijn tandenknarsen werd hij er toe gedwongen, want ik had hun gezegd, dat ik de muren met mijn vingers niet verbreken kon. Toen stonden zij dit toe, en bevalen het hem. 's Zaterdag kwamen er vijf of zes lieden, die getuigden, dat zij niet verlangden, dat ik zou sterven, maar dat ik mij bekeerde, om te leven, en dat er niemand was, die mijn bezittingen begeerde. Zij baden mij terug te keren tot de eenheid der heilige katholieke kerk, namelijk om te doen als mijn voorvaders en ouders, die heilig hadden geleefd. Daarop vroegen zij mij, of dit alles mijn hart niet vertederde. Ik antwoordde, dat ik hun zeer dankte voor hun grote gunst te mijwaart en voor hun vermaning. Wat de terugkering tot de eenheid der heilige katholieke kerk betrof, zei ik, dat ik er niet van afgeweken was, en er mij aan wilde houden, en leven en sterven, zoals een christen betaamt. Dat ook hun vermaning mij niet ontzette, omdat ik niets anders gezegd had, dan wat overeenkwam met het Woord van God. Toen vroegen zij: "Wilt gij het dan verantwoorden, wat gij gezegd hebt?" Ja, mijn heren," zei ik, "en wil er in leven en sterven."

Toen zeiden zij: "Daar is niets aan te doen!" Andermaal kwamen zij met hun beuzelarijen voor de dag; en, als de een eindigde, begon de ander, en dikwerf vielen zij mij in de rede, en verhinderden mij te zeggen, wat ik zeggen wilde. Het zou bovendien te uitvoerig worden om te schrijven, en de moeite niet waardig zijn.

's Maandags kwamen zij om mij ter dood te veroordelen. Men deed mij klemschroeven aan de handen, uit vrees dat ik mij tegen hen mocht verzetten, want zij hadden gezien, dat ik grote kracht had. Toen ik daar voor hen stond, lieten zij Antonius komen, die met mr. François gevangen zat, en deden hem, om mij te grieven, voor de vierschaar boete bedrijven. Waarlijk, het hart dreigde mij te barsten, bij het aanschouwen van zulke ellende en laster jegens God. Nu dan, mijn lieve zuster, laat ons de goede God bidden, ons daarvoor te bewaren, ons steeds met zijn hand te onderhouden, en ons geven te volharden in zijn heilig Woord, want Christus Jezus zegt: Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, Die Mij gezonden heeft, hem trekke." Laat ons dan de goede Vader bidden om ons te trekken, opdat wij rechtstreeks mogen gaan tot de goede Zaligmaker Jezus Christus.

Nadat deze heerlijke verzoeking des geloofs had plaats gehad, vroegen zij mij, of ik altijd in mijn gevoelens wilde blijven volharden. Ik antwoordde hun, dat ik wilde vasthouden aan wat ik bad beleden; dat ik ook niets anders had gezegd dan wat met Gods Woord overeenkwam en ook de waarheid was. Toen geboden zij de schrijver alles voor te lezen. Toen hij dit gedaan had en mij daarin een ketter en oproermaker

had genoemd, antwoordde ik: "Nu dan, gij verklaart mij als een ketter en twistzoeker, omdat ik niet wil aanhangen de geboden en duivelse bevelen van uw hoofd en meester, de roomse antichrist, en hem niet voor een God wil erkennen." Toen ik zei "duivelse" riepen zij allen, daar er een grote hoop volks bij ons was: Ha, ha, de schelm!" wenkten de dienaars, en zeiden: "Brenge hem op Ruane." Daar wacht ik nu nog op de wil van de hemelse Vader, om met mij te doen, wat Hem behagen zal. Nu lieve zuster, ik weet wel, dat gij enigermate verblijd was, toen gij hoop had op mijn verlossing, die u haast was benomen. Doch nu is mijn verlossing nabij, ofschoon niet zoals gij had verwacht. Verblijd u dan in de Heere, en wees niet bedroefd. Wacht u van tegen God op te staan; want gij ziet in de eerste en tweede gevangenschap, dat dit door Gods voorzienigheid geschiedde, want, die mij gevangen namen waren, de eerste noch de tweede, daarvan niet gewaarschuwd. Let er op, hoe God de Zijn wil roepen. Verblijd u dan in Hem, die u zo grote eer aandeed, om uw man tot een getuige zijner waarheid te willen stellen.

Och, mijn lieve zuster, konden wij de grote weldaad slechts indenken, die ons de hemelse Vader schenkt, door ons te roepen tot zulk een heilig lijden en tot zulk een zaligen strijd! Wij zouden dan niet slechts gaan, maar ook met ijver lopen. Voorts weet ik niet, of ik nog gelegenheid zal hebben om u te schrijven; want ik weet de dag of het uur niet, wanneer het de Vader zal behagen mij tot Zich te roepen; daarom beveel ik u voor alle dingen de vrees Gods aan en ook de kinderen, die God ons geschonken heeft. Wanneer gij u al niet kunt onthouden weer in het huwelijk te treden, zie dan ten minste wel toe, een man te nemen, die God vreest en niet geneigd is tot gierigheid, want zij is een wortel van alle kwaad. Ik weet wel dat gij grote behoefte hebt aan aardse goederen, doch bedenk, hoe rijk gij in de hemel bent, en dat gij een Vader hebt, die u niet zal verlaten. Want, wanneer de aardse vaders, die van nature boos zijn, hun kinderen goede gaven kunnen geven, hoeveel temeer Deze, Die toch volmaakt goed is, en u geven zal, wat gij zult behoeven, en niets zal u ontbreken. Werp dan al uw bekommernissen op Hem, want Hij zorgt voor u. Hij erkent u voor de Zijne, zoals Hij dat duidelijk bewijst.

Eindelijk, om mijnentwege u een gedachtenis na te laten, vermaak ik u de 73sten Psalm, welke luidt: "God is nochtans troostelijk en goed." En, wanneer gij die zingt, zult gij aan mij denken; niet dat zulk een gedachtenis u tot droefheid zal stemmen, maar tot blijdschap. Ik geef u deze bovenal, omdat gij daarin alles vindt, wat mij overkomen is van de tijd af, dat ik gevangen genomen werd. Voorts verzoek ik u mijn groetenis te doen aan de heer Johannes Calvijn, aan alle dienaars en aan al onze vrienden, die gij kent. Wanneer gij soms mr. François ziet, zeg hem dan, dat ik hem hartelijk groet, en dat ik mij verblijd, dat God hem de genade geschonken heeft, dat hij hem uit de gevangenis heeft verlost; maar dat Hij mij veel grotere dingen wil aandoen, en mij niet alleen wil verlossen uit de gevangenis, maar ook van deze aarde, waar niet anders heerst dan twist en ellende, en mij wil schenken alle blijdschap en zaligheid nu en eeuwig. Groet zijn vrouw van mij. Ten besluit groet ik u met een heiligen kus, en beveel u Gode aan, in Wiens heilige bescherming ik u achterlaat.

De 17den December.

Uw man en goede vriend

Claudius van Canesiere.

Aldus gedroeg hij zich vroom tot het einde toe, en weerstond en overwon door Gods genade alle aanvechtingen op volstandige wijze. Nadat hij zijn vonnis gekregen had, om levend verbrand, en zijn lichaam tot as verteerd te worden, werd hij, op Zaterdag

de 1e Februari, uit de gevangenis naar de plaats gebracht, die men te Lyon de aardhoop noemt, om als een offer te vallen.

Terwijl hij daarheen werd geleid, vermaande hij het volk zich tot de Heere te bekeren. Toen hij bij de strafplaats kwam, begon hij het begin van de psalm op te zeggen: Mijn ziel, wil de Heere met lofzang prijzen."

Daarna vroeg hem de scherprechter vergiffenis voor de dood, die hij hem zou aandoen. Claudius antwoordde hem zeer vriendelijk: Mijn vriend, de bijzondere vergiffenis behoort gij van God te vragen, vooral als gij op uw geweten let; want het vonnis is onrechtvaardig en kwaad, en God zal het van hun handen eisen, die daarin hebben bewilligd, wanneer Hij hun geen barmhartigheid schenkt." Toen hij in de vlammen stond, hief hij zijn ogen naar de hemel, en riep de Heere aan, totdat hij de geest gaf. Aldus ontsliep hij in de Heere op de 1e Februari in het jaar 1556.

Robert Oguier, zijn vrouw en beide zonen

[JAAR 1556.]

Te Rijssel in Vlaanderen had in deze tijd de Heere Zijn Evangelie zo heerlijk geopenbaard, dat zich een grote menigte volks bij de gemeente voegde, om de stem van Christus te horen. Zij kwamen in het geheim samen, wegens de grote tirannie van de overheid, die het rijk van de antichrist met geweld staande hield, en volgden daarin het voorbeeld van de profeten ten tijde van koning Achab en van de vrome christenen in de eerste gemeenten.

Maar, aangezien de gemeente des Heeren dagelijks wies door de goede inrichting van Gods Woord te prediken, de armen en behoeftigen bij te staan, de zieken en ellendigen te vertroosten, vrede en eendracht onder elkaar te bevorderen, de christelijke straf of tucht te onderhouden, in alle noden de Heere te bidden, en Hem te danken voor de algemene welvaart, begon de satan door zijn werktuigen te razen. Want, toen de Minderbroeders dit hoorden, begonnen zij in hun predikatiën tegen zulke vergaderingen te schreeuwen, het volk op te ruïen, en de overheden te beschuldigen, dat zij te slap waren in het vergieten van bloed, en in het verwoesten en verstoren van zulke christelijke gebruiken.

Toen nu deze heilige vergaderingen omtrent drie jaren waren voortgezet, barstte er in het jaar 1555 een vervolging los, zodat de vijanden voornemens waren de gehele vergadering gevangen te nemen, die door de valse broeders als verkocht was. Op Zaterdag de 6den Maart, des avonds omtrent negen of tien uren, liet de beambte van Rijssel een aantal mannen in de wapens komen, en, aangezien er die avond op de gewone plaats geen samenkomst gebonden werd, viel hij met zijn gerechtsdienaren met geweld in het huis van Robert Oguier, een godvrezend man, die zijn huisgezin, klein en groot, knechten en dienstmaagden, in de vrees des Heeren voorging en onderwees. Toen zij in het huis waren, doorliepen zij dat van boven naar beneden, en haalden de boeken voor de dag, die zij vonden, om die mee te nemen. Doch, die zij zochten, was daar niet, namelijk Boudewijn de zoon van Robert, die uitgegaan was om met enige gelovigen te spreken over Gods Woord, wat hij dikwerf deed. Als hij nu van daar weer naar huis ging, stond Maarten, zijn broeder, hem aan de poort op te wachten. Toen hij hem hoorde, zei hij tot hem: "Ga van hier weg, ik bid het u; gij kunt nu niet naar binnen gaan." Als Boudewijn dat hoorde, dacht hij, dat zijn broeder hem niet herkende en zei: "Ik ben Boudewijn, doe de poort open, ik wil naar binnen." Dit bemerkten de gerechtsdienaren, lieten hem in, en zeiden: "Boudewijn, gij bent welkom, want wij hebben hartelijk verlangd om u te vinden." Hij antwoordde: "ik dank u, mijn vrienden, gij bent ook welkom, in Gods naam, in ons huis." Toen zei de beambte: "Geeft u allen, in de naam van de keizer, als gevangenen over!"

Zij lieten zich gezamenlijk binden, namelijk, de vader, de moeder en de beide zonen, en lieten de beide dochters het huis bewaren. Toen zij 's nachts over straat werden geleid, riep Boudewijn met luider stem: "Och Heere, geef ons niet alleen gevangen te worden om uwentwil, maar bewijs ons ook de genade, dat wij onversaagd en oprecht voor de mensen uw heilige leer mogen belijden, en die met de as van ons lichaam verzegelen, tot stichting van onze arme gemeente." Zij werden dan ook in de gevangenis geleid, waar zij wreed werden behandeld. Doch temidden van al het verdriet, dat men hun aandeed, loofden en prezen zij de Heere.

Toen zij voor de overheid van de stad gebracht waren, ondervroeg men hun aangaande hun leven en wandel, en zij zeiden tot de vader: "Aangaande u en uw huisgezin is ons meegedeeld, dat gij nooit de mis bezoekt, en dat gij ieder afraadt en verhindert daarheen te gaan. Bovendien is het ons ook bekend, dat gij in uw huis vergaderingen en bijeenkomsten gehouden hebt, waar men valse leringen heeft verkondigd tegen onze moeder de heilige kerk. In deze dingen' hebt gij tegen het bevel van de keizerlijke majesteit gehandeld. Wat heeft u toch bewogen dit te doen? Robert Oguier antwoordde hem vrijmoedig, doch op zachte wijze: "Mijn heren, gij vraagt mij, waarom ik de mis niet heb bijgewoond, graag vil ik u dat zeggen. Het is, omdat men daar de dood en het dierbaar bloed van de Zoon van God en Zijn offerande ten enenmale vernietigt en als onder de voeten treedt; want in de brief aan de Hebreëen, in het tweede hoofdstuk staat: "Dat Jezus Christus met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden." Ziet, de Apostel zegt met een offerande, doch de priesters zeggen, dat zij Hem alle dagen in vlees en een offeren; dat doende, verloochenen zij de Heere, Die ons verlost heeft. Nergens in de gehele Schrift leest men ook, dat de profeten, Christus of Zijn apostelen ooit de mis hebben bediend, of daarvan hebben gesproken; wel hielden zij het avondmaal, waar alle christenen met elkaar gemeenschap oefenden, doch men deed er geen offerande. Leest de Schrift, en gij zult nergens vinden, dat men van de mis melding maakt. Zo is het dan duidelijk, dat zij door de mensen is uitgedacht, en daarvan zegt Christus, Matt. 15, vs. 9: tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden zijn van mensen." Wanneer dus ik of mijn huisgezin de mis had bijgewoond, zou Christus mij zeggen, dat ik Hem tevergeefs zou hebben gediend.

Voorts ontken ik niet, dat wij samenkomsten gehouden hebben met eerbare lieden, die de Heere vrezden; maar dit was tot niemands schade, en diende veel meer tot vermeerdering der eer van Jezus Christus. Het is wel waar, dat het mij bekend was, dat de keizer dit had verboden; maar aan de anderen kant wist ik, dat Jezus Christus dit bevolen had. Maar ik mocht de een niet gehoorzamen, zonder de ander ongehoorzaam te zijn. Het is beter God te gehoorzamen dan de mensen, wat Petrus mij betuigt in Hand. 5, vs. 29." Toen vroeg de overheid hem, wat men in die samenkomsten deed. Boudewijn antwoordde daarop: "Mijn heren; als het u behaagt het aan te horen, zal ik het u in bijzonderheden meedelen." Toen de heren dat hoorden, zag de een de ander aan, en zij zeiden tot hem: "Spreek." Boudewijn, ontstoken van liefde tot verbreiding van Gods eer, begon aldus: "Wanneer wij allen in de naam des Heeren zijn vergaderd, om zijn heilig Woord te horen, vallen wij allen tegelijk op de knieën, en belijden met ootmoedige harten onze zonden en overtredingen voor Gods mogendheid; daarna bidden wij, dat het Woord Gods oprecht en zuiver gepredikt en verkondigd mag worden. Wij bidden ook voor onze heer de keizer en al zijn raadsliden, opdat de gemeente in vrede mag geregeerd en de ere Gods verbreid worden. Zo ook wordt ook gij, mijn heren, niet vergeten, want wij gedenken uwer als onze heren en overheid, en bidden onze goede God voor u en voor de gehele stad, opdat God u in alle deugden zegent. Ziedaar, wat wij daar doen.

Dunkt u nu, mijn heren, dat wij zulk een groot kwaad doen met zulke samenkomsten te houden? Waar heeft men ooit gelezen, dat zij, die bijeenkomen om voor de bestuurders des lands te bidden, de dood waardig zijn? Waarlijk, men heeft dit nooit gehoord. Verlangt gij bovendien de gebeden te horen, die wij daar doen, ik ben bereid u die mee te delen." Enige van de overheden gaven hem een wenk, dit te doen. Toen viel Boudewijn in aller tegenwoordigheid ter aarde en begon zo vurig te bidden, dat zijn hart, zoals hij zelf heeft gezegd, nimmer zo brandde van liefde, noch sterkere ontroering vroeger in hem werd aanschouwd. Bij het horen en zien daarvan vloeiden bij velen van de overheden, die de grote vurigheid en de hevige gemoedsbewegingen bij zulk een jongen man opmerkten, de tranen uit de ogen. Opgestaan zijnde van het gebed, zei hij tot hen: "Ziet mijn heren, wat wij in onze samenkomsten verrichten.

Terwijl zij daar voor de overheid stonden, legden zij ook met hun vieren belijdenis van hun geloof af. Daarna werden zij weer naar de gevangenis gebracht, en korte tijd daarna wreed gepijnigd, om van hen te weten te komen, wie in hun huizen hadden verkeerd; doch zij verrieden niemand, dan hen van wie zij wisten, dat zij zich van hen gescheiden hadden. Omtrent vier of vijf dagen later werden de vader en zijn beide zonen weer voor de rechters gebracht, en na vele woorden hun gevraagd, of zij zich aan de wil van de heren wilden onderwerpen, Robert Oguier en Boudewijn zijn zoon zeiden op voorzichtige wijze, "Ja;" doch toen dit Maarten de jongsten zoon gevraagd werd, antwoordde hij, dat hij zich aan hun wil niet kon onderwerpen, en zijn moeder gezelschap wilde houden. Aldus werd hij weer naar de gevangenis gebracht, en de beide anderen werden veroordeeld om levend te worden verbrand. Doch, voor men hen veroordeelde, terwijl de rechter op zijn rechterstoel zat, zei hij, toen hij hun volharding en lijdzaamheid zag: "Heden zal uw woonplaats zijn met alle duivels in het helse vuur." Toen daarna het doodsvonniss over hen was uitgesproken, werden zij weer naar de gevangenis gebracht en verblijdden zich in de eer, die de Heere hun bewijzen wilde, van in het boek der martelaren te zullen worden opgeschreven. Nauwelijks waren zij in de kerker gekomen, of er kwam een menigte Minderbroeders, onder welke zich dr. Hazard en de pater van St. Clara bevonden, die onder het volk als heiligen werden geacht. Een hunner nam het woord en zei: "Ziet, het uur is gekomen, waarin gij uw leven zult eindigen." De beide getuigen van Jezus Christus antwoordden: "Wij weten dit zeer goed; doch geprezen zij de goedheid van onze God, Die ons heden uit onze gevangenis wil verlossen, om ons in zijn heerlijk rijk te ontvangen." Als een dienaar van de antichrist deed dr. Hazard zijn uiterste best, om hen van hun heilig geloof af te trekken, en zei: "Mijn vader Robert, gij bent een oud man, ik smeed u, in dit laatste uur, toch uw ziel te behouden. En wanneer gij naar mij wilt luisteren, wend u dan naar mij, en alle dingen zullen zich ten beste schikken." Robert antwoordde: "O mens, hoe durft u zo schandelijk de eer van de eeuwige God roven! Want uit uw woorden blijkt, dat gij mijn Zaligmaker wilt zijn, en mijn Heere Jezus Christus dat ambt ontstelen. Neen, neen, ik heb een enige Zaligmaker, Die mij zeer spoedig uit deze ellendige wereld verlossen. Ik heb ook een enige Leraar, Die de hemelse Vader mij bevolen heeft te horen. Ik begeer geen ander."

Toen de pater van St. Clara de volständigkeit van deze heilige man zag, zei hij tot hem: "Mijn vader, waarom antwoordt gij de hoge geestelijke aldus? Gij behoort u nu beter te laten raden dan ooit, en niet zo dwaas de goede raad te verwerpen, die men u geeft, want deze bedoelt de zaligheid van uw ziel. Reeds sedert lang heb ik u gekend als een kind van onze moeder de heilige kerk; maar nu bent gij een kind der verderfénis geworden. Doch, aangezien het nog tijd is, heb medelijden met uw arme ziel, die Jezus Christus verlost heeft." Robert antwoordde: "Gij wekt mij op om medelijden te hebben met mijn arme ziel; ik dank u daarvoor. Want aldus zorg ik voor

mijn zaligheid, dat ik, om de naam Gods, mijn lichaam aan het vuur overgeef, en hoop nog heden bij Hem in Zijn heerlijkheid te zijn. Geheel mijn vertrouwen is op Hem, en al mijn hoop gevestigd op de dood Zijns Zoons; Hij geeft mij een waar geloof om zalig te worden. Want ik geloof alles wat de heilige profeten en apostelen hebben geschreven, en daarop wil ik leven en sterven." Toen de pater dat hoorde, zei hij: Deze schelm denkt, dat hij een christen is. Neen, neen, daartoe ontbreekt hem veel. Ga heen, gij bond, gij bent onwaardig de christelijke naam te dragen. Men behoort u die naam te ontnemen, daar Gij uw God niet wilt belijden. Gij beroept er u op, dat Jezus gezegd heeft: "Die Mij verloochend zal hebben voor de mensen die zal Ik ook verloochenen voor mijn hemelse Vader. Het is recht jammer voor u en uw zonen, dat gij u allen tegelijk, met ziel en lichaam, voor de duivelen in de hel werpt."

Daarna scheidde men de oudste zoon van zijn vader, en bij die scheiding zei hij: "Mijn vrienden, ik bid u, mijn vader te willen verdragen, en hem niet aldus te beroeren. Hij een oud man en zwak van lichaam, verhindert hem niet de kroon der martelaren te ontvangen." Toen sprak hem een andere Minderbroeder op zeer bestraffende wijze toe, en zei: Ga heen, gij schelm, het is om uwentwil, dat uw vader verloren gaat." En zich tot de scherprechter wendende, gebood hij: "Pas op, pas op, beul, handel volgens uw ambt. Wij willen van hier gaan, want alles is toch vergeefse moeite, zij zijn zo onder de macht van de duivel, dat het niet mogelijk is hen te winnen of van hun dwaling af te trekken."

Vervolgens werd de zoon van de vader gescheiden, in een andere kamer gebracht, zijn klederen uitgetrokken, en gereed gemaakt om zich op te offeren. Toen men hem het buskruit voor de borst hing, was er een, die zei: "Als gij mijn broeder was, verkocht ik liever al mijn bezittingen, en schafte brandstapels aan om u te verbranden; men bewijst u te veel genade." Boudewijn antwoordde: "Ik dank u, mijn vriend. De Heere schenke u barmhartigheid."

Enige die daar tegenwoordig waren zeiden: "O God, men mag wel medelijden hebben met deze arme mensen!" Er was een geleerde bij, die, daarop antwoordde: "Welk medelijden zoudt gij met hen hebben? Ik zou hun zoveel genade niet bewijzen, en zo zacht niet behandelen, om hun buskruit te geven. Ik zou hen roosteren, zoals men St. Laurens deed." Terwijl men aldus met de zoon bezig was, waren de monniken bij de vader, die hem aanraadden ten minste een kruisje in de handen te houden, opdat het volk, zoals zij zeiden, niet zou morren. "Gij hebt toch uw hart tot God opgeheven," zeiden zij, "gij weet toch wel, dat dit slechts hout is." Toen bonden zij hem dat beeld in de handen.

Toen nu zijn zoon naderbij kwam, riep hij: "O mijn vader, wat doet gij? Zult gij in uw laatste uur een afgodendienaar worden?" Tegelijk greep hij het hem uit de handen, waarin men het gebonden had, wierp het achter zich en riep met luider stem: "Dat doe ik, opdat het volk zich niet aan ons ergere, daar wij geen Christus van hout begeren; want wij dragen Jezus Christus in onze zielen, de levende Zoon van God, en in ons hart is met gouden letteren zijn heilig Woord geschreven." Toen zij naar de strafplaats werden geleid, waren al de stadsdienaren in de wapenen, zoals bij het geleide van een vorst gewoonlijk plaats had. Op het schavot verzocht Boudewijn vrijheid aan de rechters, om zijn geloof voor het volk te belijden; doch hem werd geantwoord: "Ziedaar uw biechtvader, mijn vriend, belijd voor hem uw geloof." Aldus werd het hem niet toegestaan, en in plaats daarvan plaatste men hem op wrede wijze aan de paal. Toen begon hij de 17den psalm te zingen. Een van de Minderbroeders riep toen: "Hoort, hoort, mijn heren, welke dwalingen deze booswichten zingen, teneinde het volk te verleiden." Boudewijn zei tot de monnik: "Och, beklaglijk mens, zegt gij dat

de lofzangen van David dwalingen zijn? Maar het is uw oude gewoonte de heiligen Geest te lasteren."

Toen keerde hij zich tot zijn vader, die aan de paal gebonden werd, en riep: "Wees goedsmoeds, mijn vader, het zal weldra gedaan zijn." Terwijl de scherprechter de vader vastmaakte, gaf hij hem een slag met de hamer op de voeten, opdat bij nader zou komen. De goede man riep: "O vriend, gij doet mij pijn; waarom handelt gij zo onbeleefd met mij." Toen de monnik dit hoorde, zei hij: "Dit gespuis wil de naam van martelaren dragen; en, als men hen slechts een weinig aanraakt, schreeuwen zij, alsof men hen vermoordt." Toen Boudewijn het kwaad zag, dat men zijn vader aandeed, zei hij tot de monnik: "Denkt gij, dat wij de smarten en de pijn van de dood vrezen? Neen, neen. Want, indien wij die gevreesd hadden, zouden wij onze lichamen niet aan de schandelijken dood hebben overgegeven." Bij herhaling sprak hij later: "O God, o eeuwige Vader, laat toch het offer van onze lichamen U welbehaaglijk en aangenaam zijn, in de naam van uw veelgeliefde zoon." Een van de Minderbroeders riep daarentegen: "Gij schelm, gij liegt. Het is uw vader niet, maar gij hebt de duivel tot een vader." Temidden van deze strijd sloeg hij de ogen hemelwaarts, en zei tot de vader: "Mijn vader, zie, ik zie de hemelen geopend, en duizend miljoenen Engelen, die ons nabij zijn, en die zich verblijden in de belijdenis der waarheid, die wij voor de wereld hebben afgelegd. Laten wij ons verblijden, mijn vader, de heerlijkheid van God is ons geopenbaard." De monnik riep daarentegen: "Ik zie de hel open en duizenden duivelen hier tegenwoordig, om u thans naar de hel te voeren."

In dat uur verwekte de goede God, die de Zijnen nooit verlaat, en bewoog het hart van een arm onschuldig mens, die bij dit schouwspel tegenwoordig was, die, met medelijden vervuld, met luider stem riep: Heb goede moed, Boudewijn, houd u vroom, uw gevoelens zijn goed, ik behoor tot de uwen." Na deze woorden ging hij van daar.

Toen nu het hout was aangestoken, en de vrome martelaars aan de benen reeds als verbrand waren veranderde zij door de hitte des vuurs niet, en spraken met elkaar. Uit het midden der vlammen riep Boudewijn: "Wees goedmoeds, mijn vader, nog een weinig ellende, en wij gaan naar het eeuwige huis." Toen hun lichamen geheel in de vlam stonden, hoorde men hen het laatst roepen: Jezus Christus, Zoon van God, wij bevelen U onze Geest, en alzo stierven zij in de Heere.

Johanna, de moeder, en haar jongste zoon Maarten Oguier

[JAAR 1556.]

Omtrent acht dagen daarna werden Johanna, de moeder, en ook de jongste zoon omgebracht. Doch de zware strijd en aanvechting, die zij voor die tijd uitstonden, is waardig, om te worden meegedeeld.

Er waren namelijk een grote menigte monniken tot haar gekomen, om haar van het geloof te doen afvallen. En, om te beter hun doel te bereiken, zetten zij moeder en zoon ieder afzonderlijk. De moeder vielen zij het eerst aan, en wisten haar van het geloof af te trekken als een zwak vat. De vijanden der waarheid bedreven grote blijdschap over deze overwinning. Doch, toen het kleine hoopje gelovigen dit vernam, waren zij zeer bedroefd. Maar de Heere zag hun droefheid, en vertroostte zijn volk weer. Want, op zekere tijd, als de monniken in de gevangenis kwamen, raadden zij de moeder, dat zij haar zoon van zijn gevoelens moest trachten af te trekken, wat zij beloofde te zullen doen. Toen nu de zoon bij zijn moeder was gebracht, en vernam, dat zij was afgefallen, begon hij te wenen en te klagen, en zei: "Och, mijn moeder, wat hebt gij gedaan? Hebt gij de Zoon van God verloochend, Die u verlost heeft? Helaas, wat heeft Hij u misdaan, om Hem aldus te onteren en te belasteren? Nu ben ik

tot een ongeluk gekomen, dat ik het meest vreesde. O mijn God, waarom hebt gij mij zo lang laten leven, om te moeten zien, wat mijn hart doorsnijdt?" Toen de moeder deze weemoedige klachten, en zulke verzuchtingen en dit wenen van haar zoon hoorde en zag, werd zij inwendig zeer bewogen, en wenende riep zij met luider stem: "O mijn God, wees mij genadig, verzoen mijn misdaden om de verdiensten van Uw Zoon. Schenk mij vroomheid en kracht, om mijn eerste belijdenis op te volgen en te versterken, en laat mij volharden tot aan het uiterste mijns levens."

Korte tijd daarna kwamen de monniken, die haar zo jammerlijk hadden verleid, en meenden, dat zij nog dezelfde gevoelens had, als waarin zij haar hadden verlaten. Toen zij de monniken zag, zei zij tot hen: "Weg satan, gaat van hier weg; want gij hebt aan mij niets meer. Ik wil mijn eerste belijdenis ondertekenen. En kan ik dat niet met inkt, ik zal het met mijn bloed doen. Voortaan zal ik op vrome wijze het vat dragen, dat zo zwak was." Toen de tirannen haar volharding vernamen, spoedden zij zich om haar te doden; en aldus werden zij beiden veroordeeld, om levend te worden verbrand. Hun as zou in de lucht verstrooid worden. Als zij het vonnis hadden vernomen, en weer naar de gevangenis werden geleid, zeiden zij: "Geprezen zij de goedheid van onze God, Die ons altijd de overwinning geeft over al onze vijanden door Jezus Christus Zijn Zoon. Want dit is het gewenste ogenblik. De goede tijd is aangebroken. Nu, mijn moeder, laat ons in het scheiden niet vergeten de grote eer en heerlijkheid, die God ons aandoet, Die ons aan het beeld van Zijn Zoon gelijkvormig maakt. Denk aan hen, die Hem hebben nagevolgd, want zij hebben geen anderen weg bewandeld dan deze. Laat ons dan moedig toetreden, mijn moeder, en, de Zoon Gods volgende, Zijn smaadheid dragen met al Zijn martelaren. Door deze zullen wij ingaan in de eeuwige heerlijkheid van de levende god. Want door vele verdrukkingen en vervolgingen komen wij in het rijk van God. Dit zijn Petrus' woorden; zij kunnen niet liegen."

Een van de omstanders hoorde deze woorden, die deze niet kon verdragen, en zei: "Gij booswicht, nu ziet men eerst, dat de duivel uw lichaam en uw ziel vervult, zoals hij uw vader en uw broeder deed, die nu bij de duivelen zijn." Maarten antwoordde vriendelijk: "Vriend, uw vervloeking is voor God en zijn Engelen zegeningen voor mij." Een ander zei tot Maarten: "Mijn kind, gij bent dom, en niet goed te raden, want gij denkt het zelf te weten. Nochtans, ofschoon er vele mensen voor u geweest zijn, die niet geloofden, wat gij gelooft, en nooit tegen het geloof der kerk zich verzetten, zijn zij behouden. Maar uw gevoelens zijn niet goed, want die zijn eerst voor korte tijd in zwang gekomen. Het ware geloof in Gods Woord is nooit teniet gegaan, ofschoon u het geloof en de leer van God haat." Johanna, de moeder, hoorde deze woorden van de man, en zei tot hem: "Vriend, de weg, die tot het verderf leidt, zegt Jezus Christus, is breed, en velen zijn er, die langs dezelve ingaan; maar de weg, die tot de zaligheid leidt, is nauw, en weinigen zijn er, die dezelve vinden. Men ziet wel, dat wij een klein hoopje uitmaken, en geacht worden als onreinheid der wereld, wegens ons lijden is het duidelijk, dat wij ons op de nauwe weg bevinden. Doch deze weg zal ons naar het eeuwige leven leiden. Gij zegt wel, dat wij het geloof en Gods Woord haten. Waarlijk, dat zij verre. Want, wie is er toch onder u, die zijn lichaam om uw leer aan de vlammen zou willen overgeven? Het is dan wel een zeker bewijs, dat gij niet op de rechte weg bent. Al uw begeerte bepaalt zich tot uw buik, die ook uw God is; gij zoekt alleen uw gemak; ga uw leven en dat der priesters en monniken maar na. Doch wij begeren alleen Jezus Christus en Die gekruisigd, en geen andere leer dan die van het Oude en Nieuwe Testament. Zijn wij dan kettters, omdat wij slechts de leer der heilige profeten en apostelen geloven? Dat kan toch niet zijn. Daarom, overziet uw zaken goed; want gij meent te bezitten, wat gij niet hebt. Leest de Schrift, en gij zult

zien, wie gij bent." Er was een minnebroeder, die tot Maarten zei: "Overleg uw zaken goed, want uw vader en broeder hebben de zeven sacramenten der kerk beleden, evenals wij. En gij, die slechts een arme eenvoudige leerling bent, hebt een boze ketter gehoor gegeven, die u dit ingeblazen heeft, en hij meent wijzer te zijn dan alle leraars, die voor duizend jaar leefden." Maarten antwoordde: "God wil niet, dat ik mijzelf prijs; doch Jezus Christus zegt Zelf, dat God deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen heeft, en ze de kinderkens geopenbaard. En de profeet Jesaja zegt, dat de Heere de wijze vangt in zijn wijsheid. En, wat gij daar zeide, dat mijn vader en broeder de zeven sacramenten hebben beleden, daarmee bewijst gij, dat men u niet kan geloven in alles wat gij zegt; want de satan is een vader der leugen. Is het u niet genoeg, dat ik u slechts zo veel belijd, als Gods Woord inhoudt, namelijk, de doop en het avondmaal?"

Terstond daarna kwamen de heren van Barras en Baufremes, die Maarten grote dingen beloofden, indien hij wilde herroepen en terugkeren tot de roomse kerk. De heer Baufremes zei onder andere tot hem: "Mijn kind, ik heb groot medelijden met u, vooral als ik uw jeugd aanzie. Zo gij u wilt bekeren, beloof ik u, dat gij nooit deze schandelijken dood zult sterven. Ja, wat nog meer is, ik beloof u honderd ponden Vlaams te zullen geven;" en, terwijl hij dat zei, begon hij te wenen. Doch Maarten antwoordde: "Gij biedt mij grote dingen naar de wereld aan, mijnheer, die ik toch niet acht. Meent gij, mijnheer, dat ik zo slecht ben een eeuwig koninkrijk te laten varen om een ogenblik aards leven? Neen, neen; het is nu geen tijd om van wereldse dingen te spreken, maar van de dingen, die de Heere mij bereid heeft in de hemel. Geen ander goed begeer ik. Ik vraag van u een uur stilte om te kunnen bidden en mijn God aan te roepen. Gij weet wel, dat het morgen acht dagen geleden is, dat mijn vader van deze wereld scheidde, en in die tijd hebt gij mij geen uur rust gelaten. De tijd, die ik had, was meer om te dromen dan om te slapen. Altijd was ik van acht of negen personen omringd, die met mij spraken, en wier bedoeling was, mij van deze gelukkigen dag te beroven. Wilt gij mij de kelk niet. laten drinken, die God mij heeft ingeschonken. Ik bid u, hinder ons toch niet, ga toch heen, want ons uur is nabij." Toen ontstond er eensklaps een geschreeuw: In het vuur, in het vuur met de schelm en vervloekte ketter." Zij antwoordden: "Wij danken u, de Heere zegene u, en doe u uw misdaden belijden." Nu werd hun een weinig rust gegeven. Haastig liep Maarten naar enige broeders, die op wrede wijze gevangen zaten, en sprak hen, als van liefde brandende, aan: "Staat op, staat op, mijn broeders, grijpt moed, het is reeds gedaan, ik heb de laatste strijd geleden." Hij greep hen bij de hand, beval hen de Heere aan en zei: "Ik bid u, mijn broeders, vergeet de heilige leer van het Evangelie niet, en de goede vermaningen, die gij van onze broeder Guido gehoord hebt, bewijst, dat gij die in uw hart hebt ontvangen en niet met de oren alleen. Volgt ons na, wij gaan voor, en vreest niet, God zal u niet verlaten, Adieu mijn broeders," en alzo scheidde hij van hen. Kort daarna werden zij gebonden en ter dood gebracht. Toen de moeder op het schavot geklommen was, riep zij tot haar zoon: "Klim op Maarten, klim op, mijn zoon!" En, toen Maarten begon te spreken, zei zij: "Maarten, spreek luid, opdat men weet, dat wij geen kettters zijn." Maarten wilde belijdenis van zijn geloof afleggen, doch het werd hem verboden. De moeder riep luid en aanhoudend, toen men haar aan de paal bond, en zei: "Wij zijn christenen, en wat wij lijden is niet om moord of dieverij, maar omdat wij niets anders willen geloven dan Gods Woord." Zij waren daar beiden vrolijk, en verblijdden zich in de Heere. Toen de vlam in het stro gestoken was, verdroegen zij de vuurgloed standvastig, en terwijl zij hun ogen naar de hemel verhieven, riepen zij als met één stem: "Heere Jezus, in uw handen bevelen wij onze geest," en alzo ontsliepen zij in de Heere. Dit warende vruchten van deze heilige

gemeente. De anderen, die daar nog waren, vluchtten dagelijks meer en meer wegens de grote tirannie en wreedheid, welke men de gelovigen aandeed.

Jan Rabec

[JAAR 1556.]

Meester Jan Rabec, geboren te Cerisy-Montpinson, in Normandië, onder het bisdom van Constance, behoorde tot de orde der minderbroeders te Vire. Toen hij de waarheid van het Evangelie beleed, en de gruwelen zag van de pausgezinden, wilde hij de Heere oprecht navolgen. Hij vertrok vandaar naar de streken, waar het Evangelie oprecht, zonder pauselijke bijgelovigheden, gepredikt werd, en bleef te Lausanne, om zich aan de hogeschool te oefenen. Daar voorzagen de heren van Bern hem van levensonderhoud, opdat hij onverhinderd zou kunnen studeren, om in later tijd de gemeente te kunnen dienen. Na enige tijd schonk de Heere hem lust en begeerte in het hart, om zijn broeders in Frankrijk te bezoeken, en hun de genade mee te delen, die de Heere hem zo overvloedig geschonken had, teneinde hen uit de duisternis tot het licht te brengen. Aldus reisde hij daarheen, doch bleef niet lang verborgen; want de satan, die voor de ondergang van zijn rijk bevreesd is, kon deze handelwijze niet lijdelijk aanzien, vooral omdat hem zulk geweld werd aangedaan van iemand, die aan zijn leger ontvluucht was.

Nadat hij zijn vaderland had bezocht, waar hij vele lieden bad onderwezen en vermaand, keerde hij naar de stad Angers terug, waar hij in zeker gezelschap tegenwoordig was, en hem onder andere vele vragen werden gedaan. Zo vroeg men hem ook, of St. Pieter niet een mis gezongen bad. Hij gaf daarop zulk een antwoord, dat zijn tegenpartij zich schaamde, en voornam hem in hun strikken te vangen. Daarom besloten zijn vrienden, dat hij Angers spoedig zou verlaten, en naar zijn vaderland terug keren. Hij nam zijn weg naar het kasteel van Gantier, omtrent acht mijlen van de stad. Hij bleef daar twee of drie dagen, terwijl hij de man, waar hij thuis was, een weinig voorlas uit de geschiedenis der martelaren, hetwelk door een gerechtsdienaer, die daar juist naast woonde, gehoord werd, die hem ging aanklagen. Aldus werd hij, op de 1e Augustus in het jaar 1555, gevangen genomen. Toen de beambte hem ondervroeg, wilde hij hem niet antwoorden, zeggende, dat zij zijn overheden of rechters niet waren. Vandaar werd hij gevankelijk overgebracht naar het kasteel te Angers. Maar, omdat hij beleed, dat hij tot de gruwelijke sekte der minderbroeders behoord had, werd hij vervolgens naar de bisschoppelijke gevangenis geleid. Hij vertoefde daar geruime tijd, en werd van vele en onderscheiden personen aangevallen en ondervraagd.

Men vroeg hem, of men de heiligen mocht aanroepen, teneinde onze voorbidders te zijn. Hij antwoordde ontkennend, en wel omdat zij met ons geen gemeenschap meer hebben, en ons bidden niet kunnen horen. Hij voegde er bij, dat hij zich aan geen anderen Middelaar, Voorspreker of Advocaat hield dan aan Jezus Christus, omdat Hij ons daartoe in de Schrift alleen wordt voorgesteld. "Doch aangaande de levende heiligen beleid ik," zei hij, "dat zij de een voor de ander bidden, wat zij ook verplicht zijn te doen; want de Schrift gebiedt zulks, Ef. 6, vs. 18; Kol. 4, vs. 3, en wij hebben voorts vele voorbeelden daarvan, Jak. 5, vs. 16, 17; Gen. 18, vs. 23" enz.

Zij zeiden: De heiligen kunnen onze begeerten zien in het goddelijk wezen, en omdat God hun dit meedeelt." Hij antwoordde: "Dat is onzeker, en kan met niets uit de Schrift worden bewezen."

Zij beweerden verder, dat de heiligen, terwijl zij leefden, voor hun medebroeders baden. "Hoeveel temeer," zeiden zij, "nu zij uit dit leven gescheiden en in ere verheven zijn; want nu is hun liefde veel groter en inniger." Rabec antwoordde, dat zij

in dit leven voor elkaar baden, want dat dit de Schrift ook betuigde, maar, of zij nu zouden bidden, dat men dit niet met Gods Woord kon bewijzen, waarom het niet kon worden geloofd.

Zij vroegen hem, hoe, hij over de maagd Maria dacht, en of men haar niet moest aanroepen, om voor ons te bidden. Hij antwoordde: "Ik geloof, dat zij een heilige maagd is, en gezegend onder alle andere vrouwen; dat zij van haar wezen door de kracht des Heilige Geestes ontvangen, en in haren schoot gedragen en gebaard heeft Jezus Christus, en maagd is gebleven; maar om haar aan te roepen, teneinde onze voorspraak te zijn, dat zou haar tot geen eer verstreken, en derhalve zou zij er mee gesmaad worden. Want nooit wilde zij zich de eer toeëigenen, die haar eigen en enige Zoon toekwam, zoals men kan bewijzen met Joh. 2, vs. 5." Hij bewees hun verder, dat zij het woord "heiligen" zeer misbruikten, daar zij het alleen op de gestorvenen toepasten, aangezien de Schrift dit toch voor alle gelovigen gebruikt. Dit klonk hun zeer vreemd in de oren, terwijl zij zeiden, dat er niemand in dit leven heilig mocht genoemd worden. Hij bewees hun uit het begin van de eerste brief aan de Corinthiërs, dat alle gelovigen heiligen waren, daar Paulus zei: "De gemeente Gods te Korinthe, de geheiligden in Christus Jezus, de geroepen heiligen, met allen, die de naam van onze Heere Jezus Christus aanroepen." Zij zeiden, dat het een grote vermetelheid was, dat iemand zich rechtvaardig achtte in dit leven. Rabec bewees hun, dat men in dit leven rechtvaardig kon zijn. Het is duidelijk," zei hij, "in Zacharias en Elisabeth, van wie geschreven staat, Luk. 1, vs. 6: "Zij waren beide rechtvaardig voor God, wandelende in al de geboden en rechten des Heeren, onberispelijk."

Hij toonde verder, dat de gelovigen rechtvaardigen en zondaars zijn. "Zij zijn," zei hij, "rechtvaardig in Christus Jezus, omdat hun Zijn rechtvaardigheid toegeëigend wordt, en, ter liefde van Hein, hun zonden niet worden toegerekend. Zo zegt Paulus, Rom. 8, vs. 1: "Er is geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest." In zichzelf zijn zij ook zondaars, zoals Johannes betuigt, 1 Joh. 1, vs. 8: "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo bedriegen wij onszelf, en de waarheid is in ons niet." Dit bewijst ook Paulus aan de Romeinen, bovenal in hoofdstuk 7 van zijn brief." Zij zeiden: "Wij mogen ons niet met Paulus en andere heiligen gelijkstellen." Rabec antwoordde: "Wij moeten, ja zijn verplicht, vast te staan in de leer, het geloof en de belijdenis van hen, en behoren op gelijke wijze overtuigd en zeker te zijn van onze zaligheid zoals zij waren."

Zij vroegen hem, of hij niet geloofde, dat er een vagevuur was voor hen, die in genade waren gestorven. Hij antwoordde, dat hij geen andere zuivering of reiniging kende dan het bloed van Jezus Christus. Met nadruk hielden zij hem de woorden van Paulus voor, 1 Kor. 3, vs. 15: "Hij zal behouden worden, doch also als door vuur." Rabec antwoordde, dat het woord vuur daar in een zekere zin genomen wordt, en beproeving of aanvechting betekent. Ja, dat ook Paulus daarin de verte van geen vagevuur spreekt, en zei, dat zij deze uitlegging met geen enkele plaats uit de Schrift konden bevestigen. Toen deed zich een dikke minderbroeder op, de opziener van het klooster, en wilde het vagevuur bewijzen met de plaats uit 2 Macc. 12, vs. 46, 47: Zo is dan de gedachtenis heilig en goed voor de doden te bidden, opdat hun de zonden vergeven worden." Waarop Rabec antwoordde, dat dit boek door de kerk niet goedgekeurd of in de heilige Schrift opgenomen was, en dat het ook door de Heilige Geest niet geschreven is. "Want de schrijver begeert, dat men hem zou vergeven waar hij gedwaald had; derhalve is het door de Heilige Geest niet geschreven, Die niet dwalen kan."

Daar zij dikwerf van de roomse kerk spraken, vroegen zij hem, hoe hij over die kerk dacht. Hij antwoordde: "Ik geloof, dat er een algemene kerk is, die bestaat in de

gemeenschap van alle gelovigen over de gehele aarde verstrooid, doch verenigd en verbonden in een geest en één geloof, die bestuurd wordt door de Heilige Geest en het enige Woord van God. Ik geloof ook, dat de roomse kerk er een deel van uitmaakt."

Zij vroegen hem, of hij niet geloofde, dat de paus het hoofd der kerk was. Rabec antwoordde: "Ik geloof aan geen ander hoofd der kerk dan aan Christus, want de Schrift spreekt van geen ander hoofd." "Hoe denkt gij dan," zeiden zij, "over de paus; gelooft gij niet, dat hij het hoofd der kerk is? Rabec antwoordde: Neen; maar ik geloof, dat hij de antichrist is."

De heer van der Bossche vroeg hem, hoe hij over de oorbiecht dacht, die men bij de priester behoort te doen, om vergeving van hem te verkrijgen. Hij zei, dat de Schrift daarvan geen melding maakt, en dat hij er daarom niets goeds van dacht, en dat het ook onmogelijk is de zonde op te tellen, zoals David betuigt, Ps. 19, vs. 13: "Wie kan zijn verborgen afdwalingen verstaan? enz. "Ik weet wel," zei hij, "dat er een belijdenis van zonden bestaat, die wij ' aangeduid vinden in 1 Joh. 9, die men doen moet voor God, Die alleen zonden vergeeft. Deze biecht moet men dagelijks en ieder uur doen, want wij zondigen altijd, zoals David zegt in Ps. 51, vs. 5: "Mijn zonden zijn altijd voor mij." " Zij wierpen hem de plaats uit de Schrift voor, waar Christus zegt: " Wien gij de zonden vergeeft, die zijn zij vergeven, en wien gij ze houdt, die zijn zij gehouden." Rabec antwoordde, dat zulk binden en ontbinden van de zonden door de prediking van het goddelijke Woord moet geschieden, en niet door de oorbiecht, die men bij de priester deed. Hij bewees dit met de woorden van Christus, Die zijn Apostelen beval het Evangelie te verkondigen, en die dit geloofden, moesten zij vergeving van zonden verzekeren, en hun de hemel openen; daarentegen, die dat niet geloofden, die moesten zij verkondigen, dat hun zonden gehouden waren, en de hemel voor hen gesloten was. "Er is ook," zei hij, "een groot onderscheid tussen de priesters en de apostelen of de ware bedienaars van het goddelijke Woord. Deze macht, die Christus geschonken heeft, bezitten eigenlijk de apostelen en oprechte dienaars, die Gods Woord verkondigen, en niet de mispriesters, die dit niet prediken, en ook de apostelen in geen dele navolgen." Zij beriepen zich op wat Jakobus, hoofdstuk 5, vs. 16, zegt: "Belijdt elkaar de misdaden." Rabec antwoordde, dat Jakobus daar spreekt van de verzoening, die tussen de ander moet plaats hebben, en dat tot zulk een belijdenis de vrouwen zowel als de priesters evenzeer verplicht zijn, en gelijke macht bezitten.

Men vroeg hem, of hij de mis noodzakelijk, goed en heilig achtte. Hij antwoordde, dat de mis door mensen ingesteld was, en niet uit de Schrift kan bewezen worden. Ja," zei hij, "de mis is een grote gruwel en een openbare afgoderij, omdat men daarbij een stuk brood, in plaats van Jezus Christus aanbidt, en vergeving van zonden daaraan toeschrijft, voor de levenden en de doden, wat een vernietiging is van het bloed van Jezus Christus, hetwelk dat alleen doen kan, en ook alleen genoeg is tot onze verlossing. Door de mis kruisigen de mispriesters de Zoon van God andermaal, zoveel in hen is; want zij maken daarvan een offer, daar Christus nochtans door Zijn dood de offeranden der wet heeft afgeschaft, en Hij zelf eenmaal is opgeofferd, om hen te volmaken, die geheiligd worden. Door Zijn offerande, eenmaal volbracht, heeft Hij de Vader verzoend en voor ons voldaan. Nu leeft Hij, om altijd voor ons te bidden."

Hem werd gevraagd, of hij niet geloofde, dat Jezus Christus lichamenlijk tegenwoordig is in de handen van de priester, als hij de hostie opheft. Hij antwoordde: "Neen, maar ik geloof, dat Hij in de hemel is, gezeten aan de rechterhand Zijns Vaders, vanwaar Hij ook komen zal, om te oordelen de levenden en de doden, zoals in de artikelen van het geloof en Hand. hoofdstuk 1, en 4 geschreven is." Zij verweten hem, dat hij een ketter was, en het heilige sacrament verloochende. Hij antwoordde dat dit onwaar was

en beled, dat het sacrament des avondmaals door Christus Jezus was ingesteld; en dat wij, die het op waardige wijze, naar het bevel van Christus ontvangen, het waarachtige lichaam en bloed van Christus op geestelijke wijze genieten, waardoor onze zielen worden gevoed, zoals het lichaam door brood en wijn gevoed wordt. Hij bewees, dat in de mis zulk een avondmaal niet te herkennen was, want dat daarin de instelling en het bevel van Christus niet onderhouden werden, maar ten enenmale bedorven. De heer van de Bossche, lijfstraffelijk rechter, vroeg hem, hoe men het behoorde te gebruiken. Hij antwoordde: "Zo als dit Matth. hoofdstuk 26 en 1 Kor. hoofdstuk 11 is beschreven." En, toen genoemde heer een meer uitvoerige beschrijving verlangde, deelde hij hun mee op welke wijze men het te Lausanne bediende, en bewees uit de Schrift de instelling van Christus en daarentegen het gruwelijke misbruik der pausgezinden. Leraars, priesters en monniken hoorden dit aan, en konden er niets tegen inbrengen, doch klemden zich vast aan de woorden: "Dit is mijn lichaam," waarmee zij bewijzen wilden, dat Christus lichamelijk moest tegenwoordig wezen, onder de gedaante van brood en wijn. Rabec zei, dat Christus met deze woorden niets anders wilde zeggen, dan dat het brood en de wijn in het avondmaal betekenden Zijn lichaam en Zijn bloed; en dat wat het brood en de wijn doen aan het lichaam, ook het lichaam en het bloed van Jezus Christus aan de ziel doen. Hij zei: "Gelijk onze lichamen stoffelijk zijn, en hun spijs ontvangen en verteren met lichamelijke tanden, alzo neemt ook de ziel, die geestelijk is, geestelijke spijs, met geestelijke tanden." Hij bewees ook, dat Christus in het avondmaal op figuurlijke wijze had gesproken, gelijk in de Schrift meer malen geschiedde, zoals in Genesis, hoofdstuk, 17, waar de besnijdenis een eeuwig verbond genoemd wordt. Paulus noemt 1 Kor. 10, vs. 4, de steenrots Christus. Johannes de Doper noemt, Joh. 1, vs. 32, de duif Gods Geest, wat een teken daarvan was. Toen hij de woorden van Paulus aanhaalde, namelijk, dat de drinkbeker inderdaad dan een Nieuw Testament moest zijn door de kracht der woorden, zoals zij wilden, dat het brood werkelijk het lichaam zijn zou, wisten zij daarop niets te antwoorden, en moesten erkennen, dat het een figuurlijke wijze van spreken was, waar de drinkbeker een Testament genoemd wordt, in plaats van de wijn, die in de drinkbeker is; waaruit Rabec bewees, dat het teken ook de naam droeg van hetgeen het betekende.

De heer van Brerond vroeg hem, welk kwaad er dan uit volgen zou, wanneer het lichaam van Christus in het brood tegenwoordig ware. Rabec antwoordde, dat daaruit zou volgen, dat het lichaam van Christus op een en dezelfde tijd op vele plaatsen tegelijk zou zijn, ja de gehele wereld vervullen, en dat men niet vindt, dat Hij na Zijn opstanding op vele plaatsen tegelijk was: dat Hij ook in Zijn opstanding bewezen heeft, dat Hij geen verschijning of geest is geweest, maar dat Hij vlees en beenderen had, die men in de mis, onder de gedaante van brood en wijn, niet vindt, waarvan de priesters toch zeggen, dat het er in besloten is.

Hij toonde ook, dat de priesters schandelijk dwaalden, die de leken, zoals zij hen noemen, het brood in het avondmaal geven, en de wijn onthouden, tegen het openlijk bevel van Jezus Christus, Die beveelt en zegt: "Drinkt allen daaruit," en daardoor bewees, dat Hij deze dwaling, die nu bestaat, voorzag. Want aangaande het brood zegt Hij slechts: "Neemt, eet, doch betreffende de drinkbeker zegt Hij veel duidelijker: "Neemt en drinkt allen daaruit." Zo heeft de Heere het sacrament van zijn lichaam en bloed niet om te eten alleen, of om te drinken alleen, maar om te eten en te drinken bevolen te onderhouden. Zij vroegen hem, of de doop ook goed en nodig was. Hij antwoordde: "Ik geloof wel, dat de doop goed en nodig is; maar men behoort geen bezwering, olie, zout, een kaars, smeersels of andere dingen aan de instelling en het bevel van Jezus Christus toe te voegen; maar deze moet alleen met water worden

bediend, zoals men bij de Evangelisten en in de apostolische schriften en uit het gebruik kan bemerken.

Zij vroegen hem, hoe hij dacht en wat hij geloofde van de verordeningen aangaande het vasten van veertig dagen, nachtelijke gebeden, quatertempers en dergelijke. Hij antwoordde: "Ik geloof, dat de bijgelovige verordeningen, waarin men enige rechtvaardigheid of verdiensten zoekt, zeer verderfelijk en kwaad zijn, wanneer men in deze heiligheid en verdiensten zoekt, en daarom behoort men die niet te onderhouden, want zij beroven Jezus Christus van Zijn heerlijk ambt. Doch de vastendagen, die om enige staatkundige of algemene zaken vanwege de overheid worden bevolen, is de gemeente verplicht te onderhouden, echter zonder enig bijgelovig gebruik."

Hem werd gevraagd, waarom hij zijn gewijde staat had verlaten. Hij antwoordde: "Omdat de Schrift zulk een staat veroordeelt, zoals men in de 2den brief van Petrus zien kan; ook omdat hij bestaat in bijgelovige verordeningen, welke men rechtvaardigmaking en verdiensten toeschrijft, die openlijk strijden tegen de verdiensten van het bloed van Christus." Zij wilden hem als een meinedige beschuldigen, doch hij bewees, dat zulk een eed en dergelijke belofte door de Schrift verboden en veroordeeld waren, aangezien zij kwaad en tegen Gods Woord Zijn, en dat men daarom er niet toe verbonden is die te onderhouden, maar veel meer om die te verbreken, zoals alle andere zondige beloften. "De belofte van reinheid," zei hij, "staat niet in onze macht. Daarenboven bevat zij in zich het verbod van het huwelijk, dat een leer der duivelen is, zoals Paulus zegt. De belofte van armoede is onbehoorlijk, want zij is een grond van bedelarij, die door de Schrift verboden verworpen is." Toen hij aldus op alles niet de Schrift antwoordde, overschreeuwden hem de geestelijken, en lieten hem niet uitspreken, wat ook de vorst mishaaide, doch zij stoorden zich daaraan niet.

Toen nu deze vragen en antwoorden in schrift gesteld waren, en de bisschop die had nagezien, riep hij daarna de raad bijeen. Op de 24e oktober, als de bisschop met de mispriesters vergaderd was, beval hij, dat Rabec in de volle vergadering moest gebracht worden, en liet hem knielen. Door een vonnis deed hij hem in de ban als een ketter, twistzoeker en afvallige en veroordeelde hem daarna om ontwijd en daarna in handen van de wereldlijken rechter overgeleverd te worden. Rabec was met dit vonnis niet tevreden, en beriep zich op het parlement van Parijs. Andermaal werd hij in de gevangenis geleid, waar hij zes maanden vertoefde tot de 10e april, zonder dat hij voor een andere rechtbank verscheen.

Ondertussen wendden zijn vrienden alle moeite aan, hem te verlossen, en zover te brengen, dat de heren van Bern aan de koning van Frankrijk schreven om hem te bevrijden. Doch, als God de mensen roepen wil, helpt er niets aan, zoals aan hem gebleken is. Intussen had hij in die tijd nog veel te lijden van de monniken. In zijn brieven beklagt hij zich vooral over Horry en zijn aanhangers, die hem niet alleen boeken, welke hem vanwege de overheid waren toegestaan, ontnamen, maar ook over het leed, dat zij hem berokkenden, terwijl zij zijn spijs en drank op de grond wierpen. Eindelijk verkreeg de bisschop van de geheimen raad des konings, dat hij met de ontwijding van Rabec, in weerwil van zijn hoger beroep, mocht voortgaan. Aldus werd Rabec door de wacht van de gevangenis voor de bisschop gebracht, die hem meedeelde, dat de koning had toegestaan het vonnis der ontwijding aan hem te mogen volbrengen, niettegenstaande hij zich op een hogere rechtbank had beroepen. Rabec hief zijn ogen naar de hemel en zei: "O Heere, hoe gelukkig gevoel ik mij, een getuige uwer waarheid te mogen zijn!" Daarna werd hij gevoerd voor de St. Mauritiuskerk, waar een grote stelling was opgericht, waarop de bisschop, in zijn bisschoppelijke

kleding en zijn dienaren en priesters gezeten waren. Daar bracht men Rabec, wie men het misgewaad wilde aantrekken, waartegen hij zich echter zo lang mogelijk verzette, totdat zij het hem met geweld aantrokken en aldus hun komedie der ontwijding speelden. Na de ontwijding zette men hem een groene zotskap op het hoofd, terwijl de bisschop hem aan de wereldlijke overheid overgaf, en met de grootste geveinsdheid zei: "Handel toch zacht met hem!" en het hoofd schudde. Daarna werd Rabec naar de koninklijke gevangenis overgebracht.

Enige tijd daarna ontbood de rechter Rabec in de kapel van de gevangenis, en las hem daar zijn vonnis voor, dat hij namelijk door de raad was veroordeeld om levend verbrand en in de lucht opgetrokken te worden. Rabec zei, dat hij op zijn hoger beroep bleef aandringen. Maar, toen dit was geweigerd, loofde hij God en zei: "Geprezen zij God! Hij schenke mij sterkte, om tot het einde toe te volharden." Met luider stem riep hij: "Mijn God, bewijst Gij mij zulk een genade, om te getuigen van uw Evangelisch Woord? Gij hebt gezegd: Die Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader;" en "wie volstandig blijft tot het einde, die zal zalig worden", en meer zulke woorden.

Daarna redeneerde Rabec nog lang, en had nog een uitvoerig twistgesprek met een monnik, Alanus genaamd, en met de opziener van het klooster, die hem dikwerf vervloekten en belasterden, omdat zij in hun redenen werden beschaamd. Men wilde hem Maria doen aanroepen en niet Jezus, doch hij wilde dit niet. En, toen de beambten hem bedreigden, zei hij: "Al voelde ik ook, dat mijn tong dit wilde uitspreken, zo zou ik haar liever niet de tanden afbijten." Daarom riepen zij de scherprechter, en lieten hem de tong uitsnijden. Vervolgens werd hij op een slede gebonden, en naar de strafplaats gevoerd. Onderweg spuwde Rabec veel bloed uit, en was zeer mismaakt, doch hij hief zijn ogen hemelwaarts, en zuchtte tot de Heere. Toen hij ontkleed en van voren en achteren met stro bedekt was, strooiden zij een grote hoeveelheid buskruit op zijn lichaam, terwijl hij werd vastgemaakt en in de lucht opgetrokken. Ook toen verhief hij zijn stem zeer luid, en begon de 79e psalm te zingen: "De heidenen Zijn, o Heere, gelopen in uw erve," enz. Hij zong zo duidelijk en verstaanbaar, dat de menigte zich verwonderde ofschoon de tong omtrent drie vingers breed was afgesneden. Langer dan zeven minuten bleef hij wel in de lucht hangen voor het hout ontstoken werd, en zong terwijl zijn psalm. Herhaalde malen riep hij: "Heere Jezus Christus, help mij!" Velen uit het volk beschimpten hem en spotten omdat hij Christus aanriep, en zeiden: "Hij doet als de vorsen!" De monniken verlieten hem geen ogenblik. Alanus hielp de scherprechter het stro aan het lichaam van Rabec binden, en legde een kool vuur temidden van het stro, en meende dat alles terstond zou ontvlammen zo spoedig Rabec in de lucht opgetrokken was, en het alzo een wonder zou schijnen, alsof zijn lichaam door het vuur uit de hemel zou in brand gestoken zijn. Toen nu al die brandstoffen ontvlamden, werd Rabec in het vuur neergaten en daarna weer opgetrokken. Op aandringen van de monniken werd dit verschillende keren herhaald, die dan ook tot de scherprechter zeiden: "Haal op, laat zakken, totdat hij de maagd Maria aanroept", en dit duurde zo lang totdat hem de ingewanden uit het lichaam vielen. Maar tot de laatste ademtocht loofde hij de Heere. Eindelijk, toen hij geheel misvormd was, en geen menselijke gedaante meer had, lieten zij hem op de brandstapel neer, waar hij geheel werd verbrand. Zo scheidde de vrome martelaar uit deze wereld, en wel op de 24e april in het jaar 1556.

Pieter van Rosseau

[JAAR 1556.]

Pieter van Rosseau, geboren in het land Anjou, oefende zich in de steden Genève en Lausanne geruime tijd in Gods Woord.

Daarna verlangde hij naar zijn vaderland terug te keren, teneinde de kennis der waarheid aan enigen mee te delen, en ook om met zijn schoonbroeder over enige geldelijke zaken te spreken. Toen hij in de stad Angers was gekomen, en van zijn schoonbroeder, in wiens huis hij vertoefde, zijn erfdeel vorderde, werd hij door hem verraden, en bij de overheid aangeklaagd. In plaats van de erfenis te ontvangen, werd hij, door Gods voorzienigheid, in dezelfde gevangenis gebracht, waar ook Rabec zat, door wie hij buitengewoon in de kennis, die God hem aanvankelijk geschonken had, werd versterkt. Dit geschiedde in de maand Oktober van het jaar 1555.

Spoedig daarna werd hij aangaande zijn geloof ondervraagd, zowel door de dienaren van de bisschop als door vele beambten des konings, benevens door vele andere priesters en monniken, wat hij zelf op de volgende wijze heeft beschreven:

"Allereerst vroegen zij mij, hoe ik dacht over het sacrament des altaars. Ik antwoordde, dat zij Gods Woord vervalsen, wanneer zij wat in de schrift het sacrament des Avondmaals genaamd wordt, het sacrament des altaars, heten. "Geloofst gij dan niet," zeiden zij, "dat in de mis het lichaam van Jezus Christus is, wanneer de priester de woorden der inzegening over de hostie heeft uitgesproken?" Ik antwoordde, dat wat de priester doet, hij dat slechts voor zichzelf doet; want zij, die dicht bij hem zijn, zien dit alleen, wat niet is volgens het bevel, dat Jezus aan Zijn discipelen gaf, en wat zij daarna hebben volbracht. Want Hij stelde hun in de gelegenheid om het te zien en te smaken, toen Hij tot hen zei: "Neemt het allen, opdat gij allen mijn dood deelachtig mag zijn, die gij verkondigen moet, totdat Ik kom." Want Christus beval, dat zij het allen zouden gebruiken, opdat zij allen zijn dood deelachtig zouden zijn, die zij verkondigen moesten, totdat Hij kwam. Om zijn bevel te volbrengen, moeten wij dit ook doen. De apostelen begrepen wel, wat Christus met het avondmaal bedoelde, volgens de betekenis van het Pascha, dat Hij juist tevoren had gebruikt.

Zij vroegen, hoe ik dacht over de Doop en wat ik daarvan geloofde. Ik antwoordde, dat ik geloofde wat de vier Evangelisten daarvan getuigen, en hoe Johannes predikte de doop der bekering tot vergeving van zonden. Indien wij nu die in het geloof ontvangen, en in het Evangelie geloven, is het ons een eeuwig verbond met Christus Jezus. Wij zijn allen één in Christus en begraven in Zijn dood door de doop.

In de Handelingen der apostelen zijn overvloedige bewijzen, hoe de apostelen Jezus Christus predikten, als gekruisigd om onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardigmaking, en dat men het Evangelie moest geloven en zich laten dopen. Volgens het voorbeeld van Johannes, gebruikten zij slechts water, die gezegd had, dat er na hem iemand kwam, wiens schoenriemen hij niet waardig was te ontbinden. die met de Heilige Geest zou dopen.

Zij vroegen, of men de maagd Maria en de heiligen in het paradijs niet behoorde aan te roepen. Ik antwoordde, dat ik graag mijn gebeden tot God richtte, volgens de leer van Johannes, die zegt: "En, indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige. En Hij is een Verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der gehele wereld." Hij kan volkomen zalig maken die door Hem tot God gaan. Hij leeft altijd om voor hen te bidden, die Hem van goeder harte aanroepen, en op Hem hun vast vertrouwen stellen; want Hij zegt: Komt allen tot mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven." En door de Profeet zegt Hij: "Ik wil mijn eer aan geen anderen

geven, noch mijn lof aan de gesneden beelden." Verder, dat allen, die op gesneden beelden betrouwen, zullen beschaamd worden.

Zij vroegen verder, of ik niet geloofde, dat er een vagevuur was, om de zielen der gestorvenen te reinigen. Ik antwoordde, dat het bloed van Jezus Christus ons van onze zonden reinigt, en dat ik aan geen andere reiniging geloofde. Want die in Adam onrein zijn geworden, zijn door het bloed van Jezus Christus gereinigd en gewassen, anders zou Zijn dood voor ons tevergeefs zijn geweest.

Zij vroegen mij, hoe ik over de biecht dacht. Ik antwoordde, dat het nodig is de zonden voor God te belijden, Daar het voorbeeld van Mozes, Aäron en Samuël, die hun eigen zonden en ook die van het volk Israëls voor God alleen hebben beleden, aan Wien men de zonden belijden moet, om vergiffenis te erlangen. Indien wij onze zonden belijden, God is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve. Waarlijk, wij hebben een groten Hogepriester, Jezus de Zoon van God, Die door de hemelen doorgegaan is, Die onze zonden vergeven en kwijtschelden kan. Hij, zeg ik, en niemand anders. Aan Hem alleen moeten wij biechten. De psalmen van David zijn vol van de belijdenis zijner zonden, die hij alleen voor God deed.

Zij ondervroegen mij ook aangaande het vasten. Ik antwoordde, dat het vasten goed, ja noodzakelijk was, niet om de geboden van mensen, die niet dan geveinsd zijn, zoals zij tonen door hun droevige gezichten en uitgeteerde wangen. Zij zouden wel willen, dat men op de trompet zou blazen wanneer zij enig werk ter ere van God willen verrichten; maar dat is geheel tegen zijn Woord, want dat zegt: Als gij vast, zo zalf uw hoofd en was uw aangezicht; opdat het van de mensen niet gezien worde, als gij vast." De 18den Oktober, in het jaar 1555, werd ik geleid voor de beambten des konings en, voor de dienaren van de bisschop van Angers. Daar werd mij verder gevraagd, of ik bij mijn antwoorden wilde blijven volharden. Ik zei ja, want zij zijn bevestigd door het gezag der Schrift. Toen werd ik omringd door een hoop in hemden geklede geestelijken en gekapte leraars en meer anderen, die onderscheiden klederen droegen. Onder andere vroeg mij een monnik: "Welaan, gelooft, gij niet, dat, toen Jezus Christus zijn apostelen het brood gaf, in het brood wezenlijk zijn lichaam was en in de kelk zijn bloed?" Ik antwoordde, het is laster, als gij zegt, dat Zijn bloed in de kelk was voor het uit Zijn lichaam was gestort. Want het brood en de wijn in de drinkbeker, welke Hij Zijn apostelen gaf, dienden alleen ter gedachtenis van zijn lichaam en bloed, die voor ons in de dood werden overgeleverd, zoals Paulus betuigt, als hij zegt: Zo dikwijls gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt." Zij zeiden: "Christus Jezus heeft gezegd: "Het brood, dat Ik u geven zal, is Mijn vlees." En verder: Voorwaar, voorwaar, tenzij gij het vlees van de Zoon des mensen eet, en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelf. Wie Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven. Ik antwoordde: in hetzelfde hoofdstuk staat geschreven, dat vele van zijn discipelen, die dit hoorden, geërgerd waren. Doch Jezus, wetende, dat zij daarover murmureerden, zei tot hen: "Ergert ulieden dit? [Wat zou het] dan [zijn], zo gij de Zoon des mensen zaagt opvaren, daar Hij tevoren was? De Geest is het, Die levend maakt; het vlees is niet nut. De woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven." Aldus is daar het lichaam van Jezus Christus niet, zoals gij ons wilt doen geloven, dat zou tegen Zijn Woord zijn, Christus verbiedt ons dit, zeggende: "Zo iemand tot vlieden zal zeggen: ziet, hier is Christus of daar; gelooft het niet. Ziet, hij is in de woestijn; gaat niet uit. Ziet, [hij is] in de binnenkamers; gelooft het niet. Derhalve kan het lichaam en het bloed van Christus in het brood en de wijn niet vervat zijn, zoals gij zegt, maar men moet Hem in de hemel zoeken. Doch in het avondmaal, wanneer dit naar de instelling van Christus gebruikt wordt, zoals de apostelen het gevierd hebben, ontvangen wij het

lichaam en het bloed van Christus op geestelijke wijze en door het geloof. De arme monnik was zeer beschaamd, en de omstanders morden allen tegen mij; ja, ook de heer van der Bossche, lijfstraffelijk rechter, zei: "Hoe dan, wilt gij met uw woorden ons allen tot afgodendienaars verklaren. Ik antwoordde hem: "Gij begrijpt het beter dan gij spreekt. De dienaar van de bisschop sprak met mij over de offerande, en zei, dat de priesters de offeranden mochten volbrengen en die heiligen. Ik antwoordde, dat ik geen offeraar kende anders dan Jezus Christus, Die als onze Voorbidder opgevaren is, en een Hogepriester is geworden tot in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek. Wij zijn geheiligd door de offerande van Zijn lichaam, die eenmaal volbracht is, door welke offerande Hij in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden. Ik vermoedde, dat deze, die een leraar genoemd werd, de brief aan de Hebreëen nog nooit gelezen had; want hij antwoordde mij niet, en bleef beschaamd voor zich staren. De procureur des konings ontstak in grote woede tegen mij, en liet mij uitkleden, om te onderzoeken of ik nog meer geld of boeken had; zij deden mij daar vele onaangenaamheden aan. Ik bid u, denkt eens na, hoe het gaat met een arm schaap onder de wolven, die allen met luide mond roepen: "Crucifige, Crucifige."

Enige dagen na zijn vrome en volstandige belijdenis der waarheid werd hij veroordeeld om levend te worden verbrand. Doch, aangezien hij tot de gruwelijke sekte van het pauselijk priestendom behoord had, werd hij bovenal in het vonnis als ketter veroordeeld, en bevolen om te worden ontwijfd. Doch hij beriep zich op het hof van het parlement te Parijs, en drong daar op aan. In de maand April van het jaar 1556 had de koning aan zekere mr. Reinigius Ambrosius, de president van Aix, opgedragen kennis te nemen en te oordelen over alle zaken van hen, die men kettters of Luthersen noemden. Toen deze andermaal de belijdenis van het geloof van Pieter van Rosseau gehoord had, en bemerkte, dat hij daarin volhardde, wat zij *hardnekkigheid* noemden, bevestigde hij het vonnis, dat reeds geruime tijd tevoren door de rechter van Angers was uitgesproken, en liet hem op Vrijdag, de 21sten Mei, ontwijden. Om zijn wreedheid te tonen, daar hij eerst drie dagen vroeger gekomen was, liet hij daarna de vromen martelaar op zeer onmenselijke wijze tot drie malen pijnigen, wat hij geduldig onderging. Omstreeks vier of vijf uren in de namiddag van de zelfden dag, liet hij hem de tong uitsnijden, en een ijzeren bal in de mond duwen. Aldus misvormd en verminkt werd hij op een slede naar de brandstapel gevoerd, die op de haven van Angers was opgericht. Toen hij nu op een ladder gebonden en in de lucht opgeheven werd, sloeg hij zijn ogen naar de hemel, terwijl de eeuwige God duidelijk toonde, dat Hij hem niet verliet. Want, toen hij reeds zwart door de vlammen geworden en bijna half geroosterd was, zodat de bal uit zijn mond viel, riep hij de naam des Heeren aldus aan: Jezus Christus, sta mij bij; Heere God, help mij." Vele lieden verwonderden zich daarover. En aldus is hij volstandig in het geloof uit dit leven gescheiden.

Laurens, de schoenmaker, en Jan Fasseau

[JAAR 1556.]

In het jaar onzes Heeren 155(3 ontstond er in de stad Bergen, in Henegouwen, een grote vervolging tegen de christenen, daar de wet was vernieuwd, en tot rechters waren gekozen onverstandige lieden, die geen kennis hadden van de Evangelische waarheid, en derhalve daarvan vijanden waren. Om hun wreedheid te tonen, overvielen zij het huis van Laurens, de schoenmaker, geboren te Brussel, in Brabant, en ook van Jan Fasseau, in een klein dorp bij Bergen geboren, Giuri genaamd. Aangaande deze mannen werd vermoed, dat zij de Schrift lazen, en daarom werden zij gevangen genomen. Toen men hun rechtsgeding in orde had gebracht, werden zij

veroordeeld, om, zonder dat zij aangaande hun geloof werden ondervraagd, te worden onthoofd. Toen Laurens dit overhaast gesloten vonnis vernam, zei hij tot de rechters: "Mijn heren, gij dwaalt zeer, als gij meent met het vuur en het zwaard Gods Woord te zullen kunnen uitroeien, wijl dit toch eeuwig blijven zal." Als zij nu hoorden en bemerkten, dat hij hoe langer zo moediger werd, lieten zij, ofschoon er reeds een schavot was opgericht om hem te onthoofden, ook een brandstapel gereed maken, om hem te verbranden, wanneer hij te veel naar hun zin zou spreken. Zij brachten hem naar de gerichtplaats, waar hij vrijmoedig heenging, terwijl hij de Heere loofde en prees, en onthoofd werd. Korte tijd daarna sloegen zij ook Jan Fasseau, om dezelfde reden, het hoofd af. Aldus werden deze beide martelaren, omdat zij de Schrift naarstig onderzochten en christelijk daarnaar leefden, aan de Heere opgeofferd.

Arnoud Monier en Jan de Cazes

[JAAR 1553.]

Arnoud Monier, geboren in de stad St. Milion, in Bordelais, was een jong man van omtrent vijfentwintig jaren. Hij werd door Antonius de Lescure, de procureur-generaal van de koning, op de 25sten April, des avonds omstreeks zes uren, in het jaar 1556, in de stad Bordeaux gevangen genomen. Nadat hij in het huis van de procureur ondervraagd was, en reden van zijn geloof gegeven, en gezegd had tot welke godsdienst hij behoorde, werd hij naar de gevangenis van het hof gebracht. En ofschoon de procureur-generaal door de kracht der waarheid was overwonnen, en zeer ernstig vermaand werd zijn handen niet met het onschuldig bloed der gelovigen te besmetten, onder bedreiging dat God daarover zou oordelen, gaf hij nochtans, uit vrees van zijn ambt te zullen verliezen, aan het hof te kennen, dat Monier gevangen genomen was.

Des Woensdags daarna, de 29sten April, werd Monier in de kamer der misdadigers geroepen voor de aangestelde commissarissen, en daar aangaande alle artikelen van zijn geloof ondervraagd, namelijk aangaande de mis, het vagevuur, de verering der heiligen, waarop hij zeer gepast antwoordde. Nochtans schreef hij, op de 30e april, tot meerdere bevestiging het volgende:

"De goede God helpe mij door zijn Heilige Geest. Amen.

De reden, waarom ik geen zwaarigheid maakte ten allen tijde vlees te eten, is, omdat Paulus zegt, dat het verbod om te trouwen, en de spijs te nuttigen, die God geschapen heeft, en met dankzegging te gebruiken, een leer der duivelen is. Dat ik ook het avondmaal in deze landen niet gebruikt heb, is omdat ik niet wist, wie dat zuiver bedienden, naar de instelling en het bevel van Jezus Christus.

Dat ik bij de priester niet heb gebiecht, is, omdat ik in de gehele Schrift niet vind, dat het mij van God bevolen is. Dat ik niet gegaan ben om de mis te horen, is omdat zij die de mis bedienen, een offerande willen volbrengen voor levenden en doden, om God te verzoenen. En uit de heilige Schrift weet ik, dat de enige offerande van Jezus Christus, eenmaal door Hem volbracht, genoegzaam is omdat tot stand te brengen.

Dat ik aan geen vagevuur geloof, is, omdat het bloed van Jezus Christus onze Heere genoegzaam is om mij te reinigen, te wassen en te zuiveren van alle mijn zonden, zoals de Schrift mij dat op verscheidene plaatsen verzekert.

De reden, waarom ik de heiligen, die in de Heere gestorven zijn, niet aanbid, is, omdat het mij door God niet geboden is. En onze Heere Jezus, als Hij leert, hoe men bidden moet, zegt: "Wanneer gij bidt, bidt aldus: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt," enz.

De godsdienst, die ik bezit, en waarin ik door Gods hulp, begeer te leven en te sterven, is uitvoerig beschreven in de boeken der heilige Schrift, zowel in het Oude als in het

Nieuwe Testament, en beknopt vervat in de vier voorname stukken, namelijk, in het gebed, hetwelk begint: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt;" in de geboden van God, beginnende: "Hoor Israël, Ik ben de Heere uw God;" in de artikelen van het geloof, die met de woorden beginnen: "Ik geloof in God de Vader; en in de sacramenten, die onze Heere Jezus Christus in Zijn gemeente heeft bevolen.

Getekend Monier.

Op die zelfden dag, zijnde de 30sten April, kwam te Bordeaux **Jan de Cazes**, woonachtig te Libourne, die een goed vriend en metgezel van genoemden Monier was. Toen hij vernam, dat Monier was gevangen genomen en beroofd van allen troost, werd hij indachtig aan de klacht van Christus: "Ik was in de gevangenis, en gij hebt Mij niet bezocht, en door ijver aangevuurd, om hem enige troost aan te brengen, en te versterken met de beloften van God. Hij verzocht daarom toegang tot genoemden Monier, die in de gevangenis van de burg vertoefde. Tot drie of vier malen werd hem dit geweigerd, met bevel vandaar te gaan, omdat het hof uitdrukkelijk had bevolen, allen gevangen te nemen, die daar kwamen om Monier te bezoeken, en met hem te spreken. Niettegenstaande dit alles had Cazes, nadat hij van al de gelovigen te Bordeaux afscheid genomen had, vast voorgenomen om Monier, indien er enige mogelijkheid toe bestond, aan te spreken en door vertroosting te versterken; doch de toegang werd hem andermaal geweigerd. Toen hij nabij het paleis was gekomen, met de bedoeling om dadelijk te vertrekken, zond de bewaarder van de burch iemand tot hem, François genaamd, om hem te roepen, en te zeggen, dat hij hem wilde spreken. Doch Cazes zei, dat aangezien hem vroeger de toegang was geweigerd, hij niet wilde komen, en wanneer hem iets te zeggen had, hij moest komen. François was over dit antwoord ontsteld, ging naar hem toe, greep hem terstond, en bracht hem toe, hem zonder enige tegenstand naar de woning van de burchvoogd. Toen hij daar was, werd hij gevangen gehouden, en men boodschapte dit terstond de heer van Alesme, de oude commissaris van Monier. Toen deze daar gekomen was, en met Cazes sprak, herkende hij hem wegens een rechtsgeding van burgerlijke zaken, dat Cazes vroeger voor hetzelfde hof had gehad, waarvan hij overbrenger was geweest, en zei eindelijk: "O, ik ken Cazes zeer goed, en ik kan immers niet denken, dat hij tot de sekte van die anderen booswicht (met wie hij Monier bedoelde) behoort; of dat hij niet zou hebben gebiecht of zijn Pasen niet gehouden?" Na deze woorden van Alesme werd Cazes buiten de gevangenis gezonden, en was genoegzaam vrij. Doch hij kort de lastering niet verdragen, noch met stilzwijgen de genoemden Monier laten verguizen hij zulk een onrechtvaardige aanklacht, en keerde tot de heer Alesme terug en zei: "Mijnheer, ik weet zeker, dat Monier een zeer geacht en eerzaam man is; en wat mij zelf betreft, ik ben gewoon mijn zonden bij God te biechten, en bij geen ander. Ik heb ook mijn Pasen op geestelijke wijze gehouden en niet vermengd met afgoderij, zoals men in het pausdom gewoon is, waar ik het om tien duizend doden niet zou willen houden." Toen Alesme hoorde, dat bhij in zijn mening bedrogen was, beval hij deze vrome man zeer stevig te binden, en in een diep gat te zetten tot de volgende dag, zijnde de 1e Mei, wanneer hij aangaande zijn geloof zou ondervraagd worden, zoals hier volgt, hetwelk aan de wettelijke stukken is ontleend.

"Jan de Cazes, geboren en wonende te Libourne, omtrent zevenentwintig jaren oud.

Toen hem gevraagd werd, hoe lang hij in deze stad had vertoefd, zei hij, dat hij eergisteren van Libourne daar was gekomen, en dat hij op die dag naar de burch was gegaan om enige brieven te brengen, die zijn neef toezond aan de burchvoogd teneinde enig geld van hem te ontvangen; en dat hij, toen hij daar was, verzocht had om Arnoud Monier eens te mogen spreken, aangaande wie hij vernomen had, dat hij

daar gevangen zat; dat de gezonden bode van de burcht, François genaamd, hem had gevangen genomen, in een diep gat gezet, waar hij tot nu toe was gebleven. Doch op de eed, die hij aflegde, had hij getuigd, dat hij de genoemden Monier niet gezien of gesproken had.

Gevraagd zijnde, of hij voornoemden Monier kende, en of hij wist, dat hij te Genève geweest was, zei hij, dat hij niet zeker wist, of hij te Genève geweest was, anders dan hij hem had horen zeggen, dat hij daar vertoefd had, toen hij uit Duitsland kwam; dat hij met deze Monier sinds ruim vijf jaren had omgegaan, en dat zij in hun jeugd samen hadden ter school gelegen, maar dat hij hem geen redevoeringen had horen uitspreken, of enige verboden boeken bij hem had gezien.

Ondervraagd zijnde van zijn geloof, en hoe hij over het sacrament des altaars dacht, zei hij, dat het vier jaren geleden was, sinds dat hij gebiecht had, en zijn Pasen gehouden, omdat er in die landen geen dienaar was, om het heilig avondmaal uit te delen naar de instelling van Jezus Christus, en dat de dienaar een bisschop moest zijn, die geen hoereerder of lasteraar was. Dat hij na de tijd van vier jaren zijn Schepper steeds had ontvangen, met leedwezen over zijn zonden, in geloof en in de geest en niet anders. En mocht hij Hem voor die tijd hebben ontvangen, zoals dat met Pasen het geval is, dat hij zich dan daarin had vergist.

Toen hem gevraagd werd, of het dierbaar lichaam van onze Heere tegenwoordig was in het heilig sacrament des altaars, nadat de woorden van inzegening daarover waren uitgesproken, antwoordde hij ontkennend. Hij zei, dat, zo Hij daar wezenlijk tegenwoordig ware, dan de artikelen van het geloof vals zouden zijn, waarin staat, dat onze Heere naar de hemel is gevaren, dat Hij zit ter rechterhand Gods, Zijns Vaders en vandaar zal komen om te oordelen de levenden en de doden. En, nadat men hem onder het oog had zoeken te brengen, dat zijn woorden in strijd waren met het bevel van de moeder de heilige kerk, antwoordde hij, dat het uit de heilige Schrift niet bleek, dat het lichaam van onze Heere wezenlijk in het sacrament des altaars tegenwoordig was. Wel betuigde hij, dat het geestelijk was in het avondmaal, en dat het genoemde sacrament anders niet is dan een teken en onderpand, wat de Heere aan ons heeft nagelaten tot de dag der opstanding. Bovendien zei hij, dat onze Heere zich niet zal laten vallen in de handen van de priester, die een zondaar, hoereerder, dronkaard en lasteraar is.

Gevraagd zijnde, of hij naar de mis ging, en of hij de kerk vlijtig bezocht, antwoordde hij, dat het vier jaar geleden was, dat hij een mis gehoord had, grote of kleine, dat hij ook geen avondmis of slotgebeden had gehoord, en niet anders ter kerk kwam dan wanneer men predikte.

Toen hem gevraagd werd, of hij ook enige predikatie in deze stad had gehoord, antwoordde hij, dat hij zeven of acht malen in de laatste veertig dagen een Augustijner monnik had gehoord, welke monnik volgens het Evangelie predikte.

Toen men hem vroeg, of hij de maagd Maria en de andere heiligen, die nu in het paradijs zijn, aanbad, antwoordde hij, dat men de heiligen niet moet aanbidden, want dat Christus ons had leren bidden: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt."

Daarenboven beweerde hij, en hield staande, dat men de maagd Maria niet moet aanbidden. Wel zei hij, dat zij door de Engel was gegroet, zoals men in Luk. hoofdstuk 1 beschreven vindt, doch dat hij in zijn gebeden niet gewoon was te zeggen Ave Maria, omdat Jezus Christus Zelf dat niet bij het gebed had gevoegd, hetwelk Hij ons voorgeschreven heeft om tot God Zijn Vader te bidden.

In zijn verantwoording hield hij ook staande, dat onze Heere Jezus Christus onze Voorbidder is, en dat men slechts de enige God moet aanbidden, in de naam van Zijn Zoon Jezus Christus. Ook zei hij, dat hij geen bijzondere uren of andere gebeden

waarnam dan de gebeden Gods, het gebed des Heeren, de apostolische geloofsbelijdenis, en nog enige andere gebeden, die hij in het bijzonder deed, waarmee hij van God vergeving van zijn eigen zonden verlangde.

Gevraagd zijnde, wat hij geloofde van het vagevuur, antwoordde hij, dat er geen ander vagevuur was dan het dierbaar bloed van onze Heere, dat voor ons vergoten werd tot reiniging en behoudenis van onze zielen en gewetens. Hij voegde er bij, dat, wanneer men zei, dat er een ander vagevuur was, het dierbaar bloed tevergeefs zou gestort zijn. Daarenboven zei hij ook nog, dat, als een mens stierf, hij naar het paradijs of naar de hel ging tot de oordeelsdag, wanneer onze Heere de goede van de kwaden zal scheiden.

En, wat het vasten betreft, zei hij, dat het ware vasten bestond in zich te onthouden van kwaad te doen, en de geboden van God zo goed mogelijk op te volgen. Hij zei ook, dat hij niet geloofde, dat er een ander vaste bestond, dat hij dit ten minste in het Evangelie niet had gevonden.

Toen hem gevraagd werd, of hij wijwater nam, als hij de kerk bezocht, antwoordde hij ontkennend, en voegde er bij, dat hij niet anders in de kerk kwam, dan wanneer men predikte, en dat ook alle soorten van water zijn gezegend.

Gevraagd zijnde, of hij voor de zielen van zijn vader, moeder en andere vrienden had laten bidden, zei hij, dat hij dit niet had laten doen, en dat hij, nadat hij waarachtige kennis van God verkregen had, hetwelk vierjaren of daaromtrent geleden was, ook niet tegenwoordig was geweest bij uitvaarten of lijkdiensten. Hij voegde er bovendien bij, dat, zoals men aan zieken geneesmiddelen geeft, terwijl deze nog leven, dat men aldus tot God voor elkaar moet bidden, terwijl men nog leeft. Aangaande de gebeden, die gedaan worden voor hen, die door de dood van ons gescheiden zijn, zei hij, dat hij in de Schrift niets vond, dat aan zulk een gebed kracht geeft.

Toen men hem vroeg, wie hem had verleid en deze leer had onderwezen, antwoordde hij, dat het de Heilige Geest was.

Gevraagd zijnde, welke boeken hij had, zei hij, dat hij nu geen boeken bezat, doch dat hij vroeger een Bijbel had gelezen, die te Lyon was gedrukt, welke hij van een reiziger had gekocht, die hij niet noemen kon, dat die twee kronen kostte, die hij aan zeker persoon van Saintonge betaald had, die hij echter ook niet noemen kon, en dat dit reeds een jaar of daaromtrent geleden was. Ook zei hij, dat hij de psalmen van David, volgens de overzetting van Marot, gelezen had, doch geen andere boeken.

Men vroeg hem, of hij deze bovengenoemde artikelen met Monier had vergeleken. Waarop hij antwoordde, dat hij over enige dier artikelen met Monier had gesproken, en dat zij beiden overeenkwamen met de heilige Schrift.

Toen hem gevraagd werd, of hij niet enige personen in de steden Bordeaux, Libourne of elders kende, die zijn gevoelens waren toegedaan, zei hij, dat hij er geen kende.

Gevraagd zijnde, wat hij geloofde aangaande het sacrament des huwelijks, antwoordde hij, dat het huwelijk een eerlijke en heilige zaak was; dat God het huwelijk had ingesteld, opdat de Christenen in kuisheid zouden leven, zonder zich schuldig te maken aan hoererij; en dat hij niet kon toestemmen, dat het huwelijk een sacrament is.

Het stuk was getekend

De Cazes.

Des anderen daags werd de genoemde de Cazes in de torenkamer gebracht, waar hem de bovenbeschreven artikelen werden voorgelezen. En, ofschoon hij bij herhaling vermaand werd om terug te keren, en als een goed en katholiek christen te geloven,

betuigde hij, dat zijn artikelen de waarheid behelsden, dat hij daarin bleef volharden, en niets anders wilde geloven.

Daarna staakte men het gesprek met hen, totdat er vier leraars in de godgeleerdheid zouden gekomen zijn, om met hen te spreken, en, zo mogelijk, terug te brengen tot het ware geloof, en hun dwalingen duidelijk voor ogen te stellen, wat nog die zelfden dag plaats had, en wel in tegenwoordigheid van drie raadsheren van het hof en van de procureur des konings.

Toen deze waren aangekomen, werden Arnoud Monier en Jan de Cazes, de een na de ander, in verhoor genomen. Allereerst werden de artikelen van Monier, die hij aan het hof had overgeleverd en getekend met zijn eigen hand, achtereenvolgens voorgelezen. Met vele woorden en dusgenaamde bewijzen uit de heilige Schrift trachtten de leraars aan te tonen, dat zijn artikelen op dwalingen berusten, waarom zij hem raadden terug te keren tot God en Zijn heilige katholieke kerk. Zij haalden vele geschriften van oude kerkleraars en kerkvergaderingen aan, waarmee zij de artikelen van Monier zochten te wederleggen. Hij antwoordde zeer beknopt, dat, wat hij had gezegd en betuigd de waarheid was, en dat hij in het Evangelie niet vond, dat hij anders behoorde te geloven, en zei, dat men hem uit het Evangelie of ook uit de heilige kerkvergaderingen niet kon bewijzen, dat hij dwaalde, en verlangde dat zij het tegendeel zouden bewijzen, opdat hij zou kunnen beoordelen, of het recht of onrecht was. Men wilde hem aan het verstand brengen, dat het nodig was, ook voor hem, de geboden en leerstellingen der kerk te geloven en te onderhouden, zoals zij en alle goede christenen, volgens hun zeggen, deden. Hij antwoordde, dat hij de geboden Gods en Zijn Evangelie wilde gehoorzamen en niets anders. Daarop hielden de raadsheren een vergadering met de leraars waardoor de procureur-generaal en de advocaat des konings besloten, Monier en Cazes te veroordelen om op een slede naar de gewone plaats der stad te worden gesleept, en voor de St. Andrieskerk openbaar boete te doen, God, de koning, en de overheid vergiffenis te vragen, om daarna voor het paleis levend te worden verbrand, en dat zij vooral gepijnigd moesten worden, opdat zij hun geestverwanten zouden noemen. Deze eis werd door het hof en de raadsleden overwogen, en nadat ieder zijn gevoelens daarvan gezegd had, waren zij niet eenstemmig. Enige wilden, dat Monier en Cazes als hardnekkige ketteren zouden sterven, en gepijnigd worden om hun geestverwanten te noemen; anderen gaven de raad hen gedurende twee of drie maanden in een klooster op te sluiten, voor men enige straf op hen zou toepassen, aangezien zij al de artikelen des christelijke geloofs en wat hij de profeten evangelisten en apostelen gevonden werd, hadden beleden, daar toch de artikelen, die zij beleden, in de laatste kerkvergadering waren vastgehouden. Deze zeiden ook, dat het in de heilige Schrift en ook in de wereldlijke rechtbanken niet gevonden werd, iemand te doden wegens geschil van gevoelens aangaande Gods Woord; dat dit ook niet bekend was in de eerste tijden van de stichting der christelijke kerk, dan alleen in de laatste veertig jaren, wat een zaak was, die de christen niet betaamde; voorts, dat men Monier en Cazes bij hun verblijf in het klooster dan uitvoeriger uit de geschriften van de oude leraars kon terechtwijzen. Niettegenstaande dit voorstel werden de genoemde martelaren eindelijk veroordeeld, om op een slede naar de strafplaats te worden gesleept, in het openbaar voor God, de koning en de wethouders boete te doen, en daarna voor het stadhuis te worden verbrand.

Op vrijdag de 7e mei bond de scherprechter hen op een soort van slede, en sleepte hen aan het achterste gedeelte van de wagen door het slijk en de modder. Zij werden gevolgd door de wethouders, deurwaarders, gerechtsdienaren, krijgsknechten en busschietters van het kasteel, trompetblazers, schutters en hellebaardijs. Toen Cazes zag, dat zijn metgezel bedroefd was, zei hij tot hem: "Heb goede moed, mijn broeder,

heb goede moed!" en terwijl zij aldus elkaar vertroostten en versterkten, kwamen zij eindelijk voor het stadhuis te Bordeaux. En, ofschoon deze heilige martelaren zich niet verzetten, lieten nochtans de heren de poorten der stad sluiten en goed versterkt bewaren, zo lang men met hun terechtstelling bezig was. Vervolgens werden Monier en Cazes aan een galg vastgemaakt, terwijl zij grote standvastigheid en blijdschap betoonden, en zich gelukkig achtten, dat zij aan het lijden van Christus deelachtig werden. Toen Monier het hoogste gedeelte der galg bereikt had, zei hij: "O Heere God, ik dank U van hart, dat het U behaagd heeft, om ons te roepen tot belijdenis van Uw naam. Schenk ons de genade tot het einde te volharden!" Terwijl zij elkaar opwekten en enkele malen het volk toespraken, ja hun gebed voor God uitstortten, bliezen de trompetters onophoudelijk op hun trompetten, opdat het volk de liefelijke vermaningen uit hun mond niet zou kunnen horen.

Toen de scherprechter boven aan de galg was, om Cazes, volgens het bevel van het hof, te verworgen, viel hij van boven op de grond, zodat zijn hoofd deerlijk gewond werd, en het bloed er geweldig uitstroomde. Nadat hij echter was opgestaan, verworgde hij Monier, die zonder zich te verroeren de geest af; doch Cazes werd, onder onmenselijke pijnigingen, levend verbrand, terwijl hij God voortdurend aanriep. Voor hij de geest gaf, waren zijn beenderen bijna verteerd. Aldus werden zij aan de Heere geofferd.

Toen zij bijna verbrand waren, overvielen de vijanden der waarheid en allen omstanders zulk een schrik en ontzetting, dat zij allen liepen, alsof zij gejaagd werden. De heren vluchtten, de krijgsknechten en het volk liepen hard weg, vielen de een over de ander, vertraden elkaar, en niemand kon rekenschap van deze verwarring geven. De geestelijke van St. Antonius was gevallen, en een grote menigte volks liep hem over het lichaam voor men hem kon oprichten. De schrijver Pontack, die gekleed met zijn roden mantel op zijn ezel zat, werd door het gedrang van het volk op de Poitivestraat van zijn ezel geworpen, en had zich derwijze bezeerd, dat men hem in het huis van de weduwe van Pichom moest dragen, terwijl hij riep: "Verberg mij! behoud mijn leven! ik sterf! het is met mij gedaan; vrienden, verbergt mijn ezelin, opdat men haar niet kent." Alle huizen in de stad waren gesloten. Toen men een weinig tot bedaren was gekomen, vroeg ieder wat dit toch geweest was, doch de vervolgers der waarheid Gods zagen niet in, dat de almachtige God Zijn vijanden derwijze verschrikte. Terwijl men op deze tijd in de kerken in vreemde talen zong, waardoor het volk niet kon worden gesticht, en de herders of priesters blinde leidlieden der blinden waren geworden, zongen de kinderen op de straten psalmen en lofzangen. Gedurende de gevangenschap van deze vrome martelaren, liet het parlement een bevel daartegen afkondigen, en verbood dit de kinderen onder bedreiging van vervolging. Aldus volgden zij de Farizeeën na, die verboden te zingen: "Hosanna, de Zoon Davids", enz.

Jan Bertrand

[JAAR 1556.]

Deze werd op de 5de Februari, in het jaar 1556, gevangen genomen, omdat hij op zekere plaats gezegd zou hebben, dat de mis een gruwelijke en verschrikkelijke zaak was, waardoor het arme volk door de priesters bedrogen en verleid werd. Toen hij wegens het uiten van dit gevoelen, dat hij ook gestand deed, ondervraagd werd, zei hij: "Ik heb, Gode zij dank, het Oude en het Nieuwe Testament ijverig gelezen, en heb nochtans het woord mis daarin niet kunnen vinden; daarom is het ook billijk, dat ik een gruwel aan de mis heb, vooral ook daar Paulus aan de Galatiërs schrijft: Al ware

het ook, dat wij, of een Engel uit de hemel u een Evangelie verkondigden, buiten hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt." En Johannes schrijft aan het einde van zijn Openbaring uitdrukkelijk: Indien iemand tot deze dingen toedoet, God zal over hem toedoen de plagen, die in dit boek geschreven Zijn; en, indien iemand afdoet van de woorden des boeks dezer profetie, God, zal zijn deel afdoen uit het boek des levens" enz. Ja, aangezien Christus ook aan het kruis gezegd heeft: "Het is volbracht," is het immers een gruwel, Hem dagelijks op nieuw in de mis te martelen en offeren. Toen men hem verder vroeg, waar hij dit jaar zijn Pasen gehouden had, zei hij: "Ik heb dit bij mij zelf in de geest en in het geloof gedaan, aangezien de instelling van Christus in de mis ten enenmale veranderd en vernietigd is." Toen zij hem naar de brandstapel wilden brengen, boden zij hem een kruis aan, opdat hij dat kussen en bij een geestelijke biechten zou. Doch hij liet hen van zich gaan, en zei, dat hij niets met hen te maken had. Hij zei ook, dat dit het rechte kruis niet was, wat hij behoorde te dragen, maar een geheel ander, wat niet van hout, zilver of goud was gemaakt. En, toen hem een pausgezind edelman tot afval wilde brengen, en onder andere vroeg, of hij niet zijn opgevat gevoelen moest laten varen, en oudere mensen geloven, en of hij wijzer wilde zijn dan de gehele wereld, antwoordde: "Ik ben niet hier gekomen om enige dwalingen te verdedigen, en ik roep ook God aan tot een getuige, dat ik niets anders gesproken heb dan wat waar is." En, toen de edelman andermaal zei, dat, indien hij niet anders wilde spreken, hij moest sterven, zei Bertrand: "Meent gij of iemand anders, dat ik om het aanstaand lijden enigermate gezind ben te doen, wat tegen God strijdt, teneinde mij van Zijn bescherming en gunst te beroven, dan dwaalt gij geheel, en bevindt gij u op een verkeerden weg." Gedurende zijn gevangenschap werd hij ook door een goed man in een brief vermaand, waarin deze onder andere schreef: "Wacht u voor het bedrog en de listigheid van de priesters; wees voorzichtig als de slangen, laat veel liever toe, dat uw bloed van druppel tot druppel worde vergoten, voor gij iets tegen uw geweten doen zoudt, waardoor uw Hoofd Jezus Christus zou kunnen onteerd worden," Toen het hout van de brandstapel werd aangestoken, riep hij luide: "Mijn Heere, mijn God, reik nu mij, uw knecht, uw hand. Ik beveel U mijn ziel." Aldus stierf hij zachtmoedig en geduldig, op de 1e Juni in het jaar 1556.

Bartholomeüs Hector

[JAAR 1556.]

Bartholomeüs Hector, geboren te Poitiers, die geruime tijd koetsier was geweest, begaf zich eindelijk met vrouw en kinderen naar Genève, door ijver gedreven om God de Heere getrouw te dienen. Om in de behoefte van zijn klein huisgezin te voorzien, hield hij zich hier en daar met het verkopen der heilige Schrift bezig. Toen hij in Piëmont vertoefde, werd hij door een edelman, Parrier genaamd, gevangen genomen, die daarvan terstond kennis gaf aan het parlement, en een lijst van de boeken, brieven en geschriften, die hij bij hem vond, overzond. Het parlement vaardigde enige beambten af, die naar Pienerolo of Pignerol vertrokken, waar Hector gevangen zat. Op de 8e en 9e Maart lieten zij Hector voor zich komen, om hem te ondervragen. Voor Hector echter een woord sprak, knielde hij neer, en bad God hem de mond te willen openen en genade te schenken, om niet anders te spreken dan wat tot Gods lof en stichting Zijner kerk mocht dienen.

Toen nu Hector uitvoerig ondervraagd en onderzocht was, en hij een standvastige belijdenis van de ware godsdienst had afgelegd, werd hij eindelijk door het parlement van Turin veroordeeld, om op de plaats van het slot opeen marktdag als een woelgeest

en ketter, waarvoor hij vroeger door de kettermeesters verklaard was, ja ook als een verleider en verstoorder van de vrede in de christenheid en een verbreker van de koninklijke besluiten en bevelen, levend te worden verbrand. Men bepaalde ook, dat de boeken, die hij sedert zijn komst van Genève had te koop aangeboden, voor zijn ogen zouden worden verbrand, en dat al de goederen en bezittingen, die hij bij zich had, tot voordeel des konings zouden worden verbeurd verklaard, na daarvan eerst de onkosten van zijn gevangenschap, enz. te hebben betaald. Dit vonnis was ondertekend: Hieronymus Purpuratus, Augustinus de Ecclesia, de 19e Juni in het jaar 1556. Onder aan het vonnis was een voorwaarde van het parlement gesteld, namelijk, als het hout aangestoken zou worden, dat men dan Hector moest worgen, opdat hij geen pijn zou gevoelen.

De volgende dag, op de 20e Juni namelijk, werd het vonnis aan Bartholomeüs Hector voorgelezen. Deze dankte daarbij God voor de genade hem bewezen, dat hij namelijk om Zijns Naams wil zou mogen lijden. Daarna bestrafte hij het volk wegens zijn verblindheid, en vooral hen, die door het parlement tot hem gezonden waren, om hem tot afval van zijn gevoelens te brengen, en dan het leven te schenken en ongedeerd van daar te laten gaan. Hij wilde niet alleen aan hen geen geloof slaan, maar zei altijd, dat hem niets meer welkom en aangenaam was, dan om voor zulk een goede zaak te mogen sterven.

Toen nu het parlement van de afgevaardigde raadsleden zijn standvastigheid vernomen had, en men niets op hem winnen kon, bedreigden zij hem, indien hij onderweg veel zou willen spreken, dat men hem de tong zou uitsnijden; doch hij liet zich daardoor in het geheel geen vrees aanjagen, werd zelfs hoe langer hoe moediger, en ondervond de bijzondere genade van God, dat hij het volk tot de vrees Gods vermaande, en hun aantoonde tot welke dwalingen zij vervallen waren. Op de strafplaats aangekomen, liet het parlement hem nog eenmaal aanzeggen, dat, indien hij zijn gevoelens wilde laten varen, en herroepen, hem het leven zou geschonken worden. Doch hij liet zich door hun beloften niet verleiden, knielde neer, en stortte voor God een hartelijk gebed uit, hetwelk tamelijk lang duurde. Onder andere bad hij God met luider stem, de rechters alles te willen vergeven, hun de ogen te openen, opdat zij de waarheid van zijn goddelijk Woord mochten inzien. Daarna richtte hij nog een vermaning tot het volk, waaronder vele lieden innig bedroefd werden, zijn dood beweedden, en zich verwonderden, dat men zulk een mens ombracht, die van niets anders dan van God sprak. Toen men hem aan de paal vastmaakte, en het buskruit aan zijn hals hing, hief hij de ogen naar de hemel en zei: "O Heere, wat is mij dit lieflijk en aangenaam!" Daarna werd hij verwurgd en tot as verbrand, de Heere en Zijn kerk tot een offerande en een aangename reuk.

Hiëronymus Casaubone

[JAAR 1556.]

De gemeente te Agen bezat in die tijd Hiëronymus Casaubone, te Béarn geboren, als een leraar en prediker der Evangelische waarheid. Toen hij enige tijd als onderwijzer te Montilanguin, in het bisdom Agen, was werkzaam geweest, onderwees hij vele kinderen van goede lieden in de godzaligheid en de vrije kunsten. In de vasten van het jaar 1556 predikte een monnik van Perigueur te Montflanquin, die het volk met vele godslasteringen schandelijk verleide. Toen de monnik des Dinsdags voor Pasen van de predikstoel kwam, zei mr. Hiëronymus hem, dat hij de onkundige en onwetende mensen niet langer met dwalingen verleiden, en de Farizeese zuurdesem niet verder verbreiden mocht. De monnik hield zich, of hij deze vermaning aannam, hoorde hem

geduldig aan, en verzocht Hiëronymus met hem mee te gaan naar zijn logement, bij een zeker priester van die stad, die alleen voor de wellust leefde, en overigens zich niet om de godsdienst bekommerde. Toen de monnik in zijn logement was gekomen, en op de bijstand van de priester steunde, begon hij Hiëronymus te wederleggen en te beweren, dat hij niets anders dan de waarheid had gepredikt, en een leer had verkondigd, die in alles overeenkwam met de heilige moeder de kerk, en zei, dat alles wat Hiëronymus hem had voorgehouden, naar de brandstapel riekte. Dit twistgesprek duurde tot aan etenstijd, totdat de spijs was opgedragen. Hiëronymus nam toen afscheid van de monnik, die hem voor zijn goedheid dankte, daar hij hem en zijns gelijken waardig achtte om met hen vriendelijke en godzalige gesprekken te houden, en verzocht hem dikwerf te mogen komen bezoeken, teneinde met elkaar over de godsdienst te spreken. Doch, toen Hiëronymus weg was, ging de monnik met de priester Hiëronymus aanklagen, voor zij iets gegeten of gedronken hadden, ofschoon het eten reeds was opgedragen.

De rechter, die hun aanklacht aannam, heette Faber, en was kortgeleden uit de gevangenis te Bordeaux ontslagen, waarin hij wegens vrijbuitery gezeten had. Deze was verblijd nu een gelegenheid te hebben, om zich bij de leden van het parlement bemind te maken, door het recht uit te oefenen, daar hij wist, dat zij de bewuste nieuwe godsdienst zeer vijandig waren. Daarom overlegde hij terstond met de priesters en monniken, hoe hij Hiëronymus het best gevangen kon doen nemen, en zond dan ook naar het huis te Palloque, en liet hem in tegenwoordigheid van de procureur des konings vastzetten. De volgende dag, omtrent zes uren in de ochtend, werd Hiëronymus naar het raadhuis gebracht, en door de rechters en burgemeesters omtrent vele artikelen ondervraagd, namelijk aangaande het vagevuur, de groetenis van de Engel, het sacrament, de broederschap van onze lieve vrouw, die door de Augustijner monniken in die stad was ingevoerd, en inzonderheid ondervroegen zij hem aangaande de mis en het vasten, waartoe de tegenwoordige gelegenheid hun aanleiding gaf.

Toen nu Hiëronymus op deze vragen slechts als het ware met ja en neen geantwoord had, en zich bereid verklaarde daarvan uitvoeriger en grondiger verantwoording te doen, werd dit door de rechters geheel verworpen, die zeiden, dat zij er genoeg van wisten. Nochtans lieten zij hem des namiddags weer op het raadhuis komen, om zijn aanklagers in zijn tegenwoordigheid te horen. En, ofschoon hij hen door zijn verantwoording diep beschaamd maakte, begonnen de priesters en monniken, onbeschaamd als zij zich aanstelden, hem uit te lachen, om daarmee hun verachting jegens hem uit te drukken. De rechter bemerkte dit, en zwoer: "Bij St. Tonis, deze gevangene is een geleerd man." En, terwijl zij de andere getuigen ondervroegen, droeg de geestelijke van onze Lieve Vrouwenkerk, ten behoeve van een zieke, de hostie voorbij het raadhuis, waar Hiëronymus met de knecht van de gevangenenbewaarder stond. Deze knecht viel voor de afgod op de knieën, en wilde, dat Hiëronymus dat ook zou doen, doch Hiëronymus weigerde dit, en begon de omstanders te betuigen en op het hart te drukken welk een gruwelijke afgoderij het was zich voor een afgod neer te buigen, n zei, dat men de eeuwige en levende God alleen behoorde te aanbidden in de naam van Jezus Christus, Die aan de rechterhand des Vaders zit, en niet is in de handen des priesters, die met zulk een vertoning het beklaglijke en onwetende volk bedriegen en verleiden.

Nadat de getuigen in het verhoor waren genomen, werd Hiëronymus weer naar de gevangenis gebracht, en de schout bevolen, om hem binnen vijftien dagen naar Bordeaux over te brengen, benevens de aanklacht en de gehoorde getuigenissen. Intussen schreef Hiëronymus een brief aan de gelovige christenen, en verzocht hun

God voor hem te bidden, en zich niet aan hem te ergeren, daar hij gelegenheid had gehad om bevrijd te worden, doch dat hij daarvan geen gebruik had willen maken, want hij zei, dat hij zich liever naar Bordeaux wilde laten slepen, en daar rekenschap geven van zijn geloof, dan dat de vijanden door zijn vlucht aanleiding zouden nemen, om de goddelijke waarheid, die zij van hem gehoord hadden, te lasteren. De schout hield hem nog twee maanden bij zich, en stelde hem dikwerf in de gelegenheid om te vluchten. Doch, als hij zag, dat hij daarvan geen gebruik wilde maken, liet hij hem met enige anderen naar Bordeaux overbrengen. De beklagenswaardige gevangene verlangde niet te ontvluchten, maar drukte op de straten en in de logementen ieder op het hart, dat zij de door Jezus Christus aangeboden zaligheid moesten aannemen, en alle afgoderij laten varen.

Toen hij te Bordeaux aangekomen was, en de dienaar van de schout de stukken van zijn rechtszaak aan de schrijver van het parlement had overgegeven, is er terstond een vonnis op gevolgd. De leden van het parlement vroegen hem, of bij voornemens was in zijn gevoelens te volharden. Ja," zei hij, "want ik heb verlangd, om voor u te verschijnen, opdat ik mijn belijdenis te uitvoeriger zou kunnen afleggen, en de ware leer van onze Heere Jezus Christus met vergieting van mijn bloed bezegelen." En, toen men hem na het uitgesproken vonnis op de pijnbank legde, om te vernemen, of hij te Monflanquin iemand kende, die van zijn gevoelen was, kon men door bedreigingen noch pijnningen iets van hem te weten komen.

Eindelijk, toen de rechters hem bevalen, eerst God, daarna de maagd Maria en alle heiligen en ten laatste de rechters om vergeving te bidden, voldeed hij aan het eerste gewillig, en riep God met allen ijver om vergeving van zijn zonden aan. Doch, toen zij wilden, dat hij verder gaan zou, en ook Maria en de heiligen aanroepen, als ook de rechters om vergeving vragen, weigerde hij dat, en zei: "Ik heb hen immers in mijn gehele leven niet vertoornd?" Terstond daarna werd hem de tong uitgesneden, en werd hij verbrand. Toen hij in het midden van de vlammen stond, hief hij beide handen omhoog naar de hemel, en gaf duidelijk te kennen van Wie hij hulp en verlossing verwachtte.

Andoche Minart

[JAAR 1556.]

Nadat God Andoche Minart, die vroeger in diepe duisternis had verkeerd, aangezien hij kapelaan in de domkerk te Saulieu was geweest, tot kennis van Zijn waarheid had gebracht, verliet hij zijn bediening en ging naar Genève, waar hij zich enige tijd ophield, teneinde de leer van het Evangelie beter te leren verstaan, en zich daarmee te vertroosten en te versterken. Toen hij echter weer naar Bourgogne wilde reizen, werd hij in een vlek, Monsenis genaamd, gevangen genomen, omdat hij enige godslasteringen had bestraft. En aangezien hij een heerlijke belijdenis van zijn geloof had afgelegd, werd hij te Autun voor de grote kerk te St. Ladre levend verbrand, en wel op de 15e oktober in het jaar 1556.

Engelse martelaren in het jaar 1556

Thomas Witthle

[JAAR 1556.]

Thomas Wittle was een priester te Kyrbie in het bisschoppelijk gebied van Londen, die na de dood van de vrome koning Eduard door de bisschoppen sterk werd aangevallen, en op gewelddadige wijze onderdrukt. Nochtans liet hij niet na het Evangelie te prediken, zo vaak hij daartoe gelegenheid kon vinden. Eindelijk werd hij door zekere Alabaster gevangen genomen, wiens toelag niet anders was dan op huichelachtige wijze zekere inkomsten machtig te worden. Hij bracht Witthle bij de kanselier Gardiner, bisschop van Winchester, die korte tijd geleden ongesteld was geworden, aan welke ziekte hij later stierf. Doch de kanselier bestrafte deze pluimstrijker hevig, in plaats van hem enige gunst te bewijzen, en zei: "Is er niemand anders dan ik, tot wie gij deze voddige hoop brengen kunt? Naar de galg met u, door uw ontijdig overlopen." Toen zijn hoop feilde, bracht hij de gevangene bij de bisschop van Londen. Met list en geveinsde vriendelijkheid zocht deze Witthle tot afval en herroeping te brengen, waartoe hij zeer vele vriendelijke woorden en pluimstrijkerijen gebruikte, en hem zeer prees wegens zijn groot verstand, en zei, dat hij waardig was een voorname bediening in een beroemde gemeente te vervullen, en vermaande hem op zijn eigen welvaart en leven prijs te stellen. Desgelijks wendden de dienaars en priesters van de bisschop alle middelen aan, om hem te verleiden. Zij brachten hem in geen gevangenis, maar in een prachtig versierde kamer, alsof hij een bisschop was. Zij namen deel aan brasserijen, wisten de tijd op genoeglijke wijze met hem door te brengen, en brachten hem zover, dat hij enigermate begon te wankelen. Toen zij dit bemerkten, hielden zij niet op hem te bestormen, totdat zij hem geheel afvallig hadden gemaakt.

Aldus werd Witthle door deze middelen overwonnen, zodat hij alles, wat zij verlangden, ondertekende. Vervolgens werd er een dag en plaats bestemd, wanneer en waar hij de leer, die hij vroeger had verkondigd, zou herroepen. Zo werd dan deze beklagenswaardige man de satan tot prooi, en gevlucht van onder de banier van Jezus Christus, begon hij de gunst van de wereld en de paus aan te nemen.

Doch ziet, God liet zijn genade wonderlijk blijken, en, ofschoon zijn krijgsknecht Hem ontvlucht was, liet Hij nochtans niet toe, dat de priesterslang over hem zegevierden. Toen namelijk Witthle andermaal de genade Gods in zijn hart gevoelde, werd hij opgewekt om zijn val in te zien, te bewenen, en God om vergiffenis te bidden, waarbij zijn droefheid zo groot was, dat hij er bijna onder verteerde. Hij ging naar de schrijver, die zijn herroeping had opgetekend, en verzocht hem die herroeping wat uit te stellen, en de namen der getuigen nog eens voor te lezen, daar hij, volgens zijn zeggen, vreesde, dat hij alle punten, die tot de herroeping behoorden, niet juist genoeg opgegeven had. De schrijver koesterde geen argwaan, en toonde hem terstond de geschreven herroeping, die Witthle in stukken scheurde. In grote woede barstte de schrijver los, liet Witthle grijpen en hem naar de bisschop Boner brengen. Toen de bisschop vernam, wat er gebeurd was, viel hij als een onzinnige op de armen gevangene aan, greep hem met de ene hand in de baard, en sloeg hem met de andere hand met alle kracht in het gezicht, zodat het bloed uit mond en neus vloeide, en eindigde met als een bezetene te razen, totdat de arme Witthle als dood op de grond lag. Toen echter Witthle weer tot zichzelf kwam, sprak de bisschop hem op verachtelijke wijze toe, en zei: "O, gij heilloos mens, wat hebt gij mij schandelijk

bedrogen, daar gij uw woord aan mij niet gehouden hebt," en liet hem in de gevangenis werpen.

Daarna zat Witthle gedurende tien weken gevangen, waarover zich echter niet alleen zijn medegevangenen, maar ook vele andere vrome christenen buiten de gevangenis verblijdden, want voor hen, die er buitenwaren, beschreef hij terstond zijn toestand; zijn medegevangenen vertroostte en vermaande hij, en wekte hen op naar zijn voorbeeld standvastig te blijven. Onder de gevangenen was ook een Ariaan, met wie Witthle veel redetwistte. Hij bracht hem tot de zuivere leer, zodat hij met Witthle onder de grootste volharding is gestorven.

Terwijl Witthle gevangen zat, kwamen er velen tot hem, die hem met hun woorden zeer aanvochten. Doch toen de bisschop van Londen zag, dat alle moeite, aan hem besteed, tevergeefs was, liet hij hem uit de gevangenis halen, met een priesterlijk gewaad kleden, teneinde zijn vonnis aan te horen, en afgezet of van zijn priesterorde beroofd te worden. In de vergadering, waar dit plaats had, waren zes bisschoppen, vele leraars en andere pauselijke dienaars tegenwoordig. Voor Boner hem het vonnis voorlas, trok hij hem de priesterrok en de andere geestelijke klederen uit. Daarna ontzette hij hem van zijn priesterschap, en, na dit gedaan te hebben, zei hij tot hem: "Maak, dat gij van hier weg komt, gij heilloos mens." Daarop antwoordde Thomas: "Houdt mij, als gij wilt, duizendmaal voor een ketter, ik geef daar minder om, als alleen mijn Heere God mij voor Zijn dienaar houdt." Daarna ging men tot het onderzoek der zaak over, waarmee vier uren verliepen, waarbij zich Thomas waardig gedroeg, en zijn belijdenis op flinke wijze blootlegde en verdedigde. Doch, zoals hij door zijn goede zaal, hen had overwonnen, overvielen zij hem op geweldige en gruwelijke wijze, en spraken het vonnis over hem uit. Nadat Thomas ter dood was veroordeeld, werd hij weer naar de gevangenis gebracht, waar hij de korte tijd, die hij nog te leven had, met bidden doorbracht, terwijl hij tevens brieven schreef aan zijn goede vrienden.

Eindelijk werd hij te Londen op Smitsveld met nog zes vrome christenen, te weten **Bartelet Greene**, een edelman, **Jan Tudson**, **Jan Went**, beide handwerkslieden, **Thomas Browne**, **Habel Forste**, een vrouw, en **Johanna Warren**, ook Lashford genaamd, verbrand, onder welke lieden hij zich ook bevond, die hij van de Ariaanse ketterij had bekeerd. Dit geschiedde de 27sten Januari 1556.

Bartelet Greene

[JAAR 1556.]

Bartelet Greene, geboortig van Londen, was een aangenomen zoon van zijn overgrootvader doctor Bartelet, die zich in zijn jeugd in de Latijnse en Griekse talen oefende aan de hogeschool te Oxford. Daarna studeerde hij in de rechten te Londen, waarin hij derwijze toenam, dat hij boven zijn medeleerlingen uitmuntte, en een voorbeeld was voor alle studenten. Zijn wandel en manieren waren aangenaam en vriendelijk, en wegens zijn beminnelijke omgang zocht ieder zijn vriendschap. Hij onderscheidde zich door moed en goede verstandontwikkeling. Te Oxford kreeg hij kennis aan de waarheid, toen dr. Petrus Martyr zich daar bezig hield met de verklaring en uitlegging van de Heilige Schrift.

Na de dood van koning Eduard de zesde, toen Maria aan de regering kwam, en een grote vervolging deed ontstaan, werden velen wegens de grote benauwdheid om het Evangelie op de vlucht gejaagd. De koningin vaardigde toen een bevel uit, dat men niemand zou helpen of enige brieven schrijven aan hen, die uit het koninkrijk waren gevlucht, terwille der sekte, die men Lutheranen noemde. In deze vervolging werd een

bode betraaft, die vele brieven bij zich had, onder welke er ook een was door Greene aan een van zijn getrouwe vrienden geschreven. Toen deze brieven in de raad gebracht waren, werd Greene gedagvaard om in persoon daar te verschijnen. Daar verschenen zijnde, bekende hij zonder enige zwaarigheid, dat het zijn brief was. De kanselier zei hem in de volle vergadering van de raad, dat hij gedood zou worden, omdat hij die brief aan een ketter had geschreven. Greene antwoordde hem met een blij gelaat, en zei: "Och, dat het zo ware," en verzocht de raad, dat zij hun erepost in aanmerking moesten nemen, niets tegen hun beloften doen, en, wat zij gezegd hadden, spoedig volbrengen. Zulk een vurig verlangen had deze heilige man, om voor de belijdenis van de goddelijke naam te sterven. Toen de heren zijn moed zagen, en dat hij met zulk een warmte sprak, waren zij zeer verwonderd, en wisten niet, wat zij hem zouden antwoorden, en zetten hem gevangen. Gedurende zijn gevangenschap had hij veel aanstoot te lijden van zijn ouders, vrienden, ja zelfs van de priesters, die hem, daar hij zeer bemind was, met hartelijk bidden en vele tranen vermaanden, zijn eer en leven te willen bewaren en te herroepen. Na lang bidden en smeken verkregen zij zoveel van hem, dat hij sommige artikelen ondertekende, geschreven op een papier, dat zijn vrienden hem voorhielden, om hem in het leven te behouden. Doch terstond bedacht hij zich, greep het papier uit hun handen, en scheurde het in stukken. Daarom werd hij de volgende dag veroordeeld, om op Smitsveld levend te worden verbrand. Aldus werd hij van de een gevangenis naar de andere gebracht, te weten, van de grote Tower naar Newgate, dat de gevangenis is der moordenaars. In deze kerker schreef hij 's nachts, voor hij gedood werd, een brief aan zijn vrienden, die overvloede van troost en vol was van toespelingen op deze of dergelijke woorden: "Beter is de dag des doods, dan de dag dat iemand geboren wordt," enz. en meer soortgelijke spreuken. Op dezelfde dag, de 27sten Januari, werd hij met de bovengemelde getrouwe getuigen van Jezus Christus verbrand. Bewonderenswaardig was het, dat in zulk een jong mens zulk een kloekmoedigheid woonde, gelijk hij toonde in het verdragen van de smarten in de vlammen.

Boven deze genoemde zeven martelaren, werden op de 31ste Januari te Canterbury verbrand Jan Lomas, een jonge man, Anna Albricht, Jan Catmer, Agnes Snoth, weduwe, en Johanna Sole een vrouw.

Thomas Cranmer

[JAAR 1555.]

Thomas Cranmer, leraar in de heilige Schrift, opperbisschop van Canterbury, geestelijk opperhoofd van het gehele koninkrijk van Engeland, was van nature een aangenaam en zachtzinnig man, met vele schone deugden en goede kundigheden begaafd. Deze was het Evangelie van de Heere Jezus Christus zeer gunstig, en droeg grote zorg en ijver voor zijn kudde, welke de Heere hem had toevertrouwd; niet zoals thans de prachtig geklede bisschoppen der pausgezinden, die te vergelijken zijn bij stomme honden, die zich slechts met de wol der schapen zoeken te bekleden, en jacht maken op het vette der aarde. Thomas echter, predikte en verkondigde het Woord des Heeren, hoedde zijn schapen, beschermde die tegen wolven en huurlingen, en stelde zich als een muur voor het huis des Heeren. In de raad onderscheidde hij zich door bevordering van vele onmisbare middelen tot uitbreiding van het Evangelie en de uitroeiing van allerlei godslasteringen. Om dit alles te bevorderen, schreef hij enige boeken en gaf die uit. Veel had hij te verduren van de valse profeten, waardoor zijn leven menigmaal in groot gevaar verkeerde.

Eindelijk werd hij ook als een standvastige getuige der waarheid gevangen genomen, en na langdurige gevangenschap op wreed bevel van de koningin Maria veroordeeld om levend te worden verbrand. Doch, ofschoon het vonnis was uitgesproken, draalde men geruime tijd met de volvoering daarvan, teneinde hem aan het wankelen te brengen, waartoe zijn tegenstanders allerlei middelen aanwendden. Na vele aanvechtingen legden hem de pausgezinden een klein geschrift voor, en verlangden, dat hij dit zou ondertekenen. Toen de pausgezinden hem nu zo ver gebracht hadden, pochten zij daarop zeer, en lieten het met de ondertekening van de opperbisschop drukken, teneinde hun overwinning bij ieder bekend mocht worden,

Op de 21sten Maart van het jaar 1556 werd hij, na lange gevangenschap in de stad Oxford, uit de kerker, Bocarde genaamd, naar de kerk van de maagd Maria geleid, teneinde daar de leraar in de godgeleerdheid, Cole genaamd, te horen prediken. Deze leraar was gewoon de mis te bedienen voor de koningin. Nadat deze zijn predikatie had geëindigd, richtte Thomas Cranmer met luide stem het woord tot het volk en zei: "Christenmensen, allerliefste broeders en zusters in de Heere Jezus, ik bid u ootmoedig uit de grond van het hart, God voor mij te bidden mij mijn afgrijselijke afval te willen vergeven. Het aantal mijner zonden is groot en oneindig, en tevergeefs zou men die met menselijke woorden zoeken uit te drukken. Een zaak is er nochtans, die mijn hart en geest in grote mate bezwaart, waarvan ik, zo het de Heere behaagt, later uitvoeriger zal spreken. En ofschoon, ik herhaal dit, mijn zonden onmetelijk en vreselijk zijn, bidt nochtans de Heere, die mij door Zijn goedheid en genade te willen vergeven." Na deze opwekking richtte hij zijn gebed tot God op deze wijze: "O hemelse Vader, o Zoon van God, Verlosser van het menselijke geslacht! O, Heilige Geest, een enig God en drie-enig, wees mij, arm, ellendig en verloren zondaar genadig! Ik heb de hemel en de aarde vertoornd, veel erger dan men zou kunnen zeggen. Waar zal ik mij wenden, en tot wie zal ik vlieden? Tot de hemel? Doch helaas, ik schaam mij de handen en de ogen op te heffen, en op aarde vind ik geen troost. Wat zal ik dan doen? Zal ik de moed opgeven? Dat zij verre! O goedertieren en barmhartige God, Die nooit iemand verwerpt, die Uw hulp begeert, tot Uw goedheid neem ik mijn toevlucht, en begeer met allen ootmoed Uw grote barmhartigheid. O, mijn God en Heere, mijn zonden zijn verfoeilijk. en mijn overtredingen gruwelijk; doch wees mij genadig naar Uw grote goedertierenheid. De hoogst verborgen zaak, dat God mens geworden is, is niet geschied om enige kleine gebreken uit te wissen, of om een gering getal zonden en overtredingen te verzoenen. O, hemelse Vader, Gij hebt uw geliefde zoon niet in de dood overgeleverd, opdat Hij slechts enige geringe zonden door Zijn bloed zou reinigen, maar opdat Hij al de misdaden van alle mensen in het algemeen en overal zou zuiveren, hoe zwaar die ook waren. Ja zeker, de ellendige zondaar zal de verdiensten van de dood van Christus gevoelen, wanneer hij zich bekeert, en uit de grond zijns harten Uw barmhartigheid en genade begeert. Daarom o Heere, overtuigd dat mijn gebreken oneindig groot zijn, en terecht mijn grote ellende gevoelende, wend ik mij met diepe ootmoed tot U. Vergeef mij, Vader der barmhartigheid, Wiens goedheid eeuwig duurt, en Die de gruwelijke afschuwelijkheid mijner zonden kan kwijtschelden; heb medelijden met mij naar Uw grote goedheid. Ik verschijn niet voor U met enige waardigheid van mijn werken, teneinde vergeving van mijn zonden te verkrijgen; maar bid alleen ootmoedig, toon Uw goedertierenheid aan mij, om Uws heiligen Naams wil, opdat ik daardoor mag zalig geacht worden en wel alleen door Jezus Christus, Uw hoog geliefde Zoon. "Onze vader, Die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd," enz.

Daarna stond hij op, richtte zich weer tot het volk en zei: "Allen, die ter dood veroordeeld zijn, hebben de gewoonte, wanneer zij hun einde zien naderen, hun

begeerte door een goede vermaning aan het volk bloot te leggen, opdat er enig nut tot hun gedachtenis na de dood uit mag voortvloeien. Daarom bid ik de Heere, mij de genade te bewijzen iets tot afscheid te mogen spreken, wat tot bevordering van Zijn eer dient, en waaruit gij allen enig nut mag trekken. Het smart mij waarlijk, een zo grote menigte volks te zien, dat zozeer in de dwaze liefde der wereld is verward, en zoveel moeite doet om aardse dingen, dat zij God verachten, en niet werken om godzalig te leven. Ziet, ik wil u vermanen, om uw begeerte niet zozeer op deze wereld te stellen, die toch vergankelijk is; maar al uw lust te hebben in God en het hemelse leven. Leert toch, en drukt u de leer van Johannes op het hart, dat de liefde dezer wereldvijandschap tegen God is.

Voorts vermaan ik u naast God de koning en de koningin gewillig gehoorzaam te zijn, zonder morren of achterklap; niet alleen door vrees of ontzag, maar vooral om de ere Gods, Wiens dienaars zij zijn, Die hen ook heeft aangesteld om heerschappij over u te hebben. Daarom, wanneer iemand hen weerstaat, hij weerstaat God en Zijn bevel.

Ik vermaan u ook elkaar lief te hebben, want het is een verschrikkelijke zaak te zien, dat de christenen door haat en nijd in twist en tweedracht verkeren, en dat zij, de broederlijke liefde uit hun midden verbannen zijnde, elkaar door woedende vijandschap verdrukken, alsof zij dodelijke vijanden waren. Daarom begeer ik van ulieden u te benaastigen ieder goed te doen, in zoverre dit mogelijk is. De rijken zeg ik, en bid hun ootmoedig, te letten op de beide getuigenissen der heilige Schrift. De een is uit de mond van onze Heere Jezus Christus, Die zegt: "Dat een rijke bezwaarlijk in het Koninkrijk der hemelen zal ingaan," wat een verschrikkelijk vonnis is van Hem, Die de waarheid zelf is. De andere is van de apostel Johannes, als hij zegt: "Zo wie nu het goed der wereld heeft, en ziet zijn broeder gebrek hebben, en sluit zijn hart toe voor hem, hoe blijft de liefde Gods in hem?" Dat toch de rijken letten op deze woorden!

Voorts, nadat ik zo genaderd ben aan het einde van mijn dagen, hangt mijn gehele leven, zowel mijn vorig als het toekomstige, ervan af, of ik met mijn Heere Jezus in grote vreugde leeft, of dat ik met de boze geesten eeuwig gepijnigd worde. Nu zie ik, of de hemelen geopend om mij te ontvangen, of de hel om mij te verslinden. Daarom zal ik u mijn geloof zonder enige dubbelzinnigheid of geveinsdheid bloot leggen, want het is nu geen tijd om te veinzen.

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper van de hemel enz. Ik belijd het katholieke geloof en al wat bevolen is door onze Heere Jezus Christus, de Zoon van God, en door Zijn heilige apostelen en profeten, zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament.

Nu keer ik terug tot hetgeen ik van de beginne gezegd heb, en wat mijn geest zeer verontrust en smart veroorzaakt. Er is niets, dat mij meer pijnlijk kwelt in mijn gemoed, dan een geschrift van mijn hand, wat tegen de waarheid is. Het geschrift, bedoel ik, dat onlangs in het licht is gegeven. Nu veroordeel ik het en verwerp dat. Het is waar, ik heb het met mijn hand geschreven, maar mijn hart stemde er niet mee in. Ik heb het gedaan uit vrees voor de dood, en om mijn leven te behouden, wanneer men dit het leven behouden noemen mag. Ik spreek van het geschrift, waar ik mijn naam onder geplaatst heb, nadat ik van de geestelijke betrekking was beroofd. En, aangezien mijn hand een misdaad heeft gepleegd, toen zij tegen~ de waarheid en de getuigenis van mijn geweten schreef, zal zij zeker het eerst de smart gevoelen. Want zo spoedig als ik in de vlammen zal zijn, zal mijn hand het eerst verbrand worden. Wat de paus aangaat, ik verwerp hem als de antichrist en een vijand van Gods Zoon. Ik verwerp hem met al zijn boze en valse leringen. Aangaande de verborgenheid van het avondmaal, bevestig ik, wat ik geschreven heb in het boek tegen de bisschop van

Winchester; en mijn leer daarin is zo oprecht en heilig, dat zij niet behoeft te vrezen voor het oordeel Gods te verschijnen, waar de leer der pausgezinden van schaamte haar ogen niet zal durven opslaan."

Toen de raadsheren van de koningin en de anderen, die daar tegenwoordig waren, deze woorden hoorden spreken, en wel met zulk een vurige ijver, verwonderden zij zich zeer.

Dokter Cole die deze vromen martelaar zeer hoog had geprezen, begon met luider stem tot hem te roepen, en de commissarissen op te wekken om hem ter dood te brengen. "Alles is uit," zei hij, "want hij is tot zijn vorige dwaling vervallen."

Toen de opperbisschop op de strafplaats gebracht was, werd hij aan de paal vastgemaakt. Als men het hout rondom hem had aangestoken, strekte hij zijn rechterhand in de vlammen uit, en zei: "Gij zult het eerst de hitte gevoelen." En, terwijl hij de Naam des Heeren aanriep, ontsliep hij zalig in de Heere.

De geschiedenis getuigt, dat zijn hart geheel ongeschonden in de as werd teruggevonden.

Agnes Potten en Johanna Trunchfield

[JAAR 1556.]

Onder hen, die de banier van Jezus Christus gevolgd, ridderlijk gestreden, en de overwinning behaald hebben, verdienen vooral te worden vermeld twee vrouwen, namelijk Agnes Potten, vrouw van Robert Potten, en Johanna Trunchfield, echtgenote van Michiel Trunchfield. De eerste was een vrouw van een bierbrouwer, de andere de vrouw van een schoenmaker, beiden woonachtig in de stad Ipswich. Deze waren door Robert Samuël, predikant te Bartholt in het gebied van Suffolk, in de zuivere leer onderwezen. Tijdens Robert Samuël naar de brandstapel werd geleid, werden deze beide vrouwen gegrepen en gevangen gezet. De jonkvrouw, die Robert Samuël, toen hij naar de straf plaats gevoerd werd, een heilige kus gaf, zoals boven is verhaald, stond met deze beide vrouwen in betrekking, en had de een aangeraden, aangezien zij de koningin in de pauselijke leer niet wilde volgen, om bijtijds het land te verlaten, en naar een andere plaats te gaan, terwijl zij daartoe nog steeds goede gelegenheid had, waarbij zij moest bedenken, dat ook de vromen christenen dagelijks uit menselijke zwakheid veel tegenspoed kan wedervaren.

Deze godzalige vrouw antwoordde daarop: "Ik weet wel, dat het ons geoorloofd is te vluchten, en gij kunt ook, wanneer u dit behaagt, dit middel wel aanwenden; doch, wat wij aangaat, ik kan het niet doen; ik ben aan een arme man verbonden, en heb een groot aantal kinderen; daarenboven weet ik niet, hoe mijn man, die nog vleeselijk is, daarover zou denken. Daarom heb ik besloten, om alles wat God mij zal toeschikken, om Christus' wil en Zijn eeuwige waarheid te lijden en te ondergaan."

Op de 3de September, kort nadat Robert Samuël was verbrand, bracht men haar in een hoogst onaangename gevangenis; en, aangezien zij wat zwak was, viel haar de harde gevangenschap in het begin zeer zwaar. Bovendien had de vrouw van de bierbrouwer zware aanvechtingen van binnen te verduren.

Doch de Heere Christus zag met ogen der barmhartigheid op zijn arme dienstmaagd neer, verliet haar in die strijd niet, maar vertroostte en versterkte haar alzo, dat zij na langdurige gevangenschap een zekere verlossing verwachtte. Eindelijk, in het laatst van Februari of in het begin van Maart, zoals anderen schrijven, viel haar een zalige verlossing ten deel te Ipswich, waar zij werd verbrand, maar nu zegeviert ze met Christus in Diens eeuwig Koninkrijk.

Willem Tyms en anderen

[JAAR 1556.]

Ofschoon in de dagen van de goddeloze koningin Maria van Engeland de openbare godsdienstoefeningen en het gebruik der kerken de gelovigen geweigerd en verboden was, kwamen zij nochtans in het geheim bij elkaar, zo in huizen, als in bossen, om te luisteren naar de stem van hun ware herder Willem Tyms. Zo geschiedde het, in het jaar van onze Zaligmaker 1556, dat er twee predikatiën gehouden werden in de bossen bij Hockley, in het gebied van Essex, waarmeer dan honderd gelovigen tezamen waren.

Doch de duivel, die niet dulden kon, dat zijn werken der duisternis door het licht van het Evangelie werden ontdekt, bracht dit kort daarna, door enige van zijn handlangers ter ore van een vervolger, Tyrrell genaamd, aan wie deze bossen toebehoorden. Deze man vond zich zeer beledigd, dat zijn bossen door de predikatie van het heilig Evangelie besmet werden, aangezien hij ook een rechter was, die, op het bevel van de koningin, gemachtigd en bevolen was, om de verkondiging van het Evangelie te onderdrukken.

Daarom was hij aanstonds gereed om hen te overvallen en te verstoren, en zond zijn dienaars uit, om de leraar Willem Tyms gevangen te nemen. Deze werd voor hem gebracht, en nadat hij hem had gelasterd en gescholden, begon hij van zijn afgod te spreken, die in het bos was, en zei: "Mij dunkt, als ik dat gezegende beeld aanzie, word ik terstond in mijn hart gedrongen om aan God te denken." Indien een afgod," zei Tyms, "die door mensenhanden gemaakt is, u aan God indachtig kan maken, hoeveel te meer behoren dan Zijn schepselen, zoals een mens, die God naar Zijn evenbeeld geschapen heeft, u aan God te doen denken." Toen hij zag, dat zijn mond gestopt was, werd hij toornig, en noemde hem een verrader. "Wel," zei Tyms, "hebt gij zelf deze waardigheid niet toegestemd, ten tijde van koning Eduard de zesde?" "Neen, waarlijk niet," zei Tyrrell, "ik heb het nooit met mijn hart gemeend." "Verdraag mij dan," hernam Tyms, want ik ben geen verrader." Doch, toen hij niet wist, op welke wijze hij hem zou ondervragen, en nadat hij op alle vragen hem overtuigd had, zond hij hem naar Boner, bisschop van Londen. Daar gekomen zijnde, zond deze hem naar Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester. Deze wierp hem allereerst in een gevangenis, de koningsberg genaamd, en, nadat hij daar geruime tijd met andere gelovigen, die om het Evangelie gevangen zaten, vertoefd had, leverde de kanselier hen in handen van Boner, bisschop van Londen.

Toen zij nu met nog andere gelovigen in Boners handen waren gevallen, die door een anderen vervolger, namelijk de heer bisschop van Winchester, uit Essex, gezonden waren, werden zij ontboden in de raadkamer van St. Paulus, om wegens hun geloof te worden ondervraagd. Zij begonnen niet Willem Tyms, en zeiden, dat hij de voornaamste verleider was van hen allen en van anderen, die met ketterij waren besmet, en dat hij hem, ingeval zijn ketterij niet tot schade van anderen had gestrekt, genade zou bewijzen. Voorts zei de voorzitter: "Ik zou u gestraft hebben, overeenkomstig de regel van het Evangelie, tussen u en mij. Indien gij mij geen gehoor had geweigerd, zou ik u niet aldus verlaten, maar een of twee lieden bij mij genomen hebben, en, indien dit nog voldoende zou geweest zijn, zou ik het der gemeente hebben meegedeeld. Maar gij blijft zo vast in uw dwalingen volharden, en uw schuld is zo openbaar, dat ik op een andere wijze met u moet te werk gaan; te weten, om u, zondigende, in aller tegenwoordigheid te straffen, tot afschrik voor de anderen. Daarom heb ik u hier in tegenwoordigheid van dit volk ontboden, opdat u, indien gij in uw voornemen blijft volharden, naar verdiensten mag veroordeeld worden. Spreek nu voor uzelf. Toen antwoordde Tyms: "Mijnheer, ik verwonder mij,

dat, gij allereerst met een leugen begint; gij noemt mij de voornaamste verleider van dit gezelschap. Welke onwaarheid gij spreekt, zal later blijken. Er is niemand van deze mijn christelijke broeders, die hier gebonden zijn om het Evangelie, of zij hebben belijdenis van hun geloof gedaan, voor ik hen kende; en hoe kan ik dan hun verleider zijn? Laat de wereld nu oordelen, hoe leugenachtig gij mij schendt. Wat mijn schuld aangaat, die gij zo zoekt te verzwaren, oordeel over mij, zoals gij wilt, ik ben verzekerd, dat ik geen ander geloof en godsdienst voorsta, dan wat Christus zelf gepredikt, de Apostelen getuigd en de eerste gemeenten aangenomen heeft, en wat door alle Apostolische en Evangelische leraars in dit koninkrijk nog niet lang geleden werd gepredikt, die gij allen hebt verbrand, en nu zoekt gij ook ons bloed." "Ik bemerk dus," zei Boner, dat gij voor geen verleider wilt gehouden worden. Wilt gij dan als een gehoorzaam kind uzelf aan de heilige katholieke kerk onderwerpen, om in genade te kunnen worden aangenomen, anders moet ik u veroordelen als een ketter." Hierop antwoordde een der gelovigen: "Mijnheer, gij bent geen rechtvaardig rechter, want gij oordeelt naar uw eigen mening en niet volgens Gods Woord; indien gij ons oordelen wilt naar de regel van het heilig Evangelie, dan zullen wij ons aan uw oordeel gewillig onderwerpen." Toen de bisschop aldus in zijn geweten werd gegrepen, begon hij hem te berispen, en zei, dat, indien hij niet wilde zwijgen, hij hem zenden zou, waar hij weinig rust zou hebben. Willem Tyms vatte het woord weer op en zei: "Ik twijfel er niet aan, of ik behoor tot de katholieke kerk, maar aangaande uw Roomse kerk, zie, gij hebt die zelf ten tijde van de godzalige koning Eduard de zesde verzaakt en verlaten, en met een eed bevestigd, dat gij haar nooit meer zoudt bijvallen, en haar niet meer wilde voorstaan; en nu, geheel tegen uw eed, bent gij de voornaamste, die de pauselijke leer weer hebt aangenomen, waartegen gij en de bisschop van Winchester een boek geschreven had, getiteld. "De vera obedientia," dat is: "Over de ware gehoorzaamheid": waarin gij duidelijk de opperhoogheid van de paus en zijn aangematigd gezag en macht weerlegt, en nu verbrandt gij de gelovigen, omdat zij de paus niet voor hun opperhoofd willen erkennen."

Daarna zei de bisschop tot hen: "Gij beroemt u op uw wetenschap, en gij weet in het geheel niets. Gij spreekt van de Schrift, en gijlieden weet niet, wat de Schrift is. Zegt mij toch, wat gijlieden de Schrift noemt?" Op deze godslasterlijke vraag antwoordde Robert Drakes: "Ik ben verzekerd, dat het Nieuwe en Oude Testament het Woord van God is, omdat het de mensen op hun eeuwige zaligheid in Christus wijst, en daarenboven alle mensen van een goddeloos leven tot een rein en onbevlekt leven opwekt." Toen vroegen zij: "Hebben ook de heidense schrijvers de geboden van een rein leven niet onderwezen zowel als de Schrift, en nochtans worden hun geschriften niet voor Gods Woord gehouden." Hierop zei Tyms, dat het Oude Testament getuigenis geeft, van wat in het Nieuwe geschreven is, en "er wordt niets anders in geleerd dan wat in de wet en de Profeten voorspeld was." "Dat ontken ik," zei de bisschop, wat zegt gij daarop?" "Ik zeg," zei Drakes, "dat zij, die de Geest van God hebben, gemakkelijk kunnen onderscheiden en beoordelen, wat Gods Woord is, want de Heere zegt: "Mijn Geest, Die op u is, en Mijn woorden, die ik in uw mond gelegd heb, die zullen van uw mond niet wijken, noch van de mond van uw zaad, noch van de mond van het zaad uws zaads, zegt de Heere, van nu aan tot in eeuwigheid toe," en hij trachtte hem te bewijzen, dat zij, die eenmaal de Geest van God hadden, gemakkelijk onderscheid konden maken en oordelen tussen Gods heilig Woord en de schriften, leringen en geboden van mensen. Doch, voor hij geheel had uitgesproken, legde deze godslasteraar hem het zwijgen op, brak zijn woorden af, en ging voort om het doodsvonnis over hen uit te spreken. Hij las eerst de artikelen van Willem Tyms, die

deze hem als antwoord op zijn pauselijke bewijzen en woorden in schrift had gegeven, en die aldus luidden:

"Ten eerste: Ik geloof en belijd, dat ik als een lidmaat der algemene kerk van Christus ben gedoopt, en dat ik gedoopt werd met water en met het Woord van God, volgens de instelling van Christus, terwijl mijn doopgetuigen voor mij beloofd hebben, dat ik Gods heilige geboden, als ook de artikelen van ons christelijk geloof, getrouw onderhouden en geloven zou, die ik thans geloof en onthoud, en zal blijven geloven tot het einde toe; want de boosheid van de priester, die mij gedoopt heeft, kon het heilige sacrament van God niet verzwakken of krachteloos maken.

Verder: Ik geloof en belijd, dat Christus op aarde heeft een zichtbare kerk, waarin het Woord Gods oprecht en onvervalst gepredikt, en de heilige sacramenten zuiver worden bediend en uitgedeeld.

Voorts: Ik belijd, dat in de ware kerk van Christus slechts twee sacramenten bestaan, namelijk de heilige doop en het avondmaal, en dat Christus daarop geestelijke wijze tegenwoordig is.

Vervolgens: Ik belijd, dat de roomse kerk juist is zoals de kanselier Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester, en Boner, bisschop van Londen, in hun boek *De vera obedientia* uitdrukkelijk beleden hebben. Zoals ook Johannes Bale, in zijn boek, het "Beeld van beide kerken" genaamd, duidelijk heeft verklaard.

Verder: Ik belijd, dat de mis een grote gods-lastering is tegen het lijden en sterven van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus.

Eindelijk belijd ik, dat in het sacrament van het avondmaal niet wezenlijk noch vleselijk tegenwoordig is het lichaam van Christus, dat, zoals zijlieden dat gebruiken, een gruwelijke afgod is."

Dit waren de artikelen, waarmee Boner hem had beschuldigd.

Toen hij dit gelezen had, begon hij hem ernstig te vermanen deze ketterij te verwerpen en zich bij de roomse kerk te voegen. Willem Tyms antwoordde, dat hij zich nooit daarbij zou voegen, maar de Heere voor deze belangrijken dag loofde, waarop hij een getuige zijner waarheid zou zijn, en hoopte, dat God zijn vloeken in zegenen mocht veranderen. Toen hij zag, dat Tyms zo standvastig en onbeweeglijk in zijn gevoelens bleef volharden, veroordeelde hij hem terstond ter dood. Daarna vroeg hij Robert Drakes, of hij tot zijn moeder de roomse kerk wilde terugkeren. "Neen, waarlijk niet," antwoordde Robert Drakes, "in het geheel niet, want ik verwerp en verloochen haar met al haar werken der duisternis, zoals ik de duivel en zijn werken verwerp." Toen vervloekte hij hem, zoals hij Willem Tyms gedaan had. Eindelijk sprak hij Thomas Spurge en drie andere martelaren aan, en veroordeelde ook hen om levend te worden verbrand, omdat zij instemden met de bovenstaande artikelen, en de mis niet wilden bijwonen. Deze volhardden vrijmoedig in hun geloof, zodat hij hen samen in handen van de wereldlijken rechter overleverde, terwijl deze zes vrome martelaren met een verblijd gemoed de belijdenis van hun geloof op Smitsveld te Londen in de vlammen met vergieting van hun bloed verzegelde ter ere van God, tot bevestiging van het Evangelie van Christus en tot blijdschap en versterking van het geloof van alle ware gelovigen, op de 23sten April, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1556.

Een brief van Willem Tyms aan zijn getrouwe zuster Agnes Glascocke, te Hockley.

"De genade, barmhartigheid en vrede van God onze Vader, Jezus Christus onze Heere en enige Zaligmaker, en de blijmoedige vertroosting van Zijn heiligen en almachtigen Geest, tot volbrenging van Zijn heilige wil, en tot uw eeuwige vertroosting, zij met u, lieve zuster Glascocke, nu en in eeuwigheid. Amen.

Lieve en welbeminde zuster, doch met recht mag ik u liever een moeder noemen dan zuster, om de moederlijke zorg, die gij voor mij draagt, waarvoor ik God dank, die u met zulk een liefderijk hart begaafd heeft tot het vervolgdde Evangelie van Christus en tot zijn verdrukke kudde. Ik bid God, dat Hij u, zoals gij nu op goddelijke wijze bent begonnen, alzo versterkt, om meer en meer toe te nemen in Zijn kennis, en niet weer terug te zien, en niet te vrezen voor vuur of zwaard; en alsdan verzeker ik ulieden, dat gij niet ver te lopen hebt.

Allerliefste, onthoud wel, wat ik u onderwezen heb, toen ik bij ulieden was, en ook wat ik u schrijf, nu ik afwezig ben. Binnenkort zullen wij elkaar weer met blijdschap ontmoeten. Op aanstaande vrijdag, de 20sten Maart, ga ik naar het koolhuis van Boner, de bisschop te Londen, waar ik niet lang hoop te blijven, en ik zal mijn lieve broeders en zusters in Christus spoedig volgen, die in een vurige wagen naar de hemel zijn gevaren. Daarom neem ik nu afscheid van u, totdat wij elkaar ontmoeten in de hemel. Haast u, want ik heb geruime tijd naar u gewacht en als gij zo lang vertoeft, voor gij gereed bent, kan ik niet langer naar ulieden wachten. Aan het einde van mijn reis zult gij met vrolijk gemoed horen zingen: "Heilig, heilig, heilig is de Heere Zebaoth." Spoed u dan, mijn allerliefste, en vertoef niet op de weg, opdat u de nacht niet overvalt, en gij niet met de dwaze maagden buiten de deur wordt gesloten. En nu, mijn lieve zuster, tot uw herinnering, dat ik ulieden niets anders heb onderwezen dan de waarheid, schrijf ik hier mijn naam met mijn eigen bloed, ook tot een getuigenis van de eenvoudige leer, waarin ik u vroeger heb onderwezen, terwijl ik ulieden verzeker, dat ik spoedig met het overschot van mijn bloed deze leer zal verzegelen. Aldus eindig ik. De Heere bescherme ulieden voor de antichrist en al zijn valse profeten. Amen."

De woorden, die nu volgen, waren met zijn bloed geschreven.

Wees volhardend in het gebed. Bid in het geloof, en verkrijg uw begeerte.

Door mij Willem Tyms, gevangene in de Koningsberg, om het Evangelie van Christus."

Een andere brief van Willem Tyms aan zijn zuster Colysoxe en Anneke Glascocke.

"Genade en vrede van God, de Vader der barmhartigheid, door de verdiensten van Zijn lieven Zoon, Jezus Christus, onze enige Zaligmaker, door de inwendige en machtige werking van de vertrooster, de Heilige Geest, zij in uw harten zichtbaar en worde bevonden, lieve zusters, nu en in eeuwigheid. Amen.

Lieve en welbeminde zusters. Na hartelijk groeten is deze dienende, om ulieden, volgens mijn schuldige plicht, te vermanen ulieden te wachten voor uw vijanden, de pausegezinden, die een arglistige meester dienen, ja zulk een, die niet slaapt, maar omgaat als een briesende leeuw, zoekende, wie hij zou mogen verslinden. Want uw geveinsde vrienden en wereldse metgezellen, als zij zien zullen, dat gij met hen niet meegaat naar de afgodstempel, zullen zich verwonderen, dat gij niet meeloopt in die ongebonden overdaad, zoals Petrus zegt; en daarom zullen zij u versmaden, vervolgen en kwalijk van u spreken.

Doch, lieve zusters, laat het u niet hinderen, en verwondert u daarover niet, want het is om u te beproeven. Wanneer zij u dit voorhouden, denkt er dan aan, waartoe dit dient, en vooral om Wie gij hen tegenstaat, namelijk, omdat gij God niet verzaken wilt, zoals zij hebben gedaan, want de haat, die zij u toedragen, is om het Woord van God, en aldus komt de zaak God toe, en Hij zal die wreken. Daarom, al wordt gij ook gesmaad en gekweld om Zijnentwil, denkt dan toch de gelukkigste te zijn; en wanneer gij met de aartsvaders, profeten en apostelen lijdt, zult gij voorzeker dezelfde vreugde deelachtig worden, die zij nu genieten. Uit het Woord van God hebt gij vroeger

gehoord, hoe wreed de tirannen ten allen tijde de ware leden van Christus hebben vervolgd; en, zoals Christus getuigt, zullen zij die vervolgen tot aan de voleinding der wereld. Daarom, om uw geheugen te hulp te komen, zal ik u de geschiedenis van de heiligen martelaar Stefanus herinneren, die, omdat hij de leer, waarvoor wij nu lijden, gunstig was, handhaafde en verdedigde tegen de vijanden der waarheid, voor een lasteraar werd gescholden, en te Jeruzalem dood gestenigd. De apostelen van Christus waren door dit addereengebodselsel op velerlei wijze verdrukt. Antipas, de getrouwe getuige van Christus, werd te Pergamus gedood. Jason werd, omdat hij Paulus, Silas, enige andere christenen en leraars van Christus ontvangen had, voor de raad en in de synagoge te Thessalonica gesleept, en beschuldigd als een oproermaker tegen en verrader van de keizer. Het is derhalve geen wonder, dat wij thans zullen gekweld worden, aangezien wij deze leer handhaven en haar leraars eren en achten. Bestaat er een andere beloning voor de getrouwe dienaars van God dan in vorige tijden? Neen, waarlijk, zoals Christus verklaart, dat, zo zij Hem vervolgd hebben, zij ook noodzakelijk Zijn leden zullen vervolgen; wanneer zij de Heere des huizes Beëlzebul hebben geheten, hoe veel te meer zijn huisgenoten; en gelijk Christus zelf getuigt, zullen wij gehaat worden van alle mensen om Zijns Naams wil.

Het is dan geen vreemde zaak, mijn lieve zusters, in onze dagen de ware leden van Christus aldus behandeld en bejegend te zien, zonder enige redelijke of rechtvaardige oorzaak. Want allen onder hen zullen als kettters beschouwd worden, die de menselijke overleveringen en geboden niet willen opvolgen. In die zin kan Christus ook een ketter heten, aangezien Hij hun onreine plechtigheden niet goedgekeurd of opgevolgd heeft, want nooit liep Hij bij de processie met een misgewaad, kruis of kandelaar, nooit heeft hij enig beeld bewierookt of daarvoor Latijnse missen gezongen; nooit zat Hij in de biechtstoel of heeft hij het vagevuur, of aangaande de pauselijke vergeving gepredikt, nooit heeft Hij de heiligen aangebeden, of de mis voor de doden gezongen. Hij heeft ons niet bevolen op een Vrijdag of anderen dag of in de vasten ons van vlees te onthouden, nooit heeft Hij een donkere mis of een lichtmis ingesteld, Hij heeft nooit enige kerk, kelk, as, palmen, kandelaars of klokken ingewijd. Al zulke nietsbetekenende plechtigheden, die niet door God zijn ingesteld, noemt Hij de zuurdesem der Farizeeën, dat is, hun veroordelenswaardige geveinsdheid, en vermaande Zijn discipelen, zich voor dit alles te wachten, en vervloekte daarenboven allen, die zulke gebrekkige schaduwen tot zijn heilig Woord zouden willen toedoen, en bedreigde hen, om hun deel af te doen uit het boek des levens. De apostel Paulus betuigt, dat zij geen deel hebben met Christus, die zich keren tot de zwakke en arme eerste beginselen, en tot het juk der dienstbaarheid.

Daarom, mijn lieve zusters, aangezien onze goede God ons door het licht van Zijn heilig Woord verlost heeft van al zulke duistere, dwaze, blinde en gebrekkige instellingen, staat dat] in de vrijheid, waarmee ons Christus vrijgemaakt heeft, en wordt niet weer met het juk der dienstbaarheid bevangen. Maar laat ons steeds bereid zijn, verwachtende de toekomst van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus, die, zoals Petrus zegt, zal komen als een dief in de nacht; en ons Hoofd Christus zegt, dat, indien de heer des huizes geweten had, op welke tijd de dief komen zou, hij zeker gewaakt zou hebben. Daarom, mijn allerliefsten, hebt goede moed., hoe ook de wereld tegen u woedt, en let wel tot uw vertroosting op de grondeloze barmhartigheid Gods, Die, naar Zijn belofte om onzer zwakheid wil de hitte des vuurs heeft verzacht, derwijze, dat onze broeders, die voor ons naar de hemel zijn gevoerd, veel meer vreugde dan pijn of smart ondervonden hebben; en bedenkt daarbij, dat ook God u also genadig zal zijn, gelijk Hij reeds getoond heeft, opdat gij met de apostel Paulus mag zeggen: "Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? verdrukking, of

benauwdheid, of vervolging of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Gelijk geschreven is: Want om uwentwil worden wij de gehele dag gedood; wij zijn geacht als schapen ter slachting."

Daarom, mijn allerliefsten, wanneer ook, om uw leven te sparen, u enigen van deze schijnheiligen met hen voor de afgodstempel trachten te brengen, weigert dit, want onze Meester Jezus Christus zegt: "Wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen;" en op een andere plaats zegt Hij tot onze vertroosting: "Er valt niet een haar van uw hoofd zonder de wil van uw hemelse Vader. Bemoeit u niet met hen, die koud noch heet zijn, opdat God u niet uit Zijn mond spuwt; maar antwoordt hun, dat de heilige Apostel ons beveelt, geen ander juk aan te trekken met de ongelovigen; want wat meedeel heeft de gerechtigheid met de ongerechtigheid? en wat gemeenschap heeft, het licht met de duisternis? En wat samenstemming heeft Christus met Belial? of wat deel heeft de gelovige met de ongelovige? Of wat samenvoeging heeft de tempel Gods met de afgoden? Want gij zijt de tempel des levenden Gods, gelijkertwijls God gezegd heeft: Ik zal in hen wonen, en Ik zal onder hen wandelen; en Ik zal hun God zijn, en zij zullen Mij een volk zijn. Daarom, gaat uit het midden van hen, scheidt u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en Ik zal ulieden aannemen. En Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige. Aldus mijn allerliefsten in Jezus Christus, gelijk ik begonnen heb, eindig ik ook, ulieden biddende u te wachten voor uw vijanden, neemt uw kruis op, en volgt uw leidsman Jezus Christus na dooi de enge poort der vervolging. Dan zult gij verzekerd zijn met Hem te regeren en te zegevieren in Zijn eeuwig koninkrijk, dat Hij ulieden gekocht heeft met Zijn dierbaar bloed, Wien met de Vader en de Heilige Geest, een enig en eeuwig God, lof en prijs zij in de eeuwigheid. Amen.

Door mij, Willem Tyms."

Johannes Hullier

[JAAR 1556.]

Wanneer de Heere de weldaad en genade betoont aan Zijn martelaren, om niet alleen de waarheid van het heilige Evangelie te bezegelen met hun bloed, maar ook dat zij voor hun dood schriftelijk mogen getuigen, hoe zij zich betoonden in de leer der heilige Schrift en met welke wapenen zij voorzien waren, om andere gelovigen en zich zelf te beschermen, dan geniet de kerk Gods een dubbele weldaad en genade van de Heere.

Aldus was de kerk te Braham, onder het gebied van Cambridge, en de gehele gemeente daar in de persoon van haar getrouwe dienaar Johannes Hullier genoegzaam onderwezen en verlicht, om alle besmettingen en afgoderij te verduisteren en hen te veroordelen, die, de waarheid eens gekend hebbende, haar met onrechtvaardigheid onderdrukken, en zich schikken naar alle verandering in de godsdienst volgens de wil van hen, die over haar in deze wereld heersen, van welke lieden niet alleen het koninkrijk Engeland, maar de gehele wereld vervuld is. Daarenboven worden zijn leden der kerk door het voorbeeld van hun Herder met nadruk gewaarschuwd, hoe zij zich wachten moeten voor spotters, die met God, Diens heilig Woord en allen godsdienst spotten. Doch, opdat wij te beter zouden inzien door welke geest deze heilige man werd gedreven, heeft hij ons een brief bij wijze van testament nagelaten, die hij in de gevangenis der tirannen heeft geschreven. Wij hebben die hier bijgevoegd, opdat ieder christen zou kunnen zien met welke ijver die goede man tot de ware godsdienst was beziel.

Johannes Hullier, gevangene sedert geruime tijd, en nu ter dood veroordeeld om de getuigenis van onze Heere Jezus Christus, aan het gehele gezelschap der christenen, en aan de gehele vergadering der gelovigen, wie hij toewenst volharding van het hart en versterking des Heilige Geestes, zowel tot gezondheid des lichaams, als tot zaligheid der zielen. Amen.

Vervuld zijnde met vertroosting van mijn zaligheid, en versterkt door de Geest Gods, mijn beminde broeders in Jezus Christus, waarvoor ik mijn hemelse Vader eeuwig danken zal, werd ik door mijn gemoed gedrongen, en heb mij niet kunnen onthouden om voor ulieden een verklaring af te leggen, waardoor, indien gij voor uw zaligheid zorgt, gij vermaand zult worden om te vlieden van de gemeenschap der pausgezinden, en de woorden van Johannes te bedenken, die in Zijn Openbaring geschreven staan: "Indien iemand het beest aanbidt en zijn beeld, en ontvangt zijn merkteken aan zijn voorhoofd of aan zijn hand, die zal ook drinken uit de wijn des toorns Gods, die ongemengd ingeschonken is in de drinkbeker Zijns toorns; en hij zal gepijnigd worden met vuur en sulfér, voor de heilige Engelen en voor het Lam. En de rook van hun pijniging gaat op in alle eeuwigheid, en zij hebben geen rust dag en nacht, die het beest aanbidden en zijn beeld, en zo iemand het merkteken zijns Naams ontvangt." Broeders en gelovige christenen, ik bid ulieden met aandacht te willen bedenken, wie dit beest is, en wie zij zijn, die het aanbidden, aan wie de Engel de gruwelijke pijnigingen verkondigt. Voorwaar, dit beest, waarvan ik hier spreek, is niets anders dan het menselijk rijk van de antichrist, waarvan de paus het opperhoofd is, en de alleenheerschappij bezit met al de vagebonden van zijn dienaren en valse profeten, die, opdat zij hun grote waardigheid zouden kunnen handhaven en versterken, zich niet ontzien allerlei gruwelen te bedrijven, om hun plannen uit te voeren; die de gehele wereld met moorden en doodslagen vervullen, alle mensen dwingen om hun instellingen en bevelen op te volgen, die niet alleen met de christelijke godsdienst niet overeenkomen, maar die ten enenmale verdrukken en ook allen, die daartegen op wettige wijze strijden. Deze dan, die reeds de besmetting van deze bijgelovigheden verloochend hadden door het gehoor van het goddelijk Woord en de kennis van Zijn Zoon Jezus Christus, onze Zaligmaker, en daarna weer tot deze onreinheid vervallen zijn, en zich door lage veinzerij besmetten, door uiterlijk een zaak te tonen, uit vrees van gehaat te worden door de mensen, en iets anders in het hart te gevoelen, ik bid u, wat doen die anders dan het beest aanbidden? Hierdoor ziet men, dat zij een geveinsde gehoorzaamheid in ere houden, die anders niet waardig waren gegroet te worden, en voegen zich bij de gemeente der bozen, die zij behoorden te haten en te vervloeken als een hel van vrijbuiters en moordenaars, en als een bordeel of afgrond van hoererij en allerlei schandelijke onreinheden des vleses. Zij behoorden niet alleen het geluid van zulk een stem te schuwen, die zo weinig overeenkomt met het liefelijk geluid der heilige Schrift, maar ook die te haten en tegen te spreken uit alle macht, zoals ons de ware Herder van onze zielen Jezus Christus met nadruk in Zijn Evangelie vermaant.

Verder, zij, die zich alleen naar het uitwendige bij de pauselijke godsdienst voegen, en die begunstigen, alsof zij tot zijn belijders behoorden, terwijl alleen schaamte is, die hen terughoudt van de belijdenis van Jezus Christus en Zijn heilig Evangelie, wat doen deze anders, dan het teken van het beest op hun handen en voorhoofden dragen? Doch Jezus Christus wil deze geveinsdheid niet verdragen, waarvan Hij zegt: "Zo wie zich Mijns en Mijner woorden zal geschaamd hebben in dit overspelig en zondig geslacht, diens zal zich de Zoon des mensen ook schamen, wanneer Hij zal komen in de heerlijkheid Zijns Vaders, met de heilige Engelen." En daarom zegt de Heere door zijn Profeet Maleáchi: "Vervloekt zij de bedrieger." Gij werd eens geroepen tot het licht en de kennis van Zijn heilig Woord en het genot van Zijn Heilige Geest, en tot

het vermogen om het eeuwige leven te beërven; maar, de Heere zegt in Zijn heilig Evangelie "Niemand die zijn hand aan de ploeg slaat, en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het Koninkrijk Gods." Op deze wijze spreekt ook de apostel Johannes van hen, die zich van de goede 1 leraren van de ware godsdienst afwenden, en sluit ben openlijk buiten het getal der goede, als hij zegt: "Zij zijn uit ons uitgegaan, maat, zij waren uit ons niet; want, indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn; maar [dit is geschied], opdat zij zouden openbaar worden, dat zij niet allen uit ons zijn." Waarlijk, indien wij allerlei gedaanten aannemen, en gedurig van godsdienst veranderen, en door een geveinsde kleur een teken dragen in onze harten en een ander teken op onze voorhoofden, dan zijn wij niet in de waarheid. Want volgens de getuigenis van Paulus, Ef. 5, vs. 13, "is al wat openbaar maakt licht."

Daarom bid ik ulieden, mijn broeders, bedriegt uzelf niet door de wijsheid dezer wereld, die dwaasheid bij God is; maar versterkt veel meer uw geest door de zekere en onbedrieglijke getuigenissen der heilige Schrift. Want al strekken de genade en de goedheid van God zich oneindig uit over alle mensen, nochtans komt zij alleen en eigenlijk tot hen die, door een vast vertrouwen op God ondersteund, standvastig blijven teneinde toe, niet nalaten goed te doen, zich van dag tot da zoeken te overtreffen, en meer en meer in alle deugden toe te nemen. Daarom is hier zeer gepast de plaats uit de Openbaring van Johannes: "Hier is de lijdzaamheid en het geloof der heiligen." Uit deze woorden blijkt duidelijk, hoe Gods woord voor een zekere tijd de dienst der tirannen gebruikt, en wel slechts, opdat het geloof en het geduld der zijn meer openbaar zouden worden. Wanneer wij deze beide deugden missen, kunnen wij op geen gemeenschap rekenen met de heiligen en gelovigen. Doch op een andere plaats wordt gezegd: "Maar de vreesachtigen en ongelovigen, en gruwelijken, en doodslagers, en hoereerders, en tovenaars, en afgodendienaars, en al de leugenaars, hun deel is in de poel, die daar brandt van vuur en sulfer, hetwelk is de tweede dood." "Maar," zal men zeggen, "hoe dan, zullen wij ons opzettelijk laten doden?" Ik raad dat niet aan, doch ik meen, dat, indien wij de eeuwige vreugde willen deelachtig zijn, wij ons gehoorzaam behoren te gedragen, en ons aan Gods goede en heilige wil moeten onderwerpen, die in Zijn heilig Woord wordt uitgedrukt. Wij moeten ook al onze bekommernissen op Hem werpen, en ons verzekerd houden, dat alles goeds hun zal toekomen, die Hem beminnen. Ziet hier, wat Hij ons gebiedt: "Gaat uit van haar, mijn volk, opdat gij aan haar zonden geen gemeenschap hebt, en opdat gij van haar plagen niet ontvangt." Wie deze vreselijke, dreigende en bevelende stem des Heeren zal horen, en weten zal, dat zij niet kan ontvlucht worden, en nochtans die niet terstond gehoorzaamt, welk ander voornemen heeft hij dan de Heere opzettelijk op de proef te stellen? Dat toch ieder wel overlegge, wat de wijze man zegt: "Wie het gevaar bemint, die is waardig, dat hij daarin omkomt." Laat het dan nooit gezien worden, dat iets ulieden zou bewegen hun dwaasheden toe te stemmen. Gaat liever weg uit het midden van hen, en sluit geen overeenkomst met de onrechtvaardigen; ja, geeft zelfs generlei teken met uw lichaam, waaruit men zou kunnen denken, dat gij met hun dwaasheden instemt. Eert liever God, zoals dat behoort, zowel uitwendig met het lichaam als inwendig met de geest.

Aangezien het nu zo is, behoren wij ons lichaam en zijn wil aan de geest te onderwerpen en te gehoorzamen, opdat het zich te ijveriger betoont in de dingen, die Gods goedheid van ons eist. Anders moeten wij niet verwachten, dat wij Zijn beloften met de ware kinderen van Abraham zullen deelachtig worden; want, zoals de apostel Paulus ons leert, zijn de kinderen des vleses geen kinderen van God. Als wij naar het vlees leven, zullen wij sterven, want de begeerte des vleses is de dood, maar de begeerte des geestes is leven en vrede, en laat ons indachtig zijn, dat het bedenken des

vleses vijandschap is tegen God, want het onderwerpt zich der wet Gods niet. Die in het vlees zijn, kunnen Gode niet behagen.

Ik heb ulieden, broeders, nu de weg voorgesteld, welke gij hebt in te slaan, de nauwe weg, die tot de zaligheid leidt, of de brede, die tot het verderf voert, waarop de kinderen dezer wereld zich enige tijd verheugen. Wat mij zelf voorts aangaat, lieve broeders, die uw welvaart en geluk lief heb, ik heb deze brief aan ulieden willen schrijven, om u uit goede genegenheid en vaderlijke zorg te vermanen, die ik voor uw zaligheid gevoel. Daarom, aangezien ik u hierdoor heb vermaand, bedenk dan nu naarstig, welke weg gij wilt bewandelen, en door welke middelen gij tot de zaligheid kunt geraken en vrede verkrijgen voor uw zielen. En wat ik ulieden schrijf, ben ik bereid met inkt en papier te bezegelen, maar nog meer bereid het door vergieten van mijn bloed te bevestigen, als de dag van mijn offerande zal aangebroken zijn, wanneer ik van het tijdelijke leven zal worden beroofd, welke tijd, naar ik meen, niet ver meer af is. Daarom, beminde broeders in de Heere, beveel ik u aan onze broeder Jezus Christus, Wiens genade u steeds mag bijblijven. Amen. Bidt en waakt. Bidt en waakt, bidt de Heere." Amen.

Toen nu deze getrouwe dienaar van Jezus Christus geruime tijd gevangen gezeten had, en de tijd was aangebroken, dat hij de Heere in de vlammen zou worden opgeofferd, werd hij naar de plaats geleid, waar hij zou sterven, waar de brandstapel reeds gereed stond, om hem daarop te verbranden, welke dood hij om de naam van Christus, niet vreesde te ondergaan. Voor hij zich naar de strafplaats begaf, deed hij een heerlijk gebed, dat getrouw opgetekend is, en dat wij hier hebben bijgevoegd, want, daar hij de wrede dood voor ogen zag, viel hij op de knieën, hief de ogen naar de hemel en sprak aldus:

"O almachtige God en barmhartige Vader, om Wiens wil ik nu de dingen verlaat, die mij het liefst en waard zijn: mijn vrouw, mijn kinderen, en alle grootheid dezer wereld, mijn eigen begeerlijkheden en genoegens, als er genoegens in de wereld bestaan, en nu bereid ben mijn leven voor U over te geven, laat het, o Heere, u nu, door Uw grote goedheid en genade, behagen, mij in deze mijn strijd de genade te bewijzen, dat niets van dat alles, wat ik heb meegedeeld, mij verhindert deze strijd met ijver voort te zetten, tot bescherming van uw heilig Evangelie, en alle beletselen dezer wereld te verwerpen. Ik bid U dan o allergenadigste Vader, mij, naar Uw grote barmhartigheid te willen bijstaan met de kracht van Uw Heilige Geest, en bovenal in mijn laatste uur, wanneer ik dat het meest zal behoeven. Zend Uw Engel om mij te verkwikken met Uw verborgen vertroosting, om mij te versterken met zijn hulp, en mij te geleiden op zulk een gevaarlijke en gladde weg, opdat ik door de enge poort komen mag in de verzekerde haven van Uw hemelse rust. Door welke poort en langs welke weg onze enige Zaligmaker Jezus Christus, Uw enig welbeminde Zoon, voor ons allen nu reeds met kracht en geweld doorgedrongen is, Die een heerlijke overwinning verkregen heeft, opdat Hij de weg te gebaander en te gemakkelijker zou maken voor velen, die door Uw standvastige liefde Hem op deze weg zullen volgen; niet voor hen, die het Evangelie alleen in de mond hebben, maar die tonen Evangelisch te zijn door een goed en heilig leven, en zich gelijkvormig zoeken te maken aan het beeld van Uw Zoon, door een goede levenswandel, door liefde, geduld, zuiveren godsdienst, waarheid, getrouwheid en voorzichtigheid. Daarom onderwerp ik mij ten enenmale aan U, o Vader van grote barmhartigheid, op niemand anders stel ik mijn hoop en vertrouwen dan op U alleen en op het kruis, de dood en het bloed van onze Heere Jezus Christus, Uw Zoon, door Wie de wereld mij en ik der wereld gekruisigd ben, en zoek en begeer niets anders dan de zaligheid mijner ziel, opdat ik met Christus mag leven, Die mijn leven is, mijn weg, mijn hoop, al mijn troost en

eindelijk al de vreugde van mijn geest. Het vreselijke en brandende vuur zal mij, o Heere, een zware en gruwelijke zaak toeschijnen, maar Uw almachtige arm verlene mij genoegzame kracht om dit alles te verdragen, opdat mijn ziel door Uw goedheid en genade behouden blijft, als medelijden met mij hebbende, o God, Schepper en Regeerder van alle schepselen! En, aangezien Gij, door Uw onuitsprekelijke goedheid, mij zo versterkt en moed gegeven hebt, U alleen meer dan enige pijniging te vrezende, en ik al mijn hoop en vertrouwen op U alleen stel, daarom vergeef ik, in tegenwoordigheid van dit volk, al de misdaden, die iemand jegens mij mocht misdreven hebben; ja, ik vergeef het hem met geheel mijn hart. En Gij, mijn genadige God, vergeef mij ook al mijn schulden, en bedek al de misdaden van mijn dartele jeugd; wis mijn ongerechtigheden uit, naar de grootheid van Uw genade en barmhartigheid, en reinig mij van mijn verborgen zonden, door de Heere Jezus Christus, Uw welbeminden Zoon, en door Zijn dierbaar bloed, dat Hij voor mij onwaardig zondaar heeft uitgestort. Want al onze goede werken hebben geen waarde, wanneer zij gewogen worden op de schaal van uw rechtvaardigheid. Evenwel, daar Gij, door Uw heiligen wil, de goede werken bevolen en goedgekeurd hebt om er in te wandelen, tot bevestiging van ons geloof, en voorzover het ons betaamt die te volbrengen, zo behoren al onze pogingen daarop gericht te zijn. En wij, die deze goede werken zullen verricht hebben, zullen daarom niet ophouden onnutte dienstknechten te zijn, die niets doen, dat iets zou kunnen verdienen, maar alleen, wat wij schuldig zijn. En wat goeds wij ook zouden mogen verricht hebben, is het nochtans nodig met de arme tollenaar uit te roepen: "O God, wees mij zondaar genadig," en alleen genade te zoeken in Jezus Christus, en niet in onze deugden, daar wij niet anders kunnen gerechtvaardigd worden dan in onze Zaligmaker Jezus Christus. Daarom, o goede God, dank en loof ik U bij mijn aanstaande dood, die ik, om de getuigenis van Uw Evangelie, moet ondergaan, dat het U behaagt mij door Uw goede wil tot zulk een grote eer te roepen. Verleen mij kracht en sterkte, om alles op vrome wijze voor Uw naam en Uw waarheid te lijden. Al deze volharding en sterkte, hoe groot die ook zij, ontvang ik door een bijzondere genade van Uw barmhartigheid en goedheid, waarvoor ik U dank, en graag erken, dat ik dit alles Van U en niet uit mij zelf heb. Daarom, o Heere, bid ik u uit de grond mijns harten, aldus mijn voetstappen te willen versterken, opdat ik nooit van de rechte weg afwijk, maar dat ik, na het einde van mijn levensloop, in Uw eeuwige vrede mag rusten. Vermeerder in mij de gave van geduld, zoveel als Gij naar Uw grondeloze wijsheid weet, dat ik nodig heb, en zoveel mij nuttig is; want Gij alleen, o God, bent de Gever van alle lijdzaamheid en allen ootmoed. En nu hef ik met mijn gehele hart mijn handen en ogen en mijn verstand op tot de troon van Uw genade, en vraag Uw hulp en Uw bijstand temidden van deze grote en zware verdrukkingen, en wel zoals Gij zelf ons dit hebt geleerd. Nu dan, o Heere, doe naar het woord van Uw belofte, laat een geringe verkwikking van Uw goedheid mijn arme ziel, die zo verslagen is, te hulp komen; laat Uw sterkte mijn zwakheid ondersteunen, zodat ik gewillig de dood onderga, die mij wacht, en ik aan mijn broeders een vaste getuigenis der waarheid achterlaat, zoals door andere broeders voor mij gedaan is, die standvastig zijn gestorven om de naam van Jezus Christus, Uw lieven Zoon. Tot U is het, o eeuwige en enige God, dat ik mijn toevlucht neem, Die door Uw almachtige en onuitputtelijke kracht zorgt, dat deze wonderbaarlijk grote hemel over ons wordt uitgebreid, en alle schepselen worden onderhouden, wat Gij alles uit niet hebt geschapen; Gij, Die het volk Israëls droogvoets door de Rode zee hebt geleid, zo zelfs, alsof zij over het vaste land waren getrokken; Gij, Die Uw Engel gezonden hebt voor hun aangezicht, om het volk uit het land der belofte te verjagen; Gij, Die door Uw sterke arm de drie jongelingen ongedeerd uit de brandende oven

gered hebt; Die de hongerige muilen der leeuwen gesloten, en Uw dienaar Daniël van hen hebt verlost; Die de Uw beproeft door het vuur der verdrukking, niet minder dan het goud gezuiverd wordt in de smeltkroes, opdat de onreinheden van hun bedorven natuur gezuiverd worden, en zij een meer schone glans zouden verkrijgen, om waardiger te verschijnen voor Uw aangezicht. Zo zult Gij ook niet toelaten, dat zij meer worden verdrukt dan zij zouden kunnen dragen; maar temidden van hun verdrukkingen geeft Gij hun een gelukkige uitkomst, en wel met gezegende vrucht; hetzij zij gezond en ongeschonden ontkomen, of door lijdzaamheid de kroon der overwinning verkrijgen. Want er is niets onmogelijk of te moeilijk voor U, o alvermogende God, Die Uw getrouwe strijder Stéfanus onoverwinnelijk hebt gemaakt tegen de tirannie zijner vijanden, toen hij om de belijdenis van Jezus Christus zou worden gestenigd; eindelijk U, die overvloedig bent in genade en goedheid jegens allen, die Uw heiligen naam in waar en vast geloof aanroepen, ik bid en smee U uit de grond van mijn hart, U, o Vorst en Heere boven alle heren, Die van de beginne versterkt hebt al de profeten en gelovige heiligen, die om Uw heilige naam de wrede dood en de pijnigingen der tirannen niet hebben geschroomd, mij Uw gunstige hulp, Uw barmhartigheid en vaderlijke goedheid niet te onttrekken in deze mijn ellendige staat. Laat het veel liever Uw wil zijn, deze Uw belijdenis in mijn strijd voor te staan, opdat Uw Zoon Jezus Christus worde geëerd en groot gemaakt in dit mijn lichaam, dat nu aan de dood gewijd is. Ik heb geen hoop op mij zelf, maar al mijn betrouwen is alleen op U, Die de dood in het leven verwisselt. Ik zie op geen ander einde, dan alleen dat de heerlijkheid van Uw naam geëerd en verheerlijkt worde in deze vergadering des volks tot grote troost in Jezus Christus, Die de bewerker en volmaker is van ons geloof, opdat alle volken Hem met een mond eeuwig loven en prijzen. Amen."

Door dit gebed tot God werd het hart van Johannes Hullier derwijze versterkt en getroost, dat de wrede dood in de vlammen, die hij onderging, hem een leidsman was tot het eeuwig leven. Deze wrede vuurdood onderging hij met grote volharding te Canterbury in April 1556.

Christoffel Lyster, Jan Mace, Jan Spenser, Simon Joyne, Richard Nicols en Jan Hamoud

[JAAR 1556.]

Korte tijd na de dood van de vrome dienaren van het goddelijke Woord, Robert Drake en Willem Tyms, die met andere martelaren op Smitsveld te Londen waren omgebracht, begonnen de vijanden der waarheid, nadat zij het bloedige bevelschrift van koning Filips en koningin Maria hadden ontvangen, in alle plaatsen de gelovigen gevangen te nemen, en hen met gehele scharen om te brengen. Onder anderen waren door de graaf van Oxford deze zes vrome mannen in het bisdom van Londen gevangen genomen, en naar Boner gezonden. Doch, aangezien zij met gehele scharen van alle kanten tot hem gezonden werden, en het hem zeer moeilijk viel, om iedere martelaar in het bijzonder te ondervragen, besloot hij bij zichzelf, om hun negen artikelen voor te stellen, en wanneer zij zich daaraan niet wilden onderwerpen, dat zij allen op de brandstapel hun leven zouden moeten eindigen. Toen deze dan voor hem in zijn huis te Fulham gebracht waren, ging hij terstond naar de kerk, en stelde hun de onderstaande artikelen voor, waarop zij schriftelijk moesten antwoorden.

Negen pausgezinde artikelen vanwege een rechtbank des geloofs aan de gelovigen voorgelegd

1. Dat gij N. in vroeger tijd standvastig en volstandig geloofd hebt, en ook nu gelooft, dat er slechts één katholieke kerk is, waarin het geloof en de godsdienst van Jezus Christus op ware wijze beleden, aangenomen, gehouden, onderhouden en als goed erkend is door ieder gelovige en waar Christen.

2. Dat gij N. in vroeger tijd geloofd hebt en nog gelooft, dat erin de katholieke kerk zeven sacramenten zijn, door God ingesteld en bevolen, die met toestemming van de heilige kerk goedgekeurd ontvangen en onderhouden zijn.

3. Dat gij N. in vroeger tijd gedoopt bent in het geloof van deze zelfde katholieke kerk, beleden hebt door de mond van uw doopgetuigen, het geloof en de godsdienst van Christus te onderhouden, daar de duivel met zijn werken en hoogmoed te verzaken, en door dit sacrament van de doop der katholieke kerk bent ingelijfd, en tot een gelovig lid van haar bent gemaakt.

4. Dat gij N., toen gij tot jaren des onderscheids gekomen bent, niet bent afgeweken van de belijdenis en het geloof van die kerk, noch mishagen in haar hebt gehad, maar, zoals een gelovig christen behoort te doen, volhard hebt gedurende enige jaren in deze belijdenis, waardoor gij die hebt bevestigd.

5. Dat gij N. niettegenstaande dit alles nu onlangs in de tijd van twee jaren in de stad en het bisdom Londen van enige leerstukken van de katholieke leer en het geloof bent afgefallen; onder andere zaken, hebt gij een mishagen gehad in de mis en u ernstig uitgelaten tegen de offerande daarvan, het sacrament des altaars en de eenheid der kerk, terwijl gij het gezag van de roomse stoel en het gevoelen dienaangaande belasterd en berispt hebt.

6. Dat gij N. vroeger hebt geweigerd en ook nu nog weigert, u weer te verzoenen met en te voegen bij de eenheid der kerk, terwijl gij erkende en beleed, dat het gezag van de roomsen stoel onwettig was.

7. Dat gij N. de offerande der mis en het sacrament des altaars versmaad hebt, en geweigerd om in de kerk de mis te horen en het sacrament te ontvangen, en uitdrukkelijk zegt, dat in het sacrament des altaars wezenlijk noch inderdaad is het ware lichaam en bloed van Christus, en er bijvoegt, dat de mis afgoderij en een gruwel is, en dat in het sacrament des altaars niets anders zich bevindt, dan het wezen van het brood en de wijn, die slechts tekenen en zegelen zijn van het ware lichaam en bloed van Christus, dat in de hemel is, en in geen dele onder de gedaante van het sacrament des altaars.

8. Dat gij N. bent ontboden voor zekere rechters en commissarissen, en wegens uw ongeregeldeheid weerstrevend, hardnekkig en onbuigzaam bevonden werd, zo zelfs, dat gijlieden op hun bevel naar mij bent gezonden om mijn gevangenen te worden, opdat gij door mij zoudt worden onderzocht, en ik overeenkomstig uw misdaad uitspraak doen zou.

9. Dat al deze bijzondere bovenstaande artikelen waarlijk openbaar zijn, en ik u niet alleen daarvan verdenk, maar gij er u ook aan schuldig kent. Daarom, aangezien gij was en nog bent onder het rechtsgebied van mij Edmond Boner, bisschop van Londen, en nu naar de regel der kerkelijke wetten voor mij gedagvaard bent, moet gij ook door mij vermaand en bestraft worden."

Het antwoord van de genoemde martelaren op ieder artikel in het bijzonder.

Vooreerst, aangaande het artikel van de kerk, stemden zij eenparig toe en kwamen overeen, dat er slechts één algemene kerk is. Johannes Spenser voegde er nog bij, dat de roomse kerk geen deel van de katholieke kerk van Christus uitmaakte, en dat zij niet geloofden of geloven wilden, dat de leer en de godsdienst, die in deze boze kerk onderwezen en voorgesteld werd, de ware godsdienst was.

Op het tweede artikel antwoordden zij, dat zij geloofden, dat in de algemene kerk van Christus slechts twee sacramenten waren, namelijk, het heilige sacrament des doops, en het sacrament van het lichaam en het bloed van Christus.

Op het derde artikel beleden zij eenparig, dat zij in het geloof van de algemene kerk van Christus gedoopt waren, en dat hun doopgetuigen voor hen beleden en beloofd hadden, zoals in deze artikelen was begrepen.

Op het vierde antwoordden zij, dat zij altijd volhard hadden en tot nog toe volhardden en voortgaan wilden in de erkenning en belijdenis van het geloof, waarin zij gedoopt waren. Richard Nicols voegde er bij, dat bij de waarheid van zijn belijdenis zeer duidelijk ten tijde van koning Eduard geleerd had, waarop hij zijn geloof had gevestigd, en daarin, door Gods genade, tot het einde toe wilde volhardden.

Op het vijfde antwoordden zij, dat zij niet afgeweken noch gescheiden waren van het algemeen geloof in Christus, wat zij vroeger hadden leren kennen; ofschoon zij bekenden, dat zij vroeger ernstig gesproken hadden en nog spraken met een grote afkeer van de mis en van het sacrament des altaars; en verzekerden, dat zij niet wilden komen om die aan te horen, en er deel aan te nemen, aangezien zij geloofden, en nog geloven, dat zij verkondigd en bediend werd tegen de leer der heilige Schrift, en alzo streed tegen de eer van God. Daarenboven beleden zij, dat zij gesproken hadden tegen het geroofde gezag van de roomsen bisschop, als de zodanige, die een verdrukker is van de kerk van Christus en dat hij geen gezag in Engeland behoorde uit te oefenen, en betuigden, dat zij over deze bewering geen berouw hadden, maar er zich over verblijdden.

Op het zesde antwoordden zij, dat zij nooit geweigerd hadden, noch thans weigerden zich met de algemene kerk van Christus te verzoenen maar aan de andere kant verklaarden zij, dat zij nu of nimmer tot de roomse kerk wilden overgaan, noch het gezag van de roomsen stoel wilden erkennen, maar dat versmaadden, omdat de geestelijken het boek van God, namelijk de Bijbel, verboden en onderdrukt hebben, en in plaats daarvan de Babelse mis, met al haar koopmanschap, hadden verheven en bevorderd.

Het zevende beantwoordden zij toestemmend. Simon Joyne verklaarde uitvoeriger, dat de reden, waarom hij geweigerd had aan hun bedrog deel te nemen, daarin bestond, dat de geboden van God daar verbroken, en de instelling van Christus veranderd en vernietigd was, en de roomse instellingen en overleveringen in plaats daarvan waren ingevoerd. Aangaande het sacrament van het lichaam van Christus betuigde Christophorus Lyster standvastig, dat in het sacrament van het avondmaal het wezen van het brood en de wijn, zowel na de inzegening als vroeger, hetzelfde blijft, en dat daarin niet was het ware lichaam en bloed van Christus, wezenlijk noch werkelijk; maar dat het alleen door alle gelovigen op een geestelijke en plechtige wijze door het geloof werd ontvangen, en zij beleden daarenboven, dat de mis geen zoenoffer of verzoening is voor levenden en doden, maar alleen een gruwelijke afgoderij.

Op het achtste zeiden zij, dat zij door de beambten van de koning en van de koningin naar de gevangenis te Gloucester waren gezonden, omdat zij de mis in hun gewone kerk niet wilden bijwonen, en vandaar waren gezonden naar de bisschop van Londen om voor hem wegens hun geloof te worden ondervraagd.

Op het negende beleden en besloten zij eenparig, dat alles, wat hij daarin verklaard had waar was, en dat zij onder het bisdom van Londen waren.

Nadat zij op alles aldus hadden geantwoord, ontsloeg de bisschop hen tot des namiddags. Na etenstijd ontbood hij hen andermaal in de kerk. Toen zij daar gekomen waren, en hij de artikelen en hun antwoord gelezen had, wendde hij allerlei middelen

aan, om hen van deze christelijke belijdenis af te trekken. Doch bemerkende, dat zij volstandig bleven bij hetgeen zij hadden beleden, en niet wilden terugkeren tot de eenheid van de roomse kerk, sprak hij op vermetele wijze het doodsvonnis over deze godvruchtige mannen uit, en gaf hen aan de macht van de wereldlijke rechter over, om levend in de stad Gloucester te worden verbrand. Daar eindigden deze vrome mannen standvastig en blij moedig hun sterfelijk leven in de vlammen ter ere van God, tot bevestiging van de leer van het heilig evangelie en tot blijdschap van alle gelovigen, op de 18e april 1556.

Rugo Laverocke, een kreupele en Jan Apprice, een blinde

[JAAR 1556.]

Gelijk men zich niet genoeg kan verwonderen over de grote en grondeloze barmhartigheid Gods, die zowel zonder aanzien des persoons de lammen, blinden en de kreupelen, als de rijken, gezonden en de machtigen dezer wereld uitkiest, om Zijn eer te bevestigen, alzo kan men ook niet genoeg met bewondering aanzien de onbarmhartige daden der pausgezinden, namelijk van Boner en zijn aanhangers, die hun wreedheid toonden aan allerlei soort van mensen, hetzij lammen of blinden, hetzij jongen of ouden, zoals bij deze beklagenswaardige mensen kan worden opgemerkt, die, niettegenstaande hun gebrekkige toestand, zijn bloedige handen niet hebben kunnen ontgaan.

Hugo Laverocke, schilder, die 68 jaren oud en kreupel was, en Jan Apprice, een blind man, werden door zekere verspieders voor Boner, bisschop van Londen, en de koninklijke beampten beschuldigd, gegrepen en gevangen gezet, en naar de bisschop gezonden, om wegens hun geloof te worden ondervraagd. Toen zij voor hem gebracht waren in zijn paleis te Londen, hield hij hun de negen bovenstaande artikelen voor, zoals hij de anderen gedaan had. Hierop antwoordden zij, evenals Christophorus Lyster, Johannes Mace en de anderen, zodat zij de 9e mei naar de gevangenis werden gezonden. Toen zij in de raadkamer van de St. Pauluskerk ontboden waren, om de artikelen nog eens te horen voorlezen, wendden zij allerlei listen aan, om deze onkundige lieden te doen herroepen, vooral hun gevoelens aangaande het heilige sacrament des avondmaals. Hierop antwoordde Hogo Laverocke het eerst en zei: "Ik wil bij mijn antwoord blijven volharden en bij hetgeen ik beleden heb, want in de heilige Schrift lees ik niet, dat de priesters bevolen wordt een stukje brood boven het hoofd te heffen en dat te doen aanbidden." Toen wendde zich de bisschop naar Johannes Apprice, en vroeg hem, wat hij zeggen wilde. "Ik zeg," zei hij, "dat uw leer, die gijlieden de mensen voorstelt en onderwijst, en die zo aangenaam in de oren der wereld klinkt, met het heilige Woord van God niet overeenkomt, en dat gij niet tot de algemene kerk van Christus behoort, want gij maakt bloedige wetten, om de mensen wegens hun geloof te doden, en aldus vormt gij de koningin tot uw beul."

Toen hij aldus met deze woorden de bisschop in zijn geweten had aangetast, wilde deze hun doodsvonnis niet langer uitstellen. Zijn zogenaamde vurige liefde tot hen openbaarde zich derwijze, dat hij zijn dienaren beval, dat zij na de middag tot hem te Fulham Wuden gesleept worden, waar hij zijn middagmaal wilde houden. Toen zij nu des namiddags overgebracht waren, spoedde hij zich, volgens zijn plechtige gewoonte, naar de kerk, om het wrede doodsvonnis over hen uit te spreken, en leverde hen over in de handen van de wereldlijke rechters, en meende alzo zijn handen van hen af te trekken; doch kon daarmee zijn geweten niet geruststellen voor het rechtvaardig oordeel van God, wegens de schuld van het onschuldig bloedvergieten.

Aldus werden deze beklagenswaardige lieden aan de macht van de wereldlijke rechters overgeleverd, en niet lang met vrede gelaten om daar te blijven, voor zij uit

de gevangenis Newgate gehaald en op een kar geplaatst werden, om gevoerd te worden naar Stratfortbow, dat drie Engelse mijlen buiten Londen lag. Toen zij daar gekomen waren, en aan de paal gebonden werden, wierp Hugo Laverocke zijn kruk weg, vertroostte zijn metgezel, en zei tot hem: "Heb goede moed, mijn lieve broeder, want mijnheer de bisschop van Londen is onze geneesheer geworden; hij zal ons genezen, u van uw blindheid en mij van mijn verlamming." Terwijl aldus deze beide heilige mannen God met groot geduld en een vrolijk hart temidden der vlammen prezen, gaven zij hun zielen, door een levend geloof in Christus, Die zij standvastig tot het einde toe beleden, aan de Heere over, tot grootmaking van Zijn heilige naam en tot hun eeuwige gelukzaligheid, op de 15e mei 1556.

De volgende dag, nadat de genoemde kreupele en de blinde man waren verbrand, werden op dezelfde wijze, om dezelfde reden, te Londen op Smitsveld, in het vuur omgebracht, **Katharina Hut**, weduwe, **Johana Hornes**, **Elisabeth Thackuël**, en **Margaretha Ellis**, drie jonge dochters.

In de maand Mei werden **Thomas Drowry**, een blinde jongen, en **Thomas Croker**, te Gloucester tegelijk tot de vuurdood veroordeeld, die om dezelfde getuigenis der waarheid hun zielen in de handen van hun Heere Jezus Christus bevalen.

Na de dood van de beide voorgaande werden te Beckles, in Suffolk, verbrand **Thomas Spicer**, oud negentien jaren, **Jan Denys** en **Edmond Poole**.

De 16e Juni werden te Lewes verbrand: **Thomas Harland**, timmerman, **Jan Oswald**, bouwman, **Thomas Avincton** en **Thomas Read**.

De 20sten juli werden in de stad Lewes, op gelijke wijze en om dezelfde reden, omgebracht **Thomas Wood**, bedienaar van het goddelijke Woord, en Thomas Milles. In de gevangenis, de Koningsbank genaamd, stierven op de 24ste **Juni Willem Adherall**, dienaar van Jezus en ook **Jan Clement**.

Hendrik Adlington, Laurens Parnam, Hendrik Wije, Willem Hallywel, Thomas Bowyer, Joris Searles, Edmond Hurst, Lyon Caweh, Rase Jackson, Jan Derifal, Jan Routh, Elisabeth Pepper en Agnes George

[JAAR 1556.]

De wrede macht der vijanden van het heilig Evangelie nam van dag tot dag in het koninkrijk Engeland onder de regering van de koningin Maria toe, niet alleen tegen de vrome strijders en sterke helden in het geloof, maar ook tegen de arme en blode christenen, die weinig tot de strijd waren toegerust.

Wij noemen hier enige hunner die, alle vrees voor de lichamelijke dood hebben overwonnen, de ware leer beleden, en die met hun bloed hebben bezegeld. Hun belijdenis is uit het Engels vertaald, zoals hier volgt.

Het geloof en de heilige overeenstemming der gevangenen van Christus, overgegeven aan de bisschop London, te Fulham, in de maand Juni van het jaar onzes Heeren 1556. Wij belijden allen, en geloven standvastig, dat er slechts één God is, Die leeft tot in eeuwigheid, Die oneindige macht, wijsheid en goedheid bezit, en Schepper en

Onderhouder van alle dingen is, zowel de zichtbare, als onzichtbare, en dat in de eenheid van Zijn Godheid drie personen zijn van gelijke macht en één in wezen, zonder vermenging der eigenschappen en zonder enige ongelijkvormigheid, te weten, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, zoals alle ware christenen en de kerk van Jezus Christus, gebouwd op het heilige Woord van God, leren: van welke kerk wij belijden ware en levende leden te zijn, die tezamen gemeenschap hebben.

Wij belijden, zonder er in het minst aan te twijfelen, dat de tweedepersoon in de heilige drie-eenheid, te weten, de eeuwige Zoon van God de Vader, uit liefde tot ons, de mensheid heeft aangenomen in de schoot van de gelukzalige maagd Maria, Die ontvangen is van hetzelfde wezen dier maagd, door de kracht des Heilige Geestes; en dat, van het ogenblik zijner ontvangenis, de persoon van de Zoon onafscheidelijk is verenigd geworden met de menselijke natuur in één persoon, welke is Jezus Christus, waar God en mens, Wiens rijk oneindig wezen zal.

Wij belijden en geloven met ons gehele hart, de artikelen des christelijken geloofs vervat in het Symbolum, dat gewoonlijk het Credo genaamd wordt, of het geloof, en ook in de geloofsbelijdenis van Athanasius is beschreven.

Wij belijden ook getrouw, dat de vergeving der zonden, de verlossing, de rechtvaardigmaking en de heiligmaking ons geheel en alleen geschonken worden uit loutere genade van God in Jezus Christus, verkregen door Zijn bloed, zonder enige van onze verdiensten of merken, hoe vele en goed die ook mogen schijnen, Nochtans, uit vrees dat er iemand mocht zijn, die onsverkeerd zou mogen verstaan, en menen, dat wij alle goede werken zouden willen verloochenen en teniet doen, belijden wij, dat alle mensen door het Woord van God verplicht zijn goede werken te doen; niet om daardoor mee te werken tot hun zaligheid, of om er iets mee te verdienen, maar om daarmee onze gehoorzaamheid te tonen door de vruchten van het geloof, opdat het licht van onze goede werken alzo mag schijnen voor de mensen, dat God, de Bewerker daarvan, erdoor geëerd en geprezen worde. Zo ook hebben wij grote vrees voor een dood geloof, waarvan Jakobus spreekt, dat geen goede werken heeft, als dat wordt nagevolgd. Voorts beweren wij, dat God ons om onze goede werken in de jongste dag niet zal rechtvaardigen; want het beste werk, vergeleken met de zuiverheid van de wet, zal, zoals de Profeet spreekt, als een onrein kleed worden bevonden. Onze zaligheid verkrijgen wij alleen om Christus' wil, Wiens dierbare dood en volmaakte heiliging de volkomen losprijs is voor de zonde der wereld.

Wij geloven ook, dat het sacrament van de doop niet alleen is een teken van onze belijdenis en van onderscheiding van anderen, waardoor de christenen van andere ongelovigen worden onderscheiden, maar dat het ook is een merkzegel der wedergeboorte, waardoor als door een middel, zij die de doop op de rechte wijze ontvangen, in de kerk van Christus zijn opgenomen en ingelijfd; dat de belofte van de vergeving der zonden en de aanneming tot kinderen Gods, hierdoor op zinnelijke wijze wordt voorgesteld en door het geloof bevestigd; dat het gebruik om jonge kinderen in de kerk te dopen, en die in het gebed aan God op te dragen, behoort voorgestaan en behouden te worden.

Zo ook geloven wij, dat het avondmaal des Heeren niet alleen is een bloot teken van eenheid, die de christenen onder elkaar behoren aan te kweken, maar ook een sacrament of teken van onze verlossing door de dood en het lijden van Jezus Christus, aldus, dat voor hen, die het waardig en met het geloof ontvangen, het brood is de gemeenschap aan het lichaam van Christus, en de drinkbeker der dankzegging voor hen is de gemeenschap aan het bloed van Christus. Door God is het niet bevolen, dat men dit moet bewaren en opsluiten, of over de straat dragen, of boven het hoofd een, om te worden aanbeden.

Wij geloven ook, dat de heilige overdenking van de predestinatie of voorbeschikking van God en onze verkiezing in Jezus Christus vol is van vreugdevolle blijdschap en onuitsprekelijke vertroosting voor alle godvruchtige personen, die in zich zelf de werking van Gods Geest gevoelen, de werking des vleses en de aardse leden doden, en hun verstand verheffen tot de hemelse dingen. Wij geloven ook, dat deze kennis ons in grote mate versterkt in het vertrouwen op onze zaligmaking die wij bezitten door Jezus Christus. Maar voor de wereldse en vleselijke mensen, die de geest van Christus niet hebben, is zij een gevaarlijke doolhof, waardoor de duivel zulke mensen kan omverwerpen, tot wanhoop brengen, of oorzaak worden om een ongebonden leven te leiden in allerlei onreinheid.

Wij geloven eindelijk, dat de offerande, door Jezus Christus eenmaal volbracht, de gramschap van God voor eeuwig heeft weggenomen, en Hij daardoor voldaan heeft voor de zonden der wereld, zowel voor de erfelijke als dadelijke zonden, en dat er geen andere voldoening voor de zonden bestaat dan deze. Daarom is het bedienen van de missen, waarbij zij voorgeven, dat de priester Jezus Christus opoffert voor de levenden en doden, een zeer gevaarlijke bedriegerij en zo verderfelijker als ooit iets heeft bestaan."

Deze belijdenis van het geloof was door alle bovengenoemde personen eigenhandig getekend.

Hij, die deze belijdenis het eerst uit het oorspronkelijke Engelse stuk, dat eigenhandig door hen getekend was, in de Franse taal heeft overgezet, schrijft, dat hij de martelaren tezamen heeft zien verbranden, en wel te Stratfortbow, een halve mijl buiten Londen, waar zij de naam des Heeren groot maakten en als ware getuigen van Christus standvastig in de Heere zijn ontslapen op de 27sten Juni 1,556.

Nadat deze genoemde dertien personen te Stratfortbow waren verbrand, werd de 27e in de gevangenis des konings, Beng genaamd, in Southwark, dood gevonden **Thomas Parret**, en de 29e dier maand **Martijn Hunt**, enz. en **Jan Norice**.

Behalve de bovengenoemden werden de navolgende martelaren, **Roger Bernare**, **Adam Foster** en **Robert Jawson**, op de 30e Juni te St. Emont Bury, in Suffolk, verbrand.

Jan Carles werd op de 14den juli dood gevonden in des konings Beng.

Julius Palmer en twee anderen

[JAAR 1556.]

Gelijk al de daden van God wonderbaar zijn in het verwekken van allerlei soort van mensen tot bevestiging van Zijn ontwijfelbare waarheid, die de vijanden door velerlei middelen zoeken te vervalsen en te verdraaien, teneinde het vleselijk koninkrijk van de antichrist op te richten, zo is er geen voorbeeld onder de gehele schare martelaren, die ten tijde van de koningin Maria hebben geleden, dat waardiger is te worden herinnerd dan dat namelijk dat een, die uitermate pausgezind was ten tijde van de godzalige koning Eduard de zesde, en zo hardnekkig vasthield en als verdrongen was in het roomse bijgeloof, zodat hij aan alle godzalige gebeden en zuivere predikaties een gruwel had, en derwijze de vrome leraren van deze leer vermeed en verachtte, dat hij daarom door alle vrome mensen geschuwd, veracht en als met de vinger nagewezen werd; dat deze nochtans, ten tijde van de genoemde koningin, toen de

ergste vervolging plaats had, de wrede dood door de handen van de pausgezinden onderging, omdat hij een vrome belijdenis van de waarheid had afgelegd.

Deze martelaar was Julius Palmer geheten, en geboren te Coventry, waar zijn ouders woonden, en zijn vader burgemeester was. Van zijn jeugd af was hij opgevoed aan de hogeschool te Oxford, in het college van Magdalena, waar hij door zijn vlijt bevorderd werd tot een van de bestuurders en onderwijzers in de welsprekendheid. Hij had een vlug en sterk geheugen, was goed van verstand, en zeer geoefend in de Latijnse en Griekse talen. En, ofschoon hij zich eerst laat voorbereidde tot de Godgeleerdheid, haalde hij de verlopen tijd door zijn ijver weer in. Hij gaf een duidelijk bewijs, dat indien de Heere hem langer in het leven gespaard had, hij in de godzalige kennis derwijze zou zijn toegenomen, dat hij daardoor een sieraad van Christus' kerk in zijn vaderland zou zijn geworden.

Korte tijd voor de dood van de godvruchtige koning Eduard, waren er te Oxford zekere lasterlijke en beschimpende artikelen op de muren geplakt en onder het volk verspreid, die gericht waren tegen dokter Haddon, voorzitter van het genoemde college. Daar men de schrijver daarvan niet kende, en aangezien Palmer zo verbitterd was tegen de ware godsdienst, werd hij op vermoeden onderzocht, waarbij hij niet alleen deze op vermetele wijze als de zijne erkende, maar daarenboven de beambten met vele scherpe en verachtelijke woorden aansprak; zodat hij, wegens deze misdaad, die hij jegens de voorzitter bedreven had, als een onwaardig lid werd veroordeeld niet langer in dit college te kunnen blijven. Wegens deze zijn pausgezinde daden dus, waarin hij zo moedwillig en hardnekkig volhardde, werd hij van zijn ambt ontzet en uit het college gebannen.

In de aanvang der regering van de koningin Maria, nadat de geloofsrechters hem weer in zijn vorig ambt hersteld hadden, werd hij onderwijzer. Maar, toen betoonde de Heere hem zulk een genade, dat hij, in plaats van een hardnekkig pausgezinde, een voorstander werd der leer van het heilige Evangelie. Toen hij namelijk weer zijn plaats in het college ingenomen had, bewoog God zijn hart aldus, om met ijver te onderzoeken en te weten hoe en op welke wijze de martelaren waren gevangen genomen, om welke artikelen zij geleden hadden, en hoe zij waren gestorven; zo zelfs dat hij op zijn eigen kosten een student opzettelijk naar Gloucester zond, om de zaak van meester Hoper te onderzoeken, en hem een waar verhaal daarvan te kunnen meedelen. Kort daarna gebeurde het, dat hij daarvan het werkelijke met eigen ogen te Oxford aanschouwde; want toen hij de vrome bisschoppen Ridley en Latimer had zien verbranden, die standvastig de waarheid met hun bloed verzegeld hadden, en hij weer thuis kwam, en met medelijden was vervuld, sprak hij onder zijn vrienden, als uitbarstende, de woorden: "O razende wreedheid! o treurige tirannie, die meer dan barbaars is."

Van die tijd af aan begon hij de waarheid naarstig te onderzoeken, en leende tot dat einde een boek van een student in hetzelfde college, dat de verklaring bevatte van Petrus Martyr van de zendbrief van Paulus aan de Corintiërs. Na God ernstig te hebben gebeden, nam hij de waarheid met grote blijdschap aan; en, nadat de Heere de ogen van zijn verstand had geopend, was hij nu met zulk een ernst en ijver bezielde om die te omhelzen, als hij vroeger zich bereid toonde die te haten en te vervolgen. Hij wies eindelijk, door de genade Gods, tot zulk een rijpheid en verstand in de waarheid op, dat hij niet vreesde de vonken daarvan te ontdekken in zijn uitwendige handelingen. Als hij namelijk de mis zou bijwonen, om hun priesterlijke dwaasheden na te volgen in het buigen van het hoofd en het slaan op de borst, terwijl de priester de dusgenoemde zondebelijdenis zong, doch inzonderheid toen hij zich op en neerwaarts zou buigen, bij het opheffen van de hostie, werd zijn hart derwijze wegens deze

gruwelijke afgoderij ontstoken, dat hij van zulke goddeloze handelingen walgde, en dikwerf opzettelijk de kerk verliet, om die niet bij te wonen.

Toen hij bemerkte, dat hij daarom door de voorzitter en andere voornamste leraars verdacht en gehaat werd, die vroeger zijn voornaamste en beste vrienden waren, en aan de ene zijde een zware strijd en wroeging in zijn geweten gevoelde, bij de overtuiging dat zijn nieuw leven en zijn oude handelingen niet samen konden gaan, en aan de andere kant vreesde, nu de strijd weer veel heter geworden was dan tijdens de regering van koning Eduard, dat hij, om de waarheid, nog eens uit het college mocht gestoten worden, besloot hij, eindelijk liever het college te verlaten, dan er met schande uitgedreven te zullen worden. Toen hij dit college verliet, en door een bijzondere vriend, die hem gaarne het tegendeel zou hebben aangeraden, gevraagd werd, waar hij heen ging, welk leven hij leiden wilde, antwoordde hij: "De aarde is des Heeren en wat er in is. Ik wil mij aan God en de wijde wereld bevelen, en laat aan God over te doen niet en door mij, wat Hij wil."

Na aldus zijn ambt te hebben verlaten, werd hij leraar te Reading, waar hij zeer bemind was van allen, die God vreesden, zo wegens zijn geleerdheid als om zijn ijver, die hij voor de waarheid had. Doch de satan, die een vijand van alle godzaligheid is, ruide van dat ogenblik af enige dubbelhartige huichelaars tegen hem op, die, door hun geveinsdheid en onder de dekmantel van ijver, die zij voor het Evangelie hadden, zoals zij aan hem betuigden, door hun schijnheiligheid achter zijn geheimen wisten te komen, zodat hij zijn gevoelens aan hen openbaarde. Want, gelijk hij zelf met ijver en liefde vervuld was voor allerlei goddelijke leer, begeerde hij ook anderen te brengen en te trekken tot haar kennis en belijdenis.

Deze waren juist zij, die hem verrieden, en, hun tijd waarnemende, in zijn afwezigheid zijn studeerkamer plunderden, en zekere geschriften van daar medenamen, die hij tegen de pauselijke leer geschreven had, inzonderheid klein geschrift tegen de wrede en onmenselijke tirannie, die zij tegen de heilige martelaren hadden bedreven, waarmee zij gevolg konden geven aan hun listen. Voorts bedreigden zij hem, dat zij dit geschrift zouden overleveren in de handen der heren van de raad van Engeland, ingeval hij zijn school niet wilde overgeven aan iemand die zij daartoe zouden aanwijzen. Uit vrees voor hun bedreigingen, werd hij gedrongen zijn leraarsambt en school op te geven; en, om zijn leven te redden, verliet hij de stad, en wist geen betere raad dan naar zijn moeder te Cussham te gaan, waar hij dacht enig geld te zullen ontvangen, dat zijn vader hem bij testament vermaakt had. Toen hij zijn ellendige toestand aan zijn moeder had meegedeeld, verkreeg hij in de plaats van zegen vloek. Want, toen hij bij haar kwam, en op de knieën viel, om haar zegen vragende, zoals dat in Engeland de gewoonte is, zei zij tot hem: "De vloek van Christus over u en ook de mijne, waar gij ook heen gaat." Toen antwoordde hij: "Och, lieve moeder, uw eigen vloek kunt gij mij geven, doch de vloek van Christus niet, want Hij heeft mij reeds gezegend." "Neen," hernam de moeder, "de zegen van God hebt gij ontlopen, toen u uit het eerwaardig college van Oxford gebannen werd; en nu bent gij ook om ketterij uit Reading verdreven." "Helaas, moeder," zei hij "zij hebben u aangaande deze zaak slecht ingelicht, want ik ben daar niet uitgebannen noch verdreven, maar heb vrijwillig het college verlaten, en ik ben ook geen ketter, daar ik de ware leer niet tegensta." "Hoe," zei de moeder, "ik ben verzekerd, dat gij niet gelooft, zoals ik, uw vader en uw voorvaders gedaan hebben; maar gij hebt de leer aangenomen, die ons onderwezen werd ten tijde van koning Eduard, die een verdoemelijke ketterij is." "Ik belijd," antwoordde hij, "dat ik een leer heb aangenomen, die geen ketterij is, maar de zuivere waarheid, die reeds door Christus en Zijn apostelen werd gepredikt." Indien gij alzo gelooft," zei zijn moeder, "maak u dan van hier, en kom niet weer onder mijn ogen.

Wat het geld aangaat, dat gij meent door uw vader achtergelaten te zijn, zeg ik u, dat ik geen geld noch goed voor een ketter heb. Wel heb ik een bos hout, om u te verbranden, en anders krijgt gij van mij niet." - "Och, lieve moeder," zei hij, "ofschoon gij mij vervloekt hebt, wil ik nochtans God bidden, om u te zegenen en gelukkig te maken al de dagen uws levens." Met zulke hartelijke woorden en vele tranen, die hem langs het gelaat vloeiden, scheidde hij van zijn moeder; zodat hier de voorspelling van Christus vervuld werd, die gezegd heeft, dat de moeder tegen de zoon zou opstaan.

Aldus door zijn moeder wreed verstoten, en van al zijn vrienden verlaten, waar hij de meeste vriendschap meende te vinden, zodat hij niet wist waarheen hij zich zou wenden, besloot hij eindelijk in stilte naar Oxford te gaan, en aanbevelingsbrieven te vragen van de voorzitter, mr. Cope, teneinde daardoor tot een betrekking als leraar, in de provincie Gloucester, die open was, te geraken. Maar, voor hij daarheen vertrok met de brieven van de voorzitter, ging hij in het geheim naar Reading, om zijn boeken te halen, die hij daar gelaten had, en nam zijn intrek in het logement de Kardinaalshoed, waar hij de vrouw des huizes verzocht een kamer afgezonderd te mogen hebben, niemand met zijn komst bekend te maken, en niemand hij hem toe te laten. Doch zo verborgen kon hij daar niet vertoeven, of de bittere vijanden kwamen dit te weten en overvielen hem 's nachts met lantaarns en hellebaarden om hem van zijn bed te halen. Om hun oude en ingekankerde haat aan hem te koelen, wierpen zij hem allereerst in een zeer onreine kerker, waar zij hem zeer pijnigden. Nadat hij daar tien dagen had vertoefd, liet de burgemeester hem naar Newbury overbrengen, teneinde daar door de kettermeesters te worden onderzocht en ondervraagd.

Het onderzoek en de beschuldiging van Julius Palmer voor de geloofsrechters, genaamd dr. Jeffrey, St. Richard Abridge, Johannes Winchcome en de pastoor van Engelsveld, in het choor van de Grote kerk te Newbury, op de 10e Juli 1556.

Jeffrey. "Wij hebben zekere geschriften en artikelen aangaande u van de eerwaardige burgemeester van Reading en andere rechters ontvangen, waaruit wij vernomen hebben, dat gij, voor hen ontboden zijnde, van zekere ketterij beschuldigd bent, namelijk:

Vooreerst, dat gij loochent de opperhoogheid en het gezag van onze heilige vader de paus.

Ten tweede, dat er maar twee sacramenten zijn.

Ten derde, dat de priester in de mis toont en opheft een afgod, om welke reden gij de mis niet wilde bijwonen, toen gij te Reading was.

Ten vierde, dat er geen vagevuur is.

Ten vijfde, dat gij een zaaier van tweedracht en oproer bent onder het volk, en de eensgezindheid zoekt te verbreken, die er bestaat tussen haar majesteit en haar onderdanen. Zeg mij, hebt gij dit fraaie boek geschreven tegen de pauselijke wreedheid, en aan deze schone verzen de naam *Epicedion* gegeven?

Palmer. Ja, die heb ik geschreven, en ik heb mijn bewijzen uit de heilige Schrift genomen.

Jeffrey. Ik zal u die doen herroepen, en een peccavi (ik heb gezondigd) van uw leugenachtige lippen wringen, voor ik met u eindig.

Palmer. Hoewel ik uit mij zelf niet machtig ben om iets te doen, zo bent gij en al mijn geestelijke en lichamelijke vijanden nochtans niet machtig om dit teweeg te brengen, en vermoegt gij niets tegen de almachtige Geest van God, door Wiens macht wij de waarheid verstaan en vrijmoedig uitspreken.

Jeffrey. Bent gij vol des Geestes? Bent gij met de Heilige Geest vervuld?

Palmer. Ja, mijnheer, want niemand kan geloven, tenzij het hem door de Heilige Geest ingestort en gegeven wordt anders kan ik ook geen waar christen worden; want er is geschreven: "Zo wie de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe."

Jeffrey. Ik zie wel, dat het u aan geen woorden ontbreekt.

Palmer. Neen, toch niet; want Christus heeft ons beloofd, dat Hij ons niet alleen overvloedige en heilzame woorden zou geven, die wij te spreken zouden hebben, maar ook zulke, die de poorten der hel niet zullen overweldigen.

Jeffrey. Christus heeft zulk een belofte aan Zijn apostelen gedaan; doch ik hoop toch, dat gij u met hen niet wilt vergelijken.

Palmer. Neen, ik wil mij op geen wijze met de apostelen gelijk stellen, noch op mijn eigen wijsheid of verstand vertrouwen, dat luttel is; hoewel ik verzekerd ben, dat die belofte van Christus hun allen toekomt, die de waarheid Gods willen beschermen en voorstaan in de tijd der vervolging.

Jeffrey. Komt deze belofte u dan ook toe?

Palmer. Ja zeker, want ik ben verzekerd, dat zij mij nu bekrachtigt, en dit zal door Gods genade blijken, zo gij mij wilt toestaan voor dit volk met u te redetwisten, teneinde alles te verdedigen, wat ik gesproken heb.

Jeffrey. Gij bent een jongen zonder baard, die eerst sedert gisteren uit de school gekomen bent, en durft gij u vermeten met een leraar te redetwisten?

Palmer. Onthoud wel, heer doctor, dat de Geest Gods blaast, waarheen Hij wil; dat Hij uit de mond der jonge kinderen en zuigelingen een macht heeft geopenbaard; dat Christus zegt: "Ik dank U, o Vader, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt." Waaruit blijken kan, dat God aan geen tijd, plaats, wijsheid, vetstand of persoon gebonden is; want, hoewel uw geleerdheid en verstand de mijn ver te boven gaan, nochtans is uw geloof aangaande de waarheid en uw ijver om die te handhaven en te onderhouden minder dan de mijn.

Jeffrey. Welaan, gij zult vernemen, dat ik geen bevel heb om met u te redetwisten, en dat er geen spraak is, de artikelen en punten, die door onze moeder de heilige kerk reeds zijn behandeld en ingesteld, weer in twijfel te trekken, die wij, zonder het waarom te kennen, behoren te geloven. Doch de reden waarom gij hier ontboden bent, is, opdat gij ons op zekere artikelen zoudt antwoorden. Wat zegt gij dan, vooreerst, van uw moeder de heilige kerk?

Palmer. Door uw heilige kerk verstaat gij de roomse synagoge, die slechts een gewone kerk is van een schaar geschoren priesters; maat ik geloof aan een heilige algemene kerk, niet omdat zij heilig is vanwege haar eigen verdiensten, maar aangezien zij haar geloof op het woord van haar Bruidegom Christus gevestigd heeft.

Jeffrey. Houd op met uw lasteringen, en antwoord mij rechtstreeks, of gij volhardt in hetgeen gij geschreven hebt?

Palmer. Indien gij mij bewijzen kunt, dat daarin enig gevoelen is begrepen, dat met Gods Woord niet overeenkomt, zal ik dat terstond herroepen.

Jeffrey. Gij bent een onbeschaamd mens. Heb ik u niet gezegd, dat ik hier niet gekomen ben om met u te redetwisten, maar om u te ondervragen?

De priester van Engelsveld wees met de vinger hem de ciborie, die in de kerk stond, en vroeg hem: "Wat ziet gij daar?"

Palmer. Ik zie een doek van zijde, die met goud is geborduurd.

De priester. Maar wat is er in?

Palmer. Een stukje brood, dat in een doekje gewikkeld is.

De priester. Maar gelooft gij niet, dat allen, die het heilige sacrament des altaars ontvangen, het ware en natuurlijke lichaam van Christus ontvangen?

Palmer. Indien het heilige sacrament des avondmaals volgens de instelling van Christus zuiver wordt bediend, dan genieten zij, die dit gelovig ontvangen, het lichaam en het bloed van Christus tot hun eeuwige zaligheid.

De priester. Wie bedoelt gij toch met hen, die het gelovig ontvangen? Gij kunt onze ogen niet verblinden door uw drogredenen, want allen die het ontvangen, zo goede als kwaden., zo gelovigen als ongelovigen, ontvangen zij niet, onder de gedaante van brood, het ware en natuurlijke lichaam van Christus?

Palmer. Neen, toch niet.

De priester. Hoe zo! Kunt gij mij dit dan anders bewijzen?

Palmer. Er is geschreven: "Wie Mij eet," zegt Christus, "die zal leven door Mij."

De priester. Leest gij ook niet, dat wie de naam des Heeren zal aanroepen, zal behouden worden? Derhalve zijn er dan geen anderen dan godzaligen die de naam des Heeren aanroepen?

Palmer. De apostel spreekt van de gelovigen.

De priester. De apostel zegt toch ook in de brief aan de Corintiërs, in het 11e hoofdstuk, dat de goddelozen het ware lichaam van Christus eten tot hun verdoemenis.

Palmer. De apostel spreekt zo niet.

De priester. Wat, zegt hij niet; "Wie mijn lichaam eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die is schuldig aan het oordeel?"

Palmer. Ik bid u leen mij uw boek.

De priester. Neen, dat doe ik niet.

Richard Abridge, Ik bid u, leen hem uw boek." Toen gaf de priester zijn boek.

Palmer. Hier is geschreven: "Wie dit brood eet, of de drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die is schuldig aan het lichaam en bloed des Heeren."

De priester. Maar in de vertaling van Hiëronymus is het woord Corpus gebruikt, dat is, het lichaam.

Palmer. Niet alzo, heer priester, geloofd zij God, dat ik u de mond met uw eigen boek gestopt heb.

Jeffrey. Er is niet veel aan gelegen, of hij schrijft brood of lichaam; want wij kunnen u bewijzen, dat Hij Zijn lichaam bedoeld heeft. En daar gij zegt, dat de gelovigen alleen op geestelijke wijze het lichaam van Christus eten, is dit slechts een blinde uitvlucht.

Palmer. Wat zou ik anders kunnen zeggen?

Jeffrey. Zoals de heilige kerk spreekt, te weten, wezenlijk, lichamenlijk of werkelijk.

Palmer. Met het zelfde recht kan ik zeggen: onbetamelijk, gruwelijk en zeldzaam.

Jeffrey. Gij spreekt als een boos mens. Zeg mij, is Christus in het sacrament tegenwoordig of niet?

Palmer. Ja! Hij is er tegenwoordig.

Jeffrey. Op welke wijze, en hoe is Hij tegenwoordig?

Palmer. Op een onuitsprekelijke wijze, en zoals de geleerden zeggen *Modo ineffabili*. Waarom vraagt gij mij dan? Och, of God wilde, dat gij een hart bezat bereid om het te geloven, en dat ik een tong had, om het te kunnen uitspreken!

Jeffrey. Wat zegt gij van de kinderdoop?

Palmer. Ik zeg, dat die overeenkomt met Gods Woord, en derhalve in de kerk moet gebruikt en onderhouden worden.

Jeffrey. Gij vergeet uzelf, daar gij schrijft, dat de kinderen zalig kunnen worden zonder de heiligen doop.

Palmer. Ja, dat heb ik geschreven, en zal daarin blijven volharden.

Jeffrey. Hieruit volgt dan, dat het niet nodig is de doop langer in de kerk toe te dienen.

Palmer. Uw woorden zijn vals.

Jeffrey. En wilt gij daarin volharden?

Palmer. Ja, met Gods hulp.

Jeffrey. Schrijf dat op, secretaris.

Toen sprak de heer Richard Abridge hem aan en zei: In zover gij u naar mij wilt schicken en voegen, en leedwezen betonen over uw ketterij, beloof ik u voor allen, die hier tegenwoordig zijn, dat ik u de kost, boeken en honderd gulden in het jaar wil geven, zo lang gij bij mij wonen zult; en wanneer gij lust hebt om te trouwen, zal ik u een vrouw beschikken, en u van een goed gemeubileerde woning voorzien.

Palmer. Ik dank u zeer; doch, wat mijn geloof aangaat, daarvan wil ik nooit afwijken. Tot twee malen toe heb ik mijn ambt, om Christus' wil, vaarwel gezegd, en ook nu ben ik, met de hulp van God, bereid, om mij zelf over te geven voor de naam van Christus.

Richard. Welnu Palmer, ik bemerk, dat een van ons beiden zal verdoemd worden, aangezien wij onderscheiden geloof aankleven; terwijl ik verzekerd ben, dat er slechts één geloof is, dat ten leven en ter zaligheid leidt.

Palmer. Och, mijnheer, ik hoop, dat wij beiden zalig zullen worden.

Richard Abridge. Hoe kan dat zijn?

Palmer. Zeer goed; want gelijk het onze genadige God behaagd heeft, mij te roepen omtrent de derde uur van de dag, dat is in de bloei van mijn leven, toen ik slechts vierentwintig jaren oud was alzo hoop ik, dat Hij u geroepen heeft, of u roepen zal ter elfder ure van uw ouderdom, en u het eeuwige leven voor uw deel zal geven.

Richard Abridge. Wel, spreekt gij aldus; indien u een maand in mijn huis was, twijfel ik niet, of gij zoudt mij, of ik zou u bekeren.

Winchcome. Heb medelijden met uw vrolijke jeugd, daar gij nu in de bloei van uw leven bent, voor het te laat is.

Palmer. Mijnheer, ik verlang naar de uitspruitende bloemen, die nimmer verdwijnen zullen.

Winch. Wanneer gij zo hardnekkig blijft, is alles tussen ons gedaan.

Na aldus onderzocht en ondervraagd te zijn, wierp men hem in een zeer onreine gevangenis, waar twee andere eenvoudige mensen vertoefden, genaamd Jan Gwin en Thomas Askine, die zij in de raadkamer hadden veroordeeld, en overgeleverd in de handen van de Markgraaf, om levend te worden verbrand.

Des anderen daags, de 11e Juli, ontboden zij Julius Palmer andermaal in de kerk, opdat hij daar enige artikelen zou ondertekenen, namelijk, dat de leer, die hij voorstond, een hatelijke, gruwelijke, verdoemelijke, ketterse en duivelse leer was. Doch Palmer weigerde dit, en zei, dat de leer, die hij handhaafde, een goede, heilzame en op Gods Woord gegronde leer was.

Jeffrey. Wilt gij enige genade ontvangen, herroep dan uw ketterij.

Palmer. Neen; ik verloochen de paus met al zijn aanhangers, en al zijn vergiftige leringen en ketterijen."

Toen hij dit gezegd had, spraken zij het wrede doodsvonnis over hem uit, en leverden hem in de handen van de wereldlijke rechters over, om met de beide anderen levend te worden verbrand, wat op die dag plaats had.

Omstreeks een uur voor zij naar de strafplaats geleid werden, begon Julius Palmer zijn metgezellen te vertroosten, en zei: Hebt goede moed, mijn lieve broeders, en verflauwt niet; denkt vooral aan de woorden van onze Zaligmaker Jezus Christus, die aldus spreekt: "Zalig zijt gij, als u [de mensen] smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken, om Mijnentwil. Verblijdt en verheugt [u], want uw loon [is] groot in de hemelen; want alzo hebben Zij vervolgd de profeten, die voor u [geweest zijn.]" En: "Vreest u niet voor degenen, die het lichaam doden, en daarna niet meer kunnen doen." Wij zullen ons leven in het vuur niet eindigen, maar het is een doorgang tot een beter leven; voor kolen zullen wij parels ontvangen, want de Geest

Gods getuigt mee te dezer uur met onze geest, dat ons in deze avondstond een liefelijk avondmaal in de hemel bereid is, om de wil van Hem, Die voor ons eerst geleden heeft. Daarom, mijn broeders, hebt goede moed!" Met deze en dergelijke woorden troostte hij zijn onschuldige broeders, die met hem naar de slachtbank gevoerd werden; zodat hij uit de ogen van het volk, dat daar tegenwoordig was, overvloedige tranen wist te persen. Juist toen zij een psalm aanhieven, kwam de markgraaf, Willem Raynford genaamd, in gezelschap van andere stadsbeambten en een hoop gewapende mannen, om hen uit de gevangenis te halen, en naar de brandstapel te geleiden. Na op de strafplaats te zijn aangekomen, vielen zij op de aarde en baden. Doch Julius Palmer zong met luider stem de 31ste psalm, terwijl de anderen God in stilte baden.

Toen Julius Palmer was opgestaan, kwamen er twee priesters achter hem, om zijn ketterij te herroepen en zijn ziel te behouden. Doch zo spoedig Palmer dit hoorde, zei hij tot hen:

"Weg van mij, en verzoekt mij niet langer. Wijkt allen van mij, die de ongerechtigheid werkt, want de Heere hoort mijn wenen." Daarna trokken de martelaren hun klederen uit, gingen met een verheugd gemoed naar de paal, en kusten die. Toen zij aan de paal gebonden waren, wendde Palmer zich naar het volk, om het te vermanen, en zei: "Goede lieden, bidt voor ons, opdat wij tot onze laatste ademtocht mogen volharden, en wacht u om Christus' wil voor deze vergiftigde en pauselijke leraars, die ulieden bedriegen." Nadat hij dat gezegd had, wierp een van de dienaren, die daarbij stond, hem een bos hout in het gezicht, zodat het bloed er op drie plaatsen uitsprong; doch de Markgraaf gaf daarom de dienaar een slag op het hoofd, dat het bloed er uitstroomde, en noemde hem daarenboven een wreed mens. Toen eindelijk het hout aangestoken was, en de vlammen zich rondom hun lichamen begonnen te verheffen, hieven zij hun handen naar de hemel, en riepen met een liefelijke stem, alsof zij geen pijn gevoelden: "Och, Heere Jezus, versterk ons! Och, Heere Jezus, ontvang onze zielen!" Aldus riepen zij voortdurend, zonder zich te verroeren, hieven de handen op, sloegen op de borsten, en riepen de naam van Jezus aan, totdat zij hun sterfelijke lichamen in de handen van hun Schepper hadden overgegeven. Dit geschiedde te Newbury, op de 16e Juli 1556.

Onder andere dingen van hun lijden, is vooral waard te worden opgemerkt, dat, toen hun drie hoofden, door de kracht van de woedende en verslindende vlammen, op een hoop bij elkaar waren gevallen, wat wonderlijk was om te zien, waarom het volk dacht, dat zij reeds lang overleden waren, men Palmer eensklaps hoorde, als een die uit de slaap was opgewekt, terwijl hij zijn tong en kaken bewoog, en schielijk riep: Jezus!" Daarna tot as verteerd zijnde, gaf hij aan God, Zijn hemelse Vader, op zulk een blijmoedige wijze zich over, als ooit enig ander martelaar, die tot dezelfde eer geroepen werd, om voor Zijn heilige naam te lijden, heeft gedaan. God geve, dat ieder onzer ook met zodanige geest, die in onze harten werkt, mag aangegord worden, opdat wij ook standvastig en blijmoedig in de bescherming en de belijdenis van het heilige evangelie mogen blijven, tot onze laatste ademtocht, Amen.

Justus ut Palma florebit.

Dat is: *De rechtvaardige zal bloeien gelijk een palmboom.*

Katharina Cawehes en haar beide dochters en haar dochters kind

[JAAR 1556.]

Onder de bijzondere geschiedenissen, die in dit Martelaarsboek worden verhaald, waarvan er vele allerjammerlijkst, beklaglijk, gruwelijk en onmenselijk zijn, is er bijna geen, die van zo weinig gevoel en medelijden getuigt, als de onbarmhartige daad der pausgezinden, jegens een arme weduwe, haar beide dochters en een kind, te St Petershaven, op het eiland Guernsey, bedreven. Want deze bloeddorstige vijanden der waarheid, toen zij bemerkten, dat deze godzalige vrouwen belijdenis deden van de ware godsdienst, wisten geen beteren raad, om hun lagen in het werk te stellen, dan haar onrechtvaardig te beschuldigen betreffende een tinnen schotel, die in haar huis gevonden werd, waaruit het merk geschrabd was. Aangezien deze vrouwen samen in één huis woonden, namen zij haar gevangen, en verklaarden al haar goederen, zo roerende als onroerende, verbeurd, en wierpen haar in de gevangenis van het kasteel, waar zij geruime tijd in groot verdriet en ellende doorbrachten, totdat zij voor de beampten des konings op de rechtsdag werden ontboden. Nadat zij door deze rechters streng onderzocht en ondervraagd waren, werden zij aan de vermeende misdaad onschuldig bevonden, waarvan de goddeloze vijanden haar ten onrechte hadden beschuldigd. Doch deze onrechtvaardige rechters, ofschoon zij haar onschuldig aan de bewuste misdaad verklaard hadden, en niemand iets tegen haar kon inbrengen, wilden haar toch niet loslaten zonder haar te hebben gedwongen zich te beroepen op de getuigenis van haar bureu. Deze vrouwen zeiden dat, zo zij iets hadden gedaan tegen de rechten van haar majesteit, wat echter zo niet was, zij dan bereid en gewillig waren zich aan alle straffen te onderwerpen, die men haar zou mogen opleggen.

Toen nu dit bewijs, dat naar hun eigen zin werd geschreven, door haar bureu aan de rechters was overgeleverd, las men daarin, dat deze vrouwen als eerbare lieden bij hen gewoond hadden, doch dat zij de mis niet bijwoonden, noch zich aan de heilige bepalingen der kerk onderwierpen, doch dat zij zich in alles vroom hadden gedragen. Juist dit vermoedden zij aangaande haar, en namen hieruit aanleiding om nieuwe beschuldigingen op de halzen van deze godzalige vrouwen te laden, en haar bloed te doen vloeien, dat zij op een andere wijze meenden te vergieten. Aldus hebben deze goddeloze rechters, om in gunst te staan bij de geestelijkheid, deze onschuldige vrouwen in handen van de priesters overgeleverd, teneinde wegens haar geloof te worden onderzocht. En om hun zaak te beter te bevorderen, schreven zij een brief aan een deken, Jakobus Amye genaamd, en de andere geestelijken, die aldus luidt.

"Heer deken en gij andere rechters in uw geestelijk hof en rechtsgebied! Na vriendelijke groeten, zult gijlieden gelieven te verstaan, hoe ons bericht is door de getuigenis van enige personen, die door ons of vanwege een rechtbank zijn onderzocht, waaraan Katharina Cawehes en haar beide dochters zich hadden onderworpen, om zich te verontschuldigen van zekere misdaad, dat zij nochtans de heilige bepalingen en geboden der kerk niet hebben gehoorzaamd, de mis verzuimden bij te wonen en andere dingen nalieten, tegen het bevel van de koning en de koningin. Derhalve, aangezien deze een geestelijke zaak is en uw ambt betreft, geven wij haar aan ulieden over, teneinde gij daarin naar uw goedvinden mag besluiten en wel zo spoedig als slechts mogelijk is. Hiermee bevelen wij ulieden aan de Heere, Die u de genade schenke, om te doen, wat recht is.

Gedaan op de 1e Juli 1556."

Toen deze brief en dit bericht in handen van Jakobus Amye en de andere geestelijken gesteld was, veroordeelden zij deze vrouwen, zonder haar eens te ondervragen, terstond; en dachten, dat het genoeg was om haar te veroordelen, omdat zij de mis niet

bijwoonden. Met de grootste spoed zonden zij haar naar de schout en de andere wereldlijke rechters, om verbrand te worden. Doch toen de schout en de andere rechters vernamen, dat zij door de deken en zijn dienaren vanwege haar geloof niet ondervraagd waren, wilde hij die dag geen rechterlijke uitspraak doen, maar stelde de zaak uit, totdat zij haar weer naar de deken en de geestelijken hadden gezonden, om wegens haar geloof te worden ondervraagd. Aldus werden deze vrouwen nog eens uit de gevangenis gehaald en door de deken ondervraagd, die haar weer tot de schout zond, met een vonnis in de Latijnse taal, dat door de geestelijkheid was ondertekend, en hetwelk in het Nederduits aldus luidt:

In het jaar 1556, de 14den Juli, is in de kerk van Sint Peter, in de stad Portu Petri, op het eiland Guernsey, door mij, mijnheer de deken, een onderzoek ingesteld aangaande het katholieke geloof, en wel over de kerkelijke sacramenten, te weten, over het sacrament des doops, des vormsels, der biecht, het priesterschap, het huwelijk, het sacrament des altaars, en het laatste oliesel; daarenboven over de plechtigheden van de kerk, van de eerbied voor en de verering van de maagd Maria en andere heiligen, van de mis en haar kracht, en dat wel aangaande de persoon van Katharina Cawehe en haar beide dochters, Wilhelmina en Perotina genaamd, zowel afzonderlijk als samen, volgens de bepaling van het gewone recht. En, ofschoon wij haar dikwerf gebeden hebben en vermaand, dat zij vergiffenis zouden vragen en haar zonden belijden, loochenden zij nochtans alles wat wij hier boven hebben opgenoemd, en ontkennen, dat zij ooit enig ijdel, oneerlijk, onvruchtbaar of onbetamelijk woord tegen het katholieke geloof, de sacramenten en andere plechtigheden van de kerk hebben gesproken. Daarom, gehoord hebbende de ontkenningen der genoemde vrouwen, en de bekentenissen en de eden der getuigen bij ons overlegd en overwogen zijnde, oordelen wij, wat ook toegestemd wordt door alle omstanders, hun geestelijken enz., dat Katharina, Wilhelmina en Perotina ketterse gevoelens zijn toegedaan. Daarom leveren wij haar nu, mijnheer de schout, in uw handen, zoals wij reeds vroeger gedaan hebben."

"(Get.) Thomas Coll, op bevel, Johannes Alles, Willem Panquet, Petrus Tardise en Johannes Manatiel."

Aldus waren deze beklagenswaardige vrouwen van de tenen goddelozen hoop naar de ander gezonden, totdat zij eindelijk ter dood werden veroordeeld; want nauwelijks hadden de schout en de anderen dit vonnis van de priesters ontvangen, of zij haalden deze beklagenswaardige mensen terstond uit de gevangenis, om het voorgaande vonnis te horen lezen. Toen zij voor de vierschaar waren gekomen, baden zij deze bloeddorstige rechters, haar niet ter dood te veroordelen, zonder haar beschuldigers te roepen; want zij wisten niet, zeiden zij, waarin zij misdaan hadden tegen de rechten van zijn koninklijke majesteit of de koningin, of tegen de voorschriften der kerk, en beloofden graag aan de rechten en bevelen van haar majesteit te gehoorzamen, gelijk alle vrome onderdanen dit verplicht zijn te doen. Doch dit kon haar niet baten, want deze onrechtvaardige rechters gingen met hun veroordeling voort, zich houdende aan het vonnis, dat de schout tegen haar had uitgesproken, hetwelk aldus luidt:

"Op heden de 17den Juli Zijn door mij, Helyer Gosseline, schout, in tegenwoordigheid van Thomas de Vieke, Pieter Mattine, Nikolaas Cary, Jan Blundefi, Nikolaas Devise, Jan de Marchant, Jan Feaver, Peter Bonamy, Nikolaas Martin en Jan de la March, rechters, Katharina Gawelies, Perotina Massey en Wilhelmina Gilbers, veroordeeld om lieden levend te worden verbrand, totdat zij tot as verteerd zijn op de gewone strafplaats, als ook de verbeurdverklaring van al haar roerende en onroerende

goederen, ten behoeve des konings en der koningin, krachtens een rechterlijk vonnis, aan mij overgeleverd door mijnheer de diaken en zijn ambtgenoten op de 14den Juli, in welk vonnis zij als ketters worden aangewezen."

Nadat zij dit wrede vonnis over deze onschuldige vrouwen hadden uitgesproken, en deze zagen, dat zij uit de bloedige handen van haar vijanden niet zouden geraken, beriepen zij zich op de koning en de koningin en hun raad, teneinde haar leven te behouden. Doch deze onbarmhartige lieden weigerden haar gehoor, zodat de schout, niettegenstaande haar hoger beroep, haar in de handen van zijn dienaren overleverde, om volgens de inhoud van het vonnis te worden gestraft.

Toen nu de tijd naderde, waarop deze drie dienstmaagden des Heeren haar lijden zouden ondergaan, waren er drie palen gesteld op de plaats, waar haar marteling zou geschieden. De moeder werd aan de middelste paal gebonden, aan haar rechterhand stond haar oudste dochter en aan haar linkerhand de jongste. Toen de beul dit verricht had, werden zij geworpd, doch, voor zij stierven brak het touw, zodat zij op elkaar in de vlammen vielen. Perotina, de jongste dochter, bevond zich in die tijd in staat van zwangerschap, en de tijd van haar bevalling was nabij, zodat, toen zij op zijde was gevallen, er een droevige en akelige gebeurtenis plaats had, niet alleen voor de ogen van die dit zagen, maar ook voor allen, die deze gebeurtenis zullen lezen. Door de kracht der vlammen, namelijk, barstte het lichaam van deze beklaaglijke vrouw open, zodat haar kind, een schone zoon, in het vuur viel, dat met de grootste spoed door Willem Huis uit het vuur werd getrokken en op het gras neergelegd. Daarna nam men het onnozele wicht op, bracht het hij de overste, die het terstond naar de schout liet brengen. Deze gebod, dat men het weer naar de strafplaats moest brengen, in het vuur werpen en met de moeder verbrand worden. Zodat dit onschuldig wicht, dat nimmer de wereld had aanschouwd, als om het getal van Gods heiligen aan te vullen, in zijn eigen bloed gedoopt werd, en als martelaar geboren en gestorven is; terwijl het aan de wereld een deerlijk en droevig voorbeeld achterliet van wreedheid als die van Herodes en van meer dan onmenselijke onbarmhartigheid der pausgezinden. Ad perpetuam rei infanium: tot eeuwige schande van hun daad.

Tijdens deze vrouwen en het jonge kind bij Guernsey werden verbrand, werden nog drie andere lieden de Heere voor de goede zaak in de vlammen opgeofferd, te Greenstad, in Sussex, namelijk **Thomas Dungle, Jan Foreman en moeder Tree.**

Op de 26sten juli werd te Leycester verbrand **Thomas More**, een landman, oud omtrent vierentwintig jaren, omdat hij gezegd had, dat zijn Schepper in de hemel was en niet in de ciborie.

Te Briston werd tot de vuurdood veroordeeld een zeer godvruchtig en ijverig persoon, **Eduard Scharpe** genaamd, op de leeftijd van omtrent veertig jaren.

Na de marteling van genoemde Scharpe, werd te Mayfield, in Sussex, de 24ste September verbrand zekere **Foure.**

Op de zelfden dag werden ook in laatstgenoemde plaats verbrand **Jan Hart**, schoenmaker, en **Thomas Raversdale**, bode.

Op de 25sten September werd te Briston gedood een jongman, van beroep een timmerman.

Om de Naam van Christus, werden op de 27sten September, te Wotton Underhedge, in Gloucester, in de vlammen omgebracht **Jan Horne** en een vrouw.

In de maand Oktober werden, in de stad Northampton een schoenmaker te Canterbury, **Willem Foster**, **Alice Potkins** en **Jan Archer**, een wever, om de belijdenis der waarheid verbrand.

Fox zegt, dat in het jaar 1556, om de godsdienst zijn omgebracht meer dan achtenveertig personen, zo gehuwden als ongehuwden, mannen, vrouwen, weduwen en jonge dochters.

Hier eindigt de geschiedenis van de Engelse martelaren in het jaar 1556.